ENSIO HIITONEN

VÄÄRYYTTÄ OIKEUDEN VALEKAAVUSSA

VAPAA POHJOLA

Hyvinkään Kirjapaino Oy. Hyvinkäällä 1953

Omistan tämän teoksen

niille maamme lakimiehille ja muillekin kansalaisille, jotka eivät ole sallineet henkilökohtaisten näkemystensä eikä sympatioidensa tai antipatioidensa vaikuttaa oikeudellisiin kannanottoihinsa, vaan ovat tahtoneet lujittaa oikeusjärjestyksemme perusteita pyrkimällä johdonmukaisesti toteuttamaan ylvästä periaatetta: Lain edessä kaikki ovat samanarvoiset.

ENSIO HIITONEN

Alkusanat

Viranomaistemme toimintaa ja nimenomaan myös oikeuslaitoksemme ratkaisuja järjestelmällisesti seuraavat kansalaiset ovat usein saattaneet panna merkille kannanottoja, joita alunperin on ollut vaikea käsittää asialliseen tasapuolisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen perustuviksi. Kun sivullinenkin tarkkailija on voinut jatkuvasti saada tietoonsa tällaisia oikeudelliselta kannalta oudoksuntaa herättäviä ratkaisuja, heräsi mielessäni jo vuosia sitten ajatus ryhtyä keräämään niitä koskevaa ainehistoa siinä mielessä, että tällaisia puutteellisuuksia koskevan yleiskatsauksen julkaiseminen ehkä saattaisi myötävaikuttaa siihen, että niiden jatkuminen vaikeutuisi. Laajemmassa mitassa ryhdyin tällaisen ainehiston keräämiseen kuitenkin vasta sotiemme jälkeen.

Jo kyseisen ainehiston summittainenkin haravointi on tuonut kokoon niin paljon normaalista oikeudenkäynnistä poikkeavia tapauksia, että ainakin tällä ensimmäisellä kerralla on ollut pakko rajoittua saattamaan julkisuuteen vain eräitä tyypillisimpiä niistä. Valitessani nämä julkisuudessa käsiteltäviksi joutuvat tapaukset olen toisaalta pitänyt silmillä niiden yleistä kantoisuutta, toisaalta taas sitä, miten helposti välttämättömimmät viralliset asiakirjat ovat olleet saatavissani. Näin olen joutunut useimmiten käsittelemään oikeustapauksia, jotka ainakin ensisijaisesti ovat kohdistuneet enemmän tai vähemmän tunnettuihin henkilöihin. Sikäli kuin on kysymys työväenliikkeestä, ovat kuitenkin sen ta-

valliset jäsenet myös joutuneet omalla kohdallaan kokemaan, suhteellisestikin ottaen yhtä usein, miten armottoman yksipuolinen lainkäyttömme saattaa olla. Työväenpuolueidemme toiminta on nimittäin etenkin aikaisemmin ollut todellista joukkoliikettä, jossa myös »tuntemattomat soturit» ovat joutuneet antamaan henkilökohtaisen panoksensa, usein suurenkin, yhteisten tavoitteiden hyväksi.

Laatimissani selostuksissa olen ensisijaisesti pitänyt silmällä sitä, miten voimassaolevia oikeussäännöksiä on sovellettu. Vasta toissijaisesti olen kiinnittänyt huomion siihen, missä määrin viranomaisten kussakin tapauksessa kantansa tueksi esittämä tosiasia-ainehisto on ollut riittävä ja muuten vakuuttava. Näin olen menetellyt jo siksi, että voimassaolevan oikeuden sovellutuksen oikeellisuuden arviointi tavallisesti on käytännössä helpommin ja kiistattomammin suoritettavissa kuin tosiasia-ainehiston, usein jo monien vuosien takaisen, luotettavuuden tarkistaminen. Tuomioistuinten päätökset ja etenkin niiden oikeudelliset perustelut ovat tämän mukaisesti muodostaneet esitysteni varsinaisen aiheen. Ko. päätösten ohella olen lähteinäni käyttänyt pääasiallisesti muita virallisia asiakirjoja ja jossain määrin myös muutakin jo julkisuuteen saatettua ja luotettavaksi arvioitavaa ainehistoa. Tosin on ollut havaittavissa, että virallistenkaan asiakirjojen kaikki kohdat eivät aina ole kiistattomasti paikkansapitäviä eivätkä edes keskenään yhdenmukaisia. Kun tämän teoksen päätarkoituksena ei ole historiallisen totuuden *lopullinen* selvittäminen pienintäkin yksityiskohtaa myöten, en ole voinut uhrata suhteettomasti aikaa jonkin epävarman sivuseikan tarkistamiseen. Käytännöllisten mahdollisuuksien ja asioiden suhteellisen merkityksen asettamissa rajoissa olen kuitenkin pyrkinyt niin suureen tarkkuuteen kuin suinkin. Jos näin laadittuun esitykseeni on jäänyt joitakin virheellisyyksiä, olen kiitollinen niitä koskevista huomautuksista ja oikaisevista tiedoista mahdollista myöhempää tarkistusta varten.

Esitysteni vahvasti dokumentaarisesta luonteesta johtuu, että olen antanut tilaa lukuisille sellaisillekin lausunnoille, joiden sisältö enemmän tai vähemmän poikkeaa omista käsityksistäni. Eräät näistä lausunnoista ilmentävät osaltaan sitä henkistä ilmapiiriä, missä oikeuslaitoksemme on tehnyt tarkasta asiallisuudesta ja ehdottomasta tasapuolisuudesta räikeästikin poikkeavia päätöksiä. Kaikki lainaukset olen esittänyt täysin alkuperäisessä muodossa sillä poikkeuksella, että tilan säästämiseksi olen niissäkin käyttänyt eräitä yleisiä lyhennyksiä ja että usein olen maininnut pelkät sukunimet. Kaikki harvennukset ja muut tekstin korostukset, myös lainauksissa, ovat minun tekemiäni, ellen nimenomaisesti toisin mainitse. Asianomaisten virka-aseman tai muun arvon olen pyrkinyt esittämään sellaisena, kuin se oli kulloinkin käsiteltävänä ajankohtana.

Tässä työssäni olen saanut eri muodoissa paljon arvokasta apua ja muuta myötämielisyyttä sekä yksityisiltä kansalaisilta että valtion virkakunnan jäseniltä korkeimmista alimpiin asti. Minun on mahdotonta tässä erikseen mainita kaikkia asianomaisia, mutta kiitän heitä jokaista lämpimästi.

Helsingissä, 14. 5. 1953.

ENSIO HIITONEN

Käytettyjen lyhennysten luettelo on kirjan lopussa.

Ilmentävätkö tuomioistuimet kansan yleistä oikeustajua vai puolustavatko ne vallassa olevien ryhmien etuja?

Oikeus arvioidaan tavallisesti niin suuriarvoiseksi, että sitä usein kutsutaan pyhäksi ja jopa jumalalliseksi. Vastaavasti pidetään oikeudenkäyttöä korkea-arvoisena tehtävänä. Alkeellisissa yhteiskunnissa papit tai heimopäälliköt, jopa kuninkaatkin huolehtivat oikeuden jakamisesta. Jo varhain käsitettiin, että oikeuden olemukseen kuuluu kaiken henkilökohtaisen mielivallan välttäminen. Siksipä on kautta aikojen ollut yleistä, että tuomarin rinnalla on ollut erityinen lautakunta, jonka tehtävänä on ollut avustaa ja neuvoa häntä. Toisena vaihtoehtona on tavallisesti ollut, että tuomioistuin on ollut useamman tuomarin muodostama. Nykyaikaisen valtio-opin perustajiin kuuluva Montesquieu puolestaan piti tuomarien riippumattomuutta niin tärkeänä, että luokitteli oikeuslaitoksen aivan erilliseksi valtiomahdiksi lakiasäätävän ja toimeenpanevan vallan rinnalle.

Ensin Ruotsi-Suomessa, sitten Suomessa on etenkin hallitsevien luokkien taholla aina pyritty hankkimaan oikeuslaitokselle kunnioitusta ja arvonantoa. Tässä tarkoituksessa on oikeuslaitostamme jopa koetettu ihannoida kauniin sädekehän hankkimiseksi sille. Joskus on esitetty todella yleviäkin periaatteita. Niinpä Ruotsi-Suomen v. 1734 laaditun lakikirjan yleisissä tuomarinohjeissa tehostetaan monin tavoin tuomarinviran merkitystä ja siihen liittyviä velvoituksia. Tuomarinohjeiden 21. kohdassa korostetaan, että laki

on sama kaikille. Siinä lausutaan: »Yhtäläiset rikokset vaativat yhtäläisen rangaistuksen, ja sentähden ei ole katsottava sitä, onko joku rikas vai köyhä, vaan toinen on rangaistava niinkuin toinenkin, kun rikokset ovat yhtäläiset». Tuomarinohjeiden 26. kohta taas vaatii tuomarilta, että »hänen aina pitää olla alttiimpi auttamaan kuin sortamaan, suojella toisen kunniaa ja hyvää mainetta eikä turmella sitä, ellei asia ole perusteilla ja todistuksilla niin julkiseksi tullut, ettei mikään suojeleminen voi auttaa». Alituisesti on myös palautettu mieleen Runebergin ylevä kuvaus maaherra Vibeliuksesta, joka vieraan valloittajan edessä tehosti lain arvovaltaa tunnetuin sanoin: » ... laki, ennen mua syntynyt, mun jälkeeni myös jää».

Tavallisen kansan keskuudessa on kuitenkin ollut vähemmän ihannoiva käsitys oikeuslaitoksestamme. Omakohtaiset katkerat kokemukset ovat ilmeisesti aikojen kuluessa synnyttäneet tämän arvostelevan asenteen. Se ilmenee monissa sananparsissa. Sanotaanhan: »Laki on niin kuin se luetaan, ja asia niin kuin se ajetaan» tai »Pienet varkaat hirtetään, suuret vapautetaan.» Kansan syvien rivien käsitys on ollut, että oikeutta on usein käytetty yksipuolisesti niitä vastaan ja isoisten eduksi. Aluksi tiedottomasti, sittemmin työväenliikkeen käsitteitä selvittävän vaikutuksen perusteella tietoisesti, *kansan laajat kerrokset ovat verrattain yleisesti pitäneet tuomioistuimiamme luokkaoikeuksina.*

Maamme hallitsevilla luokilla ei ilmeisestikään ole ollut hyvä omatunto oikeuslaitoksen toiminnan suhteen, koska ne ovat pyrkineet suojelemaan sitä kaikelta arvostelulta 27. 4. 1868 annetulla asetuksella, jossa rangaistuksen uhalla kielletään tuomioiden moittiminen (OK 28:1). Tällä ainutlaatuisella säännöksellä asetettiin tuomarit ja tuomioistuinten jäsenet muista viranomaisista poikkeavaan asemaan sikäli, että he olivat kaiken arvostelun yläpuolella. Tämä kaiken demokratian vastainen arvostelun tukahduttaminen loppui yleensä v:n 1944 välirauhan jälkeen, sillä siitä alkaen on

mainittua säännöstä sovellettu vain harvoin ja ainoastaan, milloin kyseessä on ollut aiheeton ja törkeämuotoinen moite. *Vasta viime vuosina on siis tullut mahdolliseksi valaista oikeuslaitoksemme luonnetta sillä kaunistelemattomalla asiallisuudella, jolle vain demokraattinen arvosteluvapaus luo riittävät edellytykset.*

Kansanvaltainen valtiojärjestys edellyttää jo sinään, että kansalaisilla on oikea käsitys oman yhteiskuntansa olemuksesta ja eri viranomaisten todellisesta laadusta. Vain todellisuutta vastaavien tietojen pohjalla kansalaiset voivat määrätä asiallisesti kantansa kaikkiin niihin seikkoihin, joiden ratkaisuun he voivat myötävaikuttaa kansanvallan puitteissa. Arvostelukaan ei tällöin ole muuta kuin välttämätön edellytys esiintyvien puutteellisuuksien tai suoranaisten epäkohtien poistamiseen. Tästä näkökulmasta on tärkeätä, että oikeuslaitostakaan ei säästetä arvostelulta. Sen kehitys voi muodostua terveeksi vain, jos sitäkin päästään vapaasti valottamaan kaikilta tahoilta. On tietysti syvästi valitettavaa, että valokeilan ohjaaminen maamme oikeuslaitoksen tähän asti visusti pimennettyihin soppiin paljastaa odottamattoman monia räikeitä ja mieltäkuohuttavia oikeudenloukkauksia. Sellaisten toteaminen opettaa antamaan entistä enemmän arvoa niille lainkäyttäjille, jotka kaikissa asioissa vakaasti koettavat olla täysin puolueettomia ja ankaran asiallisia. Sellaisiakin tuomareita on meillä lukuisasti. Heihin perustuu toive oikeuslaitoksemme kehittymisestä siten, että se kerran tulee kauttaaltaan olemaan korkeata kutsumustaan vastaavalla tasolla.

Maanpetoksen tuntomerkit — ovatko ne samat oikeiston ja vasemmiston teoissa?

Maan etujen vastaista yhteistoimintaa muiden valtioiden valtiovallan edustajien kanssa on aina ja kaikkialla pidetty raskaana rikoksena. Tällaiseen maanpetokseen sovelletaankin ankarimpia rangaistuksia.

Suomen oikeiston keskuudessa on ollut laajoja piirejä, jotka ovat olleet valmiit yhteistoimintaan vieraiden valtojen kanssa yksinpä maamme oikeusjärjestystä rikkoenkin. Nimenomaan Nikolai II eli Verisen sortokauden aikana monet täkäläiset oikeistolaiset, erittäinkin suomettarelaiset, myötävaikuttivat tsaarihallinnon laittomien toimenpiteiden toteuttamiseen maassamme. Lukuisat suomalaisetkin miehet osallistuivat ns. valtakunnallisten lakien soveltamiseen, vaikka ne oli laadittu sivuuttamalla eduskuntamme. Niinpä he myötävaikuttivat laittomien asevelvollisuuskutsuntojen järjestämiseen.

Jääkäriliikkeen vaikuttimet olivat ehkä niissä oloissa ymmärrettävissä, mutta muodollisesti tämä porvarillisten piirien johtama liike oli selvästi maanpetoksellinen, sillä sehän merkitsi sitä, että suomalaiset astuivat silloin tsaari-Venäjän kanssa sodassa olleen Saksan armeijan riveihin. Siksipä eräät johdonmukaisesti laillisuuskannalla olleet huomattavat suomalaiset oikeusoppineet, muiden mm. itse K. J. Ståhlberg, suhtautuivat alkuaan kielteisesti ja tuomitsevasti jääkäriliikkeeseen.

Arvovaltaiset suomalaiset lakimiehet, mm. Rafael Erich,

olivat maaliskuun vallankumouksen tapahduttua sitä mieltä, että Venäjän Suomeen kohdistuneet valtaoikeudet olivat kuuluneet ainoastaan tsaarille maamme suuriruhtinaana ja olivat siis lakanneet olemasta voimassa tsaarin menetettyä valtio-oikeudellisen asemansa. Näin ollen oli Suomessa maan oma korkein valtioelin, siis eduskunta, vallankumouksen jälkeen tullut valtiovallan ylimmäksi haltijaksi. Tämän mukaisesti eduskunta 18. 7. 1917 hyväksyikin lain Suomen korkeimman vallan käyttämisestä eli ns. valtalain 136 äänellä 55 vastaan. Enemmistön muodostivat silloisen työväenpuolueemme ja maalaisliiton kansanedustajat sekä muutamat muut. Suurin osa porvarillisista kansanedustajista sensijaan oli valmis tunnustamaan Venäjän väliaikaisen hallituksen korkeimman vallan haltijaksi maassamme, mikä luonnollisesti oli Suomen ilmeisten etujen vastaista. Menivätpä eräät porvarilliset piirit niin pitkälle, että ottivat yhteyden Kerenskin hallitukseen saadakseen Suomen oikeuksien laajentamisesta näin huolehtineen eduskunnan hajoitetuksi. Todellisena syynä tähän laajojen porvarillisten piirien maan itsenäistymistä ehkäisevään kantaan oli, että silloisessa eduskunnassa työväenpuolueella oli ehdoton enemmistö, joten se oli saattanut panna alulle siihen asti melkein kokonaan laiminlyödyn yhteiskunnallisen reformilainsäädännön. Kerenski määräsikin eduskunnan hajoitettavaksi. Sos.dem. senaattorit olivat valtalain perustana olevan näkemyksensä mukaisesti sitä mieltä, että tämä hajoitusmääräys oli laiton ja että senaatin oli tämän vuoksi kieltäydyttävä julkaisemasta sitä. *Venäläisen kenraalikuvernöörin ratkaisevan äänen avulla* porvarilliset senaattorit saivat kuitenkin tehdyksi päätöksen sen julkaisemisesta. Työväenpuolueeseen kuuluvat kansanedustajat aikoivat tästä laittomaksi arvostamastaan hajoitusmääräyksestä huolimatta jatkaa eduskunnan toimintaa, mutta kenraalikuvernööri esti venäläisen sotaväen avulla nämä aikeet. *Näin siis eräät porvarilliset piirit Suomessa myötävaikuttivat siihen, että eduskuntamme toimin-*

taan puututtiin venäläisten viranomaisten ja viime kädessä venäläisen sotaväen taholta juuri sinä aikana, jolloin maamme itsenäistyminen olisi edellyttänyt eduskunnan oikeuksien tehostamista.

Monet suomalaisista oikeistolaisista eivät vehkeilleet ainoastaan vastaavien venäläisten ryhmien kanssa, vaan etsivät yhteyttä myös keisarillisen Saksan vanhoillisiin. *Jo toukokuussa 1917 Suomen taantumukselliset ottivat yhteyden Saksan sotilaspiireihin valmistellakseen näiden sekaantumista maamme asioihin* oikeistomme tukemiseksi vasemmistoa vastaan. Sittemmin senaatin prokuraattori Svinhufvud 14. 11. 17 puolivirallisesti lähetti valtioneuvos Edvard Hjeltin Saksaan pyytämään sieltä sotilaallista apua. Joulukuun puolivälissä 1917 itse senaatti kääntyi tässä tarkoituksessa Saksan puoleen. Svinhufvudin senaatin Vaasaan tammikuun lopulla 1918 siirtynyt osa toteutti sittemmin lopullisesti ajatuksen Saksan sotilasvoimien sekoittamisesta maamme sisäiseen valtataisteluun, vaikka mm. Mannerheim aluksi suhtautui tähän aikeeseen torjuen, koska arvioi valkoisten tulevan toimeen ilman Saksan apua. Senaatti antoi maahamme näin kutsuttujen saksalaisten joukkojen päällikölle von der Goltzille vähitellen niin paljon sotilaallisia ja poliittisiakin valtuuksia, että Mannerheim erosi ylipäällikön paikalta välttyäkseen olemasta saksalaisen divisionankomentajan pelkkä käskyläinen. Saksan kanssa tehtiin myös silloin erityinen poliittinen sopimus sekä kauppasopimus. Molemmat sopimukset olivat perin epäedullisia maallemme, mutta raukesivat onneksi, kun Saksa hävisi sodan.

Täkäläiset oikeistolaiset pyrkivät alistamaan Suomen vieläkin kiinteämmin Saksan vasallivaltioksi valitsemalla maallemme 9. 10. 18 saksalaisen kuninkaan. Täysilukuisena ollessaan eduskuntamme oli julistanut Suomen itsenäiseksi tasavaltana. Tasavaltana Suomi oli myös pyytänyt ja saanut muiden maiden tunnustuksen itsenäisyydelleen. Mutta kun työväenpuolueen kaikki edustajat Matti Paasivuorta

lukuunottamatta olivat joutuneet eduskunnasta pois joko siksi, että olivat osallistuneet sisällissotaan, tai siksi, että heidät ilman laillisia perusteita oli yksinkertaisesti estetty osallistumasta sen töihin, niin vanhoilliset porvarit koettivat heti käyttää hyväksi tilaisuutta pönkittääkseen asemaansa saksalaisen kuninkaan avulla. Näissäkään olosuhteissa ei maamme perustuslakeja saatu säädettyjä muotoja noudattaen muutetuksi kuningasmielisten haluamalla tavalla. Silloin nämä lopuksi turvautuivat laittomiin menetelmiin. He toimeenpanivat kuninkaanvaalin v. 1772 hallitusmuodon 38 §:n nojalla. Sen mukaan oli Ruotsin valtiosäätyjen ryhdyttävä uuden kuninkaan vaaliin, jos siihenastinen kuningassuku oli miehenpuolelta kuollut sukupuuttoon. Tämä säännös oli luonnollisesti kumoutunut Suomen kohdalta maamme tultua yhdistetyksi Venäjään. Itse Leo Mechelin, arvovaltaisin valtio-oikeuden tuntijoistamme, oli tätä mieltä kirjassaan »Suomen perustuslakien sisällys», s. 14. Myös J. K. Paasikivi oli aikaisemmin esittänyt tuon käsityksen kirjassaan »Suomen yleiset perustuslait», ss. 37—38. *Kuninkaanvaali olikin todellisuudessa kaikkea oikeudellista perustaa vailla oleva teko. Se oli selvä vallankaappaus.* Yksinpä Rafael Erich, joka oli poliittisesti varsin lähellä kuningasfarssin järjestäjiä, kirjoitti myöhemmin teoksessaan »Suomen valtio-oikeus», I osa, s. 95, että 38 §:n käyttö tässä tapauksessa »oli ilmeinen erehdys ja äärimmilleen pingoitetun lainsäännöksen väärinkäyttöä». Myöhemminkin, erityisesti II maailmansodan edellä ja sen aikana, olivat eräät oikeistolaisistamme valmiit yhteistoimintaan Saksan kanssa sellaisissa muodoissa, jotka osoittautuivat mitä haitallisimmiksi maallemme.

Työväenluokkamme suhtautuminen Suomen etuihin ja oikeuksiin oli koko ajan toinen, isänmaallisempi. Silloin yhtenäinen työväenliikkeemme vastusti rikkoutumattomana rintamana tsaarin laitonta sortovaltaa. Muutamat harvat provokaattorin tapaiset tyypit ym. suoranaiset petturit eivät

antaneet riittävää aihetta tämän yleisarvion muuttamiseen. Helmikuun vallankumouksen jälkeen *työväenpuolueemme taholla tuotiin ensiksi julki ajatus Suomen täydellisestä itsenäisyydestä.* Silloinen puhemies Oskari Tokoi esitti tämän ajatuksen eduskunnassa 20. 4 ja 12. 6. 17 pitämissään puheissa. Saman vuoden kesänä sos.dem. eduskuntaryhmä ryhtyi ajamaan ns. valtalakia, jonka tarkoituksena oli siirtää tsaarille kuuluneet valtaoikeudet Suomen eduskunnalle. Sos.dem. ptk lähetti myös erityisen valtuuskunnan Venäjän työläis- ja sotilasneuvostojen kesä- ja heinäkuussa 1917 pidettyyn kokoukseen saadakseen sen kannattamaan Suomen itsenäistymistä. *Vain bolsheviikit hyväksyivät tällöin Suomen oikeuksien laajentamisen vaikkapa täyteen itsenäistymiseen asti.* Venäjän muut puolueet suhtautuivat sensijaan enemmän tai vähemmän kielteisesti Suomen oikeuksien lisäämiseen. Eduskuntamme sos.dem. ryhmä teki vihdoin 29. 11. 17 uutta hallitusmuotoa koskevan toivomusaloitteen, joka edellytti Suomen julistautuvan itsenäiseksi. Kun eduskunta sitten oli 6. 12. 17 julistanut maamme itsenäiseksi, myötävaikutti SDP olennaisesti siihen, että Neuvosto-Venäjä tunnusti itsenäisyytemme. SDP lähetti nim. Pietariin erityisen lähetystön suostuttelemaan Lenin ja muut johtavat bolsheviikit myöntämään itsenäisyyden tunnustus. Punaisten kansanvaltuuskunta teki puolestaan sittemmin neuvostohallituksen kanssa Suomelle varsin edullisen sopimuksen, jossa mm. sovittiin Petsamon luovuttamisesta maallemme sekä venäläisten sotavoimien poistamisesta valtakuntamme alueelta.

Laajat porvarilliset piirit vehkeilivät siis Suomen oikeuksien kaventamiseksi kavahtamatta tällöin edes maamme voimassa olevan oikeuden rikkomistakaan. Työväenliike sensijaan toimi koko ajan yhtenäisesti ensin Suomen valtaoikeuksien puolustamiseksi, sitten niiden lisäämiseksi päämääränään maamme täydellinen itsenäisyys. Tästä huolimatta sisällissodan jälkeen valtiovallan käytöstä aivan yksipuolisesti määränneet oikeistopiirit heti ryhtyivät toimen-

piteisiin leimatakseen koko työväenliikkeemme ei ainoastaan valtio-, vaan myös maanpetokselliseksi ja tuomitakseen sen aktiiviset jäsenet tällä perusteella ankariin rangaistuksiin. Oikeiston omista laittomuuksista niin hyvin valtio- kuin maanpetoksenkin merkeissä ei sensijaan silloin hiiskahdettu sanaakaan. Oikeistolaisten asettamisesta rikosoikeudelliseen vastuuseen ei ollut puhettakaan. Sensijaan ylistettiin porvariston mukamas verratonta isänmaallisuutta. Tuskinpa koskaan on todellisuutta asetettu täydellisemmin päälaelleen.

Oikeistopiirit halusivat sisällissodan jälkeen käyttää nimenomaan juuri maanpetosta käsitteleviä rikoslain pykäliä, koska näiden nojalla voitiin tuomita ankarampiin rangaistuksiin kuin käyttämällä valtiopetosta koskevia säännöksiä. Tätä varten oli tarpeen sepittää väittämä, että sisällissota olikin ollut vapaussota ja että siis Suomi silloin oli käynyt sotaa Neuvosto-Venäjää vastaan. Tällä perusteella väitettiin edelleen, että kaikki punaiset olivat olleet yhteistoiminnassa Suomen vihollisten venäläisten kanssa.

Todellisuudessahan Neuvosto-Venäjä oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden eikä ollut myöhemminkään muuttanut suhtautumistaan vihamieliseksi saati sitten, että se olisi suorastaan julistanut maallemme sodan. Suomi puolestaan ei myöskään ollut julistanut Neuvosto-Venäjälle sotaa. Bolsheviikkien poliittisiin suunnitelmiin ei niihin aikoihin olisi soveltunutkaan sotaan ryhtyminen Suomea vastaan, sillä he pyrkivät juuri silloin tekemään erillisen rauhan Saksan kanssa ja tiesivät hyvin, ettei tämä miten kään halunnut Neuvosto-Venäjän valta-alueen laajenevan Suomen kohdalla. Brest-Litovskissa eräiden välivaiheiden jälkeen 3. 3. 18 solmitussa rauhansopimuksessa määrättiinkin Neuvosto-Venäjän raja Suomen kohdalla pysymään entisellään. Neuvosto-Venäjä sitoutui kunnioittamaan Suomen alueellista koskemattomuutta sekä poistamaan tämän alueella olevat sotavoimansa. Kyseiseen rauhansopimukseen liittyvän lisäsopimuksen 5 artiklassa Saksa puolestaan sitoutui huolehtimaan

siitä, etteivät Suomen sotajoukot tunkeutuisi Neuvosto-Venäjän alueelle. Brest-Litovksin sopimuksessa Saksakin siis edellytti, että Suomella saattoi olla Neuvosto-Venäjään kohdistuvia agressiivisia aikeita.

Neuvosto-Venäjän virallisesti Suomen suhteen noudattamaa rauhanomaista politiikkaa ei riittänyt muuttamaan se, että jotkut venäläiset sotilaspiirit olivat oma-aloitteisesti valmiit antamaan punaisille apua aseiden tai vapaaehtoisten muodossa. Eihän esim. Ruotsi joutunut sotaan Neuvosto-Venäjän kanssa sillä perusteella, että Suomeen v. 1918, ja samoin vv. 1939—40, saapui runsaasti ruotsalaisia vapaaehtoisia, vieläpä Ruotsin hallituksen puolivirallisella suostumuksella.

Ne, jotka ovat väittäneet Suomen ja Neuvosto-Venäjän olleen sodassa v. 1918, ovat vedonneet siihen, että punaiset saivat apua maassamme olleelta venäläiseltä sotaväeltä ja että tämän Viipurissa toiminut aluekomitea teki nimenomaisen päätöksen punaisten tukemisesta. Sotaa koskevien päätösten teko kuuluu kuitenkin maan hallitukselle. *Kukaan ei ole esittänyt pienintäkään todistusta siitä, että Neuvosto-Venäjän kansankomissaarien neuvosto olisi julistanut Suomelle sodan,* tai että se olisi päättänyt ryhtyä joihinkin vihollisuuksiin maatamme vastaan. Päinvastaiseen suuntaan käyviä todisteita kansankomissaarien suhtautumisesta Suomeen on sitävastoin olemassa. Niinpä Erkki Räikkösen kirjassa »Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti» kerrotaan, että hallituksemme lähetti 19. 1. 1918 Carl Enckellin Pietariin kansankomissaarien neuvoston luo pyytämään, että tämä ei sekaantuisi Suomen sisäisiin riitaisuuksiin. Enckellin esitykset johtivat siihen, *että sota-asiain komissaari Podvojski, neuvoteltuaan muiden johtavien bolsheviikkien kanssa, lähetti Suomessa oleville venäläisille joukoille sähkeen, jossa näitä kiellettiin sekaantumasta Suomen sisäisiin valtataisteluihin. Tämä kielto edusti Neuvosto-Venäjän virallista kantaa.* Enckell toimitti tiedon tästä sähkeestä sekä senaa-

tille että silloin jo Pohjanmaalle siirtyneelle Mannerheimille, joten kummatkin olivat täysin selvillä Neuvosto-Venäjän virallisesta puolueettomuusasenteesta.

Vaasan hallituksen sisällissodan kestäessä julkaisemat lait ja asetukset samoinkuin eräät sen julistukset Suomen kansalle eivät sisältäneet mitään mainintaa sodasta, vaan oli niissä aina kysymys vain kapinasta. Vielä sen jälkeenkin, kun senaatti kokonaisuudessaan ryhtyi toimintaan Helsingissä, rajoittui se käyttämään sanontaa »kapina». Tosin senaatti sotatoimien päättymisen johdosta 6. 5. 18 antamassaan julistuksessa ylimalkaisesti ylvästeli, että se oli »koonnut maamme kaikki voimat taisteluun Suomen lopulliseksi vapauttamiseksi Venäjän vuosisataisesta sorrosta», mutta Viaporin linnoitusalueen haltuunottamista ja Neuvosto-Venäjän muun valtio-omaisuuden takavarikkoon ottoa koskevissa päätöksissään hallituksemme ei tehnyt viittaustakaan näiden kahden maan väliseen sotaan. Vielä melkoisen ajan sisällissodan päättymisen jälkeenkin hallitus käytti ainoastaan sanontaa »kapina». Niinpä hallitus vielä 7. 12. 18 julkaisemassaan armahdusmanifestissa mainitsi vain kapinan, eikä viitannutkaan sotaan jotain vierasta valtiota vastaan.

Mannerheimin silloiset päiväkäskyt eivät liioin sisältäneet mitään nimenomaista mainintaa sodasta Neuvosto-Venäjää vastaan. Vakiintuneena sanontana oli niissä »laillisen yhteiskuntaelämämme suojeleminen» tai myös »vapautemme ja yhteiskuntaelämämme suojeleminen». Vasta Tampereen valtauksen johdosta 11. 4. 18 antamassaan päiväkäskyssä Mannerheim eräiden mahtipontisten fraasien yhteydessä puhui »Suomen vapaudesta ja itsenäisyydestä» sekä »Suomen vapaussodasta». Viipurin valtauksen johdosta 30. 4. 18 antamassaan päiväkäskyssä Mannerheim jälleen mainitsi, että »Suomen itsenäisyys on turvattu». Kun hän sitten 28. 5. 18 antoi ruotsalaiselle prikaatille lähtiäispäiväkäskyn, kiitti hän siinä tätä siitä, että se oli taistellut »maamme vapauden ja itsenäisyyden puolesta». Omassa lähtöpäiväkäskyssään 31. 5.

18 Mannerheim rajoittui mainitsemaan, että valkoiset olivat tarttuneet aseisiin »taistellakseen oikeuden ja vapauden puolesta».

Sisällissodan aikana ja heti sen jälkeen Suomen ylimmät siviili- ja sotilasviranomaiset varoivat siis visusti väittämästä, että maamme olisi ollut sodassa Neuvosto-Venäjää vastaan. Kun Suomen ja Neuvosto-Venäjän edustajat kokoontuivat elokuussa 1918 Berliinissä neuvottelemaan maidensa välisten suhteiden järjestämisestä, halusivat kuitenkin Carl Enckellin johtamat suomalaiset neuvottelijat pitää lähtökohtana molempien maiden välillä vallinnutta sotaa, mutta venäläiset kieltäytyivät silloin myöntämästä, että heidän maansa olisi ollut sodassa Suomea vastaan. Niihin aikoihin ja myös myöhemmin tapahtui Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä suoranaisia vihollisuuksia suomalaisten sissijoukkojen tunkeutuessa tämän naapurinsa alueelle. Vasta tämä tapahtumien kulku kypsensi Neuvosto-Venäjän hyväksymään sen ajatuksen, että näiden kahden naapurimaan keskeisten suhteiden järjestämiseen tarvittaisiin varsinainen rauhansopimus. Sellainen solmittiinkin sitten Tartossa 14. 10. 20.

Kun Suomen ja Neuvosto-Venäjän viralliset suhteet v. 1918 olivat mainitun laatuiset, niin miten lukuisia sisällissotaamme osallistuneita punaisia voitiin tuomita maanpetoksesta pitkäaikaisiin kuritushuonerangaistuksiin, usein elinkaudeksikin, tai jopa kuolemanrangaistukseen?

Vertailun vuoksi on syytä viitata ahvenanmaalaisten separatistien toimintaan vv. 1919—20. He olivat silloin yhteistyössä Ruotsin viranomaisten kanssa Ahvenanmaan saariston eroittamiseksi Suomesta ja sen liittämiseksi Ruotsiin. Näiden separatistien toiminnalla oli ehkä moniakin lieventäviä asianhaaroja, mutta muodollisesti ottaen sen maanpetoksellinen luonne oli eittämätön. Heidät kuitenkin armahdettiin kokonaan. Epäilemättä tämä olikin paras ratkaisu sekä valtiollisen viisauden että inhimillisen suvaitsevaisuuden kannalta.

Se tapa, millä Suomen valtiovalta ja yleensäkin porvaristomme valtaosa suhtautuivat toisaalta voitettuihin punaisiin, toisaalta Ahvenanmaan separatisteihin, ilmentää räikeän tasapuolisuuden puutteen. Tämä täysin erilainen kohtelu perustui ilmeisesti siihen, että Ahvenanmaan separatistit olivat taattuja porvareita, kun taas punaiset olivat kapitalismia vastaan asennoituneita sosialisteja.

Mikä on hyväksyttävää vallankumousta, mikä tuomittavaa valtiopetosta?

Lait eivät ole ikuisia. Hallitusmuodotkin ovat vain rajoitetun ajan voimassa. Mitä suurempaa yksipuolisuutta tai ilmeisempää mielivaltaisuutta liittyy tietyn oikeussäännöstön soveltamiseen, sitä varmemmin se tavalla tai toisella vaihdetaan uuteen, joka paremmin turvaa laajojen kansankerrosten oikeutettujen vaatimusten tyydyttämisen. Elleivät vallassa olonsa perusteella epäkohdista vastuussa olevat etuoikeutetut piirit ymmärrä ajoissa vapaaehtoisesti mukautua kehityksen edellyttämiin uusiin olosuhteisiin, on välttämätön ylimeno suoritettava vaikkapa syrjäyttämällä vanhentuneet lailliset muodot. Kukaan ei enää tiedustele, mitä kaikkia pykäliä vastaan ne rikkoivat, jotka toimeenpanivat Ranskan vallankumouksen v. 1789. Tuo vallankumous menestyi, ja siksi sitä nykyisin kutsutaan suureksi. Venäjällä maaliskuun vallankumous v. 1917 murskasi lopullisesti tsaarivallan, ja siksi ei kukaan enää yritäkään puolustaa sen kumoamaa hallitusjärjestelmää. Myös lokakuun vallankumous onnistui Venäjälle ja näinollen ei kukaan enää kiistä sen luoman uuden valtiojärjestyksen laillisuutta.

Suomenkaan valtiollinen kehitys ei aina ole mahtunut kulloinkin voimassa olevien lakipykälien puitteisiin. *Niinpä Suomen muodostuminen autonoomiseksi suuriruhtinaskunnaksi perustui sopimukseen, jonka maamme säädyt omavaltaisesti tekivät Venäjän keisarin kanssa, ennen kuin Ruotsi ja Venäjä olivat tehneet rauhan keskenään, ja siis ennen kuin viime-*

mainittujen kesken oli sovittu, että Suomi irtautuisi Ruotsista. V:n 1906 suuri eduskunta- ja äänioikeusuudistus saatiin taas aikaan vain Venäjällä tapahtuneen vallankumouksellisen liikehtimisen ja Suomessa samanaikaisesti toimeenpannun suurlakon ansiosta. Kunnallisvaalijärjestelmän muuttaminen kansanvaltaiseksi vaati v. 1917 toisen suurlakon. Kun aika sitten kypsyi Suomen itsenäistymiselle, oli pakko todeta, ettei ollut olemassa mitään tähän tapahtumaan sellaisinaan soveltuvia lakipykäliä.

Professori, sittemmin yliopiston rehtori I. A. Heikel kirjoitti 21. 8. 17 Hufvudstadsbladetissa: »Me elämme vallankumousaikaa, joka murtaa vanhat muodot maailmansodan pyörteissä ja luo kansoille uudet kohtalot. Kansojen luottamusmiesten velvollisuus on pitää vaari siitä, mitä kunkin kansan etu vaatii, päättää ja toimia oikealla hetkellä sekä ottaa nykyajan ja tulevaisuuden vastuu hartioilleen silläkin uhalla, että on astuttava lakipykälien ylitse. ... On aikoja, jolloin se väite pitää paikkansa, että kansan paras on korkein laki.»

Jokainen historiallisia tapahtumia ennakkoluulottomasti tarkkaileva henkilö havaitseekin, ettei demokraattista kehitystä eteenpäin vieviin, kansojen tai niiden kansalaisten oikeuksia laajentaviin valtiollisiin pyrkimyksiin voida suhtautua pikkumaisella suvaitsemattomuudella eikä pelkällä oikeudellisten muodollisuuksien noudattamisen tehostamisella. Valtiojärjestyksen jatkuvaisuus, ainakin tietyissä rajoissa, on kylläkin tarpeen, jottei päädyttäisi milloin minkin yritteliään pikkuryhmän vallankaappaushankkeisiin joidenkin Etelä- tai Keski-Amerikan valtioiden tapaan. Jatkuvaisuuden jonkinvertaisen arvon myöntäminen ei toki merkitse, että laajojen kansankerrosten aseman parantamiseen tähtääviä yrityksiä voimassa olevan järjestelmän muuttamiseksi olisi pidettävä raskaimpina kaikista rikoksista ja että jokaisessa yhteiskunnallisen tyytymättömyyden ilmauksessa olisi heti vainuttava valtiopetoksellisia hankkeita.

Toisenluontoisia ovat ne teot, jotka tähtäävät kehityksen pyörän vääntämiseen taaksepäin. Taantumukselliset piirit ovat usein pyrkineet pienentämään kansan laajojen kerrosten jo saavuttamia etuja ja oikeuksia. Jos tällaiset demokratian vastaiset toimenpiteet kaiken kukkuraksi ovat tapahtuneet laillisia muotoja syrjäyttäen, ei niiden puolustamiseksi todellakaan voida esittää mitään lieventäviä asianhaaroja. Silloin sekä päämäärä että sen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat tuomittavia.

Suomessa on sekä vasemmiston että oikeiston taholla esiintynyt toimintaa, joka on poikennut rauhalliselta parlamentaariselta linjalta, tai johon ainakin vastakkainen leiri on väittänyt sisältyvän laittomia, väkivaltaisia menetelmiä. Työväestön kohdalla on tällaisena toimintana mainittu sen asennoituminen vv. 1917—18 sekä edelleen vasemmistososialistisiten puolueiden perustaminen v:sta 1920 alkaen, niin myös kommunistisen puolueen perustaminen ja toiminta ennen v:n 1944 välirauhaa. Oikeiston taholla on taas tässä yhteydessä ennen kaikkea mainittava lapuanliike sekä Mäntsälän kapina. Jälempänä esitetään eräitä kuvaavia piirteitä siitä, miten oikeuslaitoksemme ja muut viranomaisemme ovat suhtautuneet mainitunlaatuisiin tapahtumiin toisaalta silloin, kun vasemmisto on ollut vastuussa niistä, ja toisaalta silloin, kun vastuu on kuulunut oikeistolle.

Punakapinalla oli lieventäviä seikkoja, mutta siihen osallistuneita rangaistiin ankarimman asteikon mukaan

Kansalaissotamme jätti syvät jälkensä valtiolliseen elämäämme. Siihenastiset näkemykset muuttuivat olennaisesti mitä laajimmissa piireissä. Uuden poliittisen ajattelutavan vaikutukset ulottuivat yksinpä oikeuslaitoksenkin alalle. Monet seuraavina aikoina oikeuslaitoksemme piirissä esiintyneet ilmiöt juontuvatkin sisällissodan aikana syntyneisiin käsityksiin, jotka usein olivat vahvasti tunnepohjaisia. Oikeuslaitoksemme toimintaa itsenäisyytemme ensimmäisenä jakson aikana ei näin ollen voida kaikinpuolin valottaa, ellei valokeilaa suunnata myös sisällissotaan. Siihen johtaneiden moninaisten syiden perusteellinen selvittäminen veisi tosin tässä yhteydessä liian pitkälle, mutta ainakin voidaan lyhyesti viitata eräisiin seikkoihin, jotka olennaisesti vaikuttivat tapahtumien silloiseen kehitykseen.

Jo ennen ensimmäisen maailmansodan aiheuttamia poikkeuksellisia oloja oli Suomen yhteiskunnallisissa oloissa esiintynyt siksi paljon epäkohtia, että laajat kansankerrokset muodostivat hyvän maaperän kaikenlaisille radikalismin siemenille. Kuvaavaa oli, että niinkin vanhoillinen henkilö kuin kenraali R. von der Goltz esitti ministeri Idmanin muistelmien mukaan v. 1918 sen käsityksen, että työväestömme kehnot asunto-olot olennaisesti olivat myötävaikuttaneet punakapinan puhkeamiseen. Näitä yhteiskunnallisia ristiriitoja pahensi vielä se, että yläluokkamme varakkain ja vaikutus-

valtaisin osa oli vielä silloin toisenkielinen kuin kansan laajat kerrokset. Eritoten oli suhteellisen vähäinen osa teollisuutemme johdosta suomenkielistä. Suhteellisen suuri osa niistä herraskartanoista, joilla oli monia torppareita, kuului niinikään ruotsalaisille.

Yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyivät ensimmäisen maailmansodan aikana lähinnä siksi, että maassamme vallitsi silloin jatkuvasti kiristyvä elintarvikepula, joka v:sta 1917 alkaen muodostui ajoittain eräillä paikkakunnilla suoranaiseksi nälänhädäksi. Porvarillisten johtama elintarvehallituskin totesi 17. 1. 18 päivätyssä kiertokirjeessään paikallisille elintarvelautakunnille, että »muutamilla seuduilla on jo tultu niin pitkälle, että nälkä elintarvelautakuntien antamien tietojen mukaan on aiheuttanut sairaalloisuutta ja kuolemantapauksia. Ei ole vältettävissä, ettei semmoinen asema synnyttäisi yhteiskunnalle vaarallisia levottomuuksia.» Monista muistakin välttämättömistä kulutustarvikkeista oli suuri puute. Tätä tilannetta käyttivät monet häikäilemättömät keinottelijat hyväkseen korottaakseen kohtuuttomasti hintoja. Moni hankki suuria voittoja mustan pörssin kaupoilla. Puutetta ja siitä aiheutuvaa tyytymättömyyttä lisäsi se, että maaliskuun vallankumouksen jälkeen tapahtunut linnoitustöiden lopettaminen aiheutti maassamme laajan työttömyyden.

Porvarillisten puolueiden pyrkimys estää uuden kunnallisen vaalilain sekä 8-tunnin työaikalain voimaanastuminen aiheutti niinikään paljon katkeruutta, samoin torppariuudistuksen viivästyminen. Paljon pahaa verta herätti työväenliikkeeseen lukeutuvissa myös se, että eduskunta, jossa heidän edustajillaan oli enemmistö, hajoitettiin v. 1917 tavalla, jota he eivät pitäneet laillisena eikä liioin maan edun mukaisena.

Porvarillisissakin piireissä oli joitakin ennakkoluulottomia yksilöitä, jotka ymmärsivät mainituntapaisten seikkojen merkityksen ja olivat jopa valmiit julkisesti esittämään tämän käsityksensä, vaikka se jyrkästi poikkesikin silloin

vallitsevista mielipiteistä. Niinpä kirjoitti professori Hannes Gebhard, kylläkin vasta joulukuussa 1918, seuraavasti: »Se surullinen onnettomuus, joka kohtasi kansaamme punakapinassa, oli seurausta yhteiskunnallisista oloistamme... Täällä on ollut huono yläluokka... Yläluokka on persoonallisessa kosketuksessa meillä ollut tyly verrattuna esim. tanskalaiseen ja norjalaiseen yläluokkaan. Viime aikojen syyllisiä ovat mielestäni yläluokassa mm. kaikki ne, jotka ovat keinotelleet elintarpeilla ja siten myötävaikuttaneet niiden kallistumiseen ja monen työmiehen joutumiseen siihen epätoivon tilaan, etteivät he enää muuta pelastusta nähneet kuin punakapinan. Siksipä pitäisi punakapinan vuoksi näiden keinottelijain paljon suuremmalla syyllä istua vankeudessa kuin niiden arvostelukyvyn puutetta ja nälkää kärsineiden työmiesten, jotka antoivat houkutella itsensä onnettomaan tekoon.»

Venäjällä v. 1917 suoritetun kahden vallankumouksen aiheuttaman yhteiskunnallisen kuohunnan mainingit ulottuivat tietysti Suomeen asti, etenkin kun maassamme silloin oli melkoisesti venäläistä sotaväkeä. Huomattava osa ko. sotilaista kuului äärimmäiseen vasemmistoon, ja juuri nämä etsivät yhteyttä meikäläisiin työläisiin sekä vaikuttivat tällöin usein yllyttävästi viimemainittuihin.

Porvarilliset aktivistit eli itsenäisyysmiehet olivat jo keväällä 1917 ryhtyneet suunnittelemaan Suomen irtautumista Venäjästä ja tämän ensimmäisenä edellytyksenä maassamme olevan venäläisen sotaväen karkoittamista, tarvittaessa vaikkapa väkivalloin. Tässä tarkoituksessa oli kevätkesällä ryhdytty perustamaan sotilaallisia muodostelmia, joita yhä yleisemmin alettiin nimittää suojeluskunniksi. Kesäkuun alussa 1917 eräät aktivistit ottivat yhteyden Saksan päämajaan saadakseen aseita sk:ille ja suostutellakseen myös Saksan tekemään Suomen kautta hyökkäyksen Venäjän rintaman selustaan. Eräässä vaiheessa aktivistit olivat jo saaneet sen käsityksen, että saksalaiset sotavoimat suorittaisivat tässä

mielessä maihinnousun Suomeen syyskuussa 1917. Tätä maihinnousua koskeva suunnitelma raukesi kuitenkin, mutta suomalaisten aktivistien yhteydet Saksan sotilaspiireihin jatkuivat ja johtivat ainakin siihen, että sk:ia varten saatiin jonkin verran aseita.

Aluksi nämä aktivistien suunnitelmat olivat tähdätyt ainoastaan Venäjää ja Suomessa olevaa venäläistä sotaväkeä vastaan. Mutta kun työväenliikkeemme asenne jyrkentyi ja kun sen onnistui eduskunnassa ajaa läpi muutamia huomattavia valtiollisia ja yhteiskunnallisia uudistuksia, samalla kun eräitä muita vaatimuksia tehostettiin lakkojen avulla, ja kun tyytymättömät ainekset aikaansaivat joillakin paikkakunnilla järjestyshäiriöitäkin, niin eräissä porvarillisissa piireissä alkoi kypsyä ajatus, että sk:ia, ehkäpä Saksan sotavoimiakin, voitaisiin tarvittaessa käyttää myös oman maan vasemmistolaisia vastaan. Oireellinen oli tässä suhteessa Helsingin pörssiklubissa 3. 10. 17 pidetty kokous, jossa ratsumestari H. Ignatius pyysi läsnäolleilta teollisuusmiehiltä varoja sk:ia varten ilmoittaen heille suoraan, että näiden tehtävänä oli työväestön pitäminen kurissa.

Näihin salaisiin sotilaallisiin puuhailuihin osallistuneet kuuluivat pääasiallisesti oikeistoon. Hankkeista levisi työväenliikkeenkin keskuuteen tietoja, usein kylläkin paisutellussa ja yksipuolisessa muodossa. Epäluuloinen levottomuus kasvoi työväestön keskuudessa ja synnytti lopuksi halun kollektiiviseen itsepuolustukseen. Näissä olosuhteissa perustetut *punakaartit pantiin alulle vasta lokakuussa 1917, siis useita kuukausia myöhemmin kuin suojeluskunnat.* Punakaartien aseistus oli aluksi vähäinen.

Saksan sotilaallisen avun tavoittelu sai syyskuun alussa v. 1917 sikäli puolivirallisen leiman, että senaatin taholta kehoitettiin valtioneuvos Edvard Hjeltiä ja eräitä muita lähtemään Berliiniin varmistaakseen lopullisesti tuon avun saannin. Marraskuun alkupuolella tehosti sitten prokuraattori Svinhufvud, josta muutamia viikkoja myöhemmin tuli

uuden senaatin puheenjohtaja, Hjeltille uudelleen Saksan avun tärkeyttä. Hjelt tapasi Saksan matkallaan mm. Ludendorffin 26. 11. ja perusteli tälle avunpyyntöään erityisesti sillä, että itsenäinen Suomi muodostaisi pohjoisen kulmakiven Saksan etuvarustuksessa Venäjää vastaan. Hjelt saikin Ludendorffilta eräitä varauksellisia lupauksia. Ludendorff tehosti kuitenkin, että Saksa saattoi avoimesti toimia Suomen hyväksi vasta sitten, kun maamme oli julistautunut itsenäiseksi. *Ludendorff esittikin kehoituksen, että suomalaiset heti julistaisivat maansa itsenäiseksi.* Ludendorffin kanta perustui siihen, että Saksa juuri niinä aikoina oli aloittamassa Venäjän kanssa erikoisrauhaa koskevat neuvottelut eikä halunnut vaikeuttaa niitä ryhtymällä joihinkin viimemainittua vastaan tähtäytyviin toimenpiteisiin. Siksi Saksa ei voinut toimia Suomen irroittamiseksi Venäjästä. Sensijaan Saksa kyllä saattoi auttaa Venäjästä oma-aloitteisesti jo irroittautunutta Suomea.

Hjelt tiedoitti Ludendorffin kannanilmauksen viipymättä senaatillemme, joka jo muutamia päiviä myöhemmin esitti eduskunnalle ehdotuksensa itsenäisyysjulistukseksi. Svinhufvud hallitustovereineen ei kuitenkaan halunnut olla missään neuvottelukosketuksessa sos.demeihin, ei edes itsenäisyysasiassa. *Tämä hallituksen yliolkainen asenne antoi yllykettä työväenliikkeen jyrkimpien ainesten sovittelemattomalle kannalle.* Porvarillisten ja sosialististen piirien keskinäinen loitontuminen aiheutti eriävät esitykset itsenäisyysjulistukseksi. Kun sos.dem. eduskuntaryhmä ei ollut tietoinen Saksan edellä mainituista laskelmista ja ohjeista, teki se aivan oma-aloitteisesti 29. 11. 17 toivomusaloitteen, jonka mukaan Suomelle oli laadittava sen täyteen suvereenisuuteen perustuva uusi hallitusmuoto.

Bolsheviikkivihassaan Svinhufvudin senaatti ei alkuaan aikonut pyytää Neuvosto-Venäjältä tunnustusta itsenäisyydellemme, mutta kun Saksa ja eräät muutkin maat asettivat sen oman tunnustuksensa edellytykseksi, oli Svinhuf-

vudin alistuttava itse lähtemään Pietariin pyytääkseen tuota tunnustusta Leniniltä ym. kansankomissaareilta. SDP puolestaan lähetti samanaikaisesti Pietariin valtuuskunnan, joka suuresti myötävaikutti siihen, että bolsheviikit myönsivät tuon tunnustuksen. Monilta muilta valtioilta saatiin sitten nopeassa tahdissa itsenäisyyden tunnustus. Senaatin valtuuttamina USA:n tunnustusta pyytämään lähetetyt henkilöt eivät kuitenkaan päässeet perille ennenkuin helmikuun lopulla 1918, ja silloin valtiosihteeri Lansig otti sen muodollisen kannan, että Yhdysvallat saattoi antaa tunnustuksensa vasta, kun oli selvinnyt, mikä hallitus Suomessa pystyi tehokkaasti käyttämään valtaansa koko maassa.

Marraskuun lopulla 1917 Svinhufvud yhteistoimin valtiopäivien porvarillisten puhemiesten kanssa lähetti ratsumestari Ignatiuksen Saksaan kiirehtimään sotilaallisen avun saantia sieltä. Sk:ien järjestelyä ja niiden päällystön harjoittelua tehostettiin tarmokkaasti joulukuun loppupuolella eritoten Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa. Jo tammikuun alkupuolella v. 1918 oli eräitä pienehköjä kahakoita toisaalta sk-laisten, toisaalta venäläisten sotilaiden tai punakaartilaisten välillä.

Näissäkin olosuhteissa SDP:n maltilliset ainekset pyrkivät sovinnollisiin ratkaisuihin. Vielä tammikuun alussa niiden taholta esitettiin julkisesti arvostelevia lausuntoja punakaarteista, jotka yleensä edustivat jyrkempää suuntausta. *Työväenliikkeen jyrkimmän suuntauksen edustajilla ei puolestaan ollut mitään kiinteitä suunnitelmia vallankumouksen tekemiseksi.* SDP:n puolueneuvoston kokouksessa hyväksyttiin 12. 1. 1918 niukalla enemmistöllä epämääräinen päätöslauselma, joka edellytti, että lopullinen ratkaisu noudatettavasta toimintalinjasta tehtäisiin puolueneuvoston, puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän edustajien yhteisessä kokouksessa. Sellaista kokousta ei kuitenkaan koskaan pidetty. Edelleen päätettiin, että puoluekokous saisi vahvistaa näin tehdyn päätöksen. Puoluekokous kutsuttiin tässä tar-

koituksessa koolle 15. 5. 18, siis vasta useita kuukausia sen päivämäärän jälkeen, jolloin sisällissota sitten puhkesi. Nyttemmin ilmestyneet muistelmateokset, erityisesti Oskari Tokoin ja Väinö Tannerin, osoittavat myös kiistattomasti, että SDP:n jyrkän siiven johtomiehet syöksyivät äkkipäätöksellä, improvisoidusti, sisällissotaan. Siihen, että työväenliikkeen taholla ryhdyttiin vallankaappauksellisiin toimenpiteisiin, myötävaikutti epäilemättä olennaisesti se, että eräät porvarilliset piirit yhä selvemmin tehostivat oman aseellisen toimintansa valmisteluja.

Svinhufvud antoi 16. 1. suullisesti Mannerheimille nimityksen Suomen aseellisten voimien ylipäälliköksi. Jo 18. 1. 18 Mannerheim lähti yhdessä sotilaskomitean johtavien jäsenten kanssa Vaasaan, jossa hän heti ryhtyi järjestämään pääesikuntaansa. 19. 1. ryhtyivät sk-laiset Sortavalassa ja Viipurissa eräisiin aseellisiin toimenpiteisiin ja 22. 1. suoritti n. 500 sk-laista, ns. venäjänsaarelaiset, retkensä Viipuriin, josta punakaartilaisten ja venäläisten sotilaiden ylivoima kuitenkin pakoitti heidät poistumaan. Yöllä 23. 1. vastaan kokoontui Lapualle n. 700 lähiseudun sk-laista tarkoituksella heti riisua aseista sinne sijoitettu venäläinen sotaväki. Pääesikunta määräsi kuitenkin, että suunnitelmasta oli luovuttava, koska senaatti parhaillaan neuvotteli Helsingissä kaikkien venäläisten sotavoimien vapaaehtoisesta poislähdöstä.

On jo mainittu, että Enckell 24. 1. 18 hankki Svinhufvudin senaatille Neuvosto-Venäjän lupauksen siitä, että tämä ei sekaantuisi Suomessa syntyvään valtataisteluun. Eräiden paikallisten levottomuuksien johdosta Mannerheim antoi samana päivänä Etelä-Pohjanmaan sk:ille liikekannallepanomääräyksen sekä antoi sitten 25. 1. näille joukoille ensimmäisen taistelukäskynsä, joka edellytti, että ne aamuyössä 28. 1. toimeenpanisivat määrätyillä paikkakunnilla venäläisen sotaväen aseistariisumisen ja internoimisen. Myöhemmin tammikuun 25 päivän kuluessa *Mannerheim sai senaatilta*

sähkeen, jonka mukaan sotatoimet oli lykättävä, koska neuvottelut venäläisten kanssa jatkuivat, ja koska näiden aluekomitea oli ilmoittanut, epäilemättä Venäjältä saamansa määräyksen mukaisesti, ettei se tule ottamaan osaa Suomen sisäisiin valtariitoihin. Mannerheim näytti tämän sähkeen ainoastaan H. Ignatiukselle, muille hän ei maininnut siitä mitään. Hän sai silloin myös Enckellin lähettämän tiedon siitä, että sota-asiain kansankomissaari Podvojski oli kieltänyt Suomeen majoitettuja venäläisiä sotavoimia osallistumasta täkäläisiin valtataisteluihin. Mannerheim ei antanut tämänkään tiedon pidättää itseään, vaan jätti jo antamansa sotatoimien alkamiskäskyt voimaan. *Näin Mannerheim otti yksinään vastuun siitä, että taistelutoimet aloitettiin.*

Senaatti antoi 26. 1. julistuksen, jossa se pani vastalauseensa sen johdosta, että venäläisiä sotilaita oli osallistunut pahoihin järjestyshäiriöihin, sekä varoitti maan omia kansalaisia sisällissodasta. Samana iltana matkusti 4 senaattoria Vaasaan. Illalla 27. 1. punakaartit ottivat vallan käsiinsä Helsingissä ja välittömästi sen jälkeen muuallakin Etelä-Suomessa.

Monet SDP:n maltillisen siiven johtohenkilöistä kieltäytyivät millään tavalla osallistumasta näin syntyneeseen sisällissotaan. Eräät toiset osallistuivat siihen samantapaisista vaikuttimista kuin Eetu Salin, joka lausui: »Kun olen ollut työväenliikkeessämme mukana alusta alkaen, niin en voi vetäytyä syrjään nyt, kun se tekee tyhmyyksiä.»

Valkoisten taholla ei kuitenkaan kysytty yleensä punaisten toiminnan syitä eikä vaikuttimia. Useimmat valkoiset suhtautuivat alunperin ja pitkin linjaa silmittömällä kiihkolla ja vihalla kaikkiin punaisiin. Tämä johti omavaltaisuuden merkeissä tapahtuneisiin julmuuksiin valkoisten puolella. Punaistenkin taholla suoritettiin anteeksiantamattomia julmuuksia, mutta verrattomasti paljon harvemmissa tapauksissa kuin valkoisten puolella.

Valkoisten puolella esiintyi alusta alkaen omankäden oikeutta yksinpä vankien surmaamisen muodossa siksi yleisesti, että Mannerheim harkitsi välttämättömäksi päiväkäskyssään 25. 2. 18 nimenomaisesti kieltää vankien teloittamisen. Tästä huolimatta vankeja edelleenkin tapettiin, vieläpä sisällissodan päättymisen jälkeenkin. Mannerheim piti tämän vuoksi välttämättömänä 28. 5. 18 antamassaan päiväkäskyssä tehostaa, »ettei mitään kuolemantuomioita saa panna täytäntöön, ennenkuin *hallituksen asettamat sotaoikeudet* ovat tuomion julistaneet ja hallitus ne vahvistanut».

Teloituksia ei tapahtunut ainoastaan joidenkin yksityisten valkoisten omavaltaisen julmuuden ilmauksina. Monilla paikkakunnilla muodostettiin näennäisesti oikeudenkäytön muotovaatimukset täyttäviä nk. kenttäoikeuksia. Todellisuudessa tällaiset *kenttäoikeudet olivat täysin laittomia,* sillä Suomen sotaväen silloinen RL ei tuntenut mitään tuontapaisia tuomioistuimia.

Valtaosa vangiksi otetuista joutui kuitenkin erityisiin vankileireihin odottamaan tulevaa kohtaloaan. On paljon kiistelty siitä, ken on vastuussa vankileirien perustamisesta. Kun ne muodostuivat ainakin 12.000 vangin ennenaikaisen kuoleman syyksi, ei enempää Mannerheim kuin silloinen oikeusasioiden senaattori Onni Talaskaan ole halunneet ottaa tililleen vankileirejä ja niissä vallinneita olosuhteita. Tosiasia on, että *sotilasjohto järjesti vankileirit,* ja siksi Mannerheim päiväkäskyssään 18. 3. 18 kielsi sotilaita arvostelemasta »vankeinhoitojärjestelyä, minkä järjestelyn armeijan johto on määrännyt». Vankileirit kuuluivat päämajan etappipäällikön, majuri R. Waldenin alaisuuteen. Aluksi niistä lähinnä vastasi päämajan tutkinto- ja poliisiasiain päällikkö, varatuomari Ossian Procopé, mutta 23. 4. 18 antamallaan päiväkäskyllä Mannerheim järjesti uudelleen päämajan hallinnollisen puolen ja tällöin siihen perustettiin erilliset tutkinto- ja vankiosastot. Procopé jäi poliisiasiain päälliköksi ja oli hänen päätehtävänsä punaisten pidättäminen. Päivä-

käskyn mukaan vankilaitoksen päällikön »tulee tehdä ehdotuksia vankilain ja *vankein keskittämisleirien* järjestelystä.» Tähän tehtävään määrättiin samalla vankilanjohtaja V. O. Juvelius, josta ammattipiireillä oli huono käsitys. Hänet erotettiinkin sittemmin tästä tehtävästä täydellisen epäonnistumisensa vuoksi.

Sotilasasiain senaattori W. Thesleff täsmensi vielä sotilas- ja siviiliviranomaisten välistä toimivallan jakoa selittämällä 5. 7. 18 eduskunnassa, että »*sotavankilaitos, oltuaan aikaisemmin armeijan ylipäällikön alainen kesäkuun puoliväliin asti, kuuluu sota-asiain toimikuntaan,* kunnes vankien tultua tuomituksi heitä koskevat asiat siirtyvät oikeustoimikuntaan.» Thesleff itse vastasi siis silloin vankileireistä.

Keväällä ja kesällä 1918 oli vankileirejä kaikkiaan 63, mutta supistui niiden luku vähitellen. Tarkkoja tietoja vankien maksimimäärästä ei ole. Eräiden arvioiden mukaan heitä olisi ollut 90.000, toisten mukaan 80.000. Tarkastaja Bruno Sarlin ilmoitti eduskunnassa 30. 4. 19, että viranomaiset olivat alkaneet pitää tarkkaa lukua vankileireillä olevista vasta 1. 5. 1918. Samassa eduskunnan istunnossa oikeusministeri K. Söderholm ilmoitti, että punaisten vankien luku 27. 6. 18 oli ollut 73.915, näistä 4.600 naista. Asiallisesti harkitsevat henkilöt olivat alunperin sitä mieltä, että näin suurta vankimäärää ei silloisissa oloissa voitaisi kunnolla ylläpitää vankileireissä. Niinpä Helsingissä vankipäällikkönä aluksi toiminut prof. A. Tulenheimo lausui yksityisesti ylijohtaja V. Hakkilalle katsovansa niin suurten vankilaumojen vankilassa pitämistä mahdottomaksi ja arveli kaiken loppuvan skandaaliin. Ehkäpä juuri tämä Tulenheimon käsitys oli syynä siihen, että hänen tilalleen pian nimitettiin toinen mies.

Vankileirien lääkintöolojen valvojana toiminut maailmankuulu prof. Robert Tigerstedt laati yhdessä näiden leirien apulaisylilääkärinä aluksi toimineen dosentti Carl Tigerstedtin kanssa jo asioiden varhaisessa vaiheessa raportin

niissä vallitsevista olosuhteista. Siinä hän totesi, että vankien ravinnon kaloriamäärä oli aivan riittämätön, esim. Suomenlinnassa yleensä vain 800—1.000, vain poikkeuksellisesti 1.400—1.500 kaloriaa päivässä. R. Tigerstedt huomautti edelleen, että vankien terveys kärsi liian ahtaasta majoituksesta. Hänen mukaansa arvioitiin kasarmimajoituksessa yleensä tarvittavan päivisin vähintään 8 ja öisin vähintään 13 m^3 henkeä kohti. Tavallisissa vankiloissakin oli vankia kohti yleensä 6—8 m^3. Tammisaaren vankileirillä oli kutakin vankia kohti vain 2,9—5,7 m^3, poikkeuksena eräässä huoneessa 8,4 ja eräässä toisessa huoneessa 11,2 m^3. M. Paasivuori ilmoitti eduskunnassa 2. 7. 18, että eräässä suuressa parakissa oli kutakin vankia kohti vain vajaa neliömetri lattiatilaa.

R. Tigerstedt esitti vakaana käsityksenään, että *osa vangeista oli kuollut nälkään, osa taas puutteellisten terveydellisten olosuhteiden johdosta.* Hän ilmoitti, että esim. Tammisaaren vankileirissä oli kesä-heinäkuun kuluessa viikottain kuollut kutakin 1.000 vankia kohti aluksi 5,90, mutta sitten 23,00 ja 26,76 sekä lopuksi 41,11 ja 42,33. Viimemainittu luku merkitsee, että nyky-Helsingissä pitäisi viikossa kuolla 16.930 henkeä, jotta kuolleisuus olisi yhtä suuri. R. Tigerstedtin mukaan tämä kuolleisuus oli sitäkin hirvittävämpi, kun vankileirissä olevat yleensä kuuluivat niihin ikäluokkiin, joissa kuolleisuus muuten oli suhteellisen vähäinen.

Tämän tapaisissa olosuhteissa lähettivät eräät Viipurin vankileiristä vastuussa olevat henkilöt 25. 8. 18 sota-asiaintoimikunnalle kirjeen, jonka pääkohdat olivat seuraavat: » ... kuluvan (kesä-) kuun 12—22 päivän välisenä aikana on ollut pakko päästää pois yli 700 vankia, joista 202 vankileirin lääkärin lausunnon mukaan ovat olleet niin heikkoja, että kuolema muussa tapauksessa mitä suurimmalla todennäköisyydellä ja aivan lähimmässä tulevaisuudessa olisi heidät tavannut. Useat vangit ovat sitä paitsi käyneet jo siinä määrin heikoiksi, ettei heitä enää ole voitu vapauttaa ja

senjälkeen jättää oman onnensa nojaan, vaan että on täytynyt siirtää heidät sairaalaan hoidettaviksi ... Näistä 30 vangista kuoli seuraavana päivänä iltaan mennessä 3 ja eilisiltaan mennessä yhteensä 10, ollen mainitun sairaalan alilääkäreitten tähän liitetyn todistuksen perusteella *kuoleman-aiheuttajana yksinomaan — nälkä.* ... annettujen ohjeiden mukaan sotavangeille on ollut annettava, aikaisemmin 1.500 ja nykyisin 1.800 kaloriaa vastaava määrä ruokaa vankia ja päivää kohti. ... ruoka, joka on tuotu vankileirin jakelupaikasta ... on sisältänyt ensimmäisen 4 ½ viikon ajalla *korkeintaan 550 kaloriaa* ja sen jälkeen korkeintaan 800 kaloriaa vankia ja päivää kohden. Edellämainitut lääkärit ovat samoin julkilausuneet pelkonsa, että se aika, jonka sotavankien on voitu olettaa kestävän heikkoakin ravintoa, on lopussa ja että ellei pikainen apu ole lähellä, joukkokuolemiset sotavankien keskuudessa ovat tästä lähtien odotettavissa. ... Mutta yhäkin vakavammaksi muuttuu asia sen kautta, että *sotavankien joukossa on täällä edelleenkin paljon sellaisia, jotka lainkaan eivät ole olleet kapinassa osallisina,* vaan ilmeisesti erehdyksessä tulleet vangituiksi, sekä sitäpaitsi erittäin paljon sellaisia, jotka ovat joutuneet kapinallisten riveihin sellaisten olosuhteiden vallitessa, ettei heitä voimassa olevan lain mukaan voida siitä rangaistukseen tuomita. ... valitettavaa asiantilaa valaiskoon sekin, että kuluvan kuun 12—22 päivän välisenä aikana vapautetuista vangeista 67 on ollut *alle 16 vuotiaita* ja sitäpaitsi huomattava määrä vanhuksia ja naisia, vieläpä 8 mielisairastakin. ... huomauttaen vakavan mielipiteemme olevan, ettei maan arvo salli tässä kirjoituksessa kosketellun asiantilan jatkuvan ja että asialla on mitä laajin sosialinen kantavuus, rohkenemme me allekirjoittaneet luottaa siihen, että herra sotaministeri määrää viipymättä turvauduttavaksi kaikkiin käytettävissä oleviin keinoihin puheenaolevien epäkohtien pikaiseksi poistamiseksi.» Kirjelmän olivat allekirjoittaneet tuomarit Antti Hackzell, Eemeli Korpivaara, E. R.

Saraste, Lauri Metsälampi ja Aarne Pajunen sekä ins. Väinö Helenius ja maisteri J. Carpen. Kirjelmään liittyi lääkärintodistus, jossa 3 kuolemantapauksesta todettiin: »ollen heidän kuolemansa katsottava yksinomaan nälän aiheuttamaksi». Todistuksen olivat allekirjoittaneet lääkärit Martti Mustakallio, Ragnar Wallin ja H. Männistö.

Lahden vankileirin lääkäri tri J. H. Vitali ilmoitti puolestaan leirien ylilääkärille Max Björksténille, että Hennalassa olevat vangit olivat saaneet määräyksen saapua Lahteen tutkittaviksi, mutta että yli 50 % kyseisistä vangeista oli niin heikossa kunnossa, etteivät he kyenneet noudattamaan tätä määräystä.

Tri O. Reinikainen kertoi asiassa myöhemmin tapahtuneiden eduskuntakeskustelujen aikana lääkintäviranomaisilta saamiensa tietojen perusteella, että vankileireissä ei ollut laisinkaan vuodevaatteita ja patjojakin vain harvoissa tapauksissa. Alusvaatteita annettiin vangeille ensi kerran vasta 6 kk. kuluttua. Kustakin tuhannesta tuomitusta oli 345 ilman paitaa, 420 ilman alushousuja, 700 ilman sukkia ja 339 ilman pikkutakkia. Tällainen vaatetustilanne merkitsi tietysti hirveätä likaisuutta, joka oli sitä sietämättömämpi, kun vangeilla saattoi olla käytettävissään niinkin vähän ilmatilaa kuin 2 m^3. Reinikaisen mukaan hallitus tästä huolimatta määräsi, että vangit saatiin viedä vain ½ tunniksi päivässä ulkoilmaan.

Sarlinin eduskunnassa 30. 4. 19 ilmoittamien virallisten tietojen mukaan oli vankileireissä näissä olosuhteissa kaikkiaan kuollut 11.738 vankia, näistä turvotukseen 551, keripukkiin 96 ja yleiseen heikkouteen 980. Sarlinin mukaan olivat turvotukseen kuolleet nälän suoranaisia uhreja, mutta ilmeisesti sellaisia oli useampiakin. Näihin lukuihin eivät sitäpaitsi sisältyneet vankileireissä ennen 1. 5. 18 kuolleet. Kun vangit yleensä olivat parhaassa iässä olevaa väkeä, joutui verrattomasti suurin osa kaikista noista kuolleista ennenaikaiseen hautaan. *Vankileirijärjestelmä merkitsi siis käy-*

tännössä sitä, että pitkälti toistakymmentätuhatta vankia saatettiin päiviltä nälän ja muun piinan avulla.

Vankileirejä ylläpidettiin kuukausimääriä sen johdosta, että kaikki vangit, joista monet oli pidätetty varsin löyhin perustein, haluttiin joitakin muotoja noudattaen tuomita sekä säilyttää pidätettyinä, kunnes oikeus oli ehtinyt antaa päätöksensä. Kun kuitenkaan säännönmukaiset tuomioistuimet eivät mitenkään olisi ehtineet käsitellä näin valtavaa määrää juttuja, päätettiin perustaa erikoistuomioistuimia. Kirjassaan »Ei se niin tapahtunut» Talas ilmoittaa toisenkin syyn. Hänen mukaansa päämaja halusi ehkäistä sen, että tavalliset tuomioistuimet ehkä päästäisivät punaiset vangit liian vähällä. Tämän vuoksi päämaja vaati erikoistuomioistuimia, joissa olisi sotilasjäseniä. Jo Vaasassa ollessaan Talas ryhtyikin valmistelemaan asiaa yhdessä hovioikeudenpresidentti K. Söderholmin kanssa. Ja 29. 5. 18 annettiin »laki eräiden valtiorikosten käsittelemistä varten asetettavista oikeuksista». Sen 1 §:ssä säädettiin:

»Rangaistavat teot, joihin sisältyy myötävaikutus *kuluvana vuonna Suomen laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan nostettuun kapinaan* tai jotka ovat yhteydessä kapinan kanssa, ovat, olipa rikollinen rikoksentekijä, yllyttäjä tai muuten rikokseen osallinen, tutkittava ja tuomittava *sitä tarkoitusta varten asetetussa,* valtiorikosoikeus nimisessä tuomioistuimessa.»

Tämä säännös sisälsi muutoksen v:n 1772 hallitusmuodon aina erittäin tärkeäksi arvioituun 16 §:ään, joka vielä silloin oli voimassa maassamme ja joka sääsi: »Kaikki toimikunnat, tuomiovaltaa omaavat valiokunnat tai *erikoistuomioistuimet,* olivatpa ne kuninkaan tai säätyjen asettamia, on tästä lähtien poistettava, koska ne ovat *yksinvallan ja hirmuvallan välineitä;* jokaisella Ruotsin miehellä on oikeus tulla tuomituksi siinä tuomioistuimessa, jonka toimialueeseen hän Ruotsin lain mukaan kuuluu».

VRO:n perustaminen oli siis jo sellaisenaan ristiriidassa

perustuslakiemme hengen kanssa. Lisäksi eräät mainitun lain säännökset poikkesivat räikeästi niistä oikeudenkäyttöperiaatteista, joiden noudattamista muuten pidettiin maassamme, samoin kuin yleensäkin kaikissa oikeusvaltioissa, oikeusvarmuuden turvaamisen välttämättömänä edellytyksenä. Niinpä lain 10 § sääsi:

»Valtiorikosoikeuden on, käsitellessään sille kuuluvia asioita, *ilman laajaa menettelyä,* merkittävä muistiin asian selvittämiseksi tarpeelliset näytteet ja *vapaasti harkittuaan* kaikkia esille tulleita asianhaaroja *oman vakaumuksensa mukaan* ratkaistava, mikä asiassa on totta.»

Laki antoi siis tuomareille kutakuinkin vapaat kädet tehdä ratkaisunsa oman mielensä mukaisesti, vieläpä aivan summittaisen käsittelyn jälkeen. Oikeusvarmuutta ei suinkaan lisännyt se, että VRO:n eri osastojen 5 jäsenestä vain kahden täytyi olla tuomarintoimessa kokeneita henkilöitä. Yhden oli oltava upseeri. Jäljellä olevalta kahdelta jäseneltä ei vaadittu mitään erityistä pätevyyttä. VRO:n eri osastojen jäseniksi, samoin myös niiden syyttäjiksi, nimitettiinkin monia henkilöitä, jotka eivät olleet päässeet pitemmälle kuin lainopin ylioppilaiksi. Olipa niiden maallikkojäseninä lukuisia henkilöitä, joiden ainoana tittelinä oli »herra». VRO:n pätevyyttä ei suinkaan lisännyt se, että sillä oli oikeus itse täydentää itseään, jos jokin sen jäsenistä sai esteen tai oli jäävi — edellyttäen, että tällainen sijaisuus kesti korkeintaan 14 päivää.

VRO:ta koskevan lain edellä esitetty 1 §, jossa määrättiin sen toiminnan rajat, käsittelee vain kapinaa, siis valtiopetosta. *Korkein rangaistus valtiopetoksesta on elinkautinen kuritushuone* sen jälkeen, kun keisari-suuriruhtinas oli syösty vallasta, niin että RL 12:1, joka määräsi rangaistuksen hallitsijan surmaamisesta, ei enää voinut tulla kysymykseen. Tästä huolimatta VRO:ta koskevan lain 11 §:ssä säädetään: » ... jos ... oikeus katsoo syytetyn vikapääksi kuolemanrangaistukseen ... » Mitään lähempiä selityksiä

siitä, mistä kuolemanrangaistus voisi seurata, ei mainittu laki kuitenkaan sisällä. Tämä alkeellinen ristiriitaisuus on sitä oudompi, kun ko. lain laatijoiden joukossa niin hyvin hallituksessa kuin eduskunnassakin oli monia erittäin arvovaltaisia lakimiehiä.

VRO:n kokoonpanon ja käsittelytavan huomioonottaen vaikutti tökeröltä pilalta, kun hallituksen esityksessä eduskunnalle lausuttiin: »Alemman tuomioistuimen kokoonpanossa on hallituksen mielestä kyllin takeita, jottei tarvitse pelätä kenenkään viattoman tuomitsemista rangaistukseen, minkä vuoksi on katsottu, ettei tämän tuomioistuimen päätökseen pitäisi saada hakea muutosta.» Saatiinhan silloisen oikeudenkäyntijärjestyksemme mukaan yleensä hakea muutosta kahdessa korkeammassa oikeusasteessa yksinpä silloinkin, kun oli kyseessä jokin melko vähäpätöinen asia kuten esim. viinankeittojuttu, säännöstelymääräysten rikkominen tai kunnianloukkaus. Ja kuitenkin oli jo hovioikeudessa jäseninä yksinomaan kokeneita lakimiehiä. Mutta *VRO:n sattumanvaraisesti kokoonpantujen osastojen päätöksistä ei ollut lainkaan valitusoikeutta edes siinä tapauksessa, että ne olivat langettaneet kuolemantuomion.* Vain armonanomus oli sallittu. Se oli osoitettava valtiorikosylioikeudelle, jonka seitsemästä jäsenestä kolme saattoi olla ilman lainopillista pätevyyttä.

Sisällöltään näin poikkeuksellisen lakiesityksen oli senaatin puolesta allekirjoittanut Talas. Sen varmentajana oli esittelijäsihteeri Albin Pulkkinen. Lakiesitys käsiteltiin eduskunnassa erittäin nopeasti. Ainoastaan muutamia lyhyitä puheenvuoroja käytettiin. Varauksia esittivät vain Matti Paasivuori ja vuorineuvos J. A. Lagerlöf. Lopullisessa äänestyksessä 28. 5. 18 annettiin lakiehdotuksen puolesta 83 ääntä ja sitä vastaan 2.

Hallitus jätti eduskunnalle 27. 5. 18 uuden esityksen, joka sisälsi lain VRO:n tuomitsemien rangaistusten täytäntöönpanosta. Siinäkin edellytettiin, että VRO voisi langettaa

kuolemantuomioita. Koska sellaiset voitiin silloin voimassa olleen oikeuden mukaan toimeenpanna vain mestaamalla, ehdotti hallitus, että kuolemaantuomitut ammuttaisiin. Paasivuori esitti jälleen vastalauseensa ja Lagerlöf teki eräitä varauksia. Kaikki muut hyväksyivät kuolemanrangaistuksen käytön. Enemmän keskustelua aiheutti se hallituksen esityksen kohta, että punaiset vangit voitaisiin lähettää pakkotyöhön muihin maihin. Senaattori O. Kairamo puolusti tätä aietta selittämällä, että jos vankeja lähetettäisiin työhön Saksan kalikaivoksiin, niin voitaisiin siten maatalouttamme varten saada kalilannoitteita. Näin kyynillinen realismi oli toki liikaa maalaisliittolaiselle talonomistajalle I. Fr. Lantolle, joka närkästyneenä huomautti: »Minä en kuitenkaan soisi, että noita kansalaisia, niin kurjia kuin ovatkin, vaihdettaisiin kalilannoitukseen ... » *Lakiehdotus kuitenkin hyväksyttiin hallituksen haluamassa muodossa.* Vankien vaihtaminen lannoitteisiin jäi kuitenkin toteuttamatta ympärysvaltojen voiton johdosta.

Tavallisuudesta suuresti poikkeavin valtuuksin toimintaansa ryhtyvän VRO:n kaikki osastot saivat, samoin kuin niiden syyttäjätkin, lisäohjeita kiertokirjeessä, jonka lähettäjänä oli päämajan tutkintoasiain päällikkö Gustaf Aminoff. Tuo virka oli perustettu, ja samalla oli Aminoff nimitetty siihen majurin arvolla, kun päämajan poliisi- ja vankilaasiat järjestettiin uudelleen päiväkäskyllä 23. 4. 18. Raskaan sukurasituksen perinyt Aminoff oli aikaisemmin ollut Kaskisten pormestarina, mutta oli sisällissotaa edeltäneinä vuosina toiminut vähäisenä asianajajana Seinäjoella. Tehostaakseen kyseisten ohjeidensa merkitystä Aminoff huomautti niiden alussa: » ... se laitos, jonka toimesta sotavankeja tutkitaan ja jonka päällikkö olen, on sotilaallinen ja *edustan siis tässä ominaisuudessa armeijaa.*» Tämän jälkeen Aminoff mahtipontisesti ilmoitti esittävänsä »armeijan tahdon ja toivomukset» seuraavasti: »Kuolemanrangaistusta on vaadittava johtajille, sotilaspäällystölle, sota-agitaattoreille,

murhaajille, ryöstäjille ja muille roistoille. Mitä tavallisiin punakaartilaisiin tulee, ei ole syytä kuvitella, että he olisivat taistelleet jonkin aatteen puolesta.»

Vaikka Aminoff näin ilmaisi vihansa kaikkia punaisia kohtaan, pysyi hän silti tunnollisempana lakipykälien käyttäjänä kuin hallituksen ja eduskunnan lakimiehet. Aminoff ei katsonut voivansa ilman muuta syrjäyttää sitä tosiseikkaa, että yksistään kapinasta ei voitu tuomita kuolemanrangaistukseen. Tämän vuoksi hän halusi saada punaiset syyllisiksi myös maanpetokseen. Tässä tarkoituksessa Aminoff otti todistaakseen, että Suomi ja Neuvosto-Venäjä olivat olleet sodassa keskenään ja että suomalaiset punaiset puolestaan olivat olleet tämän sodan aikana yhteistyössä valtakunnan vihollisten kanssa. Hän painatti joukon asiakirjajäljennöksiä ja lähetti ne VRO:n osastoille nimellä: »Luettelo ja lyhyt selonteko oheenliitetyistä asiakirjoista.» Aminoffin lisäksi oli ko. julkaisun varmentajana VT Armas Gummerus. Julkaisun johdannossa väitettiin, että

»1. Venäjän tasavallan hallitus ... on 29 päivästä viime kulunutta tammikuuta Suomessa olleiden neuvostovaltaa edustaneiden valtiollisten ja sotilaallisten järjestöjen ja sotavoimien kautta ollut sotatilassa ja säännöllisessä sotatoiminnassa Suomen valtakunnan laillista hallitusta ja sen sotavoimia vastaan.

2. ... Suomessa puhjennut kapina alistui kapinallisessa sotatoiminnassa Suomen hallitusta ja sen sotavoimia vastaan venäläisten sotavoimien johtoon ja määräyksiin muodostaen Suomen vihollisten kanssa yhteisen rintaman Suomen hallituksen sotajoukkoja vastaan.

3. Kapinalliset siten tekivät itsensä syypäiksi ei ainoastaan valtiopetokseen, vaan myös maanpetokseen».

Näiden väitteiden todistukseksi Aminoff vetosi siihen, että venäläisten sotavoimien aluekomitea Viipurissa edusti Suomessa Neuvosto-Venäjän hallitusta ja että mainittu komitea oli päättänyt auttaa maamme punaisia. Todellisuudessa Ami-

noffin julkaisemista asiakirjoista ilmeni, että kysymyksessä oleva aluekomitea sähkötti 29. 1. 18 Neuvosto-Venäjän sota-asian kansankomissaarille Podvojskille saadakseen aseita Suomen punaisille, mutta ei saanut edes vastausta tähän pyyntöönsä. Aluekomitea lähetti 9. 2. 18 uuden sähkeen Podvojskille, mutta ei tällöinkään saanut vastausta. Myös punaisten ylipäällikkö Schvetschnikoff pyysi Pietarista aseita ja upseereita, mutta ei saanut vastausta. *Neuvosto-Venäjän sota-asiain kansankomissaari ei siis mitenkään puuttunut sisällissotaamme* ja vielä vähemän sekaantui siihen kansankomissaarien neuvosto, joka virallisesti määräsi maansa suhteet ulkovaltoihin. Toisaalta on olemassa Enckellin jo mainittu tieto siitä, että Podvojski nimenomaisesti kielsi Suomessa olevia venäläisiä sotavoimia sekaantumasta suomalaisten sisällissotaan. *Aminoffin väittämä punaisten maanpetoksellisesta toiminnasta oli näin ollen kokonaan vailla asiallista pohjaa.*

Jo mainitussa kiertokirjeessään VRO:n osastoille Aminoff kuitenkin esitti:

»Syyttäjille ja tuomioistuimille olen lähettänyt sitovia todisteita siitä, että punaiset ovat olleet venäläisen sotaväen ja hallituksen välikappaleita Suomessa. *Tavallisille punakaartilaisille on siksi vaadittava ankaraa rangaistusta maanpetoksesta ja valtiopetoksesta.*»

On jo mainittu, että VRO:tta koskevan lain 1 §:ssä määriteltiin niiden tuomiovaltaan kuuluviksi vain sellaiset teot, jotka liittyivät »kuluvana vuonna Suomen laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan nostettuun *kapinaan.*» Koko mainittu laki ei sisällä pienintäkään viittausta maanpetokseen. VRO:lta ei siis puuttunut ainoastaan tosiasiallinen, vaan myös oikeudellinen pohja maanpetossyytteiden esittämiseen. Näin ollen *maanpetosta koskevien rikoslain pykälien käyttäminen VRO:n tuomioissa sisälsi törkeän tuomiovirheen merkiten selvää laittomuutta syytettyjen vahingoksi.*

Aminoffin VRO:lle antamat, lakiin perustumattomat ohjeet vaikuttivat epäilemättä olennaisesti koko kyseiseen oikeudenkäyttöön. *VRO langetti juuri maanpetospykälien nojalla 555 kuolemantuomiota, jotka siis olivat selviä oikeusmurhia.* Lisäksi saivat lukemattomat muut syytetyt maanpetospykälien nojalla useita vuosia kuritushuonetta yli sen, minkä he olisivat voineet saada pelkästä valtiopetoksesta. Ei ole selvitetty, antoiko Aminoff kyseiset kohtalokkaat ohjeensa omin päin, vai perustuiko tämä hänen laajakantoinen toimenpiteensä päämajan johdon suostumukseen tai ehkäpä suorastaan sen Aminoffille antamiin määräyksiin. Mannerheimin 23. 4. 18 antama päiväkäsky viittaa viimemainittuun vaihtoehtoon.

Aminoff ei kuitenkaan tyytynyt antamaan vain kyseisiä vääriä ohjeita VRO:lle, vaan hän nähtävästi piti myös tärkeänä, ehkäpä juuri ohjeidensa epäilyttävän laadun vuoksi, että tuon tuomioistuimen eri osastot eivät suhtautuisi kovin tunnollisesti tehtäväänsä. Niinpä hän ohjeissa mainitsi, että alkuaan suunniteltiin punaisten tuomitsemista sotaoikeuksissa, sekä jatkoi sitten: » ... toivottavaa on, että joskin vangit nyt tuomitaan siviilioikeuksissa, *menettely niissäkin tulee olemaan ilman niitä muodollisuuksia ja sitä perinpohjaisuutta, johon olemme tottuneet.*»

Aminoff laaditutti vielä VRO:tta varten selostuksen nimellä »Kapinaliikkeen alkuvalmistelut, sen kehitys ja leviäminen». Siinä suhtauduttiin ylimielisen ymmärtämättömästi sosialisteihin yleensä ja suomalaisiin sosialisteihin erityisesti. Niinpä siinä puhuttiin viimemainittujen »alhaisesta sivistyskannasta». Venäjän tapahtumista v. 1917 taas mainittiin, että siellä heinäkuussa sotaväki »liikehti juutalaisten pillin mukaan», ja että »marraskuussa astui Pietarissa näyttämölle itse 'kansa', varsinaiset roskajoukot. Näihin liittyminen soveltui meikäläisille sosialisteille. ... Venäläisen yhteiskunnan hylkiöjoukkoja vetelehti täällä kyllin joutilaina opettamassa oikeata itämaista menettelyä ...» Kun kirjasessa jäljempänä

käsiteltiin vallankumouksellisten virtausten syitä, myönnettiin siinä kuitenkin: »Tärkeänä vaikuttimena työläisten keskuudessa, eräillä tahoilla kaiketi tärkeimpänä, on ollut maassamme viime sotavuosina äärimmilleen kärjistynyt elintarvepula». Siinä huomautettiin myös: »Se seikka, että maassamme ei ole ollut mitään radikaalista porvaripuoluetta, on saattanut sosiaalidemokraatteja pitämään itseään kaiken edistysmielisyyden edustajina ja asettanut heidät yhä suurempaan vastakohtaan porvarillisiin aineksiin nähden.»

VRO perusti käsityksensä kunkin syytetyn syyllisyydestä ensisijaisesti sk:ien antamiin lausuntoihin, joiden hankkiminen alkuaan perustui Aminoffin järjestelyihin ja ohjeisiin. Nämä lausunnot annettiin tavallisesti ylimalkaisessa ja kaavamaisessa muodossa käyttämällä valmiiksi painettuja lomakkeita, joissa tyhjiksi jätetyt kohdat täytettiin. *Useat sk:t ilmoittivat jokaisen edes jossain määrin aktiivisesti työväenliikkeeseen osallistuneen henkilön vaaralliseksi kiihoittajaksi ja kapinallisten merkittäväksi johtomieheksi.* Monesti annettiin näissä lausunnoissa sija henkilökohtaiselle kaunalle ja vanhoista ristiriidoista aiheutuvalle kostonhalulle. Jos joku oli osallistunut käskystä suoritettuun takavarikointiin, jossa punakaartilaisjoukkoja tai näitten sairaaloita varten otettiin kuittia tai vaikkapa maksuakin vastaan elintarvikkeita tai sidonta- ja lääkintäaineita, niin sk:n lausunnoissa asianomaiset tavallisesti leimattiin yksityisluontoisten ryöstöjen toimeenpanijoiksi. Muutenkin annettiin lausunnot monesti vastuuttoman kevytmielisesti. Armahdusta koskevissa eduskuntakeskusteluissa mainittiin seuraavina vuosina tapauksia, joissa lausuntokaavakkeita oli sk:ien esikunnissa allekirjoitettu täyttämättöminä ja annettu ne sitten eri henkilöiden käytettäviksi sillä seurauksella, että samasta sk:sta saattoi tulla määrättyä henkilöä koskevia lausuntoja, jotka olivat keskenään aivan ristiriitaisia.

Näytteenä ko. lausuntojen yleisestä tyylistä esitettäköön Ruoveden sk:n esikunnan 5. 5. 18 antama lausunto pien-

viljelijä Väinö Herrasesta. Lausunnon antamiseen osallistuivat esikunnan jäsenet Lauri Särkkä, K. Koivujuuri, E. Salovaara, J. Tuominen, J. Kauppila, O. Schele ja A. Ruohola. Herranen oli ollut paikallisen työväenyhdistyksen puheenjohtaja. Lausunnossa häntä ei syytetty mistään määrätyistä teoista, mutta väitettiin useita kertoja ylimalkaisesti, että hän oli ollut »johtavana sieluna» tai »johtavana miehenä» paikallisten punaisten toiminnassa. Loppupäätelmä oli: »viitaten ylläolevaan pöytäkirjaan katsomme vangin olevan yhteiskunnalle täysin hyödyttömän ja ehdottomasti vaarallisen sekä täysin mahdottoman koskaan olemaan järjestyneen yhteiskunnan jäsenenä. — Hirttonuora ei ole liikaa.» Varmemmaksi vakuudeksi oli alle vielä piirretty risti. Tämän jälkeen seurasi tutkintotuomari VT U. O. Keson maininta, että vanki itse »kieltää olleensa mukana elintarvetakavarikoissa, aseistariisumisissa tai murhasuunnitteluissa». Keso kuitenkin ilman enempiä perusteluja merkitsi omaksi kannakseen: »Ammuttava pahimpana punak. johtomiehenä.» Varmentajaksi oli merkitty Emil Tulijoki Ruovedeltä. Viimemainitun nimen alle oli piirretty pääkallo ja sääriluut sekä risti. VRO tuomitsi kuitenkin Herrasen »vain» elinkaudeksi kh:seen, mikä tuomio VRYO:ssa aleni 12 vuodeksi. Armahdusten perusteella hän pääsi jo muutamien vuosien kuluttua vapaaksi ja siirtyi silloin lihakauppiaaksi Tampereelle.

Syytteeseen joutuneiden punaisten jo muutenkin huonoa asemaa vaikeutti olennaisesti vielä se, että *heidän puolustautumismahdollisuutensa olivat käytännössä miltei olemattomat.* Asianomaiset eivät yleensä saaneet etukäteen tietää, milloin heidän tapauksensa joutuisi käsiteltäväksi, ja mistä heitä silloin syytettäisiin. Heidän oli siis vaikeata valmistautua asiallisesti puolustautumaan. Todistusten hankinta kotipaikkakunnalta oli työlästä, kun vangit yleensä saivat korkeintaan kerran viikossa kirjoittaa omaisilleen tai vastaanottaa näiltä kirjeitä, eräissä vankileireissä, kuten esim.

Tammisaaressa, jopa vain kerran kuukaudessa. Vankileireistä käsin saattoi myös olla vaikeata saada yhteyttä tarpeelliisin todistajiin, kun monet olivat silloisissa olosuhteissa joutuneet jättämään tavalliset asuinsijansa. Valtaosalla syytetyistä ei ollut mitään oikeudellisia tietoja, joten he olisivat tarvinneet pätevän oikeusavustajan, mutta mistäpä vangilla olisi ollut varoja sellaisen palkkaamiseen siinäkään harvinaisessa tapauksessa, että joku porvarillinen lakimies olisi ollut valmis esiintymään punaisten puolustajana. Vain aniharva syytetyistä pystyi näissä olosuhteissa hankkimaan itselleen asiantuntevaa oikeusapua. Yksinpä vankien joukossa olleet monet tuhannet *alaikäisetkin tulivat tuomituiksi saamatta mitään oikeusapua.* Saattoipa muuten tapahtua niinkin, että VRO:ssa ei annettu laisinkaan suunvuoroa syytetylle eikä liioin hänen avustajalleen, sikäli kuin sellaisia oli. Vankileirissä olon pitkittyessä monet syytetyistä tulivat myös niin heikoiksi, että heillä ei enää ollut riittävästi voimia huolehtia tehokkaasti puolustuksestaan. Edellä jo mainittiin Lahden vankileirin lääkärin ilmoitus, että puolet vangeista ei jaksanut saapua kuulusteluun.

Tällaisissa olosuhteissa tapahtunut lainkäyttö johti siihen, että useimmat syytetyt saivat kohtuuttoman ankarat tuomiot. Kuolemantuomioita langetettiin 554 miehelle ja 1 naiselle. Elinkautisen kuritushuonerangaistuksen sai 882 miestä ja 4 naista. 6—12 vuoden kuritushuonetuomiot olivat aivan tavallisia. Kaikkiaan tuomittiin 67.233 henkeä yhteensä 292.331 vuodeksi kuritushuoneeseen eli keskimääräisesti laskien kukin 4 vuodeksi 4 kuukaudeksi ja 5 päiväksi. Tuomittujen joukossa oli 3.998 naista. *Olipa tuomittujen joukossa 4 poikaa, jotka eivät vielä olleet täyttäneet 15 vuotta, vaikka rikoslakimme mukaan alle 15-vuotiaita ei voida tuomita kuin korkeintaan kasvatuslaitokseen pantaviksi.* 15 vuotta täyttäneitä nuorukaisia oli 962 ja neitosia 138. Alle 21-vuotiaita oli kaikista tuomituista kokonaista 28,6 %. Yli 70-vuotisia oli tuomituista 41 miestä ja 3 naista.

VRO:n 140 osaston monien jäsenten joukossa oli useita sellaisia, jotka pyrkivät toimimaan tunnollisesti, oikeudenmukaisesti ja humaanisestikin. Toisaalta oli sellaisia osastoja, jotka olivat tunnettuja summittaisesta menettelystään ja epäinhimillisestä ankaruudestaan. Tällainen maine oli mm. Helsingissä VT Severi Avellanin puheenjohdolla toimineella 28. osastolla ja ehkä vielä enemmän Tammisaaressa pormestari VT Arvid Nordenstrengin puheenjohdolla toimineella 77. osastolla, jonka muut jäsenet olivat VT Theodor Sjöblom, O. R. Söderström ja K. Sovelius sekä varajäsen K. Nordman. 77. osaston syyttäjänä toimi V. Fr. Björkqvist.

Useimmat VRO:n antamista tuomioista, kaikkiaan 67.850, joutuivat muodossa tai toisessa VRYO:n tarkastettaviksi. Alioikeuden päätös muuttui tällöin 27.300 tapauksessa. *VRO:n tuomioista osoittautui siis 40 % tarkistusta kestämättömiksi.* Tämä prosenttiluku oli merkillepantavan korkea, etenkin kun otetaan huomioon, että *tuomituilla oli varsin vähäiset mahdollisuudet toimittaa valtiorikosylioikeuteen itselleen edullista lisäainehistoa.* Erityisesti on syytä panna merkille, että *VRYO vahvisti kuolemantuomioista 245, vaikka niiltä puuttui laillinen perusta,* ja samoin se vahvisti lukuisia muita tuomioita, joissa maanpetos sisältyi perusteisiin.

Ei ole tarkkaa selvitystä edes siitä, montako kuolemantuomiota pantiin täytäntöön VRO:n aloitettua toimintansa. Eduskunnan oikeusasiamies Klaus Holma ilmoitti 2. 5. 19 sen istunnossa, ettei edes kaikkia ylioikeuden vahvistamista 245 kuolemantuomiosta oltu pantu täytäntöön. Toisaalta oli kuitenkin myöhemmin laadituissa virallisissa tilastoissa 373 ammutuksi merkittyä yksistään siinä ryhmässä, joka käsitti ne kuolleet punaiset, joiden kotipaikasta ei oltu saatu selvää. Kuolleiden suuren enemmistön kotipaikka oli tietysti tunnettu.

Kuolleita tai vankileireissä ja vankiloissa olleita punaisia koskevat tilastot vuodelta 1918 ovat yleensäkin hataria ja

häälyviä. Punaisten henki arvioitiin silloin niin halpa-arvoiseksi, ettei edes pidetty tarpeellisena nähdä erikoisempaa vaivaa heitä koskevan »kirjanpidon» saamiseksi täysin tarkaksi. Monien valkoisten mielestä oli kutakuinkin yhdentekevää, oliko punaisia hengissä muutamia enemmän tai vähemmän. Siksipä teloituksiakin koskevat tiedot jäivät epätarkoiksi.

Normaalissa oikeudenkäytössä huomioidaan säännönmukaisesti se mahdollisuus, että vielä sen jälkeen, kun tuomio jo on saavuttanut lainvoiman, tulee ilmi seikkoja, jotka saattavat koko asian uuteen valoon, siis tuomion tosiasioita vastaamattomaksi. Tällaisia tapauksia varten on Suomessa olemassa mahdollisuus aikaansaada tuomion purku. VRO:n summittaisesta menettelystä johtui, että uusien, asiaan vaikuttavien tosiseikkojen myöhempi ilmitulo oli mahdollista paljon useammin kuin tavallisissa oikeusjutuissa. *VRO:n antamien tuomioiden purku oli kuitenkin haluttu ehkäistä* sisällyttämällä niitä koskevan lain 13 §:ään säännös: »sitä, minkä oikeus on havainnut asiassa selvitetyksi, ei saa ottaa uudestaan tutkittavaksi». Armahdusta koskevissa myöhemmissä eduskuntakeskusteluissa mainittiin tapauksia, joissa jälkeenpäin oli voitu kiistattomasti osoittaa, että VRO:n päätöksen aiheena olleen teon tapahtuma-aikana oli siitä tuomittu henkilö ollut toisella paikkakunnalla. Eräissä tapauksissa oli jopa asianomaisten sk:ien todistuksilla osoitettu tuomittujen selvä alibi, mutta siitä huolimatta ei heidän asiaansa oltu otettu uudelleen käsiteltäväksi täysin väärän tuomion purkamiseksi.

Mainittakoon vielä, että Tarton rauhansopimuksen 35 artiklassa määrättiin vapautettaviksi kaikki ne, jotka olivat toimineet Neuvosto-Venäjän hyväksi, ts. olivat tehneet maanpetoksen RL:n tarkoittamassa mielessä. Kun maanpetoksesta säädetyt rangaistukset yleensä ovat ankarammat kuin valtiopetoksesta johtuvat, voidaan arvioida, että niissä VRO:n tai VRYO:n päätöksissä, joihin sisältyi rangaistus

myös maanpetoksesta, tämän osalle tavallisesti oli laskettava suurempi osa rangaistuksesta. Tästä huolimatta ei niiltä, jotka Tarton rauhansopimuksen tultua voimaan edelleenkin olivat kärsimässä vapausrangaistusta ko. tuomioiden perusteella, yleensä tuon sopimuksen perusteella vähennetty kuin yksi vuosi rangaistusajasta. Eräät eivät saaneet edes tätäkään vähäistä huojennusta rangaistukseensa. *Tällainen menettely oli selvästi Tarton rauhansopimuksen 35 artiklan vastainen.*

Kansanedustajan asema ei turvannut oikeudenloukkauksilta

VJ:n 11 §:n mukaan ei kansanedustajaa voitu panna syytteeseen eikä häneltä riistää vapautta hänen eduskunnassa lausumiensa mielipiteiden tai muun asioita siellä käsiteltäessä noudattamansa menettelyn vuoksi, ellei eduskunta itse antanut siihen suostumusta päätöksellä, jota vähintään $^5/_6$ sen läsnäolevista jäsenistä kannatti. 12 § sääti vuorostaan, että valtiopäiväin aikana ei kansanedustajaa voitu vangita ilman eduskunnan suostumusta rikoksen johdosta, ellei tuomioistuin ollut nimenomaisesti määrännyt häntä vangittavaksi tai ellei häntä oltu tavattu verekseltä rikoksesta, josta pienin rangaistus oli 6 kuukautta vankeutta. Samassa pykälässä määrättiin vielä, että kansanedustajan vangitsemisesta oli heti annettava tieto eduskunnan puhemiehelle. Tarkoituksena oli näin suoda eduskunnalle tilaisuus suojella jäsentensä koskemattomuutta viranomaisten mahdollista mielivaltaa vastaan.

V. 1918 oli 92 sos.dem. kansanedustajan joukossa useita, jotka eivät millään tavalla sekaantuneet sisällissotaan. Näistä kuitenkin ainoastaan Matti Paasivuori entisenä senaattorina saattoi vapaasti osallistua eduskunnan toimintaan heti sisällissodan päätyttyä. Muut vangittiin tai estettiin muuten osallistumasta eduskunnan työhön. Prokuraattorin (= nykyisen oikeuskanslerin) apulainen I. Savonius ilmoitti sihteerinsä M. A. Hovilan varmentamassa kirjeessä 24. 5. 18 eduskunnalle, että 56 nimeltä mainittua kansanedustaja-

asetetaan syytteeseen valtiopetoksesta ja että heidät jo oli vangittu tai että heitä etsittiin vangitsemistarkoituksessa. On pantava merkille, että tämä korkea oikeusviranomainen mainitsi syytteen perusteeksi ainoastaan valtiopetoksen, ei maanpetosta. Ko. kirjeessä Paasivuoren lisäksi mainitsematta jääneen 35 sos.dem. kansanedustajan olisi pitänyt saada osallistua eduskunnan työhön. Kun näin ei tapahtunut, lähetettiin SDP:n nimissä 28. 6. 18 eduskunnan puhemiehelle J. Lundsonille kirjelmä, jossa tätä pyydettiin ryhtymään asianmukaisiin toimenpiteisiin syyttömästi vangittujen kansanedustajien vapauttamiseksi. Lundson ei kuitenkaan ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin ko. kirjelmän johdosta, vaikka se saatettiin julkisuuteen Helsingin Sanomain välityksellä.

Kyseisessä kirjelmässä oli arvioitu täysin syyttömiksi kansanedustajat A. Harjula, Matti Hoikka, Evert Huttunen, W. Kiviniemi, Albin Koponen, Paavo Leppänen, Matti Lonkainen, J. Nurminen, Armas Paasonen, Frans Rantanen, Emil Saarinen, Aaro Salo, Oskari Suutala ja Taneli Typpö. Muutamilla näistä oli asianomaisten viranomaisten, eräällä jopa itse prokuraattorin antama todistus syyttömyydestään. Eräät mainituista kansanedustajista olivat vielä ko. kirjelmän lähettämishetkellä säästyneet syytteestä. Huttunen sai jopa nostaa edustajapalkkionsa, mutta silti ei hänenkään sallittu osallistua eduskunnan työhön. Kaikki tämä aiheutui siitä, että oikeistolle oli tärkeää saada työväenliikkeeseen lukeutuvat pysytetyiksi poissa eduskunnasta keinolla millä hyvänsä mm. siksi, että kuninkaantekijöiden suunnitelmien edellyttämä määräenemmistö oli epävarma työväenpuolueen edustajien poissaollessakin. Heidän läsnäollessaan olisi tuon määräenemmistön puuttuminen muodostunut varmaksi.

Vangitut kansanedustajat joutuivat yleensä ensikädessä kaupunginviskaali A. Mestertonin kuulusteltaviksi. Prokuraattorin apulainen Savonius oli antanut hänelle tämän erikoistehtävän. Sen jälkeen joutuivat kansanedustajia koske-

vat oikeustapaukset tavallisesti VRO:n 28. osaston käsiteltäviksi. Sen puheenjohtajana oli VT Severin Avellan, ja oli se tunnettu ankaruudestaan.

Eräitä kansanedustajia vastaan ei parhaallakaan tahdolla keksitty muuta syytettä kuin se, että he olivat eduskunnassa 8. 11. 17 äänestäneet SDP:n esittämän »Me vaadimme» ohjelman puolesta. Kun näissä tapauksissa oli kyseessä toiminta eduskunnassa, ei syytteeseen pano olisi saanut tapahtua, ennen kuin eduskunta $^5/_6$ enemmistöllä oli antanut siihen suostumuksensa. Tiettävästi kuitenkin 8 kansanedustajaa tuomittiin mainitulla perusteella ankaraan rangaistukseen eduskunnan edes käsittelemättä koko asiaa.

Kun bolsheviikit olivat suorittaneet lokakuun vallankumouksen, virisi täällä kysymys, miten Suomen oli suhtauduttava naapurimaan uusiin vallanpitäjiin. Muuttaen aikaisemman kantansa täkäläiset oikeistopiirit halusivat nyt kokonaan irtautua Venäjän määräysvallasta. Tässä tarkoituksessa heidän taholtaan ehdotettiin vastavalitussa eduskunnassa, että maassamme asetettaisiin kolmihenkinen valtionhoitajakunta käyttämään korkeinta valtaa. Maalaisliiton taholta taas tehtiin ehdotus, että eduskunta julistautuisi itse korkeimman vallan haltijaksi. SDP:n keskuudessa olivat Eino Haapalainen ja Yrjö Mäkelin juuri marraskuun alkupäivinä 1917 laatineet julistusluonnoksen, joka sitten pienin muutoksin hyväksyttiin puolueen kannanilmaukseksi otsakkeella »Me vaadimme». Julistuksessa vaadittiin monia yhteiskunnallisia uudistuksia sekä lisäksi kansalliskokouksen koollekutsumista uuden perustuslain säätämiseksi maalle. Sos.dem. eduskuntaryhmä päätti asettaa tämän julistuksen omaksi vastaehdotuksekseen mainitulle kahdelle porvarilliselta taholta tehdylle ehdotukselle. Eduskunnan porvarillinen *puhemies asetti kaikki kolme ehdotusta äänestettäviksi* ja ilmaisi siten, että hän arvioi myös sos.demien ehdotuksen laillisesti hyväksyttäväksi. Käsittelyn kuluessa tapahtuneiden keskustelujen aikana eräät porvarilliset puhujat piti-

vät »Me vaadimme» ohjelmaa osittain hyväksyttävänä, osittain jatkoneuvottelujen pohjaksi soveltuvana. Eräässä väliäänestyksessä tuo ohjelma sai ainakin 35 porvarillisen kansanedustajan kannatuksen, mutta lopullisessa äänestyksessä sitä kannattivat ainoastaan sos.dem.ryhmän jäsenet. Ei silloin eikä myöhemminkään edes viritetty kysymystä siitä, että eduskunnan puhemies olisi menetellyt väärin salliessaan ko. ohjelman käsittelyn.

Kansanedustajat Wille Kiviniemi ja Albin Koponen olivat kokonaan syrjässä sisällissodasta, mutta pyrkivät Helsingistä Venäjän kautta kotiseuduilleen Itä- ja Pohjois-Suomessa, koska eivät halunneet epämääräiseksi ajaksi jäädä eristetyiksi perheistään sen johdosta, että kaikki kotimaiset liikenne- ja muut yhteydet ko. paikkakunnille olivat rintamalinjojen katkaisemia. He pääsivät Pietarin kautta Petroskoihin, mutta sieltä heidän oli palattava samaa tietä Helsinkiin. VRO:n 28. osasto tuomitsi Kiviniemen kuolemaan pääasiallisesti tuon kiertomatkan johdosta, joskin lisäsyynä oli joidenkin kirjeiden kuljettaminen. Sama osasto langetti Koposelle 2 v. 6 kk. kuritushuonetuomion lähinnä ko. matkan perusteella. Kansanedustaja Matti Vihtori Hoikan tapaus oli niinikään perin kuvaava VRO:n ratkaisuille, joten on syytä selostaa se yksityiskohtaisesti.

Hoikka oli Oulussa asuva seppä. Hän täytti sisällissodan aikana 60 vuotta sekä sairasteli vatsakatarria ja reumatismia. Lisäksi olivat hänen hermonsa epäkunnossa, kai osittain silloisten levottomien olojen vuoksi. Hän olikin 21. 3. 18 alkaen kirurgissa hoidettavana. Poliittiselta kannaltaan Hoikka kuului SDP:n oikeaan siipeen. Vv. 1917—18 hän oli pidättäytynyt kaikesta radikaalisesta propagandasta. Sen sijaan hän oli sekä yksityisesti että myös julkisesti puhunut aseellista esiintymistä vastaan. Hoikka olikin omaksunut Tolstoin opit kaiken väkivallan tuomittavuudesta. Sisällissodan alettua kansanvaltuuskunta tarjosi Hoikalle eräitä vähäisiä toimia, mutta hän kieltäytyi niistä. Hän ei yleen-

säkään ollut missään yhteydessä punaisiin. Sisällissodan aikana hän seurusteli pääasiallisesti eräiden Helsinkiin jääneiden, mutta punaisten toiminnasta syrjässä pysyneiden muiden sos.dem. kansanedustajien sekä maalaisliittolaisten K. A. Lohen ja Kalle Nurmelan kanssa.

Valkoisten vallattua yhdessä saksalaisten kanssa Helsingin joutui Hoikka kaupunginviskaali Mestertonin kuulusteltavaksi. Kuulustelun tulos oli, että Hoikka katsottiin syyttömäksi ja sai lähteä kotiinsa Ouluun. Kun eduskunta sitten aloitti työnsä, piti Hoikka luonnollisena, että hän muiden kansanedustajien tavoin osallistuu sen töihin. Kansanedustajan tehtävän täyttäminen olikin Hoikan suoranainen velvollisuus. Silloisissa oloissa osoittautui kuitenkin kohtalokkaaksi pyrkiä käyttämään sos.dem. kansanedustajalle eduskunnassa kuuluvia oikeuksia. Helsinkiin saavuttuaan Hoikka joutui heti pidätetyksi eduskunnan saamatta tästä VJ:n 12 §:n edellyttämää ilmoitusta.

HO-neuvos K. A. Brunou kuulusteli tällä kertaa Hoikkaa ja selvitteli kuulustelupöytäkirjoissaan Hoikan koko toiminnan työväenliikkeessä, vaikka sillä ei olisi pitänyt olla mitään tekemistä kysymykseen ehkä tulevan kapinasyytteen kanssa.

Hoikan juttu joutui VT S. Avellanin puheenjohdolla toimineen VRO:n 28. osaston käsiteltäväksi. Sen muut jäsenet olivat res.luutnantti S. Cantell, HA L. Viklund sekä herrat J. A. Ekman ja J. Rönnberg, viimemainittu apujäsenenä. Syyttäjänä toimi lakit. ylioppilas Runar Rönnholm.

Hoikalla oli puolustusasianajajanaan lakit. kand. Eino Pekkala. Kansanedustajat Lohi ja Nurmela olivat antaneet suopeamieliset todistukset Hoikan asennoitumisesta sisällissodan aikana. Oulujoen kunnan kansakoulun johtokunta puolestaan todisti, että hän oli tunnettu rauhallisena ja vakavamielisenä kansalaisena.

Syyttäjä vaati Hoikalle rangaistusta valtiopetoksen valmistelusta perustellen tätä vaatimusta sillä, että Hoikka ei

sos.dem. eduskuntaryhmässä ollut esittänyt nimenomaisesti eriävää mielipidettään eikä pannut vastalausettaan, kun tämä päätti esittää eduskunnalle »Me vaadimme» julistuksen sekä myös saattaa sen julkisuuteen lehdistön välityksellä. Todellisuudessa Hoikka oli puhunut tuota julistusta vastaan. Pekkala huomautti sitäpaitsi syyttäjän vaatimuksen merkitsevän, että Hoikan rikos olisi tapahtunut laiminlyönnin muodossa, mikä kuitenkin oli suoranainen mahdottomuus valtiopetoksen valmistelun ollessa kyseessä, sillä sellainen ei ainakaan Suomen oikeuden mukaan voinut tapahtua pelkkänä laiminlyöntinä.

VRO:n 12. 10. 18 päivätty päätös totesi ensin, että Hoikka oli valittu eduskuntaan 1. 10. 17 suoritetuissa valtiopäivävaaleissa »sos.dem. puolueen ehdokkaana sanotun puolueen otsikolla 'Sorron yöstä nouskaa!' julkaiseman vaalijulistuksen perusteella, jossa kehoitetaan vallankumoustietä toteuttamaan puolueen vaatimukset». Tämän raskauttavaksi katsotun toteamuksen johdosta on huomautettava, että VRO:sta v. 1918 annettu laki rajoitti niiden toiminnan »kuluvana vuonna Suomen laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan nostettuun kapinaan». *V. 1917 sattuneet tapahtumat olivat siis jo sinänsä VRO:n toimivallan ulkopuolella.* Hoikalla ei sitäpaitsi ollut mitään henkilökohtaista osuutta mainitun vaalijulistuksen laatimiseen eikä edes sen levittämiseen. Julistuksen sisältö vastasi muuten täysin niitä vaalijulisteita, joita työväenpuolueet, myös sos.demokraattiset, olivat jatkuvasti julkaisseet kaikissa maissa. VRO:ta ilmeisesti pahoin järkyttänyt otsake »Sorron yöstä nouskaa!» oli vain lainaus »Kansainvälinen» nimellä yleisesti tunnetusta työväenlaulusta, mitä seikkaa oikeus ilmeisestikään ei tiennyt, sillä muuten se kait olisi pitänyt jo tuon laulun pelkkää laulamista yhteiskuntarauhaa vaarantavana. Mainittu julistus ei sisältänyt mitään kehoitusta vallankumoukseen. Mikään viranomainen ei ollutkaan v. 1917 vaalien yhteydessä eikä välittömästi niiden jälkeenkään esittänyt edesvastuuvaati-

muksia tuon julistuksen tai sen levittämisen perusteella. Ennen sisällissotaa ei sellainen ajatus yleensäkään ollut juolahtanut kenenkään mieleen.

Varsinaisen rangaistusperusteensa VRO esitti tuomiossaan seuraavasti: Hoikka on »sos.dem. eduskuntaryhmän jäsenenä ottanut osaa sanotun ryhmän valtiopäivien alussa julkaisemista varten kokoon paneman, nk. 'Me vaadimme' julistuksen julkaistavaksi päättämiseen, ja *ollen saapuvilla vastalausetta ilmoittamatta Eduskunnan istunnossa 8. 11. 17, jossa tämä julistus sos.dem. eduskuntaryhmän julistuksena esitettiin,* tunnustanut sen hyväksyneensä, sekä että mainittu julistus sisältäen ei ainoastaan kiihoitustarkoituksessa laaditun *vääristetyn kertomuksen hallituksen ja vastapuolueiden toiminnasta,* jonka valheellisesti väitetään sisältävän vallankaappausta, vaan myös *ylimalkaisin* sanoin lausutun kehoituksen tarvittaessa väkivalloin läpiajamaan siinä lueteltuja, ei edes toteutettavissa olevia vaatimuksia, *on osaltaan vaikuttanut marraskuussa 1917 syntyneen suurlakon* ja silloin tapahtuneiden väkivaltaisuuksien sekä sittemmin puhjenneen vallankumouksen ja kapinan *syttymiseen.*»

Siinä oli todella monivaiheinen syyllisyyden johtaminen! Hoikka oli ollut läsnä kokouksessa, jossa oli tehty päätös julistuksesta, joka oli, tosin vain osaltaan, vaikuttanut suurlakon syntymiseen ja se vuorostaan kapinan puhkeamiseen. Rakennelma oli lievästi sanoen teennäinen. »Me vaadimme» julistuksen ja suurlakon syy-yhteyttä ei oltu todistettu, ei ainakaan oikeudellisessa mielessä. Suurlakon ja kapinan syy-yhteydestä ei myöskään ollut mitään oikeudellisesti päteviä todisteita. Mikään viranomainen ei muuten ollut v. 1917 aikana päätynyt pitämään suurlakkoa sellaisenaan rikollisena, vielä vähemmän niin pahana rikoksena, että siihen yllyttämisestäkin olisi ollut vaadittava edesvastuuta.

»Me vaadimme» julistuksessa puhuttiin aluksi laillisuusjärjestelmän puolesta ja vallassaolevien luokkien laittomuusjärjestelmää vastaan. Tällöin tarkoitettiin lähinnä sitä, että

kokoontuva uusi eduskunta ei ollut laillinen, koska se perustui Kerenskin hallituksen toimeenpanemaan edellisen eduskunnan hajoittamiseen, mitä tekoa sos.demit pitivät laittomana. Ehkä tarkoitettiin lisäksi häätöjen uhkaamien torppareiden asemaa tai niitä laukauksia, jotka Lauttakylän maanomistajat olivat ampuneet lakossa olevien maatyöläisten mielenosoituskulkuetta vastaan, tai ehkä myös laitonta keinottelua elintarvikkeilla. Julistuksen päävaatimus oli, että »Suomen kansalle on annettava tilaisuus valita kansalliskokous säätämään uusia perustuslakeja ja muita perustavia uudistuksia». Erinäisten sisäpoliittisten uudistusten lisäksi julistuksessa esitettiin työväenliikkeen vanha käsitys kapitalististen maiden imperialistisista sodista seuraavasti: » ... me samalla ilmoitamme yhtyvämme niihin vaatimuksiin, joissa työväen kansainvälisen veljeyden kannalla olevat eri maiden *sosialidemokraattiset* luokkataistelupuolueet ovat kohottaneet äänensä kansojen rauhan puolesta nykyisen hirvittävän ryöstösodan lopettamiseksi.» Sitten esitettiin tervehdys »Venäjän horjumattomille luokkataistelutovereille», ja vakuutettiin lopuksi: »Olkoot suurten maiden työläiset vakuutetut, että myöskin Suomen työväki on kohdaltaan täyttävä velvollisuutensa yhteisen kansainvälisen vapausliikkeen nykyisissä kamppailuissa.»

»Me vaadimme» julistus oli itse asiassa työväenliikkeen tavanomaisten julkilausumien joukkoon kuuluva. Niihin aikoihin ja myös myöhemmin esitettiin useinkin samantapaisia julistuksia sekä Suomen että muiden maiden työväenliikkeiden taholta kenenkään ajattelemattakaan syytteen nostamista niiden johdosta. Mitä taas tuli sen julkaisemiseen syyteperusteena, niin porvarillisetkin lehdet käyttivät silloin palstatilaa esittääkseen ko. julistuksen enemmän tai vähemmän täydellisenä.

Tuomion reunaan oli tehty ruotsinkielinen lyijykynämerkintä, jonka laatija todennäköisesti oli Avellan ja jossa julistuksen edellä esitettyä viimeistä lausetta yritettiin selittää

seuraavasti: » ... mitä lausumaa ei järkevästi voida tulkita muulla tavoin kuin kehoitukseksi sosiaaliseen vallankumoukseen, kun aika sellaiseen on kypsä.» Yksinpä tämän tendenssimäisen tulkinnankin perusteella oli siis väitetty kehoitus vallankumoukseen aivan epämääräinen jo sen suorittamisen ajankohtaan nähden. Yleisesti vallitsevana periaatteena on kuitenkin, mm. Suomen oikeudessa, että kumoussuunnitelmien pitää olla konkreettisia, täsmällisen muodon saaneita, ennen kuin niiden perusteella voidaan tuomita rangaistukseen. (Vrt. tarkemmin seuraavassa ss. 150—151).

Mainituilla perusteilla VRO tuomitsi Hoikan valtiopetoksen valmisteluista pidettäväksi kuritushuoneessa 2 vuotta sekä lisäksi menettämään kansalaisluottamuksensa 5 vuodeksi yli vapausrangaistuksen. Rangaistus määrättiin kuitenkin ehdolliseksi 5 vuoden koeajalla.

VRO oli nähtävästi itsekin epävarma tuomionsa oikeellisuudesta, koska se yksimielisesti alisti sen VRYO:een. Viimemainitun ao. osasto oli varsin pätevästi kokoonpantu, sillä siihen kuuluivat oikeusneuvos F. A. Pehkonen, kenraalimajuri L. Munck, HO-neuvos Emil Forsström, lakit. tri Ilmari Tavastjerna, VT Edv. Hendunen ja hra Kustaa Jaskari sekä apulaisjäsenenä VT Jalmari Leskinen. Esittelijänä toimi oikeussihteeri Matti Syrjänen.

VRYO:n 19. 11. 18 annetun tuomion olennainen osa kuului seuraavasti: »Hoikka on ottanut osaa puheenaolevan 'Me vaadimme' julistuksen *julkaistavaksi päättämiseen,* ja tunnettua on, että tuo julistus sitten pian sen jälkeen *julkaistiinkin sanomalehdistössä,* sen vuoksi, ja kun mainittu julistus, joka sisälsi kehoituksen *vallankumouksellista tietä* toteuttaa siinä esitettyjä, mm. *maan hallitusmuodon muuttamista tarkoittavia vaatimuksia,* on osaltaan johtanut maassa viime talvena sanotussa tarkoituksessa nostetun aseellisen kapinanliikkeen puhkeamiseen, valtiorikosylioikeus tutkii lailliseksi RL 16 luvun 8 ja 5:2 §§:ien sekä 11 luvun 2 ja 6 §§:ien nojalla tuomita ... Hoikan *valtiopetoksen yllytyk-*

sestä kahdeksaksi vuodeksi kuritushuoneeseen ja menettämään kansalaisluottamuksensa 5 vuodeksi yli vapausrangaistusajan.»

VRYO siis korosti, miten raskauttavana se piti julistuksen julkaisemista lehdistössä huomioimatta kuitenkaan, että porvarillinenkin lehdistö välitti sen julkisuuteen. Se omaksui myös edellä selostetussa reunamerkinnössä hatarasti perustellun tulkinnan vallankumouksellisen tien käyttämisestä. Uutena näkökohtana se esitti, että julistukseen sisältyi maan hallitusmuodon muuttamista tarkoittavia vaatimuksia, millä se kaiketikin tarkoitti ehdotusta, että olisi kutsuttava koolle kansalliskokous säätämään uusia perustuslakeja.

Tällaisilla perusteilla ylioikeus siis arvioi oikeaksi korottaa alioikeuden ehdollisen tuomion *nelinkertaiseksi ja ehdottomaksi.* Ottaen huomioon VRYO:n arvovaltaisen kokoonpanon ei tätä käsittämätöntä tuomiota voida selittää edes sillä, että puuttuva oikeussääntöjen ja -käytännön tuntemus olisi siihen sisältyvien merkillisyyksien syynä.

VRYO ei ollut yksimielinen langettaessaan ko. tuomion. J. Leskinen ehdotti 8 vuotta, Jaskari aikoi ensin vahvistaa alioikeuden tuomion, mutta yhtyi sitten Leskiseen ja samoin tekivät Hendunen, Munck ja Pehkonen. Tavastjerna olisi halunnut vahvistaa alioikeuden tuomion. Vain Forsström oli sitä mieltä, että Hoikka oli kokonaan vapautettava. Forsström ansaitsee erityisen kunniamaininnan siitä, että hän silloisista olosuhteista riippumatta halusi pysyä tuomarintoimessaan täysin asiallisena sekä noudattaa normaaleja oikeudenkäyntitapoja ja vakiintuneita oikeuskäsityksiä.

On syytä lisätä, että myös Paasivuori oli ollut mukana hyväksymässä »Me vaadimme» julistuksen, mutta hänen syytteeseen panemisesta tällä perusteella ei koskaan ollut puhettakaan.

Rauhan mies tuomittiin kuolemaan aseellisesta toiminnasta

Kulutusosuuskuntien Keskusliiton nykyinen osastopäällikkö ja entinen ministeri Yrjö Kallinen tunnetaan laajalti syvästi aatteellisena miehenä, jolle erityisesti juuri henkiset arvot ovat kalliit ja joka edelleenkin horjumatta uskoo hyvän voimaan. Hänen asennoitumisensa on ollut sama alunperin ja on pysynyt sellaisena niinkin kriittillisenä ajankohtana kuin vv. 1917—18. Tämän on osoittanut mm. Kallisen vanha lapsuustoveri, silloinen fil.kand. Aappo Heikkinen, nykyinen Oulun työväenopiston johtaja, joka toimittaessaan VRYO:lle Kallista koskevan armonanomuksen samalla perusteellisesti selosti hänen siihenastista toimintaansa ja sen vaikuttimia.

Kallisen aatteelliset harrastukset keskittyivät aluksi pääasiallisesti teosoofiseen liikkeeseen. Mutta ollen alkuaan rautatieläinen, hän tietysti joutui läheiseen kosketukseen muiden työläisten kanssa ja sitä tietä vähitellen osallistumaan myös työväenliikkeeseen. Siinä hän ensisijaisesti harrasti työväen sivistystoimintaa ja ammatillisia asioita. Vasta vallankumousvuonna 1917 Kallinen liittyi SDP:seen Oulun työväenyhdistyksen välityksellä. Etevänä, toimeliaana ja tarmokkaana henkilönä Kallinen tällöin heti joutui poliittisenkin työväenliikkeen eturiviin, tosin enemmän nauttimansa arvovallan kuin suoranaisten luottamustehtävien ansiosta. Poliittisella linjalla hänen ainoa luottamustehtävänsä oli jäsenyys, sittemmin myös sihteerintoimi Oulun

työväenneuvostossa. Kallinen itse piti tärkeimpänä tehtävänään vaikuttaa pidättävästi jyrkimpiin ja kiihkeimpiin tovereihinsa.

Kun Oulussakin puhkesi kesällä 1917 nälkämellakoita, koetti Kallinen ehkäistä niitä ja pelasti melkeinpä oman henkensä uhalla raivostuneen väkijoukon käsistä Oulun elintarvelautakunnan puheenjohtajan, agronomi A. Peltovuoman. Marraskuun suurlakon aikana Oulun työläiset muualta saamiensa esikuvien ja ohjeiden mukaisesti vaativat, että ainakin läänin poliisivallan ylimmät edustajat, siis kuvernööri M. von Nandelstadh ja poliisimestari A. A. Almqvist, oli poistettava virkapaikoiltaan, näin etenkin siksi, että molemmat entisinä tsaarin upseereina olivat osoittaneet huonosti käsittävänsä uutta tilannetta ja olivat siitä syystä käyttäytyneet melkeinpä provokatoorisesti työväestöä kohtaan. Kun tätä asiaa käsiteltiin työläisten kokouksessa, kuului Kallinen siihen vähemmistöön, joka vastusti sitä, että ryhdyttäisiin joihinkin toimenpiteisiin laillisia viranomaisia vastaan. Virastapidättämispäätöksen tehneen enemmistön pyynnöstä Kallinen kuitenkin suostui liittymään siihen lähetystöön, jolle oli annettu tehtäväksi mennä lääninhallitukseen ja poliisilaitokselle kehoittamaan niiden päälliköitä luopumaan virantoimituksesta. Ilmeisesti Kallinen toivoi mukana ollessaan voivansa vaikuttaa siihen suuntaan, että kaikki tapahtuisi mahdollisimman sovinnollisesti ja rauhallisesti. Oulussa yritettiin jälleen 19. 12. 17 panna alulle katumellakoita, mutta puuttumalla heti tarmokkaasti niihin Kallinen ehkä enemmän kuin kukaan muu myötävaikutti siihen, että järjestyshäiriöt eivät päässeet kehittymään yhtä pahoiksi kuin esim. Turussa.

Kallinen oli myös aktiivisesti mukana, kun Oulun rautatieläiset perustivat keskuudessaan järjestyskaartin valvomaan sitä, ettei rautateiden toimintapiirissä pääsisi tapahtumaan mitään järjestyshäiriötä ja ettei niille kuuluvaa omaisuutta vahingoitettaisi. Rautatieläisten Liiton hallinto,

jonka puheenjohtajana oli ylikonduktööri Jalo, oli kehoittanut näin turvaamaan VR:n omaisuutta. Punakaartiin Kallinen ei sitävastoin liittynyt, mutta koetti eri tilaisuuksissa huolehtia siitä, etteivät työläiset saisi aseita ilman tarkkaa valvontaa. Joutuipa hän itsekin tässä tarkoituksessa allekirjoittamaan ainakin erään kuitin, joka koski poliisilaitoksella takavarikoituja aseita.

Kallisen harkitsevaisuus ja hänen arvovaltansa työväestön keskuudessa myönnettiin monissa porvarillisissakin piireissä. Itse Nandelstadh nimitti hänet kevään lopulla 1917 Oulun poliisilaitoksen palkkaa nauttivaksi tarkastajaksi. Toisaalta monet oikeistolaiset suhtautuivat vihamielisesti häneen kuten muihinkin työväenliikkeen tunnettuihin jäseniin. Niinpä esim. Kaleva-lehti 4. 12. 17 arvosteli pahansävyisesti hänen asemaansa poliisilaitoksessa eikä edes suostunut julkaisemaan poliisien tämän johdosta lehdelle lähettämää vastalausetta. Toisaalta kuitenkin Kalevakin 21. 12. 17 tunnusti Kallisen ansioksi, että 19. 12. puhjenneet katulevottomuudet oli saatu tyrehtymään alkuunsa.

Kun sisällissota puhkesi, katkesivat Oulun ja Helsingin yhteydet. Näin ollen Oulun punaiset eivät olleet täysin selvillä siitä, mitä Helsingissä ja muuallakin maassa tapahtui ja mistä oikein oli kysymys. Viimeinen Helsingistä Oulun työläisille lähetetty tieto oli suullisesti perille saatettu sana, jossa näitä kehoitettiin välttämään oma-aloitteista toimintaa ja vihollisuuksien mahdollisesti puhjetessa rajoittumaan puolustautumiseen.

Oulun ja eräiden lähiseutujen sk:laiset koettivat ensin 30. 1. 18 neuvotteluilla taivuttaa sikäläistä venäläistä varuskuntaa vapaaehtoisesti poistumaan Suomesta. Tämä suunnitelma sai suopean vastaanoton venäläisten taholla, mutta raukesi silti lopuksi, kun muutamat sotilasryhmät vastustivat sitä, ja kun myös eräät punakaartilaispiirit pyrkivät vaikeuttamaan sovinnon tekoa. Osoittautui muuten, että niin hyvin punakaartilaiset kuin venäläiset suhtautuivat toi-

siinsa epäilevästi ja koettivat säilyttää toimintavapautensa toisiinsa nähden. Tilanne muodostuikin sellaiseksi, että kaupungissa oli kolme eri tahoille leiriytynyttä aseellista ryhmää.

Näissä olosuhteissa Oulun työläiset saivat 31. 1. 18 tiedon, että suurehkoja valkoisia joukkoja oli tulossa etelästä käsin Ruukin aseman kautta kaupunkia kohti. Työläisten neuvottelukokouksessa Kallinen ja muutamat muutkin aikaansaivat esiintymisellään päätöksen, että koetettaisiin päästä valkoisten kanssa sovintoon neuvottelujen avulla. Neuvottelijoiksi valittiin Kallinen ja muudan Juho Koski. Tässä tehtävässään Kallisen oli kahdesti matkattava Ruukkiin. Tämä tapahtui molemmilla kerroilla erikoisveturilla. Nämä ylimääräiset kulkuvuorot aiheuttivat erimielisyyksiä eräiden paikallisten rautatievirkailijoiden kanssa, jotka joko pelkästä yleisestä byrokraattisuudesta tai työläisvihamielisyyden aiheuttamasta suoranaisesta jarrutushalusta koettivat vaikeuttaa veturin kulkua vedoten erinäisiin ohjesääntöihin. Ottaen huomioon tilanteen kärjistyneisyyden ja siitä johtuvan pakon nopeaan toimintaan Kallinen ei kuitenkaan katsonut voivansa antaa minkään normaalioloja varten laaditun liikenneohjesäännön pykälän häiritä tärkeätä tehtäväänsä, vaan ajatti veturinsa vastalauseista välittämättä suoraan Ruukin asemalle.

Valkoisten joukkojen neuvottelijoina esiintyivät ensimmäisellä kerralla niiden päällikkö eversti Örnflikt, oikealta nimeltään A. Tunzelmann von Adlerflug, sekä jääkäriluutnantti Stenberg eli B. Petrelius, nykyisin eversti Pertamo. Neuvottelu tapahtui sillä pohjalla, että Oulun venäläisjoukot lähtisivät aseineen kaikkineen junalla omaan maahansa ja että punakaarti luopuisi aseistaan. Tässä, kuten monessa muussakin tapauksessa osoittautui, että *useat jääkärit suhtautuivat sovinnollisemmin punaisiin kuin entiset tsaarin upseerit.* Stenberg selitti suoraan, etteivät jääkärit halunneet puuttua Suomen sisäisiin valtataisteluihin, vaan oli

heille pääasia, että venäläiset sotavoimat saataisiin pois maastamme. Neuvotteluja vaikeutti se, että Kallisen ja Kosken neuvotteluvaltakirja oli aivan ylimalkainen. Valkoiset eivät näin ollen oikein luottaneet siihen, että punaiset noudattaisivat tehtävää sopimusta. Alustava sopimus syntyi kuitenkin sillä pohjalla, että Oulun punakaarti luovuttaisi aseensa työläisneuvostolle ja tämä vuorostaan aikanaan luovuttaisi ne Suomen lailliselle hallitukselle. Oulussa olevien venäläisten sotavoimien oli myös matkustettava pois. Valkoiset neuvottelijat olivat tyytyväisiä siihen, että heille näin avautui mahdollisuus saada Oulu haltuunsa ilman verenvuodatusta.

Kallinen otti henkilökohtaisesti vastatakseen siitä, että suomalaiset punaiset noudattaisivat tätä sopimusta, mutta kun venäläisen sotaväen kanta oli epäselvä, sovittiin, että hän palaa Ouluun ja tulee sitten uudelleen Ruukkiin ilmoittamaan, tulevatko sekä punakaartilaiset että venäläiset noudattamaan sitä. Oulussa oli punaisten keskuudessa aluksi erimielisyyttä, mutta päätös sovinnosta uudistettiin sittenkin. Venäläisten keskuudessa vaati myönteisen päätöksen teko pitempiä keskusteluja. Vasta illalla 1. 2. 18 pääsi Kallinen lähtemään uudelleen Ruukkiin seurassaan tällä kertaa monimiehinen lähetystö, johon kuului sekä punakaartin että venäläisen sotaväen edustajia. Lähetystön tarkoituksena oli saada eräitä selvennyksiä Kallisen tekemään alustavaan sopimukseen ja sitten vahvistaa se.

Mannerheimin päämajalla oli omat suunnitelmansa herruuden saamiseksi myös Oulussa eikä se halunnut poiketa niistä. Tunzelmannin tiedustelun johdosta oli hänelle ilmoitettu, ettei neuvotteluissa pitänyt tehdä mitään myönnytyksiä. Kun ratkaisu lykkäytyi, lähetti Mannerheim ratsumestari H. Ignatiuksen johtamaan toimenpiteitä Oulun nopeaksi valtaamiseksi. Ignatius oli tunnettu jyrkkyydestään ja kiivaudestaan. Hänen vaikutuksestaan valkoisten kanta heti tiukkeni. Kallisen lähetystölle ilmoitettiin nyt, että punakaartin oli

antauduttava ehdoitta ja luovutettava aseensa suoraan suojeluskuntalaisille. Venäläisten oli niinikään heti luovutettava aseensa ja sitten matkustettava pois. Oulusta tulleita neuvottelijoita kohdeltiin nyt yleensäkin ylimielisesti ja töykeästi. Niinpä Tunzelmann luki heille julistuksen, jonka hän oli laatinut vain venäjäksi ja ruotsiksi, mutta ei suomeksi. Ja lopullinen vastaus vaadittiin 3 tunnin kuluessa. Punaisten neuvottelijat ilmoittivat heti, että annettu määräaika oli liian lyhyt, etenkin kun ehdot olivat muuttuneet. Kallinen puolestaan varoitti valkoisia, että jos punakaarti pakotetaan taisteluun, tulee vuotamaan paljon verta.

Näissäkin olosuhteissa olivat punaisten neuvottelijat vielä valmiit sovintoon sekä palasivat 2. 2. 18 Ouluun suostutellakseen punakaartin ja venäläiset sotilaat luopumaan taistelusta. Kallinen oli tällöin ollut kaksi vuorokautta yhteen menoon jalkeilla ja oli siksi perin väsynyt. Kun hän kuitenkin luotti siihen, että muut neuvottelijat saavat itse kannattamansa sovinnon hyväksytyksi Oulussa, hän saavuttuaan takaisin sinne meni oikopäätä lepäämään. Myöhemmin hän sai kuulla tapahtumien vielä saman päivän iltapuolella kehittyneen aseelliseksi yhteenotoksi. Tällöin ei hänellä enää ollut mitään mahdollisuutta jatkaa aikaisempia sovitteluyrityksiään ja siksi hän punakaartiin kuulumattomana pysytteli taistelun ajan muiden siviilihenkilöiden tavoin sisällä, ollen tuttavien luona.

Kun valkoiset olivat saaneet haltuunsa Oulun, pidätettiin Kallinen heti. Hänen kotonaan pantiin toimeen kotitarkastus, mutta mitään hänelle raskauttavaa ainehistoa ei tällöin löydetty. Sitten kuulusteltiin Kallista useita kertoja, samoin eräitä sellaisia henkilöitä, joiden otaksuttiin voivan kertoa jotain hänen sisällissotaan liittyvästä toiminnastaan. Kallinen itse ilmoitti rohkean reilusti olevansa vastuussa kaikesta sellaisesta toiminnasta, johon hän oli osallistunut.

Rehtori Veikko Pakarinen ja lehtori Ape Rantaniemi antoivat heti omasta aloitteestaan Kallista lämpimästi suosit-

televan yleisluontoisen lausunnon. Eräät todistajista kertoivat puolestaan, miten Kallinen oli esiintynyt sovintoa rakentavasti ja yleensäkin koettanut ylläpitää järjestystä ja malttia. Tällaisista todistajista mainittakoon asemamies Armas Lillström, veturinkuljettaja Juuso Suonperä, vaihdemiesten esimies Eino Vapaasalo ja rautatieläinen J. Åsvik.

Eräät muut todistajat esiintyivät Kallista vastaan. Nämä olivat pääasiallisesti sellaisia rautatievirkailijoita, joiden kanssa Kallisella oli ollut ristiriitoja Ruukin matkallaan, tai poliisivirkailijoita, joiden kanssa Kallinen niinikään oli joutunut välienselvittelyihin. Näistä todistajista mainittakoon komisario A. Meriläinen, asemapäällikkö A. Stadius sekä rautatieläiset E. Wahander, O. Ollikainen, H. Piippo, J. Poutala sekä liikeapulainen Leo Laurin. Nämä todistajat eivät kuitenkaan voineet esittää muuta kuin ylimalkaisuuksia, sellaisia kuin että Kallinen oli esiintynyt komentelevasti ja uhkailevasti. Asianomaisten todistukset eivät muuten kaikin kohdin olleet yhtäpitävät. Niinpä esim. Ollikainen ja Poutala väittivät, että Kallinen olisi Ruukin asemalla puinut nyrkkiä rva Wahanderille, mutta tämä ei itse tiennyt siitä mitään! Ollikainen väitti lisäksi Kallisen tehneen 3 matkaa Ruukkiin, vaikka kaikki muut todistajat tiesivät vain 2 matkasta.

Raskauttavimman todistuksen Kallista vastaan esitti poliisikonstaapeli Kalle A. Rautio. Hänen mukaansa olisi Kallinen 31. 1. 18 päivällä saapunut junalla Lapin asemalle mukanaan joukko aseistettuja punakaartilaisia ja olisi sieltä vielä jatkanut matkaansa n. 7 km etelään päin, missä rata sitten todettiin rikotuksi. Tämä kertomus ei ollenkaan sopinut yhteen muiden todistusten kanssa ja lisäksi oli tutkijoilla Oulun asemalta saatu puhelinsanoma, joka osoitti Kallisen itsensä olleen Oulussa vastaanottamassa kyseisen junan liikehtimistä koskevan tiedonannon. Väitteen täydellinen perättömyys paljastui näin jo kuulusteluvaiheessa, eikä siitä sen koomin puhuttu.

Edelleen oli joku kertonut, että Kallinen olisi Kellon asemalta puhelimitse ilmoittanut Haukiputaalle, että hänen johtamansa punaisten asejuna tulisi sivuuttamaan viimemainitun aseman. Kallinen ei niinä aikoina ollut käynytkään enempää Kellossa kuin Haukiputaallakaan. Jälkeenpäin selvisi, että tämä tieto ehkä saattoi soveltua Kemissä asuneeseen Yrjö Kalliseen, joka oli nyt kyseessä olevan Oulun Kallisen serkku.

Kuulustelun aikana *Kallisella ei ollut ketään oikeudellista avustajaa* eikä hänellä liioin ollut sellaista VRO:nkaan edessä. Asiantuntevan avun puute ehkä selittää sen, että *monet tärkeät todistajat jäivät kuulematta.* Niinpä ei kuultu Kallisen neuvottelukumppaneita Ruukissa, siis lähinnä Tunzelmannia ja Pertamoa, ei myöskään hänen näillä matkoilla käyttämiensä vetureiden kuljettajia. Kuulustelematta jäi myös Kallisen vuokraemäntä, vaikka tämä itse kävi poliisilaitoksella tarjoutumassa todistajaksi.

Tällaisissa olosuhteissa suoritetut kuulustelut osoittivat puutteellisuudestaan huolimatta, että *kukaan ei yrittänyt kään väittää, että Kallinen olisi ollut punakaartin jäsenenä tai että hänellä muuten olisi ollut joitakin tehtäviä sen palveluksessa.* Oulun Suojeluskunnan Esikunta antoi kuitenkin 29. 6. 18 päivätyn virallisen lausunnon, joka oli laadittu täyttämällä valmiiksipainettu lomake. Ilmeisesti määrättyä yleistä mallikaavaa noudattaen lausunnossa aivan oikopäätä väitettiin, että Kallinen olisi »järjestänyt ja johtanut Oulun punakaartin toimintaa». Turhia kursailematta lausunnossa esitettiin johtopäätös: »Ehdotetaan langetettavaksi laissasäädettyyn ankarimpaan rangaistukseen.» Tämän huolettomasti, ilman perusteluja ja tosiasioiden vastaisesti laaditun, mutta silti kohtalokkaasti vaikuttavan lausunnon olivat allekirjoittaneet Isak Kaitera ja F. Blomberg.

VRO:n puheenjohtajana Kallisen jutussa oli VT Vihtori Poropudas sekä jäseninä jääkäriluutnantti Arttur Kästämä, opettaja E. A. Kivekäs, varakonsuli A. V. Snellman ja VT

Lauri Paavola. Poropudas oli ollut pääasiallisena tutkintotuomarina Kallisen tapauksessa. Eri maiden oikeuslaitosten yleisesti noudattama periaate on kuitenkin se, että saman henkilön ei sovi olla tutkintotuomarina ja tuomitsevana tuomarina.

VRO:n syyttäjänä toimi kaupunginviskaali Kaarlo Hällfors. Turhia sumeilematta hän vaati reippaasti Kalliselle rangaistusta mm. seuraavin perustein: »Sen jälkeen kun tämä kaarti (punakaarti) uudestaan muodostettiin varsinaiseksi taistelujärjestöksi, Kallinen on ollut myöskin sen ja erittäinkin rautatieläisosaston johtomiehenä ja kiihoittajana sekä toimien yhdessä Venäjän vallankumouksellisen hallituksen joukkojen kanssa, *on Kallinen ollut pääasiallisena tekijänä siihen, että tuo järjestö ... on Oulun kaupungissa saanut viime helmikuun alussa aikaan aseellisen toiminnan.*»

VRO antoi päätöksensä 8. 7. 18 ja noudatti siinä suurin piirtein Hällforsin syytettä, mutta jyrkensi vielä eräiltä kohdin melkoisesti hänen väitteitään. Niinpä tuomiossa lausuttiin, että Kallinen »viime aikoina on ollut Oulun seudun sosialistipuolueen kiihkoisimpia ja monipuolisimpia johtomiehiä», ja »on yhdessä toisten seudun rautatiepalveluskunnan kiihkeimpien puoluemiesten kanssa perustanut Oulun rautatieläisten järjestys- eli punakaartin ja muodostanut sen viime tammikuun aikana aseelliseksi taistelujärjestöksi, joka alustapitäen on kohdistanut toimintansa laillista järjestysvaltaa vastaan sekä sittemmin yhdessä toisten samanlaisten järjestöjen kanssa *koettanut suunnitellun ohjelman mukaisesti,* Suomen hallitusta ja *maata vastaan sotatilassa olevien venäläisten sotajoukkojen ja aseiden avulla* laittomasti riistää vallan Suomen laillisilta hallituselimiltä ja *muuttaa maan hallitusmuodon*». Näitä ankaria syytöksiä lievennettiin tuomion loppupuolella väittämällä, että Kallinen oli »toiminut Oulun punakaartin todellisena johtomiehenä, *vaikka ei nimellisenä päällikkönä*», sekä toteamalla, että »hän huomattuaan taistelun tulevan epäonnistumaan, *on vetäytynyt johdosta pois,*

koettamatta estää aseellisen esiintymisen alkamista, vaikka olisi voinut sen tehdä». Tällaisilla perusteilla VRO tuomitsi Kallisen »kapinasta, valtio- ja maanpetoksesta kärsimään kuolemanrangaistuksen».

Monet tuomion perusteluissa väitetyt seikat eivät olleet laisinkaan ilmenneet esitetyissä todistuksissa tai muussa todistusaineistossa ja eräät toiset väittämät, kuten esim. ne, jotka koskivat johtoasemaa punakaartissa ja yhteyttä venäläisiin sotavoimiin, olivat suorasanaisessa ristiriidassa kerätyn todistusaineiston kanssa. Tuomion varsinainen perusta ilmenee väitteessä, ettei Kallinen ollut koettanut estää aseellista esiintymistä. Tämä väite oli täysin perätön. Mutta vaikkapa se olisi ollutkin tosi, niin olisi ollut *ennenkuulumatonta tuomita kuolemaan pelkästä laiminlyönnistä!*

Päätös ilmensi Poropudaksen, Kästämän ja Paavolan kannan. Kivekäs ja Snellman äänestivät elinkautista kuritushuonerangaistusta ja ehdottivat lisäksi, että päätös alistettaisiin VRYO:n tutkittavaksi. Niin tapahtuikin.

Heti kun Kallisen kuolemantuomio tuli tunnetuksi, ryhtyivät monet hänen ystävistään ja lukuisat muutkin kansalaiset, etenkin teosofit, toimenpiteisiin hänen armahtamisekseen ja mieluiten hänen täydelliseksi vapauttamisekseen, ainakin ehdonalaisesti. Näiden Kallisen hyväksi toimivien joukossa oli monia tunnettujakin henkilöitä, sellaisia kuin Pekka Ervast, Jussi Snellman ja nykyinen lähettiläs Huugo Valvanne; olipa eräs sk:n päällikkökin, nim. opettaja Juho Petäjäniemi. Monien armahduksen suosittelijain ystävyys ja luottamus Kallista kohtaan oli niin suuri, että lupasivat omalla vapaudellaan vastata siitä, ettei Kallinen vapaaksi päästettynä pakenisi eikä myöskään enää osallistuisi mihinkään sopimattomaan poliittiseen toimintaan. Muutamat jopa ilmoittivat panevansa oman henkensä pantiksi Kallisen puolesta.

Tämä kaikki oli tietysti inhimillisesti kaunista, mutta oikeudellisesti merkitsevämpää oli, että Kallisen puolesta

esitettiin myös uutta todistusainehistoa. Niinpä Oulun aseman esikirjuri, majuri H. E. Frey antoi todistuksen, jossa hän, vedoten monivuotiseen Kallisen tuntemukseen sekä virkatehtävissä että viran ulkopuolella, esitti mm. seuraavaa:

»Tarmokkaana, omaten hyvän ymmärryksen ja puhelahjan on hän viime kuluneena vuonna *tehokkaasti myötävaikuttanut levottomien aineksien rauhoittamiseen* sekä suomalaisten että venäläisten keskuudessa. Että Oulu pelastui monista ikävistä venäläisten sotamiesten puolelta, pidän osaksi Kallisen ansiona. Että Kallinen yhteiskuntaa suojaavana henkilönä sekaantui punakaartin surulliseen toimintaan, en voi ... selittää toisin kuin, että *hän kokonaan pani alttiiksi oman persoonallisuutensa, viimeiseen asti koetti lieventää sen kauhean iskun, jonka näki suunnattavan yhteiskuntaa vastaan.*»

Maisteri Arvi Hällfors, joka sittemmin oli kaupunginjohtajana Lahdessa ja Turussa, esitti puolestaan kirjallisen todistuksen, jossa hän valaehtoisesti kertoi tammikuun puolivälissä 1918 eräällä matkalla Oulusta Tornioon joutuneensa junassa vaikeuksiin venäläisten sotilaiden kanssa, jotka uhkasivat pidättää hänet, koska hän ei suostunut näyttämään heille passiaan. Kallinen oli tällöin sekaantunut asiaan vedoten jäsenyyteensä työväenneuvostossa ja oli selvittänyt sotilaille, ettei heillä enää ollut passien tarkastusoikeutta sen jälkeen, kun Suomi oli tullut itsenäiseksi ja kun neuvostohallitus oli tämän itsenäisyyden tunnustanut. Kallinen saikin venäläiset sotilaat poistumaan. Tämän tapahduttua Kallinen oli kertonut Hällforssille, että hän oli matkalla Tornioon aikaansaadakseen sopimuksen rajatarkastuksen siirtämisestä venäläisiltä suomalaisille viranomaisille sekä vaikuttaakseen myös, mikäli mahdollista, siihen suuntaan, että sikäläinen venäläinen sotaväki poistuisi kaupungista. Tämä Hällforsin todistus asetti entistäkin oudompaan valoon tuomioon sisältyvän väitteen Kallisen yhteistoiminnasta venäläisen sotaväen kanssa Suomen valtiovaltaa vastaan.

Kallisen juttua käsitelleen VRYO:n osastoon kuului arvossapidetyitä lakimiehiä. Puheenjohtajana oli oikeusneuvos F. A. Pehkonen sekä jäseninä kenraalimajuri L. Munck, esittelijäsihteeri Artur Degerholm, HO-neuvos J. Fr. Selin, HO-asessori Gustaf Ignatius, kihlakunnantuomari Ivar Björnvik ja maisteri J. H. Kala. Esittelijänä toimi VT Martti Kivenoja.

Kun juttu oli saatettu ylioikeuteen alistusteitse, olisi tämä voinut tutkia sen perusteellisesti uudelleen, etenkin kun syytetty oli esittänyt oman, laajasti perustellun armonanomuksensa liittäen siihen monia kirjallisia todistuksia, jotka olennaisin kohdin saattoivat hänen toimintansa uuteen, edullisempaan valoon. VRYO ei kuitenkaan arvioinut tarpeelliseksi sanottavasti muuttaa alioikeuden perusteluja, sikäli kuin ne koskivat valtiopetosta, vaan tyytyi 9. 8. 18 annetussa päätöksessään lausumaan: »... katsoo ... Kallisen niillä teoilla, joihin VRO on julistanut hänet syylliseksi, tehneen valtiopetoksen, sekä harkitsee oikeaksi tuomita ... Kallisen ... pidettäväksi elinkautensa kuritushuoneessa.»

Syytettä maanpetoksesta ei siis tässä tuomiossa enää huomioitu, mutta rangaistus jäi silti perin ankaraksi. Tuomio ilmaisi VRYO:n muiden jäsenten kuin Pehkosen ja Selinin kannan. Asiapapereista ei käy ilmi, mihin suuntaan viimemainittujen kanta poikkesi annetusta tuomiosta.

Näinkin lievennettynä Kallisen tuomio oli jokaisesta näkökulmasta räikeän väärämielinen. Myöhempien yleisten armahdusten perusteella Kallinen kylläkin säästyi kokonaan suorittamasta tätä rangaistustaan, mutta niinkin häneltä meni lähes neljä vuotta kh:ssa.

Kuvaavaa oli, että valkoisiin lukeutuva majuri Frey luonnehti Kallisen »yhteiskuntaa suojaavaksi henkilöksi». Itse asiassa Kallinen vv. 1917—18 joutui toimimaan enemmän porvarillisen valtiojärjestelmän suojelemiseksi kuin uuden sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän aikaansaamiseksi. Kallinen oli rauhan miehenä siinä määrin kaikkea taistelua ja verenvuodatusta vastaan, että ei halunnut edes sosialistista

kumousta suoritettavan väkivaltaisesti, vaan koetti koko ajan jarruttaa työväen jyrkempien ainesten toimenpiteitä, sikäli kun ne ylittivät lailliset muodot. Mutta tämäkään ei riittänyt sisällissodan jälkeen eturiviin päässeille taantumuksellisille voimille. Näiden mielestä oli työväenliikkeessä mukana oleminen jo sinänsä rikos ainakin siinä tapauksessa, että asianomaisella oli jotain vaikutusvaltaa laajempiin joukkoihin. Aivan erityisen raskaaksi rikokseksi arvioitiin se, että joku oli kosketuksessa työväenliikkeen jyrkimpäänkin siipeen — olipa tämän kosketuksen tarkoitus mikä tahansa. Niinpä vallankumousta jarruttanut ja vallassaolevaa järjestelmää suojellut sekä valtakunnallisia etuja valvonut Kallinen tuli leimatuksi suureksi rikolliseksi, aluksi suorastaan kuolemanrangaistuksen ansainneeksi.

Toinen tuomioistuin vapautti, toinen tuomitsi kuolemaan

Juho Jalo oli suuriperheisen hattulalaisen muonamiehen poika. Hän alkoi renkipoikana, mutta siirryttyään jo nuorukaisena Helsinkiin hän joutui rautatien palvelukseen. Työteliäänä ja lahjakkaana hän lopulta kohosi ylikonduktööriksi. Rautatieläisenä Jalo alunperin innokkaasti osallistui näiden ammatilliseen toimintaan ollen mukana, kun Suomen Rautatieläisten Liitto (SRL) perustettiin 1906. Jalo oli alusta alkaen tämän uuden liiton hallinnon puheenjohtaja. Epäilemättä oli suureksi osaksi juuri Jalon ansiota, että ammatillinen liike kehittyi rautatieläisten keskuudessa voimakkaaksi ja jäsentensä etuja tarmokkaasti puoltavaksi. Hän oli niinikään Helsingin Työväenyhdistyksen hallinnon jäsen. Viime mainittu yhdistys oli kuitenkin lähinnä taloudellinen huolehtien Helsingin työväentalon hoidosta. Työväen varsinaiseen poliittiseen toimintaan Jalo ei sensijaan osallistunut.

Jalo oli tunnettu sävyisenä ja sovinnollisena ihmisenä. Hänen hyväntahtoinen suvaitsevaisuutensa ilmeni ehkä kaikkein selvimmin omassa perhepiirissä. Hän kustansi yhden poikansa luvut papiksi, kun taas toinen poika oli innokas sosialisti, joka toimi sihteerinä SRL:ssa ja sai lopuksi ase kädessä surmansa saksalaisten tunkeutuessa Helsinkiin.

Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen 1917 Jalo SRL:n puheenjohtajana jatkuvasti teroitti sen jäsenille velvollisuutta huolehtia siitä, ettei VR:n omaisuudelle edes levottomina aikoina aiheutunut mitään vahinkoa. Kun mar-

raskuun suurlakko 1917 puhkesi, osallistuivat rautatieläiset siihen. Asemansa perusteella Jalo joutui tällöin edustamaan rautatieläisiä lakkotoimikunnan liikennejaostossa. Lakkotoimikunnalle annettiin mahtipontinen nimi »Suomen työväen vallankumouksellinen keskusneuvosto», mutta itse asiassa oli kysymys rauhallisesti päättyneestä suurlakosta, olkoonkin, että sen aikana tapahtui eräitä yksityisten suorittamia väkivaltaisuuksia, murhiakin. Jalon omaa asennetta kuvasi, että hän lakon loppupuolella otti yhteyden sos.dem. eduskuntaryhmään pyytäen tätä, maisteri K. H. Wiikin antamien tietojen mukaan, toimimaan lakon lopettamiseksi, jottei se johtaisi pahempiin häiriöihin.

Lakon päätyttyä vallitsi siihen osallistuneiden rautatieläisten ja sen ulkopuolelle jääneiden, pääasiallisesti ylempien rautatievirkamiesten välillä aluksi jonkinlaista kahnausta. Tämän johdosta rautatiehallitus piti tarpeellisena julkaista 4. 12. 17 päivätyn julistuksen, jossa se ilmoitti, että *kellään rautatieläisellä ei tule olemaan ikävyyksiä siitä, että hän oli osallistunut suurlakkoon.* Julistuksen olivat allekirjoittaneet ylitirehtööri B. Vuolle sekä sihteeri A. G. Heinricius ja reistraattori E. E. Majorin.

Kun sisällissota sitten puhkesi, tarjosi kansanvaltuuskunta Jalolle korkeita toimia, mutta hän kieltäytyi niistä. Yleensäkin hän esiintyi tuttavapiirissä punaisen puolen toimintaa arvostelevasti paheksuen kaikkia yksityisiä murhia yms. väkivallan tekoja. Helmikuun alussa 1918 kansanvaltuuskunta Jaloa kuulematta ja siis aivan yksipuolisesti toimien nimitti hänet Rautatiehallituksen liikennepäälliköksi. Jalo, joka oli jossain määrin vaikutuksille altis ja suostuteltavissa oleva henkilö, hoiti 3 päivää tätä uutta tehtäväänsä, mutta senjälkeen ilmoitti eroavansa siitä ja pysyi senjälkeen erillään kaikista kansanvaltuuskunnan ja sen alaisten elimien toiminnasta. SRL:n puheenjohtajana hän kuitenkin edelleen lähetteli kiertokirjeitä, joissa kaikissa kehoitettiin rautatieläisiä pitämään yhtä sekä huolehtimaan siitä, ettei rautatei-

den omaisuudelle tapahtuisi vahinkoa, ja että lisäksi liikennettä mahdollisuuksien mukaan ylläpidettäisiin punaisten puolella. Näissä kiertokirjeissä oli myös hieman työväenliikkeen yleistä lauselmistoa, joissa mm. ylimalkaisin käänteln ilmoitettiin myötätunto punaiselle Suomelle. Sisällissodan aikana Jalo kävi myös pariin otteeseen linjoilla antamassa rautatieläisille ohjeita, miten heidän oli hoidettava liikennelaitosta.

Kaikki tämä vaati Jalolta suhteellisen vähän aikaa, joten hän Helsingin huoltotilanteen jatkuvan kiristymisen johdosta päätti huhtikuun alussa käyttää vapaalippuoikeuttaan hyväksi lähteäkseen Pietariin asti hankkimaan perhettään varten erinäisiä tarvikkeita. Palatessaan tältä matkalta hän tapasi Viipurissa 10. 4. erään tuttavansa, joka houkutteli hänet juuri koollekutsuttuun punaisten johtomiesten kokoukseen. Kokouksessa oli kysymys kurin ja järjestyksen parantamisesta punaisten puolella. Tiettävästi kaikki siihen osallistuneet Jaloa lukuunottamatta olivat eri järjestöjen tai virallisluontoisten elimien edustajia. Kokouksen tarkoituksena oli neuvotella tiukemman järjestyksen ja kurin saamisesta punaisten joukkoihin, ja päätettiin tässä tarkoituksessa asettaa erityinen diktaattori, jolle lähinnä sotilasasioissa annettiin rajattomat valtuudet. Tähän tehtävään valittiin Kullervo Manner. Kokouksen pöytäkirja osoitti, ettei Jalo ollut puheenvuoroin tai muuten osallistunut sen kulkuun.

Pian senjälkeen, kun Jalo oli päässyt takaisin Helsinkiin, joutui kaupunki valkoisten ja saksalaisten käsiin. Jalo vangittiin heti. Häntä vastaan ryhdyttiin keräämään ainehistoa. Sk:n tiedusteluosasto lähetti täytetyllä kaavakkeella lausuntonsa, jonka tärkeimmät kohdat kuuluivat: »Marraskuun suurlakon aikaisen vallankumousliikkeen päämiehiä ja silloinen rautatiepäällikkö ... Kapinan johtavia henkilöitä ainakin, mikäli kysymys on rautatieläisten osallisuudesta siihen. ... ehdottomasti ensimmäisen luokan vanki». Tämän

18. 7. 18 päivätyn lausunnon oli allekirjoittanut Eino Tikkanen, sittemmin tunnettu sanomalehtimiehenä ja runoilijana.

Merkittävää on, että ko. lausunnossa yritettiin syyttää Jaloa sisällissotaa *edeltäneestä* toiminnasta ja nimenomaan osallisuudesta marraskuun suurlakkoon, vaikka viranomaiset eivät aikaisemmin olleet pitäneet mainittua lakkoa rikollisena ja vaikka rautatiehallitus oli nimenomaisesti julistanut täydellisen anteeksiannon kaikille siihen osallistuneille.

Jalon asia joutui VRO:n 23. osaston käsiteltäväksi. Tämä osasto oli sikäli poikkeuksellisen pätevästi kokoonpantu, että sen puheenjohtajana oli Helsingin tuomiokunnan tuomari Eskil Palmén sekä toisena lakimiesjäsenenä pormestari Robert Näkki. Lisäksi kuuluivat siihen herrat Kaarlo Angervo ja Fridolf Wikstedt sekä apujäsenenä vänrikki Armas Pesonen. Syyttäjänä oli maisteri L. J. Tiainen. Syyttäjä oli suhteellisen pidättyväinen katsoen, että »vastaaja toiminnallaan rautatieneuvoston liikenneosaston ylivalvojana oli tehnyt itsensä syypääksi valtiopetoksen avunantoon».

Tuomioistuin ei ilmeisestikään kiinnittänyt huomiota syytetyn toimintaan ennen sisällissotaa ja rajoittui näin ollen 10. 8. 18 antamassaan päätöksessä siihen, että katsoi »Jalon jossakin määrin menetelleen vastoin velvollisuuttaan myöntymällä laittoman kansanvaltuuskunnan määräykseen, mutta koska, erittäinkin siihen nähden, että Jalo melkein kohta on kieltäytynyt noudattamasta määräystä, häntä ei voida katsoa syypääksi valtiopetoksen avunantoon, jonka vuoksi oikeus katsoo kohtuulliseksi hylkäämällä syytteen *sellaisena kuin se nyt on tehty,* vapauttaa Jalon».

Yleisten oikeudenkäyntiperiaatteiden mukaisesti *tämä tuomio tuli lainvoimaiseksi* siitä huolimatta, että siihen sisältyi outo varaus syytteestä »sellaisena kuin se nyt on tehty».

Valtiorikosasiain tiedusteluosasto ilmoitti 25. 8. 18 päivätyssä kirjeessään syyttäjistölle, että »Jalo on yhteiskunnalle vaarallisimpia henkilöitä». Kaksi päivää myöhemmin ko.

tiedusteluosasto lähetti uuden kirjelmän, jossa mm. väitettiin, että »Jalo kapinan aikana ja *ennen* sen puhkeamista oli tehnyt itsensä syypääksi rikoksiin, mistä häntä ei ole syytetty eikä tuomittu». Tiedusteluosasto tarkoitti tällöin mm. Jalon osallistumista Viipurin kokoukseen. Molemmat kyseiset kirjelmät olivat ylioppilas Ossi Holmströmin allekirjoittamia.

Näiden kirjelmien perusteella Jalo vapauttavasta tuomiosta huolimatta vangittiin uudelleen. Hänet alistettiin uuteen perusteelliseen kuulusteluun, jonka toimeenpani VT Alfred Forss. Tässä kuulustelussa kiinnitettiin laajalti huomiota kaikkiin Jalon v. 1917 kuluessa rautatieläisille lähettämiin kiertokirjeisiin, joissa yleensä oli kysymys aivan tavallisista ammatillisista asioista. Samoin pengottiin kaikki hänen sisällissodan aikana lähettämänsä kiertokirjeet, joiden sisältö oli samantapainen. Forss esitti kuulustelujensa lopputuloksena lausunnon, jossa hän mm. väitti, että Jalo »tehokkaasti on valmistellut ja edistänyt juuri kukistettua kapinaa», ja että Viipurin kokoukseen osallistuminen muka merkitsi, että Jalo »on ollut osallinen laittoman hallitusmuodon käytäntöön ottamiseen».

Vastoin yleisiä oikeusperiaatteita ei jo langetetun tuomion katsottu tässä tapauksessa estävän asian uudelleen esille ottamista. Juttu lykättiin tällä kertaa VT S. Avellanin johdolla toimivaan VRO:n 28. osastoon, johon lisäksi kuuluivat herrat Cantel, Viklund, Ekman ja Rönnberg (vrt. s. 55). Syyttäjänä oli lakit. ylioppilas Runar Rönnholm.

Syyttäjä otti jo alkajaisiksi verrattain ankaran asenteen katsoen »syytetyn valmistelleen kapinaa ja sen kuluessa toimineen sangen tehokkaasti sen edistämiseksi vallankumouksen johtavimpina miehinä», minkä johdosta hän vaati Jalolle edesvastuuta valtiopetoksesta ja maanpetoksesta. Syyttäjä esitti erinäistä ensimmäisen tuomion jälkeen kerättyä lisäainehistoa, mm. *ennen* sisällissotaa lähetettyjä kiertokirjeitä. Tämä ainehisto ei sisältänyt mitään olen-

naista uutta, ellei sellaisena pidetä tietoa siitä, että Jalo oli ollut pelkkänä satunnaisena läsnäolijana mainitussa Viipurin kokouksessa. Syyttäjän esittämä todistusaineisto ei siis lähestulkoonkaan riittänyt perustaksi hänen ankaralle edesvastuuvaatimukselleen. Toisaalta Jalo esitti uusia todisteita siitä, että hän oli kielteisesti suhtautunut punaisten toimintaan. Niinpä pankinjohtajat L. af Heurlin ja J. Laherma todistivat hänen arvostelleen punaisten vallankumousyritystä ja erittäinkin näiden taholla suoritettuja veritekoja. Jalo oli kuitenkin tällöin, kuten edelliselläkin kerralla, *ilman oikeusavustajaa.*

VRO:n päätös annettiin 7. 10. 18. Sen perustelujen ensimmäisen kohdan mukaan Jalo »on työväen vallankumouksen keskusneuvoston liikennejaoston ja rautatieläisten liittohallinnon jäsenenä ottanut osaa mainittujen hallintojen kokouksiin ja päätöksiin, joissa vallankumous ja kapina suunniteltiin, päätettiin ja valmisteltiin». *Nämä kaikki väitteet marraskuun suurlakkoa johtaneen toimikunnan ja sen eri jaostojen luonteesta ja niiden tavoitteista olivat räikeässä ristiriidassa tosiasioiden kanssa.* Jalon toiminta ko. suurlakon aikana oli sitäpaitsi ollut Palménin puheenjohdolla toimineen VRO:n 23. osaston tiedossa, mutta se ei edes ollut huomioinut sitä päätöksessään. Viimemainittu kanta olikin normaalin lainkäytön mukainen. *Ainakin tässä kohdin oli siis olemassa jo ratkaistu asia, joten mikään tuomioistuin ei olisi saanut puuttua siihen enää toistamiseen.*

Tuomion perustelujen 2. kohdassa väitettiin, että Jalo »on vallankumouksen ja kapinan puhjettua, *asemansa ja vaikutusvaltansa suhteen yhtenä vallankumouksellisten johtomiehiä,* voimainsa mukaan avustanut ja edistänyt vallankumousta». Tämäkin väite oli räikeässä ristiriidassa tosiasioiden kanssa, sillä jo mainittua, muutaman päivän kestänyttä ylivalvojan tehtävää lukuunottamatta Jalolla ei ollut minkäänlaista asemaa punaisten puolella. Mikäli tarkoituksena olisi ollut arvioida Jalon »voimainsa mukaan» edistä-

neen vallankumousta jo sillä, että hän muutamissa kiertokirjeissä ylimalkaisesti kehoitti huolehtimaan liikenteen jatkumisesta, osoittaisi tällainen käsitys suhteellisuuden tajun puutetta. Tuomioon oli kuitenkin oikein erillisenä kohtana sisällytetty väite, että Jalo »on ulosantamillaan ja levittämillään kiertokirjeillään vietellyt muita valtiopetokseen». Missä kiertokirjeessä tämä olisi tapahtunut, jätettiin toki varovasti mainitsematta.

Edelleen tuomion perusteluissa väitettiin, että »syytetty on ottanut osaa siihen Viipurissa 10. 4. 18 vallankumouksellisen taistelujärjestön 'Punakaartin' ylipäällystön, pääneuvoston ja kansanvaltuuskunnan jäsenten ym. vallankumouksellisten suomalaisten ja venäläisten johtohenkilöiden pitämään kokoukseen ja siinä tehtyyn päätökseen, jolla K. Manner nimitettiin maan diktaattoriksi.»

Lopuksi esitettiin myös VRO:n tavanomainen väite, että Jalo muka »on ollut täysin tietoinen siitä, että sotatila vallitsi Venäjän ja itsenäiseksi julistautuneen Suomenmaan välillä, ja että kapinalliset olivat täydessä yhteistoiminnassa venäläisten sotajoukkojen kanssa heidän taistellessa maan laillisen hallituksen joukkoja vastaan».

Kaikkien näiden väitteidensä perusteella VRO »katsoi oikeaksi tuomita syytetyn Jalon valtio- ja maanpetoksesta kärsimään kuolemanrangaistuksen». VRO ei ilmeisesti itsekään ollut aivan varma siitä, että tämä ankara tuomio oli lain ja kohtuuden mukainen, koska se yksimielisesti päätti alistaa sen VRYO:lle.

Asiaa käsitellyt VRYO:n osasto oli varsin pätevästi kokoonpantu. Sen puheenjohtajana toimi HO-neuvos Ivar von Zweygberg sekä jäseninä kenraalimajuri L. Munck, esittelijäsihteeri Arthur Degerholm, HO-neuvos Emil Forsström, oikeussihteeri A. Z. P. Dahlbeck sekä herrat Olof Lindeman ja J. A. Lauste. Esittelijänä toimi VT Matti Syrjänen. 24. 10. 18 tehdyssä päätöksessään VRYO »katsoo, kuten valtiorikosoikeuskin, Jalon tehneen itsensä syypääksi valtio-

petokseen ja sen yllytykseen». Syyte maanpetoksesta sensijaan hylättiin perusteettomana. Tästä huolimatta Jalo tuomittiin 12 vuodeksi kh:seen sekä menettämään kansalaisluottamuksensa 15 v:ksi yli vapausrangaistusajan.

Kun kokeneet tuomarit esitetyn syyteainehiston vähäpätöisyydestä huolimatta antoivat näin ankaran tuomion, ei sitä voida selittää millään muulla tavoin, kuin että Jalo oli porvarillisille lakimiehille epämieluisa ja rangaistava henkilö jo sillä perusteella, että hän oli ollut muudan ammattiyhdistysliikkeen uranuurtajista ja johtomiehistä.

Toiminta Petsamon liittämiseksi Suomeen palkittiin kuritushuonerangaistuksella

Kun Suomi oli julistautunut itsenäiseksi, ja Neuvosto-Venäjä oli tunnustanut sen itsenäisyyden, asetettiin sekakomitea, jossa oli sekä suomalainen että venäläinen valtuuskunta, laatimaan suunnitelma maamme Venäjästä irtautumisen vaatimista järjestelyistä. Suomalaisen valtuuskunnan eli jaoston puheenjohtajana oli pankinjohtaja J. K. Paasikivi ja sen jäseninä mm. Oskari Tokoi ja Edvard Valpas (Hänninen). Komitea ei ehtinyt kunnolla alkaa toimintaansa, ennen kuin sisällissota puhkesi. Tällöin suomalaisen valtuuskunnan porvarilliset jäsenet pitivät mahdottomana enää osallistua komitean töihin, koska arvioivat sen merkitsevän punaisten kansanvaltuuskunnan tunnustamista. Komitean työn jatkaminen oli kuitenkin tärkeätä, sillä Suomen itsenäiseksi julistautuminen ei voinut saavuttaa täyttä tehoaan, ennenkuin maamme Neuvosto-Venäjästä irtautumisesta aiheutuvat järjestelyt oli saatettu päätökseen. Siksipä kansanvaltuuskunta muodosti uudelleen komitean suomalaisen jaoston nimittäen siihen jälleen Tokoin ja Valppaan sekä kolme uutta jäsentä. Etsiessään itselleen sopivaa sihteeriä tämä jaosto päätyi asioitsija Sulo Wuolijokeen.

Wuolijoki oli torpparien keskustoimikunnan puheenjohtajana huomattavasti myötävaikuttanut näiden järjestäytymiseen ja oli myös merkittävällä tavalla osallistunut SDP:n maatalouspoliittisen ohjelman muotoilemiseen sellaiseksi,

että se selvästi velvoitti ajamaan torpparien etuja sekä pyrkimään muidenkin tilattomien maannälän tyydyttämiseen. Wuolijoki ei kuitenkaan ollut missään johtavassa asemassa osallistunut varsinaiseen puoluepolitiikkaan. Hän ei ollut kuulunut sos.dem. puoluetoimikuntaan eikä puolueneuvostoon. Työmies-lehden avustajana hän sensijaan oli ollut useita vuosia, samoin pilalehti Kurikan toimittajana. Monien muiden tehtäviensä vuoksi hän sittemmin vetäytyi yhä enemmän syrjään politiikasta ollen vv. 1914—17 kokonaan erillään siitä. Noina vuosina hänellä oli oma asianajotoimisto. Lisäksi hän oli valtiovarainvaliokunnan sihteerinä. Hän koetti myös suorittaa lainopillisen loppututkinnon yliopistossa. Pitkän tauon jälkeen Wuolijoki osoitti poliittista aktiviteettia vasta marraskuun suurlakon aikana 1917. Silloin hän toimi kokoomushallituksen aikaansaamiseksi, koska otaksui, että vain sellainen voisi toimeenpanna punakaartien aseistariisumisen. Eräät huomattavat porvarit, mm. Heikki Ritavuori, Heikki Renvall, Santeri Alkio ja Mikko Luopojärvi kannattivat tätä suunnitelmaa, mutta raukesi se, kun maalaisliitto sittemmin luopui kokoomushallituksen ajatuksesta.

Kun punaiset ottivat vallan käsiinsä Helsingissä, tarjosivat he heti Wuolijoelle tärkeitä tehtäviä, ensin kansanvaltuuskunnan raha-asiainpäällikön paikkaa, sitten mm. Suomen Pankin johtajan virkaa. Wuolijoki kuitenkin kieltäytyi jyrkästi ottamasta mitään tehtäviä kansanvaltuuskunnalta. Yleensäkin hän suhtautui arvostelevasti punaisten vallankaappaukseen.

Wuolijoelle tarjottiin myös jäsenyyttä mainitussa sekakomiteassa, mutta siitä hän vielä kieltäytyi. Kun häntä sitten pyydettiin sen suomalaisen jaoston sihteeriksi, epäröi hän aluksi, mutta suostui ensin eräänlaiseksi neuvonantajaksi ja pian myös sihteeriksi. Miksi Wuolijoki suhtautui näin suopeammin sekakomitean avustamiseen kuin muihin kansanvaltuuskunnan alaisiin tehtäviin? Osittain selittänee

tämän poikkeuksellisen asennoitumisen se, että Wuolijoki oli jo asioiden varhaisessa vaiheessa osoittanut olevansa erityisesti kiinnostunut Suomen itsenäistymisestä. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen hän ensimmäisenä maassamme esitti julkisesti sen ajatuksen, että keisari-suuriruhtinaalle kuuluneet valtaoikeudet olivat tämän kukistumisen jälkeen siirtyneet Suomen kansalle, joka näin oli tullut sisäisissä asioissa vapaaksi ja itsenäiseksi. Wuolijoki esitti tämän käsityksensä 4. 4. 17 päiväämässään laajassa artikkelissa, joka 11. 4. 17 julkaistiin Kansan Lehdessä. Lisäperusteena komitean jaoston sihteerin tehtävän vastaanottamiseen saattoi olla se, että Wuolijoki piti sitä pelkkänä epäitsenäisen teknillisen avustajan työnä, joka ei sellaisenaan merkinnyt mitään kannanottoa kansanvaltuuskunnan suhteen.

Komitean suomalaisten jäsenien pyrkimyksiin kuului mm. Petsamon alueen saaminen Suomelle. Tsaarihallitus oli erään aluevaihdon yhteydessä luvannut sen Suomelle jo v. 1864, mutta tuota lupausta ei oltu täytetty. Jo Tokoin hallituksen jäsenet olivat arvioineet, että vallankumous oli luonut tässäkin asiassa paremmat edellytykset Suomen etujen valvomiselle, ja olivat heti ryhtyneet suunnittelemaan tuon vanhan lupauksen esille ottamista. Myös Itä-Karjalan kysymystä käsiteltiin komiteassa, lähinnä Wuolijoen ja Valppaan aloitteesta.

Niiden suomalaisten keskuudessa, jotka eivät missään muodossa halunneet tunnustaa kansanvaltuuskuntaa, oli muitakin, jotka ymmärsivät, että oli maamme edun mukaista viipymättä hoitaa sen itsenäistymiseen liittyvät järjestelyt Neuvosto-Venäjän kanssa yksinpä siinäkin tapauksessa, että tämän täytyi tapahtua kansanvaltuuskunnan nimissä. Siksipä sekakomitean uusi suomalainen jaosto sai tarvitessaan asiantuntija-apua punaisten piirin ulkopuoleltakin. Jo ennen kuin Wuolijoki oli ryhtynyt avustamaan jaostoa, oli kansanvaltuutettu E. Gylling kutsunut virastoonsa Karjalan Sivistysliiton sihteerin, kirjailija Iivo Härkösen, pyytäen

tätä olemaan jaoston apuna asiantuntijan ominaisuudessa, lähinnä Itä-Karjalaa koskevissa kysymyksissä. Härkönen sai liittonsa johdon suostumuksen tällaiseen avustamiseen ja kävikin sitten säännöllisesti neuvomassa jaostoa. Hän kertoi itse avoimesti tästä toiminnastaan kahdessa kirjoituksessa, jotka hän heti sisällissodan jälkeen julkaisi Uudessa Päivässä. Myös prof. Voionmaa antoi Wuolijoelle neuvoja nimenomaan Petsamon kysymyksessä. Laatipa Voionmaa yhteistuumin Härkösen ja Wuolijoen kanssa ensimmäisen luonnoksen Suomen ja Neuvosto-Liiton väliseksi sopimukseksi. Eräät muutkin tunnetut henkilöt, mm. Eino Leino, suhtautuivat myönteisesti ko. jaoston työskentelyyn.

Wuolijoki hoiti innokkaasti ja toimeliaasti tehtävänsä jaoston sihteerinä. Hän koetti mm. sisällyttää laadittavaan sopimukseen määräyksen, että venäläiset sotavoimat poistetaan maastamme. Hän viritti niinikään, joskin tuloksetta, kysymyksen Itä-Karjalan asemasta. *Wuolijoen käytännöllisesti merkittävin aikaansaannos oli hänen olennainen myötävaikutuksensa siihen, että sekakomitea sai laadituksi sopimusluonnoksen, jonka mukaan Neuvosto-Venäjän oli luovutettava Suomelle Petsamo.* Komitea matkusti sitten kokonaisuudessaan Pietariin hankkimaan neuvostohallituksen hyväksymisen ja allekirjoituksen sopimukselle. Wuolijoen oli tällöin vielä Pietarissa toimittava tarmokkaasti, jotta asia saataisiin Suomelle onnelliseen päätökseen, sillä eräät johtavista bolsheviikeista olivat alkaneet tuumia, että sopimus oli ehkä liian edullinen maallemme. Lopuksi sopimus kuitenkin allekirjoitettiin, lähinnä Leninin kehoituksesta. Kun valkoisen Suomen rauhanvaltuuskunta kahta vuotta myöhemmin neuvotteli Tartossa Neuvosto-Venäjän edustajien kanssa mm. Petsamon alueen liittämisestä Suomeen, muodosti mainittu v. 1918 tehty sopimus sille edullisen lähtökohdan.

Wuolijoki ei koko sisällissodan aikana osallistunut kansanvaltuuskunnan alaiseen toimintaan missään muussa muo-

dossa kuin sekakomitean jaoston sihteerinä. Hän käytti tätä sihteerin asemaansa monin tavoin sellaisten henkilöiden hyväksi, jotka olivat punaisten pidättämiä tai etsimiä. Niinpä hän antoi luonaan piilopaikan veljelleen Väinölle, joka oli ollut Vaasan senaatin asioissa ulkomailla ja joutui siksi matkalta palattuaan piileskelemään punaisten valtaan joutuneella alueella. Wuolijoki aikaansai myös sen, että punaisten vangitsemat tohtorit Paavo Virkkunen ja Santeri Ivalo vapautettiin.

Wuolijoki pyrki myös huolehtimaan siitä, että venäläisen sotaväen Suomessa olleet varastot jäisivät tänne näiden joukkojen poistuessa maastamme. Nämä halusivat kuitenkin säännönmukaisesti jonkin kuitin siitä, että olivat luovuttaneet hallussaan olleet tavarat jollekin viralliselle elimelle Suomessa. Wuolijoki kirjoitteli tarvittaessa näitä kuitteja kevyin mielin. Maallemme tärkein oli erään suuren lääkeaineita ja sairaalakojeita käsittävän varaston luovutus. Sen kohdalla venäläiset luovuttajat vaativat oikein inventointia ja siihen perustuvaa tarkkaa luovutustodistusta. Wuolijoen oli pakko tällöin turvautua asiantuntijoihin ja saikin innokasta tukea jopa lääkintöhallituksen pääjohtajalta J. J. Karvoselta, jonka toimesta asetettiin pieni toimikunta huolehtimaan ko. varaston vastaanotosta. Toimikuntaan kuuluivat tohtorit Armas Cederberg ja Yrjö Korpia sekä apteekkari N. G. Lindström. Pietarissa käydessään Wuolijoki aikaansai myös sen, että Suomen Pankin siellä olevaan amerikkalaisen National City Bankin haarakonttoriin viljan ostoa varten tallettamat 51 milj. ruplaa säästyivät kansanvaltuuskunnan jo pyytämältä takavarikoimiselta. Wuolijoen näin valkoisen Suomen myöhempään käyttöön pelastaman summan arvo olisi nykymarkoissa n. 13.600 miljoonaa!

Kun alkoi tulla ilmeiseksi, että punaisten valta Helsingissä päättyisi, pyrki Wuolijoki siihen, että puolin ja toisin vältettäisiin turhaa verenvuodatusta. Tässä tarkoituksessa koetti hän aikaansaada neuvotteluja punakaartin antautu-

miseksi ja saikin Ritavuoren ja lääket. tri Hannes Ryömän tekemään asiassa tiedusteluja, jotka kuitenkin jäivät tuloksettomiksi.

Wuolijoen toiminta sisällissodan aikana oli siis sellainen, että porvarillisten piirien olisi oikeastaan pitänyt antaa hänelle pelkkää tunnustusta. Kun valkoiset ja saksalaiset joukot olivat vallanneet Helsingin, vangittiin Wuolijoki kuitenkin heti. Hänen osakseen tällöin heti aluksi tullut kohtelu viittasi siihen, että hänet aiottiin viipymättä teloittaa. Ritavuori, joka aikaisemmin oli ollut hänen päämiehensä asianajoalalla, ehti kuitenkin hätään, ja niin siirrettiin Wuolijoki Suomenlinnan vankileirille.

Wuolijoen ensimmäisen varsinaisen kuulustelun suorittivat 19. 6. 18 herrat Juho Puha ja J. V. Vuorio. Näiden kunniaksi on mainittava, että he laativat silloisissa oloissa poikkeuksellisen asiallisen kuulustelupöytäkirjan, jonka loppulausunnossa he mm. totesivat: »Kun vangittu ... ei ole ottanut osaa kapinaan ei aseellisena eikä yllyttäjänä ja johtajana, eikä hänen toimintansa Suomen ja Venäjän välisessä sekakomiteassa, jonka tarkoituksena on ollut lopullisesti järjestää kapinallisen hallituksen Suomen puolesta ja Venäjän hallituksen Venäjän puolesta keskinäiset suhteet, vahvistaa ja määrätä molempien maiden väliset rajat ja selvittää venäläisten poistumisen yhteydessä Suomessa esiintulleet kysymykset, ole ollut itsenäistä laatua, katsotaan vanki kuuluvaksi II luokkaan» (siis lievä tapaus). VT Aarne Castrén suoritti sitten 29. 7. 19 täydentävän kuulustelun laatien niinikään siitä asiallisen selostuksen.

Asia joutui VRO:n 12. osastolle. Sen puheenjohtajana oli HO-neuvos William Forsman sekä jäseninä VT Hj. Furuhjelm, työnjohtaja Fridolf Nummivuori (ent. Numberg), vänrikki Julius Keto ja ylioppilas Toivo Armas Karjalainen. Kokemattomat maallikkojäsenet olivat siis enemmistönä. Myös syyttäjä K. J. Cederberg oli pelkkä lakit. ylioppilas.

VRO:n käytettävissä oli Wuolijoesta täydellisempi ja tasapuolisemmin esitetty ainehisto kuin yleensä muissa kapinasta syytettyjä koskevissa tapauksissa. Ollen itse asianajaja Wuolijoki oli myös tottuneempi puolustamaan itseään kuin muut vangit. Hän oli sitäpaitsi saanut edullisia kirjallisia todistuksia mm. V. Voionmaalta, toimitusjohtaja V. Tannerilta, senaattori J. Arajärveltä ja tri A. H. Virkkuselta. Kaiken lisäksi hän oli saanut Ritavuoren puolustusasianajajakseen. Oli siis täysi syy odottaa, että juttu päättyisi Wuolijoelle edullisesti.

Syyttäjä olikin aluksi niin varovainen, että »jättää harkittavaksi, onko vastaaja tehnyt itsensä syylliseksi valtio- tai maanpetokseen». Vaikka oikeudessa ei tämän jälkeen tullut esille mitään uusia, Wuolijoelle epäedullisia seikkoja, niin syyttäjä yllättävästi esitti loppuvaatimuksensa aivan toisessa, kovin jyrkässä muodossa lausuen mm.: »*katsoen vastaajan erittäin tärkeään asemaan* syyttäjä vaatii hänelle rangaistusta valtiopetoksesta ja sitäpaitsi, koska vastaaja on ryhtynyt suhteisiin vieraan vallan kanssa, joka oli sotatilassa Suomen laillista hallitusta vastaan, myöskin maanpetoksesta». Ritavuori huomautti, ettei Wuolijoki ollut tehnyt mitään *tekoa,* jonka tarkoituksena olisi ollut maan laillisen hallitusmuodon kumoaminen. Ritavuori esitti myös oikeudelle Wuolijoen edellä mainitun artikkelin Suomen itsenäistymisestä.

VRO:n jäsenistä vänrikki Keto hylkäsi kokonaan syytteen, koska sekakomitean suomalaisen osaston toimenpiteet »eivät olleet tarkoittaneet sellaista tekoa, jota voitaisiin pitää valtiopetoksena ... eikä vastaajan niin ollen voida katsoa tehneen itseään syylliseksi rangaistavaan avunantoon sellaiseen». Ylioppilas Karjalainen sensijaan oli sitä mieltä, että Wuolijoki oli »edistänyt sekakomitean osaston ja siten myös kapinallisten hankkeita» ja vaati siksi 2 vuoden kh-tuomiota. Nummivuori yhtyi Karjalaisen kantaan, ehkä siksi, että hän itse oli Helsingin Työväenyhdistyksen entinen puheenjohtaja ja halusi nyt käännynnäisenä osoittaa taatusti

oikeistolaisen mielenlaatunsa. Furuhjelm yhtyi Kedon vapauttavaan kantaan. HO-neuvos Forsman, ihme kyllä, piti oikeampana ylioppilas Karjalaisen kuin varatuomari Furuhjelmin (=Kedon) kantaa.

Tuomio annettiin 22. 8. 18. Sen oleellisin kohta muotoiltiin seuraavasti: » ... kun sanotun (sekakomitean) osaston toimenpiteet ovat tarkoittaneet kapinallisen hallituksen tukemista sen ulkopoliittisessa toiminnassa ja niitä siis on pidettävä valtiopetokseen sisältyvinä, VRO katsoo, että vastaaja toimiessaan mainitussa komitean osastossa on neuvolla ja toimella edistänyt osaston ja siten myös kapinallisten hankkeita, ja harkitsee sentähden oikeaksi ... tuomita vastaajan avunannosta valtiopetokseen pidettäväksi 2 v. kh:ssa ja olemaan kansalaisluottamusta vailla 4 v. yli vapausrangaistusajan». VRO oli kuitenkin siinä määrin epävarma päätöksensä oikeellisuudesta, että yksimielisesti päätti alistaa sen VRYO:n tutkittavaksi.

Ylioikeuden ao. osaston puheenjohtajana oli HO-neuvos August Jusélius sekä jäseninä Lenn. Gadd, HO-neuvos Victor Furuhjelm, eversti Gust. Brunou, ev.luutnantti P. Halonen, oikeusneuvosmies Lennart Laurén ja opettaja A. Fränti. Esittelijänä toimi VT Emil Raine.

Wuolijoki laati VRYO:ta varten perusteellisen puolustuskirjelmän osoittaen toimintansa olleen eduksi maalle ja monessa suhteessa hyödyllisen myös valkoiselle Suomelle. Hän esitti niinikään prof. Tulenheimon, tri Ivalon, eduskunnan taloudenhoitajan W. E. Liuksialan ja USA:n konsulin Thornwell Haynes'in antamat edulliset lausunnot. Tämä kaikki ei kuitenkaan vaikuttanut VRYO:een. 17. 9. 18 antamassaan päätöksessä se vahvisti VRO:ssa kolmella äänellä kahta vastaan langetetun tuomion perustelut, mutta *korotti rangaistuksen määrän 4 vuodeksi kh:ta* sekä määräsi Wuolijoen olemaan 8 v. yli vapausrangaistusajan kansalaisluottamusta vailla. Tämä rangaistuksen korottaminen kaksinkertaiseksi oli sitäkin yllättävämpää, kun VRYO muuten useimmiten

lievensi alioikeuden päätöksiä. Tästä oudosta tuloksesta vastasivat Jusélius, Furuhjelm, Brunou ja Fränti. Toista mieltä olivat Gadd, Halonen ja Laurén.

Näin ankaran rangaistuksen sai siis Wuolijoki pelkästään siitä, että oli ollut sihteerinä kansanvaltuuskunnan uudelleen muodostamassa jaostossa, jonka porvarillinen hallitus oli ensin asettanut ja jonka tärkeimmäksi saavutukseksi muodostui Neuvosto-Venäjän kanssa tehty ensimmäinen sopimus Petsamon liittämisestä Suomeen. Wuolijoki on itse kertonut, että kun hän vankilasta päästyään ensi kerran tapasi rikosoikeuden professorin Tulenheimon, tämä heti kiirehti häpeillen lausumaan: » ... kyllä se oli h-tin idioottimaista tuomita Sinut, sillä minä en ole Suomen rikoslaista löytänyt pykälää, jonka mukaan Sinut olisi voitu tuomita».

Oikeudellisin perustein ei tuomiota voidakaan selittää. Mutta ehkäpä selitys piileekin siinä, että Wuolijoki oli määrätyille porvarillisille piireille mitä vihattavin henkilö sen vuoksi, että hän oli tehokkaasti puolustanut torpparien ja muiden maattomien etuja ja että hän myös oli sekä Työmiehessä että etenkin Kurikassa terävällä kynällään pistellyt kipeästi monia vanhoillisia.

Lienee tarpeetonta mainita, että tiettävästi ei kukaan ole koskaan ajatellutkaan syyttää Voionmaata eikä Härköstä siitä, että he olivat olleet sekakomitealla avuksi sen työssä. Eihän valkoisilla voittajilla ollut omasta näkökulmastaan aihetta pitää heidän aikaisempaa valtiollista esiintymistään vahingollisena samassa mielessä kuin radikaalisena sosialistina esiintyneen Wuolijoen kohdalla. Ei myöskään arkiaatteri Karvosta eikä mainitun lääkäritoimikunnan jäseniä yritettykään syyttää siitä, että he olivat puuttuneet kansanvaltuuskunnan nimissä hoidettuihin tehtäviin.

Lopuksi on syytä palauttaa mieleen, että kansanvaltuuskunnalle antamansa lupauksen Petsamon luovuttamisesta Suomelle Neuvosto-Venäjä uudisti Tarton rauhansopimuksessa. Vielä talvisodan jälkeenkin NL salli Suomen säilyttää

Petsamon. Jälkisodan aikana silloinen hallituksemme luovutti koko Pohjois-Suomen tukikohdaksi Saksan sotavoimille, jotka sitten häiritsivät NL:n pohjoista meriliikennettä myös Liinahamarin satamasta käsin ja näin vaaransivat NL:n niissä oloissa ainoan länteenpäin suuntautuvan yhdystien käyttömahdollisuuksia. NL harkitsi välttämättömäksi estää tämän elinetujansa uhkaavan vaaran mahdollisen toistumisen tulevaisuudessa vaatimalla v:n 1944 välirauhassa Suomea luovuttamaan takaisin koko Petsamon alueen.

Mitähän Sulo Wuolijoki silloin aprikoi omien tekojensa rikosoikeudellisesta puntaroimisesta verrattuna sotapoliitikkojen tekojen vastaavaan arviointiin?

Oikeuslaitos voitti vaikeudet voidakseen tuomita työväenliikkeen johtomiehen

Työväenliikkeemme alkutaipaleella Edvard Valpas Hänninen eli Edvard Valpas oli sen vaikutusvaltaisimpia johtomiehiä. Vv. 1906—09 hän oli SDP:n puoluetoimikunnan puheenjohtaja. Lisäksi hän oli puolueen pää-äänenkannattajan Työmiehen päätoimittajana runsaasti toistakymmentä vuotta. Kuvaavaa hänen asemalleen oli, että hänestä usein käytettiin nimitystä »Punainen paavi». Valpasta ja hänen toimintaansa on käsitelty niin monissa julkaisuissa, että häntä koskevat olennaiset seikat voidaan katsoa kiistattomasti selvitetyiksi. Mainittakoon niistä seuraavassa eräitä tärkeimpiä.

Valpas oli itseensäsulkeutunut erakkoluonne. Hän epäili ihmisiä, mutta aivan erityisesti porvareita. Hänen yleinen asennoitumisensa oli enemmän kielteinen kuin rakentava. Puheissaan ja kirjoituksissaan hän suosi pistävää ivaa. Hänen suuri vaikutusvaltansa perustui siihen, että hän oli taitava taktikko ja työläisjoukkojen mielialojen hyvä tuntija.

Alkuaan Valpas edusti työväenliikkeessä jyrkkää suuntaa sikäli, että varoitti antautumasta sovittelupolitiikkaan porvarillisten piirien kanssa ja kehoitti sensijaan tehostamaan työläisten luokkatietoisuutta. Hänen mukaansa työläisten taisteluhalu muodostui voimakkaammaksi, jos he luokkana eristäytyivät muista yhteiskuntaryhmistä ja siten välttivät porvarillisten arvohenkilöiden lamaannuttavan vaikutuksen. Henkilökohtaisesti hän vältti kaikkea veljeilyä porvareiden

kanssa lisäten tällä pidättyväisyydellään suuresti arvonantoaan työläisten keskuudessa. Valpas oli myös pikkuparannuksia vastaan, sillä hän halusi, että työläisten keskuudessa vallitsisi voimakas tyytymättömyys, joka riittävästi patouduttuaan puhkaisisi tien suurille uudistuksille. Hän ei silti ollut mikään vallankumousmies eikä väkivaltaisten menetelmien kannattaja. Varovaisena taktikkona hän karttoi kaikkia sellaisiin liittyviä riskejä. Siksipä Valpas näennäisestä jyrkkyydestään huolimatta pohjimmaltaan oli rauhallisen kehityksen ja parlamentaaristen menetelmien kannalla. Tämä ilmeni mm. silloin, kun työläisjoukot v. 1905 uhkaavasti piirittivät säätyeduskunnan tämän käsitellessä äänioikeusuudistusta. Juuri Valpas astui tällöin joukkojen eteen ja sai nämä hillityksi niin, että niiden esiintyminen jäi pelkäksi mielenosoitukseksi.

Mitä enemmän Valppaalle karttui ikää, sitä varovaisemmaksi hän tuli. Eräät hänen arvostelijoistaan ovat jopa puhuneet arkuudesta ja vastuun pakoilusta. Tosiasia on, että hän etenkin toimintansa myöhempinä vuosina usein vetäytyi syrjään tärkeistä ratkaisuista pidättääkseen siten itselleen täyden vapauden jälkiarvosteluun tilanteen kulloisenkin kehityksen mukaisesti. Muutenkin Valpas vuosien mittaan alkoi yhä enemmän kulkea omia teitään.

Valpas oli asennoitumisensa ja luonteensa vuoksi saanut paljon vihollisia. Laajat porvarilliset piirit pitivät häntä melkeinpä pahimpana työläisten yllyttäjänä. Eräät SDP:n maltilliset johtomiehet puolestaan pitivät häntä liian jyrkän oikeaoppisuuden kannattajana. Valpas oli lisäksi myrkyllisillä huomautuksillaan hankkinut itselleen monia henkilökohtaisiakin vihamiehiä sekä porvareiden että sos.demien keskuudessa.

Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen 1917 Valpas joutui osallistumaan eduskuntatyöhön ja jätti tällöin Työmiehen toimittamisen melkein kokonaan muiden huoleksi. Lehdessä oli siihenkin asti jatkuvasti ollut toinen henkilö

muodollisesti vastaavana toimittajana. Alkuaan Työmies näkyvästi ilmoitti Valppaan päätoimittajaksi, mutta myöhemmin Valpas jätätti nimensä pois lehden toimitustiedoituksesta, joten siinä sisällissotaa edeltäneinä vuosina ei enää mainittu nimeltä ketään muuta kuin vastaava toimittaja.

Suhtautumisessaan Venäjään ja sen väliaikaiseen hallitukseen Valpas jo asioiden varhaisessa vaiheessa omaksui Suomen oikeuksia jyrkästi tehostavan kannan. Hänen mukaansa ei väliaikainen hallitus ollut perinyt keisarille Suomen suuriruhtinaana kuuluneita oikeuksia, vaan olivat nämä valtaoikeudet siirtyneet maamme eduskunnalle. Vaikka sos.dem. eduskuntaryhmä jo kesällä 1917 omaksui tämän saman kannan, niin aluksi Valpas joutui sen vuoksi ristiriitaan puolueensa johdon kanssa eikä tämän johdosta keväästä 1917 lukien enää osallistunut puolueneuvoston ainoaankaan kokoukseen. Sensijaan Valpas keskitti harrastuksensa siihen, että 8-tunnin työaikalaki ja yleisen kunnallisen äänioikeuden säätävä uusi kunnallislaki saataisiin hyväksytyksi eduskunnassa. Kun työläiset kesällä 1917 laajalti järjestivät mielenosoituskokouksia näiden lakien hyväksymiseksi, osallistui Valpas näitä kokouksia järjestävien toimikuntien työhön.

V. 1917 eduskuntavaalien propagandaan ei Valpas lainkaan osallistunut. Kun uusi eduskunta sitten kokoontui, ei hän aluksi osallistunut sen istuntoihin, sillä hän piti johdonmukaisesti kiinni siitä kannastaan, ettei Venäjän väliaikaisella hallituksella ollut valtaoikeuksia Suomessa, ja kieltäytyi siksi esittämästä edustajavaltakirjaansa ko. hallituksen määräämän tarkastajan hyväksyttäväksi. Vasta kun tämä tarkastus poistettiin — heti bolsheviikkikumouksen jälkeen — ryhtyi Valpas 8. 11. 17 suorittamaan kansanedustajan tehtäväänsä. Kesästä alkaen Valpas oli pysynyt syrjässä sos.dem. puolue-elimien toiminnasta. Hän ei kertaakaan osallistunut puolueneuvoston kokouksiin eikä edes ollut läsnä syksyllä pidetyssä puoluekokouksessa. Marras-

kuun suurlakon aikana 1917 Valpas valittiin lakkotoimikuntaan, mutta tällöin ei hänen omaa suostumustaan kysytty. Valpas ei osallistunutkaan lakkokomitean toimintaan eikä yleensäkään lakkoon.

Kun sos.dem. puolueneuvosto oli 19—22. 1. 1918 koolla käsittelemässä yhä pahemmin kärjistynyttä sisäpoliittista tilannetta, ei Valpas liioin ollut läsnä eikä siis millään tavoin osallistunut niihin päätöksiin, joissa puoluetoimikuntaa täydennettiin jyrkän suunnan edustajilla ja sille samalla annettiin eräitä epämääräisiä ohjeita, jotka se myöhemmin saattoi tulkita valtuudeksi panna vallankumous alulle. Kun kansanvaltuuskunta sitten muodostettiin, suhtautui Valpas siihen pidättyväisesti ja arvostellen. Hän ilmaisi »puolueettomuutensa» tekemällä aluksi eräitä tunnusteluja sovinnon aikaansaamiseksi punaisten ja valkoisten välillä, mutta tuloksetta. Valppaan kielteinen asennoituminen kansanvaltuuskunnan edustamaan suuntaukseen oli niin yleisesti tunnettu porvaristonkin keskuudessa, että valkoisen Suomen lehdistössä oli siitä mainintoja sisällissodan aikana, sillä näin haluttiin osoittaa, että kansanvaltuuskunnan asema oli heikko, koskapa niinkin huomattavat työväen johtajat kuin Valpas olivat pysyneet erillään siitä.

Valpas ei ollut jyrkän johdonmukainen kielteisessä asennoitumisessaan punaisten toimintaan. Ensiksikin hän kävi Työmiehen konttoripuolella suorittamassa kaikenlaisia pikkuaskareita. Lehden toimitustyöhön hän ei kuitenkaan ollenkaan osallistunut, eikä edes nostanut palkkaansa. Hän antoi kuitenkin Työmiehelle julkaistavaksi kaksi kirjoitusta. Toinen oli pelkkä käännös virolaisen työväenjohtajan Martnan kirjoituksesta, jossa tämä selosti oloja Virossa, arvostellen bolsheviikkien toimintaa siellä. Toinen taas oli Valppaan itsensä kirjoittama artikkeli, jossa hän valtakunnallisesta näkökulmasta paheksui sitä, että Ruotsin hallitus pyrki saamaan jalansijaa Ahvenanmaalla. Tämän 5. 4. 18 julkaistun artikkelin aiheena oli tieto siitä, että Ruotsin hallitus oli

sopinut Ahvenanmaalla olleiden venäläisten sotavoimien kanssa siitä, että nämä lähtisivät pois, ja ruotsalaiset joukot saapuisivat niiden tilalle. Valpas yritti myös myötävaikuttaa siihen, että Helsingin kaupungin kirjasto saataisiin toimimaan sisällissodasta huolimatta. Kansanvaltuuskunta oli nim. tässä tarkoituksessa asettanut toimikunnan, jonka jäseniksi se nimitti porvareitakin. Kun viimemainitut eivät kuitenkaan halunneet suorittaa kansanvaltuuskunnalta näin saamaansa tehtävää, kutsui Valpas toimikunnan jäsenet yksityisesti luokseen keskustelemaan siitä, voitaisiinko saada aikaan joitakin yhteisiä toimenpiteitä kaupungin kirjaston aukipitämiseksi. Kun tällöin ilmeni, että porvarilliset jäsenet eivät suostuneet mihinkään viralliseen yhteistoimintaan, vetäytyi Valpaskin kokonaan syrjään ko. toimikunnan työstä.

Valppaan merkittävin yhteys kansanvaltuuskuntaan ilmeni kuitenkin siinä, että hän suostui osallistumaan jäsenenä sen suomalais-venäläisen sekakomitean työhön, jonka oli selvitettävä Suomen Venäjästä irtautumiseen liittyvät kysymykset ja jonka suomalaisen jaoston jäsenet kansanvaltuuskunta nimitti (vrt. edellä ss. 82). Valppaan valmius jatkaa tätä toimintaa uudelleen muodostetun jaoston jäsenenä lienee pääasiallisesti johtunut siitä, että hän pohjimmaltaan oli voimakkaasti kansallismielinen. Kyseisessä jaostossa Valpas ajoi Petsamon liittämistä Suomeen sekä koetti myös varata Suomelle mahdollisuuden saada kansanäänestyksen avulla liitetyksi alueisiinsa Venäjän-Karjala. Kun sekakomitean venäläiset jäsenet eivät suostuneet ottamaan laadittavaan sopimusluonnokseen mitään mainintaa viimemainitusta suunnitelmasta, menetti Valpas siinä määrin harrastuksensa komitean töihin, ettei enää osallistunut sen viimeisiin kokouksiin.

Vaikka Valpas mainituin vähäisin poikkeuksin oli pysynyt erillään punaisten toiminnasta, epäili hän, että yhä selvemmin lopullista voittoaan lähestyvien valkoisten kostonhimo kohdistuisi voimakkaasti häneenkin — ja osoittautui

tässäkin arvioinnissaan hyväksi ihmistuntijaksi. Tiedusteltuaan vielä eräiden muidenkin mielipidettä asiassa, Valpas tuli siihen tulokseen, että hänen oli varovaisinta poistua valkoisten ulottuvilta, kunnes sisällissodan nostattamat intohimot olisivat ehtineet tasaantua. Valpas lähti tässä tarkoituksessa 4. 4. 18 Venäjälle. Siellä hän ei sanottavasti ollut kosketuksessa sinne sittemmin paenneiden suomalaisten punaisten kanssa. Venäjällä perustetun SKP:n jäsenet puolestaan suhtautuivat epäillen Valppaaseen, koska pitivät tätä melkeinpä vastavallankumouksellisena. Kun oli kulunut runsaasti 1 ½ vuotta sisällissodan päättymisestä, otaksui Valpas olojen Suomessa jo siinä määrin normalisoituneen, että hän voisi palata olematta enää vaarassa joutua joidenkin poikkeuksellisten toimenpiteiden uhriksi. Valpas ylitti rajamme salateitse 5. 12. 19, mutta joutui heti Etsivän keskuspoliisin (EK:n) pidättämäksi ja sitten VRO:n eteen.

Valppaan asiaa käsitelleen VRO:n osaston puheenjohtajana oli VT Arvo Orkamo ja sen jäseninä HA Erik Blomquist, lakit. ylioppilas Henning von Hertzen sekä herrat Alex. Leander ja John Rönnberg, jonka tilalla yhdessä istunnossa oli lakit. ylioppilas G. H. Sjöström. Syyttäjänä toimi kaupunginviskaali Mesterton. Tämä vaati Valppaalle rangaistusta maan- ja valtiopetoksesta.

Valpasta oli kuulusteltu useaan otteeseen, ja sitten oli hänen asiansa VRO:ssa esillä niinikään eräitä kertoja, joten päätös perustui verrattain runsaaseen ainehistoon. Valpas itse oli tietorikas, älykäs ja sanavalmis henkilö, joten hän saattoi puolustautua paremmin kuin useimmat muut VRO:ssa syytettyinä olleet. Lisäksi hänellä oli puolustusasianajajanaan Väinö Hakkila, joka ei myöskään yleensä jää vastausta velkaa. Sekä syyttäjän että syytetyn puolesta oli oikeuteen haastettu useita todistajia. Todistajien, myös syyttäjän hankkimien, lausunnot olivat yleensä edullisia Valppaalle. Niinpä K. Lohi kertoi, että Valpas oli sisällissodan aikana pyrkinyt aikaansaamaan sovinnon taistelevien puolien välillä ja oli

laatinut sitä tarkoittavan ehdotuksen. Myös prof. J. J. Mikkola antoi Valppaan yleisestä asennoitumisesta edullisen lausunnon.

Tässä yhteydessä on syytä mainita, että tuomioistuimen ulkopuolella koetettiin yllyttää mielialoja Valpasta vastaan yksinpä eräiden oikeistososialistien toimesta. Niinpä Väinö Tanner ja V. Hupli toimittivat SS:iin kirjoituksen, jossa silloin jo heikossa kunnossa oleva, pahasti tasapainonsa menettänyt Eetu Salin arvosteli ankarasti Valpasta syyttäen häntä kumouksellisen hurmahenkisyyden, anarkismin yms. suosimisesta. Tähän 9. 1. 20 julkaistuun häväistyskirjoitukseen Matti Paasivuori laati 14. 1. 20 julkaistun vastakirjoituksen »Eetu Valppaan puolesta Eetu Salinia vastaan» ja osoitti siinä, että Valpas päinvastoin oli aina ollut kaikkea epäjärjestystä ja yltiöpäisyyttä vastaan, ja että tämän johdosta häntä oli moitittu enemmän kuin ketään muuta sosialidemokraattia syksyllä 1917 Tampereella pidetyssä punakaartilaisten edustajakokouksessa.

Valpasta koskeva tuomio annettiin 29. 5. 20. Se oli VRO:n viimeinen päätös, sillä tuo erikoistuomioistuin lakkautettiin lopullisesti seuraavana päivänä. Vaikka VRO:n toimivaltaan kuului käsitellä vain ne »teot, joihin sisältyy myötävaikutus *kuluvana vuonna* (so. 1918) ... nostettuun kapinaan», niin *päätöksen perusteluissa otettiin kuitenkin laajasti huomioon myös hänen aikaisempina vuosina tapahtunut toimintansa*, vieläpä sellainen, jolla ei ollut ainakaan mitään suoranaista yhteyttä sisällissodan syttymiseen. Niinpä päätöksessä mainitaan Valppaasta, että hän »*ennen* 1918 vuoden kapinaa on ollut päätoimittajana Helsingissä ilmestyneessä Työmies-lehdessä, jossa *aina Venäjän vallankumouksesta, maaliskuussa 1920, saakka* on ollut joukko suoranaisesti kapinaan kehoittavia kirjoituksia ja jossa myös kapinaa valmistaneiden kapinajulistukset julkaistiin». Silloisen painovapauslain mukaan kuului kuitenkin vastuu lehdessä julkaistuista kirjoituksista sen vastaavalle toimittajalle, jollaisena

Työmiehessä oli vv. 1917—18 J. K. Lehtinen. Valpas ei siis ollut vastuussa muiden henkilöiden kirjoituksista Työmiehessä. Syyttäjä puolestaan ei yrittänytkään todistaa, että Valpas olisi itse kirjoittanut jotain kapinaan yllyttävää. Miten tahansa, niin *oli outoa pitää rangaistavina kirjoituksia, joissa syyttäjäviranomaiset mainitsemansa vuoden 1917 aikana eivät olleet huomanneet mitään moitittavaa.*

Oikeus mainitsi päätöksensä perusteluissa edelleen, että Valpas oli »ollut järjestämässä ympäri maan ja Helsingissä 14. 7. 1917 järjestettyjä mielenosoituksia, joiden tarkoituksena oli valtiovaltaa uhaten pakoittaa eduskunta hyväksymään erinäisiä siellä silloin esillä olleita lakeja ... » Nämä mielenosoitukset olivat kuitenkin sujuneet rauhallisesti, eivätkä viranomaiset ko. ajankohtana olleet huomanneet niissä mitään rikollista. Mielenosoitusten rauhallisuus oli muuten ehkä juuri Valppaan ansiota. Ainakin hän itse kertoi liittyneensä mielenosoitusten järjestäjiin siinä nimenomaisessa tarkoituksessa, että siten voisi varmistaa niiden rauhallisen kulun.

Aivan ällistyttävää on, että päätöksessä pidettiin raskauttavana sitä, että Valpas oli tullut »1. 10. 1917 tapahtuneissa vaaleissa sos.dem. puolueen ehdokkaana sanotun puolueen otsikolla 'Sorron yöstä nouskaa', julkaiseman ja vallankumoukseen kehoittavan vaalijulistuksen perusteella valituksi kansanedustajaksi». Ei yritettykään todistaa, että Valppaalla olisi ollut jotain osuutta ko. julistuksen laatimisessa tai edes levittämisessä. Todellisuudessa ei hänellä ollut mitään tekemistä ko. julistuksen kanssa eikä muutenkaan millään tavoin osallistunut vaalipropagandaan. Väärä oli myös väite, että julistuksessa olisi ollut jotain vallankumoukseen kehoittavaa (vrt. edellä s. 56).

Päätöksessä luettiin Valppaan syyksi myös se, että hän sos.dem. eduskuntaryhmän ja puolueneuvoston jäsenenä oli ottanut osaa näiden yhteisesti marraskuun alussa 1917 julkaiseman »Me vaadimme» julistuksen laatimiseen. Väitettä

Valppaan osallisuudesta ei yritettykään todistaa eikä toisaalta otettu ollenkaan huomioon Valppaan esittämiä kiistattomia todisteita siitä, että *hän oli ollut poissa kaikista niistä kokouksista, joissa ko. julistusta oli käsitelty.* Yksinpä eduskunnankin työhön hän oli osallistunut vasta siitä päivästä alkaen, jolloin tuo julistus esitettiin sille. Mm. nykyinen maaherra E. Härmä todisti, että Valpas oli vastustanut tuon julistuksen esittämistä eduskunnan käsiteltäväksi. Vastaavasti luettiin Valppaan viaksi sos.dem. puolueneuvoston 21. 2. 1918 »Venäläisille tovereille», s.o. Suomessa olleille venäläisille sotavoimille osoittama julistus. Senkään kohdalla ei ollut mitään todisteita Valppaan osallisuudesta, mutta sensijaan kyllä todisteita siitä, että *hän oli ollut poissa siitä puolueneuvoston kokouksesta, jossa julistusta oli käsitelty.* Julistuksessa muuten ilmaistiin se periaatteellinen kanta, että venäläinen sotaväki oli poistettava itsenäisestä Suomesta, mutta edellytettiin, että sen poissiirtämisen vaatimista järjestelyissä sovittaisiin molempien maiden keskinäisissä neuvotteluissa sekä pidettiin mahdollisena, että ko. sotaväki väliaikaisesti jäisi Suomeen niin kauaksi, kuin vastavallankumouksellisten hyökkäykset uhkasivat Pietaria, jotta kumouksellista Pietaria näin voitaisiin suojata Suomenkin suunnalta.

Päätöksessä väitettiin, että molemmat viimemainitut julistukset samoin kuin sos.dem. vaalijulistus »sisälsivät kehoituksia vallankumouksellista tietä toteuttaa erinäisiä mm. maan hallitusmuodon muuttamista tarkoittavia vaatimuksia ja jotka samoin kuin 'Työmies'-lehden toiminta sekä yllämainitut mielenosoitukset osaltaan johtivat maassa vuonna 1918 tammikuussa mainittujen vaatimusten toteuttamiseksi toimeenpantuun aseelliseen kapinaan». Itse asiassa nuo julistukset ja sanomalehtikirjoitukset sisälsivät työväenliikkeen taholla kaikissa maissa jatkuvasti esitettyjä ajatuksia sekä sanontoja, joita sosialistit vielä nykyäänkin yhtenään käyttävät, myös Suomessa, minkään demokraattisen maan viran-

omaisten hetkeäkään ajattelematta, että tällä perusteella voitaisiin asianomaisia vastaan nostaa jokin syyte.

Vielä esitettiin rangaistuksen perusteeksi se, että Valpas »marraskuun lakon aikana 1917, joka lakko oli valmistelua 1918 v:n kapinaan, on valittu n.k. lakkokomitean jäseneksi». Mutta tässäkään ei edes koetettu osoittaa, että Valpas olisi jollain tavoin osallistunut lakkokomitean työhön tai muuten tehnyt jonkin rangaistavan *teon* — minkä osoittaminen olisikin ollut mahdotonta. Oikeuden omaa keksintöä oli myös väite, että marraskuun suurlakko olisi ollut »valmistelua kapinaan». Ainakaan välittömästi lakon yhteydessä ei viranomaisillamme ollut mitään sellaisia käsityksiä. Kaikissa tapauksissa *on tavallisista oikeusperiaatteista poikkeavaa, että toiminta, jonka perusteella viranomaiset eivät heti ajattelekaan syytteen nostamista, voidaan paljon myöhemmin selittää rangaistusta vaativaksi rikokseksi.*

Valppaan toimintaa sisällisssodan aikaan käsiteltiin päätöksen perusteluissa erillisinä kohtina. Ensiksi väitettiin, että hän sisällissodan puhjettua »on edelleenkin toiminut päätoimittajana 'Työmies'-lehdessä, joka koko kapinan ajan on kirjoituksissaan kiihoittanut kapinaa jatkamaan ja johon syytetty on kirjoittanut useita sekä pää- että muita kirjoituksia, joiden sävy on ollut kapinaa puolustava ja maan laillisia sotajoukkoja herjaava». Väite päätoimittajana olosta oli lievästi sanoen liioiteltu. Lehdessä ei kylläkään sisällissodan alettua ilmoitettu mitään päätoimittajan muutoksesta, vaikka Valpas ei silloin enää istunut päätoimittajan huoneessa eikä yleensäkään koko toimituksessa eikä näin ollen myöskään vastannut siihen puhelinnumeroon, jonka lehti entiseen tapaan ilmoitti kuuluvan päätoimittajalle. Hän ei edes nostanut päätoimittajan palkkaa. Väite monista pääym. kirjoituksista oli niinikään väärä. Pääkirjoituksia ei Valpas lainkaan kirjoittanut sisällissodan aikana. Hän laati silloin vain muutamia kirjoituksia ja niistä ainoastaan yksi oli poliittisluontoinen, nim. se jo mainittu, joka käsitteli

Ruotsin tunkeutumista Ahvenanmaalle. Valpas ei laatinut sisällissodan aikana ainoatakaan kirjoitusta, jossa hän olisi tehnyt pienimmänkään viittauksen sen jatkamiseen tai jotenkin puolustanut punaisten toimintaa. Vielä vähemmän Valpas kirjoitti sellaista, joka olisi voitu tulkita valkoisten joukkojen herjaamiseksi. *Nämä VRO:n väitteet olivat näin ollen täysin tuulesta temmattuja* eikä niitä koko asian käsittelyn aikana edes oltu yritetty todistaa oikeiksi kumoamalla Valppaan puolesta esitetyt monet vastakkaiset todistukset. Lisättäköön, että J. E. Jalava todisti, että »Valpas oli koettanut pidättää Työmiehen toimittajia ryhtymästä punaisten toimiin.» Mitä muuten tulee Ahvenanmaata koskevaan kirjoitukseen, niin kun kerran tuon saariryhmän separatistit saivat rangaistusta kärsimättä toimia sen eroittamiseksi Suomesta, oli täysin kohtuutonta, että Valppaan rangaistuksen yhdeksi perusteeksi voitiin katsoa se, että hän oli halunnut estää Ahvenanmaan joutumasta vieraan valtion herruuteen.

Edelleen luettiin Valppaan viaksi se, että hän oli ollut jäsenenä suomalais-venäläisessä sekakomiteassa, »jonka toiminta johti sopimukseen, missä mm. Suomen alueita laittomasti luovutettiin Venäjälle». Tällä lausumalla tarkoitettiin Inon aluetta. Inon luovuttamisesta ei sekakomiteassa ollut lainkaan puhetta. Tämän vaatimuksen esitti vasta Pietarissa Neuvosto-Venäjän meriasiain kansankomissaari Raskolnikoff. Suomen edustajien mielestä eivät heidän valtuutensa riittäneet tämän myönnytyksen tekoon, vaikka he ymmärsivät, että se oli edellytyksenä Petsamon alueen saamiselle. Asia alistettiin kansanvaltuuskunnan päätettäväksi ja se luopui Inosta saadakseen Petsamon. Lopullisessa sopimuksessa sisältyivät toisaalta Petsamon, toisaalta Inon luovutusta koskevat määräykset artikloihin 15 ja 16. Valpas ei kuitenkaan enää osallistunut sekakomitean töihin silloin, kun sille näin esitettiin kysymys Inon alueesta. VRO käytti siis tietoisesti tässä kohdin pelkkää epäsuoraa syytettä Val-

pasta vastaan lausumalla, että sekakomitean »toiminta johti sopimukseen», missä Suomen alueita luovutettiin. Asiallisesti ko. luovutus merkitsi Suomelle varsin edullista alueiden vaihtoa.

Tässä on syytä tehdä pieni sivuhyppäys huomauttamalla, että Svinhufvudin senaatin alkuaan asettaman suomalaisen jaoston sihteeri, eversti B. Gyllenbögel kertoo kirjassaan »Sotilaana ja diplomaattina Itä-Euroopassa», että hän oli laatinut komiteaa varten muistion, joka kylläkin jäi käyttämättä sisällissodan puhkeamisen vuoksi. Siinä hän suositteli, sopivaa alueellista korvausta vastaan, Neuvosto-Venäjälle luovutettavaksi Kannakselta huomattavasti enemmän kuin Inon alueen, koska arvioi molempien maiden keskinäisten suhteiden parantuvan, jos Pietarin turvallisuutta näin lisättäisiin. Gyllenbögel viittaa kirjassaan siihen, että jos tämä hänen suunnitelmansa olisi toteutunut jo Suomen itsenäistymisen yhteydessä, olisi siten todennäköisesti poistettu ne syyt, jotka parikymmentä vuotta myöhemmin aiheuttivat talvisodan. Gyllenbögel mainitsee näin ollen hienoisella ylpeydellä tuosta kaukonäköisestä suunnitelmastaan. Valppaan kohdalla riitti ankaran rangaistuksen perusteeksi pelkkä todistamaton epäily hänen myötävaikutuksestaan samantapaisen suunnitelman laatimiseen, vieläpä alueellisesti paljon rajoitetummassa muodossa.

Päätöksessä pantiin Valppaan syyksi vielä se, että hän »kapinan aikana on ollut kapinallisten asettamassa Helsingin kaupungin kirjaston hallinnossa». On jo mainittu, ettei Valpas ollenkaan osallistunut ko. lautakunnan kokouksiin todettuaan epävirallisessa neuvottelussa, että sen porvarilliset jäsenet eivät suostuneet olemaan mukana sen töissä. Eräät muut sos.demit osallistuivat virallisestikin lautakunnan töihin, mutta ainoatakaan heistä ei pantu syytteeseen tällä perusteella.

Lopuksi päätöksessä väitettiin, että Valpas »on ollut täysin tietoinen Suomen ja Venäjän välillä vallinneesta sota-

tilasta ja siitä, että venäläiset joukot taistelivat yhdessä punakaartin kanssa maan laillisen hallituksen joukkoja vastaan». Kuinka Valpas olisi voinut olla tietoinen tuosta sotatilasta, kun ei edes maan hallitus tiennyt siitä, ei ainakaan sikäli kuin voidaan päätellä hallituksen julkaisemista laeista, asetuksista ja sen erinäisistä julkilausumista kansalle. Missään tapauksessa ei kukaan tavallinen kansalainen voinut tietää mitään niistä muutamista venäläisten sotilasviranomaisten keskeisistä asiakirjoista, joiden perusteella eräät oikeistolaisemme ovat koettaneet jälkeenpäin laatia teorian näiden kahden naapurimaan välisestä sotatilasta v. 1918.

Tällaisilla perusteilla VRO »katsoen syytetyn osallisuuden kapinan alkuunpanemiseen, *hänen asemaansa nähden yhtenä sos.dem. puolueen vaikutusvaltaisimmista johtajista* ja 'Työmies' lehden päätoimittajana, *olevan verrattavissa kapinan ylimpien johtajien, Kansanvaltuuskunnan ja Työväen pääneuvoston jäsenten toimintaan*», tuomitsi hänet »valtioja maanpetoksesta yllyttäjänä ja tekijänä pidettäväksi elinkautensa kuritushuoneessa». Ne lain kohdat, joihin päätöksessä nojauduttiin, olivat RL 11: 2 ja 6, 12: 3, 16: 8 sekä edelleen 5: 1 ja 2 sekä 7: 1. Päätös ei ollut yksimielinen. Blomqvist ja Rönnberg olisivat tyytyneet 12 vuoden kh-rangaistukseen, kun sensijaan Orkamo, Leander ja von Hertzen kannattivat elinkautista tuomiota.

On merkille pantavaa, että *päätöksessä ilmaistiin avoimesti, ettei Valpasta rangaistu niinkään paljon määrättyjen tekojen kuin hänen työväenliikkeessä omaamansa vaikutusvaltaisen aseman vuoksi.* On niinikään huomattava, että Valpas tuomittiin myös maanpetoksesta sillä perusteella, että hän oli osallistunut suomalais-venäläisen sekakomitean töihin. Sulo Wuolijoen osuus ko. komitean töihin oli paljon suurempi, mutta häntä ei kuitenkaan katsottu syylliseksi maanpetokseen.

Siihen mennessä päätetyt armahdukset merkitsivät, että Valppaan oli kärsittävä 12 vuoden kh-rangaistus. Kun Valp-

paalla ei ollut muutoksenhakuoikeutta, esitti hän armonanomuksen. Hän osoitti tässä anomuksessaan ja siihen liittyvissä asiakirjoissa uudelleen, että päätöksen perusteluissa hänen syyllisyytensä todistukseksi mainitut seikat eivät pitäneet ollenkaan paikkaansa tai eivät ainakaan antaneet oikeata kuvaa tapahtumista. Hän luonnehtikin tuomiota sanoilla: » ... kohtuuton, virheellisiin perusteisiin rakentuva ja kerrassaan hämmästyttävä päätös». Anomuksensa yhteenvetona ja loppupäätelmänä Valpas lausui: »VRO on perustellut päätöstään useilla syillä, joita minä oikeudenkäynnin aikana suullisesti ja kirjallisesti, vieläpä todistajienkin lausunnoilla olen osoittanut perättömiksi. Maalle olisi vain hyötyä siitä, että niitä työväenasian ajajia, jotka eivät ole hyväksyneet työväenliikkeiden periaatteiden vastaista ja sille onnetonta aseellista toimintaa vastoin kansaneduskunnan enemmistöä, ei väärin ja kaikella voimalla ja väellä pyritä osoittamaan diktatuuriliikkeen kannattajiksi. Siten olisi minullekin tehtävä oikeutta, eikä kuten VRO:n päätöksessä verrataan minua vastoin tosiasioita kapinaliikkeen johtajiin ja sillä perusteella kahlehditaan minut elinajaksi kuritushuoneeseen».

Kun Valpas esitti armonanomuksensa, oli VRYO jo lakkautettu. Näin ollen anomus joutui tavalliseen tapaan tasavallan presidentin ratkaistavaksi KKO:n lausunnon perusteella.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn sen presidentti Julius Grotenfelt sekä oikeusneuvokset John Nordgren, A. W. Heikkilä, Wilhelm Blåfield, F. O. Lilius ja Valter Andersin. Esittelijänä toimi oikeussihteeri Jalmar J. Leskinen.

KKO:n käsittelyn pohjana oli Leskisen laatima muistio, joka päätyi ehdotukseen, että KKO »lausuntonaan esittänee, ettei Korkeimman Oikeuden mielestä ole aihetta Hännisen rangaistuksen sen enempään lieventämiseen». KKO:n jäsenistä Andersin ehdotti 8 vuoden kuritushuonerangaistusta ja häneen yhtyivät Nordgren ja Grotenfelt. Kun äänet

näin menivät tasan, syntyi kysymys, oliko puheenjohtajan ääni ratkaiseva, vai oliko noudatettava vanhaa oikeudenkäyntisääntöä, että rikosasioissa oli epäselvissä tapauksissa valittava syytetylle edullisempi ratkaisu. Tässä tulkintakysymyksessä Andersin ja häneen yhtyen Heikkilä olivat sitä mieltä, että puheenjohtajan ääni ratkaisi, kun taas muut, Liliukseen yhtyen, katsoivat, että päätökseksi oli pantava syytetylle edullisempi vaihtoehto, siis 8 vuotta. Tämän mukaisesti laadittiinkin KKO:n 24. 9. 20 päivätty lausunto.

Presidentin kansliassa (tai oikeusministeriössä) laadittiin sitten asiasta vielä lyhyt selostus, jossa nimenomaan todettiin, että »VRO:n päätöksessä katsotaan Hännisen, mikäli koskee hänen toimintaansa *ennen 1918 vuoden kapinaa* — olevan verrattavissa kapinan ylimpien johtajien, Kansanvaltuuskunnan ja Työväen pääneuvoston jäsenten toimintaan». Asian käsittelyssä ei pidetty mitään kiirettä, joten se joutui presidentin esittelyyn vasta 14. 1. 21. Tällöin oikeusministeri K. Söderholm ei tiettävästi esittänyt mitään KKO:n lausunnosta poikkeavaa kantaa. Ståhlberg itse ratkaisi armonanomuksen KKO:n lausunnon mukaisesti. Tämä ratkaisu ei vastannut sitä, mitä Ståhlbergiltä olisi voitu odottaa, kun otetaan huomioon hänen maineensa oikeuden tuntijana, laillisuuden vankkumattomana kannattajana ja vapaamielisenä valtiomiehenä.

Ståhlberg teki tämän päätöksensä sen jälkeen, kun Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä Tartossa tehdyn rauhansopimuksen ratifioimiskirjojen Moskovassa 31. 12. 20 tapahtunut vaihto oli suoritettu. Rauhansopimuksen 35 artiklassa määrättiin, että ne Suomen kansalaiset, jotka ennen sopimuksen 14. 10. 20 tapahtunutta allekirjoittamista oli tuomittu rangaistukseen Neuvosto-Venäjän eduksi tekemästään valtiollisesta rikoksesta eli siis maanpetoksesta, »vapautetaan enempää rangaistusta kärsimästä ja lasketaan heti vapaaksi».

Oli jo sinään outoa, ettei Ståhlberg huomioinut tätä ar-

tiklaa, kun ratkaisi Valppaan edellä mainitun armonanomuksen. Rauhansopimuksen voimaanpanoa koskevan, 21. 1. 21 annetun asetuksen nojalla Valppaan tuomio joutui kuitenkin uudelleen presidentin käsiteltäväksi. Valpas oli tuomittu maanpetoksesta RL 12: 3:n nojalla. Tämä § määrää *alimmaksi* rangaistukseksi 6 v. kuritushuonetta. *Valppaalla oli siis oikeus odottaa, että hänen rangaistustaan olisi lyhennetty vähintään 6 vuodella.* Silloisia armahduksia koskevien sääntöjen mukaan tämä olisi merkinnyt, että Valpas olisi saanut anteeksi myös tällöin vielä jäljelle jääneet 2 vuotta ja olisi siis päässyt heti vapaaksi. *Ståhlberg määräsi kuitenkin 15. 4. 21 tekemällään uudella päätöksellä, että Tarton rauhansopimuksen kyseinen säännös ei aiheuttanut mitään enempää alentamista Valppaan vielä kärsittävänä olevaan rangaistukseen.* Rauhansopimuksen sisältämä nimenomainen armahdusvaatimus ei näin ollen aiheuttanut Valppaan tuomioon muuta muutosta kuin, että sen perusteluista poistettiin maanpetosta koskeva kohta!

Ståhlbergin syvällisen laintuntemuksen huomioonottaen tämä ratkaisu oli niin odottamaton, että Mikko Ampuja eduskunnassa 11. 11. 21 esittämässään puheessa piti tarpeellisena muistuttaa, miten Valpas aikoinaan oli kirpeästi arvostellut Ståhlbergiä. Ampuja otaksui tällä perusteella, että »henkilökohtainen viha on vaikuttanut, että presidentti lakimiehenä ei ole voinut vapautua valtiollista vastustajaansa kohtaan lakia väärinkäyttämästä».

Jäädessään näin täysin osattomaksi Tarton rauhassa sovitusta armahduksesta Valpas kääntyi eduskunnan silloisen oikeusasiamiehen Otto Åkessonin puoleen, mutta tämä selitti 20. 6. 21 päivätyssä ratkaisussaan, että koska kantelu kohdistui viime kädessä presidentin toimintaan, ei asia kuulunut oikeusasiamiehen toimivaltaan eikä hän siis voinut ottaa kantelua tutkittavakseen.

Sos.dem. eduskuntaryhmä koetti vielä tämän jälkeenkin armahduskysymyksen käsittelyn yhteydessä eri ottein toimia

Valppaan vapauttamiseksi. Kävipä sos.dem. puoluekokouksen nimeämä lähetystökin keväällä 1922 silloin vt. pääministerinä toimineen Kyösti Kallion luona vaatimassa Valppaan armahtamista. Kallio ilmoitti lähetystölle, että hän henkilökohtaisesti suhtautui suopeasti tähän esitykseen. Tätä käyntiä selostettiin sitten SS:ssa. Äärimmäisten oikeistolaisten muodostama Suomen Suojelusliitto pani tällöin toimeen voimakkaan agitation Valppaan vapauttamista vastaan, lähettäen tätä tarkoitusta palvelevia kirjoituksia eri lehtien käytettäväksi. Mm. Uusi Suomi sisällytti asiamiestensä ohjelehtiseen kehoituksen agiteerata Valppaan vapauttamista vastaan. Tämä sai hallituksen peräytymään jo suunnittelemastaan Valppaan vapauttamisesta. Kun sos.dem. kansanedustajat lähinnä tämän johdosta tekivät välikysymyksen armahdusasiasta, koetti tällä välin pääministeriksi tullut Kallio puolustaa kielteiseen suuntaan tapahtunutta kannanmuutostaan lausumalla 13. 3. 23 eduskunnassa: »Valppaan asian tutkiminen ja tuomitseminen on ollut vaikeampaa kuin aktiivisten kapinanjohtajien, joilla on todisteet teoissaan, sillä *Valpashan ei ollut aktiivisesti kapinassa mukana*, joten siinä suhteessa *todisteet eivät ole yhtä selviä kuin moneen muuhun nähden*». Samoihin aikoihin kirjoitti kuitenkin Alkio Ilkassa Valppaasta, että »hän aina ajoi työväenasiaa sosialidemokraattisessa hengessä ja lopulta koetti käyttää vähentynyttä vaikutusvaltaansa kapinan estämiseksi».

Kaikki yritykset Valppaan armahtamiseksi jäivät tuloksettomiksi. Viitaten Kallion edellä mainittuihin sanoihin aina suorapuheinen Paasivuori ilmaisi eduskunnassa 13. 3. 23 käsityksensä asiasta seuraavasti: »Siis Valpas on tuomittu ilman todistuksia. Se on kuin onkin vain puoluekostoa, vainoa hänen pitkäaikaisesta toiminnastaan työväenliikkeessä». Maisteri K. H. Wiik vuorostaan esitti eduskunnassa 24. 11. 23 käsityksensä Valppaan kohtelusta lausumalla: »Syyttömänä niihin tekoihin, joista häntä syytettiin, Valpas-Hänninen tuomittiin kostoksi siitä, mitä hän vuosi-

kymmenien kuluessa oli työväenliikkeessä toiminut, yhtenä niiden valtiorikosoikeuksien uhrina, joiden toiminta oli oikeudellisen menettelyn irvikuva ja jatkuva oikeusskandaali sellaisessakin maassa, missä oikeusskandaalit ovat muodostuneet yhä uudistuviksi ... Ymmärrän kyllä, että, niinkuin pääministeri lausui, Valpas-Hännistä oli vaikeata tuomita. Mutta VRO voitti senkin vaikeuden, niin kuin monet muut».

Toimittaja Yrjö Räisänen (Sasu Punanen) kertoi puolestaan eräässä pakinassaan, että muudan porvari oli kyynillisesti myöntänyt hänelle: »Ei se Valpas istukaan linnassa sentähden, mitä hän kapinan aikana teki tai tekemättä jätti, vaan siitä, mitä hän on jo vuosia ja vuosikymmeniä ennen kapinaa tehnyt, sillä hänhän opetti Suomen työläiset niin vaativiksi». Ilmeisesti ei porvarillisessa Suomessa todellakaan voinut olla suurempaa rikosta kuin työläisten opettaminen vaativiksi.

Valtion palvelijoita erotettiin mutkattomin kurinpitomenetelmin

Valtion viran- ja toimenhaltijat ovat Suomessa yleensä erottamattomia. Heille on näin haluttu turvata ne taloudellisestikin arvokkaat oikeudet, jotka sisältyvät asianomaisten palvelussuhteeseen. Heillä on kiinteä palkka sekä ikälisät ja eläkeoikeus. Heillä on myös viime vuosiin asti ollut osuus valtion tukemiin leski- ja orpokassoihin, joihin he itse ovat suorittaneet määrättyjä maksuja. Kyseisten etujen arvo riippuu olennaisesti siitä, ettei niitä voida riistää asianomaiselta erottamalla hänet aiheettomasti ja mielivaltaisesti. Siksipä virkasuhteen lopettaminen onkin eräin poikkeuksin sallittu vain siinä tapauksessa, että viran- tai toimenhaltija on laissa määrätyllä tavalla rikkonut virkavelvollisuuttaan tai voimassaolevia oikeussääntöjä. Tavallisesti on tuomioistuimen todettava rikoksen tai rikkomuksen tapahtuminen ja määrättävä siitä aiheutuva seuraus.

Sisällissodan jälkiselvittelyssä VRO tuomitsi muun rangaistuksen yhteydessä monia viran- ja toimenhaltijoita erotettaviksi. VRO ei tällöin suinkaan lieventänyt yleistä ankaruuttaan syytteeseen joutuneitten viran- ja toimenhaltijoiden kohdalta. Heidät tuomittiin rangaistuksiin yhtä vähäisin todistein ja yhtä kevyin perustein kuin muutkin syytetyt ja tällöin myös säännönmukaisesti erotettaviksi. Oli kuitenkin sellaisia SDP:seen kuuluneita tai ainakin ammatillisten järjestöjen toimintaan osallistuneita valtion palvelijoita, joita vastaan VRO ei parhaalla tahdollakaan

löytänyt mitään syyteaineistoa. Nämä vapautettiin VRO:n nimenomaisella päätöksellä. Eräitä toisia työväenliikkeeseen osallistuneita viran- ja toimenhaltijoita ei edes yritetty syyttää.

Virkakoneistossa oli kuitenkin sellaisia valkoisen Suomen edustajia, joiden mielestä ainoakaan työväenliikkeen aktiivinen jäsen ei olisi saanut sisällissodan jälkeen säilyttää asemaansa valtion palveluksessa. Erottamiseen tarvittiin kuitenkin yleensä jokin laillinen peruste. Postilaitoksen kohdalla sellainen löytyi helpoimmin, sillä 15. 3. 1881 annetun postijärjestyksen 116 §:n mukaan saatiin erottaa ne postin palveluksessa olevat, jotka »olivat menettäneet pääpostitirehtöörin luottamuksen.» Sinään oli kyllä pääjohtaja P. Jamalaisella varsin vähän moraalista oikeutta mestaroida muiden laillisuuskantaa, sillä hän oli itse tsaarihallituksen aikana osoittanut tälle palvelusintoaan maamme lakien kustannuksella. Hän erotti kuitenkin postilaitoksesta 186 viran- ja toimenhaltijaa.

Rautatiehallinnosta 7. 5. 03 annetun asetuksen 24 §:n mukaan voitiin »virkavirheistä, jotka eivät kuulu tuomioistuimen käsiteltäviin, ja virkavelvollisuuteen sopimattomasta käyttäytymisestä» määrätä mm. erotettavaksi. Erottamispäätöksen saattoi kuitenkin tällöin tehdä vain sama viranomainen, joka oli nimittänyt asianomaisen VR:n viran- tai toimenhaltijan. Asetuksen 25 §:ssä säädettiin, että tällaisista erottamispäätöksistä voitiin valittaa senaatin talousosastoon. Kyseiseen asetukseen vetoamalla senaatti perusti 19. 7. 18 antamallaan asetuksella 5-jäsenisen kurinpitotuomioistuimen käsittelemään asioita, jotka koskivat VR:n palveluksessa olevien toimintaa ja käyttäytymistä sisällissodan yhteydessä. *Näin siirrettiin erottamisoikeus nimittävältä viranomaiselta erikoistuomioistuimelle.* Samalla poistettiin oikeus valittaa ko. päätöksistä. Kurinpitotuomioistuin saattoi siis lopullisesti ratkaista sellaisenkin virkamiehen erottamisen, joka oli ollut parikymmentä vuotta valtion palve-

luksessa. Näin saatettiin asianomaiselta riistää suuriarvoisia saavutettuja oikeuksia. *Oli mitä karkein muodottomuus, että yksilöiden normaalisesti turvatut oikeudet näin tehtiin merkityksettömiksi pelkällä asetuksella.* Vielä muodottomampaa oli, että *perustuslaeissa kielletty erikoistuomioistuin perustettiin turvautumatta edes eduskunnan myötävaikutukseen.* Kyseisen asetuksen allekirjoittajina olivat E. N. Setälä, Jalmar Castrén, Onni Talas, Heikki Renvall, Juhani Arajärvi, E. Y. Pehkonen ja S. Sario. Jostain syystä puuttui itse senaatin puheenjohtaja Paasikivi tämän asetuksen antajien joukosta. Asetuksen esittelijäksi ei myöskään ollut saatu ketään muuta kuin pelkkä senaatin kanslisti Einar von Bonsdorff. Näin aikaansaatua menettelyä käyttäen erotettiin rautatielaitoksen palveluksesta kaikkiaan 881 henkilöä.

Muiden valtion virastojen ja laitosten palveluksesta erotettiin kurinpidollisesti sisällissodan jälkiselvittelyn yhteydessä 894 henkeä. Mitä oikeudellista perustetta tällöin käytettiin, on tuntematonta. Mm. erotettiin erinäisiä vanginvartijoita siitä syystä, että he olivat sisällissodankin aikana jatkaneet tehtäviensä hoitoa. Asianomaiset vetosivat turhaan siihen, että he eivät voineet jättää vankeja oman onnensa nojaan, sillä silloinhan nämä olisivat nopeasti lähteneet etsimään itselleen mieluisempaa täysihoitolaa.

Erottamisia koskevat ratkaisut tehtiin yleensä enemmän tai vähemmän epäluotettavien ja usein pelkistä henkilökohtaisista syistä aiheutuneiden ilmiantojen perusteella. Syytettyjä vastaan esitettyjä väitteitä ei yleensä luotettavasti todistettu oikeiksi. Tavallista oli myös, että *asianomaisille viran- ja toimenhaltijoille ei edes annettu tilaisuutta puolustautua.* Erottamispäätös saattoi näin ollen muodostua hataraksi niin hyvin tosiseikkojen kuin oikeudellisten perusteiden suhteen. Usein asianomaisia syytettiin vain sisällissotaa edeltäneestä toiminnasta, erityisesti osallistumisesta marraskuussa 1917 järjestettyyn suurlakkoon. On jo sinään

oikeudellisesti epäilyttävää rangaista lakkoon osallistumisesta. Kaksinverroin epäilyttäväksi muodostuu tällainen rankaiseminen, jos siihen ryhdytään vasta monia kuukausia lakon jälkeen. VR:n kohdalla voitiin tällä perusteella tapahtuneita rankaisuja vastaan vielä esittää se painava argumentti, että rautatiehallitus oli suurlakon jälkeen 4. 12. 17 antanut julistuksen, jossa se tiedoitti, ettei kellään rautatieläisellä tulisi olemaan ikävyyksiä lakkoon osallistumisensa johdosta.

SDP ja sen eduskuntaryhmä ryhtyivät jo syksyllä 1919 toimimaan kurinpidollisesti erotettujen viran- ja toimenhaltijoiden oikeuksien puolustamiseksi. Aktiivisimpia olivat asiassa prof. Voionmaa ja tri Reinikainen. Hallitus asetti lopulta asiaa tutkimaan erityisen komitean, jonka muodostivat pormestari Robert Näkki, kansanedustaja K. Lohi, V. Voionmaa sekä teol.tri Erkki Kaila. Viimemainittu ei kuitenkaan osallistunut loppuun asti komitean töihin. Komitea totesi joulukuussa 1922 valmistuneessa mietinnössään yksimielisesti, että kyseiset kurinpidolliset »tuomiot olivat suuressa määrässä kohtuuttomia» ja että »syytetyillä ei ollut sitä mahdollisuutta puolustautua, mikä syytetyillä lain mukaan oli tavallisissa tuomioistuimissa».

Hallitus antoi sitten v. 1923 valtiopäiville ehdotuksen laiksi v. 1918 kapinan johdosta kurinpidollisesti tuomittujen armahtamisesta. Ehdotus tähtäsi siihen, että kyseiset henkilöt sopivassa tilaisuudessa saisivat takaisin virkansa tai toimensa. Erinäisiä heistä oli jo tällöin otettu valtion palvelukseen, mutta yleensä ilman aikaisempien palvelusvuosien perusteella saatavia etuja. Eräät taas olivat jo kuolleet ja heidän leskensä ja lapsensa olivat jääneet ilman normaaleja eläke-etuja. Hallituksen esitys ei täysin palauttanut asianomaisille tai heidän omaisilleen näille kuuluneita oikeuksia ja etuja, mutta eduskunnan enemmistö oli sikäli suopea heille, että se varasi jo kuolleiden leskille ja lapsille mahdollisuuden saada edes jonkin eläkkeen. VT Eino Tulen-

heimo ehdotti viimemainitun parannuksen hylättäväksi, mutta ei saanut riittävästi kannatusta. Prof. E. Estlander esitti koko lakiehdotuksen hylättäväksi, koska se hänen mielestään muiden armahdusten tavoin oli omiaan tekemään yleisen oikeustajun suhtautumisen punakapinaan hämäräksi »tähdäten sen rikollisen luonteen poistamiseen». Edustaja J. E. Hästbacka kannatti Estlanderia, mutta eduskunnan enemmistö hyväksyi huutoäänestyksellä lain, joka sitten annettiin 25. 1. 24.

Kurinpidollisesti erotetut saivat täydellisemmän korvauksen kärsimistään taloudellisista menetyksistä vasta v:n 1944 välirauhan jälkeisissä uusissa olosuhteissa.

Valkoisten rankaisemattomat tihutyöt

Voittajina sisällissodasta suoriutuneet valkoiset rankaisivat hävinneitä vastustajiaan silmittömän ankarasti kaikesta siitä, mitä nämä olivat sodan yhteydessä tehneet. Kohdistivatpa valkoiset monessa tapauksessa kostonhalunsa sellaisiinkin työväenliikkeen jäseniin, jotka eivät olleet sisällissodan aikana eivätkä muulloinkaan tehneet mitään tuomittavaa. Valkoisten taholla ilmaantunutta julmuutta on usein koetettu puolustaa sillä, että se oli vain vastavaikutusta punaisten suorittamista veritöistä. Valkoisten taholla punaisten tilille pantujen veritöiden luku on eräiden ilmoitusten mukaan ollut 600, eräiden toisten tietojen mukaan lähes 1.000. Valkoisten teloittamien punaisten luvun on sensijaan laskettu kohoavan ainakin. 15.000:een. *Valkoisen terrorin uhrit olivat siis monin verroin lukuisammat kuin punaisen.*

Punaisten taholla suhtauduttiin tuomitsevasti omienkin suorittamiin veritekoihin, kuten mm. ilmeni heidän lehdistönsä kannanilmaisuista. Valkoisten taholla sensijaan suhtauduttiin yleensä anteeksiantavan suvaitsevasti omien pahimpiinkin tihutöihin. Mikäli viimemainitut kohdistuivat punaisiin tai muihin työväenliikkeeseen lukeutuviin, ei ko. tekojen suorittajia yleensä yritettykään asettaa syytteeseen.

SDP:n toimesta kerättiin tällaisista tapauksista aikoinaan järjestelmällisesti tietoja. Monet tunnetut sos.demokraatit esittivät myös niihin aikoihin julkisesti tietoja ns. valkoisesta terrorista. Melkoinen osa näistä tiedoista sisältyi alkuaan siihen puolustuspuheeseen, jonka Väinö Tanner esitti

10. 3. 19 Helsingin RO:ssa jouduttuaan syytteeseen siitä, että hän SDP:n vaalijulistuksessa olisi levittänyt perättömiä tietoja hallituksesta. Sittemmin esitettiin näistä asioista runsaasti tietoja myös poliittisten vankien kohtelua ja heidän armahtamistaan koskeneissa eduskuntakeskusteluissa vv. 1919—23.

On syytä mainita eräitä kuvaavia esimerkkejä tästä omankädenoikeuden harjoittamisen merkeissä tapahtuneesta valkoisesta terrorista.

Valkoisten omien ilmoitusten mukaan suorittivat punaiset valtakaudellaan Varkaudessa 6 murhaa. Valkoiset valtasivat 21. 2. 18 suhteellisen vähälukuisten työläisjoukkojen puolustaman Varkauden — puolustajilla oli kaikkiaan vain 80 kivääriä — ja panivat toimeen todellisen verilöylyn. Ilman tutkintoa ja tuomiota teloitettiin heti puumassatehtaiden luona 63 punaista ja Pirtinvirran Taulamäellä 60. Viimemainittujen ruumiit heitettiin yksinkertaisesti virtaan. Seuraavina päivinä järjestettiin paikkakunnalla omin päin jonkinlainen kenttätuomioistuin, jonka puheenjohtajana toimi HO-asessori E. W. Sopanen. *Tällä omatekoisella tuomioistuimella ei ollut mitään oikeudellista perustaa,* mutta se ei antanut tällaisten muodollisten seikkojen rajoittaa toimintaansa, vaan määräsi päivittäin toimeenpantavaksi viitisentoista teloista. Kaikkiaan surmasivat valkoiset voittajat Varkaudessa ainakin 400 työläistä. Siten ylitettiin huikeasti jo sellaisenaankin barbaarisen julma vanhatestamentillinen periaate »silmä silmästä, hammas hampaasta». Varkaudessa ei valkoisten voittajien kostonhimo ollut tyydytetty, ennenkuin väitetyn kuuden murhan sovitukseksi oli teloitettu nelisensataa miestä ja siten siis hankittu 66-kertainen hyvitys.

Valkoiset perustivat aivan yleisesti *omavaltaisia kenttäoikeuksia* muuallakin kuin Varkaudessa. Monia punaisia surmattiin kuitenkin odottamatta edes kenttäoikeuksien päätöksiä. Teloituksia pantiin tällöin toimeen monilla sellaisillakin paikkakunnilla Pohjois- ja Itä-Suomessa, joissa

ei ollut tapahtunut mitään taistelutoimia. Niinpä Joroisissa teloitettiin 146 punaista ja Kemijärvellä 10. Eipä edes naisia säästetty. Hauholla teloitettiin 30 alle 20-vuotiasta naista. Muuallakin teloitettiin lukuisasti nuoria neitosia, jopa monia 15- ja 16-vuotiaita! Surmatut naiset eivät useinkaan olleet tehneet muuta kuin liittyneet hädissään punakaartien liepeille, kun nämä alkoivat peräytymisensä. Punakaartilaisten vaimot, morsiamet ja tyttäret kuvittelivat olevansa parhaiten turvassa seuratessaan heitä heidän pakoretkellään. Etelä-Suomessa valkoiset kiirehtivät teloittamaan etenkin ne naiset, joilla oli otsatukka, Pohjanmaalla taas ne, joilla oli miesten housut.

Monesti joku tai jotkut henkilöt olivat yksinään vastuussa tällaisista julmuuksista. Ehkäpä tunnetuin tapaus oli tässä suhteessa Jämsän verilöyly. Siellä muuan Veikko Sippola yhdessä rusthollari Saaren ja erään Forsbäckin kanssa teloitti ainakin 70 henkilöä Jämsän kellotapulissa ja Saaren omassa riihessä. Kaikkiaan surmattiin Jämsässä ainakin 200 punaista, eräiden tietojen mukaan jopa 400. Kun seitsemisen vuotta myöhemmin surmattujen omaiset nostivat jutun Sippolaa ja Saarta vastaan, niin autettiin ensinmainittu pakenemaan Amerikkaan. Saari puolestaan sai surmansa samassa riihessä, jossa hän oli ampunut lukuisia punaisia. Ollessaan yksin riihessä hän putosi lämmitetyn kiuasuunin ja seinän väliin korventuen kuoliaaksi.

On vanha sanonta, että lait vaikenevat aseiden keskellä. Ainakin taistelutoiminnan päättyessä olisi oikeusjärjestyksen toki täytynyt palautua säännönmukaiseen tilaansa. Todellisuudessa omankädenoikeus jatkui vielä kauan tämän jälkeenkin. Kuvaava on G. Mårtensonin kirjassaan »Med gåspenna och skrivmaskin» julkaisema Erik Grotenfeltin kirje, joka oli päivätty 2. 5. 18. Siinä Grotenfelt kertoi olevansa sotilaana ruotsinkielisten muodostamassa Länsi-Uudenmaan pataljoonassa, joka oli majoitettu Västankvarniin Inkoossa. Kertoja oli valittu pataljoonan »sotatuomariksi»,

vaikka hän oli maisteri ja sanomalehtimies, jolla ei ollut mitään lainopillista koulutusta. Hän selosti, miten hänen kuulustelemistaan punaisista vangeista vain 2 oli myöntänyt vapaaehtoisesti liittyneensä punakaartiin. Mutta muiden kohdalla »alkaa vähitellen tihkua esiin yhtä ja toista sen johdosta, että minä johdan kuulusteluja perin hyväntahtoisessa (gemytlig) sävyssä, jopa naureskellen ja sanaleikkejä esittäen. Yks'kaks' osoittautuu sitten, että he (vangit) ovat olleet rintamalla tai ovat osallistuneet ryöstöihin» (tämä merkitsi tavallisesti sitä, että asianomaiset joukko-osastoiltaan saamiensa määräysten mukaisesti olivat suorittaneet näiden tarpeisiin takavarikkoja, usein jopa antaen maksun ottamistaan tavaroista,Hn). Grotenfelt ilmoitti sitten yksistään kirjeen kirjoittamispäivänä ammuttaneensa 7 vankia ja jatkoi: »Kun yhteislaukaus kivääreillä on ammuttu, ampuu teloitusryhmän päällikkö varmuuden vuoksi kutakin revolverilla läpi pään. Ensimmäisiä teloituksia suoritettaessa, kun miehistö vielä oli tottumatonta, tein sen itse. Niin, näiden 7 lisäksi ammuttiin eilen vielä yksi *ilman kuulustelua,* koska hän yritti karata.» Grotenfelt kiitteli myös miehistöä seuraavasti: »Sen asenoituminen (sinnelag) on oikea. Todisteena siitä on mm. se, että *he kilvoittelevat teloitusten suorittamisesta,* joten minun on jaettava ne eri komppanioiden kesken siten, ettei ainoakaan jää osattomaksi.» Grotenfelt kirjoitti tämän tunteettomassa sadismissaan pöyristyttävän kirjeen — nuorelle vaimolleen! Eräänlainen nemesis, kohtalon kosto, ilmeni siinä, että Grotenfelt vuotta myötemmin ampui — itsensä.

Eritoten monet vastaperustetuista suojeluskunnista suhtautuivat varsin yliolkaisesti voimassa olevaan oikeuteen ja ihmishengen arvoon. Ne antoivat usein virallisia lausuntoja, joissa hatarilla perusteilla vaadittiin tämä tai tuo työläinen surmattavaksi. Niinpä esim. Forssan sk:n esikunta kirjoitti 21. 5. 18 Riihimäen sk:n esikunnalle: »Koska olemme kuulleet, että yksi täkäläisten sosialistien kaikkein pu-

naisimpia, täkäläisen rautatien kapina-aikainen komissaario ja suurisuinen agitaattori ... (nimi) on vankina Riihimäellä, pyydämme kohteliaimmin, että *koettaisitte päästä hänestä mahdollisimman huomaamattomalla tavalla.*» Kirjeen allekirjoittajana oli pankinjohtaja Juho Kivikoski. Jaakkiman sk:n esikunta taas antoi työmies Johan Fredrik Korhosesta seuraavan lausunnon: »Siihen nähden, että vangittu on ollut täällä paikkakunnan kauhuna, ja ilman häntä ja hänen veljeään ei luultavasti tällä paikkakunnalla olisi mitään selkkauksia syntynyt, *ehdotamme täten, että hänet tehtäisiin vaarattomaksi,* täällä ei häntä ainakaan tulla kaipaamaan, eikä yhteiskunta tule sellaista miestä suremaan.» Allekirjoittajina olivat esikuntapäällikkö M. W. Lönnqvist sekä Antti Kopsa, A. A. Fennander ja Ernst Zinck.

Monesti tapahtui, että jotkut paikalliset sk:laiset tai jopa ulkopaikkakuntalaisetkin saapuivat vankileireille ja aivan yksinkertaisesti ilmoittivat vievänsä mukanaan ne ja ne vangit joitakin kuulusteluja tms. tarkoituksia varten. Tavallisesti näin nimetyt vangit enemmittä seremonioitta luovutettiin näille hakijoille, jotka sitten ampuivat saatettavansa jossain matkan varrella. Niinpä eduskunnassa mainittiin 24. 11. 23, että muudan kauppias Tuomas Ovaska, joka oli Vanajan sk:n puheenjohtaja, oli saapunut Lahden vankileirille ja oli siellä surmauttanut 19 vankia.

Mannerheim oli ensin sk:ille lähetetyssä kiertokirjeessä ja sitten päiväkäskyssä kieltänyt kaiken omavaltaisuuden vankien kohtelussa ja erittäinkin heidän teloittamisensa. Näistä kielloista huolimatta suoritettiin edelleenkin omavaltaisia teloituksia, jopa aivan yksityisluontoisiakin vankien surmaamisia. Eräät talolliset puolestaan käyttivät punaisten teloittamista keinona, jolla saattoivat vapautua jostakin torpparistaan. Olipa pelkkä ryöstö muutamissa tapauksissa jonkun punaisen surmaamisen aiheena.

Kuvaavaa oli, että kun lakit. professori R. A. Wrede eduskunnassa ilmoitti 25. 5. 18 kannattavansa VRO:n perusta-

mista koskevan lakiehdotuksen hyväksymistä, hän piti tarpeellisena samalla lausua: »sen ohella esitän sen toivomuksen ja toiveen, että hallitus toimisi niin, että välittömästi saadaan loppumaan oikeusjärjestyksen ulkopuolinen oikeudenkäyttö tai oikeammin rikollisten teloittaminen, jota tiettävästi vieläkin harjoitetaan monella taholla ja jonka loppuminen on aivan välttämätöntä, jos Suomi on jälleen tuleva oikeusvaltioksi, kuten se oli aikaisemmin.» Professori E. N. Setälä puolestaan tiedoitti samassa tilaisuudessa, että senaatti oli lähettänyt sotilasviranomaisille kirjelmän, jossa se vaati, että »siitä rankaisujen täytäntöönpanotavasta, jota nykyään harjoitetaan, on pikainen loppu tehtävä.»

Vielä tämän jälkeenkin surmattiin punaisia yksityisten toimesta. Olipa punaisten henki vaarassa vankileireilläkin, sillä niissä ammuttiin monia heistä vähäpätöisten kurinpidollisten tekosyiden nojalla. Niinpä esim. Hämeenlinnassa muudan vääpeli Palomäki ampui oma-aloitteisesti ensin yhden ja sitten kaksi vankia. Ensimäistä tapausta ei edes tutkittu. Toisella kerralla järjestettiin jonkinlainen tutkinto, mutta vaikka sen tulos oli Palomäelle raskauttava, ei häntä vastaan ryhdytty mihinkään enempiin toimenpiteisiin. Yleensäkin oli vankien kohtelu sekä pidätettäessä että sitten vielä vankileireissä mielivaltaista ja julmaa. Eräät johtoasemassakin olevat henkilöt olivat tunnettuja siitä, että olivat tässä suhteessa huonona esikuvana alaisilleen. Tällaisia olivat mm. Hennalan leirin päällikkö, liikemies Kalle Viljanen. Vihdin nimismies C. V. J. Troberg oli vielä kuuluisampi tullen monasti mainituksi eduskuntakeskusteluissakin. Asiallisena ja oikeudenmukaisena miehenä sotaväen uusi päällikkö, kenraali K. Vilkman (sittemmin Vilkama) arvioi näin ollen velvollisuudekseen puuttua omalta osaltaan tällaisiin mielivaltaisuuksiin. Hän sisällytti 6. 7. 18 antamaansa päiväkäskyyn seuraavan kohdan: »... vartioiva sotaväki joskus kohtelee vankeja töykeällä, jopa raa'alla tavalla ... käsken asianomaisia päälliköitä pitämään huolta siitä ... että vangit

saavat ansaitsemansa rangaistuksen laillisen tuomion, eikä sotilashenkilöiden mielivallan mukaan.»

Tanner arvioi jo mainitussa puolustuspuheessaan, että ainakin 2.000 punaista oli surmattu noudattamatta mitään laillisia muodollisuuksia. Myöhemmin saatujen tarkempien tietojen perusteella V. Hakkila puolestaan ilmoitti eduskunnassa 30. 4. 19, että *ilman laillista tuomiota* teloitettujen punaisten koko lukumäärä kohosi ainakin 15.000 henkeen.

Monista selvästi yksityisten tilille pantavista työväenliikkeen jäsenten murhista ja muista räikeistä laittomuuksista tehtiin valituksia viranomaisille. Useimmissa tapauksissa ei valituksia ollenkaan otettu huomioon, toisissa taas asian selvittämiseen suhtauduttiin niin passiivisesti, että se helposti pääsi hautautumaan vihreän veran alle jossain asianomaisessa virastoportaassa. Ei edes prokuraattorin puoleen kääntyminen auttanut, sillä elleivät kantelupaperit pysähtyneet jo hänen omaan virastoonsa, niin ne viranomaiset, joilta hän ehkä vaati selvityksiä ja selityksiä, laiminlöivät kaikki enemmät toimenpiteet asiassa.

Oli kuitenkin sellaisiakin viranomaisia, jotka eivät olleet halukkaita lainvastaisten laiminlyöntien muodossa myötävaikuttamaan siihen, että valkoisiin lukeutuvien suorittamat henki- ja muut raskaat rikokset jäisivät rankaisematta. Siksi pidettiin tarpeellisena saada valkoisten tilille pantavien rikosten rankaisemattomuudelle yleinen ja laillinen peruste. Tässä tarkoituksessa julkaistiin 7. 12. 18 armahdusmanifesti, jonka 5 kohdassa säädettiin:

»Henkilöt, jotka maan laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan nostetun *kapinan kukistamistarkoituksessa* tai *estääkseen kapinan levenemistä* tai *palauttaakseen järjestyksen* ovat teoissaan menneet *yli sen, mikä mainitun tarkoituksen saavuttamiseksi oli ollut tarpeen,* jätettäköön niistä *syytteeseen panematta* ja rankaisematta».

Tämä säännös edellytti, että *kyseiset tapaukset jätettiin jopa selvittämättä* ja että siis vääryyttä kärsineiltä tai näi-

den omaisilta riistettiin mahdollisuus siviilioikeudellistenkin vaatimusten esittämiseen. Tämän armahdussäännöksen ulottuvaisuus tulkittiin myös tavallisesti varsin laajaksi. Niinpä sen perusteella luovuttiin ajamasta jo vireille pantuja syytteitä eräitä valkoisten taholla toimineita joukkomurhaajia ja ryöstäjiä vastaan. Kyseistä armahdusta sovellettiin myös sellaisiin tekoihin, jotka oli suoritettu kauan sen jälkeen, kuin kaikki taistelutoiminta oli loppunut asianomaisella paikkakunnalla, vieläpä viikkoja koko sisällissodan päättymisenkin jälkeen.

Eräissä tapauksissa ummistettiin silmät sellaisiltakin rikoksilta, jotka joku valkoisista oli tehnyt jotain toista valkoista vastaan. Näin tapahtui mm. Toivo Kuulan tappojutussa. Kuula osallistui kutsuttuna kunniavieraana valkoisten Vapun vastaanottajaisiin Viipurissa. Kun eräät juopuneet jääkäriupseerit puhuivat ylvästellen omista aikaansaannoksistaan ja vähätellen tavallisista sotilaista, ryhtyi Kuula korostamaan viimemainittujen merkitystä. Siitä syntyi sanaharkka, jonka kiihdyttämänä Kuula huitaisi puukollaan pienen haavan erään upseerin olkapäähän. Upseerit päättivät tällöin välittömästi rangaista Kuulaa ja retuuttivat siinä tarkoituksessa hänet yhteisvoimin ulos portaille, missä sitten muudan heistä kylmäverisesti ampui hänet. Näin päättyi silloisen suomalaisen polven ehkä lupaavimman säveltäjän elämä. Koska Kuulan tappaja ja muut tekoon osallistuneet olivat valkoisia upseereita, yritettiin koko asia aluksi painaa villaisella, vaikka se oli melko laajalti tunnettu. Kuulan omaiset ponnistelivat kuitenkin saadakseen tapahtuman oikeudellisesti käsitellyksi, koska sillä ei ollut mitään välitöntä syy-yhteyttä kapinan kukistamiseen. Kun olot olivat ehtineet normalisoitua sen verran, että Kuulan surmaajien syytteeseen panoa ei enää voitu välttää, arvioi pääsyyllinen joutuneensa niin pahaan umpikujaan, ettei nähnyt siitä muuta poispääsyä kuin hukuttautumisen. Jutun annettiin tällöin kokonaisuudessaan raueta.

Eriäviä käsityksiä punaisten kohtelusta

Edellä esitetystä on ilmennyt, että kun valkoiset voittajat ryhtyivät ratkaisemaan sisällissodan syttymiseen ja sen yhteydessä kummankin vastapuolen taholla suoritettuihin tekoihin liittyvää syyllisyyskysymystä, he ottivat enemmän huomioon luokkanäkökohdat kuin oikeudelliset perusteet. Valkoisten taholla päästettiin silloin aivan yleisesti luokkaviha valloilleen. Siksipä työväenliikkeeseen kuuluvien kohtelu oli usein kokonaan oikeuden rajapaalujen ulkopuolella. Mutta silloinkin, kun punaisten kohtalo joutui tuomioistuinten päätettäväksi, jaettiin oikeutta usein perin merkillisellä tavalla — välttääkseni suorasukaisempaa sanontaa. VRO:n kohdalla voidaan ehkä jossain määrin lieventävänä seikkana vedota niiden satunnaiseen ja monesti epäpätevään kokoonpanoon. VRYO:n jäsenien joukossa oli sensijaan niin arvovaltaisia lakimiehiä, että heidän päätöstensä puolustamiseksi ei voida vedota mihinkään lieventäviin näkökohtiin, vaan on katsottava heidän täysin tietoisesti ja tarkoituksellisesti tehneen oudot ratkaisunsa. *VRYO:n yleisenä pyrkimyksenä oli ilmeisesti saada työväenliikkeen johtomiehille mahdollisimman ankarat rangaistukset,* rivimiesten rangaistuksia se sensijaan usein alensi.

Punakaartilaisiin kohdistuneiden tuomioiden poikkeuksellisella ankaruudella täytyi tietysti olla jokin selitys. Mikä se oli?

Ensiksikin on pantava merkille, että *punaisten tuomitsijoina oli lukuisia entisiä suomettarelaisia ja muita tsaarihal-*

linnon laittomuuksiin osallistuneita henkilöitä. Näitä saattoi ohjata ajatus, että heidän omat syntinsä unohdettaisiin, jos suuren yleisön huomio kiintyisi muiden tuomittaviin tekoihin. Mitä suuremmilta punaisten rikokset saataisiin näyttämään, sitä vähäisemmiltä tuntuisivat niiden rinnalla muiden aikaisemmat väärät teot. Esiintymällä jyrkkinä punakaartilaisia kohtaan tsaarihallinnon laittomuuksia edesauttaneet suomalaiset saivat sitäpaitsi hyvän tilaisuuden tehostaa muuttuneiden suhdanteiden vuoksi omaksumaansa uutta suomalais-valtakunnallista näkemystään. Mm. kansanedustaja Olga Leinonen viittasi eduskunnassa 30. 5. 19 näihin vaikuttimiin.

Toiseksi antavat monet seikat aiheen päätellä, että *maamme kummankin kieliryhmän väliset ristiriidat monissa tapauksissa osaltaan vaikuttivat siihen, että punaisia kohdeltiin mielivaltaisesti ja julmasti.* Valkoisten julmuuksia esiintyi kylläkin kautta Suomen, mutta erittäinkin sellaisilla teollisuusseuduilla, joilla oli ruotsalaisia vallasperheitä tehtaitten johdossa. Ilmeisesti kielellisiin näkökohtiin perustuva kauna usein olennaisesti tehosti jo sinään jyrkkiä luokkavastakohtia ja sai nimenomaan monet ruotsalaisen herrasluokan jäsenet suhtautumaan silmittömällä vihalla ja säälimättömyydellä suomalaisiin punaisiin. Valkoiset toimeenpanivat lukuisasti teloituksia myös niillä seuduilla, joilla oli lukuisasti herraskartanoiden omistajia tai muita suurtilallisia, näin nimenomaan siellä, missä maataloustyöläiset olivat lakkoilleet kesällä 1917. Suurten kartanoiden omistajien joukossa oli taas suhteellisen lukuisasti ruotsinkielisiä sielläkin, missä torpparit ja alustalaiset olivat suomenkielisiä.

Kielellisten seikkojen vaikutusta tehosti erityisesti levyseppä Otto Elfving eduskunnassa 2. 5. 19. Hänen mukaansa eivät työläiset olleet tehneet mitään laitonta Kokkolassa, Uudessakaarlepyyssä, Pietarsaaressa ja muissa Pohjanmaan rannikkokaupungeissa, mutta siitä huolimatta niissäkin kaikki työväenliikkeen aktiiviset toimihenkilöt vangittiin ja

monet teloitettiin, kuitenkin siten, että ruotsinkielisiin ei yleensä koskettu. Niinpä oli Pietarsaaressa ruotsinkieliseen työväenyhdistykseen kuulunut 700 jäsentä, mutta näistä ei ainoatakaan otettu vangiksi, vaikka kaikki suomalaisen yhdistyksen jäsenet vangittiin. Elfving itse kuului suomalaiseen yhdistykseen, mutta hänet ainoana säästettiin, koska hänen kotikielensä oli ruotsi.

Tällainen kielellisiin seikkoihin perustuva asennoituminen syrjäytti kaikki oikeudelliset näkökohdat, mutta se oli sikäli selitettävissä, että juuri ruotsinkielisen yläluokan aikaisempi etuoikeutettu asema oli eniten heikontunut sen johdosta, että vaalioikeusuudistus oli tuonut eduskuntaan voimakkaan työväenpuolueen, joka oli alkanut ajaa syvällekäypiä yhteiskunnallisia uudistuksia. Tästä näkökulmasta asioita tarkastettaessa on vielä huomattava, että *suhteellisen suuri osa lakimiehistä oli niihin aikoihin ruotsalaisia, näin* myös VRO:ssa ja vieläkin enemmän VRYO:ssa. Tähän tilanteeseen viittasi mm. prof. Voionmaa eduskunnassa 12. 12. 19.

Edellä on niinikään ilmennyt, että *päämaja ja yleensäkin korkein upseeristo halusivat punaisia kohdeltavan ankarasti* ja puuttuivat melko laimeasti kaikkeen näihin kohdistuvaan omankädenoikeuteen. Tämäkin saattoi osaltaan aiheutua siitä, että nimenomaan korkeimman upseeriston keskuudessa oli silloin lukuisasti ruotsinkielisen yläluokkamme jäseniä. Tuo tyly asennoituminen saattoi ehkä vielä enemmän johtua siitä, että monet noista upseereista olivat olleet vuosikausia tsaari-Venäjällä ja olivat tästäkin syystä etääntyneet kansansa syvistä riveistä siinä määrin, että näiden vaikeudet ja onnettomuudet eivät enää tuntuneet heistä omakohtaisen läheisiltä.

Oikeiston omalla taholla julkituotiin usein avoimesti, että sisällissodan jälkiselvittelyt oli suoritettava enemmän poliittisella kuin oikeudellisella pohjalla. Niinpä tri Hannes Ryömä mainitsi eduskunnassa 30. 5. 19 senaattori H. Ren-

vallin sisällissodan aikana eräälle Ruotsin lehdelle antamasta haastattelusta, jossa tämä oli lausunut, että »kaikki tavalla tai toisella kapinaan sekaantuneet rangaistaisiin lain ankarimman kirjaimen mukaan ja että suurin osa työväenluokasta saatettaisiin paarias-luokan asemaan».

Senaatin puheenjohtaja Paasikivi puolestaan selitti eduskunnassa 8. 10. 18, että kansanäänestyksen toimeenpaneminen hallitusmuotokysymyksestä oli mahdotonta lähinnä siksi, että tulos olennaisesti riippuisi työväenluokkaan lukeutuvien äänistä. Paasikivi jatkoi: »Mutta sen jälkeen, mitä viime talvena tapahtui, täytyy meidän katsoa, että nyt, niin kuin monesti täällä on ollut siitä puhe, on ei ainoastaan laillinen, vaan myös siveellinen oikeus, vieläpä velvollisuus järjestää maan tärkeimmät asiat heitä (sosialisteja) kuulematta... valistuneiden ja ajattelevien ja laillista yhteiskuntajärjestystä puolustaneiden ja kannattavien kansalaisten enemmistön mielipide on oleva ratkaiseva maan asioissa. Suurin piirtein katsoen muodostavat nämä kansan valistuneet ja ymmärtävät, laillista järjestystä kannattavat kansalaiset ne kansankerrokset, joiden edustajat tässä huoneessa nyt istuvat». Paasikivi tarkoitti viimemainituilla ns. tynkäeduskunnan porvarillisia edustajia — Paasivuorihan ei yksinään voinut saada työväenluokan ääntä paljonkaan kuuluville.

Mitä erityisesti maamme ruotsalaisten kantaan tuli, ilmeni se lähinnä siinä, että aina kun eduskunta käsitteli armahduskysymystä, *ruotsalaisen kansanpuolueen jäsenet suhteellisesti muita lukuisammin ja myös innokkaammin vastustivat lievennyksiä punaisten kohtaloon.* Kun eduskunta 17. 12. 19 oli päättänyt hyväksyä hallituksen esityksen ahtaasti rajoitetun uuden armahduksen myöntämisestä, niin ruotsalainen ryhmä piti jopa tarpeellisena antaa prof. Estlanderin esittää sen nimessä suoranaisen vastalauseen ko. päätöksen johdosta. Kokoomuspuolueenkin eduskuntaryh-

män mielestä riitti silloin pelkkä ilmoitus, että sen jäsenet eivät olleet kannattaneet tuota armahdusta.

Kuvaavaa oli, että ruotsalaisen ryhmän huomattava jäsen, tri E. Hornborg ilmoitti eduskunnassa 2. 5. 19 pitävänsä tarpeellisena punaisten kohtelemista siten, että *kauhu* heidän keskuudessaan jatkui. Toinen arvovaltainen ruotsalainen, VT Ernst von Born esitti eduskunnassa 2. 5. 19 sen käsityksen, että olipa punaisten kohtalo ollut miten kova tahansa, niin he olivat itse kokonaan syypäät siihen. Von Born lausui mm.: »'Ken pahaa tekee, hänen huonosti käy'. Elleivät punaiset aina ole saaneet sitä kohtelua, eivät etenkään vankileireissä, mikä ehkä olisi ollut asianmukainen, kantavat he niin muodoin lopultakin itse vastuun tästä samoin kuin kaikesta kärsimyksestä ja kaikesta kurjuudesta, minkä ovat aiheuttaneet itselleen. ... niin paljon myötätuntoa, kuin yleensä onkin osoitettava sisällissodan kaikille lukuisille uhreille, on kuitenkin minun sydämessäni varsin vähän tilaa säälille kaikkien niiden itse aiheutettujen kärsimysten ja onnettomuuksien johdosta, joita punaiset ovat saaneet kestää ... uskon kaikkialla kuultavan valituksen vain siitä, että *valkoinen yhteiskunta on kohdellut aivan liian säälivästi, aivan liian lempeästi punaisia*». Von Born kehitteli edelleen samaa käsitystä eduskunnassa 13. 12. 19, jolloin hän mm. lausui: »Rangaistus on paljon enemmän oikeustajun vaatima *kosto* tehdystä rikoksesta, kuin keino sen suorittajan parantamiseksi. ... Punaiset eivät koskaan voi vaatia samaa arviointia eikä sitä anteeksiantoa, mikä täydellä syyllä on tullut valkoisten sekä otaksuttujen että todellisten omavaltaisuuksien osaksi». Von Bornin mukaan valkoisilla oli aina ollut oikeamielinen tarkoitus, joka poisti törkeiden rikosten mahdollisuuden, kun sitävastoin punaisten päämäärät olivat olleet huonot. Senpä vuoksi, von Bornin mielestä, »oli tehtävä erotus punaisten rikosten ja valkoisten erehdysten välillä».

Ruotsalaisen vasemmiston johtajalla, tri Georg Schauma-

nilla oli kylläkin aivan toisenlainen näkemys, sillä hän huomautti eduskunnassa 1. 12. 19: »Korkeimman kuritushuonerangaistuksen saaneista *monet on tuomittu siksi, että heillä aikaisemmin oli huomattava asema työväenliikkeessä.*» Professori H. Gebhard puolestaan kirjoitti jo mainitussa artikkelissaan (vrt. sivu 27): »En ole voinut päästä siitä käsityksestä, että *tässä on lakipykälien nojalla harjoitettu puoluekostoa.*» Maalaisliittolainen Pohjolan Sanomat yritti niinikään aluksi puolustaa punaisia, jotka eivät ainakaan sen levikkialueella olleet tehneet mitään laitonta, mutta vaikeni sitten saatuaan lakkauttamisvaroituksen.

Maalaisliittolainen pastori Frans Kärki puolestaan ymmärsi, että vankileireiltä elävinä suoriutuneittenkin kohtalo oli ollut kova, ja siksi hän suositteli eduskunnassa 30. 4. 21 armahduksen laajentamista seuraavin perustein: »Minun mielestäni yksi vuosi sellaista kauhun ja puutteen aikaa vastaa hyvin kymmentä tavallista vankeusvuotta».

Porvarillisten lakimiesten taholla ei yleensä mielellään kosketeltu sisällissodan oikeudellista jälkiselvittelyä. Olihan niin moni heistä itse muodossa tai toisessa osallistunut siihen ja muutkin arvioivat varovaisesti viisaimmaksi noudattaa vanhaa sääntöä: Ei korppi korpin silmää noki. Ainoastaan prof. Allan Serlachiuksella oli kylliksi rohkeutta ja arvovaltaa suositella ns. kapinavankien armahtamista sillä perusteella, että VRO:n ja VRYO:n toiminta oli ollut epätyydyttävää. Tosin hänkin esitti tämän arvostelunsa vasta 1921 kirjoittaen silloin Lakimiehessä, sivulla 124, seuraavaa: »Suurin ja seurauksiltaan pahin erehdys oli siinä, että ollenkaan ryhdyttiin oikeudenkäyntiin kapinallisten koko moniin kymmeniintuhansiin nousevaa joukkoa vastaan. ... asiain paljous pakotti näitä ylimääräisiä tuomioistuimia siihen määrään summaariseen oikeudenkäyntimenettelyyn, että tulos — sen myöntänee jo nykyänsä jokainen — tuli kaikkea muuta kuin tasaiseksi ja luotettavaksi.»

Ne työväenliikkeen johtomiehet, joilla vielä sisällissodan

jälkeen oli jotain mahdollisuuksia tuoda maassamme käsityksensä julki, koettivat alunperin tehostaa kapinallisten syyllisyyttä lieventäviä seikkoja sekä myös sitä puolueellisuutta ja suoranaista mielivaltaakin, jota valkoiset osoittivat punaisiin kohdistuvassa oikeudenkäytössä. Niinpä Tanner lausui eduskunnassa 11. 11. 21: »Jokaisella maalla onkin semmoinen työväenluokka, kuin sen porvaristo ansaitsee. Meidän porvaristomme ei ole tähän saakka ansainnut maltillisempaa työväenluokkaa kuin täällä on ollut ja se johti täällä katastroofiin». Jo mainitussa puolustuspuheessaan Tanner sanoi: »Niistä johtajista, jotka nyt tuomittiin ankariin rangaistuksiin, oli suuri osa semmoisia, jotka eivät ole ottaneet osaa kapinaan ensinkään, mutta jotka aikaisemmin toimintansa kautta työväenliikkeen palveluksessa olivat saaneet osakseen porvarillisten vihan. *Ilmeisesti pyrittiin tällä siihen, että työväenliikkeen vastainen nousu tulisi mahdottomaksi.* Näitä johtajia vastaan esitettiin usein todistuksina puheita, joita he olivat pitäneet, tai kirjoituksia, joita he olivat kirjoittaneet jo paljon ennen kapinaa ja joilla ei ollut mitään yhteyttä tämän kanssa».

Tri John Helo lausui puolestaan eduskunnassa 2. 5. 19: »Että tällä tavalla voitaisiin päästä minkäänlaiseen yhteistyöhön, on täydellisesti mahdotonta; niin kauan kuin ei valkoisia murhaajia käsitellä murhaajina ja vedetä edesvastuuseen ja niin kauan kuin toisaalla vallankaappaajat (tarkoitti kuninkaantekijöitä) täällä ovat vapaina, jota vastoin toiset poliittisista syistä tuomitut henkilöt pidetään edelleen vankiloissa. ... niin kauan tulee myös pysymään se juopa, joka jakaa maamme kahteen leiriin».

Johtaja Väinö Wuolijoki, joka sittemmin oli lähettiläänämme Berliinissä ja Oslossa, huomautti eduskunnassa 30. 5. 19 ymmärtävänsä sodan yhteydessä tapahtuneita julmuuksia ja jatkoi sitten: »Mutta mitä minä en ymmärrä, ja millekä minä en anna anteeksi, niin se on sille hallitukselle, joka antoi tällaisten joukkoteloitusten jatkua viikko vii-

kolta, kuukausi kuukaudelta sen jälkeen, kun tuo onneton kapinaliike jo oli kukistettu. ... historian tuomio tulee olemaan sille hallitukselle ankara ... » Wuolijoen mielestä oli vastuunalaisina punaisten julmasta kohtelusta pidettävä ensisijaisesti hallituksen päämiestä Svinhufvudia ja sen oikeusministeriä Talasta. Viimemainitusta Wuolijoki sanoi, että hän »oli teloitusten toimeenpanija, verinen oikeusministeri» (vrt. kuitenkin edellä ss. 33—34).

Sanottaneen ehkä, että suomalaiset, kuuluivatpa he mihin leiriin tahansa, olivat jäävejä esittämään asiallista lausuntoa sisällissotaan liittyneistä tapahtumista. Mutta on olemassa ulkomaalaistenkin julkituomia käsityksiä kyseisistä asioista. Niinpä johtaja V. Hupli mainitsi eduskunnassa 28. 11. 19 Ruotsin pääministerin Hjalmar Brantingin lausunnosta, jossa tämä oli suositellut armahdusta vielä vankilassa oleville punaisille mm. seuraavin sanoin: »Ratkaisu määrää kenties koko sen tien, mitä Suomi vastaisuudessa tulee kulkemaan. Se saattaa merkitä, valitaanko kehityksen tie, jolla pyritään nopein edistysaskelin turvaamaan lainalainen järjestys, vai hyväksytäänkö toinen toimintatapa, jolloin turvaudutaan itämaisen nyrkkivallan keinoihin.» Samassa tilaisuudessa Hupli viittasi myös erääseen vanhoillisen englantilaisen Times-lehden artikkeliin, jossa oli kirjoitettu: »Niin kauan kuin valkoiset kohtelevat punaisia parias-luokkana ja punaiset pitävät valkoisia lahtareina, ei yhteistoiminta ole mahdollinen. Suomessa on olemassa kaikki edellytykset luokkataistelulle, joka on paljon verisempi kuin Venäjällä tapahtunut. Yläluokat eivät käsitä, että niille itselleen ei koskaan ole eduksi ylläpitää luokkasotaa sen karkeimmassa muodossa.»

Olivatko muistot piinallisia?

Kun Saksa 11. 11. 18 oli tehnyt aselevon antautumisen merkeissä, oli Suomen pakko vaihtaa kuninkaantekijöiden hallitus prof. Lauri Ingmanin uuteen hallitukseen. Tämäkään ei halunnut sanottavasti höllentää sitä kuristavaa otetta, jossa molemmat edelliset hallitukset olivat pyrkineet pitämään työväenliikkeen. Toisaalta olivat silloin vallassa olleet piirit ilmeisesti itsekin tietoisia siitä, että niiden toiminnassa oli sellaista, mitä oli vaikeata puolustaa vapaata arvostelua vastaan. Siksipä hallitus kannattajineen ajoi läpi tynkäeduskunnassa vielä sen toiminnan loppuvaiheessa uuden 24 §:n liittämisen RL:n 16 lukuun. Tämä muutos astui voimaan 4. 1. 19. Tässä 24 §:ssä säädettiin rangaistus sille, joka levitti tietoja, jotka olivat omiaan halventamaan hallitusta, eduskuntaa tai viranomaisia tahi saattamaan laillisen yhteiskuntajärjestyksen halveksimisen alaiseksi. Rangaistavuuden edellytyksenä oli toki, että kyseiset tiedot olivat »ilmeisesti perättömiä».

Maaliskuun 1—3 päivinä 1919 toimeenpantuja uusia eduskuntavaaleja varten SDP:n puoluetoimikunta julkaisi vaalijulistuksen otsakkeella »Sorron yöstä nouskaa!» Julistus kohdistui »porvaristoa» vastaan ja mainittiin siinä mm., että »kuolemaa on porvaristo kylvänyt ympärilleen», sekä viitattiin sitten punaisten osaksi tulleeseen julmaan kohteluun sisällissodan jälkeen. Julistuksessa arvosteltiin sitä, että vajalukuinen eduskunta oli tehnyt ratkaisuja mitä tärkeimmissä asioissa. Oikeusministeri Söderholm määräsi heti, että julistus oli takavarikoitava sekä Vainö Tanner ja faktori

Toivo Salmi asetettava syytteeseen RL 16: 24 nojalla. Tannerille vaadittiin edesvastuuta SDP:n puoluetoimikunnan puheenjohtajana ja Salmelle johtajana siinä kirjapainossa, jossa julistus oli painettu.

Helsingin RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmiehet E. Idestam, S. J. Ervasti ja A. Ärt. Syyttäjänä toimi kaupunginviskaali T. Springert. Hän ei yrittänytkään yksityiskohtaisesti osoittaa, mitkä kohdat julistuksessa olisivat sisältäneet perättömiä tietoja, vaan tyytyi ylimalkaisesti väittämään sen sisällön perättömyyden olevan niin »yleisesti tunnettua», ettei hänen tarvinnut näyttää syytettään toteen.

Tanner puolestaan keräsi muiden sos.demien avustamana laajan ainehiston, jolla hän selvästi todisti vaalijulisteen kaikki väittämät paikkansa pitäviksi. Tähän todistusainehistoon sisältyi mm. prof. R. Tigerstedtin yhdessä poikansa, dosentti C. Tigerstedtin kanssa laatima raportti vankileireillä vallinneista oloista (vrt. edellä ss. 34—35). RO antoi päätöksensä 17. 3. 19 ja katsoi siinä, tosin ilman mitään täsmennyksiä, että julistuksessa oli »ilmeisesti perättömiä tietoja» ja että siinä »esitetään asioita väärässä valossa». Tanner sai 2 kk. vankeutta ja Salmi 500 mk. sakkoa.

SDP oli myös julkaissut »Eduskuntavaalit» nimisen lentolehtisen, joka sisälsi »Neuvoja ja ohjeita paikallisille vaalitoimitsijoille». Vaaliteknillisten tietojen ohella siinä lyhyesti viitattiin niihin asioihin, joista vaaleissa oli kysymys. Söderholm määräsi, että tämäkin lehtinen oli takavarikoitava ja Tanner sekä Salmi asetettava uudelleen syytteeseen. Helsingin RO käsitteli juttua samassa kokoonpanossa kuin edellisessä tapauksessa, mutta syyttäjänä toimi nyt viskaali A. Mesterton. RO antoi päätöksensä 18. 3. 19. Tanner sai 1 kk. vankeutta ja Salmi 400 mk sakkoa.

Turun HO vahvisti molemmat päätökset, jotka lopuksi joutuivat KKO:n punnittaviksi. Jälkimmäinen juttu ratkaistiin ensin. Sen käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvokset J. Nordgren, Fr. Pehkonen, Hj. Neovius ja H. Bäck-

ström. Esittelijänä toimi oikeussihteeri A. Candolin. Päätös annettiin 30. 10. 22 ja perusteltiin sitä seuraavasti: » ... julkaisussa on esitetty sellaisia ilmeisesti perättömiä tietoja, että v. 1918 olleen kapinan aikana hallituksen joukkojen kenttäoikeuksien toimesta tai sinne kuljetettaessa olisi murhattu tuhansia viattomia ihmisiä, rauhallisia ja kelvollisia työläisiä, ilman tutkintoa ja tuomiota ja että vangituille kapinallisille, jotka muka vain nälän pakotuksesta olivat lähteneet taisteluun, olisi mätkitty vuosikausia kuritushuonerangaistusta sekä heitä tapettu tuhansia nälkään ... nuo perättömät tiedot ovat omansa halventamaan hallitusta, oikeuslaitosta sekä laillista yhteiskuntajärjestystä». Tästä jyrkkäsävyisestä perustelusta huolimatta muutettiin Tannerin vankeusrangaistus 1.000 mk:n sakoksi. Salmen osalta syyte kokonaan hylättiin.

Ensinmainitun jutun käsittelyyn KKO:ssa osallistuivat oikeusneuvokset J. Nordgren, Hj. Neovius, A. Sarva ja H. Bäckström sekä oikeussihteeri E. Thesleff. Esittelijänä toimi oikeussihteeri T. Järnefelt. Päätös annettiin vasta 25. 5. 23 ja lausuttiin siinä, että vaalijulistus »kauttaaltaan sisälsi perättömiä tietoja hallituksen ja kansaneduskunnan sekä viranomaisten toimenpiteistä kapinan kukistamisessa ja sen jälkeen». KKO muutti kuitenkin vankeusrangaistuksen jälleen 1.000 mk:n sakoksi. Salmen osalta tämäkin syyte hylättiin.

Tanner oli ent. senaattori ja suuren liikkeen toimitusjohtaja sekä lisäksi eduskunnan suurimman ryhmän puheenjohtaja. Tavallisiin kansanmiehiin suhtauduttiin tuomioistuimissa paljon ankarammin kuin häneen. Monet SDP:n rivimiehet olivat nim. levittäneet mainittua vaalijulistusta. Normaalien oikeusperiaatteiden mukaan he olivat tehneet pienemmän rikoksen kuin julistuksen laatimisesta ja levityksen järjestämisestä vastuussa oleva Tanner. Mutta kun Tanner aluksikin pääsi 2 kk. vankeudella ja lopuksi sakolla, niin monia julistuksen levittäjiä tuomittiin raastuvan- tai

kihlakunnanoikeuksissa eri puolilla Suomea vankeusrangaistuksiin, tavallisimmin 4—5 kk:ksi, mutta Tuusulassa jopa 10 kk:ksi. Poikkeuksena lienee ollut vain Mikko Ampujan tapaus. Poliisiviranomaiset pidättivät hänet ko. vaalijulisteen ja eräiden muidenkin julkaisujen levittämisestä ja toimittivat hänet sitten 27. 3. 19 Helsingin RO:n eteen. Syyttäjänä oli silloinkin Springert, mutta kun hän ei ollut tällä kertaa saanut mitään määräystä ylemmiltään, oli hän haluton omasta aloitteestaan ajamaan syytettä. Niinpä hän ilmoittikin luopuvansa edesvastuuvaatimuksesta, koska ei ollut esitetty selvitystä siitä, että Ampuja olisi levittänyt ko. painotuotteita vielä sen jälkeen, kun ne oli määrätty takavarikoitaviksi. Julkaisut julistettiin silti menetetyiksi, mutta tämä tuskin suretti Ampujaa, koska vaalit olivat jo ohi.

Ei ainoastaan suoranainen arvostelu, vaan yleensäkin kaikki, mikä saattoi palauttaa mieleen v. 1918 tapahtumat, näytti kipeästi koskevan eräisiin valkoisen Suomen edustajiin. Koetettiinpa jopa estää taisteluissa, vankileireillä tai muuten sisällissodan johdosta henkensä menettäneiden punaisten muiston säilyminen. Niinpä Sk:t yrittivät aluksi kieltää teloitettujen punaisten hautaamisen seurakuntien hautausmaille, kunnes prof. E. N. Setälä opetusministerinä lähetti asiassa kirkollisviranomaisille kiertokirjeen, jossa selitti sen olevan sallittua. Eräät viranomaiset puolestaan yrittivät estää punaisten vainajien omaisia koristamasta näiden hautapaikkoja seppeleillä tai kukilla. Eduskunnassakin mainittiin 19. 12. 24, miten Lappeenrannan poliisimestari Reino Laaksonen ja apulaisnimismies Kiveri olivat vv. 1919—21 estäneet punaisten vainajien omaisia käymästä näiden haudoilla.

Vielä jyrkempiä ristiriitoja aiheutui eräillä paikkakunnilla siitä, että työväestö halusi pystyttää yhteisen muistokiven sikäläisten punaisten joukkohaudalle. Hämeenlinnassa oli hautausmaan erääseen nurkkaukseen kaivettu yhteishautoja kaikkiaan n. 3.500 punaiselle vainajalle. V:een 1923

asti ei näiden lukuisten vainajien viimeisen lepopaikan merkkinä ollut mitään yhteistä hautakiveä. Kukaan heistä ei liioin ollut saanut omaa hautapaattaan. Keväällä mainittuna vuonna paikalliset työväenjärjestöt päättivät pystyttää yhteisen hautakiven noille joukkohaudoille. Asiassa käännyttiin tuomiorovasti K. L. Enkvistin puoleen. Tämä ei vastustanut aietta, mutta vaati, että viranomaisilta oli hankittava lupa sen toteuttamiseen. Enkvist tehosti myös, ettei kiveen saisi hakata mitään loukkaavia muistosanoja. Työväenjärjestöjen edustajina toimineet Harald Toivola ja Jalmar Kuusela kääntyivätkin poliisimestari Lauri Kesäjärven puoleen, joka vuorostaan pyysi ohjeita lääninsihteeri T. Horellilta. Tämä ilmoitti, että vastaavanlainen hautakiven pystyttäminen oli vastikään sallittu Lahdessa, joten sama voitiin hyväksyä Hämeenlinnassakin. Edellytyksenä oli, että hautakiven paljastustilaisuudessa ei puhein eikä muutenkaan harjoitettaisi mitään rikollisena pidettävää kiihoitusta. Horellin kehoituksesta Kesäjärvi vielä kääntyi maaherra A. von Hellensinkin puoleen. *Tämäkin hyväksyi hautakiven paljastuksen* ja siihen liittyvän juhlatilaisuuden työväentalossa. Maaherran mielestä oli kuitenkin vain vainajien omaisten sallittava osallistua kyseisiin tilaisuuksiin. Yleisen kulkueen järjestäminen sekä sivullisten esiintyminen oli sensijaan estettävä. Näitä ohjeita noudatettiinkin sitten tarkoin poliisiviranomaisten koko ajan valvoessa kaikkea, mikä liittyi 20. 5. 23 tapahtuneeseen patsaan paljastukseen. Poliisimestari oli myös itse käynyt toteamassa, että muistokivi oli tehty siloittamattomista graniittijärkäleistä *ilman mitään kirjoitusta*. Poliisimestarin mielestä oli koko asia hoidettu moitteettomasti. Hän tekikin tämän suuntaisen raportin maaherralle, joka nähtävästi oli samaa mieltä, koska ei siinä vaiheessa katsonut asian antavan aihetta sen enempiin toimenpiteisiin.

Eräissä porvarillisissa lehdissä alettiin kuitenkin arvostella sitä, että punaisten vainajien omaiset sekä työväen-

järjestöt olivat näin saaneet osoittaa luonnollista kunnioitustaan kuolleille. Tämä arvostelun vaikutus oli niin suuri, että von Hellens 13. 6. 23 lähetti Horellin varmentaman kirjeen Hämeenlinnan poliisimestarille ja määräsi siinä tämän ilmoittamaan hautapatsaan pystyttäjille, että »patsas *omavaltaisesti* pystytettynä on poistettava viikon kuluessa tästä lukien ja tulee Teidän, ellei tätä määräystä noudateta, pitää huolta siitä, että poistaminen tapahtuu poliisiviranomaisten toimesta.» Asian seuraavat välivaiheet eivät ole sivullisten tiedossa, mutta sensijaan on yleisesti tunnettua, että yöllä kesäkuun 24 päivää vastaan muistokivi kaadettiin ja sen kolme graniittilohkaretta kangettiin muutamien metrien päähän toisistaan. Viranomaiset eivät koskaan selvittäneet, ketkä olivat suorittaneet tuon hautapatsaan hävittämisen, mutta yleisesti kerrottiin, että paikalliset sk:laiset olisivat tehneet sen.

Vainajien muisto on ollut kautta aikojen ja kaikkialla maailmassa pyhä. Tämän mukaisesti on hautapaikkojen häpäisemistä yleisesti pidetty törkeänä tekona, joka ansaitsee rangaistuksen. Meilläkin RL 24: 4 säätää tämäntapaisista teoista sakko- tai vankilarangaistuksen.

Normaali menettely olisi ollut, että hautakiven tuhoojat olisi asetettu syytteeseen. Sensijaan ryhdyttiin kuitenkin kuulustelemaan niitä, jotka olivat huolehtineet hautakiven pystyttämisestä, niin myös niitä viranomaisia, jotka olivat tämän sallineet. Kuulustelut eivät kuitenkaan tuoneet ilmi mitään sellaista, jonka perusteella tarkalleen viranomaisten ohjeiden mukaan muistokiven pystyttämisen ja sen paljastustilaisuuden järjestäjinä toimineita olisi voitu syyttää jostain lainvastaisuudesta. Luvan antaneiden viranomaisten kohdalla ei myöskään voitu todeta mitään virkavirheeksi saati sitten laittomuudeksi luettavaa. Pidettiin kuitenkin tarpeellisena aikaansaada jokin rangaistus, joka johtaisi yleisen huomion hautakiven kaatajista sen pystyttäjiin. Lopulta keksittiinkin syytteen perusteeksi se, että vainajien omaiset

olivat antaneet vapaaehtoisia rahalahjoja hautakiven kustannuksia varten ja että myös paikallinen työväenyhdistys oli järjestänyt asian hyväksi myyjäiset. Tämän nojalla Hämeenlinnan RO tuomitsi Toivolan ja Kuuselan kuukaudeksi vankeuteen ja lisäksi sakkoihin »luvattomasta rahankeräyksestä sekä yleisen järjestyksen rikkomisesta»! Näin oli Hämeenlinnan valkoisten kunnialle voitu hankkia tarpeelliseksi katsottu hyvitys.

Lahdessa hieman aikaisemmin tapahtunut punaisten hautakiven paljastus ei sensijaan aiheuttanut mitään oikeudellisia jälkiselvittelyjä, koska sikäläiset valkoiset olivat jättäneet hautakiven rauhaan. Riihimäellä sitävastoin muodostui tapahtumien kulku suunnilleen samanlaiseksi kuin Hämeenlinnassa. Sielläkin pystytettiin punaisten vainajien muistoksi yksinkertainen hautakivi ilman mitään merkintöjä. Se paljastettiin erikoisitta juhlallisuuksitta eikä haudalle silloin laskettu muuta kuin yksinkertainen kuusenhavuseppele punaisin nauhoin. Tämäkin hautakivi kaadettiin. Sen jälkeen asetettiin eräitä paikallisen työväenyhdistyksen johtohenkilöitä syytteeseen. Hausjärven käräjillä tuomittiin sitten 25. 10. 23 annetulla päätöksellä seppeleen laskija 3 kk:ksi vankeuteen »kehoituksesta tottelemattomuuteen lakia kohtaan». Pari muuta tuomittiin suuriin sakkoihin »toiselle kuuluvan maan luvattomasta käytöstä». Hautakiven kaatajia ei sensijaan edes yritetty saada selville. Eräillä muillakin Suomen paikkakunnilla kaadettiin punaisten haudoille pystytetyt muistokivet. Rangaistusvaatimuksia ei toki tällöin kohdistettu vainajien omaisiin tai aatetovereihin, mutta ei myöskään haudanhäpäisijöihin.

Näin katkeran vihamielisesti saattoivat eräät valkoiset piirit suhtautua niihinkin punaisiin kapinallisiin, jotka olivat omalla elämällään sovittaneet tekonsa. *Samat piirit järjestivät samoihin aikoihin juhlatilaisuuksia nuijamiesten kapinan johtomiesten ja muidenkin siihen osallistuneiden*

kunniaksi. Miksi näiden kahden kapinan arviointi oli niin täysin vastakkainen?

Viranomaisten asennoituminen punaisten hautoihin ja niillä järjestettäviin muistotilaisuuksiin oli vielä v. 1924 sellainen, että sos.dem. eduskuntaryhmä teki asiassa välikysymyksen. Vastatessaan siihen 19. 12. 24 sisäministeri G. Sahlstein asettui sille kannalle, että omaiset saivat kyllä käydä punaisten vainajien haudoilla, mutta että kaikki joukkoesiintymiset niillä oli ehkäistävä. Kun sos.demien taholta oli osoitettu, että monet viranomaiset edelleenkin törkeällä tavalla puuttuivat punaisille vainajille osoitettuun luonnolliseen kunnioitukseen, niin eräät porvarillisetkin kansanedustajat yhtyivät vaatimukseen, että ainakin hautausmailla oli osoitettava suvaitsevaisuutta ja humaanisuutta. Prof. J. H. Vennola lausui: »Voin ymmärtää sen, että hallitus estää mielenosoitukset tällaisissa tilaisuuksissa, mutta en voi ymmärtää sitä, että estetään yksinkertaisia ja yksityisiä kunnianosoituksia vainajille». Eirik Hornborgkin oli valmis vaatimaan, että »kun on kysymys haudoista ja vainajien muistosta, on viranomaisten ja yhteiskunnan niin hyvin humaanisuuden kuin viisauden nimessä osoitettava suurpiirteisyyttä.» Voionmaa puolestaan lausui: » ... emme me (sosialidemokraatit) uskalla toivoakaan, että meidän maamme ns. sivistynyt mielipide olisi sillä tasolla, että se paheksuisi hautojen häpäisemistä ja pitäisi arvossa omaisten, työläisten, kunnioitusta vainajiansa kohtaan. ... minä uskallan kuitenkin toivoa, että aika on pian tuleva, jolloin yhä laajempi yleinen mielipide on lakkaava vainoamasta myrskyisen ajan onnettomien uhrien muistoa.»

Kului kuitenkin puolentoistakymmentä vuotta, ennen kuin tämä Voionmaan toive täydelleen toteutui. Vasta valtakuntaa uhkaava vakava ulkonainen vaara sai oikeistolaisemme sen verran unohtamaan entisyyden ja etsimään sovintoa työväenliikkeenkin kanssa, että he tunnustivat punaisten hyvässä tarkoituksessa taistelleen oman vakaumuksensa puo-

lesta. Talvisodan jälkeen olivat Sk:tkin valmiit tekemään kunniakäyntejä punaisten haudoille. Itse Mannerheim oli tällöin esikuvana tässä kannanmuutoksessa, sillä keväällä 1940 hän laski punaisten haudalle seppeleensä, joka oli omistettu »vakaumuksensa puolesta kaatuneille».

Elossa oleville punaisille ei kuitenkaan vielä tällöinkään haluttu suoda täyttä anteeksiantoa. Syytteeseenpano-oikeutta ei oltu poistettu armahdusten yhteydessä. Sisällissodan jälkeen ulkomaille paenneita punaisia saattoi siis uhata syyte ja pahimmassa tapauksessa rangaistuskin vielä kauan sen jälkeenkin. Jos ko. teosta saatettiin antaa elinkautinen kh-rangaistus, ei sitä koskeva syyte vanhentunut koskaan, muissa tapauksissa taas yleensä 10 tai 20 vuodessa. Näin ollen mm. Adolf Taimi tuomittiin v. 1928 pitkäaikaiseen kuritushuonerangaistukseen sisällissodan aikaisten tekojensa perusteella (vrt. seuraavassa ss. 238—240). Vasta v. 1944 alussa teki hallitus eduskunnalle esityksen laiksi, jonka mukaan tasavallan presidentille myönnettäisiin oikeus yksityistapauksessa vapauttaa henkilö syytteestä v. 1918 kapinan tai siihen välittömästi liittyvän muunlaisen valtiopetoksellisen toiminnan perusteella. Tämäkään vapautus syytteestä ei siis ollut yleinen, vaan harkinnan mukaan yksityistapauksiin sovellettava. Asian käsittelyn kuluessa ilmoitettiin vielä, että koko laki koskisi lähinnä vain Oskari Tokoita. Näin rajoitettuakin syytteestä vapauttamista vastustivat Estlander ja von Born muodollisilla perusteilla, ja myös IKL:n edustajat prof. Br. Salmiala, VT R. Kallia ja maanmittausins. Y. Saarinen esittivät varauksia. Lakiehdotus hyväksyttiin eikä sitä tiettävästi sovellettu kuin Tokoihin. 19. 9. 44 tehdyn välirauhan jälkeen ei kuitenkaan ole enää yritetty v. 1918 tapahtumien perusteella nostaa syytteitä NL:sta maahamme palanneita entisiä punaisia vastaan.

Eräänlainen unhoituksen verho vedettiin siis lopultakin sisällissodan tapahtumien ylle. Vielä tällöinkään eivät valkoista Suomea edustaneet piirit halunneet ryhtyä noiden

tapahtumien asialliseen uudelleen arvioimiseen konkreettisten tosiseikkojen perusteella. Tällainen tosipohjainen tarkistus olisi mm. vaatinut selvittämään, olivatko punaiset todellakin tehneet niin lukuisia ja niin törkeitä rikoksia, kuin on väitetty, lähinnä VRO:n tuomioiden perusteella. Juuri VRO:n toiminta kuitenkin pyrittiin pitämään mitä tarkimmin kaiken julkisen keskustelun ulkopuolella. Ko. tuomioistuimen kaikki asiakirjat julistettiin jo varhain salaisiksi. Tämä poikkeuksellinen salassa pito jatkui vielä sotiemme jälkeenkin. VRO:n ja VRYO:n päätöksiä ei luovutettu tutkijoillekaan kuin oikeusministeriön erityisellä luvalla. Vasta 1. 1. 52 voimaanastunut laki virallisten asiakirjojen julkisuudesta aikaansai sen, että näihinkin päätöksiin voitiin tutustua samoin edellytyksin kuin muiden tuomioistuimien asiakirjoihin. Tuo laki edellyttää nimittäin, että viralliset asiakirjat ilman muuta tulevat julkisiksi määrävuosien kuluttua, ellei joitakin asiakirjoja tietyin perustein nimenomaisesti määrätä edelleenkin salaisiksi. Tällaista erikoismääräystä ei lain voimaantullessa enää annettu VRO:n ja VRYO:n asiakirjoista.

Yhdenvertaisetko lain edessä?

Jo ennen sisällissotaa senaatti oli antanut eduskunnalle kaksi toisiaan täydentävää esitystä Suomen hallitusmuodoksi. Perustuslakivaliokunta oli heti ryhtynyt käsittelemään niitä prof. K. J. Ståhlbergin puheenjohdolla. Näin jo ennen sisällissotaa pitkälle valmisteltu hallitusmuoto joutui sittemmin odottamaan kuningasfarssin muodostaman välinäytöksen päättymistä, mutta tuli sen jälkeen hyväksytyksi ilman olennaisia muutoksia ja vahvistettiin 17. 7. 1919.

Hallitusmuodon 5 § kuuluu: »Suomen kansalaiset ovat yhdenvertaiset lain edessä.» Määräys on ehdoton. Siihen ei liity mitään varauksia eikä poikkeuksia. 6 §:n 1 momentti säätää puolestaan: »Jokainen Suomen kansalainen olkoon lain mukaan turvattu hengen, kunnian, henkilökohtaisen vapauden ja omaisuuden puolesta.» Tässäkin luvataan sama turva jokaiselle maamme kansalaiselle yhtä varauksettomasti.

Sisällissodan jälkiselvittelyt hoidettiin välittämättä vähääkään kansalaisten yhdenvertaisuudesta lain edessä. Palautuiko tämä yhdenvertaisuus edes myöhemmin, kun tilanne maassamme oli vallitsevan käsityksen mukaan muodostunut normaaliksi?

Jo varsin pian saatiin todisteita siitä, että johdossa olevat porvarilliset piirit ja erittäinkin näiden oikeistolaisimmat ainekset eivät halunneet alistua noudattamaan hallitusmuodon määräystä kaikkien tasavertaisuudesta lain edessä.

Monarkistien joukossa oli monia, joiden oli vaikea alistua

siihen, että Suomesta oli tullut tasavalta, ja vielä vaikeampi hyväksyä K. J. Ståhlbergin valitsemista sen presidentiksi. Jo v:n 1919 presidentinvaalien aikana olivat silloinen yleisesikunnan päällikkö, kenraali H. Ignatius ja eräät muut oikeistolaiset esittäneet selviä uhkauksia Sk:ien voimatoimenpiteistä siinä tapauksessa, että Ståhlberg tulisi valituksi. Kun tämä kuitenkin tuli valituksi, Ignatius lähti eräiden muiden upseerien kanssa hänen luokseen ja aivan yksinkertaisesti vaati häntä luopumaan presidentin asemastaan ja siis samalla myös sotavoimien ylimmästä päällikkyydestä. Eikä Ignatius seuralaisineen suinkaan tehnyt tätä esitystään pelkän kohteliaan toivomuksen muodossa. Tästä kaikesta ei Ignatiukselle aiheutunut muita seurauksia kuin, että hän hieman myöhemmin joutui pois yleisesikunnan päällikön paikalta, mutta lyhyehkön sotilaallisen opintomatkan jälkeen hänet sitten nimitettiin sotakoulujen tarkastajaksi.

Upseeriston keskuudessa suhtauduttiin muutenkin niin uhkaavasti Ståhlbergiin, että sotaväenpäällikkö Vilkama harkitsi lopulta tarpeelliseksi päiväkäskyssään nimenomaisesti kehoittaa puolustusvoimien palveluksessa olevia pysymään levollisina. Sk:ien keskuudessa ilmenevään politikoimiseen ei sensijaan juuri puututtu. Niinpä runoilija Bertel Gripenberg esitti Sk-upseerina vaatimuksen Ståhlbergin eroamisesta artikkelissa, joka röyhkeästi julkaistiin ruotsalaisessa Sk-lehdessä. Eräät porvarilliset lehdet puolestaan julkaisivat kirjoituksia, joissa kutakuinkin avoimesti vaadittiin irtautumista tasavaltaisesta ja parlamentaarisesta järjestelmästä.

Tällaiset mielenilmaukset eivät aiheuttaneet mitään toimenpiteitä asianomaisten esimiesten tai viranomaisten puolelta.

Kansalaisten osallistuminen julkiseen toimintaan edellyttää lausunto-, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta. Näiden vapauksien turvaamisesta kaikille maamme kansalaisille oli aikaisemmin voimassa 20. 8. 06 annettu perustuslaki, sitten 17. 7. 19 lähtien hallitusmuodon 10 §, jossa säädetään: »Suo-

men kansalaisella on sanan vapaus sekä oikeus kirjoituksen ja kuvallisen esityksen painosta julkaisemiseen kenenkään niitä ennakolta estämättä, niin myös oikeus edeltäpäin lupaa hankkimatta kokoontua keskustelemaan yleisistä asioista tai muussa luvallisessa tarkoituksessa sekä perustaa yhdistyksiä tarkoitusten toteuttamista varten, jotka eivät ole vastoin lakia tai hyviä tapoja.» Vaalivapauden turvaamisesta on lisäksi erityisiä määräyksiä.

Sisällissodan jälkeen vallitsi kuitenkin laajoissa porvarillisissa piireissä se mielipide, että kaikkinainen työväenliikkeeseen liittyvä järjestö- ja muu julkinen toiminta oli pahasta ja oli siksi estettävä vaikkapa yksityisten toimesta. Etenkin sen jälkeen, kun liittoutuneiden voitto aiheutti maassamme siihenastisen hallitussuunnan muutoksen ja uusien eduskuntavaalien julistamisen, ryhdyttiin monin tavoin estämään työväestön taholla suoritettuja vaalivalmisteluja. Ingmanin johtama hallitus viittasi yleisen suunnan valtion palvelijoille ja yksityisillekin kansalaisille julkaisemalla 29. 1. 19 päätöksen, jossa VRO:n tuomitsemia henkilöitä kiellettiin rangaistuksen uhalla edes osallistumasta vaalikokouksiin. Jo tätä ennen olivat Sk:t niin yleisesti puuttuneet työväestön järjestötoimintaan, että puolustusministeri, kenraali Walden harkitsi tarpeelliseksi lähettää tammikuun lopulla 1919 niiden piiripäälliköille käskykirjeen, jossa kiellettiin suojeluskuntia sekaantumasta poliisitehtäviin. Tätä määräystä rikottiin kuitenkin yleisesti. Niinpä esim. Oulussa n. 1500 sk:laista piiritti 19. 4. 19 koko kaupungin, väittäen etsivänsä ehdonalaisia. Samana päivänä kävivät sk:laiset Porin maalaiskunnan työväenyhdistyksen talolla heittäen lopuksi sen ullakolle pommin, joka sytytti koko talon, niin että se paloi poroksi. Viimemainitun tapahtumasarjan johdosta ei ketään vastaan pantu vireille edesvastuu- tai edes korvausvaatimusta. Vielä eduskuntavaalien jälkeenkin häirittiin työväenjärjestötoimintaa varsin yleisesti sekä Sk:ien että poliisiviranomaisten toimesta. Monesti myös yksityiset

sk:laiset esiintyivät häiriten ja uhkaillen, jopa ammuskellen työväestön kokouksissa.

Säädetyssä järjestyksessä hyväksyttyjen kansanedustajaehdokkaitten puhetilaisuuksia ehkäistiin myös tuhkatiheään. Kun esim. Väinö Tanner kävi Mouhijärvellä puhumassa 16. 4. 19, ehkäistiin vaalikokouksen pito paikallisen nimismiehen P. Wahlroosin ja eräiden sk:laisten toimesta. Tanneria itseään pahoinpideltiin ja uhkailtiin ampuma-aseilla. Tästä törkeästä laittomuudesta ei aiheutunut asianomaisille, ei edes nimismiehelle, muuta seurausta kuin vähäinen sakkorangaistus. Useimmiten viranomaiset, ylimmätkin, karttoivat puuttumasta tämäntapaisiin mielivaltaisuuksiin ja laittomuuksiin.

Sisällissodan aikaisen Mannerheimin päämajan tutkintaosaston omaksuma Neuvosto-Venäjän vastainen kanta oli periytynyt sitä seuranneelle EK:lle. Tämän toiminnan yleisenä lähtökohtana oli, että Neuvosto-Venäjä (v:sta 1922 NL) oli Suomen vihollinen ja että bolshevikit pyrkivät tuhoamaan maamme itsenäisyyden kukistamalla täällä voimassa olevan valtiojärjestyksen sekä yleensäkin koko voimassa olevan yhteiskunta- ja talousjärjestelmämme, koska se perustui kapitalismiin ja oli porvariston johdossa. Tällä pohjalla EK edelleen päätteli, että kaikki, jotka olivat yhteydessä NL:oon tai pyrkivät pääsemään kosketuksiin siellä asuvien kanssa, todennäköisesti valmistelivat maanpetosta tai ainakin valtiopetosta. Tämä näkemys hyväksyttiin kärkkäästi laajoissa porvarillisissa piireissä.

Ennen Tarton rauhaa tällaisella asennoitumisella oli sen verran perustetta, että Suomi oli virallisten piiriensä kannan mukaan sotatilassa Neuvosto-Venäjän kanssa. Tarton rauhan jälkeen maamme oli tavanomaisissa diplomaattisissa suhteissa NL:oon ja pyrki jopa monien virallisten lausuntojen mukaan ystävällisiin väleihin sen kanssa. Todellisuudessa laajat piirit maassamme suhtautuivat NL:oon vielä Tarton rauhan jälkeenkin kuin konsanaan vihollismaahan, näin eritoten EK.

Suomesta käsin järjestettiin Itä-Karjalaaan useita sotilaallisia retkikuntia. Tämä tapahtui omavaltaisten yksityisten yritysten muodossa, joskin ao. hallitusten hiljaisella hyväksymisellä. Suomesta käsin yritettiin niinikään järjestää vapaaehtoisia joukkoja kenraali Judenitschin avuksi, vaikka hallituksemme oli tällaista yhteistoimintaa vastaan. Kun Tarton rauhanneuvottelut oli saatettu päätökseen, muuttui hallitustemme suhtautuminen kaikkiin Neuvosto-Venäjälle suuntautuviin interventioihin tiukan kielteiseksi, mutta vielä sen jälkeenkin koettivat eräät oikeistopiirit lähettää laittomasti hankittuja aseita Repolaan ja Porajärvelle, jotta jo laadittu rauhansopimus saataisiin siten torpedoiduksi.

Tämä kaikki ei aikaansaanut viranomaisten taholla muuta vastavaikutusta kuin sen, että sisäministeri Ritavuori sisällytti edistyspuolueen puoluekokouksessa 17. 4. 21 pitämäänsä puheeseen seuraavan lauseen: »Ja samalla kun äärimmäisellä vasemmistosuunnalla toiminta on järjestynyt, samalla on havaittavissa toimintaa äärimmäisen oikeistonkin taholla niissä piireissä, jotka haaveilevat voimassaolevan valtiojärjestyksen väkivaltaista kumoamista pelastaaksensa valtakunnan kansanvallan muka aiheuttamasta alennustilasta.»

Jo tämä hyvin varovasti muotoiltu viittauskin oli liikaa etuoikeutusta asemastaan varmalle oikeistolle. Prof. Ernst Nevanlinna teki yhdessä muiden kokoomuslaisten kanssa asiasta välikysymyksen. Asiaa koskeva eduskuntakeskustelu suoritettiin 3. 5. 21 ja valoitettiin silloin melkoisesti oikeiston taholla esiintyneitä vehkeilyjä ja muuta lainkunnioituksen puutetta. Lopputulos oli puolin ja toisin plus minus nolla, sillä yksinkertainen päiväjärjestykseen siirtyminen hyväksyttiin ilman äänestystä.

Kesällä 1921 Sk:t aiheuttivat pahan selkkauksen. Helsingin Sk:n päällikkö, kenraali Paul von Gerich oli pitänyt sopimattoman ulkopoliittisen puheen, jonka johdosta hallitus pakotti hänet eroamaan. Sk:t asettuivat tällöin laajemmallakin pohjalla vastahankaan yrittäen vuorostaan painostaa

hallitusta supistamaan suojeluskuntiin kohdistuvaa valvontaansa, jotta nämä olisivat entistä selvemmin päässeet muodostumaan valtioksi valtiossa. Siinä yhteydessä eräät upseeripiirit painostivat hallituksen päätöksiä lojaalisti noudattaneen kenraali K. E. Bergin tekemään itsemurhan. Kaikki tämäkin painettiin villaisella.

Äärimmäisten oikeistopiirien ja kansalliskiihkoilijoiden vihamielisyys Neuvosto-Venäjää vastaan ilmeni jatkuvasti monin tavoin. Tämä karsaus ei lieventynyt edes silloin, kun NL:a vv. 1921—22 kohtasi paha kato. Eräiden työläispiirien aikomukset toimia suoranaista nälänhätää kärsivien neuvotokansalaisten hyväksi estettiin monin paikoin poliisivoimin. Niinpä Helsingin poliisimestari Hj. Honkanen hajoitutti 4. 9. 21 sikäläisten nälkäänäkevien hyväksi järjestetyn juhlan ja vangitutti eräitä sen toimeenpanijoita. EK puolestaan pidätti 30. 11. 22 neljä Suomen Ammattijärjestön (SAJ:n) toimitsijaa NL:n nälänhätäisten avustamisesta ja otti samalla haltuunsa 40.000 mk näiden tässä tarkoituksessa keräämiä varoja. Useimmissa muissa Euroopan maissa toimittiin ko. ajankohtana NL:n nälänhätäisten avustamiseksi, osittain jopa täysin virallisestikin Kansainliiton johdolla. Fritiof Nansen sai kautta maailman tunnustusta siitä, että hän Kansainliiton nimissä järjesti ravintolähetyksiä NL:n nälkäseuduille. Suureksi osaksi juuri tämän toimintansa ansiosta Nansen on saanut paikkansa aikakirjoissa eräänä ihmiskunnan suurmiehistä.

Vuoden vaihteessa 1921—22 syntyi Itä-Karjalassa muutamilla paikkakunnilla levottomuuksia, jotka suureksi osaksi aiheutuivat vallitsevista taloudellisista vaikeuksista, mutta joiden puhkeamiseen myös eräillä suomalaisilla oikeistolaisilla oli oma osuutensa. Suomalaiset sissijoukot kiirehtivät heti osallistumaan näihin paikallisiin levottomuuksiin. Hallituksemme pelkäsi ,että suomalaisten aseellinen toiminta Itä-Karjalassa voisi aiheuttaa vaarallisen ristiriidan, ehkäpä suorastaan sodan Suomen ja NL:n välillä ja siksi se pyrki es-

tämään suomalaisten vapaaehtoisten menon Itä-Karjalaan. Sisäministerinä Ritavuori joutui lähinnä huolehtimaan rajan sulkemisesta, mutta muutenkin hän vastusti, ehkäpä määrätietoisemmin kuin muut hallituksen jäsenet, kaikkea Neuvosto-Venäjää vastaan kohdistuvaa aseellista seikkailupolitiikkaa.

Ritavuori oli jo aikaisemmin ärsyttänyt oikeistolaisia kannattamalla punaisten armahtamista johdonmukaisemmin kuin useat muut edistyspuoluelaiset. Kiihkoisimpien oikeistolaisten mielestä hänen mittansa oli nyt täysi. Uskottujen piirissä alettiin kuiskutella hänen poisraivaamisensa välttämättömyydestä. Surmaava laukaus kajahtikin sitten 14. 2. 22. Murha oli taitavasti ja myös provokatoorisesti suunniteltu. Murhan järjestäjät halusivat peittää omat jälkensä ja samalla suunnata epäluulot vasemmistoon kiihdyttääkseen näin mielialoja sitä vastaan. He lähtivät siitä, että Ritavuori oli hieman aikaisemmin vangituttanut eräitä Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP II:n) jäseniä ns. rauhanjulistuksen johdosta, ja koettivat herättää sen mielikuvan, että murhan takana olivat kostonhaluiset, kommunisteiksi leimatut vasemmistotyöläiset. Tähän suuntaan yrittivät myös eräät oikeistolehdet viittailla ensimmäisissä murhaa koskevissa uutisissaan.

Murhaaja oli pukeutunut huonosti ja oli tekonsa toteuttamista varten ottamansa vuokra-auton kuljettajalle jo etukäteen antanut määräyksen ajaa hänet Söörnäisiin heti, kun hän ilmoittamansa tekaistun asian suoritettuaan palaisi takaisin auton luo. Murhaaja ajoi nim. vuokra-autolla lähelle Ritavuoren asuntoa ja antoi auton odottaa nurkan takana sillä välin, kun hän itse oli väijymässä tämän kotiintuloa. Murhan suorittaja käsitteli kuitenkin revolveriaan niin kömpelösti ,että yksi laukaus osui hänen omaan reiteensä, joten ohikulkijat saivat hänet pidätetyksi.

Osottautui, että surmaavan luodin ampuja oli vanhan aatelissuvun degeneroitunut ja vähälahjainen jälkeläinen E. R.

Tandefelt. Tälle oli uskoteltu, että hänen isänmaallinen velvollisuutensa oli raivata pois päiviltä valtakunnalle vahingollinen henkilö. Lisäksi oli luvattu auttaa hänet pakoon sekä suorittaa hänelle runsas aineellinen korvaus. Vangiksi jouduttuaankin Tandefelt oli vastahakoinen puhumaan, mutta sen verran selvisi kuitenkin, että murhan pääasiallinen suunnittelija oli muuan apteekkari O. J.... Vaikka tutkimukset johtivat näin pitkälle, ei niitä muka saatu loppuunsuoritetuiksi siinä mitassa, että olisi ollut riittäviä todisteita kyseisen apteekkarin ja hänen kanssarikollistensa syytteeseen panemiseksi. Tämä hallituksen jäsenen murhaan päättynyt poliittinen salaliitto ei näin ollen aiheuttanut rangaistusseuraamuksia muille kuin Tandefeltille. Hänet tuomittiin ensin sekä Helsingin RO:ssa että Turun HO:ssa harkitusta murhasta elinkaudeksi kh:seen. Tandefeltin mielentilan tutkimista ei pidetty tarpeellisena. Katsottiin, ettei hän ollut täyttä ymmärrystä vailla tehdessään murhan.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn sen presidentti J. Grotenfelt sekä oikeusneuvokset Fr. Pehkonen, Hj. Neovius, W. Fagerström ja H. Bäckström. Esittelijänä toimi oikeussihteeri J. Leskinen. KKO päätti lähettää Tadefeltin mielentilatutkimukseen. Lopullinen päätös annettiin 6. 6. 23. Sen mukaan Tandefelt oli ollut murhan tehdessään täyttä ymmärrystä vailla. Tällä perusteella hänen rangaistuksensa alennettiin 12 v:ksi kh:ta.

Lisättäköön, että eräissä Sk-piireissä kerättiin varoja, jotka aiottiin antaa Tandefeltille hänen päästessään vankilasta. Nämä rahat luovutettiin erään asianajajan säilytettäviksi, kunnes Tandefelt vapautuisi. Tuo asianajaja kavalsi kuitenkin ko. rahat, joten Tandefelt ei saanut edes tätä taloudellista hyvitystä siitä, että oli suorittanut muiden suunnitteleman rikoksen ja oli sitten eräänlaisena heidän sijaiskärsijänään saanut läpikäydä pitkän kh-rangaistuksen.

Poliittiset pyrkimykset ja ohjelmat — riittävätkö ne sellaisinaan rangaistuksen perusteeksi?

Sisällissodat ovat melkein aina synnyttäneet kummankin vastapuolen taholla silmittömän tunnekiihkon, joka on johtanut säännönmukaisissa oloissa käsittämättömältä tuntuvaan mielivaltaan, jopa julmuuteen. Suomessakin tuomittiin sisällissodan yhteydessä monia ankariin rangaistuksiin pelkästään sen vuoksi, että he sitä edeltäneinä vuosina olivat aktiivisesti osallistuneet työväenliikkeeseen. Tämä merkitsi itse asiassa sitä, että *työväenliike sellaisenaan leimattiin rikolliseksi.* Jos tällainen asennoituminen oli vain ohimenevän yhteiskunnallisen häiriötilan ilmausta, olisi sen pitänyt kadota, sitä mukaa kuin olosuhteet maassamme jälleen vakaantuivat. Normaalina aikana ei kait voida kriminalisoida aatteellisluontoisia tavotteita jo sellaisinaan?

Mielipiteiden rankaisemattomuutta on pidetty demokratian olemukseen kuuluvana. Mitä kansanvaltaisempi jokin valtiojärjestys on, sitä vähemmän siinä on moitteen aihetta ja sitä rauhallisemmin se siis voi alistua arvosteltavaksi. Mitä epädemokraattisempi taas jokin valtiojärjestys on, sitä enemmän se myös synnyttää oikeutettua tyytymättömyyttä. Siksipä yksinvaltaiset tai harvainvaltaiset valtiojärjestelmät pelkäävät arvostelua ja koettavat estää sen vaikkapa rangaistuksen uhalla.

Mielipiteiden vapauden on katsottu sisältävän myös oikeuden rankaisematta esittää uusia poliittisia tavotteita. Taval-

lisestihan se, joka ei ole tyytyväinen oleviin oloihin, asettaa toisenlaisen olotilan tavoitteeksi. Perinpohjaisia uudistuksia tavoitteleva työväenliike on puolestaan alunperin perustellut muutosvaatimuksiaan sillä jyrkällä arvostelulla, jonka se on kohdistanut vallitsevaan kapitalistiseen järjestelmään. Työväenliikkeen mielestä kapitalistinen talous- ja yhteiskuntajärjestelmä on epäonnistunut ja tulee vastedeskin pysymään sellaisena, koska sen perusolemus on väärä. Siksipä työväenliike on asettanut päämääräkseen kapitalistisen järjestelmän muuttamisen perustuksiaan myöten siten, että sen tilalle saadaan sosialistinen talous-, yhteiskunta- ja valtiojärjestys. Tämä tavoite on jo sinään kumouksellinen. *Kumous voi kuitenkin tapahtua muullakin tavoin kuin väkivaltaisesti.* On hyvin ajateltavissa, että kapitalistinen valtio täysin laillisessa järjestyksessä muutetaan sosialistiseksi. Kussakin maassa vallitsevat, sen aikaisempaan historiaan perustuvat olosuhteet määräävät, mitä edellytyksiä on käytännössä siihen, että näin täydellinen kumous voidaan suorittaa ko. maassa käyttämällä yksinomaan parlamentaarisia menetelmiä. Parlamentaariselle toiminnalle on sallittava asettaa näinkin mullistavia tavotteita. *Sitä mukaa kuin valtiojärjestelmät ovat muuttuneet kansanvaltaisiksi, ovatkin ne sallineet asianomaisten työväenpuolueiden julkisesti omaksua ohjelmakseen koko vallitsevan järjestelmän kumoamisen.* Ei edes nykyisten kommunistisien puolueiden perustamien eri maissa ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa tai heti sen päätyttyä muuttanut tilannetta tässä suhteessa. *Kaikissa todella demokraattisiksi luettavissa valtioissa kommunistisetkin puolueet ovat jatkuvasti olleet sallittuja* ja ovat edelleenkin.

Rikoslain soveltaminen tulee kysymykseen vain siinä tapauksessa, että sinään sallittuja tai ainakin suvaittuja päämääriä pyritään toteuttamaan laittomin keinoin, jollaisiksi tässä yhteydessä katsotaan erittäinkin kaikki väkivaltaiset menetelmät. Mutta rangaistavuutta ei tällöin vielä luo se,

että laissa kiellettyjen keinojen käyttö hyväksytään joissakin puolueohjelmissa. Vallitsevan käsityksen mukaan *vain ao. rikoslaissa nimenomaisesti mainitun teon suorittaminen tai yllytys juuri näihin tekoihin aiheuttaa rangaistuksen.*

Rikoslakien kumouksellisuutta vastaan kohdistuivat säännökset sisältyvät säännönmukaisesti valtiopetosta koskeviin pykäliin, siis meillä RL:n 11 lukuun. Mainitun luvun eri pykälien sanamuoto viittaa jo sellaisenaan siihen, että vain määrätty teko tai sellainen yritys tai valmistelu voi muodostaa valtiopetoksen. Jo rikoslakimme »isä», prof. Jaakko Forsman tehosti luennoissaan (III osa, s. 23), että *valtiopetokselliseen salahankkeen tulee tähdätä määrättyjen, laissa nimenomaisten mainittujen valtiopetoksellisten tekojen suorittamiseen,* ja että pelkkä ylimalkainen sopimus valtiopetoksen suorittamisesta on vailla rikollisen teon tosiseikallisia tuntomerkkejä. Rikosoikeutemme arvovaltainen tuntija Allan Serlachius korosti samoin oppikirjassaan (II osa, s. 340), että milloin jotkut ovat keskenään sopineet valtiopetoksen tekemisestä, tämän »*sopimuksen täytyy koskea jotain ainakin suunnilleen määrättyä rikosta, eikä vain valtiopetosta yleensä*».

Voiko määrätyn puolueohjelman laatiminen tai sen hyväksyminen muodostaa sellaisen teon tai »sopimuksen», joka jo sellaisenaan voidaan luonnehtia valtiopetokseksi? Yleensähän ei puolueohjelmille anneta noin täsmällistä ja sitovaa merkitystä. Tavallisesti niitä pidetään pelkkinä periaatteellisina kannanilmaisuina. Käytännössä tuollaisten ohjelmien laatimisesta tavallisesti onkin vielä pitkälti niiden toteuttamiseen. Useimmat puolueohjelmat eivät koskaan pääse toteutumaan, eivät lähimainkaan. Paihat kielet jopa väittävät, ettei kyseisiä ohjelmia läheskään aina ole edes tarkoitettu toteutettaviksi, vaan on ne vain aiottu äänestäjiä houkutteleviksi eleiksi. Mistä tällaisessa tapauksessa rangaistaisiin? Ja kuka ulkopuolinen saattaa tietää, mikä kohta kussakin puolueohjelmassa on vakavaksi tarkoitettu, mikä ei?

Meillä nämä kaikki näkökohdat tulivat ajankohtaisiksi, kun oikeiston toimesta 1920-luvulla viritettiin kysymys vasemmistososialistisen puolueiden laillisuudesta.

SDP oli sisällissodan yhteydessä menettänyt suurimman osan siihenastisista johtohenkilöistään. Ken maatui sorakuopassa, ken oli kuritushuoneessa, ken maanpakolaisena. Toimintavapautensa säilyttäneiden sos.demien oli pakko ryhtyä perusteellisesti uudelleen organisoimaan puoluettaan. Sen eri johtoelimien kokoonpano muuttui tällöin suuresti. Monet niiden uusista jäsenistä kannattivat tavotteiltaan vaatimatonta ja menetelmiltään varovaista politiikkaa. SDP:seen kuuluvien joukossa oli kuitenkin lukuisasti myös sellaisia, joiden mielestä päämääränä oli edelleenkin tinkimättömästi pidettävä sosialismin toteuttamista ja menetelmissäkin vältettävä liiallista sovittelua porvariston kanssa.

Nämä työväenliikkeemme suuntausta koskevat erimielisyydet perustuivat osittain omassa maassa saatuihin kokemuksiin. Sisällissodan jälkiselvittelyt olivat aiheuttaneet syvän katkeruuden monissa työväenliikkeeseen lukeutuvissa. Se vastahakoisuus, jolla porvarillisten puolueiden enemmistö suhtautui ammahduksiin, ei ollut omiaan synnyttämään luottamuksellisia suhteita eri yhteiskuntaluokkien välille. Ne häikäilemättömät otteet, millä SDP:n ja samoin ammatillisen liikkeen (SAJ:n) toimintaa yritettiin monilla tahoilla ehkäistä, eivät liioin herättäneet työväestön keskuudessa luottamusta porvarillisjohtoisen yhteiskunnan laillisuuteen ja parlamentaarisuuteen. Esittiväthän sos.dem. kansanedustajat erityisesti v. 1919 eduskunnassa monia valituksia yksinpä vaalivapauden häiritsemisestä.

Eivät edes vasemmistolaiset, luokkatietoiset sosialistit sinään olleet rauhallisen kehityksen ja parlamentaaristen menetelmien vastustajia. Periaatteessa he antoivat niille etusijan, mutta eivät uskoneet taantumuksellisten ainesten joka tilanteessa alistuvan niiden noudattamiseen ja pidättivät tällaisia tapauksia varten työväenliikkeelle oikeuden turvautua

demokratian itsepuolustukseen. Kommunistit, eritoten myös suomalaiset, luottivat vielä vähemmän rauhalliseen kehitykseen kohti sosialismia. Kommunistien silloisten käsitysten mukaan ei sosialismi ollut missään toteutettavissa muutoin kuin väkivaltaisesti ja käyttämällä sitten tietyn ylimenokauden aikana ns. proletariaatin diktatuuria.

Työväenliikkeen suomalaisten kannattajien keskuudessa esiintyvät, suuntausta koskevat erimielisyydet olivat osaksi heijastusta muiden maiden työväenpuolueiden keskuudessa ilmenneistä suuntataisteluista. Vanhat erimielisyydet revisionistien tai ministerisosialistien ja jyrkempien sosialistien välillä olivat kärjistyneet sen jälkeen, kun bolsheviikit olivat kaapanneet Venäjällä vallan käsiinsä. Maailman ensimmäisen sosialistisen valtion johdossa olevia bolsheviikkeja kohtaan tunnettiin silloin laajalti myötätuntoa sellaistenkin työväenpuolueiden keskuudessa, jotka eivät itse olleet yhtä jyrkällä kannalla. Bolsheviikkien esikuva vaikutti osaltaan siihen, että monessa maassa vasemmistososialistit perustivat oman puolueensa. Näiden lisäksi muodostettiin useissa maissa myös kommunistinen puolue.

Ensimmäistä maailmansotaa seuranneet yhteiskunnalliset mullistukset antoivat yleensäkin yllykettä enemmän tai vähemmän jyrkille sosialistisille suuntauksille. Ei vain Venäjällä, vaan myös Saksassa ja Itävallassa sekä ohimenevästi Unkarissakin oli tapahtunut perusteellinen vallansiirto. Myös Italiassa, Puolassa ja Baltian maissa oli yhteiskunnallista kuohuntaa. Työväenluokan keskuudessa monet noina aikoina uskoivat siihen, että siirtyminen vasemmalle muodostuisi yhä yleisemmäksi, ja että sosialismi niin saataisiin toteutetuksi yhä useammassa maassa.

Mainitut suuntariidat vaikuttivat työväenliikkeen kansainväliseenkin järjestäytymiseen. Eri maiden työväenpuolueiden yhteistoimintajärjestöksi perustettu II Internationaali ei tyydyttänyt bolsheviikkeja eikä muita jyrkän suuntauksen so-

sialisteja, koska oikeistososialistit olivat siinä määräävinä. Siksipä ensinmainitut perustivat III Internationaalin.

Suomessa v:n 1919 eduskuntavaalien tulos aikaansai sen, että sisällissodan jälkeen työväestön toimintavapaudelle ja erittäinkin sen sanavapaudelle asetetut ankarat rajoitukset melkoisesti lieventyivät. Jyrkemmänkin suunnan kannattajat saattoivat jo saada äänensä kuuluville. Aluksi he koettivat saada koko SDP:n muuttamaan suuntauksensa enemmän vasemmalle. Erityisesti pyrki vasemmisto-oppositio olemaan aktiivinen ennen SDP:n joulukuussa 1919 pidettyä puoluekokousta. Oppositio selvitteli tarkoin kantaansa mm. Sosialistisessa Aikakausilehdessä sekä erillisessä »Kutsumus» nimisessä kirjasessa. Varovaisen ja porvarillisten kanssa sovitteluja tavoittelevan suuntauksen edustajat perivät kuitenkin pk:ssa selvän voiton.

Oppositio ryhtyi tällöin heti suunnittelemaan uuden vasemmistososialistisen puolueen perustamista ja asetti asiaa edelleen valmistelemaan toimikunnan, jonka puheenjohtajaksi valittiin August Raatikainen ja sihteeriksi ensin J. A. Lehtinen sekä myöhemmin R. Virta. Koko Helsingin Sosialistinen Kunnallisjärjestö päätti 17. 2. 20 irtautua SDP:sta ja antoi samalla jo mainitulle toimikunnalle valtuuden esiintyä va. puoluetoimikuntana. Tämä ptk valmisti sos.dem. pk:ta varten laadittujen kannanilmausten pohjalla ehdotukset uuden puolueen säännöiksi, sen ohjelmaksi ja menettelytapaperiaatteiksi. Ptk valmistutti myös keskuudessaan uuden puolueen perustavalle kokoukselle esitettävät alustukset antaen useimmat niistä lakit. kand. Eino Pekkalan laadittaviksi.

Uuden puolueen nimeksi ehdotettiin »Suomen Sosialistinen Työväenpuolue» (SSTP, selvyyden vuoksi eräissä tapauksissa SSTP I). Sen tarkoitusperä määriteltiin sen sääntöehdotuksessa seuraavasti: »SSTP:n tarkoituksena on yhteistoiminnassa muiden työväen puolueiden kanssa toimia kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseksi sosialisti-

seksi ja siten vapauttaa työtätekevä kansa riiston ja sorron alaisuudesta.» Selventääkseen vallitsevien suuntaerimielisyyksien syitä piti va. puoluetoimikunta tarpeellisena esittää käsityksensä ja pyrkimyksensä suhteellisen laajasti puolueen ohjelmaluonnoksessa. Tämän olennaisimmat kohdat kuuluivat seuraavasti:

»SSTP on köyhälistön luokkataistelupuolue, jonka ohjelmana on kapitalismin poistaminen ja sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen. Tämä ohjelma ... on itse asiassa ... *koko maailman köyhälistön luokkataistelun ohjelma.* Se perustuu välttämättömään *historialliseen kehitykseen,* jonka luonteen ja suunnan alkuaan Karl Marx tieteellisesti selvitti. ... Tämän historiallisen kehityksen suorittajana on maailman köyhälistön neuvostoliike. Venäjällä tämä valtava liike jo marraskuusta 1917 lähtien on ollut voitolla ja vallassa. ... Kolmas Internationale ... on neuvostovaltaa kannattavan marxilaisen työväenliikkeen kansainvälisenä yhdyssiteenä. Siihen on monista maista jo yhtynyt työväen luokkataistelujärjestöjen elinvoimaisin osa, *sosialistiset* ja kommunistiset työväenpuolueet.» Ohjelmaluonnoksessa tehostettiin sitten marxilaisuuden peruskäsityksen mukaisesti työväenpuolueiden selvää vastakohta-asemaa porvarillisiin puolueisiin ja vakuutettiin riistäjien ja riistettävien välisen eturistiriidan olevan sovittamattoman, sekä jatkettiin sitten: »*SSTP ei kehoita työläisiä anarkistisiin väkivallantekoihin, epäjärjestyksiin, mellakoihin eikä kapinoihin.* Päinvastoin puolueemme tahtoo valistus- ja järjestämistoiminnallaan vaikuttaa siihen suuntaan, että työväenluokan ja sosialismin voitto saavutettaisiin niin hyvässä järjestyksessä, niin *rauhallisesti* ja vakavasti, niin kivuttomasti ja nopeasti kuin suinkin mahdollista on. Mutta millään puoluepäätöksillä ei edeltäpäin voida määrätä niitä muotoja, joissa tulee täyttymään koko maailman käsittävä yhteiskunnallinen vallankumousprosessi. Se on historiallista luonnonkulkua, jota ei puoluepäätöksillä mielivaltaisesti ohjata. Enimmän tulevat tämän prosessin

valtiolliset muodot riippumaan työväen vihollisten käyttämistä taistelutavoista. Porvariston häikäilemätön väkivalta ja terrori useissa maissa vaikeasti ehkäisevät sosialistisen vallankumouksen mahdollisimman rauhallista ja kivutonta toteutumista».

Puolueen menettelyperiaatteita käsittelevässä ehdotuksessa lausuttiin lisäksi mm. seuraavaa »Kapitalistinen kansanvalta lakeineen ja laitoksineen on yhtä varma luokkasortojärjestö kuin kapitalistinen yksinvalta tai harvainvaltakin. ... Tämä valtiomuoto on niin järjestetty, että siinä näyttää enimmälle osalle kansasta olevan myönnetty yhtäläinen oikeus vaikuttaa valtioelämän ohjaamiseen tahtomaansa suuntaan, mutta kuitenkaan köyhälistö ei voi sille myönnetyllä oikeudella saada poistetuksi valtiollista herruutta eikä lakkautetuksi kapitalistista omistusta. ... Kapitalistisen maailman sisäiset ristiriidat, jotka johtivat kansainväliseen sotaan, ovat tämän sodan aikana ja sen päätyttyä yhä kärjistyneet sekä johtaneet kansainväliseen proletaariseen vallankumousliikkeeseen. ... Tähän köyhälistön kansainväliseen vapausliikkeeseen on nyt Suomenkin luokkataistelujen kohtalo sidottu». Menettelytavoista mainittiin edelleen, että »väärentämättömän luokkataistelun merkeissä» oli osallistuttava ammatilliseen liikkeeseen, samoin myös osuusliikkeeseen. Vaaleihin osallistumisesta ehdotettiin päätös tehtäväksi myöhemmin, kulloinkin vallitsevien olosuhteiden pohjalla.

Tuontapaisia periaatteita, näkökohtia ja tavoitteita on jatkuvasti esitetty kaikkien maiden työväenliikkeiden keskuudessa. Kansanvaltaisissa oloissa eivät sellaiset kannanilmaukset ole aiheuttaneet edes painokanteita, saati sitten raskaampia edesvastuuvaatimuksia.

Uuden puolueen perustava kokous kutsuttiin koolle Helsingin Työväentaloon toukokuun 13—15 päiviksi 1920. Kutsu julkaistiin SS:ssa ja mainittiin tällöin lyhyesti perustettavan puolueen tavoitteet. Helsingin Sanomat käsitteli tällä pohjalla uuden puolueen perustamissuunnitelmia löytämättä

niistä mitään sellaista, joka olisi edellyttänyt viranomaisten ehkäisevän ko. kokouksen pidon. Kokouskutsu oli lähetetty myös suoraan erinäisille työväenyhdistyksille, joiden otaksuttiin haluavan osallistua kokoukseen. Lisäksi oli kutsuttu muutamia nimetyitä henkilöitä. Kokoukseen saapui 78 valtuutettua edustajaa, jotka alimman arvion mukaan edustivat 12.000 jäsentä eri työväenyhdistyksissä, ylimmän arvion mukaan taas n. 30.000 henkeä. Eräillä näistä edustajista oli yhdistystensä nimenomainen ohje, että uuden puolueen toiminta oli järjestettävä parlamentaarisella pohjalla tapahtuvaksi.

Silloin voimassa ollut, 20. 2. 07 annettu laki yleisistä kokouksista varasi viranomaisille läsnäolo-oikeuden ainoastaan *yleisiin* kokouksiin, jotka ko. lain 1 §:n 2 mom. määritteli seuraavasti: »Yleiseksi kokoukseksi ei katsota sitä, johon vain niillä on pääsy, jotka ovat mieskohtaisesti kutsutut tahi kuuluvat yhdistykseen, joka sellaisenaan on saanut kutsun.» Tämän mukaisesti *poliiseilla ei olisi pitänyt olla mitään asiaa ko. perustavaan kokoukseen,* mutta järjestäjien estelyistä huolimatta tunkeutui siihen kuitenkin heti poliisimestari Hj. Honkanen mukanaan kymmenkunta poliisia ja EK:n etsivää. Nämä olivat koko ajan kokousta seuraamassa puuttumatta kuitenkaan aluksi sen kulkuun.

Ensimmäinen kokouspäivä sujui laskelmien mukaisesti. Toisena kokouspäivänä hyväksyttiin puolueelle ehdotettu ohjelma ja sen menettelytapaperiaatteet yksimielisesti. Samoin kuin kokouksen esivalmistelut tapahtui kaikki tämäkin aivan avoimesti. Poliisiviranomaisten läsnäolo ei aiheuttanut mitään muutoksia ennakolta suunniteltuun työjärjestykseen. Kaikesta ilmeni, että *kokouksen osanottajat otaksuivat suunnitelmansa ja päätöksensä kaikinpuolin laillisiksi. Poliisiviranomaiset puolestaan sallivat kaiken tämän tapahtua ja osoittivat siten, etteivät havainneet mitään laitonta kokouksen menossa.*

Toisena kokouspäivänä esitettiin alustus III Internationaa-

liin liittymisestä. Alustuksen lähtökohtana oli käsitys, että »II Internationale oli muuttunut porvarillista yhteiskuntaa säilyttäväksi, pikkuporvarillisen demokratian vanhoilliseksi järjestöksi.» Sensijaan katsottiin III Internationaalin edustavan alkuperäistä luokkataistelukantaa. Alustus päättyi tämän mukaisesti ehdotukseen, että SSTP päättäisi liittyä III Internationaaliin, mutta *omalla ohjelmallaan.* Tämä tärkeä varaus sisälsi mm. sen, että uusi puolue aikoi III Internationaalin jäseneksi otettunakin olla kehoittamatta omia työläisjäseniään ryhtymästä väkivaltaan, mellakoihin ja kapinaan.

Heti kun päätös III Internationaaliin liittymisestä oli tehty, ilmoitti poliisimestari Honkanen hajoittavansa kokouksen, koska päätös »merkitsi alistumista Venäjän bolshevismin määräysten alaiseksi». Honkanen vangitutti myös heti 11 kokouksen osanottajista. Valtaosa kokoukseen osallistuneista jäi kuitenkin pidättämättä, mikä oli epäjohdonmukaista, koska kerran kaikki päätökset oli tehty yksimielisesti. Kun kokous näin keskeytettiin, ei se ehtinyt tehdä mitään päätöstä sääntöluonnoksesta. Tämän tärkeän muodollisuuden puuttuessa jäivän suunnitellun puolueen perustamismuodollisuudet keskeneräisiksi, joten *koko puolue jäi syntymättä.*

Jälkeenpäin ilmeni niin hyvin asiaa koskeneesta eduskuntakeskustelusta kuin erinäisistä asiakirjoista, että Honkanen alunperin oli halunnut kieltää koko kokouksen, mutta sisäministeri A. von Hellens kehoitti häntä jättämään uuden puolueen toimintaa koskevat ratkaisut riippumaan siitä, mitä sen perustavassa kokouksessa päätettäisiin. Tässä kohdin sisäministeri ei kuitenkaan antanut Honkaselle mitään tarkempia ohjeita. Vielä kokouksen hajoittamisen jälkeenkin von Hellens vältteli selvää kannanottoa. Niinpä hän ilmoitti asiassa puoleensa kääntyneelle kansanedustaja V. Vainiolle pitävänsä SSTP:n ohjelmaa maltillisena. Hallitus sellaisenaan ei ilmeisestikään ollut ennakolta ollenkaan puuttunut

koko asiaan, tuskinpa edes välittömästi kokouksen hajoittamisen ja vangitsemisien jälkeenkään.

Honkanen kirjoitti sitten 15. 5. 20 K. A. Hellmanin varmentaman kirjeen EK:n päällikölle lausuen siinä mm. seuraavaa: »Koska ... perustettavaksi päätetty puolue tavallaan alistui maamme kanssa sotatilassa olevan Venäjän neuvostovallan johtomiesten, venäläisten bolshevikkikomissarioiden johdettavaksi, kokous ja etupäässä sen toimihenkilöt olivat astuneet yli sen rajan, josta rangaistavuus teoista alkaa. ... ei voitane väittää, että olisi luvallista perustaa yhdistys tai puolue, jonka tarkoituksena on väkivallalla hävittää kansanvaltainen yhteiskuntajärjestyksemme ja luoda sijaan harvainvaltainen luokka- ja hirmuvalta, kokoonpantuna yhteiskunnan huonoimmista aineksista.»

Tämän kirjeen sävy ilmaisi selvästi kirjoittajansa yksipuolisen asennoitumisen. On syytä lisätä, että Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä oli ollut huhtikuussa 1920 aseleponeuvotteluja Rajajoella ja että hallituksemme oli toukokuun alkupuolella päättänyt ryhtyä tämän naapurimaan kanssa varsinaisiin rauhanneuvotteluihin. Suomen neuvotteluvaltuuskunta lähti sitten matkalleen Tarttoon 9. 6. 20. Tässä yhteydessä lienee vielä syytä mainita Honkasen myöhemmästä asennoitumisesta, että hän joutui ristiriitaan sisäministeriön kanssa laiminlyötyään toimittaa perille erään pidättämänsä henkilön valituskirjelmän. Kun sisäministeriö tämän johdosta määräsi valtakunnan syyttäjän E. Nyyssölän toimeenpanemaan tutkimuksen Helsingin poliisilaitoksella vallitsevista olosuhteista, koetti Honkanen nimenomaisesti saamiensa ohjeiden vastaisesti vaikeuttaa tätä tutkimusta. Asia päättyi siihen ,että Honkanen sai eron poliisimestarin virastaan v. 1927. Lapuanliikkeen alettua osallistui Honkanen innokkaasti sen toimintaan. Honkanen yritti siis mestaroida vasemmistolaisten laillisuutta mitä ankarimmin, mutta suhtautui laillisuuteen yliolkaisesti heti, kun oli kysymys hänestä itsestään tai muista oikeistolaisista.

Saatuaan Honkasen kirjeen EK toimitti oikeuskanslerinvirastolle kaikenlaista asiaan liittyvää ainehistoa, mm. Sinovjevin kirjasen III Internationaalista. Asiaa koskevassa omassa lausunnossaan, jonka allekirjoittajina olivat sen päällikkö Ossi Holmström ja VT Frans Klemetti, EK oli suhteellisen pidättyväinen, mutta ehdotti kuitenkin, että ainakin kaikki va. puoluetoimikunnan jäsenet ja perustavan kokouksen toimihenkilöt ja alustajat asetettaisiin syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta . Oikeuskanslerina oli silloin Axel Charpentier. Hänen näkemyksiinsä vaikutti ehkä se, että hän oli Hauholla sijaitsevan Hahkialan jättiläiskartanon omistaja. Olihan sisällissotaan liittyvät rankaisutoimenpiteet suoritettu Hauholla varsin verisesti, mm. oli teloitettu 63 paikkakunnan punaista. Miten tahansa, niin Charpentier lähetti Turun HO:lle perin jyrkkäsävyisen kehoituksen syytteen nostamisesta. Tämä oikeuskanslerinsihteerin M. A. Hovilan varmentama kirjelmä oli päivätty 1. 6. 20, siis ajankohtana, jolloin Charpentier jo hyvin tiesi maamme hallituksen pyrkivän parantamaan suhteitaan Neuvosto-Venäjään neuvottelemalla sen kanssa rauhan tekemisestä.

Oikeuskansleri esitti kirjeessään mm. seuraavaa: Uuden puolueen »tarkoituksena on vallata valtiovalta köyhälistön käsiin poistamalla porvarillinen valtiokoneisto ja karkoittamalla virkakoneisto kaikilta aloilta sekä järjestämällä sijaan köyhälistövalta työväen neuvostojärjestelmän muodossa.» Todettuaan, että SSTP oli ilmoittanut suhtautuvansa kielteisesti väkivaltaisiin keinoihin hän jatkoi: » ... kokous päätti liittyä III Internationaaleen, joka taasen kehoittaa siihen kuuluvia työväenjärjestöjä väkivaltaisin keinoin ja vähemmistödiktatuurin avulla hankkimaan työväelle niin valtiollisen kuin muunkin vallan. ... III Internationaalelle on ominaista, että se hylkää II Internationaalen asettaman vaatimuksen, että taistelussa köyhälistön puolesta on käytettävä ainoastaan parlamentaarisia keinoja ja ... kehoittaa järjestöjään toteuttamaan tarkoituksensa teoilla, joita yhtei-

sellä nimellä voidaan sanoa vallankumoukseksi.» Kirjelmän mukaan tämä ohjelma »todellisuudessa on senlaatuinen, ettei se ole toteuttavissa ilman väkivaltaisia tekoja». Oikeuskanslerin mukaan tuki hänen epäilyjään kapinahankkeista se seikka, että perustavaan kokoukseen »ovat ottaneet osaa useat, jotka aikaisemmin puheilla ja toimella ovat osoittaneet, että köyhälistövalta heidän mielestään on kapinan tietä saatava aikaan Suomessa.» Charpentier päätteli edelleen: » ... en voi havaita muuta kuin, että kokous ... hyväksymällä mainitun ohjelman ja liittymällä III Internationaaleen on lausunut niin hyvin, että uusi puolue ei ole tarkoittanut toteuttaa ohjelmaansa parlamentaarisin keinoin, kuin myöskin, että puolue, *sikäli kuin sellainen kävisi mahdolliseksi,* turvautuu kumouksellisiin keinoihin saadakseen neuvostovallan voimaansaatetuksi Suomessa.» Esitettyään näin omaperäisen tulkintansa asioista Charpentier päätteli tällä pohjalla: »Kun kokouksessa siis on ollut kysymyksessä valtiovallan kumoaminen laittomalla tavalla, sisältää päätöksen tekeminen siitä, että tätä tarkoitusta varten muodostetaan yhtymä, valtiopetoksen valmistelun.» Tämän jälkeen Charpentier paljasti, että hänen syytöksensä kärki viime kädessä kohdistui Neuvosto-Venäjään, sillä hän jatkoi: » ... sellaisen puolueen perustamista Suomeen, joka toiminnallaan antaa mitä vahvimman tuen Venäjältä Suomen nykyistä yhteiskuntajärjestystä vastaan johdetulle kiihoitukselle, valtion turvallisuuteen nähden ei voida sallia.» Charpentier kehoittikin Turun HO:n kanneviskaalivirastoa nostamaan syytteen pidätettyjä henkilöitä vastaan, »joiden tietoisuus asian oikeasta laidasta ei saata olla epäilyksen alainen.»

Esitetyistä lainauksista ilmenee, että oikeuskanslerin kirje oli täynnä omaperäisiä tulkintoja, mielivaltaisia johtopäätöksiä ja perusteettomia otaksumia. Vaikkapa III Internationaali olisikin hyljännyt sen kannan, että on käytettävä ainoastaan parlamentaarisia keinoja, — tätäkään väittämää ei

osoitettu oikeaksi —, niin ei tästä vielä seurannut, että se olisi nimenomaisesti velvoittanut jokaisen jäsenjärjestönsä aina käyttämään yksinomaan väkivaltaisia menetelmiä, ja vielä vähemmän siitä seurasi, että viimemainitun myös olisi ollut pakko noudattaa tämänlaista ohjetta. Oikeuskansleri ei myöskään voinut olla sellainen historian ja yhteiskuntaelämän tuntija, että hän saattoi varmuudella sanoa, mikä ohjelma voitiin toteuttaa parlamentaarisin menetelmin, mikä ei. Oli myös outoa, että oikeuden korkein vartija perusti virallisen käsityksensä ihmisten syyllisyydestä siihen, mitä he joskus aikaisemmin olivat tehneet tai vaikkapa vain puhuneet.

Samana päivänä (1. 6. 20), jona oikeuskansleri lähetti kirjelmänsä HO:lle, oli asia eduskunnassa poliittisesti puntaroitavana välikysymyskeskustelun muodossa. Itse SSTP:n perustavassa kokouksessa läsnä ollut, mutta syytteen ulkopuolelle jätetty kansanedustaja Ville Vainio oli esittänyt välikysymyksen monen sos.demin kannattamana. Hallituksen puolesta esiintyi ainoastaan sisäministeri von Hellens ja hänkin aika laimeasti sekä asian ydinkohtia välttäen. R. Erichin silloisen, vahvasti oikeistosävyisen hallituksen pääasiallisina puolustajina esiintyivät maalaisliittolaiset kansanedustajat S. Alkio ja A. Vuorimaa. Alkio esitti ilmeisesti EK:lta saadun laajan ainehiston bolsheviikkeja ja muita kommunisteja vastaan. Rovasti Vuorimaa taas kiivaili »ryssäläisjuutalaisten ostamia ja pestaamia maanpettureita» vastaan, jotka hänen mielestään edustivat »pedon vaistoa» ja »personoitua antikristusta». Vuorimaa väitti koko kommunismin olevan juutalaisten salahanketta muiden kansojen hävittämiseksi. Näin meillä esitettiin karkeata juutalaisvastaista propagandaa jo ennen kuin Hitler ehti tuoda julki samansisältöisen oppinsa. Työnantajaliiton toimitusjohtaja A. Palmgren puolestaan oli tyytyväinen sillä perusteella, että arvioi ko. poliisitoimenpiteiden parantaneen heikentyneen valuuttamme arvoa! Vähäisempiä puheenvuoroja SSTP:tä vastaan käytti-

vät vielä K. E. Linna, M. Piitulainen, L. Perälä ja J. Koivisto. Muita porvarillisia edustajia asia ilmeisesti nolotti.

SSTP:tä vastaan kohdistuneiden pakkotoimenpiteiden arvostelijoista esiintyi ensin VT A. Kotonen. Hänkin otaksui, että kommunisteilla oli osuutensa uuden puolueen perustamiseen, mutta lausui silti: »Jos maassa, missä on 100.000 sk: laista aseissa, missä työväestöltä on kaikki aseet poistettu, jos siinä maassa pidetään yhteiskunnallista tilannetta niin heikkona, että jokaiseen toiseen suuntaan käyvään toimintaan heti isketään kiinni, niin se minusta todistaa sitä, että usko oman asian oikeuteen on perin horjuva ... eivät kommunistiselle aatesuunnalle mitkään kiihoittajat olisi voinut vuosikausissa tehdä sitä palvelusta, minkä sisäasiainhallinnon johto on nyt sille tehnyt.»

Vielä jyrkemmin esiintyi tri Hannes Ryömä, joka lukeutui SDP:n oikeaan siipeen ja joka oli julkisuudessa ankarasti arvostellut sisällissodan punaista puolta. Hän huomautti aluksi, että monessa tasavallassa oli ollut monarkistisia puolueita, joiden tavoitteena oli niissä voimassa olevan hallitusmuodon kumoaminen, mutta jotka silti olivat saaneet rauhassa toimia, elleivät ryhtyneet laittomiin tekoihin. Ryömä mainitsi myös, että itse Lenin oli varoittanut muiden maiden työväenluokkia koettamasta toimia toisenlaisissa olosuhteissa samoin, kuin kommunistit olivat toimineet Venäjällä. Siksipä III Internationaali ei sitonut jäsenjärjestöjään noudattamaan Venäjän kommunistisen puolueen käyttämiä menettelytapoja. Ryömä oli niinikään sitä mieltä, ettei uuden puolueen perustajia voitu asettaa vastuuseen siitä, mitä Venäjällä olevat suomalaiset kommunistit olivat tehneet tai kirjoittaneet. Ryömän loppupäätelmä oli, että SSTP:n »kokouksen hajoittaminen oli ensiksi laiton toimenpide ja toiseksi ennen kaikkea yhteiskunnallisesti mitä suurin typeryys sekä kansainvälinen skandaali».

Osittaista tukea saivat pidätetyt myös 8. 6. 20 sos.dem. lehdistössä julkaistusta ns. keskustan julistuksesta. Tämän

laatijoina olivat monet tunnetut sos.demit, jotka vastustivat puolueensa suuntausta oikealle, mutta halusivat kuitenkin säilyttää työväenliikkeen yhtenäisenä. Julistus oli osoitettu kaikille niille »jotka tahtovat puolueen yhtenäisyyttä jyrkän sos.dem. luokkataistelun pohjalla». Julistuksen allekirjoittajista mainittakoon J. Fr. Aalto, M. Ampuja, T. Bryggari, J. Helo, K. Nordlund, Oskari Reinikainen, R. Sventorzetski (= Svento) ja Tapani Uski.

Eduskunnassa ja muualla esitetyt lausunnot pidätettyjen puolesta eivät vaikuttaneet asian tavanomaiseen kulkuun HO:ssa. Sen käsittelyyn osallistuivat HO-neuvokset G. Hj. Roinila, A. Jusélius ja B. af Björkesten, HO-asessori J. E. Sandelius sekä apujäsen, viskaali P. Westerling. Eräissä istunnoissa olivat lisäksi sijaisina läsnä HO-neuvokset R. W. Montin, G. J. ja B. Arrhenius sekä HO-asessorit Fr. G. Idestam, G. W. Lindeberg, G. R. Dahlberg, K. Appelqvist ja V. Wasastjerna sekä viskaalit E. R. L. Hedenberg ja L. A. G. Kerppola. Syyttäjinä toimivat notaarit Olavi Honka, H. Tauleri ja Br. V. Lemmenheimo sekä lopuksi notaari G. A. Wallén. Wuolijoen puolustusasianajajana toimi lakit. kand. Veikko Korhonen ja eräiden muiden avustajana HA Fr. J. Leino.

Syyttäjät perustivat käsityksensä pääasiallisesti oikeuskanslerin kannanilmaukseen, mutta myös EK pyrki vaikuttamaan syyttäjistöön toimittamalla sille erilaista ainehistoa. Niinpä EK arvioi syytetyille kompromettoiviksi mm. seuraavat julkaisut: Marx-Engelsin »Kommunistinen manifesti», Engelsin »Kommunistinen katkismus», vieläpä Lunatsharskin »Työkoulun periaatteet»! Kaikki mainitut kirjaset oli kylläkin saatu vapaasti julkaista Suomessa jo paljon ennen kyseisen perustavan kokouksen pitämistä. EK:n erinäisistä muistakin toimenpiteistä ilmeni, että se pyrki rinnastamaan uuden puolueen perustajat kommunisteihin ja arvioi koko puolueen Neuvosto-Venäjältä käsin toimivan ja Suomessa vain maanalaisena esiintyvän SKP:n julkisuutta

varten naamioiduksi kaksoisolennoksi. Tämä oli epäilemättä aivan väärä lähtökohta, sillä SKP:hen liittyneet jyrkimmän suunnan työläiset eivät ainakaan vielä niihin aikoihin olleet valmiit edes taktillisessa tarkoituksessa ryhtymään SDP:n jäseniksi. Uuden puolueen kaikki perustajat kuuluivat kuitenkin SDP:n eri perusjärjestöihin. Useimmat SSTP:n perustajista eivät myöheminkään liittyneet SKP:seen, ei edes silloin, kun se v. 1944 tuli sallituksi ja julkiseksi.

Muutamat syytetyistä olivat alunperin vangittuina. Syyttäjä Honka vaati kaikki syytetyt heti vangittaviksi. Tätä vaatimusta kannattivat HO-neuvokset Montin ja Jusélius, mutta eivät muut oikeuden jäsenet.

HO piti lukuisia istuntoja suorittaakseen itse syytettyjen kuulustelun. Tällöin koetti etenkin Tauleri saada syytetyt satimeen tiedustelemalla heiltä II ja III Internationaalin välistä eroa, heidän erimielisyyksiään SDP:n kanssa sekä heidän yhteyksiään suomalaisiin kommunisteihin ja venäläisiin bolshevikkeihin. Kaikki syytetyt vastasivat samansuuntaisesti, että II Internationaalin kannattajat olivat valmiit hyväksymään sodan ja myöntämään sen käymiseen varoja, kun taas III Internationaalin jäsenet olivat sotaa ja sotilasmäärärahoja vastaan. Ensinmainitut eivät kyllin tarmokkaasti ajaneet työväenluokan etuja, kun taas jälkimmäiset olivat johdonmukaisen luokkataistelun kannalla ja vastustivat sen vuoksi myönnytysten merkeissä tapahtuvaa yhteistoimintaa porvarillisten puolueiden kanssa. Syytetyt ilmoittivat jättäneensä SDP:n, koska se oli II Internationaalin myöntyväisen ja saamattoman politiikan kannalla. Monet heistä myönsivät, etteivät he tarkemmin tunteneet kummankaan Internationaalin ohjelmaa, vaan ainoastaan niiden toiminnan yleisen suunnan ja niissä vallitsevan aktiivisuuden määrän. Kaikki syytetyt kielsivät olleensa yhteydessä kommunisteihin ja pari heistä ilmoitti käsittäneensä SSTP:n eräänlaiseksi SKP:n maanalaisen ja vähemmistödiktatuuriin pyrkivän toiminnan vastapainoksi. Wuolijoki mainitsi SKP:n puo-

lestaan hyväksyneen Moskovassa päätöslauselman, jossa varoitettiin SSTP:n tapaisen vasemmistososialistisen puolueen perustamisesta.

Syytteen muotoili lopullisesti Wallén. Hän piti raskauttavana jo sitä, että va. puoluetoimikunta oli kehoittanut »köyhälistön luokkataistelun kannalla olevia työväenjärjestöjä» lähettämään edustajansa uuden puolueen perustavaan kokoukseen. Tämän näkemyksen mukaan olisivat yleensä kaikki marxilaisella luokkataistelulinjalla toimivat työväenpuolueet valtiopetoksellisia — mm. vanha työväenliikkeemme ainakin v:sta 1903 lähtien. Wallénin pääväite oli, että III Internationaaliin liittyminen merkitsi päätöstä toteuttaa puolueen ohjelma »*myöskin* vallankumouksellisilla teoilla». Tähän perustuva loppupäätelmä oli: »semmoisen yhtymän muodostaminen, joka aikoi käyttää myös laittomia keinoja valtakunnan voimassaolevan hallitusmuodon kumoamiseksi tai muuttamiseksi, sisälsi valtiopetoksen valmistelun». Voidakseen päätyä tähän lopputulokseen, oli syyttäjän vielä saatava mitätöidyksi puolueen ohjelman väkivaltaa syrjeksivä kanta. Tässä tarkoituksessa hän esitti sen täysin perustelemattoman päätelmän, että III Internationaaliin liittymistä koskevaan päätökseen liitetty varaus 'omalla ohjelmalla' »ei muuttanut asian laatua», koska »ilmeistä oli, että sanottu lisäys oli tehty ainoastaan asian oikean laidan salaamiseksi». Jos syyttäjä olisi ollut johdonmukainen, olisi hänen täytynyt väittää, että myös puolueen ohjelmassa esitetty kielteinen kannanotto väkivaltaisten keinojen käyttämiseen oli sisällytetty siihen »ainoastaan asian oikean laidan salaamiseksi».

Syytetyistä erityisesti S. Wuolijoki ja Eino Pekkala esittivät painavia puolustuskirjelmiä. Ensinmainittu totesi SSTP:n ohjelmasta: »14. 5. 20 tapahtui Suomen työväenliikkeen historiassa ensi kerran, että työväen edustajat, kautta koko maan valitut, edustajakokouksessaan hyväksyivät ohjelman, jossa selvin sanoin tuomittiin anarkistiset väkivallan-

teot, epäjärjestykset, mellakat ja kapinat. Tähän saakka ei mikään työväen edustajakokous ollut vielä *ohjelmassaan* (alleviivaus S. W:n) näitä kysymyksiä edes käsitellyt, niihin oli vain kosketeltu enemmän tai vähemmän vaihtelevien menettelytapaponsien yhteydessä.» Osoittaakseen oman kantansa Wuolijoki mm. mainitsi esittäneensä sos.dem. pk:ssa 13. 12. 19 lausunnon väkivaltaisten keinojen käyttämistä vastaan sanoen silloin: »Minä vastustan kaikkea kapinaa aina ja joka paikassa.»

Wuolijoki huomautti, että III Internationaaliin kuului 40 eri puoluetta 28 eri maasta ja että niiden joukossa olivat kommunistiset puolueet vähemmistönä. Itse asiassa III Internationaaliin kuuluivat mm. Norjan, Espanjan ja Bulgarian sos.-dem. puolueet sekä Ruotsin Sos.dem. Nuorisoliitto. Oli syytä panna erityisesti merkille, että Espanjankin silloinen monarkistinen ja varsin vanhoillinen valtiovalta oli sallinut avoimen liittymisen III Internationaaliin. *III Internationaali puolestaan salli jokaisen jäsenpuolueensa toimia oman ohjelmansa pohjalla.*

Wuolijoki oli myös hankkinut todistuksen Anton Kotoselta, joka eduskunnan varapuhemiehen ominaisuudessa oli vähän aikaisemmin osallistunut siihen lähetystöön, joka Suomen hallituksen puolesta kävi ilmaisemassa tämän kiitollisuuden Englannin, Ranskan ja Italian hallituksille siitä, että nämä olivat tunnustaneet maamme itsenäisyyden. Todistuksessaan Kotonen ilmoitti ko. matkan yhteydessä ottaneensa selon vasemmistoryhmien asenteesta ja tällöin havainneensa, että »kaikkien näiden maiden työväenpuolueissa tätä nykyä käy taistelu III internationaaleen liittymisen puolesta ja sitä vastaan sekä *että tästä kysymyksestä kaikkialla voidaan, viranomaisten sitä mitenkään estelemättä, vapaasti keskustella ja päättää.* Ja sikäli kuin minulle useat Italian sosialistisen parlamenttiryhmän jäsenet kertoivat, ei se tunnettu tosiasia, että mainitun maan sosialistinen puolue kokonaisuudessaan on liittynyt III internationaaleen, juuri ollenkaan ole aiheutta-

nut puolueesta eroamisia, vaan toimivat puhtaasti parlamenttaariset sos.demit edelleenkin samassa puolueessa jyrkempien ainesten kanssa, mikä seikka nähdäkseni osoittaa, että *ei siihen tai tähän internationaleen liittymiselle sellaisenaan anneta ratkaisevaa merkitystä puolueen poliittista toimintaa määrättäessä.* ... koko ns. internationaalekysymys ... on juuri nykyisin eri maitten työväenjoukkojen keskuudessa siihen määrään riidanalainen ja selvittämätön, että on *asioita seuranneenkin vaikea sanoa, mitkä ovat eri internationaalien omaksumat ohjelmat ja menettelytavat*».

Pekkala puolestaan tehosti, että kaikkia SSTP:n perustavassa kokouksessa esillä olleita kysymyksiä oli jo aikaisemmin käsitelty monissa sos.dem. järjestöissä ja myös SDP:n lehdistössä. Eräät sos.dem. perusjärjestöt olivat jopa tehneet päätöksiä III Internationaaliin liittymisestä. SSTP:n perustavan kokouksen järjestäjät ja osanottajat eivät siis tehneet muuta kuin ilmaisivat edustamiensa järjestöjen omaksuman kannan. Näin ollen ei missään tapauksessa voitu asettaa syytteeseen vain muutamia henkilöitä. Jos mainittuja yksimielilisesti syntyneitä päätöksiä voitiin pitää rikollisina, niin olivat niistä yhtäläisesti vastuussa asianomaisten järjestöjen kymmenetttuhannet jäsent. Siksipä vain muutamien syyttäminen oli Pekkalan mielestä pelkkää politiikkaa, ei tasapuolista oikeudenkäyttöä. Pekkala huomautti myös, että monet sos.dem. järjestöt jo olivat eronneet puolueestaan tai olivat aikeissa tehdä sen. Tässä tilanteessa oli tärkeätä aikaansaada kiinteä yhdysside näiden tyytymättömien järjestöjen välille, »jotteivät ne joutuisi harhapoluille».

Pekkala, joka perustavan kokouksen tärkeimpien alustusten esittäjänä hyvin tunsi asiat, korosti lisäksi, että III Internationaalin jäsenyys ei välttämättä edellyttänyt väkivaltaisten keinojen käyttämistä eikä myöskään velvoittanut jäseniä noudattamaan keskusjohdon tätä tarkoittavia kehoituksia. Tiettävästi ei III Internationaali ollutkaan kehoittanut, ei ainoassakaan tapauksessa, jäsenpuolueitaan ryhtymään määrät-

tyihin väkivaltaisiin toimenpiteisiin. Mutta vaikkapa III Internationaali olisikin antanut jäsenjärjestöilleen tällaisia kehoituksia, ei niiden olisi ollut pakko noudattaa sellaisia ohjeita. Jäsenjärjestöt saattoivat sitäpaitsi aina erota III Internationaalista, mikäli eivät olleet tyytyväisiä sen toimintaan tai sen antamiin toimintaohjeisiin. Näin tapahtuikin myöhemmin monessa tapauksessa. Joka tapauksessa *III Internationaalin jäsenyys syntyi vasta sitten, kun tuon järjestön asianomaiset elimet olivat hyväksyneet uuden jäsenyyden. SSTP ei kuitenkaan ollut ehtinyt edes hakea jäsenyyttä,* joten sillä ei vielä ollut mitään muodollista yhteyttä III Internationaaliin eikä niin muodoin myöskään mitään sellaisesta ehkä aiheutuvaa rikosoikeudellista vastuuta.

Pekkala viittasi niinikään siihen, että SSTP:n menettelytapaohjeissa edellytettiin puolueen koettavan saada vaikutusvaltaa ammatillisissa järjestöissä ja osuustoimintaliikkeessä, mitkä rauhallisen työn muodot olisivat olleet tarpeettomia, jos sen tavoitteena olisi ollut saada koko valtiovalta käsiinsä väkivaltaisin keinoin. Tämän mukaisesti puolueen suhtautuminen eduskuntavaaleihin ei liioin ollut sinään kielteinen, vaan päätti se nimenomaisesti jättää osanottonsa niihin myöhemmin ratkaistavaksi kyseisenä ajankohtana vallitsevien olosuhteiden pohjalla. Pekkala selitti: »Parlamentaariseen toimintaan nähden puolue siis, kuten menettelytapapäätöksestä selviää, erinäisissä suhteissa asettuu arvostelevalle, muttei silti hylkäävälle kannalle.» Hän tehosti vielä, ettei hän itse henkilökohtaisesti hyväksynyt väkivaltaisia keinoja. Hän ei ollutkaan millään lailla sekaantunut sisällissotaan eikä yleensäkään ollut aikaisemmin sanottavasti osallistunut puoluepoliittiseen toimintaan.

Mitä tuli SSTP:n suosittelemaan neuvostojärjestelmään, tarkoitettiin sillä vain työpaikkaneuvostoja, jollaisia niihin aikoihin oli perustettu eräissä muissakin maissa, mm. Saksassa oikein lainsäädännöllisesti (meilläkin on nyttemmin

lainsäädännöllisesti järjestetty sellaisia tuotantokomiteoiden nimisinä).

Pekkala tehosti erityisesti, että *kaikki toimenpiteet uuden puolueen perustamiseksi olivat tapahtuneet avoimesti ja siinä käsityksessä, että tuo kaikki on täysin sallittua.* Valtiovallan olisi pitänyt ehkäistä kokouksen pitäminen, jos sen jo ennakolta julkituotuja tavotteita pidettiin lainvastaisina, ja samoin olisi kokouksessa läsnäolleiden poliisiviranomaisten täytynyt oitis estää kaikki keskustelu III Internationaaliin liittymisestä ym. sellaisista seikoista, joita voitiin pitää rikollisina. Lopuksi Pekkala torjui kaikki vihjailut siihen, että uusi puolue olisi tarkoitettu SKP:n peitejärjestöksi: »On mahdotonta käsittää, kuinka syytekirjelmässä on voitu rinnastaa keskenään uuden puolueen perustaminen ja salainen toiminta sekä edelleen viitata johonkin Venäjältä päin harjoitettuun kiihoitukseen, vaikka tällaiseen rinnastukseen ei ole vähintäkään aihetta, koska *puolue perustettiin julkisesti ja oli tarkoitettu toimivaksi julkisesti.*»

Wuolijoki esitti puolestaan loppulausunnossaan yleisnäkemyksensä seuraavasti: »Käsittääkseni minun noudattamani tie on ainoa tie, joka voi vieroittaa Suomen työväen bolshevismista ja vapauttaa sen siitä rajantakaisten suomalaisten kommunistien valvonnasta, johon se osittain näyttää joutuneen. Mutta jos SSTP:n ei anneta rauhassa ja häiritsemättä järjestää työväenjoukkoja laillisen, rauhallisen ohjelman ympärille, on seurauksena se, että valtiovalta täten työntää äärettömät joukot Suomen työväkeä suorastaan salaiseen toimintaan ja kommunistien syliin. Jos näin käy, katson minä sen maalle suureksi onnettomuudeksi.»

Mitä eri syytettyjen osuuteen tuli, osoitti Wuolijoki olleensa kokonaan poissa kokouksesta juuri silloin, kun päätös III Internationaaliin liittymisestä tehtiin — hänellä ei siis ollut mitään osuutta siihen toimenpiteeseen, johon syyte perustui. Sama oli asianlaita Virran kohdalla. Eräät muut syytetyt puolestaan huomauttivat osuutensa rajoittuneen sii-

hen, että he valittuina edustajina olivat olleet läsnä kokouksessa ja olivat siellä tulleet valituiksi joihinkin luottamustehtäviin.

Erittäin arvovaltaista tukea antoi syytetyille rikosoikeuden professori A. Serlachiuksen 27. 8. 20 päivätty lausunto, jossa hän esitti mm. seuraavaa:

»Käsittääkö päätös liittyä III internationaaleen valtiopetoksen valmistelun ulkonaiset (objektiiviset) tunnusmerkit, on kerrassaan mahdotonta sanoa tuntematta tarkalleen, millainen yhtymä III internationaale on ja erittäinkin tämän yhtymän valtiollista ohjelmaa. Tässä suhteessa *häälyy syyte kokonaan ilmassa, sillä asiakirjoista hakee turhaan vähintäkään selvitystä näistä asioista.* Ja juuri tällainen selvitys olisi ollut sitä välttämättömämpi, kun harvalla ihmisellä tässä maassa on autenttiset tiedot III internationaalen todellisesta laadusta. Yksin syytetyilläkin ei näy kaikilla olevan samaa käsitystä ko. yhtymän luonteesta ja sen valtiollisesta ohjelmasta ... *Syytettyjen esiintuoma tosiseikka, että vasemmistososialistit useissa maissa ovat yhtyneet siihen ilman, että tämä on aiheuttanut mitään toimenpiteitä heitä vastaan valtiovallan puolelta, puhuu kieltämättä vahvasti aihetodisteluna (indisiona) syyttäjän käsitystä vastaan tästä yhtymästä.* ... Virallinen syyttäjä puolestaan taas ei ole edes yrittänytkään todistaa omaa, syytettyjen vastaansanomaa käsitystään oikeaksi. ... *toistaiseksi on aivan selvittämätön kysymys, käsittääkö Suomen vasemmistolaisten 13—14. 5. 20 tekemä päätös III internationaaleen yhtymisestä sellaista tekoa, jolla on valtiopetoksen valmistelun ulkonaiset tunnusmerkit.*

Mitä teon subjektiiviseen puoleen tulee, ei asia myöskään ole selvä. *Voidaan tosin sanoa vähemmän luultavaksi, että syytetyillä olisi ollut tietoisuus siitä, että tuo päätös saattaisi käsittää jotakin oikeudenvastaista, koska päätös tehtiin julkisesti asianomaisten poliisiviranomaisten läsnäollessa. ... päätös III internationaaleen liittymisestä päätöksentekijäin*

omasta mielestä oli pikemminkin poliittisen uskontunnustuksen omaksuminen, teoreettisen kannan määrääminen kuin faktillinen toiminta sen tai tuon valtiollisen ihanteen toteuttamiseksi.

Miten omaksuttu teoreettinen kanta oli käytännössä toteutettava, näkyy päätöksen tekijöille olleen cura posterior (myöhemmän ajan huoli, Hn), jonka pohtimiseen ei vielä ehditty päästä. *Päätöksen tekijöillä ei siis enempää kuin asian valmistajillakaan nähdäkseni ollut sitä tietoisuutta tekonsa tosiasiallisesta laadusta, minkä t a h a l l i n e n valtiopetoksen valmistelu edellyttää.* ... tulen siis siihen lopputulokseen, että *syytetyitä* — niin yhteiskunnan vastainen (asosialinen) ja yleisvahingollinen kuin heidän toimintansa on ollutkin — *ei voida tuomita valtiopetoksen valmistelusta.*»

Saatuaan näin eri tahoilta monipuolista valaistusta asiaan HO ryhtyi tekemään päätöstään. HO:n kyseisen osaston nuorimpana — ja vastaavasti kokemattomimpana — jäsenenä Westerlingin oli ensiksi ilmaistava kantansa. Hän teki tämän kirjallisesti ja omaksui syyttäjän vaatimukset perusteluineen melkein sellaisinaan. Sandelius, af Björkesten ja Jusélius yhtyivät Westerlingin kantaan. Vain osaston vanhin jäsen Roinila oli toista mieltä. Hänen mukaan III Internationaalin kannalla olevat olivat omaksuneet »Marxin sosialismin nimellä tunnetun yhteisomistukseen perustuvan yhteiskunta- ja talousjärjestelmän» ja olivat siihen päästäkseen valmiit kumoamaan voimassaolevan hallitusmuodon, tarvittaessa laittomallakin tavalla. Hänen mielestään kuitenkin »mainitun internationaaleen liittymistä tarkoittava päätös, jonka teon jälkeen poliisiviranomainen oli *heti* hajoittanut po. kokouksen, niin ollen *oli ymmärrettävä uhkaukseksi* otollisen ajan tultua panna kokouksessa hyväksytty, pääpiirteissä marxilaisen yhteiskunta- ja talousjärjestelmän käsittävä ohjelma Suomessa kerrotuin tavoin täytäntöön, eikä *tuollaista uhkausta taas ... voitu pitää sellaisena valtiopetoksen valmistelutoimintana, jota edellytettiin RL 11:4:ssä.*»

Tästä johtuen Roinila hylkäsi syytteen kokonaan. HO:n ko. osaston ainoa suomenkielinen jäsen oli siis aivan toisella kannalla kuin sen ruotsinkieliset jäsenet.

HO:n päätös laadittiin Westerlingin kannan mukaiseksi ja päivättiin 8. 2. 21. Tuomion mukaan »semmoisen yhtymän muodostaminen, joka *aikoi* käyttää *myöskin* laittomia keinoja valtakunnan voimassaolevan hallitusmuodon kumoamiseksi ja muuttamiseksi, sisältää valtiopetoksen valmistelun». Laittomien keinojen käyttämistä koskeva päätelmä oli tehty sillä perusteella, että SSTP oli päättänyt liittyä III Internationaaliin, ja huomioonottamalla, että viimemainitun »periaatteisiin kuuluu, että se ... *kehoittaa* (ei siis velvoita, Hn) järjestöjään toteuttamaan tarkoituksensa uuden hallitusmuodon ja uuden yhteiskuntajärjestyksen saavuttamiseen nähden *myöskin* vallankumouksellisilla teoilla, jollaisia käyttämättä III Internationaalen äsken viitatut periaatteet eivät ole toteutettavissa.» Asiallisesti *HO siis pani pääpainon III Internationaaliin liittymiselle.* SSTP ei kuitenkaan koskaan ollut tullut III Internationaalin jäseneksi eikä edes voinutkaan tulla jo siitä syystä, että SSTP ei ehtinyt tulla perustetuksi eikä siis koskaan saavuttanut muodollista toimikelpoisuutta.

Syytetyistä tuomittiin Pekkala, Wuolijoki, J. O. Jalava, J. A. Lehtinen ja A. Raatikainen 1 ½ v:ksi kh:seen sekä M. Haikarainen, Tuomas Heinonen, Heikkilä, Ida Kantanen, Alfred Laine, Olli Partanen, Robert Virta, Agata Vatanen ja K. A. Leino 1 v:ksi kh:seen sekä kaikki lisäksi menettämään määrävuosiksi kansalaisluottamuksensa. Jalavan, Lehtisen, Raatikaisen ja Wuolijoen kohdalla määrättiin myös VRO:n tuomitsemien rangaistusten suorittamatta jäänyt osa täytäntöönpantavaksi, joten asianomaisten koko rangaistusaika muodostui mainittua paljon pidemmäksi. On huomattava, että vaikka rangaistus lähinnä aiheutui III Internationaaliin liittymistä koskevasta päätöksestä, *myös Wuoli-*

joki ja Virta tuomittiin, vaikka he eivät edes olleet läsnä ko. päätöstä tehtäessä.

HO:n päätöksessä määrättiin kaikki tuomitut heti vangittaviksi. Kun koko asia jo oli selvitetty, olisi vangitseminen ollut sallittua ainoastaan siinä tapauksessa, että voitiin otaksua tuomittujen yrittävän paeta, mihin otaksumaan tuskin oli syytä. Kun Turun HO hieman aikaisemmin oli tuominnut ahvenanmaalaisten separatistien johtomiehet C. Björkmanin ja J. Sundblomin maanpetoksen valmistelusta niinikään kh:seen, olikin se jättänyt heidät vapaalle jalalle.

Tuomituista Heikkilä, Leino ja Kantanen arvioivat valittamisen hyödyttömäksi. Muut sensijaan valittivat. Tällä kertaa senaattori A. W. Ruusuvaara esiintyi puolustusasianajajana. Hän tehosti, että valtiopetoksen tuntomerkki oli *aikomus,* joten sen edellytyksenä siis oli *tahallinen teko.* Valtiopetoksen *tuottamuksellinen* valmistelu ei voinut olla rangaistavaa. Kukaan syytetyistä ei kuitenkaan ollut suunnitellut mitään kiellettyä tekoa, vaan olivat he kaikki otaksuneet, että uuden puolueen julkinen perustaminen oli täysin sallittua. Ruusuvaara huomautti myös, että valtiopetoksen valmistelu edellytti tarkoin määrättyä tekoa, tässä tapauksessa joko III Internationaaliin liittymiseen sisältyvää nimenomaista sitoumusta panna toimeen sen keskuselimien ohjeiden mukainen valtiopetos tai Suomessa laadittua suunnitelmaa ainakin pääsuunnaltaan määrätyn konkreettisen valtiopetoksen suorittamisesta. Mitään tällaista tekoa ei syytettyjen tapauksessa kuitenkaan ollut esiintynyt.

Tuomittujen puolesta jätettiin niinikään KKO:lle Serlachiuksen uusi lausunto. Siinä hän katsoi, että valtiopetosrikoksen syntymiseen tarvittiin tässä tapauksessa kaksi edellytystä. Ensimmäinen oli, että »III internationaali on puolue eli yhtymä, joka päämaassaan Venäjällä paraikaa koettaa toimeenpanna tai on toimeenpannut vallankumouksen ja kehoittaa samoin ajattelevia toisissa maissa toimeenpanemaan samantapaisen vallankumouksen, kukin omassa maassaan —

jota seikkaa ei asiakirjoissa ole luotettavasti todettu.» Toinen oli, että »III internationaaliin liittyminen sisältää *sitoumuksen*, joko Moskovan pääkortteerista saamansa ohjelman mukaisesti tahi oman, täällä kotona laaditun suunnitelman mukaisesti toimeenpanna edes *pääsuunniltaan määrätyn* konkreettisen valtiopetoksen». Serlachius totesi, ettei oltu väitettykään syytetyillä olleen tällaista konkreettista vallankumoussuunnitelmaa, sekä päätteli edelleen: »*Yhtymän perustamista* tahi sitä valmistelevaa toimenpidettä sitävastoin, jonka tarkoituksena on vain harjoittaa vallankumouksellista propagandaa yleensä, ylläpitää kansassa vallankumouksellista henkeä yleensä, tarkoittamatta mitään määrättyä konkreettista valtiopetosta, *ei ainakaan Suomen rikosoikeuden mukaan voida pitää valtiopetoksen valmisteluna.*»

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset Julian Serlachius, Väinö Hirvinen, V. Blåfield, W. Andersin sekä apujäsenenä oikeussihteeri A. Sarva. Esittelijänä toimi oikeussihteeri V. O. L. Parviainen.

KKO aikoi ensin vahvistaa HO:n tuomion sellaisenaan, mutta sitten Andersin teki ehdotuksen uusiksi perusteluiksi ja häneen yhtyivät Serlachius ja Sarva. Blåfield teki oman muutosehdotuksensa, jonka mukaan Haikarainen, Vatanen, Virta, Laine ja Partanen olisi tuomittu vain *avunannosta* valtiopetoksen valmisteluun 6 kk:n *ehdolliseen* kh-rangaistukseen. Ainoastaan Hirvinen pysyi loppuun asti täysin HO:n kannalla. KKO:n päätös tehtiin 20. 4. 21. Siinä lausutaan: »(syytettyjen nimet) perustaessaan puheenalaisen järjestön, jonka *tarkoitus* oli poistaa *porvarillinen valtiokoneisto* ja asettaa sen sijaan *köyhälistön valta* työväen neuvostojärjestelmän muodossa, ovat järjestön ohjelman toteuttamista varten hyväksyneet *menettelytapaperiaatteet* selittäen niissä mm. ... » Selostettuaan sitten ko. periaatteita ja nimenomaan niiden kielteistä suhtautumista kapitalistiseen kansanvaltaan, KKO teki odottamattoman päätelmän: » ... tästä käy selville, että *järjestö on aikonut käyttää lait-*

tomia keinoja valtakunnan voimassaolevan hallitusmuodon kumoamiseksi.»

KKO myönsi näissä perusteluissa, että nykyinen *valtiokoneisto* on porvarillinen, ja piti sen vaihtamista köyhälistön valtaan rikollisena. RL rankaisee kuitenkin vain *hallitusmuodon* muuttamisyrityksestä. Merkittävää on, että KKO luopui HO:n tuomion pääasiallisesta perusteesta, sillä *se ei edes viitannut III Internationaaliin liittymiseen*, vaan rajoittui vetämään esille SSTP:n omat menettelytapaohjeet, jotka sen mielestä edellyttivät luopumista parlamentaarisesta tiestä. Näin *KKO antoi SSTP:n menettelytapaperiaatteille ratkaisevamman merkityksen kuin sen säännöissä olevalle määrittelylle sen tarkoituksesta tai kuin sen varsinaiselle ohjelmalle.* Ja nämäkin tavallisesti ajatellen vain toissijaiseen asemaan asetettavat menettelytapaperiaatteet KKO tulkitsi omalla tavallaan. Sen mielestä niistä ilmeni »tarkoitus» ja »aikomus» käyttää laittomia keinoja. Ja tämä jo riitti KKO:n mielestä valtiopetoksen tuntomerkiksi ja rangaistavuuden perusteeksi. KKO ei vaatinut mitään määrättyä *tekoa* eikä liioin yrittänytkään väittää, että syytetyt olisivat suorittaneet jonkin valtiopetoksellisen teon. Itse asiassahan eivät tuomitut olleet ehtineet ryhtyä ainoaankaan toimenpiteeseen SSTP:n ohjelmaa, menettelytapaperiaatteita ja III Internationaaliin liittymistä koskevien päätöstensä jälkeen. Näin ollen *KKO:n tuomio merkitsi, että täysin periaatteelliset, yleisiä valtiollisia näkemyksiä sisältävät kannanotot voitiin selittää valtiopetoksellisiksi. Määrätyt mielipiteet sellaisinaan leimattiin näin rikollisiksi.*

Mainituilla uusilla perusteluilla KKO vahvisti HO:n määräämät rangaistukset Pekkalan, Wuolijoen, Vatasen, Haikaraisen, Partasen ja Virran kohdalla. Muihin nähden se muutti HO:n suorittamaa rangaistusten yhdistämistä tuomituille edulliseen suuntaan siten, että Raatikainen sai kaikkiaan 4 vuotta, Lehtinen 4 v 11 kk. ja Jalava 5 v 10 kk. kh:ta. Mutta näinkin viimemainitut kolme joutuivat VRO:n

tuomioiden huomioonottamisen johdosta kärsimään moninkertaisena sen rangaistuksen, jonka käsiteltävänä ollut tapaus sellaisenaan aiheutti heille, Jalava peräti lähes nelikertaisena.

Tämä lopputulos oli suhteettoman ankara erittäinkin Lehtisen ja Jalavan kohdalla, sillä ensinmainittu oli ollut vain va. puoluetoimikunnan sihteerinä sen toiminnan parina kuukautena, kun taas viimemainittu oli ollut vain järjestönsä lähettämänä edustajana perustavassa kokouksessa ja oli siellä valittu erään valiokunnan jäseneksi.

Kun SSTP:n perustavan kokouksen pelkät päätökset jo sellaisinaan olivat tämän oikeusjutun aiheena, olisi ollut loogillista päätellä, että kaikki ko. päätöksen tekoon yhtyneet, ts. kaikki kokoukseen äänivaltaisina osallistuneet, olivat syyllisiä. *Kuitenkin vain SSTP:n perustavan kokouksen valmisteluihin tai sen johtotehtäviin huomattavimmin osallistuneet tuomittiin, muita ei edes asetettu syytteeseen.*

On syytä panna merkille, että *HO:n enempää kuin KKO:nkaan päätös ei sisältänyt mitään mainintaa SSTP:n lakkauttamisesta.* Sellainen olisikin ollut mahdotonta siitä yksinkertaisesta syystä, että uuden puolueen perustamista ei ehditty saattaa muodolliseen päätökseen.

Pian tämän KKO:n päätöksen antamisen jälkeen suoritettiin eduskunnassa 2. 5. 21 armahduskeskustelu. Sen yhteydessä Kotonen vaati myös SSTP:n perustajille armahdusta arvioiden heidän tuomionsa poliittiseksi. Hän oli edelleen näkevinään SSTP:ssä kommunistien ja Moskovan vaikutusta, mutta silti hän piti valtiovallan toimenpiteitä harhaanosuneina: »Muissa sivistysmaissa ovat vallanpitäjät entisten kokemusten opettamina olleet poliittisesti siksi selvä- ja kaukonäköisiä, etteivät ole yrittäneetkään voimakeinoin estää Moskovaan kallistuvien puolueyhtymien muodostumista. ... se mikä on alun perin ymmärretty mahdottomaksi muualla, se on ja pysyy mahdottomuutena meilläkin. Ja jos tämä ymmärretään eikä tahdota yhä edelleen harjoit-

taa mitä voimakkainta propagandaa kommunistiaatteiden levittämiseksi työväestömme keskuuteen, niin päästettäköön SSTP:n perustajat kiireimmän kaupalla vapauteen. ... SSTP:n edustajat tulevat ensi vaaleissa jälleen astumaan sisään noista ovista. Mikään mahti maailmassa ei voi sitä estää. Ja he saapuvat sitä lukuisampina ja katkeroituneempina, mitä ankarimmin heidän johto- ja toimihenkilöitään ahdistellaan.»

Samassa eduskunnan istunnossa Mikko Ampuja lausui: » ... johtajat agiteeraavat mielipiteittensä hyväksi melkein paremmin silloin, kun he ovat vankilassa.» Toisaalta pääministeri J. H. Vennola lausui helmikuussa 1922 eräälle sos. dem. lähetystölle: »Kommunistit ovat vaarattomampia vapaudessa kuin vankilassa».

Tunnettu ruotsalainen asianajaja, Ruotsin sos.dem. puolueen edustaja sikäläisten valtiopäivien I kamarissa, Georg Branting sai tilaisuuden tarkoin tutustua tähän juttuun ja ilmoitti tällä perusteella katsovansa, että »kyseessä on ilmeinen mielipidevaino.» Selostettuaan syytettyjen puolustuksekseen esittämiään näkökohtia, mm. Serlachiuksen lausuntoa, Branting jatkoi: »Mutta kaikki oli turhaan. *Haluttiin* tuomita ja siksi myös tuomittiin. ... Suomen Korkein Oikeus oli tällä tuomiollaan monen lakimiehen mukaan astunut alas objektiivisen oikeuden tuomarinistuimelta ja oli heittäytynyt poliittiseen taisteluun. *Tuomioistuin salli itselleen sellaisen laintulkinnan käyttämisen, joka oli ainutlaatuinen sivistyneessä maailmassa,* kuten ilmenee siitä selvästä tosiseikasta, että mitään samantapaista ei ollut tapahtunut Skandinaviassa, Saksassa, Englannissa, Yhdysvalloissa ym. maissa, joissa lait eivät ole lempeämpiä eivätkä myöskään kommunistit hillitympiä kuin Suomessa.»

Branting esitti näin kirpeän arvostelun otaksuessaan, että kyseessä oli kommunistinen puolue. Hänen arvostelunsa olisi luultavasti ollut vielä ankarampi, jos hän olisi tiennyt, että

SSTP ei ollut kommunistinen puolue, vaan vasemmistososialistinen, ja että sen kannattajien mielestä puolueen oli omalta kohdaltaan pyrittävä saavuttamaan tavoitteensa rauhanomaista tietä ja siis karttaen kaikkia väkivaltaisia keinoja.

Jättiläisprovokatioko?

Työväenliikkeemme tinkimättömiä aineksia edustanut Helsingin Sosialistinen kunnallisjärjestö, joka v:sta 1919 oli SDP:n oppositioryhmän kärjessä, ei lannistunut siitä, että viranomaiset olivat hajoittaneet SSTP:n perustavan kokouksen sekä vanginneet sen huomattavimmat osanottajat. Kunnallisjärjestö julistautui jo 19. 6. 20 pitämässään kokouksessa uudeksi puolueeksi niinikään nimellä Suomen Sosialistinen Työväenpuolue (seuraavassa SSTP II) ja hyväksyi tälle puolueelle *suunnilleen* samat säännöt ja saman ohjelman kuin alkuperäiselle SSTP:lle oli ehdotettu sekä valitsi sille myös puolueneuvoston. Kaikki nämä päätökset ilmoitettiin kuitenkin nimenomaisesti vain *väliaikaisiksi* siinä melessä, että lopullisten päätösten tekeminen varattiin myöhemmin kokoonkutsuttavan puoluekokouksen oikeudeksi. Kunnallisjärjestön ko. kokouksesta ja sen päätöksistä ilmoitettiin heti avoimesti lehdistössä, mm. SS:ssa. Pian tämän jälkeen alettiin eri puolilla maata perustaa uuden puolueen säännöissä edellytettyjä piirijärjestöjä.

SSTP II:n pn piti ensimmäisen kokouksensa 27—28. 12. 20 ja vahvisti siinä kunnallisjärjestön 19. 6. 20 päättämät toimenpiteet sekä hyväksyi eräitä, noudatettavia menettelytapoja koskevia yleisiä ohjeita, jotka poikkesivat 13. 5. 20 käsiteltävinä olleista SSTP I:n menettelytapaperiaatteista. Pn:n toinen kokous pidettiin 6—8. 1. 22 ja täydennettiin silloin menettelytapaohjeita selittämällä mm., että ammatillisessa liikkeessä oli noudatettava selvää luokkataistelulinjaa turvautumalla lakkojen lisäksi tilanteen mukaan myös teh-

taiden valtaukseen ja muuhun »suoraan toimintaan». Nämäkin ohjeet oli tarkoitettu pelkiksi ylimalkaisiksi osviitoiksi, sillä SSTP II:n sääntöjen mukaan oli vain pk:lla valta päättää ko. asioista. Lopullisten päätösten tekeminen varattiinkin nimenomaisesti tulevalle pk:lle — jollaista ei sitten koskaan jouduttukaan pitämään. Puolueneuvoston ko. päätökset saatettiin julkisuuteen puolueen oman lehdistön välityksellä. Lisättäköön, että mikään SSTP II:n johtoelin ei missään vaiheessa tehnyt päätöstä III Internationaaliin liittymisestä.

Pn:n tammikuussa 1922 pidetyssä kokouksessa käsiteltiin myös kysymystä suomalaisten sissijoukkojen Itä-Karjalaan tekemän retken aiheuttamasta sodanvaarasta sekä annettiin eräille puolueen johtomiehille tehtäväksi laatia rauhan säilymisen tärkeyttä tehostava julistus. Nämä laativatkin julistuksen ja toimittivat sen julkisuuteen. Tällöin heidät heti vangittiin ja asetettiin syytteeseen maanpetoksesta ja valtiopetoksen valmistelusta (vrt. seuraavassa ss. 214—216). Oikeudelliset toimenpiteet kohdistettiin kuitenkin vain niihin puolueen jäseniin, jotka olivat suoranaisesti osallistuneet tuon ns. rauhanjulistuksen laatimiseen ja julkaisemiseen. Muuhun puolueen piirissä tapahtuvaan toimintaan eivät viranomaiset silloin puuttuneet. Helsingin Sosialistinen kunnallisjärjestö puolestaan valitsi tällöin uuden va. puoluetoimikunnan, jonka puheenjohtajaksi tuli N. Wälläri ja sihteeriksi K. L. Kulo.

SSTP II:ta ei saatu rekisteröidyksi — luultavasti siksi, että sen suhde KKO:ssa rangaistusseuraamuksia aiheuttaneeseen SSTP I:een ei rekisteriviranomaisten mielestä ollut selvä. Sensijaan rekisteröitiin uuden puolueen piirijärjestöt, samoin yleensä sen paikalliset yhdistykset. *Puolueen eri alajärjestöjen rekisteröiminen sisälsi viranomaisten nimenomaisen tunnustuksen, että kyseiset yhdistykset täyttivät lain asettamat vaatimukset* mm., mitä tuli niiden tarkoitusperään. Ennen pitkää oli uuden puolueen käytettävissä viisi päivä-

lehteä sekä kolme aikakautista julkaisua. Tämä julkaisutoiminta edellytti niinikään viranomaisten suostumusta. SSTP II osallistui sitten kunnallisvaaleihin sekä samoin v:n 1922 eduskuntavaaleihin, joissa se sai lähes 127.000 ääntä sekä 27 kansanedustajan paikkaa. Puolueen osallistuminen vaaleihin edellytti myös, että viranomaiset monin tavoin antoivat sille nimenomaisen hyväksymisensä. SSTP II:n eduskuntaryhmä hyväksyi sitten noudatettavakseen eräitä toimintaperiaatteita, jotka toimitettiin omalle lehdistölle julkaistaviksi. Puolueen piirissä järjestettiin myös lukuisia vaaliym. kokouksia, joissa poliisiviranomaiset yleensä olivat läsnä puuttumatta kuitenkaan niiden kulkuun tai nostamatta syytteitä niiden vuoksi.

Samalla kuin SSTP II sai ilman esteitä jatkaa ja laajentaa toimintaansa, *suorittivat SSTP I:n suunnittelijat kh-rangaistuksiaan.* Tällainen tilanne sisälsi räikeän oikeudellisen ristiriitaisuuden. Pääministerinä vv. 1920—21 ollut Rafael Erich selitti jälkeenpäin Uudelle Suomelle 7. 8. 23 antamassaan haastattelussa, että hallitus oli hänen aloitteestaan maaliskuussa 1921 käsitellyt kysymystä uudelleen järjestäytyneen SSTP I:n ja sen alajärjestöjen toimihenkilöiden syytteeseen asettamisesta, mutta ministereiden enemmistö ei ollut halukas tähän, toisaalta siksi, että sen oma kukistuminen näytti olevan edessä, toisaalta taas sen vuoksi, että KKO ei vielä ollut antanut tuomiotaan puolueen perustajia vastaan. Hallituksen kantaan vaikutti tällöin paljon se, että sisäministeri von Hellens, jonka epämääräinen kanta alkuaan oli rohkaissut poliisimestari Honkasta ja EK:a ryhtymään toimenpiteisiin SSTP I:ä vastaan, sittemmin päättävästi vastusti kaikkia uusia toimenpiteitä asiassa. Erich viittasi myös siihen, että oikeiston johtaman hallituksen saattoi olla vaikeampi esiintyä jyrkästi vasemmistoa vastaan kuin keskustan johtaman hallituksen. On pantava merkille, että nämä näkökohdat olivat pääasiallisesti poliittisluontoisia.

Kun von Hellens alkoi sisäministerikautensa loppupuo-

lella suhtautua pidättyvästi vasemmistoon kohdistuviin poliisitoimenpiteisiin, oli EK:n pakko vastaavasti hillitä toimintahaluaan. Erichiä seuranneen Vennolan hallituksen alkuaikoina EK oli vielä varovasti odottavalla kannalla. Mutta jo 27. 2. 22 se kirjeellään ilmoitti oikeuskanslerinvirastolle, että »viralliset syyttäjät olivat laiminlyöneet vaatia lakkautettaviksi ne sos.dem. yhdistykset, jotka olivat päättäneet erota SDP:sta» ja toimia SSTP I:n »ohjelman mukaisten päämäärien toteuttamiseksi». Apulaisoikeuskansleri Savonius kehoitti tämän johdosta 9. 3. 22 päiväämällään kirjelmällä, jonka oikeuskanslerinsihteeri G. Möller oli varmentanut, EK:ta ilmoittamaan yleisille syyttäjille niistä tapauksista, joissa työväenyhdistykset »toimivat vastoin rekisteröityjä sääntöjään ja niissä mainittua tarkoitusta». Syyttäjien oli tällöin vaadittava ko. yhdistyksiä lakkautettaviksi. Itse asiassa siis tässä pidettiin SDP:sta eroamista lainvastaisena, vaikka yhdistyslaki nimenomaan turvaa oikeuden erota jokaisesta yhdistyksestä tai järjestöstä.

Suomen Sosialidemokraattinen Nuorisoliitto oli päättänyt olla kiinteässä yhteydessä SSTP II:n kanssa ja oli myös vv. 1921—22 tehnyt erinäisiä päätöksiä yhteistoiminnasta III Internationaalin alaisten nuorisojärjestöjen kanssa, kuitenkin »omalla ohjelmallaan». Nuorisoliitto oli niinikään julkaissut eräitä jyrkkää luokkataistelukantaa esittäviä painotuotteita, mm. 3. 9. 22 järjestämäänsä yleistä nuorisopäivää varten laaditun lentolehtisen »Herää, käy taisteluun!». EK:n aloitteesta sisäministeriö tiedusteli 2. 9. 22 kirjelmällään oikeuskanslerinvirastolta, eikö tuo lentolehtinen sisältänyt kehoitusta valtiopetokseen? Oikeuskansleri Charpentier vastasi G. Möllerin varmentamassa kirjeessä myöntävästi tähän tiedusteluun. Tämän mukaisesti kaupunginviskaali Enebäck sai tehtäväkseen vaatia Helsingin RO:ssa Nuorisoliiton lakkauttamista. RO:ssa käsittelivät asiaa oikeusneuvosmiehet G. L. Björkman, G. U. Lagerblad ja K. J. Holmberg. RO:n 11. 4. 23 päätöksellä Nuorisoliitto lakkautet-

tiinkin lainvastaisesta toiminnasta. Mutta vain RL 16:8 ja 24 perusteella, siis rikoksen yllyttämisestä sekä valtiovallan edustajia koskevien perättömien tietojen levittämisestä. *Liiton toimihenkilöitä ei tuomittu mihinkään rangaistukseen* lukuunottamatta puheenjohtaja V. A. Vuoriota, joka sai pienen sakon eräiden yhdistysrekisteritoimistolle tehtävien ilmoitusten laiminlyömisestä. Asia joutui sitten Turun HO:een, jossa asian käsittelyyn osallistuivat HO-neuvokset G. E. Havu, A. Jusélius sekä apujäseninä viskaalit E. Hedenberg ja C. A. Hastig. HO vahvisti 20. 12. 23 RO:n päätöksen sellaisenaan.

Viranomaiset pyrkivät jarruttamaan ammatillistenkin järjestöjen toimintaa, mutta aluksi ei niitä vastaan pantu vireille mitään vakavampia syytteitä, näin ehkä siksi, että ne eivät aikaansaaneet mitään merkittäviä työtaisteluja. Niinpä satamatyöläisten eräissä kaupungeissa toimeenpanemat lakot murrettiin aika helposti rikkureiden avulla. Oulussa oli lokakuussa 1920 perustettu SAJ:öön liittynyt Pohjolan Ammatillinen Piirijärjestö, jonka puheenjohtajaksi tuli räätäli Matti Väisänen. Kun Pohjois-Suomessa maksettiin etenkin siellä tärkeissä metsätöissä pieniä palkkoja, teki mainittu piirijärjestö kesäkuussa 1922 päätöksen yleislakon järjestämisestä koko Oulun läänissä. Tällöin EK heti puuttui asiaan pidättämällä ko. piirijärjestön johtohenkilöt ja nostattamalla heitä vastaan syytteen valtiopetoksen valmistelusta. Eräitä heistä, mm. Väisästä, syytettiin tällöin muustakin valtiopetoksen valmisteluksi leimatusta toiminnasta kuin mainitun yleislakon järjestämisyrityksestä.

Vaasan HO:ssa syyttäjänä toiminut notaari A. Saxén vaati Ammatillisen Piirijärjestön toimihenkilöille edesvastuuta valtiopetoksen valmistelusta, koska tuo järjestö »Ammattijärjestön alaisena tulisi, kuten Ammattijärjestökin, toimimaan porvarillisen valtiokoneiston ja nykyisten yhteiskuntajärjestyksen poistamiseksi Suomessa», ja koska lisäksi »järjestö oli päättänyt liittyä ns. III internationaaliin, vaikka

heille oli tunnettua, että III internationaalin periaatteisiin kuului *myöskin* vallankumouksellisten tekojen puoltaminen keinoina, joita käyttäen oli pyrittävä saavuttamaan uusi hallitusmuoto ja yhteiskuntajärjestys» ja koska syytetyt myös olivat, »kouluttaakseen työläisiä vallankumousta varten, kesäkuussa vielä sanottuna vuonna päättäneet julistaa koko Oulun läänin käsittävän yleislakon». Vaasan HO hylkäsi 15. 12. 22 antamallaan päätöksellä syytteen toteennäyttämättömänä muiden paitsi erään V. Kylmäsen kohdalla, joka tuomittiin 2 vuodeksi kh:seen »rikokseen kehoittamisesta».

Asia joutui valitusteitse KKO:een, jossa sen käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvokset J. Nordgren, F. Pehkonen, A. Sarva, H. Bäckström ja L. Woipio. Esittelijänä toimi oikeussihteeri G. Nybergh. KKO:n päätös annettiin vasta 30. 5. 24 Sarvan ja Bäckströmin ollessa toista mieltä kuin muut. Päätöksen lähtökohtana oli, että mainitun piirijärjestön johtohenkilöt olivat olleet yhteydessä SSTP I:een, ja lausuttiin siinä: » ... SAJ:n ja siihen kuuluvien alijärjestöjen johto oli liittynyt palvelemaan SSTP:n tarkoitusperiä ja näitä järjestöjä oli ryhdytty puolueen perustavassa kokouksessa tehdyn ... päätöksen mukaan järjestämään uudelleen, jotta niitä suunniteltua vallankumousta toteutettaessa voitaisiin, *työtaisteluissa kuriin ja yhteisvastuun tuntuun totutettuina,* käyttää valtiollisina taistelujärjestöinä.» Päätöksessä mainittiin edelleen, että SSTP I oli päättänyt liittyä III Internationaaliin ja että »sen tarkoitus siis oli laittomalla tavalla kumota valtakunnan hallitusmuoto.» Väisästä itsestään mainittiin, että hän oli ollut SSTP I:n perustavassa kokouksessa *»vastustamatta* siellä tehtyjä, jo kokoukseen annetussa kutsukirjeessä pääpiirteittäin esitettyjä ehdotuksia, on ne hyväksynyt ja siten *myötävaikuttanut puoluejärjestön perustamiseen,* jonka tarkoituksena oli, *ellei* voimassa olevaa yhteiskuntajärjestystä, kuten odotettavissa oli, saataisi kumotuksi perustuslaillista tietä, hävittää se laittomalla tavalla, vieläpä itsekin astunut tämän puoluejärjestön

palvelukseen sen tarkoitusperiä ajavan ns. Suomen Ammattijärjestön palkattuna johtomiehenä». Kuitenkin KKO oli sitä mieltä, että »Väisäsen osanottoa Pohjolan piirijärjestön toimeenpanevan valiokunnan siihen kesäkuussa 1922 pidettyyn kokoukseen, jossa on päätetty ennenmainitun työlakon julistamisesta, *ei voida pitää edellä puheena ollutta tahi muutakaan suunniteltua valtiopetosrikosta valmistelevana tekona.*» Yleislakon järjestelystä ei siis Väisänen saanut mitään rangaistusta, mutta sensijaan kyllä osallistumisesta SSTP I:n perustavaan kokoukseen sekä samansuuntaisella pohjalla toimivien järjestöjen työhön. Samalla perusteella KKO tuomitsi muutkin syytetyt 1—3 vuodeksi kh:seen. Maininta SSTP I:n perustamisesta oli kuitenkin väärä, sillä tuota puoluetta ei ehditty perustaa.

KKO asettui siis sille kannalle, että ken oli läsnä jossakin kokouksessa, eikä nimenomaisesti esittänyt vastalausetta sen päätöksien johdosta, oli rikosoikeudellisesti vastuussa niistä. Edelleen tuomio sisälsi sen, että milloin jokin järjestö oli päättänyt liittyä III Internationaaliin, jokainen ensinmainitun jäsen voitiin tuomita rangaistukseen valtiopetoksen valmistelusta, vaikka ko. järjestöä vastaan ei olisikaan ryhdytty erilliseen oikeudenkäyntiin. Toisaalta tuomiossa todettiin, ettei ainakaan alueellisesti rajoitetun yleislakon päättäminen selaisenaan ollut rangaistavaa.

KKO oli nimenomaisesti rinnastanut SAJ:n ja SSTP I:n tarkoitusperät ja leimannut kummatkin valtiopetoksellisiksi. Sisäministerinä toimiva HO-asessori K. Sahlstein kiirehti tekemään tästä sen johtopäätöksen, että SAJ:n jäsenyhdistyksiä vastaan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin. Hän lähetti maaherroille 4. 6, 9. 9 ja 25. 9. 24 kiertokirjeet, joissa kehoitti näitä heti lakkauttamaan SAJ:n alaisten yhdistysten toiminnan väliaikaisesti, kunnes tuomioistuimet ehtisivät antaa asiassa lopullisen päätöksen. Sisäministeriön antamien tietojen mukaan oli ainakin 288 SAJ:n alaista yhdistystä liittynyt SSTP II:een tai avustanut sitä rahallisesti.

SAJ puolestaan lähetti 11. 8. 24 Kansainväliselle työtoimistolle valituskirjelmän, jossa se pyysi tämän toimenpiteitä, koska ammatillinen järjestäytymisvapaus Suomessa oli uhattuna. Kansainväliseen työjärjestöön liittyessään Suomikin oli hyväksynyt sen perussäännön, jossa taattiin ammatillisen liikkeen toimintavapaus. Oikeuskansleri Charpentier piti näin ollen välttämättömänä 20. 6 ja 29. 6. 25 antamissaan tulkintapäätöksissä selittää, että ammatillista yhdistystä tai järjestöä ei voitu määrätä lakkautettavaksi pelkästään sillä perusteella, että se oli liittynyt SSTP II:een tai oli suorittanut tälle maksuja.

Sos.dem. Nuorisojärjestöä ja Pohjalan Ammatillista Piirijärjestöä vastaan käydyt oikeusjutut olivat osoittaneet ainakin sen, että EK:lla jälleen oli mahdollisuus tehostaa vasemmistososialisteja vastaan kohdistamaansa toimintaa. Vielä enemmän merkitsi käytännössä se, että Svinhufvudin ja Paasikiven hallitusten jäsenenä toiminut suurtilallinen Kyösti Kallio tuli 14. 11. 22 muodostetun keskustahallituksen pääministeriksi. Ehdittyään tutustua tämän hallituksen jäsenten asennoitumiseen EK havaitsi, etteivät nämä tulisi asettamaan esteitä toimenpiteille, jotka suuntautuivat vasemmistoaineksia vastaan. EK:n päällikkö VT Fr. Klemetti lähetti näin ollen 10. 1. 23 KKO:lle kirjeen, jossa pyysi tältä SSTP I:n perustajia koskevia asiakirjoja voidakseen jatkaa jutun selvittelyä niiden puolueen perustavaan kokoukseen osallistuneiden henkilöiden kohdalta, joita ei heti oltu asetettu syytteeseen. Vaikkapa virastohitaus otettaisiinkin huomioon, oli toki lähes 32 kuukautta pitkä aika tämän asian kaivamiseksi jälleen esiin vihreän veran alta!

EK:n näin pitkän ajan kuluttua vireille panemat jatkoselvittelyt sujuivat yleensä hitaasti, joten syytteiden nostaminen saattoi vielä lykkäytyä muutamia vuosia. Kuvaava oli esim. erään Suomussalmella asuvan Ilmari Heikkisen tapaus. KKO antoi häntä koskevan päätöksensä vasta 3. 2. 27. Häntä ei syytetty mistään muusta kuin siitä, että hän

sos.dem.yhdistyksensä valitsemana edustajana oli ollut läsnä SSTP I:n perustavassa kokouksessa toukokuussa 1920. Hän sai siitä vuoden kh:ta. Tokkohan Heikkinen kansanmiehen oikeustajullaan käsitti, miksi pelkkä vaitonainen osallistuminen periaatteellisia päätöksiä tehneeseen kokoukseen oli niin raskas rikos, että se vielä lähes 7 vuotta myöhemmin oli sovitettava vuoden kh-rangaistuksella.

Edellä on jo mainittu, että SSTP I:n perustajat eivät olleet kommunisteja eivätkä edes näiden salaisia liittolaisia, ja että SKP puolestaan oli silloin suhtautunut kielteisesti vasemmistososialistisen puolueen perustamiseen. Mutta kun sen tilalle perustettu SSTP II nopeasti muodostui merkittäväksi poliittiseksi tekijäksi, kommunistit alkoivat tuntea kiinnostusta sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Moni kommunisti ja vielä useampi näiden sympatisoija tuli kaikessa hiljaisuudessa puolueen jäseneksi. Eräät SKP:n jäsenet tai sille muuten palveluksia suorittavat henkilöt pääsivät jopa SSTP II:n johtaville paikoille, näin mm. Arvo Tuominen, paremmin tunnettu Poika Tuomisen nimellä. Nämä henkilöt huolehtivat luonnollisesti siitä, että SSTP II:n ja SKP:n välille muodostui kiinteitä yhteyksiä. Suurin osa ensimainitun jäsenistä ei varmaankaan tiennyt mitään näistä salaisista yhteyksistä. Eräät toiset tiesivat, mutta koettivat vapautua niistä jo siksi, että pelkäsivät niiden vaarantavan koko puolueen olemassaolon. Tämä taistelu vaikutusvallasta ja suuntauksesta SSTP II:n keskuudessa tapahtui kuitenkin mitä suurimmassa hiljaisuudessa, jottei kiinnitettäisi viranomaisten huomiota kommunisten toimintaan SSTP II:n puitteissa. Ns. rauhanjulistajien jutussa joutui Poika Tuominen eräine läheisineen v. 1922 tuomituksi useiksi vuosiksi kh:seen. Tämän jälkeen SKP menetti otteensa SSTP II:een. Siksipä kommunistien taholla alettiin niihin aikoihin tuimasti arvostella useita SSTP II:n johtomiehiä, mm. Niilo Wälläriä ja K. L. Kuloa, sekä nimittää heitä opportunisteiksi. On myös

pantava merkille, että kaikki kommunistiset puolueet olivat III Internationaalin jäseniä, mutta SSTP II ei ollut.

SSTP II:lla oli ajanpitkään melkoista hankaluutta siitä, että sen rekisteröiminen oli evätty. Suunniteltu puoluekokouskin jäi tästä syystä järjestämättä. Kun asiasta oli neuvoteltu rekisteriviranomaisten kanssa ja saatu heiltä ohjeet, päätettiin niiden mukaisesti lakkauttaa SSTP II ja perustaa kokonaan uusi puolue. SSTP II:n rekisteröidyt piirijärjestöt kutsuivat tässä tarkoituksessa 15—17. 5. 23 koolle kokouksen mainiten samalla lehdistössäkin selvästi sen tehtävän. Kokouksessa uudelle puolueelle annettiin nimeksi Suomen Työväenpuolue (STP) ja hyväksyttiin sille säännöt ja ohjelma, jotka kummatkin monin kohdin poikkesivat vastaavista aikaisemmista ohjelmista ja säännöstä. Ohjelmasta ilmeni selvästi, että STP sosialistisista lopputavoitteistaan riippumatta piti lähimmän ajan tehtävänään käytännöllisen uudistuspolitiikan noudattamista ja aikoi siinä mielessä osallistua parlamentaariseen toimintaan. *Viranomaiset antoivat uudelle puolueelle muodollisen hyväksymisensä rekisteröimällä sen.*

Senaattorit Renvall ja Kaarlo Castrén sekä professorit B. Vuolle ja O. Tarjanne ym. olivat v. 1923 alussa perustaneet Suomen Suojelusliitto ry:n, jonka tehtävänä oli harjoittaa äärimmäisen oikeiston näkemysten pohjalla propagandaa sosialismia ja erityisesti sen kommunistista muotoa vastaan. Toimittaja J. Zidbäck, joka niihin aikoihin oli Suojelusliiton asiamies, kertoi Uudelle Suomelle 23. 9. 23 antamassaan haastattelussa, miten ko. järjestön hieman aikaisemmin pidetyssä kokouksessa oli mielihyvin todettu, että porvarilliset piirit aina hallitusta myöten oli yleensä saatu kiihoitetuksi kommunistiseksi leimattua STP:ta vastaan.

Jälkeenpäin on tullut ilmi, että EK:n päällikkö Klemetti kääntyi näissä olosuhteissa kesällä 1923, siis kun eduskunta ei ollut koolla, sisäministeri V. Joukahaisen sekä oikeusministeri O. Åkessonin puoleen ilmoittaen, että hänellä oli

paljon aihe- eli indisiotodisteita STP:n yhteyksistä SKP:hen ja viime kädessä NL:oon, mutta että hän voisi saada runsaasti täysin sitovaa syytemateriaalia puolueen valtiopetoksellisesta toiminnasta, jos hänelle annettaisiin valtuudet vangituttaa sen johtohenkilöt ja toimeenpanna kotitarkastuksia näiden luona samoin kuin puolueen ja sen alajärjestöjen toimistoissa. Aie esitettiin epävirallisesti eräille muille hallituksen jäsenille, mutta nämä suhtautuivat siihen epäillen. Va. sisäministeriksi tultuaan Åkesson kuitenkin antoi Klemetille tämän haluamat valtuudet. Tähän päätökseen saattoi ehkä myötävaikuttaa sekin E. N. Setälän sittemmin eduskunnassa 4. 12. 23 viittaama seikka, että tasavallan presidentin vaalia koskeva laki oli sen ohjelmassa syysistuntokaudella 1923, ja että oikeistomieliset pelkäsivät ko. lakia koskevien suunnitelmiensa ajautuvan karille, jos työväenpuolueiden kaikki edustajat voisivat osallistua asian käsittelyyn.

EK ryhtyi heti tarmokkaisiin toimenpiteisiin. 3. 8. 23 pidätettiin kaikki STP:n kansanedustajat, sen ptk:n ja puolueen muiden johtoelimien jäsenet sekä lukuisia puolueen toimitsijoita, samoin sen lehtien toimittajia ja niitä kustantavien tai painattavien yhtiöiden johtokuntien jäseniä, kaikkiaan lähes 300 henkilöä. EK:n toimesta estettiin myös puolueen lehtien ilmestyminen, pantiin takavarikkoon ja suljettiin niitä painattaneet kirjapainot. Myös useita työväentaloja suljettiin ja estettiin eräiden muidenkin STP:tä lähellä olevien taloudellisten yhtymien toiminta. Näin aiheutettiin ko. yrityksille suuria taloudellisia vahinkoja.

Nämä poikkeukselliset toimenpiteet herättivät suurta huomiota ulkomaita myöten. Ruotsissa leimasi sos.dem. puolueen pää-äänenkannattaja Social-Demokraten Suomen hallituksen toimenpiteet »ennenkuulumattomiksi». Dagens Nyheterin mielestä ko. toimenpiteet ylittivät mielivallassa kaikki tsaarihallinnon ennätykset Suomessa. DN:n loppupäätelmä oli: »Oikeusjärjestystä ei toki suojata, jos sitä vastaan koh-

distuvan vaaran torjumiseksi ryhdytään toimenpiteisiin, jotka itse tekevät oikeusturvan olemassaolon kyseenalaiseksi.»

Kallion hallitus piti puolestaan tarpeellisena julkaista jo 3. 8. 23 ko. pidätyksiä selittelevän virallisen julkilausuman. Siinä mainittiin, että STP muodosti suoranaisen jatkon SSTP I:lle, jonka perustaminen oli oikeuden päätöksellä katsottu valtiopetoksen valmisteluksi. Väitettyään, että puolueen ohjelma koko ajan oli pysynyt samana, hallitus jatkoi: »Viime aikoina toimeenpantujen tutkimusten ja *viranomaisten haltuun joutuneen todistusainehiston perusteella* on todettu, että Suomen Työväenpuolue itse asiassa on pelkkä Venäjän kommunistisen puolueen ja III internationaalen suomalainen elin, joka näiltä saa kaikki ohjeensa, sekä taloudellista apua Venäjällä toimivan Suomen kommunistisen puolueen välityksellä. ... Kun *nyttemmin kootun todistusainehiston* on katsottu olevan täysin riittävän syytteen nostamiseksi STP:n toimitsijoita sekä kommunistista eduskuntaryhmää vastaan valtiopetoksen valmistelusta sekä avunannosta sellaiseen, ovat viranomaiset nyttemmin pidättäneet syylliset...»

Hallituksen julkilausumassa korostettiin siis erityisesti, että viranomaisilla oli riittävästi tuoreita todisteita STP:n yhteyksistä SKP:hen ja III Internationaaliin. Jos kuitenkin todisteet jo tällöin olisivat olleet koossa, olisi tietysti oikeuden käynti voitu aloittaa heti. Niin olisikin pitänyt tehdä, koska syytetyt olivat vangittuina. Turun HO:n syyttäjä esitti kuitenkin ensimmäisen muistionsa asiassa vasta 10. 10. 23 eli siis runsaan 9 viikon kuluttua. HO:n ensimmäinen tutkintovaihe asiassa kesti sitten saman vuoden joulukuun loppupuolelle asti.

STP:n kansanedustajien vangitseminen vaatii erityisen maininnan. VJ:n 12 §:n mukaan ei kansanedustajaa saanut »valtiopäiväin aikana» vangita ilman eduskunnan suostumusta, ellei häntä tavattu verekseltä törkeästä rikoksesta, tai ellei tuomioistuin määrännyt häntä vangittavaksi. Yleensä

on tulkittu eduskunnan olevan koossa silloinkin, kun se on keskeyttänyt istuntonsa esim. kesäloman vuoksi, mutta tämä tulkinta ei ole riidaton. Eduskunta oli silloin kutsuttu jälleen koolle jatkamaan työtään 17. 10. 23. Sos. dem. eduskuntaryhmä esitti kylläkin puhemies Paavo Virkkuselle, että eduskunta kutsuttaisiin heti elokuussa käsittelemään ko. pidätyksien luomaa tilannetta, mutta hän ei suostunut tähän esitykseen.

HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-asessorit Knut A. Molin, V. Mäkinen ja Br. Gräsbeck sekä apujäsenet, viskaalit R. Angervo ja C. Olsson. Syyttäjänä toimi kanneviskaalinapulainen A. Uggeldahl, ajottain myös VT W. Westerlund. Hieman ennen eduskunnan kokoontumista *HO kiirehti tekemään välipäätöksen pidätettyjen kansanedustajien vangitsemisesta, vaikka se ei vielä ollut alkanutkaan tutkia asiaa.* Päätös perustui siihen, että syyttäjä oli pannut asianomaiset syytteeseen. HO päätti samalla, että se itse toimeenpanisi ensimmäisen kuulustelun asiassa vasta 8. 11. 23, siis runsaasti 3 kk. vangitsemisten jälkeen.

Kaikissa maissa pidetään selviönä, että jokaisella syytetyllä, pahimmallakin rikollisella, tulee olla mahdollisuus saada asiantuntevaa oikeusapua, jotta kukaan ei joutuisi puuttuvien oikeudellisten tietojensa johdosta tuomituksi ankarammin, kuin lainsäätäjän tarkoitus on ollut kulloinkin kyseessä olevan laatuisia tapauksia silmällä pitäen. Useimmissa lainsäädännöissä on jopa erityisin toimenpitein pyritty turvaamaan oikeusavun saanti sellaisille, jotka rahallisista tms. syistä eivät itse pysty hankkimaan itselleen asianajajaa. Meilläkin OK 15: 9 sisältää nimenomaisen määräyksen tällaisia tapauksia varten. Maassamme ei ole valitettu ainakaan sitä, että asianajajamme olisivat haluttomia ajaamaan tarjolla olevia juttuja sopivaa korvausta vastaan tai olisivat liiaksi valikoivia niiden suhteen. SSTP II:n jutussa monilukuiset syytetyt olisivat kyllä pystyneet suorittamaan asianajopalkkiot, mutta silti osottautui, etteivät he voineet saada

avukseen kuin suhteellisen tuntemattoman asianajajan, HA V. Joutsenlahden. Ja hänenkin avustajantoimintaansa koetettiin vaikeuttaa siten, ettei hänelle annettu jäljennöksiä EK:n kuulustelupöytäkirjoista, vaikka aina muulloin puolustusasianajaja oli katsottu oikeutetuksi saamaan vastaavat jäljennökset. Näissä olosuhteissa syytetyt hankkivat toiseksi puolustusasianajajakseen Georg Brantingin Ruotsista. Suomen viranomaiset yrittivät kuitenkin estää Brantingin saapumisen maahamme eväämällä häneltä viisumin. Ruotsin ulkoasiaindepartementti puuttui tällöin asiaan, ja sen avulla Branting sai passinsa asianmukaiseen kuntoon.

Syyttäjä Uggeldahlin varsinainen syytekirjelmä valmistui vasta 3. 12. 23. Vaikka syytettyjen pidättämisestä silloin oli kulunut jo 4 kuukautta, ei Uggeldahl pystynyt täyttämään hallituksen jo mainitun julkilausuman herättämiä odotuksia, sillä *hän ei esittänyt ainoatakaan sellaista seikkaa, joka olisi paljastanut joitakin vastikään keksittyjä yhteyksiä NL:oon ja sikäläisiin kommunisteihin.* Syyttäjä rajoittui joihinkin ylimalkaisiin vihjailuihin siitä, ett SSTP II olisi puhtaasti kommunistinen järjestö, joka saisi ohjeensa NL:sta käsin. Oikeastaan Uggeldahl itse kumosi tällaiset käsitykset toteamalla nimenomaisesti, että kyseessä oli »joukko SDP:n jäseniä», jotka olivat tyytymättömiä sen puoluekokouksessa 1919 tehtyihin päätöksiin. Kun Uggeldahl maintsi syytettyjen »päämääränä olevan kapitalismin poistamisen ja sosialistisen yhteiskunnan rakentamisen», soveltui tämä jokaisen vilpittömän sos.demin tavoitteeksi. Syyttäjä toisti muuten monin kohdin melkeinpä sanatarkasti SSTP I:tä vastaan käydyssä jutussa esiintyneiden syyttäjien lausunnot.

Uggeldahl perusti syytteensä pääasiallisesti KKO:n 20. 4. 21 antamaan päätökseen SSTP I:tä koskevassa jutussa, sillä hänen mielestään SSTP I ja II sekä STP olivat sama puolue. Hänen mukaansa KKO oli julistanut SSTP I:n menettelytapaperiaatteet rikollisiksi ja oli sen vuoksi lakkauttanut tuon puolueen. Kun STP oli sen suoranainen jatko, riitti rangais-

tusvaatimuksen perusteeksi jo se, että ao. syytetty oli toiminut STP:ssa. Syyttäjä vetosi tällöin siihen, että Helsingin Sosialistinen Kunnallisjärjestö oli SSTP I:n perustavan kokouksen hajoituksen jälkeen julistautunut samannimiseksi puolueeksi ja oli myös omaksunut sen ohjelman. Syyttäjä korosti myös, että SSTP II:n puolueneuvosto oli vahvistanut kunnallisjärjestön ko. päätökset ja oli hyväksynyt menettelytapaohjeet, jotka vastasivat SSTP I:tä varten laadittuja. Kaikki tämä oli hänen mukaan pysynyt samana myös STP:ssa. Tosin hänen oli pakko myöntää, että sääntöjen, ohjelmien ja menettelytapaperiaatteiden yhtäläisyyttä ilmeni ainoastaan »pääasiassa» ja »ratkaisevissa kohdissa». Suoranaisesti erheellinen oli väite SSTP I:n lakkauttamisesta. KKO ei ollut tehnyt sellaista päätöstä siitä yksinkertaisesta syystä, ettei ko. puoluetta lainkaan ehditty perustaa. Syyttäjä mainitsi vielä raskauttavana seikkana, että STP olisi ollut yhteydessä lakkautettuun Suomen Sos.dem. Nuorisoliittoon, mutta ei esittänyt mitään todisteita tällaisesta yhteydestä. STP:n eduskuntaryhmän kohdalla syyttäjä piti raskauttavana sitä, että tämä oli luovuttanut keskuudestaan keräämiään varoja puolueen käyttöön.

Kaiken esittämänsä perusteella Uggeldahl vaati puolueen johtohenkilöille ja sen tärkeimmille toimitsijoille edesvastuuta valtiopetoksen valmistelusta. Lisäksi hän vaati, että puolue oli lakkautettava, samoin myös aivan summittaisesti kaikki sen alaiset järjestöt, »olivatpa ne minkä nimisiä tahansa».

Uggeldahl vaati myös puolueen lehtien useille toimittajille ja niitä painattaneiden kirjapainoyhtiöiden johtokunnan eräille jäsenille rangaistusta avunannosta valtiopetoksen valmisteluun, koska tuo lehdistö oli tehokkaasti tukenut itse puolueen toimintaa. Syyttäjän mukaan olivat nuo yhtiötkin olleet avullisina valtiopetoksen valmistelussa ja oli niiden painokoneistoja siten käytetty rikoksen välikappaleina. Tämän vuoksi oli kirjapainot takavarikoitava ja niiden koneis-

tot tuomittava menetetyiksi valtiolle. Uggeldahl ilmoitti, että tämä vaatimus perustui apulaisoikeuskansleri Savoniuksen kanssa käytyihin neuvotteluihin.

HO:n suorittamien kuulustelujen aikana useimmat syytetyistä huomauttivat, että *EK:n laatimissa kuulustelupöytäkirjoissa oli asianomaisten lausuntoja olennaisin kohdin muutettu heille epäedulliseen suuntaan.* Monet syytetyistä tehostivat, että he olivat toimineet ainoastaan rekisteröidyissä ja siis viranomaisten hyväksymissä yhdistyksissä eivätkä näin ollen ymmärtäneet, että heidän toiminnassaan voisi olla jotain lainvastaista ja rikollista. Eräät ilmoittivat myös, että he olivat poissaolevina ja tietämättään tulleet valituiksi syytteen aiheuttaneisiin luottamustehtäviin. Eräät taas eivät pelkkinä varajäseninä olleet osallistuneet niihin kokouksiin, joihin syytteessä viitattiin.

Joutsenlahti puolestaan tehosti, että SSTP I:tä ja II:ta ei voitu pitää samana puolueena ja että ne yleensäkin erosivat toisistaan, koska eri henkilöt olivat olleet kumpaakin perustamassa. Myös niiden perustavissa kokouksissa käsitellyt säännöt ja ohjelmat olivat erilaiset. SSTP II:n ja STP:n kohdalla olivat vastaavat eroavaisuudet vieläkin suuremmat. Kummankin kohdalla oli sitäpaitsi kysymys vain väliaikaisista, pelkiksi osviitoiksi tarkoitetuista päätöksistä. Ainoankaan syytetyn kohdalla ei ollut osoitettu, että hän olisi tehnyt määrättyjä rikollisia tekoja. Mitä tuli STP:n eduskuntaryhmään, oli se periaatteessa riippumaton ptk:sta. Ei ollut mitään todisteita siitä, että ptk olisi antanut eduskuntaryhmälle joitakin rikollisia ohjeita, ja vielä vähemmän siitä, että tämä olisi toimeenpannut sellaisia. Joutsenlahti huomautti myös, että SDP oli 31. 3.—4. 4. 22 pidetyssä pk:ssaan päättänyt liittyä saman vuoden helmikuussa perustettuun ns. Wienin Internationaaliin, jonka ohjelmassa nimenomaisesti varattiin mahdollisuus väkivaltaistenkin keinojen käyttämiseen ja joka siis tässä kohden oli jyrkemmällä kannalla kuin SSTP II:n menettelytapaperiaatteet.

Joutsenlahti huomautti myös, että viimemainitun ptk ei ollut tehnyt mitään päätöksiä tiettyjen lehtien hyväksymisestä puolueen äänenkannattajiksi, vaan olivat nämä ratkaisut kuuluneet ao. piirijärjestöille. Lukuunottamatta Kainuun Työmiehen tapausta ei puolue-elimien ja lehtiyhtiöiden johtokuntien välillä ollut näistä asioista molemminpuolista päätöstä, joten siis johtokunnilla oli täysi toimintavapaus. Puolue-elimet eivät liioin olleet antaneet poliittisissa asioissa lehtiyhtiöille mitään ohjeita, saati sitten rikolliseen toimintaan kehoittavia määräyksiä. Lehtiä painaneet kirjapainoyhtiöt toimivat puolestaan erillisesti ja itsenäisesti. Ne painattivat paljon muutakin kuin ko. lehtiä. Sekä lehti- että kirjapainoyhtiöille oli omat osakkaansa, joista jotkut saattoivat olla ilman mitään asemaa puolueessa, jopa sen jäsenyyttä vailla. Kirjapainoyhtiöiden johtokuntien jäsenet eivät missään tapauksessa olleet vastuussa niissä painettujen julkaisujen sisällöstä. Toisaalta oli huomattava, että muudatta SSTP II:n ja STP:n aikakautista julkaisua oli pitkähkön ajan painettu eräässä sos.demien hallussa olevassa kirjapainossa Helsingissä ja erästä toista lehteä sos.demien kirjapainossa Tampereella, mutta näitä kirjapainoja vastaan ei ollut esitetty mitään edesvastuuvaatimuksia.

Kaikissa tapauksissa oli *SSTP II:n ja STP:n lehtiä koko ajan julkaistu painovapaus- ym. lakien pohjalla.* Mikäli viranomaiset olivat arvioineet niiden jonkin kirjoituksen lainvastaiseksi, oli siitä heti nostettu syyte ja eräissä tapauksissa tuomittu rangaistukseen. *Jo tuomion aiheena olleiden kirjoitusten perusteella ei voitu asettaa ketään toistamiseen syytteeseen.* Syyttäjä ei toisaalta ollut erikseen maininnut mitään muitakaan kirjoituksia, jotka hänen mielestään olisivat olleet lainvastaisia. Mitä vihdoin tuli STP:n ja sen eri alajärjestöjen lakkauttamiseen, ei HO voinut tehdä siitä mitään päätöstä, koska ko. järjestöjä ei tätä varten oltu haastettu oikeuteen eikä niiden virallisia edustajia edes oltu kuultu tässä asiassa. Joutsenlahti huomautti vielä, että kun Ug-

geldahl nimitti lehtien toimihenkilöiden tekoja »avunannoksi valtiopetoksen valmisteluun», hän loi uuden rikosoikeudellisen käsitteen, jota ei sellaisenaan mainittu RL:n ao. kohdissa ja jota siihenastinen oikeuskäytäntömme ei tuntenut, eikä myöskään rikosoikeuttamme koskeva tieteisoppi.

Uggeldahl oli niin varma käsitystensä ja vaatimustensa HO:ssa saavuttamasta vastakaiusta, että hän ylimielisesti selitti olevan tarpeetonta lainkaan vastata Joutsenlahden esityksiin.

Branting puolestaan huomautti kirjallisessa vastineessaan, että *syyttäjän mainitsemat ja muutkin SSTP II:n ja STP:n tärkeimmät päätökset oli puolueen lehdistön välityksellä saatettu julkisuuteen, joten viranomaisetkin olivat niistä tietoisia. Jos kyseiset päätökset sisälsivät rikoksen, niin miksei niiden johdosta heti nostettu syytettä?* Määräsihän Suomen oikeus nimenomaisesti syyttäjän suoranaiseksi velvollisuudeksi panna syytteeseen kaikki muut paitsi asianomistajarikokset. SSTP II—STP oli kuitenkin saanut vapaasti toimia runsaasti 3 vuoden ajan. Tänä aikana puolue oli suuresti laajentunut saaden yhä enemmän jäseniä ja muita kannattajia. Jos puolueen toiminta todellakin oli rikollista, ja jos viranomaiset siitä huolimatta olivat sen kohdalla sulkeneet silmänsä tai olivat monissa tapauksissa nimenomaisestikin hyväksyneet puolueen ja sen esiintymisen, olivat he Brantingin mielestä toimeenpanneet *ilmeisen provokation*. Tällaista Branting piti »syvästi epämoraalisena». Eräässä toisessa lausunnossaan Branting korosti, että SSTP I oli tuomittu hyväksymiensä taktiikkaperiaatteiden nojalla, mutta uusi puolue sellaisenaan ei ollut koskaan hyväksynyt näitä. Ainoastaan sen pn oli kokouksessaan joulukuussa 1920 tehnyt niitä koskevan alustavan päätöksen. Tämän jälkeen *puolue oli kuitenkin runsaasti 2 ½ vuotta kestäneen eduskunnallisen ja muun toimintansa perusteella osoittanut, että sillä ei ollut väkivaltaisia aikeita, vaan oli se kokonaan mukautunut rauhallisten menetelmien käyttöön.* Toukokuussa 1923 pidetyn

kokouksen päätökset osoittivat myös selvästi, että puolue piti silmällä vain lain puitteissa tapahtuvaa toimintaa. Brantingin mielestä ei ollut rehellistä, että kaiken tämän jälkeen vielä koetettiin leimata puolue yhteiskuntaa vastaan vihamieliseksi joidenkin jo v. 1920 hyväksyttyjen taktiikkaperiaatteiden nojalla. Hän ei liioin käsittänyt, miten uuden puolueen ja sen lehdistön osaksi tullut kohtelu soveltui Suomen hallitusmuodon 10 §:ään, jonka mukaan »Suomen kansalaisella on sanan vapaus».

Branting oli myös hankkinut Ruotsista lakit. tri Nils Söderqvistin lausunnon, jossa selvitettiin eri maiden lainsäädäntöjen suhtautumista valtiopetokseen erityisesti silmällä pitäen kommunistien toimintaa. Söderqvistin mukaan muiden maiden voimassolevat säännökset valtiopetoksesta eivät olennaisesti eronneet Suomen vastaavista lakipykälistä ja olivat yleensä vähintään yhtä ankaria kuin meidän ko. pykälämme. *Teoreettisesti muiden maiden valtiopetospykäliä saatettiin käyttää kommunisteja vastaan ainakin yhtä laajalti, usein laajemminkin kuin Suomen oikeuden valtiopetospykäliä. Muualla ei kuitenkaan kommunistejakaan oltu rangaistu valtiopetoksesta tai sen valmistelusta muuta kuin siinä tapauksessa, että he olivat suorittaneet jonkin välittömästi valtiopetokseen tähtäävän teon, ts. osallistuneet johonkin ajallisesti ja paikallisesti määrättävissä olevaan salahankkeeseen.* Söderqvist tehosti, että muissa maissa ei pelkkä jäsenyys kommunistisessa järjestössä ollut rangaistavaa eikä myöskään jokin ylimalkainen ohjelma, saati sitten pelkkä kumouksellinen mielenlaatu. Hänen mukaansa laki salli tavotteiden olevan miten radikaalisia tahansa, kunhan niihin ei liittynyt täsmällistä ajankohdan ja paikan suhteen määriteltyä suunnitelmaa laittomien keinojen käyttämisestä. Söderqvistin loppupäätelmä oli: »Langettava tuomio tässä jutussa merkitsisi todellisuudessa syytettyjen tiliin mielivaltaisesti pantujen ajatusten rankaisemista, jopa suorastaan niiden yleisten käsitysten rankaisemista, jotka heillä oli siitä, miten

yhteiskunnan oikeastaan pitäisi olla järjestetty. Siten tehdessään suomalainen oikeudenkäyttö rikkoisi sitä kaikkialla muualla maailmassa hyväksyttyä periaatetta vastaan, joka lakimiesten klassillisella kielellä kuuluu: Cogitationis poenam nemo patitur (Älköön ketään tuomittako ajattelustaan). Siten tehtäessä poljettaisiin jalkojen alle lukemattomien sukupolvien elämänkokemus ja vuosituhansien oikeuskulttuuri.»

Mitä kirjapainoyhtiöihin kohdistettuihin edesvastuuvaatimuksiin tuli, Söderqvist tehosti ivailevassa muodossa, miten mahdoton oli ajatus, että jokin tuollainen juridinen henkilö voisi olla syypää laittomuuteen: »Edesvastuuvaatimus edellyttää, että yhtiöt olisivat suorittaneet rikoksen, vaikka Suomen lain mukaan senlaatuiset oikeusobjektit ilmeisestikään eivät voi tehdä rikosta. Muussa tapauksessahan syyttäjän velvollisuus olisi vaatia kuritushuonerangaistusta myös osakeyhtiöille, samoin kansalaisluottamuksen menettämistä! Syyttäjälle aiheuttaisi huolta se, ettei ainoakaan noista osakeyhtiöistä ollut täyttänyt 15 vuotta. Jos joku niistä olisi täyttänyt 7 vuotta, voisi ehkä syyttäjä vaatia sellaisen yhtiön lähettämistä yleiseen kasvatuslaitokseen tai ehkä myös sen kurittamista.»

Söderqvist huomautti edelleen, että siihen astisten käsitysten mukaan valtiopetoksen valmistelu ei voinut ilmetä painovapausrikoksen muodossa. Syyttäjä ei sitäpaitsi ollut maininnut mitään määrättyä painovapausrikosta, johon ko. lehdet olisivat syyllistyneet. Valtiopetoshan edellytti salahanketta, mutta julkisesti lehdistössä esitettyä kirjoitusta ei tietenkään voitu luonnehtia salahankkeeksi.

Monet sos.demit suhtautuivat arvostelevasti niihin toimenpiteisiin, joihin valtiovalta oli ryhtynyt STP:tta vastaan. Jo 19. 10. 23 esittivät Väinö Tanner ja Väinö Wuolijoki pääministeri Kalliolle eduskunnassa kysymyksen, jonka perusteluissa he pitivät tapahtuneiden vangitsemisten laillisuutta epäiltävänä luonnehtien niitä seuraavasti: »Että kysymyk-

sessä kuitenkin oli puhtaasti poliittinen toimenpide ... käynee parhaiten selville siitä, että *samainen puolue oli saanut jatkaa toimintaansa jo noin kolmen vuoden ajan eikä edes tahdottu väittääkään mitään uutta rikollista tekoa myöhemmin ilmitulleen.* Vangitsemiset tapahtuivat kaiken lisäksi suorastaan rikollisella harkitsemattomuudella, kuten kävi ilmi ensimmäisten tutkimusten päätyttyä muutamien viikkojen kuluttua. Silloin katsottiin välttämättömäksi heti päästää vapauteen kaksi kolmatta osaa vangeista, koska heitä vastaan nähtävästi ei voitu löytää syyllisyyden varjoakaan. ... sisäministerin toimenpide on leimattava valtiollisen mielivallan sekä lisäksi valtiollisen lyhytnäköisyyden ilmaukseksi.» Kallio antoi välttelevän vastauksen vedoten siihen, ettei asiassa voitu mitään tehdä, ennen kuin siinä oli saatu lainvoimainen tuomio.

Edustava sos.dem. lähetystö kääntyi myös Åkessonin puoleen huomauttaen tälle mm. siitä, että kirjapainojen takavarikointi ei perustunut lakiin. Åkesson myönsikin tällöin, ettei painovapauslaki oikeuttanut sellaiseen, mutta vetosi sensijaan siihen *kalastussäännössä* esitettyyn periaatteeseen, että laiton pyydys menetetään, mikä hänen mielestään voitiin tulkita siten, että kaikki laittomaan toimintaan käytetyt välineet menetetään, myös kirjapainot. Pitemmälle ei juuri oikeusministeri, eikä hevin kukaan muukaan, voi kehittää koko oikeusjärjestelmän paradioimista! Ettei Åkesson yleensäkään ottanut oikeusperiaatteita kovin vakavalta kannalta ilmeni myöhemmin räikeästi siitä, että hän itse sai rangaistustuomion haltuunsa uskottujen leimamerkkien kavalluksesta.

Tanner ja Wuolijoki esittivät muiden sos.demien kannattamina 30. 11. 23 asiassa välikysymyksen, jota koskeva keskustelu suoritettiin 7. 12. 23. Kallio antoi jälleen epämääräisen vastauksen vedoten siihen, että asian käsittely HO:ssa oli edelleen keskeneräinen. Tanner puolestaan mainitsi sos.-demien kääntyneen asiassa Åkessonin puoleen sekä jatkoi:

»Tällöin ilmeni se hämmästyttävä tosiasia, että ... ministeri Åkessonilla ei ollut käsissään yhtään ainoata asiakirjaa, eikä tiedossa yhtään ainoata tekoa, jota ei koko maa olisi tietänyt jo ainakin 2 vuoden ajan.» Åkesson olikin myöntänyt, että *»vangitut ja syytteeseen asetettavat henkilöt eivät olleet, ei yhdessä eikä kukaan heistä erikseen, tehneet mitään uusia rikoksia, vaan että koko toimenpide ja vastainen syyte tapahtui vanhojen tekojen, ennenkaikkea vanhan ohjelman perusteella* ... ei kukaan näistä syytetyistä erikseen ollut tehnyt itseään syypääksi valtiopetokseen tai sen valmisteluun». Kun maan oikeusministeri tällaisilla perusteilla arvioi voivansa ryhtyä pidättämään pari sataa henkilöitä ja asettamaan heidät syytteeseen, niin mitä voitiinkaan odottaa hänen alaisiltaan viranomaisilta! Tanner jatkoi: »*Ketään vangittavaa kohtaan ei ollut mitään erikoista syyteaineistoa. Heidät vangittiin ainoastaan sen perusteella, että he puolueessaan olivat jossakin erikoisessa asemassa.*» Tanner tehosti edelleen, että sanomalehtien julkaiseminen oli turvattu painovapauslaissa. Hallitus ei kuitenkaan noudattanut siinä määrättyä menettelyä ryhtyessään toimenpiteisiin STP:n lehtiä vastaan. Kirjapainot taas olivat osakeyhtiöiden omaisuutta, mutta silti ne asetettiin takavarikkoon. Yksinpä v. 1918 oli työväenkirjapainot vapautettu takavarikosta heti, kun tästä oli tehty anomus. Tanner lausuikin: »... *hallituksen toimenpiteet, mikäli ne ensinnäkin koskivat kirjapainoja ja sanomalehtiä, olivat täysin laittomia.*» Hän huomautti, että hallituksen ryhdyttyä tällaisiin toimenpiteisiin pitivät porvarilliset piirit velvollisuutenaan antaa niille siunauksensa, samoin myös tuomioistuimet, koska nekin »ovat poliittisista puolueista riippuvaisia, niin riippumattomiksi kuin niitä kuvitellaankin.»

Tanner käsitteli myös STP:lle äänensä antaneen 127.000 valitsijan asemaa huomauttaen: »Tälle kommunistisen puolueen valitsijajoukolle on siis tehty aivan veristä vääryyttä. Sen on yhteiskunta sallinut ottaa osaa vaaliin vissin ohjel-

man perusteella ja äänestää eduskuntaan vissejä henkilöitä, jotka koko maa silloin tiesi kommunisteiksi. Näiden kommunistien on sallittu saapua eduskuntaan, ottaa osaa eduskunnan ja sen valiokuntien töihin, ja sitten yhtäkkiä havahtuukin yhteiskunta huomaamaan, että kaikki se peli, jota on pelattu, on ollut laitonta.»

Wuolijoki käsitteli puheenvuorossaan erityisesti sanomalehti- ja kirjapaino-osakeyhtiöiden asemaa todeten, että oikeusoppineiden yksimielinen kanta oli — ja sama oli myös aikaisemmin ollut Suomen oikeuskanslerin kanta —, että *yhtiön kaltainen juridinen henkilö ei voinut tehdä rikosta.* Vain fyysilliset henkilöt saattoivat suorittaa lainvastaisia ja rangaistavia tekoja. Havainnollistuttaakseen asian Wuolijoki esitti olettamuksen, että joku olisi Uuden Suomen kirjapainossa valmistanut kommunistisen lentolehtisen, sekä tiedusteli, voitaisiinko tässä tapauksessa US:n koko kirjapaino takavarikoida?

Taavi Tainio leimasi niinikään kaikki STP:tä vastaan kohdistuneet toimenpiteet poliittisluontoisiksi sekä piti niitä yksinpä tarkoituksenmukaisuudenkin kannalta epäilyttävinä: »Kommunismi tietääkseni on eräs taloudellinen ja yhteiskunnallinen oppi. ... Tällaisia aatteellisia liikkeitä ei voi vastustaa kivääreillä eikä kuularuiskuilla eikä terrorilla eikä vankiloilla eikä sakkorangaistuksilla eikä millään sellaisilla, vaan niitä pitää vastustaa aatteellisilla keinoilla.»

A. F. Aalto vakuutti niinikään, että pelkillä valtiovallan voimakeinoilla ei vielä koskaan oltu pystytty nujertamaan aatteellisia poliittisia suuntauksia, vaan oli kovakouraisuudella päinvastoin saatettu antaa lisää yllykettä voimassaolevaa järjestelmää vastaan suuntautuville virtauksille. Aalto jatkoi: »Juuri se seikka, että täällä ns. valkoisten laillisuussankarien taholta harjoitettiin ennen kuulumatonta valkoista terroria, se loi tähän maahan kommunistisen puolueen ja on elättänyt sitä tähän päivään saakka.»

Yksinpä varsin oikeistolainen, mutta muodoista ja johdon-

mukaisuudesta tiukasti kiinnipitävä lainopin professori Estlanderkin ilmoitti pitävänsä »irvokkaana tilanteena» sitä, että »valtiovalta on vangituttanut ne, jotka on valittu (kansanedustajiksi) ohjelmalla, jonka puolue on saanut julkisesti esittää eduskuntavaalien yhteydessä».

Asiaa tutkittaessa saadut laihat tulokset sekä kyseisiin toimenpiteisiin eri tahoilla kohdistunut murhaava arvostelu saattoivat erityisesti EK:n päällikön Klemetin vaikeaan asemaan, sillä hänhän oli pannut tämän tapahtumasarjan alulle vakuuttamalla, että hän saisi vangitsemisien ja kotitarkastusten avulla kokoon runsaasti uutta, rusentavaa todistusainehistoa. Mitä määräävät piirit kaikessa hiljaisuudessa sanoivat Klemetille, ei ole sivullisten tiedossa. Sensijaan tiedetään asian vaientamisyrityksistä huolimatta, että Klemetti itse päätti päivänsä.

Tällävälin HO käsitteli juttua hitaassa tahdissa. Eräät olivatkin etukäteen ennustelleet, ettei jutussa tapahtuisi mitään ratkaisua ainakaan ennen, kuin huhtikuussa 1924 pidettävät eduskuntavaalit oli suoritettu. Huhtikuun lopulla 1924, siis lähes 9 kuukauden kuluttua, HO lopultakin arvioi voivansa päästää jatkuvasti pidätettyinä olleista 52 vapaalle jalalle. Muut syytetyt sensijaan määrättiin pidettäviksi edelleenkin vangittuina, vaikka tutkimukset jo oli suoritettu loppuun niiden tuomatta esiin mitään olennaista uutta, ei etenkään mitään raskauttavaa. Kun paonvaaraa ei liioin ollut, ja kun siis *vangitsemisen edellytykset puuttuivat,* lähettivät vankilaan edelleenkin suljetut syytetyt vastalausekirjelmän oikeusministeri F. O. Liliukselle, mutta sillä ei ollut mitään vaikutusta.

HO ei kiirehtinyt päätöksensäkään laatimisessa, vaan käytti siihen vielä 2 kuukautta. Päätös annettiin 20. 6. 24. Se perustui pääasiallisesti syyttäjä Uggeldahlin esitykseen. Paitsi jo mainittuja yleisiä perusteluja STP:n toimintaan sisältyväksi väitetystä valtiopetoksen valmistelusta esitettiin siinä raskauttaviksi seikoiksi mm. seuraavat: »*useimmat*

puolueen eduskuntaryhmän jäsenistä olivat ennen 1922 vuoden eduskuntavaalien toimittamista antaneet puoluetoimikunnalle kirjallisen sitoumuksen, jossa vakuuttivat tulevansa toimimaan yksinomaan työväenluokan etuja silmällä pitäen» (10 STP:n kansanedustajista ei ollut antanut tätä hirvittävää lupausta, mutta mitattiin heille silti rangaistus saman mittapuun mukaan). Edelleen ko. kansanedustajat »olivat luovuttaneet puolueensa käytettäväksi tuntuvan osan edustajapalkkioistaan» (HO ei ilmeisestikään tiennyt, että sen näin ankarasti tuomitsema kansanedustajien omien rahojen antaminen omalle puolueelle oli jo silloin ja on edelleenkin yleisenä tapana muissakin eduskuntaryhmissä).

Mitä erityisesti STP:n lehdistöön tuli, perusteli HO tuomiotaan sillä, että tuo lehdistö »oli erittäin tehokkaasti ottanut osaa järjestön toimintaan sen valmisteleman ratkaisevan valtataistelun edellyttämän kumouksellisen hengen herättäjänä ja kiihoittajana maan työläisten keskuudessa ja että puoluejohdolla oli tässäkin kohdin ollut ehdoton määräysvalta. ... mainittujen yhtiöiden toiminta muutenkin SSTP II:n perustamisesta alkaen yhtiöiden toimihenkilöiden tieten oli miltei yksinomaan tarkoittanut sanotun puolueen ja sen alajärjestöjen poliittisen toiminnan tukemista.» Olipa siinä todellakin hirveitä syytöksiä!

Tällaisilla perusteilla saivat Kulo ja Wälläri puolueen johtavina toimitsijoina 3 ½ vuotta kh:ta sekä T. Hj. Långström sen eduskuntaryhmän puheenjohtajana 3 v. kh:ta. Muut saivat 6 kuukaudesta 2 vuoteen kh:ta. Kaikki tuomitut menettivät lisäksi kansalaisluottamuksensa määrävuosiksi. Kaikkiaan tuomittiin 189 henkeä yhteensä 380 vuodeksi 10 kuukaudeksi kh:seen sekä menettämään kansalaisluottamuksensa 1.113 vuodeksi. Eräät joutuivat näin saamansa uuden tuomion johdosta kärsimään myös aikaisemmat ehdolliset tuomionsa. Muutamien rangaistusaika piteni tämän johdosta aivan huomattavasti. Niinpä joutui piirisihteeri O. Ikonen kaikkiaan tyrmään 11 v. 4 kk. 15 pv:ksi.

On huomattava, että eduskuntaryhmän toimintaan osallistumista pidettiin monessa muodossa raskauttavana seikkana. Niinpä K. O. Lampisen kohdalla mainittiin nimenomaisesti, että hän oli toiminut »puolueen ryhmäkokouksissa pöytäkirjanlaatijana». Monessa muussakin tapauksessa tekee syytettyjen kohdalla erikseen mainittu ja rikolliseksi leimattu toiminta varsin harmittoman vaikutuksen ainakin nyt jälkeenpäin asiaa arvostellen. Niinpä Laura Härmä, myöhemmin maaherratar, sai vuoden ja 3 kk. kuritushuonetta siitä, että hän oli ollut kansanedustajana sekä lisäksi »Varsinais-Suomen sos.dem. nuorisopiirijärjestön tilapäispuhujana» sekä »sos.dem. nuorisopiirijärjestön kokouksessa edustajana ja yhtenä sen sihteereistä». Eräiden muiden kohdalla mainittiin, että asianomainen oli esiintynyt »puoluepuhujana», »luennoitsijana», »vaalipuhujana» tai »vaalitoimitsijana». Erityisesti on pantava merkille, että monien kohdalla luettiin raskauttavaksi seikaksi se, että asianomainen oli osallistunut Sos.dem. Nuorisoliiton tai sen alajärjestöjen toimintaan. Mainitun liiton toiminta oli jo ollut lainvoiman saaneen tuomion kohteena, mutta silloin ei ollut kysymys valtiopetoksen valmistelusta eikä ketään liioin tuomittu sellaisesta rangaistukseen. Ainoastaan liiton puheenjohtaja sai sakkoa vähäpätöisestä rikkomuksesta yhdistyslakia vastaan (vrt. edellä s. 184). Tuon tuomion olisi pitänyt ratkaista kaikki liiton toiminnasta aiheutuvat syytemahdollisuudet. *Miten siis HO saattoi uudelleen puuttua tähän jo ratkaistuun asiaan?* Lyyli Heinosen kohdalla todettiin taas raskauttavaksi seikaksi, että hän oli ollut SSTP II:n Viipurin piirin naisjaoston edustajana Sos.dem. Naisliiton kokouksessa, siis julkisessa tilaisuudessa, jonka toimeenpanijana oli sekä silloin että myöhemminkin täysin laillinen järjestö.

Lehtien toimittajien ym. toimihenkilöiden tuomiot ansaitsevat erillisen maininnan. Juho Kemppainen oli ollut Vapaan Sanan tavallisena toimittajana lyhyen ajan sekä Suomen Työmiehen Tampereen konttorin hoitajana. Siitä hän

sai vuoden kh:ta. K. V. Luoto oli ollut Sanan Tuojan aputoimittajana 4 kk. sekä siinä ominaisuudessa puheoikeutettuna reportterina, siis *ilman äänioikeutta,* pn:n yhdessä kokouksessa. Hän sai vuoden kh:ta. Eräät toisetkin olivat olleet vain toimitustyössä ja lehtensä edustajina läsnä, ilman äänioikeutta, joissakin STP:n ylempien elimien kokouksissa, mutta saivat siitä vuoden kh:ta. K. E. Mäkistä vastaan ei ollut muuta syyteperustetta kuin, että hän oli ollut toimittajana Kainuun Työmiehessä. Lehti lakkautettiin Vaasan HO:ssa 17. 10. 23. Siinä yhteydessä Mäkinen sai 3 kk. vankeutta. Tuomion käsittämän ajankohdan jälkeen ei hän enää ehtinyt olla lainkaan toimittajana, ennenkuin hänet vangittiin yhdessä muiden kanssa. Hänen koko toimintansa oli siis jo ollut Vaasan HO:n punnittavana, mutta siitä huolimatta hän nyt sai 1 v. kh:ta, siis *kaksi rangaistusta saman toiminnan perusteella.*

Monet tuomituista olivat olleet vain *kirjapainoyhtiöiden johtokuntien jäseninä* ja saivat siitä 6—7 kk. kuritushuonetta, eräät ehdollisena, toiset ehdottomana rangaistuksena. Niinpä V. F. Puhakka sai 6 kk. ehdollisen tuomion siitä, että oli osallistunut yhteen ainoaan kirjapainoyhtiön kokoukseen, jossa oli käsitelty yksinomaan henkilökunnan palkkakysymyksiä!

Sanomalehtien ja kirjapaino-yhtiöiden toimihenkilöiden rangaistukset olivat vielä vähemmän käsitettävissä kuin muut kyseiset tuomiot, sillä *lehtiä oli koko ajan julkaistu painovapauslain pohjalla.* Muutamissa tapauksissa toimittajat olivat saaneet jo aikaisemmin sakko- tai vankeustuomion jostakin määrätystä kirjoituksesta. *Olisi ollut kaikkien oikeusperiaatteiden vastaista rangaista kyseisiä toimittajia toistamiseen kirjoituksista, joista he jo olivat saaneet tuomion.* Määrättyjen kirjoitusten perusteella jo aikaisemmin vireille pantujen syytteiden olisi toisaalta pitänyt merkitä, että viranomaisten mielestä kaikki muut vastaavan ajanjakson kirjoitukset olivat olleet täysin lainmukaisia. Kuinka siis niistä

nyt jälkeenpäin olisi voitu tuomita rangaistus? Tässä ei edes voitu vedota viranomaisten tietämättömyyteen, sillä silloinkin seurattiin sanomalehtiä järjestelmällisesti oikeusministeriössä, EK:n tarkkailutoiminnasta puhumattakaan. Merkillepantavaa on, että *ei syyttäjä eikä myöskään HO päätöksessään täsmällistäneet, mikä osa kyseisestä julkaisutoiminnasta olisi ollut rikollista.*

Mitä tuli vaatimukseen kirjapainojen takavarikoimisesta, ei sen tueksi voitu esittää mitään oikeussäännöstä. *Painovapauslaki ei sisällä mitään kirjapainon takavarikoimista koskevaa määräystä.* Siinä säädetään ainoastaan, että aikakautinen julkaisu voidaan lakkauttaa, mutta tämä voidaan tehdä *vain tuomioistuimen päätöksellä ja korkeintaan 3 kuukaudeksi.* EK suoritti kuitenkin Åkessonin määräyksestä, siis hallinnollisessa järjestyksessä, ko. kirjapainojen sulkemisen ja takavarikkoon panemisen, mikä käytännössä merkitsi myös niissä painettujen lehtien lakkauttamista. HO käsitteli tätä asiaa ensimmäisen kerran vasta 24. 4. 24 ja antoi sitä koskevan päätöksensä 20. 6. 24. Lehdet olivat silloin olleet lakkautettuina lähes 10 ½ kk. HO ei vahvistanut kirjapainojen takavarikoimista. Näin HO itse asiassa totesi, että va. sisäministerin ja apulaisoikeuskanslerin alaisilleen antamat ohjeet olivat olleet väärät. Lisättäköön, että kirjapainoyhtöiden osakkeenomistajat eivät saaneet mitään korvausta pitkäaikaisen laittoman takavarikoinnin aiheuttamista suurista taloudellisista haitoista.

Lopuksi HO päätöksessään julisti STP:n lakkautetuksi, »koska oli näytetty, että po. puoluejärjestö oli toiminut vastoin lakia».

Monet tuomituista pitivät hyödyttämänä käyttää valitusoikeutta, koska otaksuivat, ettei toinen porvarillisten miehittämä tuomioistuin muuttaisi toisen samoista piireistä kokoonpannun tuomioistuimen päätöksiä työväenliikettä koskevissa asioissa, ja koska lisäksi pelkäsivät, että joutuisivat ylimääräisesti istumaan koko sen ajan, mikä ehtisi kulua, ennen

kuin asiassa saataisiin lopullinen päätös. Useat ja nimenomaan ne, jotka eivät olleet saaneet korkeimpia rangaistuksia, halusivat toki koettaa, eikö tuomio valittamalla lieventyisi.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn presidentti J. Grotenfelt sekä oikeusneuvokset V. Blåfield, Hj. Neovius, W. Fagerström ja H. Blåfield sekä oikeussihteeri Thesleff. Esittelijänä toimi oikeussihteeri L. Andersin. Tuomio annettiin 16. 3. 25 ja noudatettiin siinä suurin piirtein HO:n jo viitoittamaa linjaa, joskin perustelut tehtiin eräin kohdin tarkemmiksi ja johtopäätöksetkin yksityiskohtaisemmiksi. KKO teki myös eräitä vähäisiä lievennyksiä HO:n määräämiin rangaistuksiin.

Vaikka SSTP I:n perustamista ei ehditty suorittaa loppuun, joten sitä juridisena henkilönä ei koskaan ollut olemassa, niin KKO totesi nyt päätöksensä alussa, että STP muodosti sen jatkon ja että STP oli »perustettu tarkoituksin kumota Suomen voimassaoleva hallitusmuoto ja yhteiskuntajärjestys ja asettaa sijalle köyhälistön valta työväen neuvostojärjestelmän muodossa ja että puolueen toiminta on *suunniteltu* sellaiseksi, että tuo tarkoitusperä saavutettaisiin väkivalloin puolueeseen liittyvien joukkojen avulla». Tällä kertaa KKO:ta tuntui hieman ujostuttavan se, että ylimalkaiset periaatteet rinnastettiin määrättyjä tekoja käsittävään salahankkeeseen, sillä se koetti selitellä asiaa seuraavasti: »... vaikkakaan *siihen suunnitelmaan, jonka puolue on laatinut tarkoitusperänsä saavuttamiseksi, ei ole sisältynyt ennakolta määrättyä aikaa, jolloin vallankumous olisi suoritettava,* puolueen toiminta on kuitenkin suunniteltu tähtäämällä siihen, että puolue jo läheisessä tulevaisuudessakin, *jos olosuhteet muodostuisivat sellaisiksi,* että puolue katsoisi olevan toiveita menestyksellisestä toiminnasta, olisi valmis toimintaan kerrotun tarkoitusperän saavuttamiseksi.» Itse asiassa tämä selittely vain heikensi KKO:n kantaa, sillä siinähän myönnettiin, ettei STP:llä ollut mitään konkreettista

vallankumoussuunnitelmaa, vaan tehtäisiin päätös sellaisesta vain siinä tapauksessa, että olosuhteet muodostuisivat menestyksen toiveita antaviksi — ja tämäkin ehdollinen valmius oli olemassa vain KKO:n omana olettamuksena.

STP:n näin oletettu vaarallisuus koko valtakunnalle ilmeni KKO:n mielestä »puolueen ja sen eri järjestöjen muodostamisessa ja niiden järjestämisessä ja edelleen kehittämisessä», sekä »kiihoitustyössä, jonka tarkoituksena on ollut joukkojen kokoaminen puolueeseen ja niiden perehdyttäminen puolueen tarkoitusperään sekä menettelytapoihin ja jota kiihoitustyötä puolue on harjoittanut kustantamissansa tai omistamissansa ja puolueen suoranaisen johdon alla olleissa sanomalehdissä», ja vihdoin myös »rahavarojen keräämisessä puolueelle, mikä keräys pääasiallisesti on ollut järjestetty siten, että kunkin puolueosaston toimikunta on perinyt määrätyn maksun puolueosastoon kuuluvilta jäseniltä». *KKO leimasi siis rikolliseksi sen, että oli julkisesti toimitettu sanomalehtiä, jotka erinäisin poikkeuksin eivät olleet aiheuttaneet edes painokanteita, ja että oli kerätty rekisteröityjen yhdistysten jäseniltä jäsenmaksuja, aivan samoin kuin kaikki muutkin yhdistykset niitä keräävät.*

KKO teki myös ylimalkaisen viittauksen siihen, että »maassa toimii salaisia järjestöjä, jotka työskentelevät saman tarkoitusperän saavuttamiseksi» (tarkoitti SKP:tä) ja että SSTP II:n pn oli 27—28. 12. 20 pitämässään kokouksessa »päättänyt saattaa puoluejäsenten tietoon sekä puoltanut puolueäänestyksen kautta, *jota kuitenkaan ei ole näytetty toimitetuksi,* hyväksyttäväksi III Internationaalen toisen kongressin asettamat ehdot, jotka mm. sisältävät, että jokaisen *mainittuun internationaaleen yhtyvän puolueen* oli luotava puolueen kanssa rinnakkainen salainen järjestökoneisto». Näillä perusteilla KKO piti »*ilmeisenä,* että noiden salaisten järjestöjen olemassaolo, *vaikkakin niiden toiminta on muodollisesti ollut erillään puolueen toiminnasta,* kuitenkin on ollut puolueen toimihenkilöiden *tiedossa*». KKO siis itse

myönsi, että puolue ei ollut lähes 3 vuoden kuluessa pannut toimeen päätöstä puolueäänestyksestä, joka koski vain eräiden III Internationaalin jäsenilleen asettamien *ehtojen hyväksymistä,* mutta ei suoranaista jäseneksi liittymistä. SSTP II ei ollutkaan koskaan tullut III Internationaalin jäseneksi, eikä edes ollut pyrkinyt sellaiseksi, ei liioin STP. KKO rajoittuikin pelkkään otaksumaan, että tuo salainen toiminta ilmeisesti oli STP:n toimihenkilöiden tiedossa — ei siis väitettykään, että he itse olisivat jotenkin osallistuneet tuohon salaiseen toimintaan. Tuskinpa missään oikeusvaltiossa tulisi kysymykseen, että pelkkä otaksuttu tieto rangaistavaksi leimatusta poliittisesta toiminnasta voisi olla ankaran rangaistuksen perusteena.

KKO päätteli sitten edelleen, että eräät valittajista »liittyttyään järjestöön, jonka tarkoituksena oli laittomin keinoin kumota valtakunnan hallitusmuoto ja yhteiskuntajärjestys, tietoisina sen tarkoitusperistä ja menettelytapaperiaatteista» olivat »toimineet sen hyväksi ja siten tehneet itsensä syypäiksi valtiopetoksen valmisteluun», kun taas eräät toiset olivat »ylläkerrotuin tavoin tahallisesti edistäneet sanottua rikollista toimintaa».

Mitä tuli kustannus- ja kirjapainoyhtiöiden toimihenkilöihin, arvioi KKO heidän tuomitsemisensa vaativan erityisen perustelun, joka muotoiltiin seuraavasti: »noiden yhtiöiden johtokunnat ovat alistaneet yhtiöiden toiminnan puolueen keskusjohdon määräysvallan alaiseksi ja toiminnassaan noudattaneet puoluejohdon antamia määräyksiä siten avustaen puoluetta sen tarkoitusperien saavuttamiseksi». Vastaavasti KKO luki asianomaisten viaksi, että »puolueen sanomalehdistön palveluksessa olleiden henkilöiden toiminta myöskin on ollut puolueen johdon valvonnan alaista ja sen määrättävissä ja nämä henkilöt noudattamalla noita määräyksiä osaltaan ovat myöskin edistäneet puolueen toimintaa», ja tätä taas oli »pidettävä avunantona valtiopetoksen valmisteluun». Siis pelkkä palvelussuhteen lojaali täyttäminen riitti tässä

rangaistuksen perusteeksi. Johdonmukaisesti sovellettuna tämä kanta olisi vienyt siihen, että joku ko. yhtiöiden palveluksessa ollut porvarillinen konttorineitonen olisi voitu tuomita »puolueen toiminnan edistämisestä» valtiopetoksen valmistelun avustajana.

Lopuksi KKO totesi, että HO:n tuomioon sisältyvä STP:n lakkauttamismääräys oli jäänyt ylimalkaisuudessaan epäselväksi, »koskei lausuntoa ole annettu nimitettyjen piirijärjestöjen, kunnallisjärjestöjen ja puolueosastojen lakkauttamisesta, *eikä niitä*, mikäli ne ovat rekisteriin merkityt, *ole edes jutussa kuultu*». Tämän johdosta KKO selvensi päätöstä sikäli, että sen »on katsottava koskevan ainoastaan puoluetta semmoisenaan, sen puolueneuvostoa ja puoluetoimikuntaa».

Koko tähän juttusikermään tarkoin perehtynyt Branting laati siitä Ruotsissa painetun selostuksen, jossa hän lausui, että STP:tä vastaan kohdistetut toimenpiteet olivat »häikäilemättömästi oikeuden ja ihmisyyden vastaisia» ja että »ne ovat sen yhteiskunnan vastaisen politiikan luonteenomaisia ilmauksia, jota Suomessa yhä edelleen pidettiin oikeana hallintotapana». Hän jatkoi: »Koko toimenpide asianmukaisesti perustettua ja sallittua sosialistista työväenpuoluetta vastaan oli niin raju coup de force (voimatoimenpide), että se edellytti äärimmäisyysmiesten ehdotonta häikäilemättömyyttä ja, samanaikaisesti, näiden tukena toimivaa, sosialismin vastaista porvarillista kokoomushallitusta.» Brantingin mielestä ko. tapahtumat osoittivat, että vaara uhkasi suomalaista yhteiskuntaa oikealta käsin. Hänen käsityksensä mukaan ko. toimenpiteet »muodostivat vaarallisimman hyökkäyksen suomalaista yhteiskuntaa vastaan sisällissodan jälkeisenä aikana». Brantingin arvostelu tuomioistuimen päätöksestä oli vastaava: »Tuomio antaa lisää tukea sille käsitykselle, että Suomen tuomioistuimet palvelevat tällä haavaa vallitsevaa poliittista taantumusta.» Brantingin mielestä STP:tä vastaan käytetyt menettelytavat eivät olleet ainoas-

taan oikeudellisesti arveluttavia, vaan lisäksi myös käytännössä tehottomia. »On historiallinen tosiseikka, että tämäntapaiset voimakeinot ovat ajanpitkään osoittautuneet mielettömiksi, mikäli niillä on haluttu turvata rauhallisuus, ja että vallan väärinkäyttö on melkeinpä pakoittanut esiin levottomuuksia. Puolueeton ja horjumaton humaanisuus, joka johtaa vastakohta-asenteen laukeamiseen, on sittenkin todellista voimapolitiikkaa.»

Rauhanjulistuksesta kuritushuonetta

Kun Venäjän neuvostojärjestelmä vielä kamppaili alkuvaikeuksiensa voittamiseksi, olivat eräät suomalaiset olleet Itä-Karjalassa kesästä 1921 alkaen yllyttämässä sikäläisen väestön tyytymättömyyttä mm. kansallisuuskysymyksen varjolla. Marraskuussa 1921 itä-karjalaiset sitten ryhtyivät eräillä paikkakunnilla aseelliseen toimintaan maansa valtiovaltaa vastaan. Suomalaisia sissijoukkoja kiirehti heti osallistumaan näin virinneeseen kahakointiin. Neuvosto-Venäjä lähetti Suomelle näiden tapahtumien johdosta useita nootteja, jossa se asetti hallituksemme vastuuseen aseellisten suomalaisten joukkojen tunkeutumisesta sen alueelle. Kun yli rajan tapahtuva sissitoiminta vain laajeni, Neuvosto-Venäjä laati noottinsa yhä jyrkemmän sävyisiksi. Sodan uhka alkoi jo olla näköpiirissä.

Sos.dem. työläiset järjestivät tällöin 18. 12. 21 suuren kokouksen Helsingissä ilmaistakseen huolestumisensa lisääntyvän sodanvaaran vuoksi sekä arvostelunsa siitä, että hallitus passiivisena pysyen salli vapaaehtoisten menon Itä-Karjalaan jatkua. Sos.dem. eduskuntaryhmä teki tämän jälkeen asiassa 21. 12. 21 päivätyn välikysymyksen. Siinä ryhmä tehosti kantanaan, ettei Suomen taholta sopinut sekaantua Neuvosto-Venäjän sisäisiin asioihin, vaan yli pyrittävä säilyttämään ystävälliset suhteet tähän naapurimaahan. Tältä kannalta ryhmä paheksui suomalaisten sissijoukkojen tunkeutumista Itä-Karjalaan ja erityisesti sitä, että rautatie- ja sotilasviranomaiset sekä vielä laajemmassa mitassa Sk:t oli-

vat tukeneet näiden sissijoukkojen järjestämistä ja toimintaa.

Näissä olosuhteissa SSTP II:n ptk kääntyi 20. 12. 21 avoimella kirjeellä SDP:n puoleen esittäen, että molemmat työväenpuolueet muodostaisivat yhteisen rintaman porvariston Neuvosto-Venäjää vastaan suunnitteleman sotaretken ehkäisemiseksi. SDP vastasi 5. 1. 22 torjuvasti vedoten lähinnä siihen, että sodan vaara oli jo vähentynyt, koska Suomen hallitus suhtautui kielteisesti sissiretkeläisiin. Tämän jälkeen SSTP II:n pn päätti 6—8. 1. 22 pitämässään kokouksessa kehoittaa työväestöä ja muita vähäväkisiä ryhtymään toimintaan porvariston sotavalmistelujen ehkäisemiseksi. SSTP II:n ptk ryhtyi puolestaan kokouksessaan 14. 1. 21 toimenpiteisiin pn:n kannanottoa vastaavan julistuksen laatimiseksi antaen tässä tarkoituksessa puoluesihteeri A. Tuomiselle erinäisiä ohjeita, joiden perusteella tämä ptk:n nimissä laati ko. julistuksen otsakkeella »Taisteluun Neuvosto-Venäjän puolustamiseksi!». Julistuksessa selitettiin, että Suomen oikeiston toimenpiteet aiheuttivat sodanvaaran ja että ne olivat Tarton rauhansopimuksen vastaisia. Edelleen julistuksessa lausuttiin, että Neuvosto-Venäjä sosialistisena valtiona oli ansainnut kaikkien työläisten myötätunnon, sekä kehoitettiin tällä perusteella kaikkia vähäväkisiä muodostamaan yhteinen taistelurintama sen puolustamiseksi sitä porvariston taholta uhkaavaa vaaraa vastaan.

Tämä julistus painettiin viipymättä. Ainakin SSTP II:n Uudenmaan piirijärjestö sai ptk:lta näitä julistuksia ja lähetti niitä kunnallisjärjestöilleen läänissä. Puolueen Helsingissä oleva ruotsinkielinen äänenkannattaja Folkbladet julkaisi sen myös heti 18. 1. 21, samoin eräät muutkin lehdet.

Julistuksen johdosta vangittiin oitis eräitä henkilöitä. Oikeusministeri H. Helmisen määräyksen perusteella asetettiin sitten Turun HO:ssa 7 henkeä syytteeseen maanpetoksesta sekä valtiopetoksen valmistelusta. Syyte kohdistettiin Tuomisen lisäksi myös ptk:n jäseniin Jalmari Kivilahteen ja E.

A. Tuomeen, jotka olivat avustaneet Tuomista julistuksen laatimisessa, sekä Jooseppi Suomiseen ja K. J. Mäkiseen, jotka olivat pn:ssa hyväksyneet julistuksen pohjana olleet ponnet, ja edelleen A. E. Forsmaniin Folkbladetin toimittajana sekä A. F. Lundéniin Uudenmaan piirisihteerinä.

HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-asessorit G. E. Havu, O. Laaksovirta ja K. E. I. Erikson. Syyttäjänä toimi notaari V. Tauleri sekä esittelijänä notaari C. A. Hastig.

Syyttäjä esitti ensin erinäisiä selostuksia III Internationaalin periaatteista ja toiminnasta sekä selitti sitten SSTP II:n tarkoituksena olevan toimia yhdessä muiden maiden työväenpuolueiden kanssa nykyisen yhteiskuntajärjestyksen muuttamiseksi sosialistiseksi. Hän väitti sitten, että SSTP II oli III Internationaalin päätöksiä noudattaen ryhtynyt toimenpiteisiin Neuvosto-Venäjän tukemiseksi tilanteessa, jossa Suomea uhkasi sodan vaara.

HO antoi päätöksensä 17. 7. 22. Siinä HO katsoi, että SSTP II oli hyväksynyt menettelytapaohjeet, jotka edellyttivät yhteistoimintaa III Internationaalin kanssa, ja että se myös oli kosketuksessa Neuvosto-Venäjältä käsin toivimaan SKP:seen. Tästä johtui HO:n mielestä, että julistus »*sisälsi Neuvosto-Venäjälle lupauksen* sodan syttyessä Suomen ja Venäjän välillä antaa Venäjälle apua ryhtymällä vallankumoukselliseen toimintaan Suomen hallitusta ja kansaa vastaan maamme nykyisen hallitusmuodon ja yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseksi» ja että syytetyt »olivat edellä kerrotulla yhteistoiminnallaan tehneet itsensä syypäiksi ... rikokseen maan ulkonaista turvallisuutta vastaan.» HO antoi näin julistukselle konkreettisemman ja jyrkemmän sävyn, kuin sen laatijat olivat tarkoittaneet, ja tuomitsi tällä perusteella syytetyt RL 12:5 ja 9 nojalla kh:seen, Tuomisen 4 v:ksi ja muut 3 v:ksi, sekä menettämään kansalaisluottamuksensa 6 ja 4 vksi.

Tuomitut valittivat KKO:een, jossa asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvokset J. Serlachius, V. Hirvinen, V. Blåfield, W. Andersin ja A. Sarva. Esittelijänä toimi oikeus-

sihteeri N. Pakkala. KKO vahvisti 20. 11. 22 antamallaan päätöksellä HO:n tuomion sellaisenaan.

Päätöksen perusteluihin sisältyi SSTP II:een kohdistuvia, luonteeltaan varsin raskauttavia viittailuja. Syytettä ei kuitenkaan oltu kohdistettu SSTP II:ta vastaan, eikä sitä myöskään haastettu jutussa kuultavaksi. Itse päätös ei mitenkään kohdistunutkaan siihen. Mainituista perusteluista huolimatta annettiinkin SSTP II:n rauhassa jatkaa toimintaansa v:n 1923 elokuuhun asti.

Eräät rauhanjulistuksen aikaansaamiseen tai sen levittämiseen osallistuneet henkilöt välttivät aluksi viranomaisten toimenpiteet piiloutumalla ajoissa. Näitä vastaan viritettiin syyte, kun heidät joskus myöhemmin tavattiin. Niinpä Heikki J. Mäkinen joutui 31. 8. 23 Turun HO:ssa tuomituksi siitä, että oli SSTP II:n pn:ssa hyväksynyt rauhanjulistuksen suuntaviivat, ja lisäksi siitä, että hän oli osallistunut SSTP I:n perustavaan kokoukseen. HO:ssa HO-asessorit H. Hartman ja O. Laaksovirta tuomitsivat hänet ko. teoista 3 + 1 vuodeksi kh:seen. Presidentti A. Käpy oli kuitenkin sitä mieltä, ettei asiaa oltu vielä riittävästi selvitetty, mutta kun hänen oli pakko heti ilmaista käsityksensä siitä, lausui hän, että rauhanjulistuksen »ponnet eivät sinänsä sisältäneet lupausta vieraalle hallitukselle antaa apua sotayrityksessä Suomen valtakuntaa vastaan» ja siksi hän puolestaan hylkäsi kokonaan syytteen tältä osalta. Käpy oli siis toista mieltä kuin KKK edellisenä vuonna antamassaan päätöksessä.

EK suuntaa uusia iskuja vasemmisto-sosialistista ja kommunistista työväenliikettä vastaan

Tapahtumat osoittivat, että Kotonen ja Tainio sekä monet muut heidän kerallaan olivat olleet oikeassa vakuuttaessaan, ettei aatteellista liikettä, ei etenkään työväen sosialistisia suuntauksia, voida murskata poliisivallan eikä tuomioistuimien avulla eikä yleensäkään millään voimakeinoilla. Vain aatteellinen vastapropaganda saattoi vaikuttaa jotain edellyttäen, että se tehtiin uskottavaksi suorittamalla samanaikaisesti yhteiskunnallisia uudistuksia. Suomen vallitsevissa piireissä luotettiin kuitenkin jatkuvasti ensisijassa poliisimenetelmiin. Määrätietoista ja avointa turvautumista niihin kainosteltiin silti. Silloin tällöin yritettiin kylläkin häikäilemättä käyttää poliisivaltiomenetelmiä, mutta kun vedetyt apajat säännönmukaisesti antoivat odotettua laihemman saaliin, ja kun niitä seuranneet poliittiset oikeudenkäynnit joka kerta aiheuttivat kirpeätä arvostelua kotimaassa ja vielä enemmän ulkomailla, niin halu jatkaa tällä tavoin laimeni muutamiksi vuosiksi. Vesiperät unohdettiin kuitenkin pian ja niin ryhdyttiin jälleen joidenkin vuosien kuluttua suuriin poliittisiin apajanvetoihin.

Kun viranomaiset olivat ehkäisseet myös SSTP II:n toiminnan, eivät vasemmistososialistit enää pitäneet mahdollisena tehdä uutta yritystä oman puolueen perustamiseksi. Kun kuitenkin v:n 1924 eduskuntavaalit olivat silloin edessä, järjestivät he kussakin vaalipiirissä »sosialistisen työväen

ja pienviljelijäin vaaliliiton» (seuraavassa STPP) ja osallistuivat näin erillisenä ryhmänä vaaleihin. Tämä vaalijärjestö oli alkeellinen. Vasemmistososialistit olivat sitäpaitsi menettäneet useimmat johtohenkilönsä. Varatkin olivat vähissä. Kaiken lisäksi vasemmistososialistien toimintaa monin tavoin kammitsoitiin ja heitä itseään usein suorastaan terrorisoitiin. Näistä sekoista huolimatta STPP sai eduskuntaan 18 kansanedustajaa, jotka sitten vastaavalla nimellä muodostivat oman eduskuntaryhmänsä. V:n 1927 vaaleissa STPP:n eduskuntaryhmän jäsenten luku kohosi 20:een. Tätä poliittista ryhmittymää ei kuitenkaan kaikkina kyseisinä vuosina yritettykään rekisteröidä varsinaisen puolueen muodostavana yhdistyksenä. Tällaisen rekisteröimättömän järjestön puitteissa *vasemmistososialistien toiminta oli jälleen monen vuoden aikana sallittua sekä eduskunta- ja kunnallisvaalien vaatimien muodollisuuksien osalta jopa viranomaisten nimenomaisesti hyväksymää.*

Jyrkän siiven sosialistien menestys ammatillisessa liikkeessä muodostui vielä huomattavasti suuremmaksi kuin varsinaisen politiikan alalla. He saavuttivat yliotteen monissa ammattiliitoissa ja niinikään niiden keskusjärjestössä SAJ:ssä. Eräänlaisen kompromissin merkeissä valittiin v. 1926 SAJ:n puheenjohtajaksi sos.dem. Matti Paasivuori sekä sen pääsihteeriksi samana vuonna vankilasta vapautunut Poika Tuominen. Näissä merkeissä SAJ saavutti nopeasti lisääntynyttä kannatusta työväestön keskuudessa. Sen jäsenmäärä kasvoi lähinnä seuranneen 1 ½ vuoden aikana 50.000:sta 80.000:een. Näin voimistuneena SAJ katsoi voivansa ajaa palkkaliikkeitä paljon tarmokkaammin kuin aikaisemmin. Palkkavaatimuksia esitettiinkin, eräissä tapauksissa lakkoon turvautuen, seuraavina vuosina useissa tapauksissa. Tuominen koetti myös lisätä SAJ:n arvovaltaa kehittämällä määrätietoisesti sen kansainvälisiä suhteita. Hän piti tällöin mm. silmällä sitä, että saataisiin aikaan yhteistoimintaa II ja III Internationaalin välillä. Varsinaisena aloit-

teentekijänä tässä kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen eheyttämispyrkimyksessä lienee kyllä ollut sos.demeihin lukeutuva norjalainen työväenjohtaja Martin Tranmael.

Vaikka valtiovalta ei ahdistelullaan pystynytkään tukahduttamaan vasemmistososialistista työväenliikettä, niin se siten toimiessaan todennäköisesti myötävaikutti siihen, että SKP:n vaikutusvalta tuon liikkeen keskuudessa lisääntyi. Sivullisten oli tosin vaikeata tarkalleen tietää, ketkä SSTP II:n ja sittemmin STP:n jäsenistä olivat samalla myös SKP:n jäseniä, mutta monet seikat viittasivat siihen, että tällaisten kaksoisjäsenten lukumäärä vuosi vuodelta kasvoi. Monet tinkimättömästi marxilaisuudesta ja jyrkän luokkataistelun linjasta kiinnipitävät, mutta silti vain rauhanomaisia menetelmiä kannattavat työläiset olivat vetäytyneet syrjään todettuaan, miten suuria henkilökohtaisia kärsimyksiä näissä merkeissä tapahtuva puoluepoliittinen toiminta saattoi aiheuttaa heille. Kommunistien sitävastoin oli alunperin ollut pakko totuttautua siihen ajatukseen, että heidän toimintansa saattoi johtaa heidät kuritushuoneeseen. Jos he joutuivat kiinni toiminnasta jossain julkisessa järjestössä, saattoi kuitenkin rangaistusseuraamus heidän kohdallaan muodostua pienemmäksi kuin siinä tapauksessa, että heidät tavattiin suorittamassa SKP:n omaa maanalaista järjestötyötä. Kommunistien oli siis edullisinta koettaa saada toimintansa peitteeksi jokin tehtävä vasemmistososialistien julkisesti toimivissa järjestöissä tai niinikään avoimesti esiintyvässä ammatillisessa liikkeessä.

Vasemmistososialistien jatkuvat toimintamahdollisuudet sekä kommunistien lisääntyvä soluttautuminen työväenliikkeen eri järjestöihin herättivät porvariston keskuudessa laajalti ärtymystä, jota nimenomaan työnantajien taholta koetettiin kiihoittaa. Kun kuitenkin STP:ta vastaan nostettu juttu oli osoittautunut vaikeasti hoidettavaksi, ei heti haluttu ryhtyä uuteen rintamahyökkäykseen työväenliikkeen jyrkkää siipeä vastaan, vaan päätettiin edetä sikäli varo-

vasti kiertäen, että suunnattaisiin ensin isku johonkin vähemmän merkittävään vasemmistolaiseen järjestöön. Tässä mielessä valittiin seuraavan joukkoprosessin kohteeksi Sosialistinen Nuorisoliitto ry. Valinnan lienee ratkaissut se, että ko. järjestöön kuului vain ulkopuolisille tuntematonta nuorta väkeä.

Välittömästi sen jälkeen, kun Helsingin RO oli lakkauttanut Suomen Sos.dem. Nuorisoliiton, perustettiin sen jäsenistön toimesta 6. 5. 23 Suomen Sosialistinen Nuorisoliitto. Rekisteriviranomaiset pitivät kuitenkin viimemainitun sääntöjä ja järjestömuotoa siinä määrin Sos.dem. Nuorisoliittoon viittaavina, että epäsivät rekisteröimisen. Silloin perustettiin samojen piirien toimesta 2. 12. 23 Sosialistinen Nuorisoliitto, joka oli suunniteltu työläisnuorison jo toimivien ja rekisteröityjen yhdistysten keskusliitoksi. Tämä järjestö rekisteröitiin 17. 1. 24 ja sai seuraavina vuosina kymmeniä yhdistyksiä jäsenikseen. *Sen sallittiin rauhassa toimia lähes 2 vuotta.* Kun prof. Tulenheimo oli kokoomuslais-maalaisliittolaisen hallituksen pääministerinä ja hallintosihteeri M. Aura sen sisäministerinä, tunsi EK kuitenkin asemansa jälleen niin varmaksi, että pidätti marraskuun alussa 1925 useita kymmeniä nuorukaisia ja neitosia, jotka olivat Sosialistisen Nuorisoliiton ja sen jäsenyhdistysten toimihenkilöitä. Heidät asetettiin sitten Turun HO:ssa syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta.

Asian käsittelyyn HO:ssa osallistuivat HO-neuvokset G. Lindelöf, V. Mäkinen ja Br. Gräsbeçk sekä apujäsenet, viskaalit R. Angervo ja Carl Olsson. Syyttäjänä toimi notaari O. Honka.

HO antoi päätöksensä 29. 6. 26. Sen perusteluissa HO tosin nimenomaisesti myönsi, että »Sosialistinen Nuorisoliitto ei todistettavasti ja julkisesti ollut liittynyt kommunisiseen Nuorisointernationaleen» mutta väitti toisaalta, että »liitto oli toimintamuodoissaan sekä toiminnassaan todellisuudessa seurannut mainitun internationalen määräyksiä»

ja että »maassa tunnetusti toimi salaisia järjestöjä, jotka työskentelivät kommunistisen internationalen tarkoitusperän saavuttamiseksi ja että näiden järjestöjen olemassaolo ja yhteys yllämainitun Sosialistisen Nuorisoliiton salaisen toiminnan kanssa oli ollut liiton toimihenkilöiden *tiedossa* ja heidän toimintansa edellytyksenä». Tällä pohjalla HO katsoi olevan »aivan ilmeistä, että Sosialistinen Nuorisoliitto oli ryhtynyt jatkamaan hajoitetun Suomen Sos.dem. Nuorisoliiton toimintaa ja siis hyväksynyt edelläselostetun ja mahdollisen vastaisen toimintansa ohjeeksi kommunistisen nuorisointernationalenkin tarkoitusperän eli voimassaolevan yhteiskuntajärjestyksen kumoamisen». HO päätteli edelleen: »Jos kohta *järjestön toiminnassa ei ollut havaittavissa, että se tähtäsi johonkin määrättyyn ajankohtaan, jolloinka vallankumous olisi suoritettava,* järjestön toiminta oli kuitenkin suuntautunut siihen, että nuoriso valmisteltaisiin olemaan varustettu jo lähitulevaisuudessakin, olosuhteiden muodostuessa suotuisiksi menestykselliselle toiminnalle, mahdollisimman tehokkaalla tavalla ottamaan osaa sanotun tarkoitusperän toteuttamiseksi tapahtuvaan toimintaan». HO:n mielestä ei tarvittu tämän enempää, jotta oli kyseessä valtiopetoksen valmistelu. Vaikka siis HO myönsi, että muodollisesti ottaen ei järjestön toiminnassa ollut mitään moitittavaa, se silti leimasi sen rikolliseksi sillä perusteella, että SKP:n maanalainen toiminta oli järjestön toimihenkilöiden tiedossa ja että heidän ylimalkaisena periaatteellisena tavoitteenaan oli vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen muuttaminen sosialistiseksi. HO tuomitsi RL 11:4:n nojalla 45 nuorta henkilöä kh:seen, eräät jopa 3 vuodeksi. Mm. Armas Äikiä sai tällaisilla perusteilla 1 v 6 kk. ja Paavo Kivikoski 1 v 3 kk. kh:ta. Mainituilla perusteilla HO päätyi myös siihen käsitykseen, että Sosialistinen Nuorisoliitto oli toiminut vastoin lakia ja lakkautti siksi sen kaikkine jäsenyhdistyksineen.

Asia joutui sitten valitusteitse KKO:een. Siellä osallis-

tuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset Väinö Hirvinen, A. Sarva, A. Serlachius, O. Voipio, S. Nevanlinna ja M. Jaakkola. Esittelijänä toimi VT U. F. Johansson.

KKO antoi päätöksensä 5. 11. 26. Sen perusteluissa todettiin myös ensin, että Sosialistisen Nuorisoliiton säännöt ja ohjelma olivat moitteettomia, mutta väitettiin sitten, että se oli »tosiasiallisesti, mutta *tekemättä siitä suoranaista päätöstä*, asettanut koko toiminnalleen saman valtiollisen päämäärän kuin Suomen Työväenpuolue ja Suomen sos.dem. nuorisoliittokin aikaisemmin, nimittäin maan voimassa olevan hallitusmuodon ja yhteiskuntajärjestyksen kumoamisen ... ja suunnitellut tuon päämäärän saavutettavaksi laittomalla tavalla ja ajankohtana, joka kehityksestä riippuen, *saattoi* olla läheisessäkin tulevaisuudessa.» Näin epämääräisillä ja otaksumien varassa olevilla perusteilla KKO vahvisti HO:n tuomion.

Kun Väinö Tanner 13. 12. 26 muodosti puhtaasti sos.demokraattisen hallituksen, otaksuttiin monilla tahoilla, ettei sen aikana enää kävisi laatuun vainota vasemmistososialisteja epäilyttäviäkin keinoja käyttäen ja ettei kommunistienkaan käsittelyssä sopisi kokonaan syrjäyttää länsimaisia esikuvia. Olivathan monet sos.demit edellisinä vuosina julkisesti arvostelleet, myös eduskunnassa, sellaisia muihin työläisryhmiin kohdistuneita toimenpiteitä, joiden laillisuus oli enemmän tai vähemmän epäilyttävä. Tämän mukaisesti EK:kin asettui aluksi varovaisesti odottavalle kannalle. Tarkat havainnoitsijat saattoivat kuitenkin pian todeta, että oli monia merkittäviä sos.demokraatteja, nimenomaan silloin vaikutusvaltaisissa asemissa olevia, jotka eivät lainkaan sulattaneet vasemmistososialistien, saati sitten kommunistien toimintaa. Etenkin sisäministeri O. H. Puro oli hyvin hanakka tukemaan EK:n toimintaa, sikäli kuin se kohdistui todellisia tai väitettyjä kommunisteja vastaan. Näinkin suuntautuneet sos.demit käsittivät kuitenkin yleensä, ettei heidän puolueelleen ollut eduksi hyväksyä kovakouraisia keinoja muita työ-

väenliikkeeseen lukeutuvia vastaan pelkästään näiden aatteellisen näkemyksen, päämäärän ja ohjelman perusteella. EK:kin ymmärsi tämän ja siksi se pyrki entistä määrätietoisemmin esittämään asiat siinä valossa, että se koetti ehkäistä juuri SKP:n NL:sta käsin johdettua maanalaista toimintaa ja tämän peittämiseksi järjestettyä kommunistien soluttautumista työväenjärjestöihin ja että tällöin tavallisesti oli kyseessä suoranainen maanpetos sotilasvakoilun yms. muodossa.

Jo sos.dem. hallituksen aikana vaadittiin eräillä tahoilla laajemmalle suuntautuvia tiukkoja otteita kommunisteja vastaan. Niinpä Ilkka 30. 11. 27 huudahti eräässä kirjoituksessa: »Åkessonia tarvittaisiin!» Pian tämän jälkeen kukistui Tannerin hallitus. Sitä seurasi prof. J. E. Sunilan 17. 12. 27 muodostama puhtaasti maalaisliittolainen hallitus. Oikeistolaiset piirit käsittivät tällöin heti saaneensa uusia toimintamahdollisuuksia erittäinkin kommunismin vastaisen toiminnan varjolla.

EK kiirehti jo 29. 12. 27 vetämään huomattavan apajan pidättämällä Helsingissä ja Tampereella Jalmari Rasin, Eva Korhonen-Sassin, Allan Marteliuksen, Anna Kurvisen ja Agnes Rosendahlin. Sittemmin Turun HO:ssa 14. 2. 28 alkaneessa jutussa syyttäjä, notaari K. G. Forss väitti heidän osallistuneen SKP:n sotilaslinjan järjestämiseen Suomessa sekä vaati heille tällä perusteella edesvastuuta. Syytetyt puolustautuivat rohkeasti ja taitavasti lukuunottamatta Rasia, joka vaikeni melkein täydellisesti. Kuitenkin oli juuri Rasi merkittävin syytetyistä. Hän oli opiskellut Lännen Vähemmistökansallisuuksien Kommunistisessa Yliopistossa Leningradissa. Palattuaan v. 1924 Suomeen hän ensin toimi SKP:n piiriorganisaattorina Kuopion ja Kajaanin seuduilla. Rasin maanalaiseen toimintaan värväämistä henkilöistä joutui pian kokonaista 22 kiinni, mutta hän itse saattoi silti viranomaisten häiritsemättä siirtyä SKP:n yleisorganisaattoriksi Helsinkiin. Juttu Rasia ym. vastaan päättyi siten,

että HO 2. 4. 28 tuomitsi syytetyt useiksi vuosiksi kh:seen, Rasin 3 ½ v:ksi.

Tällä välin oli kommunisteja vastaan kohdistettu kiihoitus yltynyt. Tampereen Aamulehti vaati 14. 1. 28 hallitukselta »ratkaisevia toimenpiteitä» kommunisteja vastaan. »Koska puhdistetaan parlamentti kommunisteista?» kysyi lehti. Monet maalaisliiton lehdistä yhtyivät tällaisiin vaatimuksiin. Niinpä Maakansa 25. 1. 28 vaati hallitukselta »selvää peliä kapinakiihoittajiin nähden.» Lehti kehoitti talonpoikia puhumaan luokkataistelun kannalla olevien työläisten kanssa »tehdastekoa olevan tulkin avulla», siis kiväärillä uhaten. Kokoomuksen lehdistössä leimattiin myös »kommunistilehtien» kirjoittelu räikeästi yhteiskunnan vastaiseksi ja rikolliseksi ja vaadittiin tällä perusteella jatkuvasti ja tiukassa sävyssä, että hallitus estäisi tällaisen kirjoittelun. Lopulta itse prof. L. Ingman esitti tämän vaatimuksen eduskunnassa 3. 3. 28.

Sunilan hallitus aloitti vasemmistososialisteja vastaan kohdistuvan toimintansa koettamalla saada heidän kaksi eniten levinnyttä lehteään ainakin väliaikaisesti lakkautetuiksi. Oikeusministeri T. Malinen määräsi nim. 3. 3. 28 nostettavaksi syytteen Helsingissä ilmestyvän »Työväenjärjestöjen tiedonantajan» päätoimittajaa August Niemistöä sekä Oulussa ilmestyvän »Pohjolan Voiman» päätoimittajaa T. I. Sormusta vastaan. Kummallekin päätoimittajalle vaadittiin edesvastuuta valtiopetokseen yllyttämisestä sekä rikoksen ylistämisestä. Lisäksi vaadittiin ko. lehdet lakkautettaviksi määräajaksi. Syytteen perusteena olivat kummassakin tapauksessa muutamat sisällissodan kymmenvuotismuistolle omistetut kirjoitukset ja — yksi runo! Oikeusministeriö ei kummassakaan tapauksessa tarkemmin määritellyt, mitkä kohdat ko. kirjoituksissa olivat syytteenalaisia. Oulussa ei syyttäjä K. Hällfors osannutkaan lainkaan täsmentää syytettään, vaan selitti, että kirjoitukset olivat kokonaisuudessaan rikollisia, siis kait pilkkujaan ja pisteitään myöten? Pahim-

maksi arvioitiin kuitenkin artikkeli, jossa melkein yksinomaan siteerattiin Marxia ja Engelsiä. SS:n pakinoitsija irvistelikin, että viimemainitut herrat olivat aikoinaan kirjoittaneet niin tökerösti, että Oulun syyttäjän vielä puolisensataa vuotta myöhemmin täytyi heidän takiaan panna Pohjolan Voiman päätoimittaja linnaan! Helsingissä syyttäjä K. Fröjdman vetosi eräisiin oikeusministeriössä ko. kirjoituksiin tehtyihin alleviivauksiin, joiden mukaan rikollista olisi ollut erittäinkin työväenliikkeelle osoitettu varoittava kehoitus olla uudistamatta v. 1918 tehtyjä virheitä. Toinen syytteessä mainittu kirjoitus sisälsi pelkän lainauksen eräästä punaisten sisällissodan aikana julkaisemasta lehdestä, jossa kuvattiin kaatuneitten punakaartilaisten hautajaistilaisuutta Helsingissä. Kyseessä oli siis dokumentaariluontoinen historiallinen kirjoitus. Runossa ei mainittukaan vuotta 1918, vaan esitettiin yleisiä sosialistis-vallankumouksellisia tunnelmia.

Oulussa EK:n miehet vangitsivat Sormusen heti, kun oikeusministeriö oli määrännyt nostettavaksi syytteen häntä vastaan. Syyttäjä Hällfors pyysi RO:lta vahvistusta tälle vangitsemiselle. RO:n puheenjohtajana oli oikeusneuvosmies J. Illikainen ja sen jäseninä pankinjohtaja V. Tuomainen ja oikeusneuvosmies H. V. Snellman. Nämä vahvistivat vangitsemisen. Tämä oli tiettävästi ainoa kerta, jolloin maassamme välittömästi vangittiin syytetty pelkkien sanomalehtikirjoitusten johdosta. Sormusen oikeudenkäyntiavustaja HA Asser Salo lausui kirjallisessa vastineessaan mm. seuraavaa: »Vallassaolijat eivät voi ummistaa silmiään siltä kieltämättömältä tosiasialta, että nykyisessä yhteiskunnassa on muitakin luokkia ja puolueita kuin se, johon he kuuluvat. He eivät voi eivätkä ole oikeutettuja edellyttämään, että kaikilla olisi sama mielipide kuin heillä. Eri luokkien etujen vastakkaisuuden seurauksena on luokkataistelu, joka ei suinkaan lopu sillä, että kaikilta muilta kuin vallassaolijoilta kielletään puhe- ja painovapaus. Ajatuksenvapautta ei kuiten-

kaan voida hävittää, mutta painovapaushan on vain edellisen johdonmukainen ja välttämätön seuraus.» Mitkään näkökohdat eivät kuitenkaan tehonneet Oulun RO:een. Se katsoi Sormusen syyllistyneen jatkettuun valtiopetokseen viettelemiseen ja rikoksen ylistämiseen ja tuomitsi hänet 2 v vankeusrangaistukseen. Niin ankaraa rangaistusta ei Suomessa tiettävästi ole koskaan annettu pelkkien sanomalehtiartikkelien perusteella. Lisäksi lakkautettiin Pohjolan Voima 3 kk:ksi, mikä oli pisin lain sallima aika. Vaasan HO alensi sitten Sormusen rangaistuksen 4 kk:ksi, mutta ei muuttanut päätöstä, sikäli kuin se koski lehden lakkauttamista. KKO vahvisti 6. 3. 29 tämän päätöksen.

Helsingin RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmiehet Knut Furuhjelm puheenjohtajana sekä T. G. Wickström ja G. Fr. Nyberg. RO antoi päätöksensä 21. 4. 28. Sen mukaan oli Niemistölle raskauttavinta, että »Luokkasota»-nimisessä artikkelissa »1918 kapinallisten aseihin ryhtymistä kuvaillaan itsepuolustukseksi aseistettua kapitalistista yhteiskuntaa vastaan todellisen asiantilan ollessa sen, että kapinalliset tällöin asettuivat asevoimalla laillista yhteiskuntajärjestystä kukistamaan saadakseen vallan omiin käsiinsä». Niemistö tuomittiin rikoksen ylistämisestä RL 16:8:2:n nojalla 3 kk:ksi vankeuteen. RO:n päätöksessä todettiin nimenomaan, etteivät ko. kirjoitukset sisältäneet valtiopetoksen valmistelua tai yllytystä.

EK oli tällä välin jollakin laeissa tuntemattomalla perusteella saanut vankilaviranomaiset luovuttamaan kh-rangaistustaan suorittavan Rasin haltuunsa maaliskuussa 1928. Kun eduskunta sitten 30. 3. 28 päätti hajaantua 3. 9. 28 asti, arvioi EK tilanteen otolliseksi uuden suurapajan vetoon. 3. 4. 28 ja sitä seuraavina päivinä suoritettiin kautta maan lukuisia pidätyksiä. Toinen laaja pidätysoffensiivi tapahtui 18. 4. 28. Samanaikaisesti toimeenpantiin n. 100 kotitarkastusta. Useimmat pidätetyistä olivat STPP:n puoluetoimitsijoita tai sen sanomalehtien toimittajia. Lisäksi pidätettiin SAJ:n sihteeri

Poika Tuominen sekä puolueen eduskuntaryhmän jäsenet Yrjö Enne ja Toivo Latva. Molemmat viimemainitut olivat esiintyneet varsin aktiivisesti eduskunnassa ja sen ulkopuolella arvostellen ankarasti mm. EK:n toimintaa. Heidän pidätykselleen ei pyydetty eduskunnan hyväksymistä, vaan selitettiin se tarpeettomaksi, koska eduskunta oli pidätyksen tapahtuessa lomalla. Asiasta 4. 9. 28 käydyn eduskuntakeskustelun kuluessa muutkin kuin STPP:n jäsenet, mm. tri Georg Schauman, esittivät epäilynsä tämän laintulkinnan oikeellisuudesta.

Monet EK:n toimihenkilöistä esiintyivät pidätyksiä toimeenpantaessa kovakouraisesti tai ainakin uhkailevasti. Niinpä Kuopiossa työmies Aapeli Vilhusen pidättäjät antoivat tämän ymmärtää, että häntä ehkä painostettaisiin tunnustuksiin kidutusten avulla. Vilhunen, jota v. 1918 oli rääkätty pahasti, järkyttyi tällöin vanhojen kauheiden muistojensa vuoksi siinä määrin, että nielaisi sinihappoa ja kuoli heti.

Pidätettyjä oli ainakin 60. Heidän tarkka lukumääränsä ei ollut ulkopuolisten tiedossa, sillä EK toimi mahdollisimman salaperäisesti. Itse pidätetyt eivät aluksi saaneet tietää, mistä syystä heiltä riistettiin heidän vapautensa. Sitä ei liioin ilmoitettu heidän omaisilleen. Nämä eivät myöskään pitkään aikaan saaneet käydä tapaamassa pidätettyjä. Yksinpä puolustusasianajajiltakin evättiin kauan pidätettyjen tapaaminen.

Kun pääministeri Sunilalta 18. 4. 28 tiedusteltiin pidätysten syytä, ilmoitti hän, että »vangitsemiset eivät ollenkaan johdu hallituksen toimenpiteistä, vaan ovat ne kokonaan EK:n asioita». Sisäministeri Aura puolestaan selitti, ettei hän voinut antaa mitään selventäviä tietoja, »koska hän itsekin oli saanut tapahtumista tietää vasta tänä aamuna». EK:n päällikkö Esko Riekki ilmoitti puolestaan, että pidätettyjä epäiltiin osallisuudesta SKP:n toimintaan. Riekki vakuutti, ettei Tuomista oltu vangittu hänen SAJ:ssa suorittamansa

toiminnan vuoksi eikä Ennettä kansanedustajan asemaansa liittyvistä syistä jne.

Kun monet lehdet oudoksuen tiedustelivat, oliko EK todellakin voinut ryhtyä näin laajakantoisiin toimenpiteisiin tiedoittamatta hallitukselle ennakolta mitään aikeistaan, esitti Sunila lehdistölle kahden päivän kuluttua kokonaan toiseen suuntaan käyvän uuden selityksen: »... joskin näinä päivinä tapahtuneet kommunistipidätykset luonteeltaan ovat poliisitoimintaan ja oikeudenkäyttöön kuuluvia toimenpiteitä, joista valtioneuvosto ei päätä, on hallitus ollut niistä edeltäkäsin tietoinen, sekä asiasta saamiensa ennakkotietojen perusteella pitänyt EK:n toimenpiteitä asianmukaisina.» Aura sensijaan ei yrittänytkään selittää aikaisempaa väitettään, että hän sisäministerinä olisi ollut etukäteen täysin tietämätön koko asiasta.

Kokoomuksen ja maalaisliiton lehdistö ilmaisi varauksettoman tyytyväisyytensä pidätysten suorittamisesta. Edistyspuolueen ja ruotsalaisen kansanpuolueen lehdistä monet sitävastoin epäilivät, että EK:lla ei ehkä tälläkään kertaa ollut riittävää todistusaineistoa. Helsingin Sanomat 20. 4. 28 huomautti: »... pelkkien epäluulojen perusteella ei voida ryhtyä niin laajakantoisiin toimenpiteisiin kuin esim. nyt tapahtuneet pidätykset ovat.» Hufvudstadsbladet palautti mieleen edellisen samanlaisen tapauksen: »Elokuussa 1923 toimeenpannun kommunistiratsian jälkeen, *joka myös toimeenpantiin maalaisliittolaisen hallituksen aikana,* moni uskoi, että esille saatu aineisto olisi aivan valtava. Liialliseen avomielisyyteen syyllistymättä voidaan nyt jälkeenpäin myöntää, että mikäli asiaa arvioidaan ratsian huomiota herättävän luonteen perusteella, todistusaineistoa käsittävä saalis olisi voinut olla runsaampi.» Svenska Pressen oli suorastaan huolestunut: »Kysymyksessä on varsin vakava asia. Ei vain sentähden, että eräiden henkilöiden vapaus on kyseessä, vaan myös siksi, että maan maine on joutunut peliin. ... poliittisen poliisin nyt tarpeellisiksi katsomat toimenpiteet tuskin

ovat todistuksena yhteiskuntaelämän vakautuneisuudesta.» Sos.dem. lehdet olivat pikemminkin tyytyväisiä kuin kriitillisiä. Ainoastaan A. Åhlströmin toimittama Arbetarbladet ilmaisi selvästi arvostelevan asenteensa. Ilmoitettuaan kannattavansa valtiopetoksellisen toiminnan tuomitsemista lehti jatkoi: »Mutta jos se rajoittuu siihen, että syytetyt ovat kuuluneet salaiseen puolueeseen, jonka *teoreettinen kanta* on tässä maassa leimattu rikolliseksi, on asianlaita toinen. Muutamia vuosia sitten tavanmukaiset syytteet periaatteellisesta liittymisestä kommunismiin eivät saa uusiutua.»

EK:n taholta oli jo 19. 4. 28 annettu »Times»-lehden kirjeenvaihtajalle asiasta tiedoitus, jonka mukaan »pidätetyt viranomaisten tietämän mukaan olivat sekaantuneet laajaan bolshevistiseen salaliittoon». Helsingin Sanomat 20. 4. puolestaan kertoi Riekin huomauttaneen, että pidätetyt olivat yhteiskunnalle vihamielisiä aineksia, »jotka jo kauan ovat olleet epäluulon alaisia ja joita vastaan *vihdoin on saatu riittämiin todistusainehistoa.* Pidätykset ovat siten aiheutuneet *yksityisten henkilöiden rikollisista teoista* ... eivät toimenpiteet kohdistu kommunistiseen puolueeseen ja sen järjestöjen toimintaan sinänsä.» Monien lehtien pidättyväinen kanta oli varmaankin aiheena siihen, että Riekki 29. 4. antoi STT:n välityksellä uuden, tarkemman selityksen pidätyksen syistä. Siinä hän vakuutti: »... väite, että pidätyksien syynä olisi joku määrätty maailmankatsomus tai kommunistiset mielipiteet, on jyrkästi torjuttava, sillä salaisen SKP:n koko toiminta tähtää väkivaltaisen vallankumouksen aikaansaamiseen Suomessa. ... eivät nykyinen ja SSTP:n juttu 1923 ole verrannolliset muussa kuin siinä suhteessa, että tässäkin pidätettyjen luku on suhteellisen suuri, sillä nyt on kysymys koko lailla kouraantuntuvammasta, *kunkin yksilön rikollisesta toiminnasta.*» Näin Riekki itse asiassa epäsuorasti myönsi, ettei v:n 1923 jutussa ollut ilmaantunut sellaista rikollista toimintaa, joka olisi voitu panna yksityisten syytettyjen ti-

lille. Mutta tällä kertaa sitävastoin oli hänen mukaansa tiedossa määrättyjen yksilöiden kouraantuntuvat rikolliset teot.

Ulkoministeri Hj. Procopé puolestaan vakuutti »Stockholms Dagblad»-lehdelle 9. 5. 28 antamassaan haastattelussa: »Pidätettyjä ei ole vangittu poliittisten mielipiteittensä vuoksi, vaan sen takia, että he viranomaisten käsityksen mukaan ovat syyllistyneet rangaistavan rikoksen valmisteluun.» Procopé yritti sitten rauhoittaa ulkomaista mielipidettä ilmoittamalla, että »tutkimuksia joudutetaan kaikin tavoin ja pidätetyt asetetaan tuomioistuimessa syytteeseen *aivan ensi tilassa*». Monet olivat jo silloin olleet pidätettyinä yli kuukauden, mutta kesti vieläkin lähes 10 viikkoa, ennenkuin Turun HO 17. 7. ensimmäisen kerran ryhtyi käsittelemään pidätettyjen asiaa.

Jos kunkin pidätetyn rikollisuus olisi ollut niin selvä, kuin Riekki antoi ymmärtää, jos toisin sanoen EK:lla olisi ollut jokaista vastaan riittäviä todisteita hänen osallistumisestaan määrättyihin rikollisiin tekoihin, olisi tietysti asian oikeudellinen käsittely pitänyt aloittaa heti, näin erittäinkin sen johdosta, että he olivat vangittuina. Sensijaan EK ryhtyi pidätettyjen perusteelliseen kuulusteluun koettaen keinoja valikoimatta saada asianomaisilta tunnustusta. Tälläkin kertaa useimmat syytetyistä esittivät myöhemmin alkaneen oikeudenkäynnin aikana painavia huomautuksia heitä koskevien poliisitutkintopöytäkirjojen paikkansapitävyyttä vastaan. Monet kertoivat lisäksi häikäilemättömistä tai epäinhimillisistä painostusyrityksistä. Niinpä kansanedustaja Latva ilmoitti HO:ssa, että hänet oli sijoitettu Vaasan poliisilaitoksen kolmikerroksisen säilytyssuojan alimpaan kerrokseen, jossa muulloin säilytettiin vain juopuneita yö kerrallaan. Kun hän vaati kunnollista selliä vähemmän remuavassa ympäristössä, ilmoitettiin hänelle, että EK oli nimenomaisesti määrännyt hänet sijoitettavaksi huonoimpaan koppiin. Koppia lämmitettiin kovasti, mutta kun Latva pyysi ikkunan avattavaksi, ilmoitettiin, että EK oli kieltänyt senkin. Latva sai lopulta

verensyöksyn ja silloin hänen vaimonsa onnistui Vaasan läänin maaherran Bruno Sarlinin avulla saada hänet siirretyksi lääninvankilaan.

Sanomalehden toimittaja Väinö A. Vuorio Helsingistä sairasti keuhkotautia, mutta pidettiin silti aluksi kauan EK:n säilytyskopissa, jossa ilmanvaihto oli kehno. Kun Vuorion tila huononi niin, että hän lopulta tuskin pystyi syömäänkään, kääntyi hänen vaimonsa sisäministeriön puoleen anoen miehensä siirtämistä sairaalaan. Ministeriö, jonka päällikkönä oli Aura, ilmoitti kuitenkin, ettei anomus antanut aihetta mihinkään toimenpiteisiin. EK puolestaan koetti tässä tilanteessa alituisilla kuulusteluillaan pusertaa Vuoriolta »tunnustuksia». Lopulta hän sai verensyöksyn. Silloin EK säpsähti sen verran, että toimitti hänet lääninvankilaan. Kun vankilakaan ei ollut sopiva hoitopaikka heikolle sairaalle, kääntyi hänen vaimonsa vielä Malisen johtaman oikeusministeriön puoleen anoen jälleen potilaan siirtämistä sairaalaan. Tämänkään anomuksen ei katsottu aiheuttavan mitään toimenpiteitä.

Värjäri J. E. Aalto kertoi HO:ssa, että hän oli kuulustelujen aikana ollut niin sairas, että hänelle oli täytynyt antaa morfiiniruiskeita ja että hän tällöin pysyi pystyssä vain kahden etsivän tukemana, mutta silti jatkettiin kuulusteluja päiväkausia, joten hänellä ei ollut mitään käsitystä siitä, mitä näissä olosuhteissa oli merkitty pöytäkirjaan.

Putkityöläinen Hugo Kunelius vuorostaan kertoi, että häntä oli ensin uhkailtu ja sitten oli hänelle tarjottu rahaa ja passi maasta poistumista varten, jos hän suostuisi esiintymään todistajana muita syytettyjä vastaan.

Työmies Aleks Hirvelä selosti HO:ssa yksityiskohtaisesti, miten hänelle ensin oli tarjottu 50.000 mk rahaa, mikä silloin vastasi suunnilleen työläisen kolmen vuoden palkkaa sekä lisäksi passi ym. tarpeelliset paperit USA:han lähtemistä varten, jos hän hankkisi EK:lle määrättyjä todisteita. Kun tämä lahjomisyritys ei onnistunut, alettiin häntä uhata

kuolemalla ja kyydittiinkin hänet autolla peitetyin silmin kaupungin ulkopuolelle erään EK:n miehen pitäessä revolveria hänen ohimollaan. Kun tämäkään ei auttanut, ryhdyttiin häntä kuulustelemaan monin tavoin rääkkäämällä. Useita viikkoja jatkuneiden kuulustelujen aikana pidettiin häntä myös 12 vuorokautta pimeässä kopissa.

SSTP II:n entinen puheenjohtaja Jaakko S. Kivi ilmoitti niinikään oikeudessa, että EK:n kuulustelijat olivat tarjonneet hänelle vapautta korvaukseksi muiden ilmiantamisesta. Sitten oli siirrytty uhkailuihin, joita ei kohdistettu vain itse Kiveen, vaan muudan etsivä jopa ilmoitti, että hänen vaimonsa ja pieni poikansa vangitaan, ellei hän tunnusta. Riekki ja apulaispäällikkö V. Bang olivat niinikään esittäneet uhkauksia, joskin peitetymmässä muodossa kuin tavalliset etsivät.

Poika Tuominen jätti HO:lle yksityiskohtaisen selostuksen, jossa hän kertoi kuulustelujen aluksi kohdistuneen erinäisiin — työtaisteluihin! Kun ensimmäiset kuulustelut eivät olleet tuoneet ilmi mitään raskauttavaa, oli Bang tullut hänen luokseen ilmoittamaan, että hänet voitaisiin vapauttaa sillä ehdolla, ettei vasemmiston lehdistössä kiinnitettäisi huomiota hänen aiheettomaan pidätykseensä ja että *hän lupaisi vastedes ajaa maltillista suuntausta SAJ:ssä sekä luopuisi pyrkimyksestä aikaansaada ammatillinen yhteisrintama, joka käsittäisi kommunistitkin.* Kun Tuominen kieltäytyi tällaisesta kaupanteosta, oli Bang kiivastunut ja julistanut, että Tuomisen oli parasta alistua, sillä hänen kohtalonsa riippui kokonaan EK:sta, joka halutessaan kyllä saisi hänet tuomituksi HO:ssa, vieläpä tavanomaista pitemmäksikin ajaksi. Muutamaa päivää myöhemmin oli itse Riekki rauhallisessa sävyssä selittänyt Tuomiselle, että kaiken tapahtuneen jälkeen ei häntä enää voitu oikopäätä vapauttaa, kuten vielä jutun aikaisemmassa vaiheessa olisi ollut mahdollista tehdä, mutta jos Tuominen pysyttelisi hyvissä väleissä EK:n kanssa, niin hänelle voitaisiin järjestää lyhytaikainen tuomio tai

ehkäpä saataisiin kanne kokonaankin kumotuksi. Kun tällä kaikella ei ollut vaikutusta Tuomiseen, oli häneenkin alettu soveltaa samoja painostusmenetelmiä kuin muihin. Hänet oli suljettu vähävaloiseen koppiin, jossa oli huono ilmanvaihto. Hän oli sairastunut, mutta kuulusteluja oli jatkettu siitä huolimatta, vieläpä öisinkin. Lopulta oli ollut pakko siirtää Tuominen kirurgiin. EK ei aluksi ollut sallinut hänen vaimonsa käydä häntä tapaamassa edes siellä eikä liioin suostunut ilmoittamaan tälle, miksi hänen miehensä oli joutunut sairaalaan.

Monet muutkin syytetyistä kertoivat oikeudessa, miten heitä oli toisaalta uhkailtu, toisaalta taas koetettu suostutella tarjoilemalla edullisia työpaikkoja. Yleensä oli käytetty mitä erilaisimpia painostuskeinoja. Niinpä Bangin nimenomaisesta määräyksestä oli evätty ruokapakettien toimittaminen syytetyille.

Tällaisissa olosuhteissa olisi syytetyille ollut mitä tärkeintä saada ulkopuolista oikeus- ym. apua. Yksinpä omaisten käyntiä syytettyjen luona jarrutettiin kuitenkin jatkuvasti. Omaisten informoimista koetettiin myös ehkäistä. Niinpä Enteelle ilmoitettiin, että jos hän esittäisi joitakin valituksia vaimolleen, ei tämä enää pääsisi tapaamaan häntä. *Puolustusasianajajat eivät liioin n. kahteen kuukauteen päässeet tapaamaan syytettyjä.* Jaakko Kivi sai odottaa jopa lähes 3 kk., ennen kuin hänen asianajajansa Asser Salo pääsi hänen luokseen. Oikeusavustajaksi Ruotsista saapunutta Brantingia ei lainkaan päästetty syytettyjen luo. Syytettyjen ja heidän asianajajiensa välisiä keskusteluja seurasi aina 2 EK:n miestä. Rikoslain voimaanpanoasetuksen 40 §:ssä säädetään kuitenkin nimenomaisesti, että tutkintovangin on sallittava neuvotella oikeudellisen avustajansa kanssa. Nämä neuvottelut menettivät kuitenkin tarkoituksensa, kun niissä oli läsnä syytetyn vastapuolen edustaja, sillä sellaisena voitiin EK:a todellisuudessa pitää.

Puolustusasianajajat Branting, Salo ja Eino Pekkala koet-

tivat heti saada käytettävikseen jäljennökset EK:n kuulustelupöytäkirjoista, mutta tämä ei suostunut antamaan niitä heille. Kun puolustuksen asiallinen valmistautuminen tehtäväänsä näin tehtiin mahdottomaksi, valittivat mainitut kolme lakimiestä yhteisesti asiasta sisäasiainministeriöön, mutta tämä ei edes käsitellyt asiaa eikä siis antanut siitä mitään päätöstä, vaan rajoittui ilmoittamaan, vastaukseksi tiedusteluun, että valitus oli sellaisenaan »liitetty asiakirjoihin». Puolustusasianajajat kääntyivät tällöin oikeuskansleri Charpentierin puoleen, mutta jälleen tuloksetta, joskin hän edes teki asiassa nimenomaisen, hylkäävän päätöksen perustellen sitä seuraavasti: » ... kun EK oli ilmoittanut tutkintopöytäkirjojen jättämisen kantelukirjoituksessa mainitulla asteella vangittujen avustajille *vaikuttavan haitallisesti asian selvittämiseen,* ei kantelu siitä, ettei kantelijoille ole luvattu antaa tutkintopöytäkirjoja *EK:sta heti kuulustelujen siellä päätyttyä,* ole aiheuttanut puoleltani toimenpidettä.» Kun pöytäkirjoja oli pyydetty vasta kuulustelujen päätyttyä, on vaikeata lainkaan ymmärtää väitettä, että niiden antaminen vielä silloinkin olisi saattanut haitata asian selvittämistä, sillä ei kait kuulusteluja päätetä, ennen kuin kaikki mahdollinen selvitys on saatu.

Branting, joka Ruotsissa oli tottunut aivan toisenlaiseen syytettyjen kohteluun, yritti kahdesti päästä ministeri Auran puheille selostaakseen tälle hänen alaistensa viranomaisten tapaa hoitaa ko. asiaa, mutta vaikka hän kummallakin kerralla odotti useamman tunnin ministeriössä, ei Aura suvainnut ottaa häntä vastaan. Aura kait halusi näin välttää ylivoimaisen yrityksen antaa kokeneelle ruotsalaiselle lakimiehelle tyydyttävä selitys siitä, miten valtiovallan edustajat Suomessa käsittelivät oikeussääntöjä vasemmistolaisia koskevissa asioissa. Branting, joka oli ollut monessa maassa avustamassa poliittisista syistä syytettyjä, selitti sittemmin Ruotsissa, ettei hänen toimintaansa puolustusasianajajana oltu missään estetty niin totaalisesti kuin Suomessa.

Turun HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-asessorit G. Sahlstein, L. Kerppola, P. Westerling ja R. F. Angervo. Syyttäjänä toimi kanneviskaali O. Honka ja esittelijänä notaari K. Wahnlund. Syytettyjen avustajina esiintyivät jo mainitut Branting, Pekkala ja Salo sekä lisäksi lakit. tri J. Herzfeld Berliinistä.

Kun jutun käsittely alkoi 17. 7. 28, pantiin syytteeseen 49 henkeä. EK oli siis aluksi pidättänyt toistakymmentä sellaista henkilöä, joita vastaan ei parhaallakaan tahdolla edes jälkeenpäin löydetty vähintäkään syytteen aihetta. Jotta jutulle annettaisiin mahdollisimman paha leima, yhdistettiin siihen myös syyte vasta 19. 5. 28 Helsingissä kiinni saatua Adolf Taimea vastaan. Tämä oli ollut v. 1918 kansanvaltuuskunnan jäsen ja oli sisällissodan päättyessä paennut Neuvosto-Venäjälle, jossa oli sittemmin osallistunut SKP:n toimintaan. Hän oli saapunut SKP:n asioissa salaa Suomeen syksyllä 1927.

Syytekirjelmässään Honka aluksi vetosi aikaisempiin SSTP I:tä ja II:ta koskeviin tuomioihin selostaen myös mainittujen puoluemuodostelmien väitettyä yhteyttä III Internationaaliin, niin myös SKP:seen. Edelleen hän palautti mieleen, että Suomen Sos.dem Nuorisoliitto ja myöhemmin myös Sosialistinen Nuorisoliitto oli lakkautettu oikeuden päätöksellä. Hongan käsityksen mukaisesti olivat kaikki ne osallistuneet rangaistavaan toimintaan, jotka olivat kuuluneet mainittuihin lakkautettuihin järjestöihin. Hän vaatikin tällä perusteella rangaistusta kaikille niille pidätetyille, joita ei aikaisemmin oltu tuomittu osallistumisestaan ko. järjestöjen toimintaan. Honka yritti myös toteennäyttää erikseen kunkin syytetyn suhteen, että tämä oli kuulunut SKP:seen tai oli muuten ollut yhteydessä kommunisteihin. Syyttäjä piti pelkkää osallistumista joihinkin kommunistien järjestämiin kursseihin raskauttavana seikkana. Niinpä hän vaati eräälle A. S. Oksalalle edesvastuuta mm. siitä, että tämä oli Tukholmassa ollut mukana joillakin tuommoisilla kurs-

seilla — jotka tietysti oli saatu järjestää siellä aivan vapaasti ja avoimesti. Käytännöllisesti katsoen syytekirjelmä sisälsi vain toistoja vuosien takaisten oikeusjuttujen pääväittämistä, joiden mukaan kommunismi jo sinään oli valtiopetoksellista ja tästä johtuen myös kaikkinainen yhteys kommunistisiin järjestöihin tai jopa yksityisiin kommunisteihin oli rangaistavaa. Tämä kaikki oli jyrkässä ristiriidassa Riekin jo mainittujen ennakkovakuuttelujen kanssa.

Honka vaati Taimelle edesvastuuta suoritetusta valtiopetoksesta v:n 1918 tapahtumien perusteella sekä valtiopetoksen valmistelusta hänen myöhemmän toimintansa perusteella. Muille syytetyille Honka vaati edesvastuuta valtiopetoksen valmistelusta tai avunannosta siihen. Enteen kohdalla perustui syyte siihen, että hän vv. 1921—23 oli toiminut SSTP II:n ja Sos.dem. Nuorisoliiton piirijärjestäjänä ja että hän sittemmin »Savon Työn» toimittajana olisi ollut yhteydessä SKP:n salaisiin toimitsijoihin. Vuoriota syytettiin mm. siitä, että hän 6 v aikaisemmin oli kuulunut Sos.dem. Nuorisoliiton liittotoimikuntaan. L. E. Lammista syytettiin mm. siitä, että hän oli kirjoitellut erinäisiin työväenlehtiin. Tuomista syytettiin mm. osallistumisesta SSTP II:n toimintaan. Eräitä pidätettyjä Honka syytti ainoastaan siitä, että he olivat olleet yhteydessä SKP:n salaisten toimitsijoiden kanssa tai jopa vain järjestäneet näille asunnon.

Syytekirjelmä oli sisällöltään paljon laihempi, kuin valtiovallan edustajien, lähinnä EK:n johdon taholta annettujen lausuntojen perusteella olisi ollut oikeus odottaa. Tälläkään kertaa ei yleensä ollut kysymys kunkin pidätetyn todistettavasti suorittamista täysin määrätyistä rikollisista teoista, vaan useimmiten pelkästä jäsenyydestä tietyissä järjestöissä tai aivan tavallisesta järjestötoiminnasta rekisteröidyissä yhdistyksissä.

Heti, kun Honka oli esittänyt syytekirjelmänsä, pyysivät puolustusasianajajat, että jutun käsittely siirrettäisiin muutamiksi päiviksi ja että heille tällä välin varattaisiin tilai-

suus tutustua EK:n kuulustelupöytäkirjoihin, joita he eivät vieläkään olleet saaneet, vaikka niihin perehtyminen oli normaalin ja tehokkaan puolustuksen edellytys. Välipäätöksessään HO hylkäsi kummatkin pyynnöt. Pekkala ja Salo pyysivät tällöin heti saada esittää kirjallisen vastineen syytekirjelmään, mutta oikeus epäsi tämänkin pyynnön ja ilmoitti alkavansa jutun käsittelyn itse kuulustelemalla kaikkia syytettyjä. Nämä perusteelliset uudet kuulustelut oikeuden edessä osoittivat jo sellaisinaan, ettei pidätettyjen syyllisyys edes EK:n kuulustelujen *jälkeen* ollut niin selvä, kuin tämä oli julistanut jo *ennen* niitä.

Mitä pitemmälle jutun käsittelyssä päästiin, sitä ilmeisemmäksi muodostui, että koko tämän suuren apajan vetäminen oli perustunut EK:n harhalaskelmiin. *EK oli liiaksi luottanut ilmiantajaksi houkuttelemaansa Rasiin — mikäli tämä ei jo aikaisemminkin ollut pelkkä provokaattori.* EK:han oli saanut Rasin kh:sta haltuunsa, vaikka hänen rangaistuksensa oli juuri alkanut ja vaikka häntä ei oltu armahdettu. Rasin oli tämän jälkeen nähty aivan vapaasti kävelevän Helsingin kaduilla siviiliasussa. Miten tahansa, niin Rasin antamat tiedot osoittautuivat epäluotettaviksi. Hän puhui nyt toisin kuin oman juttunsa yhteydessä ja muutteli edelleenkin kertomuksiaan. Monet hänen antamistaan tiedoista voitiin todeta vääriksi. Niinpä hän väitti, että Tuominen olisi ollut SKP:n Suomen byroon jäsen v:sta 1925 ja osallistunut silloin sen kokoukseen NL:ssa. Tuominen oli kuitenkin ollut vuoden 1926 helmikuuhun asti Tammisaaren pakkotyölaitoksessa. Rasin mukaan olisi kaksi muuta henkilöä v. 1925 valittu SKP:n keskustoimikuntaan, mutta voitiin osoittaa, että nämäkin silloin olivat olleet Tammisaaressa suorittamassa usean vuoden kh-rangaistusta. Rasi kertoi edelleen, että Tuominen olisi syksyllä 1926 osallistunut erääseen salaiseen kokoukseen, jossa tehtiin päätös sahatyöläisten lakosta Pohjois-Suomessa. Syventymättä kysymykseen, mitä valtiopetoksellista jokin palkkataistelu saat-

toi sisältää, on syytä todeta, että mainittu lakko oli ollut jo alkukesällä 1926, joten oli myöhäistä tehdä sitä koskevia päätöksiä vasta seuraavana syksynä. Rasi kertoi myös, että Tuominen oli elokuussa 1927 osallistunut erääseen SKP:n kokoukseen Moskovassa. Tuomisen passi osoitti kuitenkin hänen jo sitä ennen poistuneen NL:sta. Lisäksi sos. dem. toimitsija Uuno Nurminen, joka oli ollut Tuomisen matka- ja huonetoveri Moskovassa hieman aikaisemmin pidetyssä julkisessa ammatillisessa kongressissa, todisti, etteivät Rasin puheet voineet pitää paikkaansa, vaikka päivämääriäkin muutettaisiin. Kaikista tällaisista ristiriitaisuuksista huolimatta HO näytti antavan enemmän arvoa Rasin puheille kuin esim. Matti Paasivuoren todistuksille, jotka myös olivat edullisia Tuomiselle.

EK:n todistusverkko osoittautui muutenkin niin hataraksi, että se repesi melkein joka kohdasta, vaikka 25 sen omaa miestä esiintyi todistajina muodostaen siten todistajien enemmistön. Paremman puutteessa esitettiin EK:n taholta naurettavia mitättömyyksiä. Niinpä todistettiin juhlallisesti, että syytetty Miina Mölsä kerran oli ostanut tavallista enemmän kahvipullaa ja vedettiin tästä se johtopäätös, että hänen luonaan oli silloin täytynyt olla salaisia kommunistiagentteja! EK:n taholta esitettiin myös kaikenlaisia kuulopuheita mainitsematta edes lähteitä. Syytetyn Yrjö Ahlbergin kohdalla oli taas erehdytty pitämään Elannon henkilökunnan vaaliyhdistystä kommunistisena yhtymänä.

Syytettyjen puolesta esitettiin, tai olisi ainakin voitu esittää painavia näkökohtia. Niinpä oli outoa, että Taimea vielä syytettiin valtiopetoksesta v:n 1918 sisällissodan perusteella. Käsitteellisesti valtiopetos on yritys kumota voimassa oleva valtiomuoto. Sisällissodan aikana oli tilanne kuitenkin meillä ollut niin epäselvä, että USA oli lykännyt itsenäisyytemme tunnustamisen sillä perusteella, että oli vielä ratkaisematta, kumpiko maan kahdesta hallituksesta tosiasiallisesti pystyi ylläpitämään hallitusvaltaa koko maassa (vrt. edellä s. 30).

Sitäpaitsi Suomessa oli voimassa jo kolmas hallitusmuoto 1918 jälkeen. Kaiken lisäksi oli v:n 1918 tapahtumista julistettu useitakin armahduksia. Sos.dem. Nuorisoliiton toiminnan perusteella ei taas ko. yhdistyksen lakkauttamisen yhteydessä ketään oltu syytetty valtiopetoksen valmistelusta. Miksi siis nyt Vuoriota ym. mainittuun liittoon kuuluneita lähes 5 vuotta myöhemmin syytettiin sen toimintaan osallistumisen perusteella? Kiveä ja eräitä muita ei oltu asetettu syytteeseen SSTP II:n jutun yhteydessä. Miksi sen toimintaan osallistuminen nyt vasta luettiin raskauttavaksi heille? Poika Tuominen oli ns. rauhanjulistusta koskevassa jutussa saanut tuomion toiminnastaan SSTP II:ssa ja oli sen jälkeen ollut yhtämittaa kuritushuoneessa ohi sen ajankohdan, jolloin ko. puoluetta koskeva, sen lakkauttamisen sisältävä päätös annettiin v. 1925, joten hän ei ollut voinut enää osallistua sen myöhempään toimintaan. Ns. Pietarinkävijäin jutussa Tuominen oli kylläkin ollut toistamiseen syytteessä SSTP II:een kuulumisensa perusteella, mutta Turun HO oli silloin nimenomaisesti vapauttanut hänet syytteestä sillä perusteella, että ketään ei voida tuomita kahdesti samasta asiasta. Kuinka häntä siis nyt jälleen voitiin syyttää SSTP II:n toimintaan osallistumisesta?

Muutamat syytetyistä myönsivät olevansa SKP:n jäseniä. Muiden kohdalla ei sitä kaikista yrityksistä huolimatta voitu todistaa. Mitä ensinmainittuihin tuli, niin Eino Pekkala huomautti, että *SKP:n jäsenyys ei vielä sellaisenaan ollut valtiopetoksen valmistelua, sillä sellainen edellytti konkreettisia tekoja.* Puolueen ohjelman tai päämäärän hyväksyminen ei kuitenkaan vielä ollut mikään Suomen lakien mukaan rangaistava teko. Tuominen puolestaan huomautti: »Tässä on asetettu syytteeseen marxilainen sosialismi, kommunismi — aatesuunta, kokonainen maailmankatsomus. ... Virallinen syyttäjä yrittää tällä tuomioistuimella tuomituttaa Marxin, tuon viime vuosisadan hengenjättiläisen opin.»

Kuten aikaisemmissakin vastaavissa jutuissa oikeus tällä-

kin kertaa huomioi käytännöllisesti katsoen vain sen, mikä oli esitetty EK:n taholta. HO antoi päätöksensä 25. 9. 28 tuomiten syytetyt monivuotisiin kh-rangaistuksiin. Taimi sai 15 vuotta kh:ta valtiopetoksesta ja sen valmistelusta, sillä hänen kohdallaan huomiotiin myös koko hänen toimintansa sisällissodan aikana. Muut tuomittiin valtiopetoksen valmistelusta tai avunannosta siihen. Kivi sai 7 v kh:ta, Järvinen ja Hirvelä 6 v, Vuorio 4 ½ v, Enne ja Latva kumpikin 2 v 6 kk. jne. Vain kolme syytetyistä vapautettiin kokonaan.

Niin outo kuin tuomio monin kohdin olikin, eivät asianomaiset valittaneet siitä, koska heidän käsityksensä mukaan luokkanäkökohdat olivat yhtä vallitsevia kaikissa eri oikeusasteissa. He eivät näin ollen halunneet riskeerata sitä, että heidän tutkintovankeusaikansa pidentyisi tuloksettoman muutoksenhaun vuoksi.

Norjan ammattijärjestö sekä eräät ammattiliitot Ruotsissa olivat jo jutun alkuvaiheissa esittäneet julkisen vastalauseensa sen johdosta, että Suomessa vainottiin työväenliikkeen poliittisen ja ammatillisen linjan toimihenkilöitä. Itse tuomio herätti vielä enemmän paheksuvaa huomiota ulkomailla. Ruotsissa sikäläinen Clarté-yhdistys ja kaksi ylioppilasyhdistystä laativat yhteisen vastalausejulistuksen, joka julkaistiin sikäläisessä sanomalehdistössä ja joka myös jätettiin Suomen lähetystölle. Julistuksessa todettiin ensin, että 43 henkilöä oli tuomittu yhteensä 121 vuodeksi kh:seen, näistä Taimi 15 v:ksi, ja jatkettiin sitten:

»*Muita kuin Taimea ei edes ole syytetty mistään sellaisista teoista, jotka tavallisen länsimaisen oikeuskäsityksen mukaan ovat valtiopetoksen valmistelua, vaan ainoastaan poliittisesta järjestö- ja propagandatoiminnasta.* Mainitsemme esimerkkinä ammattijärjestön sihteerin Arvo Tuomisen saaman tuomion, hän pääsi äskettäin vapaaksi kärsittyään 4 v:n kh-rangaistuksen sen johdosta, että oli v. 1922 allekirjoittanut erään julistuksen, jonka tarkoituksena oli sodan

estäminen Suomen ja Venäjän välillä, ja nyt hänet on tuomittu 5 vuodeksi kh:seen, koska hänet on katsottu syylliseksi siihen rikokseen, että hän ainakin v. 1927 keväästä lähtien on toiminut SKP:ssä.

Suomen viranomaiset ovat jälleen antaneet laintulkinnassa näytteen mielivallasta, joka asettaa Suomen erikoisasemaan niiden valtioiden joukossa, joita tavataan sanoa demokraattisiksi.

Allekirjoittaneet järjestöt ovat edustajainsa kautta tutustuneet tämän jutun asiakirjoihin. Me vetoamme täten valistuneeseen mielipiteeseen kaikissa sivistysmaissa ja *kehoitamme yhdessä meidän kanssamme esittämään tarmokkaan vastalauseen näitä oikeuden varjolla tapahtuvia raakoja poliittisia vainoja vastaan* sekä yhtymään armahdusvaatimukseen, joka nyt on esitettävä ihmisyyden ja oikeuden nimessä.»

Julistuksen allekirjoittajiksi oli saatu monia kansanedustajia, korkeita virkamiehiä, tiedemiehiä, kirjailijoita, sanomalehdentoimittajia ym. tunnettuja kansalaisia. Mainittakoon heistä seuraavat: pääministeri Erlander, valtiovarainministeri Sköld, entiset ministerit Ernst Wigfors ja Allan Vougt, maaherrat R. Casparsson, H. Elovson, C. Jonsson, P. Nyström ja O. Vagnsson, pääjohtaja Axel Höjer, pormestari Carl Lindhagen, kaupunginjohtaja Z. Höglund, professorit V. Lundstedt ja H. Tingsten, lehtorit Stellan Arvidson ja Melker Johansson, kirjailijat Anna-Lenah Elgström ja Ture Nehrman sekä ammattiyhdistysjohtaja Fredrik Ström.

Valtiovallan suhtautuminen oikeistolaisten kapinallisiin tekoihin

Edellä on luonteenomaisin esimerkein osoitettu, että Suomen oikeuslaitos sisällissotamme jälkeen jatkuvasti piti rangaistavana rikoksena jo sitä, että vasemmiston taholla oli ilmaistu, joko puhein tai kirjoituksin tai yhdistyksiä perustamalla, sen pitävän päämääränään koko vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen muuttamista toiseksi tai pyrkivän ainakin valtiovallan parhaillaan toimessa olevien edustajien syrjäyttämiseen, jotta työväenluokan edustajat voisivat saada ko. avainasemat. Toisaalta on edellä myös esitetty eräitä tapauksia, jotka osoittavat, että oikeuslaitos ja muut valtiovallan elimet suhtautuivat paljon suvaitsevammin sellaisiin oikeiston taholla julkituotuihin kannanottoihin, jotka selvästi olivat tähtäytyneet voimassa olevaa valtiojärjestystä vastaan. Tätä suvaitsevaisuutta osoitettiin silloinkin, kun jotkut oikeistolaiset olivat ryhtyneet suoranaisiin tekoihin, jotka olivat ristiriidassa hallitusvallan laillisten valtuuksien kanssa. Viranomaisten ja viime kädessä oikeuslaitoksen suhtautuminen oikeiston taholla suoritettuihin laittomuuksiin ilmeni entistä selvemmin lapuanliikkeen yhteydessä. (Tämä tietyn poliittisen suuntauksen yleisnimi on erotettava sittemmin perustetusta, Lapuan Liike ry. nimisestä yhdistyksestä. Seuraavassa edellinen ll, jälkimmäinen LL).

Maamme puunjalostusteollisuudessa saatettiin jo v. 1928 havaita ensimmäiset oireet lähestyvästä talouspulasta. Tämä sai yrittäjäpiirimme asennoitumaan entistä kielteisemmin

työväenliikkeeseen niin hyvin sen poliittisessa kuin ammatillisessakin ilmenemismuodossa. Kun tuottajien ym. yrittäjien toiminnan kannattavaisuus alkoi laskea, oli voimakas ja vaatimuksia esittävä työväenliike tavallistakin epämieluisampi työnantajille. Erityisen karsaasti he suhtautuivat eräiden ammatillisten liittojen järjestämiin työtaisteluihin. Merkittävin näistä oli kesäkuussa 1928 alkanut pitkällinen satamalakko. Sen murtamiseksi ao. työnantajapiirit järjestivät erityisiä lakonmurtajaryhmiä, jotka suureksi osaksi koottiin Pohjanmaan talollisten keskuudesta. Näiden lakonmurtajajoukkojen johtajana toimi maisteri Martti Pihkala ja eräänä hänen apulaisistaan lapualainen suurviljelijä Vihtori Kosola. Suomen Suojelusliitto tehosti myös toimintaansa syksyllä 1929 lähettäen lehdistölle runsaasti kommunismia vastaan tähdättyjä kirjoituksia ym. aineistoa.

Hallitus antoi jo varhain eräänlaista sivustatukea työnantajapiirien toiminnalle, joka tähtäsi kaiken aktiivisuuden ehkäisemiseen työväenliikkeen keskuudessa. Niinpä jo O. Mantereen edistysmielisen hallituksen oikeusministeri O. Huttunen ryhtyi v 1929 alkupuolella antamaan paljon entistä useammin määräyksiä painokanteiden nostamisesta STPP:n sanoma- ja aikakauslehtiä vastaan. Kallion 16. 8. 29 muodostaman hallituksen oikeusministeri Elieser Kaila oli niinikään kärkäs määräämään nostettavaksi painokanteita. Näissä jutuissa annettiin tavallisesti muutamien kuukausien vankeusrangaistuksia, saatettiinpa ao. lehti lisäksi lakkauttaa 2—3 kk:ksi. Helsingin RO antoi tavallisesti lievimmät tuomiot, kun taas etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa vastaavat rangaistukset olivat ankarammat. Nämä eroavaisuudet muodostuivat selvimmiksi niissä tapauksissa, joissa samasta kirjoituksesta annettiin suuresti vaihtelevia tuomioita. Niinpä esim. STPP:n lehdet julkaisivat helmikuussa 1930 kirjoituksen »Taisteluun hoipertelua vastaan.» Helsingissä siitä tuli 2 kk. vankeutta, kun taas Oulun RO tuomitsi siitä 8 kk. vankeuteen ja lisäksi lehden lakkautettavaksi 2 kk:ksi.

Mantereen hallitus oli jo suunnitellut eräitä rajoituksia painovapauslakiin, mutta vasta Kallion hallitus jätti, eräänä ensimmäisistä toimenpiteistään, syyskuussa 1929 eduskunnalle tähän tähtäävän esityksen RL 2:17:n muuttamisesta. Ministeri Kailan puheenvuoroista eduskunnassa ilmeni selvästi, että lakiesityksen sisältämiä valtuuksia aiottiin käyttää vain vasemmistolehtiä vastaan. Hallitus piti siis näiden nujertamista tärkeänä, vaikka ne edustivat vain 2 % maan sanomalehtien koko lukumäärästä ja vieläkin vähemmän, mikäli painosten suuruutta pidettiin mittapuuna. Mantereen hallitus oli niinikään ryhtynyt valmistamaan yhdistyslain muuttamista siinä tarkoituksessa, että hallinnolliset viranomaiset voisivat väliaikaisesti lakkauttaa sellaiset yhdistykset, jotka heidän mielestään toimivat lain ja hyvien tapojen vastaisesti. Kallion hallitus kiirehti jo alkutaipaleellaan laatimaan tässäkin asiassa lakiesityksen eduskunnalle. Tuolla yhdistyslain muutoksella pyrittiin hallinnollisille viranomaisille saamaan valtuudet nopeasti ehkäistä kommunistisiksi leimattujen yhdistysten toiminta.

Taloudellisen tilanteen kiristyminen ja siitä aiheutuva lisääntynyt työttömyys synnytti näihin aikoihin yhä laajenevaa tyytymättömyyttä työväestön keskuudessa. Jyrkimmät ainekset otaksuivat, että tällaiset olosuhteet antaisivat heidän edustamalleen suuntaukselle lisää mahdollisuuksia kannatuksen saamiseen. Siksipä ei äärimmäisen vasemmiston taholla kiinnitetty huomiota kärjistyneen tilanteen vaatimaan varovaisuuteen, vaan tehostettiin päinvastoin omaa julkista propagandaa.

Näissä olosuhteissa vasemmistolaisesti suuntautunut Lapuan nuorten työläisten opintoyhdistys järjesti 23—25. 11. 29 lähipaikkakuntien vastaavien nuorisoyhdistysten keskeiset kilpailut laulu-, lausunta- yms. ohjelmanumeroiden esittämisessä. *Kaikki ko. yhdistykset olivat rekisteröityjä ja kilpailupäivien järjestämiseen oli myös saatu poliisiviranomaisten lupa.* Lapua ei tietenkään ollut paras mahdolli-

nen paikka tällaisille vasemmistojuhlille, sillä pohjalaisillahan on yleensäkin taipumusta suhtautua asioihin kiihkeän juhlallisesti ja nimenomaan körttikansan keskuudessa asennoidutaan haudanvakavasti kaikkeen, mikä poikkeaa heidän omasta näkemyksestään. Juhlailmoitusten repiminen ja lukuisten sk:laisten sekä muiden oikeistoainesten saapuminen toisilta paikkakunnilta osoitti jo ennakolta ilmapiirin sähköiseksi. Kun sitten monet opintoyhdistysten jäsenistä esiintyivät punaisissa mekoissa, jotka venäläiseen tapaan olivat housujen päällä, syntyi jo ensimmäisenä kokouspäivänä, siis 23. 11. 29, kahakointia Lapuan asemalla. Junalla saapuvilta opintoyhdistysten jäseniltä revittiin näiden punaiset mekot. Järjestysvallan edustajat loistivat tällöin poissaolollaan. Työväentalolla samana iltana pidetyssä iltajuhlassa oli sivullisia, jotka häiritsivät sen kulkua. Poliisi keskeytti tällöin juhlan ja vei putkaan ne, jotka yrittivät esittää vastalauseita. Samoin kävi molempina seuraavinakin iltoina. Mainittuina päivinä jotkut sivulliset rikkoivat työväentalon ikkunoita ja tekivät sille muutakin vahinkoa. Paikkakunnalla tapahtui myös useita työläisiin kohdistuneita pahoinpitelyjä. Väkivallan tekijät ammuskelivat niinikään peloitustarkoituksessa taskuaseillaan. Paikkakunnan nimismies Y. Nikula ei puuttunut kaikkiin näihin tapahtumiin muuta kuin sikäli, että hetkeksi pistäytyi 23. 11. pidetyssä iltajuhlassa. Poliisit pysyttelivät myös yleensä syrjässä kaikesta. Tapahtuneita järjestyshäiriöitä ei yritettykään tutkia.

1. 12. 29 pidettiin sitten Lapualla suuri kansalaiskokous, jonka avasi maalaisliittolainen maanviljelijä Kustaa Tiitu. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Ilkan päätoimittaja Artturi Leinonen. Vihtori Kosola alusti keskustelun, jonka pääaiheena oli kommunistien poistaminen eduskunnasta ja yleensäkin kaikesta julkisesta toiminnasta. Puheenvuoroja käyttivät mm. Martti Pihkala ja tehtailija R. Haarla. Maalaisliittolaisten ohella esittivät siis teollisuuspiirien edustajat huomattavaa osaa kokouksessa. Kannanotot olivat yleen-

sä jyrkkiä. Niinpä lausuttiin: »On turhaa lähettää lähetystöjä ... parempi on lähettää *kivääримiehet* Helsinkiin. ... Mahdolliseksi käy, että myös *koko nykyinen hallitusmuoto ja valtiopäiväjärjestys on uhrattava.*» Samantapaisia kokouksia järjestettiin heti seuraavina päivinä muutamilla muillakin paikkakunnilla eri puolilla Suomen.

STPP:n eduskuntaryhmä teki Lapuan tapahtumista välikysymyksen, jota käsiteltiin 3. 12. 29. Hallituksen antaman vastauksen mukaan kommunistinen nuorisotyö oli mitä vaarallisinta valtiopetoksellista kiihoitusta. Nimenomaan olivat Lapualla esitettäviksi aiotut tekstit »räikeästi aseelliseen kapinaan kiihoittavia», sillä »eräässä niistä kehoitetaan toisella kädellä tarttumaan sirppiin ja toisella kivääriin.» Voiko todellakaan porvarillista yhteiskuntaa uhata pahemmin kuin antamalla jonkin nuorison lausuntakuoron mainita niin hirvittävä ase kuin sirppi! Mitä taas tuli kommunisteihin kohdistuneisiin väkivaltaisuuksiin, niin hallituksen käsityksen mukaan niiden »pohjimmaisena tarkoituksena on turvata yhteiskuntaa eikä sitä vahingoittaa.» Itse pääministeri Kallio käytti välikysymyskeskustelussa puheenvuoron, jossa hän vakuutti, »ettei kommunistinen liike suinkaan meillä ole saanut niin laajaa kannatusta kansan keskuudessa, että yleisöllä kotimaassa ja ulkomailla olisi syytä luulla sen uhkaavan olevia olojamme». Tästä huolimatta hän piti välttämättömänä, että eräitä perustuslakiemme takaamia kansalaisoikeuksia supistettaisiin kommunistien toiminnan ehkäisemiseksi. Jos kuitenkin jo siihenastisten oikeussäännösten perusteella oli voitu langettaa ankaria kh-tuomiota ja lakkauttaa lukuisia yhdistyksiä, niin miksi tarvittiin uusia lakipykäliä kommunisteja vastaan? Jos taas oltiin sitä mieltä, että kommunistien toimintaa ei voitu ehkäistä ilman lainmuutoksia, niin miten olivat selitettävissä kaikki ne ankarat tuomiot, jotka jo siihen mennessä oli langetettu heitä vastaan?

Sos.demien taholla tehostettiin, että valtiovallan oli oltava

varuillaan myös oikealta käsin uhkaavia kumouksellisia pyrkimyksiä vastaan. Niinpä kansanedustaja K. Harvala lausui: »Eräissä kansalaiskokouksissa on ... lausuttu selviä uhkauksia nykyistä valtiojärjestystäkin vastaan, tasavaltaista hallitusmuotoamme, hallitusta ja eduskuntaa vastaan. Nämä ovat minun mielestäni aivan yhtä vaarallisia vähemmistödiktatuuriin pyrkimyksen ilmauksia kuin kommunistiselta taholta esitetyt, ja jos verrataan voimia ja keinoja, niin ne ovat paljon vaarallisempiakin.» Sos.demit vaativat, että kaikki lainvastaiseen toimintaan osallistuneet oli saatettava edesvastuuseen riippumatta siitä, mihin puolueeseen asianomaiset kuuluivat.

Välikysymyskeskustelun tulos oli, että hallitus sai luottamuslauseen 161 äänellä 23 ääntä vastaan. Hallitus teki tästä äänestyksestä sen johtopäätöksen, ettei valtiovallan tarvinnut ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin niitä vastaan, jotka olivat häirinneet opintoyhdistysten iltamia tai käyttäneet väkivaltaa niiden jäseniä kohtaan. Sensijaan asetettiin monet viimemainituista syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta ja aikanaan myös tuomittiin siitä. Lisäksi velvoitettiin maaherrat tsaarinaikaiseen kuvernöörien ohjesääntöön vedoten sakon uhalla kieltämään punaisten paitojen käyttö »mielenosoitustarkoituksessa».

Lapualla pidettiin 15—16. 3. 30 uusi, edellistä laajemmalla pohjalla järjestetty kokous. Sen puhemiehistöön valittiin A. Leinonen, pankinjohtajat I. Kaitera ja I. Koivisto sekä maanviljelysneuvos A. Schildt. Alustajina olivat Kosola, Pihkala ja tehtailija H. A. Koristo. Kannanilmaukset olivat entistäkin jyrkemmät. Niinpä R. Haarla viittasi mahdollisuuteen, että »tulee yhteenotto vielä verisempi kuin 1918». Kokouksessa hyväksyttiin maan hallitukselle osoitettu julkilausuma, jossa vaadittiin työväenliikkeen jyrkempään suuntaukseen lukeutuvien järjestöjen ja sitä edustavan lehdistön lakkauttamista sekä sen kansanedustajien poistamista eduskunnasta. Tilaisuudessa päätettiin myös perustaa uusi vä-

semmistovastainen järjestö nimellä Suomen Lukko. Järjestön puheenjohtajaksi tuli Leinonen ja valtuuskuntaan valittiin mm. kenraali R. Walden, tehtailijat Haarla ja Koristo sekä maisteri Pihkala. Teollisuus oli jälleen hyvin edustettuna.

Maaliskuun 28 päivän vastaisena yönä, siis pian Lapuan toisen kokouksen jälkeen, tehtiin Vaasassa kommunistiseksi leimatun vasemmistososialistisen »Työn Ääni»-lehden kirjapaino käyttökelvottomaksi rikkomalla sen painokoneet ja hävittämällä sen muuta tarpeistoa. Lapuan ylikonstaapeli M. Nikula oli etukäteen neuvotellut asiasta Vaasan komissarion Lundqvistin kanssa. Teon salaaminen oli muutenkin suunniteltu huolellisesti. Niinpä oli katkaistu puhelinyhteydet Vaasasta muualle. Muudan tuhoamistyöhön osallistunut oli kuitenkin pudottanut kirjapainon lattialle puukkonsa, jossa oli hänen nimensä. Kyseessä oli Lapuan ammustehtaan palveluksessa ollut Kullervo Leskinen. Leskistä kuulusteltiin tietysti heti tapahtuman johdosta, mutta hän ilmoitti hukanneensa ko. puukon jo joskus aikaisemmin sekä väitti viettäneensä kyseisen yön kotonaan. Seitsemän Leskisen toveria oli valmis todistamaan kuulustelijalle, että hän todellakin oli ollut Lapualla eikä Vaasassa. Pari naista oli kuitenkin jo tätä ennen ehtinyt kertoa, että Leskisen vuode oli aamulla 28. 3. 30 ollut koskematon. Leskinen pidätettiin näin ollen. Lapuan poliisilaitoksen edustalle kokoontui tällöin lähes satahenkinen miesjoukko, joka vaati Leskisen heti vapaaksi uhaten muuten väkivalloin vapauttaa hänet. Viranomaiset vapauttivatkin Leskisen. Sensijaan he eivät olleet tietävinäänkään siitä, että vapauttamisen vaatijat olivat suorittaneet RL 16: 4:ssä kapinaksi leimatun teon.

Viranomaiset jatkoivat kuitenkin tutkimuksiaan saaden kokoon yhä enemmän raskauttavaa todistusainehistoa määrättyjä henkilöitä vastaan. Tällöin pidettiin Kosolan johdolla 2. 4. 30 Lapualla kokous, johon osallistui 800—900 henkilöä Etelä-Pohjanmaan eri puolilta. Kokouksesta lähetettiin pää-

ministeri Kalliolle sähke, jossa ilmoitettiin, että »Työn Äänen kirjapainon hävitys *on järjestetty maakunnassamme*». Kun tutkimukset sitten alkoivat lähestyä tuloksellista loppuaan, saapui 9. 4. viitisenkymmentä miestä valtakunnan lipuin varustetussa autokaravaanissa Vaasaan ilmoittautuakseen siellä lääninhallituksessa kirjapainon tuhoamisen suorittajiksi. Joukon johtajina esiintyivät Kosola, I. Koivisto, ent. nimismies Y. Nikula ja maanviljelijä V. Herttua. Miehet jättivät oikein kirjallisesti ilmoituksen osallistumisestaan ko. tekoon joko sen suorittajina tai järjestäjinä. Ilmoituksen allekirjoittajia oli 71, näiden joukossa Kullervo Leskinen, joka nyt tiedoitti suorittaneensa teon 4 muun miehen kanssa. Hän luopui siis aikaisemmasta alibiväitteestään, jonka 7 muuta miestä oli vahvistanut!

Useimmat porvarilliset lehdet tuomitsivat tällöin tuon harkitusti järjestetyn laittomuuden. Kokoomuslehdistä kuitenkin monet omaksuivat tekoa ymmärtävän asenteen ja eräät niistä suorastaan puolustivatkin sitä. Vertasipa Uusi Aura, jonka päätoimittaja oli Eino Tikkanen, tuota yöllistä kirjapainon hävitystä Eugen Schaumanin tekoon!

Tapahtumaa ja sen taustaa käsiteltiin myös eduskunnassa kahden välikysymyksen yhteydessä 3. 4. 30. Molemmat työväen ryhmät, eräät edistysmieliset ja samoin muutamat ruotsalaiset tuomitsivat kaiken omankädenoikeuden. Maalaisliittolaiset arvostelivat tekoa, mutta koettivat samalla suhtautua ymmärtämyksellä sen tekijöiden vaikuttimiin. Kokoomuksen taholla tekoa puolusteltiin. Työnantajaliiton toimitusjohtaja A. Palmgren, joka kuului ruotsalaiseen puolueeseen, ilmoitti kiittävässä sävyssä, että lapuanliike seurasi samaa toimintalinjaa kuin hänen liittonsa. Hallituksen kannanilmaukseen sisältyi sekä tuomitsemista että ymmärtämystä. Keskustelun kuluessa teki prof. R. Furuhjelm ehdotuksen päätöslauselmaksi, jonka mukaan »eduskunta, koska kaikkien kansalaisten on oltava yhdenvertaisia lain edessä, odottaa hallituksen velvollisuutensa mukaisesti ryhtyvän

tarmokkaisiin toimenpiteisiin tarkoituksessa, että oikeusjärjestys täydessä laajuudessaan ylläpidetään». Tämä päätöslauselma hyväksyttiin 101 äänellä 91 ääntä vastaan.

Samana päivänä, siis 3. 4., pidettiin Lapualla uusi kokous, jossa esitettiin ajatus, että Helsinkiin oli järjestettävä suuri joukkolähetystö, ns. talonpoikaismarssi, painostamaan valtiovaltaa, ellei se muuten toimisi jyrkästi kommunisteja vastaan.

Syyte kirjapainon hävittäjiä vastaan oli esillä Vaasan RO:ssa toukokuun alussa. Kirjapainon omistajia edusti tällöin HA Asser Salo. Asia lykättiin heti 4. 6. 30 asti. Kun Salo oli paluumatkalla Helsinkiin, joutui hän lievähkön pahoinpitelyn uhriksi Seinäjoella. Jutun varsinainen käsittely tapahtui RO:ssa 4. 6. Puheenjohtajana toimi oikeusneuvosmies O. Jacobsson. Kirjapainon omistajia edusti jälleen Salo. Kyseiseksi päiväksi oli Vaasaan kokoontunut Lapualta ja muualtakin n. 1.500 syytetyille myötämielistä henkilöä, joiden johdossa oli mm. kihlakunnantuomari Eric von Troil. Myöhemmin seuranneita tapahtumia oli ilmeisesti tarkoin suunniteltu jo etukäteen, koska mm. pari valokuvaajaa oli tilattu Helsingistä asti. Vaikka Saloa oli jo edellisellä kerralla pahoinpidelty ja vaikka lukuisten sivullisten saapuminen oikeuspaikalle oli ennakolta tiedossa, ei sen ympäristöön ollut järjestetty lainkaan poliiseja eikä niitä myöhemminkään edes pyydettäessä muka voitu lähettää sinne.

RO:n istuessa pahoinpiteli sen ulkopuolelle kokoontunut joukko Työn Äänen toimittajaa Eino Niemistä. Viimemainitun antamien tietojen mukaan oli lähettyvillä ollut 3 poliisia, mutta nämä olivat poistuneet pahoinpitelyn alkaessa! Kun sitten Salo jutun käsittelyn päätyttyä yritti poistua RO:n rakennuksesta, esiintyi ulkona oleva joukko niin uhkaavasti, että oikeusneuvosmies Jacobsson pyysi maaherra Sarlinia saapumaan paikalle turvaamaan järjestystä. Sarlin tulikin ja hänen nimenomaisesta kehoituksestaan lopultakin myös poliisimestari G. Tallroth. Vaikka itse Sarlin ja hänen

apunaan myös poliisimestari koettivat suojella Saloa, riistivät lapualaismieliset tämän käsiinsä ja tunkivat kovakouraisesti autoon, joka poistui paikalta useiden muiden autojen seuraamana. Sarlin määräsi, että poliisiauton oli heti lähdettävä tavoittamaan kyyditsijöitä ja vapauttamaan Salo, mutta tehtävään määrätyt poliisit ilmoittivat myöhemmin, että he eivät olleet saavuttaneet kyyditysautoa. Lapuan ja Seinäjoen nimismiehet saivat niinikään määräyksen pidättää kyyditsijät, mutta hekään eivät muka olleet tavoittaneet näiden autoa. Matkalla Saloa uhattiin kuolemalla, mutta lopulta hänet vapautettiin Viitasaarella sen jälkeen, kun hänet oli painostettu allekirjoittamaan sitoumus, ettei hän enää koskaan saavu Vaasan lääniin missään kommunisteja koskevissa asioissa.

Seuraavana päivänä antoi Il:n johto lehdistölle tiedoituksen, jossa se ilmoitti olevansa kaiken tapahtuneen takana ja vakuutti, että Vaasan läänissä ei enää tultaisi julkaisemaan mitään kommunistisia lehtiä. Lapuanliikkeen edustajat kokoontuivat sitten Helsingissä 11. 6. 30 ja laativat tällöin tasavallan presidentille uhkavaatimuksen sävyisen kirjelmän, jonka mukaan kaikki kommunistien lehdet ja järjestöt oli lakkautettava ja kommunistiset toimihenkilöt pidätettävä sekä sen jälkeen kutsuttava koolle uusi eduskunta säätämään lakeja, ts. rajoittamaan kansalaisvapauksia.

Sarlin puolestaan matkusti hallituksen luo selostamaan tilannetta läänissään ja vaatimaan toimenpiteitä järjestyksen palauttamiseksi. Kun hallitus osottautui haluttomaksi toteuttamaan Sarlinin ehdotuksia, jätti hän erohakemuksensa 11. 6. 30.

Hallitus ilmaisi toimintahalunsa aivan toisella linjalla. Vielä samana päivänä, 11. 6., annettiin Vaasan läänin uudelle vt. maaherralle, eversti E. Heinrichsille valtuudet estää Työn Äänen ilmestyminen. Kun hallitus sai tietää, että Il:n taholla suunniteltiin kaikkien vasemmistolehtien kirjapainojen hävittämistä sitä varten järjestetyillä miesjoukoilla, se antoi 12.

6. muillekin maaherroille yleiset valtuudet estää kaikkien kyseisten lehtien ilmestyminen. *Voimassa olevissa oikeussäännöissä ei ollut minkäänlaista tukea tällaiselle painovapauden rajoittamiselle.*

Helsingin Rintamiesyhdistyksen lähetystö kävi 13. 6. 30 maaherra Bruno Jalanderin luona uhkailemassa voimatoimenpiteillä, ellei hän heti sulkisi Oy Työn kirjapainoa. Nämä maan pääkaupungissa korkealle poliisiviranomaiselle esitetyt uhkaukset eivät aiheuttaneet asianomaisille mitään ikävyyksiä.

Svinhufvud ja eduskunnan puhemies Paavo Virkkunen kävivät näihin aikoihin Lapualla osoittaen siellä eri tavoin myötämielisyytensä lapuanliikkeelle. Niinpä Svinhufvud lausui eräässä julkisessa puheessa, että »Lapuan alkuun panema liike on koituva siunaukseksi rakkaalle isänmaallemme».

Tällä välin oikeistoradikaaliset ainekset jatkoivat järjestäytymistään sekä kehittelivät kansanvallan vastaisia suunnitelmiaan. Jo aikaisemmin toimineiden Suomen Vapaussodan Rintamamiesliiton, Suomen Suojelusliiton ja Lalliliiton lisäksi oli perustettu Suomen Lukko. Lapuanliikkeelle pyrittiin myös antamaan entistä kiinteämpi muoto. Näin tapahtui etenkin Lapualla 20—21. 6. 30 pidetyssä kokouksessa, jossa päätettiin järjestää »talonpoikaismarssi» Helsinkiin. Tällöin valittiin ll:lle johtokunnan lisäksi valtuuskunta. Viimemainittuun tuli kokonaista 7 pankinjohtajaa sekä 4 pappia, 3 tehtaanjohtajaa, pari upseeria, 1 HO-asessori (Mikko Lampén) ja 1 oikeusneuvosmies (Eero Hämäläinen) sekä 1 nimismies. Talonpoikia ei valtuuskuntaan sensijaan mahtunut kuin muutamia, vaikka koko ll:lle koetettiin antaa spontaanisen kansanliikkeen, nimenomaan talonpoikaisväestön liikkeen leima.

Nämä oikeistoradikaaliset piirit ottivat yhteyden muiden maiden demokratian vastaisiin suuntauksiin, eritoten Italian fasisteihin. Suomessa oli siihen aikaan Italian lähettiläänä ak-

tiivinen fasisti A. Tamaro, joka tarmokkaasti koetti yllyttää ja neuvoa hengenheimolaisiaan Suomessa. Monet Il:n johtomiehet kävivätkin usein Tamaron luona neuvottelemassa suunnitelmistaan.

Kallion hallituksen passiivinen, osittain jopa suorastaan suopea suhtautuminen lapualaismielisiin lainrikkojiin yllytti näitä yhä räikeämpään omavaltaisuuteen. He alkoivat kyydittä eli »muiluttaa» kommunisteiksi otaksumiaan henkilöitä rajan yli NL:oon. Tämä merkitsi törkeätä rajarauhan rikkomista. Eräitä STPP:n kansanedustajiakin vietiin näin väkivalloin NL:oon. Muutamat kyseisistä kansanedustajista otettiin kiinni juuri silloin, kun he olivat junassa matkalla 1. 7. 30 koolle kutsuttuun eduskuntaan. Nämä väkivallanteot eivät aiheuttaneet hallituksen taholla mitään erityisiä toimenpiteitä edes niissäkään tapauksissa, joissa ne olivat kohdistuneet kansanedustajiin. VJ:n 15 § sisälsi kuitenkin erikoismääräyksiä juuri kansanedustajien loukkaamattomuuden turvaamiseksi.

Sos.dem. eduskuntaryhmä esitti heti eduskunnan ensimmäisenä istuntopäivänä 1. 7. 30 paheksumisensa kansanedustajiin kohdistuneista väkivaltaisuuksista sekä myös siitä, ettei hallitus ollut niiden johdosta ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin. Kallion hallitus ei suvainnut sanallakaan vastata tähän kannanilmaukseen. Sensijaan hallitus jätti eduskunnalle tiedonannon, jossa se suoraan myönsi, etteivät viranomaiset olleet katsoneet voivansa edes ryhtyä tutkimaan Työn Äänen kirjapainon särkemistä koskeneeseen oikeudenkäyntiin liittyneitä järjestyshäiriöitä, sekä ilmoitti suljetuttaneensa muutkin samaa suuntausta edustaneitten lehtien kirjapainot, *vaikka oli tietoinen siitä, että toimenpide ei perustunut lakiin.* Tiedonanto henki kauttaaltaan suopeata ymmärtämystä lapuanliikettä kohtaan, mutta siihen liittyvän keskustelun kuluessa pääministeri Kallio esitti eräitä vaisuja valitteluja lapualaismielisten omavaltaisesta toiminnasta. Kallio kohdisti kuitenkin päähuomionsa kommunistien toi-

minnan tuomitsemiseen sekä vaati hallitukselle lisää valtuuksia sen täydelliseksi ehkäisemiseksi. Oikeusministeri Kaila puolestaan lausui tällöin: »Kommunistit ovat laillisuuden varjolla pyrkineet laittomuuteen, nyt he saavat kokea, että *laittomuuksien kautta* pyritään takaisin laillisuuteen.»

Tiedonantoon liittyneen eduskuntakeskustelun kuluessa Furuhjelm lausui ruotsalaisen ryhmän nimissä mm. seuraavaa: »Ruotsalainen eduskuntaryhmä ... ei voi hyväksyä hallituksen toimintatapaa. Lain pitää olla sama kaikille, sen on kohdistuttava jokaiseen. Olipa kommunistinen liike miten vaarallinen tahansa yhteiskunnalle ja olipa siihen suhtauduttava miten ankarasti tuomiten tahansa, niin on sitä vastaan silti taisteltava vain laillisin keinoin. Ei voida hyväksyä sitä, että yksityiset kansalaiset omavaltaisesti ottavat itselleen valtuuden ryhtyä taisteluun kommunismia vastaan syrjäyttämällä laillisuuden.»

Sos.dem. eduskuntaryhmän kanta oli vielä jyrkempi. Sen nimissä esitti toimittaja J. F. Aalto perusteltua päiväjärjestykseen siirtymistä, jossa mm. lausuttiin: »Etelä-Pohjanmaalla alkanut kansanliike on ryhtynyt uhmaamaan valtion oikeusjärjestystä ja loukkaamaan kansalaisten koskemattomuutta, jopa tuomioistuintenkin työrauhaa on häiritty, viranomaisten toimintaa estetty sekä yksityisiä kansalaisia pahoinpidelty ja kuljetettu väkivaltaisesti pois asuinpaikoiltaan. Hallituksen toimesta ei ole yritetty estää näitä yhteiskuntaa häiritseviä ilmiöitä eikä saattaa rikoksiin syypäiksi itsensä tehneitä lailliseen edesvastuuseen. Edelleen on hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin, joilta se itsekin myöntää puuttuvan tukea laissa.»

Keskustelun päätyttyä suoritetussa äänestyksessä kaikki porvarilliset ryhmät, myös ruotsalainen, äänestivät yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymisen puolesta.

Vaikka Kallion hallitus näin oli saanut luottamuslauseen, piti se parhaana väistää painiskelua yhä lisääntyvien vaikeuksien kanssa ja siksi se jätti vielä samana päivänä eroha-

kemuksensa. Svinhufvud sai tehtäväkseen uuden hallituksen muodostamisen ja saikin sen valmiiksi jo seuraavana päivänä. Sen oikeusministeriksi tuli presidentti K. Söderholm ja sisäasiainministeriksi pormestari E. V. Kuokkanen.

Kallion hallitus oli kiirehtinyt jättämään eduskunnalle heti sen kokoonnuttua erinäisiä esityksiä poikkeusluontoisiksi laeiksi tai lakien muutoksiksi. Nämä lakiesitykset tähtäytyivät vasemmistososialisteja ja kommunisteja vastaan. Painovapauden rajoittamisen lisäksi sisälsivät ne hallitukselle valtuuden estää kaikkien kommunisteiksi leimattujen henkilöiden valitseminen eduskuntaan tai kunnanvaltuustoihin ja samoin heidän olemisensa näiden elimien jäseninä. Sos.demit olivat yleensä näitä lakiehdotuksia vastaan ja samoin eräät porvarillisetkin kansanedustajat. Niiden hyväksytyksi tuleminen oli siis epävarmaa ainakin hallituksen ehdottamassa muodossa. Näissä olosuhteissa oli oikeistopiirien kannalta erityisen tärkeätä, etteivät STPP:n jäsenet pääsisi osallistumaan eduskunnan töihin eivätkä etenkään sen perustuslakivaliokunnan istuntoihin.

Vaikka Svinhufvudin hallituksen muodostaminen merkitsi melkoista menestystä fasistisesti suuntautuneille aineksille maassamme, eivät nämä siitä suinkaan rauhoittuneet, vaan päinvastoin yltyivät. Jo 5. 7. 30 tunkeutuivat eräät miehet eduskunnan perustuslakivaliokunnan kokoushuoneeseen säätytalossa ja veivät väkisin sen jäsenet Eino Pekkalan ja J. Rötkön ulkona odottavaan autoon. Nämä molemmat STPP:n jäsenet kuljetettiin sitten Lapualle saakka Vihtori Kosolan taloon, jossa heidät vapautettiin. Heti eduskunnan seuraavassa istunnossa 7. 7. 30 ilmoitettiin kaikkien ryhmien nimissä vastalause tämän eduskunnan työrauhan ennenkuulumattoman häiritsemisen johdosta.

Vaikka sivullisetkin tiesivät kuljetuksessa käytettyjen autojen numerot, ja vaikka lopulliset vastaanottajat heti olivat kaikkien tiedossa, niin kului pitkä aika, ennen kuin viranomaiset saivat selville kyseisen »muilutuksen» suorittajat.

Oli muuten merkillepantavaa, että poliisivahti, jota niihin aikoihin aina pidettiin säätytalossa, milloin siellä oli jonkin valiokunnan kokous, oli jätetty lähettämättä sinne juuri perustuslakivaliokunnan kyseisen kokouksen ajaksi, vaikka poliisilaitos oli saanut siitäkin ilmoituksen. Eduskunnan istunnossa 9. 7. 30 teollisuusneuvos M. Sergelius kertoikin saaneensa tietää, että Pekkalan ja Rötkön ryöstäjät olivat etukäteen tiedoittaneet tästä aikeestaan järjestyspoliisille. Viittasipa hän siihen, että Svinhufvud olisi saanut ennakkoilmoituksen aikeesta. Svinhufvud muotoili tähän raskaaseen syytökseen antamansa vastauksen siten, ettei siihen sisältynyt epäys ollut aivan selvä. Eräät muutamia vuosia myöhemmin suoritetut tutkimukset viittasivat jopa siihen, että EK olisi Pekkalan ja Rötkön ryöstön ajaksi järjestänyt vahdinpidon säätytalon ulkopuolelle siinä tarkoituksessa, että ketkään sivulliset eivät pääsisi estämään sitä. Ryöstön johtajana toiminut K. Eerolainen oli muuten EK:n ent. virkailija.

Mutta vaikka hallitus oli hidas toimittamaan ihmisryöstäjät kiinni, oli se sitä nopeampi pidättämään ryöstön uhrit. Sisäministeri Kuokkanen teki jo pari tuntia tapahtuman jälkeen valtioneuvostolle esityksen, että hänelle myönnettäisiin valtuus ryhtyä toimenpiteisiin Pekkalan ja Rötkön sekä muidenkin STPP:n kansanedustajien ja toimihenkilöiden pidättämiseksi. Kuokkanen saikin heti tämän haluamansa valtuuden.

Mietteitä herättävä yhteensattuma oli, että Kosola puolestaan julkaisi samana päivänä julkilausuman II:n tavotteista ja keinoista niiden saavuttamiseksi.

Tällä välin olivat »talonpoikaismarssin» valmistelut jatkuneet. Viranomaiset edesauttoivat itse sitä järjestämällä sen osanottajia varten ylimääräisiä junia. Eri tahoilta saapui sitten Helsinkiin heinäkuun 7 päiväksi 1930 n. 12.000 henkilöä, joista 2.300 lukeutui ruotsinkieliseen väestöömme. Suunnilleen neljännes marssin osanottajista oli ottanut mukaansa ampuma-aseita. Tämän sotilaallisiin muodostelmiin jaetun

joukon johtajat olivat pääasiallisesti teollisuusmiehiä, kuten esim. Petter Forsström, tai lakimiehiä, upseereita ja muuta sivistyneistöä. Olipa johdossa eräitä aktiiviupseereitakin, kuten eversti P. A. Autti ja ev.ltn. P. Susitaival. Koko marssin ylimpinä organisaattoreina toimivat everstit H. Hägglund ja P. Talvela.

Näissä olosuhteissa hallitus antoi »talonpoikaismarssiin» osallistuneitten painostuksesta heille erinäisiä lupauksia toimenpiteistä, joiden avulla kaikkien kommunisteiksi leimattujen osallistuminen valtiolliseen tai kunnalliseen toimintaan estettäisiin täydellisesti, lähinnä jo mainittujen lainmuutosten avulla. Senaatintorille järjestetyssä »talonpoikaismarssin» vastaanottotilaisuudessa hallitus virallisesti ilmaisi omaksuvansa samat isänmaalliset pyrkimykset kuin marssiin osallistujat. Presidentti Relander puolestaan lausui mm.: »Kiittäkäämme tänä isänmaallisena juhlahetkenä Jumalaa hänen johdatuksestaan.» Mannerheim ilmaisi niinikään myötämielisyytensä »talonpoikaismarssin» osanottajien tavotteita kohtaan. Onkin kuvaavaa, että LL myöhemmin luovutti »talonpoikaismarssin» osanottomitalin mm. Mannerheimille, L. Relanderille, R. Waldenille ja Sk:ien päällikölle, kenraali L. Malmbergille.

Oikeistopiirimme olivat ilmeisesti etukäteen ottaneet huomioon sen, että »talonpoikaismarssi» ja muut ll:n ilmenemismuodot tekevät epäedullisen vaikutuksen ulkomailla. Siksipä oli teollisuus- ja lapualaispiirejä lähellä ollut ulkoasiainministeri Hj. J. Procopé järjestänyt niin, että prof. Lauri Ingmanilta saatiin jo 16. 7. 30 pitkähkö puolustuskirjoitus ll:stä. Tätä levitettiin sitten ulkoasiainministeriön toimesta eri kielillä ulkomaille. Kirjasessa yritettiin selittää ll talonpoikaisväestön uskonnollisten ja isänmaallisten tunteitten ilmaukseksi. Ent. pääministeri Kaarlo Castrén puolestaan julkaisi 14. 8. 30 Stockholms-Tidningenissä laajan puolustuskirjoituksen ll:sta. Monet muutkin koettivat ulkomailla esittää sen kaunistetussa valossa.

Vaasan RO joutui antamaan päätöksensä »Työn Äänen» kirjapainon tuhoamisjutussa 9. 7. 30, siis 2 päivää »talonpoikaismarssin» jälkeen. Päätöksen tekoon osallistuivat oikeusneuvosmiehet A. E. Laxén ja R. Österberg sekä kunnallisneuvosmies Knut Wendelin. Leskinen ja muut teon varsinaiset suorittajat saivat 2 kuukauden *ehdollisen* vankeusrangaistuksen sekä velvoitettiin lisäksi korvaamaan kirjapainonomistajille vahinko tuomioistuimen tekemän alhaisen arvon mukaisesti. Oikeuspaikalla 4. 6. 30 tapahtuneista järjestyshäiriöistä ei edes nostettu syytettä, vaikka lehdistössäkin julkaistuista valokuvista selvästi ilmeni, ketkä olivat aktiivisemmin osallistuneet niihin.

Kansanvaltaa supistavat lakiesitykset joutuivat eduskunnassa lopulliseen käsittelyyn jo heinäkuun puolivälissä 1930. Huolimatta »talonpoikaismarssista» ja siitä, että Lapualta lähetettiin vielä 14. 7. uhkaileva julkilausuma eduskunnalle, hyväksyi tämä lopullisesti vain osan ko. laeista. Kaksi tärkeätä lakia äänestettiin yli vaalien. Svinhufvudin hallituksen esityksestä Relander hajoitti tällöin eduskunnan ja määräsi uudet vaalit suoritettaviksi 1 ja 2 päivänä lokakuuta.

Kyseiset vaalit suoritettiin kansanvallan vastaisten voimien harjoittaman ankaran painostuksen, jopa usein suoranaisen terrorin merkeissä. Pahimmat väkivallan teot olivat alkaneet jo samana päivänä, jona Svinhufvud muodosti hallituksensa. Niinpä Forssassa murhattiin 4. 7. 30 työmies Yrjö Holm. Pieni miesjoukko tunkeutui hänen kotiinsa ja ampui hänet siellä. Lääninrikosetsivä Br. Hilli määrättiin tutkimaan tapausta. Kun Holmin sisar, joka murhan tapahtuessa oli ollut hänen kotonaan, saattoi antaa arvokkaita johtolankoja Hillille, pääsi tämä jo pian niin pitkälle, että arvioi voivansa pidättää erään loimaalaisen maanviljelijän. Tällöin sisäministeri Kuokkanen puuttui asiaan peruuttaen Hillille antamansa määräyksen asian selvittämisestä. Pian tämän jälkeen Hilli jopa erotettiin virastaan. Etsivä Albert Ojala määrättiin jatkamaan näitä tutkimuksia. Ojala oli eräiden ilmoitustensa mukaan

jo saanut kokoon paljon sitovaa todistusainehistoa syyllisiä vastaan, kun hänet yöllä 1. 8. tavattiin Tampereella syrjäisellä puiston penkillä pää *kahden* luodinreiän lävistämänä ja taskuase vieressään. Hänen vieressään oli myös se asiakirjasalkku, jota hän oli käyttänyt tutkimustyössään, mutta se oli nyt aivan tyhjä. Monet seikat viittasivat selvästi murhaan, mutta tapaus selitettiin silti itsemurhaksi.

Suutari E. P. Mättö Heinojoella kyydittiin asunnostaan 19. 7. 30 ja jäi sille tielle. Asia ei selvinnyt sisäministeri Kuokkasen aikana, vaan vasta kun VT E. von Born oli tullut sisäministeriksi Svinhufvudin hallituksen vaihduttua Sunilan hallitukseen. Silloin ilmeni, että kyyditsijät olivat tunnettuja lapualaisia, mm. ylikonstaapeli Nikula, ja että murhan oli suorittanut kahdella revolverin laukauksella itse Vihtori Kosolan poika Pentti. Asia joutui Viipurin tuomiokunnan KO:ssa käsiteltäväksi 31. 10. 31. Vt. kihlakunnantuomarina toimi VT E. R. K. Saraste. Hän määräsi oikeudenkäynnin salaiseksi, mikä oli ainutlaatuinen päätös tavallisen murhajutun ollessa kyseessä. Julkisuuteen päästettiin kuitenkin ne todistajien lausunnot, jotka koskivat murhatun poliittista asennoitumista. Yleisenä syyttäjänä toiminut nimismies P. J. Virkkunen esiintyi mahdollisimman myötämielisesti Pentti Kosolaa ja muita syytettyjä kohtaan. Välipäätöksellään KO laski syytetyt vapaalle jalalle, mikä oli ennenkuulumatonta murhajutussa. Oikeuskansleri A. H. Makkonen puuttuikin asiaan ja määräsi sihteerinsä H. Saloheimon varmentamassa kirjeessä 1. 12. 31 juttua varten uuden syyttäjän, poliisitarkastaja Sv. E. G. Metsävainion, jolle antoi nimenomaiset ohjeet. KO antoi päätöksensä 5. 2. 32 ja katsoi siinä, että syytetyt »maan laillista yhteiskuntajärjestystä puoltaneen kansanliikkeen innoittamina ja huomattuaan, että yhteiskuntajärjestyksen vihollisiksi vannoutuneiden kommunistien kuljetusta maasta pois pidettiin *sopivana keinona* kansanliikkeen omaksumain, *yleisesti kannatettavien* tarkoitusperien saavuttamiseksi», olivat ryhtyneet ko. kyyditykseen. KO tuomitsi siksi Koso-

lan vain 5 vk:si kh:seen. Rautatieläinen J. Ristiseppä koko kyydityksen alullepanijana katsottiin yllyttäjäksi ja sai 1 v. 1 kk. kh:ta. Muiden rangaistukset olivat vähäisempiä ja ehdollisia.

Syyttäjä valitti, samoin eräät tuomituista. Viipurin HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn varapresidentti O. J. Niiranen sekä HO-asessorit K. A. Järvilehto ja J. A. Koskia. Syyttäjäksi oli määrätty poliisitarkastaja Hanno Kunnas. Esittelijänä toimi viskaali Väinö Setälä. HO antoi päätöksensä 15. 4. 32 ja tuomitsi siinä Pentti Kosolan »erittäin lieventävien asianhaarain vallitessa tapahtuneesta tahallisesta taposta» 5 v. kh:seen. Lisäksi hän sai 3 kk. vankeutta toisen vapauden riistämisestä eli yhteensä 5 v. 1 kk. kh:ta. Muut tuomittiin »vapauden riistämisestä» tai »yllytyksestä» siihen.

Syyttäjä ja Ristiseppä valittivat tästäkin päätöksestä. KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset V. Hirvinen, W. Fagerström, W. Andersin, A. Gylling ja K. Kaila. Esittelijänä toimi oikeussihteeri C. Uggla. KKO antoi päätöksensä 27. 7. 32 ja totesi siinä, että »... ei Mätön surmaamisen voida katsoa tapahtuneen erittäin lieventävissä olosuhteissa». Kosola tuomittiin tahallisesta taposta 8 v. kh:seen, mikä oli *pienin* tällä perusteella annettava rangaistus. Lisäksi hän sai toisen vapauden riistämisestä 3 kk. vankeutta eli yhteensä 8 v. 1 kk. kh:ta. Muiden tuomiot vahvistettiin. Lisättäköön, että Svinhufvud armahti Kosolan joulukuussa 1936.

Kun Heinäveden kunnallisvaltuusto 1. 9. 30 piti kokoustaan, saapui paikalle suuri miesjoukko vaatimaan sen sos.-dem. jäseniä luopumaan valtuutetun tehtävästään. Vaatijoiden joukossa oli myös ulkopaikkakuntalaisia, mm. Kuopiosta asti. Tilaisuudessa kyydittiin valtuuston sos.dem. puheenjohtaja Onni Happonen, joka sillä matkalla hävisi jäljettömiin. Kului lähes kaksi vuotta ennen kuin eräät kyydityksistä pidätettiin. Vasta silloin löydettiin Happosen ruumis. Kaksi työläistä tunnustautui murhan suorittajiksi. Toinen

heistä oli toiminut EK:n tiedoittajana. Kun toinen heistä sitten sai 9 ja toinen 6 v:n kh-rangaistuksen, olivat he ilmeisesti yllättyneitä tästä ja väittivät, etteivät he olleetkaan Happosen murhan todellisia suorittajia. Eräät tutkimusten yhteydessä ilmitulleet seikat näyttivätkin viittaavan siihen, että murhan järjestäjänä oli toiminut 5-henkinen herrasryhmä Kuopiossa. Aktiivisimmat näistä olivat olleet muudan majuri K. ja muudan tri H.

Kesällä ja syksyllä 1930 poistettiin eri tavoin painostamalla suunnilleen 1.000 työväenliikkeeseen lukeutuvaa valtuutettua kunnallisvaltuustoista eri puolilla Suomea. Kuvaavana esimerkkinä mainittakoon, että Kajaanissa valtuuston puheenjohtaja V. Vartiainen ja valtuutettu A. Mod ryöstettiin itse valtuuston kokouksesta ja kuljetettiin rajalle. Tekoon osallistuneista tunnettiin 44, mutta näitä vastaan ei ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin.

Tunnettuja poliitikkojakin kyydittiin. Näin tapahtui eduskunnan sos.dem. varapuhemiehelle Väinö Hakkilalle 18. 7. 30. Matkalla kyyditsijät ilmoittivat hänelle, että hänen kuolemantuomionsa oli langetettu Lapualla. Pitkät keskustelut Hakkilan kanssa jöntivat kuitenkin siihen, että hänet matkalla laskettiin vapaaksi.

Kaikesta tapahtuneesta huolimatta Svinhufvud antoi vielä 28. 9. 30 Helsingissä pitämässään puheessa II:stä seuraavan tunnustuksen: »..., olen käsittänyt sen tarkoitusperät ja pyrkimykset... oikeiksi, välttämättömiksi ja sen tähden kannatettaviksi.»

Toisenlaisiakin arviointeja esitettiin toki. SDP:n puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän 17. 7. 30 päivätyssä vaalijulistuksessa lausuttiin: »Ankarimmillakaan lainsäädäntötoimenpiteillä ei voida kommunismia hävittää. Niillä voidaan ainoastaan pakottaa se maanalaiseksi ja täten vaikeuttaa taistelua sitä vastaan.» Tanner puolestaan lausui Tampereella 15. 9. 30 pitämässään puheessa: »Näette joka paikassa, että joku vientiteollisuuden edustaja on valvomassa tämän teol-

lisuuden etuja jossakin lapuanliikkeen orgaanissa ja ne suunnattomat menot, jotka Il vaatii, suoritetaan teollisuuden kustannuksella. ... Il naamioi oikeat tarkoituksensa kommunismin vastustamisen nimellä.» Luonnehdittuaan sitten Il:n fasistiseksi Tanner vertasi keskenään sen ja kommunismin vaarallisuutta ja jatkoi: »Jos olisi valittava, luulisin mieluisemmaksi valita jälkimmäisen, sillä kommunistit eivät ole 10 vuoden ajalla saaneet minkäänlaista häiriötä aikaan.»

Tanner ym. sos.demit esittivät 1. 12. 31 välikysymyksen, jossa mm. viitattiin Mätön murhajutun alustavaan käsittelyyn KO:ssa ja lausuttiin: »... maan oikeuslaitoskin on arveluttavassa määrässä osoittanut rappeutumisen merkkejä, käsitellen yllättävän hellävaraisesti murhamiehiäkin, käyttäen lieviä ehdollisia tuomioita räikeissä rikostapauksissa ja vapauttaen toisia rikollisia kokonaan ja täten vaikeuttaen toimintaa rikollisuutta vastaan.» Välikysymyskeskustelussa Tanner totesi, että mainituntapaisten ilmiöiden johdosta »yksinkertaiselta kansanmieheltä menee usko tuomioistuinten oikeamielisyyteen, niiden itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen», sekä jatkoi sitten: »... tämä itsenäisyys ja riippumattomuus on pelkkä koriste, joka vedetään kyllä näkyviin tarpeen vaatiessa, mutta jota ei toiminnassa paljoakaan tapaa. Tällä hetkellä meidän tuomioistuimemme näyttävät olevan suuressa määrässä taantumuksen välikappaleita.»

Ruotsinkielisten joukossa oli myös monia, jotka suhtautuivat jyrkän arvostelevasti Il:seen. Tämä kriitillisyys perustui osittain asianomaisten lainkunnioitukseen ja kansanvaltaisuuteen, mutta osittain myös siihen, että Il:seen liittyneet suomalaiset kansalliskiihkoilijat olivat ilmaisseet eri tavoin vastenmielisyytensä kaikkea ruotsalaista vastaan, esim. töhrimällä ruotsinkielisiä katu- ym. kilpiä. Näitä näkökohtia esitti etenkin VT von Born eduskunnassa 3. 4. 30.

Tri Eirik Hornborg totesi 1. 8. 31 Nya Argus lehdessä: »Oikeusvaltio Suomen lippu on laskettu puolitankoon.» Prof. Yrjö Hirn puolestaan valitti: »Oikeusvaltio on lakannut ole-

masta, se Suomi, josta olemme ylpeilleet.» Prof. Gunnar Landtman huomautti 13. 9. 30 Borgbladetissa, että 1. 5.—28. 8. 30 välisenä aikana oli maassamme suoritettu 115 törkeätä poliittista väkivallantekoa, joista yksi ainoa (!) oli joutunut oikeudessa käsiteltäväksi. Kyseessä oli virkailija E. Matsonin ryöstäminen ruotsalaisten lehtimiestemme kesäkodista saaristosta. Lapualaismieliset luulivat hänen kirjoittaneen heitä vastaan, mutta kaiken kukkuraksi tämä luulo oli aivan erheellinen. Ryöstäjät saivat tällöin lyhyen, ehdollisen vankeusrangaistuksen.

Sos.dem. ptk jätti 30. 9. 30 oikeuskanslerille monikymmensivuisen kirjelmän, jossa hänen huomionsa kiinnitettiin lukuisiin, tarkoin mainittuihin laittomuuksiin. Kirjelmässä mainittiin, että 146 henkilöä oli ollut erilaisten väkivaltaisuuksien uhreina ja että näistä oli 35 sos.demokraattia. Kunnallisista luottamustehtävistä oli karkoitettu 17 sos.demia. Hankasalmella oli vaadittu valtuuston edistysmielistä puheenjohtajaa eroamaan ja Kälviällä oli sama vaatimus kohdistettu maalaisliittolaiseen puheenjohtajaan. Sos.demit korostivat, että ministeri Kuokkanen alaisineen ei ollut tehnyt mitään ko. rikosten selvittämiseksi. Rikosten tekijöitä vastaan ei oltu ryhdytty toimenpiteisiin niissäkään tapauksissa, joissa he alunperin olivat tiedossa. Sos.demit esittivätkin valituskirjelmässään yleisen käsityksensä seuraavasti:

»Oikeutta ja totuutta on maassamme saatu rankaisematta kieltää, hävittää ja polkea... Maan hallitus... taistelee itse asiassa *jo kukistettua* kommunistista liikettä vastaan... suunnitellen yhä uusia lakeja *olemattoman* kommunistisen vaaran vastustamiseksi, sulkee silmänsä fascistiselta taholta uhkaavalta vaaralta, joka jatkuvasti ilmenee sekä terroristisen tekojen että myös sanomalehtilausuntojen muodossa, joissa ylistetään tapahtuneita rikoksia tai suorastaan yllytetään sellaisiin *aina väkivaltaiseen kumoukseen asti.*»

Tämä sos.demien kirjelmä ei johtanut mihinkään tuloksiin.

Syksyllä 1930 Il:n kannattajat perustivat virallisia muotoja noudattaen Lapuan Liike nimisen yhdistyksen, jonka viranomaiset heti epäilyksittä rekisteröivät. Yhdistys sai omat piiri- ja perusjärjestönsä. Sitä esiteltiin edelleenkin ensisijaisesti talonpoikaisena liikkeenä. Ll:n piirijärjestöjen johtokuntien 294 jäsenestä oli kuitenkin vain neljännes talonpoikia, muut olivat tehtaanjohtajia, johtavia insinöörejä, pankinjohtajia, esiupseereita, virkamiehiä jne. Olipa joukossa 6 eri tuomioistuimien jäsentäkin.

Lapualaisuuden ja muiden fasististen virtausten arvovaltaisimpana vastustajana esiintyi niinä aikoina presidentti K. J. Ståhlberg. Oltuaan useita vuosia syrjässä kaikesta politiikasta hän oli kansanvallan puolustamisen ja laittomuuden vastustamisen merkeissä suostunut edustajaehdokkaaksi 1. ja 2. 10. 30 pidetyissä eduskuntavaaleissa sekä oli tullut valituksi erittäin korkealla äänimäärällä. Kun seuraavat presidentin valitsijamiesten vaalit olivat edessä jo tammikuussa 1931, alettiin monilla tahoilla puhua, että laillisuuden puolustajien oli asetettava presidenttiehdokkaakseen Ståhlberg, jotta saataisiin lapualaismielisten omaksi ehdokkaakseen mainitsemalle Svinhufvudille mahdollisimman arvovaltainen kilpailija. Näissä olosuhteissa tapahtui, että aamukävelyllä ollut Ståhlberg pakoitettiinkin 14. 10. 30 nousemaan autoon, johon myös hänen seurassaan ollut Ester Ståhlberg otettiin. Ja sitten alkoi matka kohti koillista. Joensuussa matka kuitenkin keskeytyi, kun kyyditysmatkan jatkajaksi odotettu toinen auto ei saapunutkaan sovittuun kohtauspaikkaan.

Tämä kyyditsemistapaus herätti niin laajalti voimakasta paheksuntaa, että Svinhufvudin hallitus tässä tapauksessa piti välttämättömänä, toisin kuin muulloin, saada syylliset nopeasti selville ja pidätetyiksi. Kävi ilmi, että kyyditsemismääräyksen oli antanut yleisesikunnan silloinen päällikkö, kenraalimajuri K. M. Wallenius. Hän oli vartavasten lähtenyt Itä-Suomeen laiminlyöden erään jo aikaisemmin sovitun, puolustuslaitokselle tärkeän komiteatyön Helsingissä. Walle-

nius oli Sortavalassa kahtena perättäisenä iltana juomaseuroissa keskustellut Ståhlbergin kyyditsemisestä. Tilaisuudessa, jossa Wallenius antoi kyyditsemiskehoituksensa, olivat kaikki läsnäolleet upseereita lukuunottamatta erästä maanviljelijää. Everstiluutnantti Eero Kuussaari, yleisesikunnan osastopäällikkö oli toimittanut kyyditsemismääryksen edelleen HA Mikko Jaskarille, joka myös oli yleisesikunnan palveluksessa ja lisäksi Suomen Lukon sihteeri. Jaskari järjesti kyydityksen pääasiallisesti Suomen Lukon toimistossa ja sen jäsenten avulla. Kyydityksen varsinaisiksi suorittajiksi saatiin muutamia Il:n rivimiehiä.

Ilmeisesti kyyditys perustui harkittuun suunnitelmaan, jonka tarkoituksena oli saada Il:n ehkä vaarallisin vastustaja pois poliittiselta näyttämöltä ja ainakin syrjään presidentinvaaleista. Kuulusteluissa Wallenius aluksi ilmoitti yksin kantavansa edesvastuun kyydityksestä. Asiaa ei kuitenkaan tutkittu pohjiaan myöten. Eräänkin itse todistajaksi tarjoutuneen henkilön Walleniukselle raskauttavaa todistusta ei lainkaan käytetty hyväksi. Wallenius puolestaan muutti jo tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa ja erittäinkin asian oikeudellisessa käsittelyssä niitä tunnustuksia, jotka hän aluksi oli tehnyt, ja selitti nyt, että kaikki oli tapahtunut juopuneessa tilassa ja hänen tarkoittamatta määräystään vakavasti otettavaksi. Hän väitti olleensa yllätetty kuultuaan, että Ståhlberg todella aiottiin kyyditä.

Ståhlbergin kyydityksen herättämä voimakas paheksunta sai Il:n kannattajat suunnittelemaan jotain taktillista vastavetoa. He arvioivat tarpeelliseksi jollain tavoin ilmituoda halunsa vastedes alistua noudattamaan lakeja. Ostrobotnialle Helsinkiin järjestettiin 20. 10. 30 usean sadan miehen kokous, jossa läsnäolleet päättivät joukolla ilmoittautua osallisiksi kaikkiin suoritettuihin muilutuksiin. Kokouksessa valittu lähetystö lähti tekemään ilmoitusta tästä ministeri Kuokkaselle, joka tällöin valokuvautti itsensä näiden lainrikkojien kanssa ja piti heille puheen, jossa hän mm. sanoi »ym-

märtävänsä ne syyt, jotka ovat synnyttäneet tämän kansanliikkeen, ja uskovansa, että *maan tuomioistuimet ottavat tuomioissaan huomioon tekojen motiivit*». Kuokkasella olikin sikäli aihetta tähän uskoonsa, että ilmoittautujien joukossa oli mm. Viipurin HO:n asessori Mikko Lampén. Vaikka Lampén kuului LL:n valtuuskuntaan, oli Kuokkanen järjestänyt hänet ministeriönsä lainopilliseksi neuvonantajaksi. Lampén sai säilyttää tuon luottamustehtävänsä vielä senkin jälkeen, kun hän itse oli näin osottautunut lainrikkojaksi! Tällaisissa olosuhteissa oli tarpeetonta oudoksua, miksi sisäasiainministeriö ei yleensä pystynyt selvittämään pahimpiakaan järjestyshäiriöitä.

Svinhufvudin hallitus antoi puolestaan 27. 10. 30 eduskunnalle tiedonannon, jossa se selitti siihenastista passiivisuuttaan kaiken tapahtuneen nyrkkivallan edessä lausumalla: »Kun kansanliikkeen päämäärät hallituksen mielestä olivat hyväksyttävät, ei väkivaltapolitiikkaa ollut noudatettava.» Tiedonantoon liittyvässä eduskuntakeskustelussa Svinhufvud korosti, että kommunistien julkisen toiminnan salliminen itse asiassa merkitsi laittomuutta ja että siitä oli nyt päästy, joten hän piti asianmukaisena antaa II:lle seuraavan julkisen tunnustuksen: »Lain kirjain ja lain henki ovat nyt taas sopusoinnussa ja tämä on kansanliikkeen ansio.» Kun hänelle huomautettiin kyydityksistä, hän vielä lisäsi: »... tilinpäätös osoittaa kansanliikkeelle plus-puolta, vieläpä suuren plus-puolen.»

Sos.demien taholta esitettiin eduskuntakeskustelussa monia räikeitä esimerkkejä tapahtuneista laittomuuksista ja viranomaisten myötämielisyydestä niiden tekijöitä kohtaan, mutta hallitus sai silti luottamuslauseen kaikilta porvarillisilta puolueilta.

Ståhlbergin kyydityssjuttu joutui käsiteltäväksi Helsingin tuomiokunnan KO:ssa. Tuomarina oli silloin laamanni Eskil Palmén, joka oli lakimiehenä erittäin pätevä sekä myös suoraviivainen ja oikeamielinen. KO antoi päätöksensä 18. 12.

30. Sen mukaan itse kyyditystä johtanut J. Janné sai »luvattomasta toisen vapauden riistämisestä» kuritushuonetta 1 v. 6 kk. sekä hänen neljä apumiestänsä vankeutta 6—12 kk. Wallenius ja Kuussaari saivat kumpikin yllytyksestä raskauttavien asianhaarain vallitessa 3 v kh:ta sekä määrättiin erotettaviksi sotilasviroistaan. Jaskari sai niinikään yllytyksestä 2 v kh:ta.

Asia joutui sitten Turun HO:een, jossa sen käsittelyyn osallistuivat HO-neuvos H. Hartman, HO-asessori P. Westerling sekä apujäsen, viskaali C. A. Hastig. HO antoi päätöksensä 20. 3. 31. Se oli laadittu Hartmanin ja Westerlingin kannan mukaisesti. Janné sai sielläkin rikoksen varsinaisena suorittajana 1 v 6 kk kuritushuonetta, Kuussaari ja Jaskari saivat yllyttäjinä kumpikin 2 v kh:ta, mutta Wallenius katsottiin pelkäksi avunantajaksi ja sai 1 v 10 kk. kh:ta. Wallenius ja Kuussaari tuomittiin lisäksi menettämään virkansa. Muut saivat vankeutta 4—12 kk. ja senkin ehdollisesti. Hastig halusi antaa Jannélle ankaramman ja Jaskarille lievemmän rangaistuksen.

Lopuksi asia joutui KKO:een, jossa sen käsittelyyn osallistuivat presidentti Fr. A. Pehkonen sekä oikeusneuvokset W. A. Andersin, T. Järnefelt, V. Kannel ja V. Sainio. Esittelijänä toimi oikeussihteeri E. Kekomäki.

KKO antoi päätöksensä 1. 7. 31 alentaen melkoisesti tuomioita. Janné sai 1 v kh:ta, samoin Kuussaari, joka lisäksi menetti virkansa. Jaskari sai 1 v 6 kk. Muut kyydityksessä mukana olleet saivat eräin pienin muutoksin 4—12 kk. vankeutta ehdollisesti. Walleniuksen KKO vapautti kokonaan perustellen tätä seuraavasti: »... ei voida pitää toteennäytettynä, että Wallenius vastauksen antaessaan on käsittänyt everstiluutnantti Kuussaaren todella suunnittelevan presidentti Ståhlbergiin kohdistuvaa vapaudenriistämistä eikä ole näytetty Walleniuksen muullakaan tavoin olleen osallisena sanottuun rikokseen». Toista mieltä olivat Pehkonen ja Järnefelt.

Jo jutun alkuvaiheissa oli ll:n taholta lähetetty viranomaisille kaksi eri sähkettä, joissa vaadittiin Wallenius viipymättä vapautettavaksi. Kun hän ko. tapausten johdosta menetti toimensa yleisesikunnan päällikkönä, nimitti ll hänet pääsihteerikseen. Liikkeen pää-äänenkannattajassa Aktivistissa oli myös useita kirjoituksia, joissa kutakuinkin selvästi yllytettiin »isänmaallisia kansalaisia» ampumaan Ståhlberg ja mainittiin ylistävässä äänensävyssä esikuviksi Eugen Schauman ja E. R. Tandefelt — rinnastus sekin! Lehteä vastaan ei näiden kirjoitusten johdosta nostettu syytettä. Sisällissodan punaisesta puolesta ymmärtämyksellä kirjoittanut T. I. Sormunen, joka Oulun RO:ssa sai siitä 2 v vankeutta (vrt. edellä s. 226), mahtoi ihmetellä, miksi hänen pelkkä muistokirjoituksensa oli katsottu pahaksi rikokseksi, kun suoranainen yllytys murhaan jäi panematta syytteeseen.

Viranomaisten joukossa oli tietenkin lukuisasti myös sellaisia, jotka eivät olleet suopeita lainrikkojille. Hallituksen omaksuman kannan vuoksi muodostuivat kuitenkin näidenkin toimintamahdollisuudet vähäisiksi, kuten räikeästi ilmeni mm. maaherra Jalanderin kohdalla. Hän oli koettanut ylläpitää järjestystä Uudenmaan läänissä. Tämän johdosta häntä alettiin uhkailla lapuanliikkeen taholta. Kun tämä tuli hallituksen tietoon, ei se ryhtynyt toimenpiteisiin Jalanderin suojelemiseksi, vaan päinvastoin painosti häntä poistumaan maasta Ruotsiin. Kun Jalander noudatti tätä hallituksen kehoitusta, käytti tämä tilaisuutta hyväkseen nimittääkseen va. maaherraksi Helsingin poliisimestarin virasta aikaisemmin eroitetun VT Hj. Honkasen, joka lukeutui ll:n kannattajiin ja joka sitten piti sopivana, että hän järjestysvallan ylimpänä edustajana läänissä oli läsnä kyydityssijöiden kokouksessa Ostrobotnialla. Kun Jalander sai kuulla tästä, hirmustui hän niin, että palasi heti takaisin Helsinkiin ja ilmoitti kaiken uhalla jäävänsä maahan, niin kauaksi kuin Honkanen oli hänen sijaisenaan. Saadakseen Jalan-

derin uudelleen pois maasta, hallitus tällöin peruutti Honkaselle antamansa sijaismääräyksen.

Kun lapualaismielisten suorittamat törkeätkin rikokset yleensä olivat jääneet selvittämättä, teki Väinö Tanner yhdessä muiden sosdemien kanssa asiasta 2. 12. 30 välikysymyksen. Siinä todettiin, että eräissä tapauksissa oli jopa koottu väkeä, joka sitten oli yhteisin toimin koettanut väkivaltaa käyttäen tai sillä uhaten pakoittaa viranomaiset määrättyihin tekoihin tai tekemättä jättämisiin. Välikysymyksen tekijöiden mielestä tällainen oli kapinaa. Lopuksi he esittivät seuraavan kysymyksen: »Katsooko hallitus maan oikeusjärjestyksen arvon kauemmin voivan sietää sellaisen olotilan jatkumista, että kokonainen rikosten sarja jätetään selvittämättä ja syylliset rankaisematta?»

Välikysymyskeskustelu suoritettiin 19. 12. 30. Sen kuluessa varsin oikeistolainen lainopin professori Estlander tuomitsi ankarasti kommunistit, mutta jatkoi sitten: »Kommunismi ei kuitenkaan ole vaarallisin levottomuuden aihe, joka voidaan tuoda yhteiskuntaamme ... Paljon vaarallisempaa tulevaisuudellemme on, jos se tunne leviää, että kaikki eivät ole samanarvoisia lain edessä, eivätkä nauti samaa lain suojaa.» Välikysymyskeskustelun päätökseksi hallitus kuitenkin sai luottamuslauseen kaikilta porvarillisilta puolueilta.

Helmikuussa 1931 suoritetuissa presidentinvaaleissa olivat Ståhlberg ja Svinhufvud pääehdokkaina. On julkinen salaisuus, että äärimmäisen oikeiston taholta, nimenomaan myös eräiden sk:laispiirien taholta, harjoitettiin ankaraa painostusta Svinhufvudin hyväksi, jopa uhkailemalla väkivaltaisilla toimenpiteillä. Itse vaalitilaisuutta varten annettuja sääntöjä rikkoen suojeluskuntien edustaja jopa saapui maalaisliiton valitsijaryhmän kokoukseen ja kuvaili hälyyttävällä tavalla sk:laisten keskuudessa vallitsevia mielialoja. Tällaisissa olosuhteissa eräät alkuaan Ståhlbergin kannattajiksi ilmoittautuneet valitsijamiehet luopuivat ratkaisevassa ää-

nestyksessä hänestä, joten Svinhufvud tuli valituksi 2 äänen enemmistöllä.

Näiden tärkeiden tapahtumien rinnalla ei Pekkalan ja Rötkön kyyditsijöitä vastaan käytyyn oikeudenkäyntiin riittänyt yleistä kiinnostusta. Helsingin RO alisti oman päätöksensä asiassa Turun HO:een, joka antoi siinä päätöksensä 5. 3. 31. Vaikka ryöstettyjen lisäksi pari muutakin perustuslakivaliokunnan jäsentä oli ollut käsirysyssä ryöstäjien kanssa, ja vaikka valiokunnan kokousta ei tämän jälkeen jatkettukaan työjärjestyksen mukaisesti, niin HO asettui sille kannalle, että »oli jäänyt selvittämättä, että Vuorimaa, Eerolainen (ym.) ... olisivat häirinneet perustuslakivaliokunnan neuvottelu- ja päätösvapautta», ja hylkäsi siksi syytteen tältä osalta tuomiten eräät syytetyistä vain »vapauden riistämisestä ja julkisen kotorauhan rikkomisesta» 6 ja 10 kk:ksi kh:seen, sekä muut 2—5 kk:ksi vankeuteen. Nämäkin lievät rangaistukset HO määräsi ehdollisiksi »rikoksen vaikuttimiin ja sen teossa ilmaantuneisiin asianhaaroihin nähden».

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset W. Andersin, A. Serlachius, Gr. Aminoff, G. Idestam ja O. Huttunen. Esittelijänä toimi oikeussihteeri J. E. Kronqvist. KKO antoi päätöksensä 29. 11. 31 ja katsoi siinä, että syytetyt olivat »väkivaltaisesti häirinneet eduskunnan valiokunnan neuvotteluvapautta», joten Vuorimaa sai 3 v ja Eerolainen 2 v 6 kk. kh:ta, muut vähemmän. Minimirangaistus ko. tapauksessa oli 2 v ja maksimirangaistus 12 v kh:ta.

Työväenliikkeen jyrkempi sivusta leimattiin kokonaisuudessaan laittomaksi

V:n 1929 alkupuolella alkoivat puunjalostusteollisuutemme vientisuhdanteet selvästi heikontua. Muitakin oireita lähestyvästä yleisestä talouspulasta ilmaantui. Näissä olosuhteissa oli tuottajien tärkeätä saada kustannuksensa alenemaan. Kun palkat useilla elinkeinoaloilla muodostavat huomattavimman kustannustekijän, niin ei ollut työnantajien etujen mukaista, että ammatilliset järjestöt olivat voimakkaita ja taisteluvalmiita. Keskinäisten erimielisyyksien johdosta olivat tosin eräät sos.demien johtamat osastot noina aikoina alkaneet erota SAJ:stä, mutta tämä oli silti edelleenkin merkittävä voimatekijä. Oli näin ollen luonnollista, että työnantajat ja heitä lähellä olevat piirit pyrkivät löytämään keinoja, joilla voisivat rampauttaa SAJ:n.

Jo keväällä 1929 julkaistiin »Kommunismi ja Suomen Ammattijärjestö» niminen kirjanen. Tekijäksi oli merkitty »asiantuntija». Kirjassa esitetty ainehisto oli ilmeisesti peräisin EK:n arkistoista. Siinä koetettiin todistaa, että SAJ oli jatkuvasti ollut kiinteässä yhteistoiminnassa SKP:n kanssa noudattaen toiminnassaan tältä saamiaan ohjeita.

Toukokuussa 1929 pidetyssä SAJ:n edustajakokouksessa sos.demit avoimesti katkaisivat suhteensa tuohon järjestöön ja perustivat sitten eräiden välivaiheiden jälkeen lokakuussa 1930 SAK:n. Tämä heikensi tietysti tuntuvasti SAJ:ä. Kului kuitenkin vuosia, ennen kuin SAK saavutti sellaisen järjestöasteen, että se pystyi menestyksellisesti käymään palkkataisteluja.

Näissä olosuhteissa Kallion hallitus 30. 9. 30 arvioi voivansa väliaikaisesti lakkauttaa SAJ:n määräten samalla kaupunginviskaali Kaarlo Fröjdmanin nostamaan Helsingin RO:ssa järjestöä vastaan syytteen, jossa vaadittiin, että se kaikkine jäsenyhdistyksineen lakkautettaisiin valtiopetoksen valmisteluksi luonnehdittavan toimintansa perusteella. Kun kuitenkin Kansainvälinen Työjärjestö valvoi ammatillisen liikkeen toimintavapautta jäsenmaissaan, sai sosiaaliministeriö tehtäväkseen laatia eri kielillä kirjasen, jossa selitettiin, että SAJ oli alunperin ollut kommunistien määräysvallassa ja oli yhä määrätietoisemmin alkanut toimia näiden poliittisena välikappaleena. Kirjasen mukaan SAJ:n tavoitteet olivat muodostuneet selvästi kumouksellisiksi ja maanpetoksellisiksi — lähinnä sillä perusteella, että se korosti olevansa luokkataistelun kannalla ja toimivansa kapitalismia vastaan.

RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmies T. Nilsson, notaari Br. Waselius ja aktuaari K. Wallden. SAJ:n ja sen eri jäsenjärjestöjen pääasiallisena oikeusavustajana toimi lakit. ylioppilas Jorma Tuominen. Fröjdman perusteli syytettään sillä, että SAJ oli ollut yhteistoiminnassa KKO:n lakkauttaman SSTP II:n kanssa ja oli monin kohdin noudattanut samaa ohjelmaa kuin tämä. Niinpä SAJ:n taholla oli mm. vaadittu EK:n lakkauttamista ja sotilasmäärärahojen poistamista. Mitään yksityiskohtaisia todisteita SAJ:n ja SSTP II:n yhteistoiminnasta ei syyttäjä kylläkään esittänyt, vaan tyytyi ylimalkaisesti väittämään, että ensinmainittu »on ainakin *hiljaisella hyväksymisellään* hyväksynyt SSTP II:n menettelytapaperiaatteet aina aseelliseen taisteluun saakka nykyisen yhteiskunnan kumoamiseksi.» Tekoja ei siis ollut ja periaatteellinenkin hyväksyminen oli tapahtunut vain hiljaisesti.

SAJ:n taholta huomautettiin, että monet Fröjdmanin esittämistä syyteperusteista voitaisiin kohdistaa myös SDP:seen, sillä sen kansanedustajat olivat niinikään vaatineet EK:n

lakkauttamista ja samoin myös sotilasmäärärahojen vähentämistä tai poistamista. Miksi muuten EK:n lakkauttamisvaatimus oli niin raskas rikos, että siihen voitiin soveltaa valtiopetospykäliä? SAJ:n puolesta esiintyivät todistajina mm. Lauri af Heurlin, Väinö Hupli, Matti Paasivuori, Hannes Ryömä ja Väinö Voionmaa, joiden mukaan SAJ ei ollut ollut sellaisessa kiinteässä ja alistetussa suhteessa SSTP II:een, kuin syyttäjä väitti. Mutta vaikkapa tällainen suhde olisikin ollut olemassa, niin miksi se vedettiin esille vasta nyt? Olihan SSTP I:n toiminta ehkäisty jo v. 1923 ja KKO:n päätöksellä lakkautettu 1925. Kuinka SAJ:n väitetyt suhteet siihen asetettiin syytteen perustaksi vasta v. 1930, siis itse asiassa 7 vuoden kuluttua?

RO antoi päätöksensä 17. 8. 30. Sen olennaisin kohta kuului: » ... sittenkun KKO:n 16. 3. 25 antamalla päätöksellä lakkautettuun SSTP II:een kuuluneet henkilöt olivat v. 1920 saaneet enemmistön SAJ:n johdossa, oli mainittu yhdistys *ainakin* v:sta 1929, jolloin yllämainittuun puolueeseen kuuluneet tai sen periaatteita noudattaneet henkilöt olivat päässeet yksin määräämään SAJ:n toiminnasta, ruvenneet toiminnassaan seuraamaan vielämainitun puolueen asettamaa, KKO:n mainitussa päätöksessä lainvastaiseksi selitettyä ohjelmaa, ... sekä SAJ oli, etenkin harjoittamalla kiihoitustyötä tässä hengessä, yrittänyt toteuttaa tuota vallankumouksellista päämäärää ... kun SAJ:n toiminta ainakin v:sta 1929 saakka siis on ollut lainvastainen ... ja koska haasteessa luetellut, SAJ:öön kuuluvat liitot ja jäsenyhdistykset ... ovat mainittuna aikana, jona SAJ:n toiminta on ollut lainvastainen, kuuluneet siihen sen jäsenyhdistyksinä sekä mm. suorittamalla sille jäsenmaksuja tukeneet sen toimintaa ja noiden yhdistysten siis myös on katsottava toimineen vastoin lakia», ne julistetaan lakkautetuiksi. Lakkautuspäätöstä ei kuitenkaan kohdistettu Suomen Muurarien Liitto ry:seen eikä eräisiin muihinkaan yhdistyksiin, jotka olivat edellisinä kuukausina eronneet SAJ:stä.

Tämä päätös sisälsi useitakin oikeudellisesti outoja kannanottoja. Ensiksikin pidettiin SAJ:lle raskauttavana sitä, että sen johdon enemmistön muodostivat aikaisemmin lakkautettuun yhdistykseen kuuluneet henkilöt. Tätä väitettä ei tosin yksityiskohtaisesti todistettu. Mutta vaikkapa se olisikin pitänyt paikkansa, niin muodostuuko jonkin yhdistyksen toiminta rikolliseksi pelkästään sen jäsenten enemmistön entisyyden perusteella? Ja onko asianlaita tämä silloinkin, kun ko. jäsenet ovat jo sovittaneet aikaisemman rikoksensa? Ja miten on asianlaita, jos heitä ei edes ole rangaistu? Eihän nim. läheskään kaikkia SSTP II:n jäseniä asetettu syytteeseen. Entäpä mitkä olivat ne rangaistavat muodot, joissa SAJ oli seurannut SSTP:n ohjelmaa? *Eihän RO:n päätöksessä mainittu mitään määrättyjä tekoja.* Ja mitä tarkoitettiin SAJ:lle raskauttavaksi luetulla kiihoitustyöllä? Jos sellaista oli harjoitettu, niin kait siitä oli jo rangaistu, eikä tällöin voitu samaa rikosta toistamiseen ottaa rangaistusseuraamuksen perustaksi. Jos vihdoin itsenäisenä oikeussubjektina toimiva rekisteröity yhdistys ei itse ollut tehnyt mitään laittomuutta, mutta on ollut toisen yhdistyksen jäsenenä ja suorittanut tälle jäsenmaksuja, niin riittikö jälkimmäisen yhdistyksen laiton toiminta tekemään myös ensinmainitun toiminnan lainvastaiseksi yksinpä siinäkin tapauksessa, että jälkimmäisen suorittamat lainvastaisuudet olivat olleet niin salaisia, etteivät viranomaisetkaan vuosikausiin olleet havainneet niitä? (Vrt. toisin s. 187).

Asia joutui valitusteitse Turun HO:een, jossa sen käsittelyyn osallistuivat HO-neuvos G. Arrhenius, HO-asessori R. Dahlberg sekä apujäsen, viskaali C. A. Hastig. Syyttäjänä toimi notaari Leo Kartio. HO antoi päätöksensä vasta 24. 2. 33, siis n. 2 ½ vuoden kuluttua! Se vahvisti ko. yhdistyksen lakkauttamisen sikäli laajemmassa muodossa kuin RO, että päätös nyt sovellettiin myös niihin yhdistyksiin, jotka oma-aloitteisesti olivat eronneet SAJ:stä, ennen kuin asia oli saanut ratkaisunsa RO:ssa. HO:n mukaan olivat

kaikki ne ammattiyhdistykset osallistuneet laittomaan toimintaan, jotka olivat olleet SAJ:n jäseninä v. 1929 tai myöhemmin.

Lopuksi asia joutui vielä KKO:een. Siellä osallistuivat sen käsittelyyn oikeusneuvokset Hj. Neovius, W. Fagerström, A. Serlachius, W. Lyytikäinen ja K. Eriksson. Esittelijänä toimi oikeussihteeri F. Jaatinen. KKO vahvisti 4. 12. 33 yksimielisesti HO:n päätöksen.

Tällä kertaa ei ko. järjestöjen yksityisiä jäseniä tai toimihenkilöitä vastaan nostettu mitään syytteitä valtiopetoksen valmistelusta. Johtuikohan tämä siitä, että valtiovallan asianomaiset edustajat eivät sittenkään olleet täysin vakuuttuneita siitä, että järjestöjen lakkauttaminen valtiopetoksen valmistelun perusteella oli tapahtunut asiallisesti ja oikeudellisesti vankkumattomin perustein? Tai oliko ehkä koko oikeusjutun tarkoitus saavutettu jo sillä, että ammatillisesta liikkeestä oli enää jäljellä voimaton tynkä?

V. 1928 kahta STPP:n kansanedustajaa ja monia muita sen aktiivisia toimihenkilöitä vastaan viritetty valtiopetosjuttu (vrt. ss. 226—240) ei ollut lamaannuttanut puolueeseen lukeutuvien toimintahalua. Odotetun lannistumisen sijaan jyrkemmän siiven sosialistit päinvastoin toimivat entistä innokkaammin sillä tuloksella, että heidän vaaliliittonsa sai v:n 1929 vaaleissa eduskuntaan 23 edustajaa, siis 3 enemmän kuin edellisellä kerralla. Tämän STPP:n eduskuntaryhmän ja sen muiden elimien sallittiin aluksi jatkaa toimintaansa entiseen tapaan.

Kun eduskunnassa 3. 4. 30 käsiteltiin ll:n yhteiskuntavastaista toimintaa, selitti Kallion hallituksen sisäministeri Arvo Linturi valtiovallan siihenastista passiivisuutta mainitsemalla, että lapualaismielisten 15. 3. 30 pidetyssä »kokouksessa annetut arveluttavat lausunnot ilmaisivat ainoastaan puhujan *valmiutta* hyväksymään laillisuudesta poikkeavia menettelytapoja, jollaisessa tapauksessa kyllä on olemassa hyvästä tavasta poikkeava, mutta *ei lain suorastaan rankai-*

sema teko.» Toisaalta hän totesi: » ... en ole huolimatta siitä, että sisäministerikautenani olen joutunut tarkastamaan huomattavan määrän kommunistien kokouksista annettuja selostuksia, vielä ainoassakaan tapauksessa katsonut syyttämismahdollisuuksia riittävän selviksi, vaikka tarkastamissani tapauksissa miltei säännönmukaisesti hyvän tavan rajoja onkin ylitetty.» Linturin mukaan oli siis rankaisemisen edellytyksenä jokin teko. Hänen ja hänen alaisensa EK eivät kuitenkaan olleet havainneet mitään sellaista, vaan ainoastaan RL:n piirin ulkopuolelle lankeavaa hyvän tavan loukkaamista.

Svinhufvudin hallituksen sisäministeri Kuokkanen ei sitävastoin ollut ehtinyt olla tässä tehtävässään kuin yhden ainoan päivän, kun hän jo saattoi todeta STPP:n eduskuntaryhmän rikkoneen niin pahasti RL:a vastaan, että sen jäsenet voitiin määrätä pidätettäviksi. Samana päivänä valtioneuvostossa tapahtuneissa neuvotteluissa hallitus kokonaisuudessaankin oli jo niin selvillä mainittujen kansanedustajien rikollisuudesta, että oli heti valmis antamaan suostumuksensa tähän pidättämiseen. Ja kolmea päivää myöhemmin piti Svinhufvud asianmukaisena ilmoittaa esittelijäneuvos A. E. Rautavaaran varmentamassa kirjeessä eduskunnalle sisäasiainministeriöön kertyneestä ainehistosta käyvän selville, että »Työväen ja pienviljelijäin puolue, vaaliliitto ja eduskuntaryhmä ovat muodostelmia sen valtiopetoksellisen toiminnan jatkamiseksi, jota v. 1923 hajoitettu ... SSTP II oli maassamme harjoittanut, ja tämä toiminta, laadultaan *jatkuvana*, ilmeisesti muodostaa mainitun eduskuntaryhmän jäsenten syyksi luettavan valtiopetoksen valmistelua tarkoittavan *pitkitetyn* rikoksen». Tosiaankin »pitkitetty rikos», koska viranomaiset itse olivat täysin tietoisesti sallineet sen jatkua seitsemisen vuotta.

Tämä pidätys suoritettiin valtiopäiväjärjestyksen 14 §:n vastaisesti, sillä vaikka eduskunta oli koolla, ei siltä ennakolta hankittu ko. pykälässä vaadittua suostumusta. Asian

tullessa eduskunnassa käsiteltäväksi 9. 7. 30 Svinhufvud ei enää vedonnut kertyneen ainehiston sisältämiin riittäviin todistuksiin, vaan myönsi suoraan, että pidätettyjen syyllisyydestä »on tutkimusten nykyisellä asteella vielä ennenaikaista sanoa ... mitään lopullista.» Svinhufvudin mielestä oli kuitenkin olemassa yksinkertainen keino auttaa hallitus pääsemään irti kaikista oikeudellisista pidäkkeistä: »Voidakseen tarmolla jatkaa toimenpiteitään kommunismin hävittämiseksi, hallitus tarvitsee eduskunnalta luottamusta.» Prof. Furuhjelm ilmoitti ruotsalaisen ryhmän puolesta, ettei se voi osallistua hallituksen ko. toimenpiteen laillisuutta koskevaan vastuuseen. Häntä kannatti mm. lainopin prof. Estlander. Useat sos.dem. kansanedustajat arvostelivat pidätyksen laillisuutta ja ehdottivat, että asia lähetettäisiin perustuslakivaliokuntaan. Sos.dem. ryhmän puheenjohtaja J. F. Aalto huomautti samalla, että kommunistit olivat ankarasti arvostelleet Eino Pekkalaa, joten tämä ei kait voinut olla osallinen heidän toimintaansa, vaan oli ainakin hän syytön. Aallolla olikin se käsitys, että »Eino Pekkalan pidättäminen on seuraus siitä laittomasta kaappauksesta, joka tapahtui perustuslakivaliokunnassa». Kokoomukselainen kihlakunnantuomari G. Sahlstein, joka oli aikaisemmin ollut Turun HO:n jäsen ja myös sisäministeri, ryhtyi tukemaan hallitusta selittämällä, että on ero vangitsemisen ja pidättämisen välillä, ja koska kerran tavallinen poliisi saa pidättää juopuneen, niin kuinka ei sisäministeriö saisi pidättää kommunistista kansanedustajaa. On tuskin mahdollista esittää halveksuvammin ilkkuvaa lausuntoa vasemmistolaisten perustuslaeissa taatuista oikeuksista. Tällaisen perustelun jälkeen Sahlstein sitten ilmoitti kokoomuksen eduskuntaryhmän nimissä, että se kannatti yksinkertaista siirtymistä päiväjärjestykseen. Hallitus saikin haluamansa luottamuslauseen.

Eino Pekkala ja Rötkö oli näin vangittu eduskunnan enemmistön suostumuksella. LL:n toimesta oli muutamien ko. ryhmän jäsenten saapuminen eduskuntaan estetty. Muut py-

syivät varovaisuussyistä poissa eikä heihin tällöin sovellettu hallituksen jo 5. 7. 30 tekemää pidätyspäätöstä. Pienviljelijä Heikki Väisänen oli kuitenkin sitä mieltä, ettei hän jatkuvasti voinut laiminlyödä velvollisuuttaan osallistua eduskunnan töihin ja saapui tässä mielessä 12. 7. 30 Helsinkiin. Eduskunnassa suoritettiin juuri tuona päivänä ns. kiihoituslain kolmas käsittely. Ehkäpä tämä seikka oli syynä siihen, että Väisänen heti pidätettiin. Hallitus pyysi jälleen vasta *jälkeenpäin* eduskunnan hyväksymistä tälle toimenpiteelleen. Sos.demien taholla huomautettiin, että Väisänen oli ollut eduskunnan hiljaisimpia jäseniä, joten häntä ei varmastikaan oltu tavattu verekseltä mistään sellaisesta valtiopetoksellisesta teosta, jota tällainen eduskunnan päätöstä odottamatta suoritettu vangitseminen edellytti. Tälläkin kertaa eduskunnan porvarillinen enemmistö tapahtuneen tosiasian eteen asetettuna hyväksyi hallituksen toimenpiteen.

Kuokkanen ei tyytynyt ainoastaan STPP:n eduskuntaryhmän pidättämiseen, vaan lähetti jo 17. 7. 30 maaherroille ja muille poliisiviranomaisille kiertokirjeen, jossa hän antoi näille uudet yleisluontoiset ohjeet suhtautumisesta kaikkiin kommunisteiksi leimattuihin henkilöihin ja näiden järjestöihin. Tässä kiertokirjeessä esitettiin asia seuraavasti:

»Koska kommunististen yhdistysten ja järjestöjen toiminta valtio- ja maanpetoksellisena on katsottava kielletyksi eikä yksityisten kommunistienkaan voida sallia lain varjolla harjoittaa valtio- ja maanpetoksellista kiihoitusta, on valtioneuvosto tänä päivänä sisäasiainministeriöstä tapahtuneessa esittelyssä katsonut tarpeelliseksi määrätä, että kommunistisen yhdistysten ja järjestöjen sekä yksityisten kommunistien ulkosalla suunnittelemat kokoukset ja huvitilaisuudet sekä kulkueet ja muut julkiset esiintymiset ovat kiellettävät, ja, mikäli niitä kielloista huolimatta yritetään toimeenpanna, poliisitoimenpitein estettävä. Niinikään on valtioneuvosto katsonut tarpeelliseksi oikeuttaa poliisiviranomaiset kieltämään myös kokous- ja huvihuoneissa pidet-

täviksi suunnitellut kommunistien kokoukset, huvitilaisuudet sekä muut esiintymiset. Edelläolevan ilmoittaa sisäasiainministeriö, valtioneuvoston päätöksen mukaisesti Maaherralle tiedoksi sekä saatettavaksi läänin poliisiviranomaisten tietoon ja noudatettavaksi.»

Hallitusmuotomme 10 §:n mukaan »Suomen kansalaisella on ... oikeus edeltäpäin lupaa hankkimatta kokoontua keskustelemaan yleisistä asioista». Tässä pykälässä ei tehdä minkäänlaista nimenomaista poikkeusta kommunistien kokoontumisoikeuden suhteen. Mutta vaikkapa sellainen erikoisvaraus olisikin sisältynyt hallitusmuotoomme, niin olisi ollut kaikkien vakiintuneitten oikeusperiaatteiden vastaista jättää poliisiviranomaisten harkittavaksi, kuka oli kommunisti, kuka ei. Millä perusteella esim. joku maalaisnimismies tai poliisi saattoi päätellä, ken oli kommunisti, ken ei, kun SKP silloin toimi maanalaisena, joten sen jäsenistöstä ei voinut olla mitään yleisesti tunnettuja kortistoja. *Näin siis jätettiin jokaisen yksityisen poliisiviranomaisen vapaasti harkittavaksi, kenelle he halusivat jättää hallitusmuodossamme jokaiselle Suomen kansalaiselle turvatun kokoontumisoikeuden.*

Tällä välin Turun HO oli käsitellyt STPP:tta vastaan nostettua valtiopetossyytettä. Asian käsittelyyn osallistuivat HO-asessorit L. Kerppola, C. Olsson ja T. Bergroth. Syyttäjänä toimi notaari K. L. Wahnlund.

Syyttäjä esitti ensiksi valtiopetosjuttujen tavanomaisen johdannon, jossa alettiin sisällissodasta, esitettiin SKP:n perustaminen, erinäiset III Internationaalin päätökset sekä SSTP I:ä ja II:a koskevat KKO:n päätökset. Viranomaisten ehkäistyä SSTP II:n toiminnan olivat siihen kuuluneet helsinkiläiset järjestöt Wahnlundin mukaan 5. 12. 24 valinneet pn:a vastaavan vaalineuvoston ja tämä oli sitten keskuudestaan asettanut ptk:aa vastaavan keskuskomitean, joka 21. 9. 25 sai nimen Helsingin työväen vaalikomitea. Syyttäjän mukaan kaikki nämä elimet »olivat muodostelmia sen valtio-

petoksellisen toiminnan jatkamiseksi, jota lakkautettu SSTP II aikoinaan maassa harjoitti». STPP:n eduskuntaryhmä oli III Internationaalin erään päätöslauselman mukaan alistettu SKP:n alaiseksi ja sen kansanedustajat toimivat vain SKP:n agitaattoreina, »ja oli ryhmän jäsenistä ainakin *osa* sitäpaitsi ollut yhteistoiminnassa SKP:n johtohenkilöiden kanssa.» Wahnlund vaati vaalikomiteoita lakkautettaviksi »kun nuo vaalikomiteat olivat niiden perustamisesta asti toimineet vastoin lakia». Hän vaati myös puolueen lehdistön lakkauttamista, koska se »kumouksellisen hengen herättäjänä sekä rikollisen kiihoituksen lietsojana ja ylläpitäjänä oli osaltaan pyrkinyt valmistamaan ja muokkaamaan maaperää valtakuntamme hallitusmuodon ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaisin keinoin tapahtuvaksi suunnitelluille kumoamishankkeille».

Mitä tulee Wahnlundin kunkin syytetyn kohdalla esittämiin henkilökohtaisiin rangaistusperusteisiin, niin esim. Eino Pekkalan kohdalla hän mainitsi sellaisiksi, että oli tämä toiminut STPP:n eduskuntaryhmän jäsenenä, ja oli osallistunut eräisiin vaalikomiteain kokouksiin ja »oli eri aikoina ollut läheisissä kosketuksissa SKP:n toimihenkilöiden kanssa». Toimittaja Antti Timosen rankaisemisperusteeksi riitti, että hän oli »ollut yhteistoiminnassa SKP:n toimitsijoiden kanssa sekä, toimiessaan sanomalehtimiehenä kevättalvesta 1925 viime vuoden kesäkuun alkuun (1930), pyrkinyt tuossa toimessaan edistämään äsken sanotun puolueen rikollisia tarkoitusperiä mm. noudattamalla puolueen ohjeita ja tarkoitusperiä.» Erään E. R. Parviaisen raskauttavin teko oli, että tämä oli osallistunut Göteborgissa pidettyyn sodanvastaiseen konferenssiin, joka oli valmistellut ns. punaisen päivän viettoa — kylläkin aivan avoimesti ja Ruotsin viranomaisten suostumuksella.

On pantava merkille, että Wahnlundin mainitsemat *STPP:n vaalikomiteat olivat valmistelleet oman äänestäjäkuntansa osallistumista vaaleihin, mikä ehdokaslistojen ja niiden kes-*

keisten vaaliliittojen hyväksymisen muodossa oli jo kolmessa eduskuntavaalissa saavuttanut ao. viranomaisten siunauksen. Sama oli muuten asianlaita ollut kunnallisissakin vaaleissa. Mitä tulee väitettyyn yhteistoimintaan SKP:n johtohenkilöiden kanssa, ei siitä esitetty mitään yksityiskohtaisia todisteita. Sanomalehtien toimittaminen oli taas tapahtunut painovapaus- ym. lakien puitteissa. Mikäli jotain lainvastaista oli julkaistu, oli siitä heti nostettu syyte. Samasta kirjoituksesta ei tietenkään voitu rangaista toistamiseen. Ja oli outoa, jos joku kirjoitus, jota ei alkuaan oltu pidetty lainvastaisena, vuosia myöhemmin selitettiin rikolliseksi. Wahnlund ei kuitenkaan täsmentänyt, mitä kirjoituksia hän piti maanpetoksellisina.

Kun syytettyjen oli ollut vaikeata saada Suomesta pätevää puolustusasianajajaa, olivat he kääntyneet Georg Brantingin puoleen. Tämä olikin saapunut syytettyjen oikeudelliseksi avustajaksi. Wahnlund koetti kuitenkin riistää syytetyiltä tämänkin oikeusturvan edellytyksen väittämällä 9. 10. 30, ettei Brantingin toimintaa puolustusasianajajana voitu sallia, koska hänen suomenkieltä taitamattomana ei tullut toimeen ilman tulkkia, ja koska sitä paitsi ulkomaalainen ei yleensäkään saanut harjoittaa maassamme asianajajan elinkeinoa ilman erityistä lupaa, ja koska vihdoin »Brantingin tarkoituksena ei ollutkaan syytettyjen avustaminen oikeudenkäynnissä, vaan käsiteltävänä olevan jutun käyttäminen kommunistisen kiihoituksen harjoittamiseen». Ken todellisuudessa harjoitti kaikkein halpahintaisinta kiihoitusta, ilmenee siitä tosiseikasta, että Branting on aina kuulunut Ruotsin sos.dem. puolueeseen, ollen jopa vuosikausia sen edustajana valtiopäivien I kamarissa. Mutta Branting on aina ollut valmis tarjoamaan palveluksiaan poliittisista syistä syytetyille. Oikeusvaltioissa ei käsitetäkään sellaista Suomessa aikaisemmin laajalti vallinnutta ajatustapaa, että ryöstömurhaajallekin on hankittava puolustusasianajaja, mutta poliittisista syistä syytettyjen vasemmistolaisten ei ole sal-

littava saada minkäänlaista oikeusapua. HO:n kunniaksi on mainittava, että se 9. 10. 30 tekemällään välipäätöksellä hylkäsi Wahnlundin estemuistutuksen Brantingia vastaan.

Itse pääasiassa sensijaan HO »katsoo edellälueteltujen syytettyjen viaksi jäävän sen, mistä notaari Wahnlund on heitä syyttänyt». Eräin vähäisin sanamuodollisin muutoksin HO laati päätöksensä syyttäjän esityksen mukaiseksi. Pekkala si 3 ½ v kh:ta, muut syytetyt vähän lyhyempiä kh-rangaistuksia. Miksi Pekkala sai ankaramman rangaistuksen kuin esim. muut STPP:n eduskuntaryhmän jäsenet, ei selvinnyt tuomiosta. Ainakin eduskuntapuheissaan hän oli ollut maltillisempi kuin useimmat muut puolueensa jäsenet. STPP:n eri elimet ja alajärjestöt lakkautettiin.

Monen tuomitun kohdalla rangaistus perustui olennaisesti asianomaisen toimintaan eduskunnassa. VJ 13 §:ssä säädettiin, ettei kansanedustajaa saanut asettaa syytteeseen »hänen lausumiensa mielipiteiden taikka muun asian käsittelyssä noudattamansa menettelyn tähden, jollei eduskunta päätöksellä, jota vähintään viisi kuudesosaa annetuista äänistä on äänestyksessä kannattanut, ole siihen suostunut». Kun eduskunta 7. 7. 30 käsitteli STPP:n kansanedustajien pidättämistä, ei sen asiassa tekemä päätös lainkaan koskenut heidän toimintaansa eduskunnassa. Pidättämisen hyväksymistä koskeva päätös tehtiinkin 105 äänellä 58 ääntä vastaan neljän äänestäessä tyhjää. Tämän mukaisesti *STPP:n kansanedustajia ei olisi saanut lainkaan rangaista heidän eduskunnallisen toimintansa perusteella.*

Syyttäjä ei ollut tyytyväinen HO:n kumpaankaan päätökseen, vaan valitti molemmista KKO:een. Eräät tuomituista valittivat niinikään.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset Hj. Neovius, Gregori Aminoff, V. Kannel, O. Voipio ja O. Petäys. Esittelijä toimi oikeussihteeri V. G. Sundell. KKO antoi päätöksensä 13. 4. 31. Siinä vahvistettiin ensin HO:n välipäätös, jolla tämä oli hyljännyt Brantingia koskevan este-

muistutuksen. Itse pääasiassa KKO »havaitsee selvitetyksi, että Suomen työväen ja pienviljelijäin puolue- ja vaalijärjestöt sekä eduskuntaryhmä, tarkoitusperänään Suomen voimassa olevan hallitusmuodon ja yhteiskuntajärjestyksen hävittäminen *niin pian kuin menestymisen mahdollisuuksia ilmaantui,* ovat elintensä ja jäsentensä kautta tehneet tätä varten valmistustyötä». STPP:n eduskuntaryhmän jäsenten kohdalla KKO nimenomaisesti totesi, että he »olivat niin hyvin eduskunta- kuin muussakin toiminnassaan noudattaneet kommunistisen internationalen ja SKP:n määräyksiä ja ohjeita edustajatehtävän käyttämisestä kommunistiseen kiihoitustyöhön». KKO vahvisti HO:n määräämät rangaistukset sekä niinikään STPP:n eri elinten lakkauttamisen.

Näiden tuomioiden oikeellisuutta valaisee osaltaan se seikka, että kun 19. 9. 44 jälkeen SKP saattoi ryhtyä toimimaan avoimesti maassamme, ei Eino Pekkalaa tavattu sen jäsenten joukossa, vaan liittyi hän ensin sos.dem. opposition keskustoimikuntaan, sittemmin sen aloitteesta muodostettuun Sosialistiseen Yhtenäisyyspuolueeseen. Hän kelpasi tällöin myös ministeriksi, vieläpä oikeusministeriksi, vaikka maamme lakeja ei oltu muutettu sen jälkeen, kun hän oli kahdesti saanut kh-rangaistuksen siitä, että oli esiintynyt vasemmistososialistina aivan samalla tavoin kuin nyt hallitukseen joutuessaan.

Ll:n alkukaudella viranomaisemme toimivat tarmokkaasti kaikkien vähänkin vasemmistolaisiksi arvioimiensa järjestöjen lakkauttamiseksi. Ellei jonkin yhdistyksen vasemmistolaisuudesta ollut muuta merkkiä, arvosteltiin sen poliittista laatua sen jäsenistön kokoonpanon perusteella. Nimenomaan oli EK:n apulaispäällikkö Pankko (aikaisemmin Bang) ottanut käytäntöön sen järjestelmän, että antoi laitoksensa tarkoin seurata, missä yhdistyksissä valtiopetoksesta tuomitut tai sellaisen valmistelusta epäiltyinä EK:n kortistoon joutuneet henkilöt toimivat. Jos jossain yhdistyksessä oli suhteellisen monia tällaisia henkilöitä, oli itse yhdistyskin epäiltävä.

Muudan tällainen yhdistys oli Suomen Työväen Raittiusliitto (STRL). Sisäasiain apulaisministeri N. Soljan antamasta ja hallitussihteeri M. E. Koskimiehen varmentamasta määräyksestä kaupunginviskaali Enebäck vaati Helsingin RO:ssa tuon liiton lakkauttamista v. 1932 alussa. Asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvosmiehet B. Candolin, G. Leopold ja M. Wetzer. STRL:a edustivat työmiehet Erland Virtanen ja M. V. Nokireki.

Syyttäjän mukaan STRL »on osoittautunut SKP:n johtamaksi ja — raittiustyötä kilpenään käyttäen — sen rikollisia, vallankumouksellisia tarkoitusperiä ajavaksi järjestöksi». Tämä vallankumouksellisuus oli syyttäjän mukaan erityisesti ilmennyt siinä, että STRL oli ollut neuvottelukosketuksessa STPP:n kanssa, että se oli lähettänyt vuosikokouksestaan tervehdyksen poliitisille vangeille ja että monet sen jäsenistä olivat tehneet yhteisen retken NL:oon.

Kirjallisessa vastineessaan Virtanen osoitti, että STRL:ssa oli ollut lukuisia sos.dem. jäseniä vielä sen jälkeenkin, kun eräät sos.demit olivat siitä eronneet jo v. 1924 perustaakseen Sos.dem. Raittiusliiton. STRL:n kokouksissa olivat vielä aivan viime vuosinakin esiintyneet niinkin tunnetut sos. demit kuin esim. prof. Voionmaa tai porvarilliset henkilöt kuten prof. Taavi Laitinen, jotka kummatkin olivat myös kirjoittaneet sen aikakausilehteen »Taisteluun». STRL oli ottanut virallisen kosketuksen STPP:seen vain kerran, kun Kieltolakiliitto oli kutsunut kaikki raittiusjärjestöt yhteiseen kokoukseen neuvottelemaan yltyvän huliganismin vastustamisesta. Silloin STRL oli ottanut yhteyden STPP:seen ja SAJ:öön tiedustellakseen näiltä, mitä toimenpiteitä ne suosittelivat huliganismia vastaan. Tervehdykset poliittisille vangeille olivat olleet melko yleisiä työväenjärjestöjen keskuudessa. Monet puhtaasti sosialidemokraattisetkin järjestöt olivat lähettäneet sellaisia, mm. STRL silloin, kun se vielä oli ollut kokonaan sos.demien johdossa. Oli muuten huomattava, että STRL:n äänenkannattajan, »Taisteluun»

lehden sisältö oli ollut niin moitteetonta, että sitä vastaan ei ollut nostettu ainoatakaan painokannetta. Mitä taas NL:oon tehtyyn matkaan tuli, oli se kokonaan järjestetty Raittiusyhdistys Koiton toimesta. Viimemainittu oli tosin STRL:n suurin jäsenyhdistys, mutta oli täysin itsenäinen toiminnassaan. Se oli jo v. 1927, siis 5 v ennen syytteeseenpanoa, järjestänyt tutustumismatkan NL:oon yhteispassilla, jonka Uudenmaan lääninhallitus oli antanut, joten siis *matka oli aikoinaan saanut ao. viranomaisten hyväksymisen.* Missään tapauksessa ei STRL voinut olla vastuussa Koiton järjestämästä retkestä.

Kaikki nämä näkökohdat eivät auttaneet Helsingin RO:n edessä. Tämä antoi 7. 6. 32 päätöksensä, jonka mukaan »STRL on raittiustyönsä ohella yhteisymmärryksessä ulkopuolelta maan rajojen johdetun, vallankumouksen puolesta Suomessa työskentelevän SKP:n kanssa toiminut sanotun tarkoitusperän saavuttamiseksi», ja oli siis lakkautettava. Virtanen arvioi hyödyttömäksi valittaa tästä päätöksestä.

Vaikka STRL oli näin leimattu vallankumousta valmistelleeksi järjestöksi, ei yhdistyksen toimihenkilöitä asetettu pelkästään sen toiminnan perusteella syytteeseen, kuten johdonmukaisuus olisi vaatinut.

Mitään julkisuudessa esiintyvää ja viranomaisten sallimaa työväenliikkeen jyrkkää suuntausta ei v. 1930 jälkeen enää pitkiin aikoihin esiintynyt Suomessa. Kivimäen vanhoilliseksi arvioitava ja monilla tahoilla suorastaan salafasistiseksi leimattu hallitus, joka kuitenkin yleensä pyrki pitämään kiinni ainakin oikeudellisista muodoista, oli kaikissa tapauksissa sitä mieltä, ettei vasemmistososialistien tai kommunistien poliittisia oikeuksia voitu jättää riippumaan, kuten v. 1930 jälkeen oli yhä avoimemmin tehty, pelkästään kunkin poliisiviranomaisen henkilökohtaisesta harkinnasta. Niinpä sen aloitteesta muutettiin yhdistyslakia. Näihin 2. 11. 34 annettuihin muutoksiin sisältyi mm. lain 27 §:n uusi muoto, jonka mukaan yhdistystä ei pitänyt rekisteröidä, jos oli »*to-*

dennäköistä, että yhdistys on tarkoitettu toimimaan vastoin lakia tai hyviä tapoja taikka lakia kiertäen jatkamaan jonkin lakkautetun yhdistyksen toimintaa».

Kun Suomi 19. 9. 44 joutui solmimaan välirauhansopimuksen NL:n sekä Ison Britannian ja Pohjois-Irlannin yhtyneen kuningaskunnan kanssa muuttui tilanne olennaisesti. Maassamme perustettiin heti tämän jälkeen julkisesti esiintyvä kommunistinen puolue. Samoin perustettiin Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, johon SKP:n lisäksi kuului erinäisiä vasemmistolaisia järjestöjä sekä erillisiä sosialistisia yhdistyksiä. V. 1946 perustettiin vielä Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue (SYP), joka jäsenyhdistyksineen niinikään liittyi SKDL:ään. Kaikki nämä puolueet, järjestöt ja yhdistykset rekisteröitiin laillisessa järjestyksessä. Ne ovat tämän jälkeen saaneet vapaasti toimia viranomaisten yrittämättäkään tehdä niille vaikeuksia. Vielä vähemmän on ollut kysymystä niihin kuuluvien asettamisesta syytteeseen lainvastaisesta toiminnasta tai peräti valtiopetoksen valmistelusta. Ja kuitenkin on eritoten SKP avoimesti ylläpitänyt suhteita NL:n kommunistiseen puolueeseen ja samoin Kominternin sijaan perustettuun Kominformiin.

Viranomaiset, myös oikeuslaitos, luopuivat näin aikaisemmasta kielteisestä ja tuomitsevasta suhtautumisestaan kommunisteihin sekä muihin työväenliikkeen tinkimättömiin suuntauksiin, vaikka mitään lainmuutosta ei suoritettu. Jos kuitenkin kommunistien ja muiden vasemmistososialistien toiminta saatettiin näin sallia syksystä 1944 alkaen, vaikka kaikki asianomaiset lait olivat edelleen voimassa siihenastisessa muodossaan, niin *miten tämä toiminta oli aikaisemmin voitu kieltää aivan samojen oikeussäännöstöjen perusteella?* Miten on selitettävissä, että määrättyjen lakipykälien nojalla saatettiin ennen syksyä 1944 tuomita tuhansia henkilöitä tietynlaatuisesta poliittisesta toiminnasta monivuotisiin kh-rangaistuksiin ja että samojen pykälien ollessa edelleen voimassa ei mainitun syksyn jälkeen vastaavaa toimintaa enää kat-

sottu lainvastaiseksi, vaan pidettiin siihen osallistuvia henkilöitä kelvollisina yksinpä hallituksen jäseniksi. Kuinka saattavat samat pykälät ja samanlaiset teot joskus johtaa kuritushuoneeseen, joskus taas ministerituoleille? Kun ainoakaan poliisiviranomainen, yleinen syyttäjä, tuomari tai muu lakimies ei nyt enää pidä kommunismia jo sellaisenaan RL:n ankarimpien pykälien soveltamista vaativana ilmiönä, niin kuinka oikeuslaitoksemme saattoi lähes neljännesvuosisadan aikana johdonmukaisesti kriminalisoida ei vain kommunismin, vaan yleensä kaiken jyrkän sosialismin ja eritoten kaiken yhteydenpidon NL:n kommunisteihin.

On myös pantava merkille, että molempien oikeuksien tohtori (lakit. tri) J. K. Paasikivi niin hyvin pääministerinä kuin tasavallan presidenttinä on pitänyt SYP:n, SKDL:n ja SKP:nkin jäseniä laillisuuden kannalta niin moitteettomina, ettei ainoastaan ole nimittänyt heitä virkamiehiksi, vaan jopa maan hallituksenkin jäseniksi. Lakit. tri Urho Kekkonen on pääministerinä niinikään hyväksynyt mainittujen ryhmien jäsenten virkamiehenä olon ja kirjoitti lisäksi Kyntäjä-lehden helmikuun n:ossa 1952 Suomen kommunistien toiminnasta puolueensa tavotteiden toteuttamiseksi: "Lainsäädäntömme mukaan tämä toiminta on sallittua ja siis laillista.» Oikeuskanslerit ja eduskunnan oikeusasiamiehet eivät liioin ole viime vuosina havainneet SKP:n, SKDL:n tai SYP:n toiminnassa mitään valtiopetoksellista.

Kun sama toiminta ei voi olla samojen lakipykälien nojalla sekä laillista että rikollista, niin täytyy joko Paasikiven ja Kekkosen sekä viime vuosien oikeuskanslerien olla täysin väärässä tai sitten ovat kaikki ne tuomarit tehneet törkeän oikeudenkäytöllisen virheen, jotka vv. 1920—44 ovat tuominneet monilukuisia vasemmistososialisteja ja kommunisteja ankariin rangaistuksiin pelkkien puolueohjelmien ja muiden aatteellisten tavotteiden tai pelkän puoluejäsenyyden perusteella.

Mäntsälän kapina ja lapuan-liikkeen jälkimainingit

Kun Svinhufvud oli valittu presidentiksi, muodosti maalaisliittoon kuuluva prof. J. E. Sunila 21. 3. 31 uuden porvarillisen kokoomushallituksen. Sen oikeusministeriksi tuli lakit. tri T. M. Kivimäki ja sen sisäministeriksi E. von Born.

Lapualaismieliset pitivät Svinhufvudin presidentiksi tuloa oman suuntauksensa voittona. Heidän taholtaan olikin tämän jälkeen havaittavissa lievää tasaantumista. Silti tapahtui laittomuuksia edelleenkin jonkin verran. Uusi hallitus ja nimenomaan von Born pyrkivät toki lopettamaan kaikki laittomuudet ja mielivaltaisuudet, mutta aluksi tämä tapahtui usein siksi heikoin ottein, että tarkoitettu tulos jäi saavuttamatta. Niinpä v. Born määräsi avattavaksi lapualaismielisten omavaltaisesti kiinninaulaaman Lapuan työväentalon. LL:n taholta ilmoitettiin kuitenkin, että »talo on kiinni ja pysyy kiinni». Valtion ja lakien arvovaltaa edustava v. Born alistui nöyrästi tähän.

Von Born koetti niinikään vihdoinkin panna vauhtia niihin murhien ja muiden törkeiden väkivallantekojen selvittelyihin, jotka oli kokonaan laiminlyöty Kuokkasen ministerikautena. Oli lähinnä v. Bornin ansiota, että mm. Mätön ja Happosen murhajutut saatiin ainakin pääpiirteisesti selvitetyiksi.

Pelkät yrityksetkin tiukan laillisuuden palauttamiseksi olivat ilmeisesti liikaa kiihkeimmille oikeistopiireille. Vielä enemmän herätti heidän keskuudessaan levottomuutta se,

että II:n puitteissa tapahtuneita tihutöitä alettiin määrätietoisesti selvittää. Äärimmäiseen oikeistoon kuuluvien keskuudessa ryhdyttiin jälleen hautomaan jyrkkiä toimenpiteitä kaiken vallan saamiseksi heidän käsiinsä, tarvittaessa vaikkapa kumouksellisin menetelmin. Sivullistenkin kuuluviin tihkui joitakin tietoja tämäntapaisista aikeista. Lopulta jopa eräät sanomalehdet viittailivat tuollaisten suunnitelmien olemassaoloon.

Kun tällaiset huhut olivat epäedullisia LL:lle, teki rovasti Paavo Virkkunen asiasta eduskuntakyselyn siinä ilmeisessä tarkoituksessa, että sisäasiainministeri ilmoittaisi ko. huhujen olevan vailla todellisuuspohjaa. Von Born esitti kuitenkin 1. 12. 31 päivätyssä vastauksessaan seuraavaa: »... ajatus tarpeen vaatiessa toteuttaa päämääränsä valtio- ja oikeusjärjestyksestä poikkeavalla tavalla ei ole ollut eräille aineksille vieras... eräiden vastuuttomien kansalaisten keskuudessa on haudottu mainitunlaisia suunnitelmia enemmän tai vähemmän vakavassa tarkoituksessa.... on suunniteltu jonkinlaista järjestöä, joka osaksi esiintyisi julkisena, osaksi salaisena, ja joka jälkimmäisessäkin muodossaan ulottaisi solutustoimintansa mm. suojeluskuntiin ja joukko-osastoihin. On myös olemassa muudan järjestö, joka jäsenilleen lähettämillään 'päiväkäskyillä' antaa heille määräyksiä hälytysvalmiudesta. ... rahan ym. keräystä, lupaa saamatta, on toimeenpantu samassa tarkoituksessa eri paikoilla maata.» Von Born oli kuitenkin sitä mieltä, että näiden puuhien johdosta »ei valtion ja yhteiskunnan turvallisuus ole ollut vaarassa», ja että niiden takana olevien piirien kannatus oli jo vähenemässä. Vaikka hallituksen taholta näin myönnettiin valtiopetoksellisten vehkeilyjen olemassaolo, ei sen toimesta asetettu ketään syytteeseen eikä muutenkaan ryhdytty mihinkään tiukkoihin toimenpiteisiin vehkeilijöitä vastaan.

LL tarvitsi runsaasti varoja. Yksistään lukemattomat kyyditysmatkat aiheuttivat suuria kuluja, joita pula-ajasta kärsivät talonpojat eivät suinkaan pystyneet suorittamaan. Prof.

R. Lagerborg arvioi kirjassaan »Ord och inga visor» ll:n käyttäneen toistakymmentä miljoonaa mk — silloista rahaa! Lapuanliike otti rahankerääjäkseen erään Minna Craucherin, joka niihin aikoihin oli menestyksellinen ilmoitusten kerääjä. Hänen nimensä oli alkuaan Maria Lindell, mutta vaihtoi hän sen oltuaan nuoruudessaan parikin kertaa vankilassa varkauksista yms. Sittemmin hänen oli onnistunut nousta tästä alennustilastaan. Craucher sai runsaasti rahoja kokoon LL:lle. Kun hän yleensäkin oli tarmokas ja älykäs henkilö, saavutti hän huomattavan aseman LL:n keskuudessa osallistuen usein sen johtohenkilöiden salaisimpiinkiin neuvotteluihin. Tällaisia neuvotteluja käytiin myös hänen asunnossaan Helsingissä Mechelininkadun varrella. Monet LL:n johtomiehet kävivät muutenkin hänen luonaan. Väitetään, että tämä Craucherin asema LL:n keskuudessa ainakin osittain olisi perustunut siihen, että hänessä oli melkoisesti naisellista vetovoimaa — ja myös ennakkoluulottomuutta!

Kun Wallenius otettiin LL:n pääsihteeriksi, syntyi hänen ja Craucherin välillä eräänlainen kilpailu vaikutusvallasta. Wallenius voitti ja seurauksena oli Craucherin erottaminen LL:n rahankerääjän toimesta. Hänen seuraajakseen otettiin tohtorinrouva Gudrun Lindroth, joka myöhemmin useaankin otteeseen herätti omalla tavallaan huomiota. Katkeroitunut Craucher saapui sittemmin 11. 2. 32 Jalanderin luo ja kehoitti tätä vangituttamaan Walleniuksen, ennen kuin 2 viikkoa olisi kulunut, »koska muuten tulisi tapahtumaan onnettomuus». Craucher selitti haluavansa »estää ennenaikaiset vallankaappausyritykset». Hän ilmoitti, että vallankaappausta oli suunniteltu jo marraskuussa 1931, mutta oli hän yhdessä Walleniuksen kanssa saanut sen silloin estetyksi. Wallenius oli silloin selittänyt, ettei hän olisi valmis vallankaappaukseen ennen kuin helmikuun lopulla 1932. Craucher ei kuitenkaan halunnut tehdä tarkempia paljastuksia muille kuin itse v. Bornille, mutta tämä ei suostunut tulemaan tätä varten lääninhallitukseen.

Craucher kävi Jalanderin luona vielä 13. 2 ja 29. 2. sekä kertoi tällöin saaneensa säännöllistä raha-avustusta LL:lle 300 henkilöltä. Erityisesti olivat suurteollisuutemme johtomiehet antaneet rahaa. Craucher mainitsi mm. vuorineuvos H. Hackmanin, R. Waldenin ja Julinin (ketä Julinia tai von Julinia Craucher tarkoitti, ei enää ole ollut selvitettävissä, Hn). Erikseen hän kertoi, että eversti C. Voss-Schrader oli vastikään antanut Karl Fazer firman puolesta 50.000 (silloista) mk — mikä oli sitäkin merkillepantavampaa, kun Voss-Schrader itse oli entinen sisäministeri.

Craucherin puheiden todenperäisyyttä ei asioiden siinä vaiheessa ehditty tarkistaa, sillä hänen viittaamiensa tapahtumien vyöry lähti liikkeelle, jo ennen kuin hän ehti suorittaa kolmannen käyntinsä Jalanderin luona. Mäntsälän kapinan esivaiheita ja siihen liittyvien tapausten kulkua ei tosin myöhemminkään koskaan täysin selvitetty, mutta monet seikat viittasivat siihen, että kapina jostain syystä jouduttiin alkamaan aikaisemmin ja myös toisin tavoin, kuin sen varsinaiset suunnittelijat olivat aikoneet.

Alkusysäyksen tapahtumille antoi Ohkolan työväentalolla Mäntsälässä 27. 2. 32 toimeenpantu sos.dem. työväenjuhla, jossa kansanedustaja Mikko Erich esiintyi puhujana. Jo etukäteen esitettiin uhkailuja, että Mäntsälässä ei suvaittaisi mitään sos.dem. yleisötilaisuutta eikä ainakaan Erichiä puhujana. Tihkuipa tietoja siitäkin, että Pekkalan ja Rötkön muilutukseen osallistunut luutnantti Artturi Vuorimaa värväsi Helsingin LL:n toimistosta käsin sk:laisten keskuudesta miehiä lähtemään Mäntsälään estääkseen siellä ko. työväenjuhlan pitämisen. Mm. Sk:ien yliesikunta ja erittäinkin siellä toiminut ev.ltn. E. Rihtniemi olivat perillä näistä aikeista ja koettivat, yhdessä Walleniuksen kanssa, neuvoa asianomaisia luopumaan niistä. Mihinkään tiukkoihin toimenpiteisiin niiden estämiseksi ei kuitenkaan ryhdytty.

Kun kyseinen iltama sitten oli alkanut, saapui paikalle lähes 400 aseistettua sk:laista ym. miestä, joiden tarkoituksena

oli ehkäistä juhlan pitäminen. Tässä tarkoituksessa tuo miesjoukko alkoi jopa ampua yleisöä täynnä olevaa työväentaloa kohti. Hallituksen sittemmin 9. 3. 32 eduskunnalle jättämässä tiedoituksessa sanottiin tästä tapahtumasta: »Näiden *järjestelmällisesti toimitettujen* ja ilmeisesti *määrätietoisen johdon suunnittelemien* väkivallantekojen tarkoituksena on kaikesta päättäen ollut mieltenkuohua herättämällä ja horjuttamalla kunnioitusta lakia ja laillisia viranomaisia kohtaan *valmistaa maaperää vallankaappaukselle*.»

Työväenjuhlan näin tapahtuneen väkivaltaisen häiritsemisen jälkeen kokoontui Mäntsälän Sk-taloon lukuisa, ainakin osittain aseistettu miesjoukko. Seuraavana päivänä saapui Sk-talolle lisää aseistettuja miehiä. He järjestivät vartioita tarkastamaan kaikkia ympäristön maanteillä liikkuvia. Ei edes paikallisen nimismiehen sallittu liikkua vapaasti eikä hänen virkavallan nimissä antamiaan määräyksiä toteltu. Hallituksen jo mainitussa tiedoituksessa todettiinkin: »Tilanne oli täten kehittynyt avoimeksi kapinaksi.» Hallitus ryhdistäytyi tällöin lopultakin tarmokkaaseen toimintaan oikeistokapinallisia vastaan. Pääministeri Sunilan sairauden johdosta oli silloin hänen sijaisenaan J. Niukkanen, jota Mäntsälän kapinan kukistamisessa lähinnä auttoivat puolustusministeri Jalo Lahdensuo ja sotaväenpäällikkö Aarne Sihvo. Sensijaan presidentti Svinhufvud epäröi muutamia päiviä, ennenkuin hänet saatiin taivutetuksi esiintymään julkisesti kapinallisia vastaan.

LL:n pääsihteeri Wallenius ei tapahtumien alkaessa ollut paikalla, mutta lähti 28. 2. 32 Pohjanmaalta lähes 200 aseistetun miehen etunenässä Mäntsälää kohti. Muuallakin oli havaittavissa liikehtimistä, joskin pienemmässä mittakaavassa. Samana iltana jättivät Mäntsälään kokoontuneet kapinalliset Svinhufvudille julistuksen, jonka olivat allekirjoittaneet Otto Ollikainen ja Albert Vuori, ja jonka tiettävästi oli laatinut A. Vuorimaa. Tässä julistuksessa ilmoitettiin kapinallisten nousseen marxilaisuutta vastaan sekä jatkettiin sitten:

»... ellei valtiovalta tahdo kuulla meidän ääntämme ja jos valtiovalta yhä edelleenkin sallii kirotun marxilaisen *sosialidemokratian* jatkaa kiihoitustyötään ja sallii Jalanderin ja Bornin laisten miesten johtaa perikatoon tätä maata ja kansaa, niin emme voi siihen tyytyä. ... Marxilaisuus on kukistettava *silläkin uhalla, että meidän on ensin hävitettävä sitä tukeva ja suojeleva valtiovalta* ja sen edustajat. ... Vielä on olemassa mahdollisuuksia valtiovallalla korjata suhteensa meihin ja saada rauha ja järjestys palautetuksi. *Nopeat, päättäväiset toimenpiteet voivat vieläkin pelastaa maan kansalaissodasta, joka nyt muuten on selvästi edessä.*

Me emme nyt jätä työtämme keskeneräiseksi, vaan ajamme sen hengen ja elämän hinnalla voittoisaan loppuun. *Valtiovalta* voi lähettää poliisinsa ja sotaväkensä meitä kukistamaan ja se *tulee kohtaamaan meidät ase kädessä* ja kuolemaan tai voittoon valmiina.»

Ollakseen keskeisten tapahtumapaikkojen lähistöllä LL:n johto siirtyi ensin Hämeenlinnaan ja sitten Vanajaan. Sieltä käsin se antoi 29. 2. nimenomaisen mobilisoimismääräyksen,, jonka mukaan *kaikkien lapualaismielisten oli lähdettävä liikkeelle mukanaan lyhyet ja pitkät aseet sekä neljän päivän muona.* LL:n johto halusi osaltaan nimenomaisesti tukea Mäntsälän kapinallisten vaatimuksia ja lähetti tässä tarkoituksessa Svinhufvudille sähkeen, jossa mm. lausuttiin: »... toteaa LL:n laajennettu johto, ettei LL:n esittämiä, valtakunnan hyvinvointia koskevia useita tärkeitä ehdotuksia ole ryhdytty toteuttamaan, jonka vuoksi me nykyhetkellä olemme joutuneet sellaiseen tilanteeseen, ettemme katso voivamme rauhallisuutta maassa säilyttää, ellei nykyinen hallitus heti eroa ja poliittinen suunta maassa muutu. ... LL:n johdon puolesta Vihtori Kosola.»

Kapinallisilla oli näihin aikoihin koko maassa kaikkiaan liikkeellä 5.000—6.000 miestä sekä lisäksi monilla paikkakunnilla joukkoja hälyytysvalmiina.

Tässä kriitillisessä tilanteessa kaksi hallituksen kokoomukselaista jäsentä, nim. rovasti E. Kilpeläinen ja VT N. Solja, pyysivät 1. 3. vapautusta valtioneuvoston jäsenyydestä, koska he eivät hyväksyneet muiden ministerien kantaa, että valtiovallan oli ryhdyttävä joihinkin toimenpiteisiin kapinallisia vastaan. Kaksi muuta kokoomuslaista ministeriä jäi edelleen hallitukseen. Tämä kannanoton eroavaisuus saanee ainakin Soljan kohdalla selityksensä siitä, että hän kuului LL:n Tampereen osaston johtoon. Todellakin sopiva meriitti apulaissisäministerille!

Hallitus oli tällä välin sotaväen avulla miehittänyt erinäisiä strategisesti tärkeitä paikkoja maassamme sekä keskittänyt joukkoja kaikkien Mäntsälään johtavien teiden varsille siten, että siellä olevat kapinalliset tavallaan olivat piiritettyinä. Svinhufvud lähetti 2. 3. käskykirjeen kaikille sk:laisille lausuen siinä mm.: »Suojeluskuntalaiset, niin päällystö kuin miehistökin, eivät saa lähteä kapinahankkeisiin, vaan on heidän palattava kotiinsa. *Tämän käsken suojeluskuntain ja armeijan ylipäällikkönä.*» Samana iltana Svinhufvud luki radiossa julistuksen, jossa hän lausui: »Kukaan ei ole oikeutettu lähtemään paikkakunnaltaan aseistettuna ilman päällystön lupaa eikä kenenkään myöskään pidä kallistaa korvaansa kiihoittajille ja värvääjille, jotka yrittävät yllyttää kansalaisia lähtemään *ase kädessä taisteluun laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan.*»

Tämä kaikki ei tehonnut kapinallisiin. Riihimäelle siirtynyt Kosola sähkötti Svinhufvudille ja vaati uudelleen hallituksen eroa ilmoittaen samalla pitävänsä kenraali Waldenia sopivana henkilönä uuden hallituksen muodostajaksi.

Vielä 3. 3. kokoontui joukko aseellisia kapinallisia Jyväskylään tehtaanisännöitsijä Veli Byströmin ja agronomi Arno Tavailan johdolla miehittäen Sk-talon sekä puhelin- ja lennätinaseman. He estivät myös toisen paikallisen lehden ilmestymisen, mutta sallivat kokoomuslaisen lehden painattamisen. Julkaisivatpa he siinä julistuksen, jossa ilmoittivat päättä-

neensä »*Svinhufvudin määräyksestä huolimatta* pysyä aloittamallamme tiellä ja viedä taistelumme isänmaan tulevaisuuden puolesta onnelliseen loppuun». Lehdessä oli toinenkin julistus, jossa sumeilematta ilmoitettiin: »Punaisen marxilaisuuden kätyrinä toimivan nykyisen hallituksen aika on tullut joutua tuomiolle. Sen epäisänmaallinen toiminta ja väärä valtiollinen suuntaus on nyt lopetettava.» Lopuksi lehti ilmoitti saaneensa Mäntsälän kapinallisista seuraavat luotettavat tiedot: »Joukot ovat erikoisen hyvin aseistetut ja täysin sotilaallisesti järjestetyt. Paitsi kivääreiä on joukkojen hallussa runsaasti konekivääreiä, konepistooleja, jopa tykkejäkin.»

Samana päivänä kokoontui Jyväskylän kaupungintaloon lainkuuliaisten kansalaisten maakuntakokous, jonka tarkoituksena oli tukea hallitusta sekä sanoutua irti kapinallisista. Saatuaan kuulla tästä kokouksesta lähti ryhmä kapinallisia kivääreillä aseistettuina hajoittamaan sitä. Tämän välikohtauksen aikana muudan kokouksen osanottajista järkyttyi niin, että sai halvauksen kaatuen kuolleena lattialle. Hänen viimeiset, kuuluisiksi tulleet sanansa olivat: »Aikoihin on Suomessa eletty!»

3. 3. 32 kävi kenraali H. Ignatius LL:n Riihimäelle siirretyssä »päämajassa» neuvottelemassa sen johtomiesten kanssa ja lähti sieltä tapaamaan Tampereen lapualaisten ja rintamamiesten johtajia.

Hallitus oli keskittänyt yhä enemmän sotaväkeä kapinallisia vastaan, mutta pyrki käyttämään sitä pelkkänä painostuskeinona. Hallitus ei halunnut käyttää aseita ja saikin kauniisti puhumalla ja erinäisiä lupauksia antamalla Mäntsälän kapinalliset vihdoin 6. 3. 32 antautumaan. Sitä ennen oli kuitenkin Wallenius saatu antautumaan yksinään siten, että hänet oli kutsuttu kenraali L. Malmbergin autoon neuvottelemaan ja oli siellä runsaalla viski-tarjoilulla saatu pehmennetyksi jättämään joukkonsa oman onnensa nojaan. Rivimiehet saivat poistua aseineen. Tämä oli vastoin hallituk-

sen nimenomaista määräystä, jonka mukaan kaikki kapinalliset olisi pitänyt riisua aseista. Vastuun tästä hallituksen määräyksen syrjäyttämisestä kantoi Malmberg. Poistumaan päästettyjä ei edes luetteloitu, joten valtiovalta ei saanut tietää heidän nimiään. Jo tästä syystä oli mahdoton asettaa kapinallisten joukkojen rivimiehiä syytteeseen. Tuntemattomiksi jääneinä heitä ei edes voitu kutsua kuulusteltaviksi, joten eräs tärkeimmistä kapinaa koskevista tietolähteistä saatiin täten tukituksi. Sensijaan pääsivät eräät noista osallisista näin ollen sittemmin todistamaan syytteeseen pantujen johtajiensa eduksi.

Kun kapina oli epäonnistunut, ja kun siis siihen osallistuneita uhkasi rangaistus tai ainakin yleisen mielipiteen moraalinen paheksunta, oli tietysti näille kaikille tärkeätä saada jälkensä peitetyksi. Muudan niistä, joka saattoi paljon kertoa LL:n toiminnan eri vaiheista, oli Craucher. Kapinan aikana hän oli vielä pari kertaa Jalanderin luona nimeten tälle eräitä LL:n aktiivisimpia jäseniä. Craucher otti niinikään kapinan päättymisvaiheessa yhteyden pariin sanomalehteen antaen näille tietoja LL:n salaisesta järjestörakenteesta. Craucher oli kait joistakin seikoista havainnut, että häntä tämän jälkeen uhkasi vaara, sillä tehtyään siitä jo eräitä viittauksia muille hän myöhään illalla 7. 3. 32 soitti Turun Sanomain toimitukseen ilmoittaen olevansa uhattu sekä pyytäen, että toimituksesta soitettaisiin hänelle seuraavana päivänä. Ellei hän silloin vastaisi, oli syytä heti ilmoittaa asiasta viranomaisille. Turun Sanomista soitettiinkin hänelle 8. 3., ja kun ei mitään vastausta saatu, ilmoitettiin EK:lle, että Craucherille todennäköisesti oli tapahtunut jotain epäiltävää. Vasta 11. 3., siis 3 päivää myöhemmin, Craucher löydettiin omasta asunnostaan murhattuna kahdella revolverin laukauksella. Kaamean löydön teki siivoojatar. EK selitti jälkeenpäin, ettei se ollut voinut tehdä Turun Sanomain ilmoituksen perusteella mitään, koska se ei tiennyt, missä Craucher asui! Ja kuitenkin oli Craucherin asunto varsin

yleisesti tunnettu ja hänellä oli lisäksi oma puhelinkin. Miksi EK oli näin selittämättömän saamaton tässä asiassa?

Murhaaja saatiin pian selville. Hän oli »ikuinen ylioppilas» Olavi Runolinna. Kuulusteluissa tämä aluksi ilmoitti surmanneensa Craucherin, estääkseen tätä paljastamasta, ketkä olivat Mäntsälän levottomuuksien rahoittajia. Tunnustipa hän, että oli saanut muilta määräyksen surmata Craucherin, ja että kaiken takana oli »korkeita herroja». Eräänlaiseksi etappimieheksi epäiltiin lähinnä murhaajan vanhempaa veljeä, johtaja Aarne Runolinnaa, jonka Craucher oli maininnut kapinahankkeista puhuessaan. Voitiin todeta, että tämä oli ollut kiinteässä yhteydessä Olavi-veljeensä murhaa edeltäneinä ja samoin sitä seuranneina päivinä. Aarne Runolinnaa kuulusteltiinkin asiassa. Toisin kuin muut LL:n johtoportaisiin kuuluneet hän myönsi omanneensa laajatavotteisia kapinallisia salahankkeita. Sitävastoin hän kielti mitenkään osallistuneensa Craucherin surmaamiseen.

Helsingin RO:ssa O. Runolinna peruutti kaikki puheensa muilta saadusta tehtävästä. Hänet tuomittiin murhasta 7 v:ksi kh:seen. RO katsoi, että A. Runolinna oli puolestaan »neuvolla ja toimella edistänyt» veljensä murhatekoa. RO alisti päätöksensä Turun HO:een. Se alensi murhasta annettavan rangaistuksen 5 vk:si kh:ta, »koska E. O. Runolinna rikoksensa tehdessään oli ollut täyttä ymmärrystä vailla». HO:n mielestä ei liioin ollut näytetty, että Aarne R. olisi osallistunut veljensä tekoon.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset J. Nordgren, W. Andersin, A. Serlachius, O. Huttunen ja O. Laurila. Esittelijänä toimi oikeussihteeri C. Uggla. KKO antoi päätöksensä 25. 4. 33 ja korotti Olavi R:n rangaistuksen jälleen 7 v:ksi kh:ta. Serlachius tehosti nimenomaan, että HO oli aiheettomasti alentanut RO:n määräämän rangaistuksen. RL määrääkin harkitusta murhasta alimmaksi rangaistukseksi kh:ta elinkaudeksi.

Mitä tuli Mäntsälän kapinaliikkeeseen osallistuneiden syytteeseenpanoon, lausui Väinö Tanner jo hallituksen eduskunnalle Mäntsälän kapinasta antamaan selostukseen liittyneessä keskustelussa 10. 3. 32 seuraavaa: »Meillähän vangitaan kommunisteja edelleenkin joka viikko ja tuomitaan heitä raskaisiin rangaistuksiin, vaikkeivät olisi tehneet itseään syypäiksi muuhun kuin ehkä antamaan ruokaa jollekin etappimiehelle. Kuinka paljon vakavammin silloin onkaan käsiteltävä tämmöisiä henkilöitä, jotka jo ovat tehneet yrityksen maan valtiojärjestyksen kumoamiseksi. ... *Täällä on saanut tapahtua väkivaltaisuuksia, murhia, murhapolttoja, joiden rinnalla kommunistien toiminta oli pelkkää lastenleikkiä. ... Täällä puhutaan kommunismin vaarasta ja siedetään samalla jotain paljon vaarallisempaa, minkä kannattajille lisäksi annetaan aseet käteen.*» Tanner huomautti niinikään siitä, että valtaosa kapinallisista oli käytännössä saanut Svinhufvudin lupausten perusteella täyden armahduksen, jopa vapautuksen syytteeseen asettamisesta. Tanner totesi, että *presidentillä ei ollut oikeutta myöntää tällaista yleistä armahdusta ilman eduskunnan suostumusta, sillä hallitusmuotomme 29 §:ssä säädettiin nimenomaisesti, että sellainen voitiin antaa vain erityisellä lailla.* Tämmöinen laki säädettiinkin sitten suurella kiireellä ja annettiin 10. 5. 32, mutta se ei silloin enää merkinnyt muuta kuin oikeuden muotojen *jälkeenpäin* tapahtunutta soveltamista jo aikaisemmin täytäntöönpantuihin tekoihin.

Mäntsälän kapinan kaikki johtomiehet oli periaatteessa päätetty asettaa syytteeseen Turun HO:ssa. Käytännössä ei kuitenkaan nostettu syytettä läheskään kaikkia niitä vastaan, jotka olivat olleet LL:n johdossa. Niinpä Tanner huomautti 12. 4. 32 eduskunnassa oudoksuvansa sitä, että kauppaneuvos Haarlaa ei ollut asetettu syytteeseen, vaikka hän tunnetusti oli ollut LL:n aktiivisimpia kannattajia. Monet ihmettelivät niinikään sitä, että LL:n johtoon kuulunut toimitusjohtaja Petter Forsström säästyi syytteeltä.

Maan lehdistössä oli niihin aikoihin monia viittauksia Mäntsälän kapinan taustaan, sen esivalmisteluihin ja eri henkilöiden osuuteen siinä. Laajoissa piireissä puhuttiin näistä asioista yksityiskohtaisesti ja täsmällisesti. Sittemmin osoittautui kuitenkin, että oli varsin vaikeata saada todistajia kyseisille tapahtumille. Jo poliisikuulusteluissa osoittautuivat useimmat perin pidättyväisiksi kertomuksissaan. Tapahtuipa monissa tapauksissa niinkin, että henkilöt, jotka alustavissa kuulusteluissa olivat kertoneet jotain, koettivat sitten oikeuden edessä peruuttaa nämä kertomuksensa. Yleisesti tunnettua olikin, että *kapinallisten ja heidän suosijoidensa taholta harjoitettiin voimakasta painostusta todistajiin.* EK puolestaan osottautui tässä asiassa yhtä saamattomaksi kuin siihenkin asti. Se oli ensin ollut melkeinpä kokonaan tietämätön II:n taholla jo pari vuotta jatkuneesta vehkeilystä. Ja sitten EK jälkeenpäin suorittamissaan tutkimuksissa sai kokoon vain aivan laihan ainehiston kapinan johtohenkilöitä vastaan, joten asian selvittely oli pääasiallisesti uskottava muille.

Turun HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvos G. Lindeberg ja HO-asessorit L. Kerppola, P. Westerling ja R. Beckman sekä apujäsen, viskaali H. Grunér. Syyttäjänä toimi notaari V. O. Helke sekä esittelijänä notaari Yrjö Moisio.

HO antoi päätöksensä 21. 11. 32. Siinä todettiin:

»Ohkolan tapausta on pidettävä kapinana ja Mikko Erichiin kohdistettuna pakottamisena . . . ;

Mäntsälän tapahtumat ovat olleet kapinaa;

Liikehtimistä Jyväskylässä ja Ohkolan tapahtumia on pidettävä Mäntsälän kapinan *avunantona (?!);*

liikehtimiset Viitasaarella, Porissa, muualla Satakunnassa ja Etelä-Pohjanmaalla, vaikkakin niissä on osittain ollut laissa rankaisematta jätetyn mielenosoituksen leima, ovat Mäntsälän tapaukseen liittyneinä olleet avunantoa kapinaan;

Lapuan Liikkeen johtohenkilöiden toimia Hämeenlinnassa ... on niinikään pidettävä avunantona Mäntsälän tapauksiin.»

Ken oli pannut merkille, miten vasemmiston taholla pienimmätkin kumouksellisuuden oireet, yksinpä pelkät ohjelmat, menettelytapoja koskevat periaatepäätökset tai jopa sanomalehtikirjoituksetkin saattoivat tuottaa asianomaisille monivuotiset kh-rangaistukset valtiopetoksesta tai sen valmistelusta, odotti tietysti, että nyt, kun oli kysymys suurehkoin aseellisin joukoin suoritetusta avoimesta kapinasta, olisi langetettu vastaavasti perin ankarat rangaistukset, etenkin kun tässä monen kohdalla vielä oli kysymys sotilashenkilöiden tai sk:laisten tottelemattomuudesta ylipäällikkönsä nimenomaisia käskyjä kohtaan. Eräiden kohdalla HO totesikin, että kysymys oli »*jatketusta kapinasta,* johon osaksi sisältyy pakottaminen». Asianomaisten rangaistukset vaihtelivat kuitenkin 1 v:sta 1 kk:sta 2 v:een 6 kk:een kh:ta. Eräät toiset saivat *kapinasta* vankeutta 3 kk:sta ylöspäin tai kh:ta 2 vuoteen 6 kk:een asti. Jotkut muut saivat *avunannosta kapinaan* vankeutta 2 kk:sta 1 vuoteen. Tällaisia pelkästä avunannosta tuomittuja olivat itse Kosola ja Wallenius sekä Jyväskylän tapahtumien johtaja Byström, konsuli Valde Sario ym. HO määräsi lisäksi, että monet tuomituista oli päästettävä ehdonalaiseen vapauteen, näin mm. Kosola ja Wallenius! Syytteessä olleista johtajista vapautettiin kokonaan 25, koska syyte katsottiin osaksi aiheettomaksi, osaksi toteennäyttämättömäksi. Eivät edes kaikki LL:n keskusjohdon jäsenet olleet rangaistujen joukossa.

Päätös oli seuraavin poikkeuksin yksimielinen. Grunér ja Westerling halusivat Vuorimaalle 3 vuotta, Kerppola vain 2 vuotta, muut 2 ½ v kh:ta. Beckman ja Kerppola halusivat Kosolalle, Walleniukselle ja Sariolle 6 kk. vankeutta, näistä Sariolle ehdollisesti, kun taas muut tuomitsivat nämä 9 kk:ksi vankeuteen. Grunér ja Beckman halusivat Byströmille ja Tavailalle 1 v vankeutta ehdollisesti, Westerling ja

Lindeberg puolestaan 1 ½ v vankeutta, kun taas muut tuomitsivat heidät 1 v:ksi vankeuteen, ehdottomasti.

Hallituksen kertomus v:lta 1932 aiheutti eduskunnassa laajan käsittelyn, joka huipentui 9. 2. 34 käytyyn keskusteluun. Lopputulos oli, että selvennettiin Mäntsälän kapinaan ja sitä edeltäneeseen LL:seen kohdistuva arvostelu. Keskustelun kuluessa mm. perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja, pankinjohtaja E. Hj. Rydman totesi perusteellisen lausuntonsa yhteenvetona, että »LL valmisteli vallankumousta ja vallankaappausta ... veristä vallankaappausta», ja että »kansannousu tapahtui liian aikaisin». Prof. R. A. Wrede puolestaan kirjoitti LL:stä 12. 7. 33 Hufvudstadsbladetissa, että »se on vallankumouksellinen ja yhteiskunnanvastainen liike, jota jokaisen valtiolle uskollisen kansalaisen on voimiensa mukaan vastustettava». Hän torjui myös LL:n puolustukseksi esitetyt näkökohdat: »Tällöin ei auta se, että vedotaan isänmaallisiin vaikuttimiin, sillä (kansan) liike sellaisenaan suuntautuu isänmaan oikeusjärjestystä vastaan, ja koska tämä on isänmaan olemassaolon perusta, niin liike suuntautuu itse isänmaata vastaan.»

Tällä välin olivat sekä oikeuskansleri että tuomitut valittaneet HO:n tuomiosta. KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn presidentti Pehkonen sekä oikeusneuvokset W. Fagerström, G. Idestam, J. B. Stenström, K. Kaila, O. Laurila ja M. Hovila. Esittelijänä toimi oikeussihteeri Esko Kekomäki. Tuomio annettiin vasta 22. 2. 34. Siinä vahvistettiin pääpiirteisesti HO:n tuomio. Ainoastaan eräiden henkilöiden kohdalla tapahtui jonkinvertaista rangaistuksen lisäämistä tai lieventämistä. Niinpä Vuorimaan rangaistus korotettiin 3 v:ksi kh:ta. Kovemman rangaistuksen saivat myös I. Koivisto ja ev.luutn. K. E. Suolahti. *Ehdollisiksi* määrättiin mm. Kosolan, Koiviston ja Walleniuksen rangaistukset!

Nämä lievät rangaistukset eivät ilmeisestikään vaikuttaneet peloittavasti ll:n jyrkimpiin kannattajiin. Toisaalta heitä rohkaisi se, että heitä puolustettiin yksinpä eduskunnassakin,

mm. kokoomuksen taholla. Miten tahansa, niin joissakin ll:n sisärenkaissa laadittiin suunnitelma, jonka mukaan eräitä hallituksen jäseniä ja muutamia muita tunnettuja kansalaisia olisi otettu vangeiksi heinäkuussa 1932 ja kuljetettu Kuortaneelle, jonne samanaikaisesti olisi kokoontunut muutamia tuhansia aseistettuja miehiä. Tämän jälkeen olisi esitetty tasavallan presidentille vaatimus, että hän vapauttaisi kaikki ministerit tehtävistään ja nimittäisi heidän tilalleen lapualaismielisistä kokoonpannun hallituksen. Lisäksi oli vapautettava vankilassa olevat Mäntsälän kapinalliset. Tämä kapina-aie raukesi kuitenkin, kun muudan sen laatimiseen osallistunut ilmoitti siitä hallituksen jäsenille, jotka tällöin järjestivät itsensä turvaan kriitillisten päivien ajaksi. Ainoastaan puolustusministeri Lahdensuo joutui näin ollen kokemaan väkivaltaisen kyyditysyrityksen. Aamuyössä 17. 7. 32 tunkeutui joukko aseistettuja miehiä Lahdensuon Lapualla omistaman Honkimäen tilan päärakennukseen. Lahdensuo oli kuitenkin varoituksen saaneena kutsunut luokseen eräitä niinikään aseistettuja miehiä, mm. itse ll:tä perustamassa olleen Kustaa Tiitun. Käsiasein vaihdettiin sitten eräitä laukauksia, ennenkuin taloon tunkeutujat lähtivät pakenemaan.

Hyökkäykseen osallistuneet asetettiin syytteeseen Lapuan KO:ssa, jonka puheenjohtajana silloin toimi kihlakunnantuomari Matti Björk. Syyttäjänä oli nimismies A. Koro. KO antoi päätöksensä 13. 5. 32. RL 24: 1 nojalla se tuomitsi Antti Kärnän, R. Gestrinin, Paavo Laurilan ja Toivo Paavolan »erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta kotirauhan rikkomisesta» 2 v vankeuteen kunkin. Tämä oli korkein mainitussa pykälässä säädetty rangaistus ja oli myös suhteellisen ankara verrattuna muihin ll:n yhteydessä langetettuihin rangaistuksiin. Tämä ankaruus riippui epäilemättä olennaisesti tuomarin henkilöstä, mutta osaltaan saattoi siihen myötävaikuttaa se, että rikos oli kohdistunut hallituksen jäseneen, ja että yleinen mielipide oli

Mäntsälän kapinan jälkeen alkanut kääntyä kaikkea lapualaismielisten nyrkkivaltaa vastaan.

Sekä tuomitut että syyttäjä valittivat tästä päätöksestä, viimemainittu saadakseen sovelletuksi eräitä RL:n muitakin pykäliä. Vaasan HO vahvisti kuitenkin ko. rangaistukset.

Lisättäköön, että Honkimäen kyyditysyritys ja sen tausta joutuivat vielä eduskunnassakin käsiteltäviksi 8. 12. 32. Silloin mm. teol. tri Paavo Virkkunen suuntasi moitteensa ei kapinaa yrittäneisiin, vaan sisäministeriin ja muihin yleisen järjestyksen puolustajiin.

Mäntsälän kapina aiheutti myös sen, että Lapuan Liike ry lakkautettiin KKO:n päätöksellä 14. 6. 35. Välittömästi Mäntsälän kapinan jälkeen oli järjestön omassakin keskuudessa jo harkittu viisaimmaksi antaa sen toiminnan kokonaan keskeytyä. Eräät ll:tä kannattaneet henkilöt pitivät kuitenkin tärkeänä, että sen edustama suuntaus voisi jatkua jossain muussa muodossa. Tässä tarkoituksessa kutsuttiin Seinäjoelle 10. 4. 32 kokous, jossa oli läsnä myös huomattavia maalaisliittolaisia poliitikkoja. Siellä laadittujen suunnitelmien toteuttamista varten järjestettiin Hämeenlinnaan 5. 6. 32 uusi kokous, jossa perustettiin Isänmaallinen Kansanliike (IKL). Se määritteli itse olemuksensa seuraavasti: »Isänmaallinen kansanliike ... lähtee samalta pohjalta kuin 1930 vuoden valtava kansanousu». Järjestölle valittiin väliaikainen johtokunta, joka kuitenkin asetti paikkansa V. Kosolan käytettäväksi heti, kun tämä 20. 10. 32 oli vapautunut vankilasta. Kosola kutsui IKL:n johdon uusiksi jäseniksi Mäntsälän kapinan johtomiehiin kuuluneet Paavo Rautalan ja Matti Malkamäen sekä lisäksi lainopin professorin Br. Salmialan, tri V. Annalan ja agronomi E. A. Tuomivaaran. Järjestön organisointi annettiin niinikään kapinaan sekaantuneen ev. luutn. P. Susitaipaleen sekä kapteeni A. Kalstan tehtäväksi. IKL:seen liittyväksi nuorisojärjestöksi perustettiin Sinimustat, jonka jäsenistöön kuului etupäässä koululaisia, vaikka voimassa olleiden sääntöjen mukaan nämä eivät olisi

saaneet olla poliittisluontoisten järjestöjen jäseninä. IKL:n johto esitti 27. 1. 33 antamassaan julkilausumassa kummankin järjestön keskinäiset suhteet seuraavasti: »Nyt IKL:n ryhdyttyä jatkamaan LL:n aloittamaa työtä, on Sinimustat järjestö liitetty IKL:seen.» Mainittakoon vielä, että kumpaakaan järjestöä ei rekisteröity.

Aluksi IKL esiintyi kokoomuspuolueeseen liittyvänä muodostelmana, mutta vv. 1936 ja 1939 eduskuntavaaleissa se muodosti oman vaaliliittonsa. Tällä uudella puolueella oli useita päivälehtiä, yleensä kylläkin vähäpätöisiä, sekä pari aikakauslehteä, mm. Sinimustat.

IKL:n lehdet ja aivan erityisesti Sinimustat arvostelivat varsin karkealla tavalla eduskuntaa, hallitusta ja viranomaisia sekä harjoittivat peittelemätöntä yllytystä koko kansanvaltaista ja parlamentaarista valtiojärjestystä vastaan. Vaikka viranomaiset yleensä olivat hyvinkin pitkämielisiä IKL:ttä ja Sinimustia sekä näiden lehdistöä kohtaan, oli niiden silti pakko kaikkein törkeimmissä tapauksissa virittää erinäisiä painokanteita. Sinimustat häiritsivät myös toisinajattelevien kokouksia, kahdesti jopa käyttämällä pommeja. He käyttivät myös ns. puserolain kieltämiä poliittisia tuntomerkkejä asusteinaan. Sinimustat sekaantuivat myös Viron »vapsien» 8. 12. 35 tapahtuneeseen vallankaappausyritykseen koettaen jopa toimittaa näille aseita. Sinimustat osallistuivat myös »vapsien» johtajan Sirkin paon avustamiseen, kun tämä sitten salaa toimitettiin Suomen kautta manner-Eurooppaan. Kaikki tämä johti siihen, että Sinimustat-järjestö lakkautettiin Helsingin RO:n päätöksellä 27. 5. 38. Suurin osa Sinimustien varttuneemmista jäsenistä otettiin tällöin välittömästi IKL:n jäseniksi, ja nuorempia varten perustettiin erityisiä IKL:n nuoriso-osastoja nimellä »Mustapaidat». IKL:n hyökkäilyt hallitusta ja viranomaisia vastaan melkein vain yltyivät tämän jälkeen.

Näissä olosuhteissa silloinen sisäministeri U. Kekkonen harkitsi, että oli olemassa riittävät oikeudelliset edellytykset

saada IKL lakkautetuksi, samoin myös sen lehdistö, ja että tätä koskevaa oikeuden päätöstä odotettaessa sisäasiainministeriö voisi antaa ko. järjestölle väliaikaisen toimintakiellon ja niinikään toistaiseksi kieltää sen lehdistön julkaiseminen. Sisäasiainministeriö antoikin tällaiset kiellot 22. 11. 38 ja pyysi sitten oikeuskanslerin toimenpiteitä lakkauttamisvaatimuksen esittämiseksi Helsingin RO:ssa. Sisäasiainministeriö perusteli tätä toimenpidettä sillä, että »IKL järjestö oli ryhtynyt jatkamaan KKO:n 14. 6. 35 antamalla päätöksellä lakkautetun Lapuanliike ry nimisen yhdistyksen lainvastaiseksi todettua toimintaa». Mitään valtiopetos- tai muita rikossyytteitä ei silti suunniteltukaan nostettaviksi ao. toimihenkilöitä vastaan.

Asia joutui tuoreeltaan eduskunnan käsiteltäväksi hallituksen tälle oitis esittämän tiedonannon perusteella. Eduskunta hyväksyi vielä samana päivänä, 22. 11. 38, 121 äänellä 42 ääntä vastaan sisäministerin menettelyn.

Sisäasiainministeriön väliaikainen kielto oli alistettava RO:n vahvistettavaksi. Asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvosmiehet A. Kyti, puheenjohtajana ja Kurt Herrmann sekä VT E. Candolin. Syyttäjänä toimi valtionsyyttäjä A. Planting. RO antoi päätöksensä 30. 11. 38. Se perustui Candolinin ja Herrmannin kantaan. Päätöksessä todettiin IKL:n toiminnassa tosin esiintyneen erinäisiä rikkomuksia, mutta ei katsottu sen jatkaneen LL:n lakkautettua toimintaa ja evättiin siksi sisäasiainministeriön väliaikaisen kiellon vahvistaminen. Kyti olisi halunnut vahvistaa IKL:n järjestötoimintaa koskevan kiellon »lukuunottamatta järjestön mahdollisesti harjoittamaa elinkeinotoimintaa ja omaisuuden hoitamista.» Lehtien lakkauttamista ei Kytikään halunnut vahvistaa, koska hänen mukaansa vain oikeusministeriöllä oli lain mukaan valtuudet sellaiseen.

RO:n IKL:lle suotuisa päätös aiheutti kirpeitä arvosteluja hallituksen kannattajien keskuudessa ja nimenomaan useissa näitä edustavissa lehdissä. Kaikkein tiukemmin lienee

Väinö Tanner arvostellut asian johdosta maamme oikeuslaitosta puheessa, jonka hän 11. 12. 38 piti Kotkassa. Siinä hän mm. lausui:

»Kansa ei yksinkertaisesti voinut ymmärtää semmoista valtiollista kaksoismoraalia, että kommunistinen liike on maassamme lopetettu, mutta fascistinen liike saa täällä vapaasti temmeltää. Tähtäsihän sekin kansanvaltaisen valtiojärjestyksemme muuttamiseen ja olivathan siinäkin käyttöaineina ulkolaiset vaikutukset.» Mainittuaan sitten, ettei RO ollut hyväksynyt IKL:n lakkauttamista, Tanner jatkoi: »Eikö laki olekaan sama kaikille? — kysyttiin. Miten on mahdollista, että kommunistinen puolue voitiin lakkauttaa ja vieläpä sen toimihenkilöt vangita, puolueen kirjapainot sulkea sekä omaisuus takavarikoida, mitä ei IKL:seen nähden tehty, mutta tässä tapauksessa eräs RO:n osasto ei suostu edes väliaikaisesti vahvistamaan lakkauttamispäätöstä. ... Tapahtuma oli tietysti nolaus, mutta ei hallitukselle, kuten RO:n päätöksestä iloitsijat tahtoivat sen tulkita, vaan maamme oikeuslaitokselle. Se paljastaa räikeästi sen asenteen, minkä jotkut tuomioistuimet ovat ottaneet varsinkin, milloin valtiollisia juttuja on joutunut niiden ratkaistavaksi. ... *V:n 1918 poikkeukselliset ja laittomat valtiorikosoikeudet, joissa ei noudatettu mitään oikeusperiaatteita, nähtävästi totuttivat nuoret juristimme aivan uusiin menetelmiin, mitkä olisivat saaneet entisen ajan tuomarit suorastaan pöyristymään.* ... Sen ovat saaneet sos.demokraattiseen ja tietysti ennenkaikkea kommunistiseen puolueeseen lukeutuvat oikeuden tarvitsijat kokea. *Suorastaan surkeiksi muodostuivat oikeusnäytelmät lapualaisvuosina.* Lapualaisryhmään kuuluvia rikollisia oli äärettömän vaikea saada rangaistuksi. ... tunnetussa suutari Mätön murhajutussa murhaajaksi todettu henkilö voitiin päästää vapaalle jalalle. ... *oikeusistuimiin me olemme jo aikoja sitten lakanneet luottamasta.* ... yleinen mielipide on suorastaan johdettu harhaan, kun tuomioistuinten päätösten arvosta on kysymys. On saatettu melkein uskon-

kappaleeksi käsitys, että tuomioistuimet ovat erehtymättömiä ja että tuomarit tuomitsevat oleellisesti vain lain eikä minkään muun perusteella. Ja kuitenkin hekin ovat vain ihmisiä, yhtä erehtyväisiä ja omien mielialojensa vallassa olevia kuin muutkin ihmiset. *Kun tuomiokunnan kokoonpano on sellainen, kuin kaikki tuntevat, on luonnollista, että myöskin siihen kuuluvien poliittiset mielipiteet vaikuttavat päätösten sisältöön.*» Huomautettuaan, ettei tuomioistuinten päätösten arvostelu ollut Suomessa sallittua, Tanner jatkoi: »*Tämmöinen erehtymättömyyden suojaan siirretty ja arvostelusta vapautettu laitos on siten saatettu samaan asemaan kuin paavinistuin roomalaiskatolisessa kirkossa, ja se on tietysti sille vahingoksi.* ... ei oikeuslaitoksessa ole kaikki niin kuin olla pitää ... se vaatii tuulettamista.»

IKL ja sen lehtien lakkauttamisvaatimuksen muodossa asia tuli uudelleen esille Helsingin RO:ssa 22. 12. 38. Oikeuden kokonpano oli tällöin sama kuin edellisellä kerralla ja syyttäjänä toimi jälleen Planting, sijaisenaan VT Martti Olsson. Lykättyään jutun muutaman kerran jatkokäsittelyyn RO antoi päätöksensä 25. 5. 39. Päätöksessä todettiin tälläkin kertaa IKL:n toiminnassa ilmenneen erinäistä laittomuutta ja hyvien tapojen vastaisuutta, mutta pidettiin ko. rikkomuksia siksi vähäisinä, etteivät ne antaneet aihetta IKL:n lakkauttamiseen.

Silloin valtiovarainministerinä ollut Tanner piti sos.dem. helluntai-juhlilla 28. 5. 39 puheen lausuen siinä tuon tuomion johdosta: »Sen (IKL:n) todettiin rikkoneen lakia ja hyviä tapoja. Jos jotakin kommunistia vastaan esitettäisiin oikeudessa tässä maassa sellaisia todisteita, niin joutuisi tämä istumaan useita vuosia linnassa. RO vapautti kuitenkin IKL:n vastuusta. *Tämä on luokkatuomio omaa laatuaan.*»

Syyttäjä valitti RO:n päätöksestä, mutta ylemmältä taholta tulleesta kehoituksesta hän heinäkuussa 1940 luopui ajamasta vaatimustaan IKL:n toiminnan lakkauttamisesta. Silloin siis valtiovalta jostain syystä muutti kielteisen asen-

noitumisensa IKL:seen. Rangellin muodostaessa hallituksensa 3. 1. 41 arvioitiin IKL jopa hallituskelpoiseksi. Se sai tri V. Annalan edustajakseen hallitukseen apulaiskulkulaitosministerinä. Kun Suomi sitten 19. 9. 44 solmiamansa välirauhansopimuksen 21 artiklassa sitoutui hajoittamaan kaikki fasistisluonteiset, Hitler-ystävälliset ja muutkin järjestöt, jotka olivat harjoittaneet propagandaa liittoutuneita valtioita ja eritoten NL:a vastaan, katsottiin myös IKL:n kuuluvan niihin järjestöihin, joita tämä määräys tarkoitti.

Kun Paavo Virkkunen saarnaa, on rangaistavaa kirjoittaa radioiden sulkemisesta

Kokoomuspuolueen suhtautuminen ensin ll:seen ja sitten IKL:ään ei ollut yksimielinen. Puolueessa oli alunperin laajalti myötämielisyyttä näitä fasistisia suuntauksia kohtaan. IKL oli aluksi pelkkä kokoomuksen alaryhmä, ennen kuin se erkani erilliseksi puolueeksi. Mutta kokoomuksessa oli paljon sellaistakin väkeä, joiden mielestä nämä fasistiset liikkeet olivat liian seikkailunomaisia ja sellaisina liian vaarallisia nimenomaan juuri kokoomuksen itsensä kannalta. Nämä varovaisesti harkitsevat kokoomuslaiset halusivat edelleenkin edustaa vanhoillisuutta parlamentaarisen järjestelmän pohjalla. Tämä kokoomuspuolueen sisäinen suuntataistelu päättyi sillä kertaa siihen, että maltilliset ainekset perivät voiton, mutta vasta v. 1933 puoluekokouksessa ja valitsivat silloin J. K. Paasikiven puolueen puheenjohtajaksi, jotta hän arvovallallaan nostaisi puolueen siitä aallonpohjasta, johon fasismin myötäjuoksijoiden harjoittama poliittinen uhkapeli ja sen synnyttämät keskinäiset erimielisyydet olivat syösseet puolueen.

Teol. tri P. Virkkunen oli alunperin kuulunut kokoomuksen vanhoillisimpaan siipeen. Mäntsälän kapinan aikana hän jopa oli yhteydessä sen johtomiehiin. Vielä senkin jälkeen, kun kapina oli päättynyt täydelliseen fiaskoon, hän puolusteli eduskunnassa siihen osallistuneita, mutta alkoi sitten varovasti etääntyä puolueensa jyrkästä siivestä. Nämä vanhoil-

liset ainekset olivat kuitenkin vielä siksi vahvoja tai ainakin niin aktiivisia ja hyvin järjestyneitä, että ne toukokuussa 1932 pidetyssä puoluekokouksessa pystyivät miehittämään puolueen johtopaikat ja samoin myös Uuden Suomen toimituksen omilla miehillään. Prof. Kyösti Haataja menetti paikkansa puolueen valtuuskunnan puheenjohtajana ja Kaarlo Koskimies karkoitettiin Uuden Suomen päätoimittajan paikalta. Vielä kyseisen kokouksen alkaessa Virkkunen antoi ymmärtää, että hän lukeutui maltillisten joukkon, mutta kuinka olikaan, niin hän sitten yllättäen salli valita itsensä Haatajan tilalle valtuuskunnan johtoon, ts. puolueessa valtaan päässeen jyrkän siiven johtajaksi. Jo seuraavana vuonna Virkkunen sai väistyä Paasikiven tieltä, eikä kokoomus silloin enää entiseen tapaansa edes ehdottanut häntä eduskunnan varapuhemieheksi, vaan asetti omaksi ehdokkaakseen tälle paikalle prof. E. Linkomiehen. Ainoastaan IKL ehdotti sillä kertaa Virkkusta eduskunnan puhemiehistöön. Näissä olosuhteissa Virkkunen oli hieman epävarma äänestäjien kannatuksesta v. 1933 eduskuntavaaleissa, ja piti näin ollen varmimpana järjestää ehdokkaitten listoille asettelun Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä siten, että hän oli kaikilla kokoomuksen listoilla toisena ehdokkaana, joten hän näin ilman muuta tulisi valituksi ennen muita.

Kansanvallan vankat kannattajat eivät tietenkään näissä olosuhteissa katselleet Virkkusta suopein silmin. Niinpä Ilkan tunnettu pakinoitsija Tompan Tuomo eli Urho Kittilä kirjoitti lehdessään 22. 5. 34 pakinan, jossa hän mm. lausui, että Virkkunen oli verhonnut pakollisen eronsa kokoomuksen valtuuskunnan puheenjohtajan paikalta pyytämällä itse eroa, että hän oli »pinnistänyt» itsensä eduskuntaan ja »puoluejohtajana lähinnä vastasi niitä 'puoluejuonikkoja', joista kansanliike on niin paljon pitänyt ääntä» — tietysti muita tarkoittaen. Edelleen Kittilä kirjoitti, että Virkkunen esiintyi puhujana »tosin yhteisen isänmaan ja hyvän puolesta, mutta tarkoittaen kuitenkin esiintymisellään aina omaan

haaviin saalistamista» ja että »Virkkunen oli aina ollut innostuneena mukana, kun oli ollut kysymys toisin ajattelevien loukkaamisesta sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella.» Kittilän mukaan Virkkunen ei ollut samanveroinen poliitikko kuin Paasikivi. Kaiken tämän perusteella »monin paikoin sunnuntaisin jumalanpalveluksen aikana Virkkusen saarnatessa suljettiin radiot, koskei tahdottu kuulla evankeliumia suusta, josta vuosikausia oli vuodatettu Mäntsälän kapinan puolustelua».

Tuskin oli Kittilän pakina ilmestynyt, kun IKL:n ehkä fanaattisin kiihoittaja, eversti A. Somersalo vaati lehdessään oikeusministeriä panemaan pakinoitsijan vankeuteen.

Siihen aikaan oli Suomessa Kivimäen hallitus ja sen oikeusministerinä Eric Serlachius. Tämä oli aikaisemmin ollut verrattain vähän tunnettu asianajaja, jolla ei ollut mitään asemaa julkisessa elämässä, ei edes ruotsalaistemme keskuudessa. Hänen oikeusministeriksi tulonsa herätti näin ollen hämmästystä kaikissa niissä, jotka eivät heti olleet perillä siitä, miten paljon vaikutusvaltaa Serlachius-suvulla oli maan talouselämässä, tai jotka eivät tienneet, että hän oli Risto Rytin lanko. Oikeusministerinä Serlachius yritti osoittaa suurta virkaintoa, mutta usein enemmän tai vähemmän väärissä asioissa. Erityisesti pyrki hän olemaan tarmokas kaikkea sellaista vastaan, minkä epäili suuntautuvan perittyjä arvokäsityksiä ja eritoten kirkkoa vastaan.

Serlachius määräsi jo 24. 5. 34 päivätyssä ja hallitussihteeri Yrjö Orkamon varmistamassa kirjelmässä nostettavaksi syytteen Ilkan päätoimittajaa Artturi Leinosta ja Kittilää vastaan hieman aikaisemmin eli 14. 4. 34 annetun ns. kiihoituslain perusteella, koska kyseinen pakina sisälsi »sellaisia lausumia, jotka ovat omansa aiheuttamaan sellaisen käsityksen syntymisen, että jumaluusopin tohtori Virkkunen olisi arvoton nauttimaan sitä luottamusta, jota hän toiminnassaan valtiollisena ja yhteiskunnallisena toimihenkilönä tarvitsee». Luultavasti siksi, että kyseessä oli pappi ja siis Kristuksen

lempeiden oppien julistaja, Serlachius otti huomioon sen, että Virkkunen ei ehkä haluaisikaan hoitaa poliittisia väittelyitään rikoslain avulla, ja siksi hän lisäsi varauksen: »Syyte on raukeava, jos Virkkunen kirjallisesti on evännyt sen nostamisen.» Tämä varaus saattoi ehkä myös aiheutua Virkkusen 13. 2. 34 eräässä eduskuntapuheessaan esittämästä juhlallisesta vakuutuksesta, että hän oli jo yli 30 v aikaisemmin päättänyt seurata S. Yrjö-Koskisen esikuvaa siinä, että »tämä ei ole milloinkaan raastuvassa etsinyt kunniansa suojelemista» ja siksi hänkin Virkkunen oli aina »ollut välittämättä herjaajista». Runsaasti 3 kk. myöhemmin Virkkunen oli kuitenkin valmis oikein kirjallisesti ilmoittamaan oikeusministeriölle, ettei hän halunnut evätä tätä ajamasta hänen kunniansa suojaamiseen tähtäävää syytettä.

Juttu oli Vaasan RO:ssa esillä 20. 6. ja 4. 7. 34. Asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvosmiehet Otto Jacobsson ja J. G. R. Lind sekä kunnallisneuvosmies J. Finne. Syyttäjänä toimi kaupunginviskaali Armas Gummerus.

Leinonen osoitti heti, että hän ei edes ollut Vaasassa silloin, kun ko. pakina julkaistiin, joten hän ei voinut olla vastuussa siitä. Hän oli myös kirjoittanut pahoittelukirjeen Virkkuselle, mutta oli saanut töykeän vastauksen, jossa tämä ihmetteli »miten Teidän vastuullanne olevassa lehdessä voidaan moista raakuutta ja sivistymättömyyttä avoimesti paljastaa?» Virkkunen ei suostunutkaan luopumaan syytteestä edes Leinosen kohdalla.

Kittilä puolestaan osoitti, että kaikki ne seikat, mitä hän oli maininnut Virkkusesta, pitivät paikkansa. Tuomiossaan RO lausuikin: »... *huomioonottaen, mitä vastaajien puolelta asiassa on esitetty ja näytetty,* hylkäämällä muut asiassa tehdyt edesvastuuvaatimukset aiheettomina, harkitsee oikeaksi, koska ... on käytetty sellaisia lausumia, mitkä ovat omansa aiheuttamaan sellaisen käsityksen syntymisen, että asianomistaja olisi arvoton nauttimaan sitä luottamusta, jota hän toiminnassaan valtiollisena ja yhteiskunnallisena toimihen-

kilönä tarvitsee», ja määräsi tällä perusteella Kittilälle kiihoituslain 2 §:n ja RL 27: 3 nojalla solvauksesta 3 kk. vankeusrangaistuksen sekä Leinoselle 1 kk. vankeutta »painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäyttämisestä».

Molemmat vastapuolet olivat tyytymättömiä päätökseen. Virkkunen perusteli tyytymättömyyttään sillä, että tuomiosta ei ilmennyt, oliko kyseessä herjaus, kuten hän olisi halunnut, vaan RO oli »katsonut vastaajan näyttäneen soimauksensa toteen». Erityisesti oli häntä kuohuttanut se, että vastaajat olivat väittäneet Paasikiven »olevan vallan toista tyyppiä» kuin Virkkunen, mitä tämä riikinkukkomaisessa itserakkaudessaan piti »ainakin solvauksena, ellei herjauksena»!

Vaasan HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvos Knut Ångelin sekä HO-asessorit Walter Sourander ja Erik Tujulin. Esittelijänä toimi notaari Osvald Selander. HO katsoi 20. 12. 34 antamassaan päätöksessä selvitetyksi, että Kittilän pakinassa »tahallisesti, *ei kuitenkaan vastoin parempaa tietoa,* oli sanottu Virkkusen syypääksi sellaisiin tekoihin, jotka voivat saattaa hänet halveksimisen alaiseksi tahi haitata hänen elinkeinoansa tai menestystään, *ilman että soimausten tueksi olisi esitetty todennäköisiä syitä*». HO tuomitsikin Kittilän »yksin teon tehdystä herjauksesta ja solvauksesta» 5 kk:ksi vankeuteen. Leinosen rangaistus pysyi sensijaan muuttumattomana.

Kittilä ja Leinonen valittivat HO:n hieman ristiriitaisesta päätöksestä KKO:een. Siellä osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset J. Nordgren, W. Fagerström, Tauno Järnefelt, M. Hovila ja O. Möller. Esittelijänä toimi oikeussihteeri K. Gyllström.

Kittilä esitti KKO:lle melkoisesti lisää ainehistoa Virkkuseen kohdistamansa arvostelun tueksi. Hän osoitti mm., että Mäntsälän kapinalliset olivat ennakolta esittäneet Virkkuselle presidentille toimittamansa julistuksen, jossa he uhkailivat kansalaissodalla. Jonkin verran epäselväksi oli vain

jäänyt, oliko julistus esitetty Virkkuselle hyväksyttäväksi, jolloin hänkin olisi ollut vastuussa siitä, vai luettiinko se hänelle »muuten vain» hänen tällöin esittäessä siitä erinäistä arvostelua, kuten hän itse väitti. Hänen luoviva kantansa kokoomuksen puoluekokouksessa toukokuussa 1932 osoitettiin myös selvästi. Kittilä korosti lopuksi, että kun kiihoituslakia käsiteltiin eduskunnassa 5. 2. 34, rauhoitti pääministeri Kivimäki sen arvostelijoita vakuuttamalla: »Mitä erityisesti tulee valtiollisiin ja yhteiskunnallisiin toimihenkilöihin kohdistettuun herjaukseen, on syytä huomauttaa, että syytetylle jää RL:ssa varattu oikeus todennäköisten syiden esittämiseen syytöstensä tueksi.»

KKO antoi päätöksensä 1. 6. 35 ja vahvisti siinä HO:n tuomion sellaisenaan. KKO oli siis sitä mieltä, ettei Kittilä ollut esittänyt edes todennäköisiä syitä arvostelunsa tueksi. Vain oikeusneuvos Järnefelt olisi ollut valmis Kittilänkin kohdalla tyytymään 20 päiväsakkoon à 20 mk edellyttäen, että muutkin yhtyisivät hänen kantaansa.

Kittilä ja Leinonen joutuivat näin vankilaan Virkkusen kostonhimon uhreina. Tällainen suhtautumistapa poliittisiin arvostelijoihin on yleensäkin harvinaista poliitikkojen keskuudessa. Nimenomaan Virkkusen kohdalla se ei lainkaan soveltunut niihin sanoihin, jotka hän oli esittänyt eduskunnassa 11. 11. 21: »Alkio on löytänyt vihaa ja katkeruutta minun lausunnossani, tällaiset sielunliikkeet minä koetan pitää niin kaukana itsestäni kuin mahdollista, sillä henkilökohtaisesti en jaksaisi elää, jos minä vihaa ja katkeruutta elättäisin ... ilkeämielisyyttä, vihaa ja katkeruutta minä en milloinkaan tahdo purkaa itsestäni.»

Maailmankirjallisuuden merkkiteos jumalanpilkkaa koskevan tuomion kohteena

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tsekkiläinen Jaroslav Hashek julkaisi kirjansa »Kunnon sotamies Shvejk», jossa rehevän humoristisesti, mutta ivailevassa mielessä kuvattiin sotilasoloja Itävalta—Unkarin keisarikunnassa. Kirja saavutti heti valtavan menestyksen. Se käännettiin lukuisille kielille ja siitä laadittiin näytelmäsovituskin. Suomessa tätä kirjaa myytiin Ruotsista tuotuna ruotsinkielisenä laitoksena. Olipa EK sallinut, että NL:sta vapaasti tuotiin Suomeen kirjan siellä julkaistu suomenkielinen laitos. Suomen Kansallisteatteri oli puolestaan päättänyt ottaa Shvejkin näytelmäsovituksen ohjelmistoonsa ja oli tätä varten jo valmistellut Uuno Montosen matkaa Tshekkoslovakiaan tutustumaan Max Pallenbergin kuuluisaksi tulleeseen esiintymiseen sotilas Shvejkinä.

Tässä tilanteessa päätoimittaja Erkki Valan johtama kustannusyhtiö päätti julkaista Hashekin kirjan suomeksi sekä jo tätä ennen kääntättää siitä valittuja kohtia Tulenkantajat lehteä varten. Niinpä lehdessä julkaistiin 24. 11. 34 kirjasta luku, jossa kuvattiin junassa Budapestia kohti juopuneena matkustavan kadetti Bieglerin unta. Kadetti kuvittelee joutuneensa kenraalina taivaaseen ja näkee unessaan olosuhteet siellä vähän samanlaisina kuin sotaväessä.

Silloinen oikeusministeri Serlachius oli jo osoittautunut hanakaksi käyttämään painokanteita kaikkea vasemmistolai-

suutta vastaan ja toisaalta taas kirkon puolesta. Ja Tulenkantajathan oli niihin aikoihin eniten luettu kulttuuriradikaalinen lehti, joka tässä ominaisuudessaan jo kauan oli herättänyt pahaa verta oikeiston taholla. Serlachius arvioi, että Bieglerin unen julkaiseminen tarjosi kauan odotetun tilaisuuden antaa tuntuva näpsäys lehden toimittajalle. Varmuuden vuoksi hän kuitenkin ensin tiedusteli Tampereen tuomiokapitulin mielipidettä asiassa. Hän sai siltä 17. 1. 35 päivätyn vastauksen, jossa tuomiokapituli lausui Shvejk-teoksen ko. luvusta: »... mainittu kirjoitelma sisältää, vieläpä törkeässä muodossa, sellaista pilkkaa, jota RL:n 10 luvun 1 § edellyttää.» Tämän lausunnon oli allekirjoittanut piispa Aleksi Lehtonen ja varmentanut VT H. J. Vuorio. Tähän lausuntoon nojautuen Serlachius määräsi, että Valaa vastaan oli nostettava syyte jumalanpilkasta Tulenkantajissa julkaistun Bieglerin unen johdosta. Ministeriön kirjeen varmensi hallitussihteeri Y. Orkamo.

Syytteeseenpano herätti heti suurta huomiota. Fredrik Valros kirjoitti asiasta Svenska Pressenin pääkirjoituksessa 22. 3. 35 seuraavaa: »Kirja on käännetty 15 kielelle ja on sitä levinnyt 700.000 kpl. ... se kuuluu vastaansanomattomasti maailmansodan jälkeisen kirjallisuuden klassillisiin tuotteisiin. ... Myöskin ruotsalainen arvostelu, sekä Ruotsissa että Suomessa, on ollut ylistävää. Kirjaa on mainostettu sekä luetteloissa että ilmoituksissa ja sitä on avoimesti myyty kirjakaupoissa. Luultavasti se on myös saatavissa monissa kirjastoissa, jotka ovat yleisön käytettävissä. Tiettävästi ei koskaan ole esitetty vaatimusta sen takavarikoimisesta. Mutta kun suomenkielinen aikakausilehti julkaisee kirjan erään luvun, se saa painokanteen.»

Ruotsissa kirjoitettiin asiasta paljon kirpeämmässä sävyssä. Eyvind Johnson kirjoitti: »Kanne Tulenkantajia vastaan on melkein yhtä koomillinen kuin kanteenalainen luku. ... Jos nyt voisi olla vakavissaan, niin tuntisi olevansa kuohuksissa sisimpäänsä myöten, syvästi närkästynyt. Kuinka

kenelläkään ihmisellä voi olla otsaa keksiä näin koomillista, naurettavaa, surkean typerää kannetta kuin tämä?»

Ivar Lo-Johansson puolestaan lisäsi löylyä seuraavasti: »Tieto, että Hashekin humoristinen romaani 'Kunnon sotamies Shvejkistä' on saanut painokanteen Suomessa, vaikuttaa ensialuksi perin humoristiselta. ... Sellainen väärinkäsitys, kuin on kanne Shvejk-kirjaa vastaan, on ehdottomasti nauruaherättävää. Juuri tämänlaatuista tyhmyyttä vastaan kirja taistelee. Kanne osoittaa perinpohjin, mikäli se on tarpeen, että kirjalla on sangen suuri tehtävä.»

Josef Kjellgren halusi myös yhtyä tähän yleiseen pilkantekoon seuraavasti: »Suomen korkeimmat viranomaiset ovat sangen rohkeita, sillä ainoastaan hyvin rohkeat tai hyvin yksinkertaiset (mikä usein on sama asia) uskaltavat tällä tavoin herättää yleistä naurua. ... Kun on alotettu kanteella Hashekia vastaan, täytyy johdonmukaisuuden nimessä ja yhtäläisyyden vuoksi jatkaa Cervantesia ja Swiftiä vastaan. Kait nimittäin don Quijote on suomeksi saatavissa, samoin Gulliverin matkat. ... Yksi asia on varma: kunnon sotamies Shvejk on vuosikymmenien kuluessa levittävä paljon iloa tässä maailmassa, joko viranomaisten avulla tai ilman heidän apuaan.»

Ruotsin työväenliikkeen pää-äänenkannattaja Social-Demokraten käsitteli asiaa toimituksellisesti 15. 3. 35 otsakkeella »Suomalainen sensuuri käsittämätön Ruotsissa», kirjoittaen seuraavaa: »Tämä Suomen viranomaisten yritys panna suukapula kunnon Shvejkille on herättänyt sekä hämmästystä että hymyilyä, ja kuten aina on kunnon sotamies nytkin saanut naurajat puolelleen.»

Helsingin RO käsitteli asiaa ensi kerran 14. 3. 35. Oikeuden puheenjohtajana toimi silloin oikeusneuvosmies G. Leopold ja sen jäseninä notaari H. O. Hedman ja viskaali O. E. Törnvall sekä syyttäjänä viskaali Rainer Selin.

Vala jätti oikeudelle prof. Gunnar Castrénin lausunnon, jossa tämä ensin esitti sen käsityksen, ettei syytteenalainen

kohta sisältänyt mitään uskonnonvastaista, ja jatkoi sitten: »... langettava tuomio tulisi muodostumaan epäoikeutetuksi puuttumiseksi siihen vapauteen, jota kirjallisuuden tulee sivistysmaissa nauttia.» Prof. Yrjö Hirn oli niinikään antanut lausunnon, jossa hän ensin tehosti painovapauden tärkeyttä eritoten kaunokirjallisuutta koskevissa asioissa, ja ilmoitti sitten yhtyvänsä Castrénin lausuntoon. Myös tsekkiläinen kirjallisuudentutkija tri Paul Eisner oli laatinut Prahan Pen-Klubin pyynnöstä lausunnon, jossa tehostettiin Hashekin kirjan yleisesti saavuttamaa tunnustusta ja torjuttiin käsitys, että siinä koetettaisiin harjoittaa jumalanpilkkaa. Kun suomalaisilta kirkonmiehiltä ei ollut saatavissa tuomiokapitulin käsityksestä poikkeavia kannanottoja, oli Vala hankkinut Ruotsista asti kahdeltä sikäläiseltä kirkkoherralta lausunnot, joiden mukaan Shvejk-kirjan kyseinen kohta ei heidän mielestään sisältänyt mitään jumalanpilkkaa. Omassa puolustuskirjelmässään Vala mainitsi, että ko. kirja oli sallittu kaikkialla maailmassa paitsi natsi-Saksassa, jossa ei suvaittu mitään leikinlaskua sotalaitoksen kustannuksella.

Syyttäjä Selin esitti loppulausuntonaan sen mielipiteen, että vaikka jokin kirja kokonaisuutena oli arvokas, niin jokin sen kohta saattoi silti erillisenä olla rangaistava. Mikähän olisi ollut tulos, jos Selin olisi tästä näkökulmasta ruvennut tarkkailemaan esim. Vanhaa Testamenttia? Selin tehosti myös, että Suomen kansa suhtautui suurella kunnioituksella uskontoon ja että tämä oli otettava huomioon.

Tutkittuaan asiaa RO 9. 5. 35 päätti OK 8: 2 nojalla jättää sen Turun HO:n lopullisesti ratkaistavaksi.

Suomessa oli suomenkielinen lehdistö eräin harvoin poikkeuksin sivuuttanut koko oikeusjutun jollain lyhyellä maininnalla tai korkeintaan selostaen hieman syyttäjän vaatimuksia ja niiden perusteita. Maamme ruotsinkielisistä lehdistä sensijaan monet soivat palstatilaa Valankin esittämälle ainehistolle. Eräät niistä jopa avoimesti puolustivat Valaa, näin erityisesti Svenska Pressen, joka mm. kirjoitti: »... lan-

gettavaa tuomiota pidettäisiin kautta koko sivistyneen maailman oikeusskandaalina.» Tälläkin kertaa saatettiin siis havaita, että milloin on kysymys puhtaasti kultturelleiksi katsotuista seikoista, ruotsinkielisen lehdistömme asenne on, keskimääräisesti arvioiden, ennakkoluulottomampaa kuin suomenkielisen.

Turun HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn sen asessorit W. Silfverberg ja Niilo Lempinen sekä apujäsen, notaari L. Hertzberg. Esittelijänä toimi notaari N. H. Wiklund. Hertzberg halusi hyljätä syytteen, koska kyseisen »uskonnollisia käsitteitä koskettelevan kuvauksen tarkoituksena ilmeisesti oli vain tehostaa pa. esityksen tendenssinä olevaa, erinäisiin sotilaallisiin olosuhteisiin kohdistuvaa ivaa». Silfverberg ja Lempinen olivat tuomitsemisen kannalla. Päätökseksi tuli, että Vala tuomittiin jumalanpilkasta 2 kk:ksi vankeuteen.

Tämän uuden tuomion johdosta Elmer Diktonius kirjoitti 30. 8. 35 Arbetarbladetissa: »... kun seuraavan kerran tapaamme skandinaavisia ystäviämme, täytyy meidän punastua Suomen uudesta kulttuuriskandaalista vielä pahemmin kuin ennen. Koskahan asianomaiset oppivat ymmärtämään, että heidän kommelluksensa eivät koske ainoastaan heitä itseään, vaan koko sitä kansaa, jota he niin hämmästyttävällä tavalla ohjaavat.»

Ruotsin Social-Demokraten puolestaan kirjoitti 29. 8. 35: »Turun HO:n päätös on ahdistava ilmaus Suomen lisääntyvästä fasistisesta barbarisoitumisesta.» Saman lehden pakinoitsija kirjoitti asiasta 2. 9. 35 seuraavaan tapaan pilaillen: »Meidän Herramme ei ilmeisesti ole huomannut kunniansa pilautuvan niissä kahdessakymmenessä maassa, joitten kielille kirja on käännetty, mutta kun hän sai nähdä Bieglerin hullunkurisen unen suomeksi, hän lähetti nimismiehen kääntäjän kimppuun. Tai ehkäpä nimismies juoksi syyttämään kysymättä ensin meidän Herraltamme lupaa siihen. Tuomioistuin paikkasi, otettuaan ensin puolen vuoden miettimisajan, Isä Jumalan kunnian tuomitsemalla kääntäjän

kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen ja niin kristinusko on pelastettu Suomessa ja suomeksi. Sillä ruotsiksi myydään kirjaa vielä entistä hurjemmin.» Kirjan ruotsalaista laitosta myytiin tosiaankin noina aikoina yksistään Helsingin kahdessa johtavassa kirjakaupassa n. 1.500 kpl.

Suomen eduskunnassakin käsiteltiin asiaa 2. 9. 35. Toimittaja Yrjö Räisänen osoitti silloin monin esimerkein, että oikeistolehtien kirjoittelua käsiteltiin meillä paljon lempeämmin kuin vasemmistolehtien. Oikeusministeriö puuttui aniharvoin ensinmainittujen räikeisiinkin kirjoituksiin ja jos se joskus sen teki, niin antoivat asianomaiset tuomioistuimet tavallisesti vapauttavan päätöksen. Toimittaja R. Sventorzetski (nykyään Svento) puolestaan lausui: »Tulenkantajien vaino on viime aikoina ollut myös ilmeinen ja se sai minusta enemmän koomillisen kuin traagillisen leiman silloin, kun lehteä syytettiin ja toimittajaa rangaistiin siitä, että siinä on ollut kansainvälisesti tunnetun teoksen 'Kunnon sotilas Shvejkin' lainauksia.»

Marraskuussa 1935 maisteri P. O. Barck kirjoitti asiasta laajalti Nya-Argus lehdessä. Hän myönsi, että määrätyissä olosuhteissa saattoi olla syytä rajoittaa painovapautta, ja jatkoi sitten: »Mutta on luonnollisesti olemassa ääretön ero päivän poliittisella kiihoituksella ja sillä vapaalla aatteellisella väittelyllä, jota käydään älymystön piirissä. ... Kuitenkin korkeat viranomaiset hämmästyttävät meitä tekemällä yhä uudistuvia poliisihyökkäyksiä juuri aatteellisen keskustelun ja sivistyselämän alueille, sanomalehtikirjailijain ja kaunokirjailijain joukkoon. Lisäksi nämä hyökkäykset kohdistetaan radikaaleihin ja kansanvaltaisiin kirjailijoihin, siis sellaisiin, jotka kannattavat siihen käsitemaailmaan kuuluvia aatteita, joihin demokraattinen yhteiskunta nojautuu. Taantumuksellista ja demokratian vastaista propagandaa häiritään sensijaan paljon vähemmän. ... Kunnon sotamies Shvejk pannaan syytteeseen samaan aikaan, kun sinimusta kansanyllyttäjä saa kulkea vapaalla jalalla. ... on jotain vikaa sel-

laisessa demokratiassa, joka käsittää itsepuolustuksensa tällä tavalla.»

Vala valitti HO:n päätöksestä. KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset G. Idestam, Onni Petäys, M. Hovila ja O. Möller. Esittelijänä toimi notaari Magnus Gadd. KKO julisti päätöksensä 20. 2. 36 ja oli se vapauttava. Ensin aiottiin tämä todeta aivan lyhyesti, mutta sitten arveltiin kuitenkin, että olisi ehkä varovaisinta tarkemmin selostaa, miksei kadetti Bieglerin unta voitu pitää jumalanpilkkana. Päätöksen lopullinen muoto sisältääkin verrattain laajat perustelut, ennenkuin päädytään Valan vapauttamiseen, »koska tuon luvun, huomioonottaen, että sen samoin kuin koko teoksenkin tarkoituksellisuutena on erinäisissä sotilaallisissa olosuhteissa vallitsevien epäkohtien ivaaminen, ei voida katsoa sisältävän Jumalan pilkkaamista.»

Tuomion tultua tunnetuksi Svenska Pressen kirjoitti 24. 2. 36: »Tuomiota tullaan epäilemättä tervehtimään tyydytyksellä kaikissa niissä piireissä, joissa kummasteltiin sitä tulkintaa, joka oli tullut syytteenalainen Shvejkin luvun osaksi, ... se ei ole mikään epämoraalinen teos eikä uskonnolle vihamielinen herjauskirja. Jos niin olisi asianlaita, niin silloinhan sen levittämistä varmastikin olisi pyritty estämään muissa maissa, joissa uskonnon harrastus on yleisempää ja voimakkaampaa kuin meillä. Ainoa poikkeus tässä suhteessa on natsilainen Saksa.»

Poltettiinko sotavanki roviolla?

Suomessa oli viime sotiin asti piirejä, jotka olivat kiinnostuneita Itä-Karjalaan joko kansallisista tai taloudellisista syistä. Monet seestymättömien yltiökansallisten tunteiden vallassa olevat henkilöt, erityisesti nuoren polven keskuudessa, haaveilivat karjalaisten »heimoveljien» asuma-alueiden liittämisestä Suomeen ollenkaan ottamatta huomioon historiallisia, maantieteellisiä ja poliittisia tosiseikkoja. Eräät talouspiirit taas, lähinnä puunjalostuskapitalistit, olisivat halunneet saada Itä-Karjalan rikkaat metsäalueet määräysvaltaansa osittain siksi, että olisivat tällöin voineet edullisesti lisätä omia raaka-ainevarastojaan, osittain myös siksi, että olisivat näin heikontaneet NL:n kilpailukykyä puutavarain viejänä, missä ominaisuudessa se vuosien kuluessa osoitti voivansa yhä enemmän sotkea suomalaisten viejien suunnitelmia.

Muudan näissä merkeissä järjestetyistä sissiretkistä pantiin alulle marraskuussa 1921 ja päättyi täydelliseen romahdukseen seuraavan vuoden helmikuun lopulla. Suomalaisten johtajana oli toimittaja Jalmari Takkinen, sissinimeltään Ilmarinen. Alunperin tämä valtausyritys sujui laskelmia heikommin. Itäkarjalaisten oma osanotto oli melko rajoitettu. Suomalaisia vapaaehtoisia saapui verrattain vähän, vain vajaat kolmesataa miestä. Tämä niukka tulos riippui osittain siitä, että yhä laajemmat piirit kansamme keskuudessa olivat alkaneet omaksua vähemmän vihamielisen ja enemmän asiallisen suhtautumisen NL:oon, osittain taas sisäministeri Rita-

vuoren jyrkästi kielteisestä asenteesta luvattomiin rajanylityksiin (vrt. edellä ss. 146—147).

Suomalaisista vapaaehtoisista oli suuri osa joko heiveröisiä ja sotilaallisesti täysin harjaantumattomia koululaisia ym. nuorukaisia tai sitten säännönmukaisesta yhteiskuntaelämästä irtautuneita seikkailija- ja irtolaistyyppejä, joiden moraalinen taso oli epäiltävä ja joiden luotettavuus muutenkin oli kyseenalainen, kuten Ilmarinen itse myöntää ko. sissiretkeä käsittelevässä kaksiosaisessa teoksessaan »Metsäsissipäällikön muistelmat». Kypsään ikään ehtineet vilpittömän vakaumuksen miehet olivat vapaaehtoisten joukossa harvalukuisena vähemmistönä.

Sisseillä oli aluksi rajoitettuja paikallisia menestyksiä sikäli, että he saivat valtaansa eräitä Suomen rajan läheisyydessä olevia Itä-Karjalan alueita. NL ei silloin ollut varannut näitä alueita varten mitään suurempia sotavoimia, jotka olisivat soveltuneet talvisodankäyntiin vähäteisillä korpiseuduilla. Sitä mukaa kuin venäläiset ehtivät koota ja keskittää Itä-Karjalassa päin olevat harvalukuiset joukkonsa, joutuivat sissit yhä ahtaammalle.

Ratkaisevimman iskunsa saivat sissit kuitenkin Kiimaseli Kiimaisjärven kirkonkylässä, jossa heillä oli esikuntansa varastoineen ja sairaanhoitokeskuksineen. Tuossa esikunnassa elettiin aika huolettomasti, koska katsottiin sen olevan aivan sivussa niistä kulkuteistä, joita venäläiset ehkä saattoivat käyttää. Pietarissa olevat nuoret suomalaiset kommunistit, lähinnä ne, jotka parhaillaan olivat kurssilaisina sotakoulussa, järjestivät kuitenkin kevyesti liikkuvan hiihtojoukon, joka tiettömien metsätaipaleitten halki riensi kohti Kiimasjärveä ja saapui sinne varhain aamulla 20. 1. 22 yllättäen täydellisesti paikalla olleet suomalaiset. Suuri osa esikunnan ja lääkintäpaikan henkilökuntaa pääsi suinpäin pakenemalla omien joukkojensa luo, mutta kolmisenkymmentä itäkarjalaista sissiä joutui punaisten hiihtojoukon vangiksi. Tämä ei silti tuntenut asemaansa varmaksi keskellä sissien

miehittämää aluetta, vaan lähti vankeineen takaisin, yhtä kiireesti kuin oli tullutkin. Sen antama isku oli silti häirinnyt sissien suunnitelmia niin pahasti, että Kiimasjärven kahakkaa voidaan pitää koko sissiretken lopun alkuna. Ei kestänyt enää kauan tämän jälkeen, ennen kuin kaikki sissijoukot vetäytyivät kokonaan Suomen puolelle.

Jo mainitussa teoksessaan Ilmarinen Kiimasjärven kahakkaa selostaessaan mainitsee aivan ohimennen, että hiihtojoukot polttivat roviolla yhden vangeistaan. Ilmarinen ei kuitenkaan esitä poltetuksi väitetyn nimeä eikä muitakaan asian yksityiskohtia. Tämä niukkasanaisuus on sitäkin oudompaa, kun Ilmarinen teoksessaan yleensä tuo tarkoin esiin merkittävinä pitämiinsä tapahtumiin liittyvät yksityiskohdat. Eihän sotavangin polttaminen ole niin jokapäiväinen tapahtuma, että se kevyesti ohitetaan siinä tapauksessa, että siitä voitaisiin esittää varmoja ja tarkkoja tietoja. Ja Ilmarisella olisi pitänyt olla mahdollisuuksia saada poikkeuksellisesta tapahtumasta lisätietoja, ellei muuta niin uhrin nimi, sillä hän julkaisi teoksensa ko. osan vasta 1931, siis 9 vuoden kypsyttelyn jälkeen.

Marraskuussa 1934 EK sai pidätetyksi Kirkkonummella piileksineen Toivo Antikaisen. Tämä oli NL:oon v. 1918 siirtyneitä punaisia pakolaisia, joka siellä oli kohonnut erääksi SKP:n tärkeimmistä johtohenkilöistä. Hän oli saapunut Suomeen organisoimaan täkäläisten kommunistien toimintaa. Antikainen asetettiin Turun HO:ssa syytteeseen valtiopetoksesta. Hän ei yrittänytkään kiistää jäsenyyttään SKP:ssa eikä maanalaista toimintaansa Suomessa. Hän sai 8 v. kh-tuomion eikä edes valittanut siitä. Aluksi hän myös alistui siihen, että häneltä kiellettiin poliittisen vangin erikoisoikeudet sillä verukkeella, että hänet oli valtiopetoksen lisäksi tuomittu 6 kk:n vankeusrangaistukseen väärien henkilöllisyyspaperien käyttämisestä!

Penkoessaan Antikaisen menneisyyttä EK sai selville, että hän oli ollut Kiimasjärvelle yllätyshyökkäyksen tehneen hiih-

tojoukon päällikkö. Se sai tästä sen ajatuksen, että Antikainen voitaisiin ehkä asettaa syytteeseen myös sotavangin roviolla polttamisesta, siis suomalaisen murhasta. EK ryhtyikin heti tuumasta toimeen. Sivullisten on vaikea tietää EK:n vaikuttimia näin alkaneessa oudossa jutussa. Tuskinpa vaikuttimeksi riitti pelkkä halu maksaa vanhoja kalavelkoja henkilölle, joka oli huomattavasti myötävaikuttanut siihen, että eräiden suur-Suomi-seikkailijoiden suunnitelmat v. 1922 nolosti epäonnistuivat. Pikemminkin saattoi syynä olla halu suunnata lamaannuttava isku SKP:seen järjestämällä eräälle sen johtomiehistä mahdollisimman ankara rangaistus, vieläpä häpeällisenä pidetystä ei-poliittisesta rikoksesta. Aiheena saattoi myös olla halu näin neutralisoida se huono vaikutus, jonka II ja eritoten Mäntsälän kapina oli tehnyt laajoihin porvarillisiinkin piireihin. Ehkäpä mahdollisimman räikeästi lavastettu prosessi kommunistista johtomiestä vastaan voisi jälleen antaa tuulta oikeiston löysinä roikkuviin purjeisiin. Kenties houkutteli joitakin myös se ajatus, että jos NL:n puolustusvoimissa toiminut upseeri leimattaisiin sadistiseksi raakalaiseksi, lankeaisi tästä synkkä varjo koko sikäläisen järjestelmän yli.

EK otti jatkuvasti hoitaakseen kaikki tähän väitettyyn polttomurhaan liittyvät selvittelytehtävät, vaikka tällaisen ei-poliittisen rikosasian hoitaminen säännönmukaisesti kuuluu rikospoliisille.

Polttomurhan uhriksi väitettiin Antti Marjonientä Nivalasta. Tämä koulupoika oli vanhempiensa luvatta lähtenyt vv. 1921—22 sissiretkelle Itä-Karjalaan tovereinaan serkkunsä Hannes Marjoniemi ja muudan Toivo Salanne. Viimemainitut nuorukaiset olivat saaneet kylläkseen koko sotaretkestä jouduttuaan osallistumaan eräisiin tappiollisiin kahakoihin. He olivat jo tammikuun 20 päivän tienoilla palanneet kesken sissiretken takaisin kotipaikkakunnalleen ja olivat siellä heti kertoneet, että Marjoniemi oli kaatunut jouduttuaan tovereidensa kanssa yllätetyksi eräässä metsäpirtis-

sä. Nuorukaisten ilmoituksen perusteella *Nivalan kirkkoherra merkitsi heti kirkonkirjoihin Antti Marjoniemen kuolleeksi Itä-Karjalan taisteluissa 19. 1. 22 kaatuneena.* Tämä kuulutettiin myös Nivalan kirkossa jo 22. 1. 22. Antti Marjoniemen isä ei kuitenkaan ollut vakuuttunut siitä, että hänen poikansa todella oli saanut surmansa, vaan ylläpiti mielessään toivoa, että Antti oli vain haavoittuneena jäänyt hangelle ja oli ehkä sitten venäläisten käsiin joutuneena saanut tarpeellista hoitoa ja parantunut. Tässä toivossa Marjoniemen isä oli jopa pyytänyt Suomen ulkoasiainministeriötä tiedustelemaan Moskovassa, eikö hänen poikansa ehkä vielä ollut elossa NL:ssa sotavankina tai muussa ominaisuudessa. Tämä isän asennoituminen osoitti, että hänen korviinsa ei ollut kantautunut mitään tietoa siitä, että kerrottaisiin hänen poikansa tulleen poltetuksi.

EK ymmärsi, että kirkonkirjoissa oleva merkintä Marjoniemen kaatumisesta tulitaistelussa päivää ennen Kiimasjärven kahakkaa tekisi mahdottomaksi syyttää Antikaista sillä perusteella, että hän olisi poltattanut Marjoniemen mainittua kahakkaa seuranneena eli siis 20—21. 1. 22 välisenä yönä. Siksipä EK lähetti Nivalaan erään virkamiehensä, joka yhdessä paikkakunnan nimismiehen kanssa oli kääntynyt kirkkoherran puoleen ja *oli saanut tämän taivutetuksi korjaamaan kirkonkirjoissa olevaa merkintää Antti Marjoniemen kaatumisesta* siten, että hänet merkittiin murhatuksi Itä-Karjalassa tammikuussa 1922. Kaksi lakit. kand. E. Pekkalan asianajotoimiston edustajaa totesi tämän viralliseen asiakirjaan tehdyn muutoksen käydessään Antikaisen jutun johdosta Nivalassa, jonka kirkkoherra kertoi näille avoimesti, miksi muutos oli tehty, ja vahvisti myöhemmin virallisesti tämän ilmoituksensa.

Kun Antikainen oli saanut tuomionsa valtiopetoksesta, pyrki hänen sisarensa, rouva Toini Wälläri tapaamaan häntä Turun lääninvankilassa ja sai silloin kuulla, että hänet olikin siirretty Helsingin lääninvankilaan. Tämä epätavallinen siirto

teki rva Wällärin levottomaksi ja siksi hän järjesti HA V. Joutsenlahden perehtymään Antikaisen tapaukseen. Tällöin ilmeni, että murhasyyte oli jo määrätty käsiteltäväksi Kirkkonummen ja Siuntion KO:ssa 26. 3. 35. *Vaikka Joutsenlahti ilmoittautui Antikaisen puolustusasianajajaksi, ei häntä kuitenkaan päästetty tapaamaan tätä ennen kuin 25. 3., siis vain päivää ennen syytetyn asian esille tuloa.* Tällöin osoittautui, että *Antikainen itse ei vielä silloinkaan ollut saanut mitään ilmoitusta koko oikeusjutusta.* Ilmeisesti oli siis tarkoituksena ollut järjestää murhasyytteen käsittely siten, että Antikainen ei olisi voinut ennakolta ollenkaan valmistaa puolustustaan ja näin ollen olisi ollut mahdollisimman avuton oikeuden edessä. Joutsenlahden ei edes tällöin annettu tutustua siihenastisiin poliisitutkintopöytäkirjoihin eikä muuhunkaan syyteainehistoon.

Oikeuskansleri O. Huttunen oli oikeuskanslerinsihteerin Toivo Tarjanteen varmentamalla kirjelmällä määrännyt valtionsyyttäjä Arvid Plantingin syyttäjäksi jutussa. Tämä oli murhajutun ensimmäiseksi käsittelypäiväksi (26. 3. 35) antanut Helsingin Sanomille ennakollisen haastattelulausunnon, jossa hän väitti, että oli »saatu Antikaista vastaan kerätyksi niin paljon todistusainehistoa, että voidaan ilman muuta sanoa hänen olleen *käskijänä* edellä kerrottua kaameaa verityötä suoritettaessa». Planting ilmoitti haastattelunsa lopussa »uskovansa, että oikeus julistaa syytetylle hänen petomaisesta teostaan *kuolemantuomion,* sekä toivovansa että mainittu tuomio pannaan myös täytäntöön». *Oli ennenkuulumatonta, että syyttäjä näin yritti etukäteen julkisuudessa tehdä propagandaa määrätynlaisen tuomion puolesta* ja että hän saattoi suositella normaalioloissa liian julmana pidetyn kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanoa.

KO:n istunto oli Antikaisen jutussa poikkeuksellisesti järjestetty pidettäväksi Helsingin lääninvankilassa. Näitä istuntoja oli jutun ensimmäisessä vaiheessa neljänä päivänä,

nim. 26 ja 27. 3. sekä 27 ja 28. 4. 35. KO:n puheenjohtajana toimi kihlakunnantuomari, ent. HO-neuvos E. G. Wikberg.

Antikaisen ensimmäinen vastaväite koski KO:n toimivaltaa asiassa. Hän oli v:sta 1918 asunut NL:ssa ja oli tullut sen kansalaiseksi. Kyseessä oli siis rikos, jonka hän NL:n kansalaisena olisi tehnyt oman valtionsa alueella ja joka sitäpaitsi olisi tehty, kun Antikainen neuvostoupseerina täytti saamiaan sotilaallisia tehtäviä. *Häntä ei liioin nyt voitu syyttää Suomen kansalaisena,* sillä 17. 6. 27 annetun lain mukaan hän NL:n kansalaisena oli menettänyt Suomen kansalaisuuden. KO ei kiinnittänyt mitään huomiota näihin vastaväitteisiin.

EK oli järjestänyt Plantingin käytettäväksi lukuisia todistajia, joiden ensimmäisenä kuulustelijana oli yleensä toiminut sen virkailija Rusko Sihvonen. Useimmat näistä todistajista olivat Itä-Karjalan pakolaisia, jotka eivät vielä olleet päässeet Suomen kansalaisiksi ja jotka siis haluttaessa saatettiin karkoittaa maastamme. He olivat näin ollen kokonaan EK:n armoilla, sillä taisteltuaan NL:a vastaan he tietysti pelkäsivät saavansa kapinallisina ankaran rangaistuksen, mikäli joutuisivat takaisin sinne. Ja siinäkin tapauksessa, että heidän sallittiin edelleen jäädä Suomeen, riippui heidän toimeentulomahdollisuutensa täällä tietysti suuresti siitä, olivatko viranomaiset suopeita vai epäsuopeita heille. Näissä olosuhteissa olivat monet Itä-Karjalan pakolaisista jopa ryhtyneet EK:n tiedoittajiksi saavuttaakseen sen suosion.

Antikainen halusi jäävätä kaikki ne todistajat, jotka Itä-Karjalassa olivat taistelleet hänen joukkojaan vastaan, koska hän piti heitä ilmeisinä vihamiehinään. KO hylkäsi tämän jääviysväitteen.

Syyttäjän tärkein todistaja oli sahatyöläinen Ville Niemi, ent. Vasilij Remsujeff Itä-Karjalasta. Tämä kertoi joutuneensa Kiimasjärven kahakassa Antikaisen joukkojen vangiksi yhdessä Antti Marjoniemen kanssa. Kahakan päätyttyä Antikainen oli joukkoineen alkanut paluuretkensä. Ensimmäi-

nen yö oli vietetty nuotioiden ääressä. Marjoniemi oli tällöin poltettu kuoliaaksi nuotiolla.

Niemi oli ensin esittänyt kertomuksensa kahdessa EK:n kuulustelussa ja sitten kolmannen kerran KO:ssa. *Kullakin kerralla hänen kertomuksensa vaihteli olennaisissa kohdissa.* Ensimmäisellä kerralla Niemi kertoi, että *heti, kun oli majoituttu* nuotioiden ääreen, Antikainen alkoi puhua uhkaavasti Marjoniemestä. Antikaisen määräyksestä *neljä* sotilasta sitten toi Marjoniemen hänen kuulusteltavakseen. Kuulustelun jälkeen Antikainen käski sotilaidensa »paistaa» Marjoniemen. Nämä olivat tällöin kivääreissään olevilla pistimillä lävistäneet Marjoniemen reidet ja käsivarret ja olivat sitten kiväärien varassa nostaneet hänet nuotioon, missä Marjoniemi huusi ja vaikeroi 10 minuuttia. Tämän tapahtuessa *muut vangit olivat aluksi olleet niin lähellä nuotiota, että olivat nähneet kaiken,* mutta Marjoniemen vielä viruessa nuotiolla vietiin heidät hiukan sivummalle, joten Niemi ei enää voinut nähdä, mitä ruumiille tehtiin.

Toisella kerralla Niemi kertoi, että nuotioiden ääressä vietetyn *yön jälkeen* vangit komennettiin parijonoon polkemaan tietä kuormastolle. Yksi Antikaisen sotilaista kävi tällöin hakemassa Marjoniemen muiden vankien joukosta päällikkönsä luo kuulusteltavaksi. Niemi oli vankijoukon loppupäässä ja saattoi näin *jo liikkeelle jouduttuaan* vielä kuulla, miten Antikainen alkoi kuulustelunsa, sekä sitten nähdä, miten Marjoniemi neljän pistimen varassa nostettiin nuotiolle. Tällä kertaa ei Niemi kuitenkaan enää kuullut Antikaisen antavan sotilailleen mitään määräyksiä polttamisesta eikä myöskään kuullut huutoja tai vaikerruksia.

KO:ssa taas Niemi kertoi, että *Marjoniemi oli haettu vangeille varatulta nuotiolta* ja viety toisen nuotion ääreen, missä Antikainen oli sotilaineen.

Niemen eri kertomuksista on vielä syytä mainita, että hänen mukaansa nuotiot olivat 20—30 metrin etäisyydellä toisistaan. Taipaleelle lähdöstään huolimatta hän ilmoitti kuul-

leensa melkoisen osan Antikaisen toimeenpanemasta Marjoniemen kuulustelusta, joskin hän eri kerroilla selosti sen sanallista kulkua aika lailla eriävin tavoin.

Jo tässä on syytä huomauttaa, että miehen nostaminen maasta ilmaan kivääreihin kiinnitettyjen pistimien varassa ei ole mikään helppo temppu edes neljälle sotilaalle. Ei myöskään vaikuta todennäköiseltä, että vankijonossa kulkevien vihollisten sallittaisiin minuuttikaupalla katsella taaksepäin, mitä vastapuolen sotilaat liikkeelle lähtiessään tekevät leiripaikalla, tai kuunnella, miten nämä kuulustelevat jotain vankiaan. Missä määrin Niemen kertomukset löivät yhteen muiden todistajien selostusten kanssa, ilmenee jälempänä. Syyttäjällä oli vielä muitakin todistajia, jotka olivat olleet Antikaisen hiihtojoukon vankeina sinä yönä, jolloin Marjoniemen polttamisen olisi pitänyt tapahtua. Eräs näistä oli itäkarjalainen pakolainen Topi Vatanen. Hänkin esitti todistuksensa ensin kahdessa EK:n kuulustelussa ja sitten KO:ssa muutellen aina kertomustaan useissa yksityiskohdissa. Hän väitti Kiimasjärven kansakoululla hyvin tutustuneensa erääseen suomalaiseen nuorukaiseen, joka oli ollut siellä kauan sairaanhoidossa *jalkojensa paleltumisen vuoksi*. Kaikissa kuulusteluissa Vatanen nimitti tätä »hyvää tuttuaan» Marjamäeksi! Kun Vataselle sitten KO:ssa näytettiin Marjoniemen perheen valokuva, jossa Anttikin oli, ei hän tuntenut tätä kuvasta. Vatanen kertoi, että kun vangit olivat aamulla 21. 1. 22 lähteneet nuotiolta polkemaan tietä, hän kuuli tuskanhuutoja nuotion ääreltä. »Hetken kuluttua» hän sitten sai kuulla toisilta vankitovereiltaan, että Marjamäki oli heitetty nuotioon, ja kun tämä oli pyrkinyt sieltä pois, oli *kahdeksan* Antikaisen sotilasta useaan otteeseen pistimillä työntänyt hänet takaisin tuleen. Vatanen ei itse ollut lainkaan nähnyt polttamista, oli siitä vain kuullut. Vatanen mainitsi Antikaisen hiihtojoukon päällikköksi ja kertoi EK:n kuulustelussa, että tämä olisi *vankien lähtöhetkellä* määrännyt Marjamäen jäämään kanssaan nuotioiden ääreen. OK:ssa Vatanen

kuitenkin kertoi *jo yön aikana* joutuneensa erilleen Marjamäestä, joten ei ollut nähnyt, mihin Marjamäki oli jäänyt, kun Vatanen muiden vankien kanssa lähti liikkeelle. Ja kun Vataselle KO:ssa osoitettiin Antikaista, ei hän ollut varma siitä, oliko tämä sama mies kuin hiihtojoukkojen johtaja, mutta »oli tuntevinaan» tämän samaksi henkilöksi.

Kolmas vankien joukossa ollut itäkarjalainen todistaja oli Kalle Ivanoff. Häntäkin kuulusteltiin kahdesti EK:ssa ja sitten KO:ssa. Hän kertoi Marjamaa (!) nimisestä nuorukaisesta, joka olisi ollut hoidettavana sekä *haavoittumisensa* että jalkojensa paleltumisen takia. Aamuyössä 21. 1. komennettiin muut vangit lähtemään, mutta Marjamaa jäi yöpymispaikalle. Toisella kerralla Ivanoff muisti, että kaikki vangit olisi ensin pantu kahteen riviin ja vasta sitten muudan upseeri olisi eroittanut Marjamaan muiden joukosta. Kun muut vangit olivat edenneet vasta 50 m, kuului nuotiopaikalta surkeaa huutoa. Ivanoff ei nähnyt, mitä tapahtui, mutta kertoi silti heti »arvanneensa», että Marjamaa oli elävänä pantu nuotioon. Ivanoffkaan ei tuntenut Marjonientä hänen perhevalokuvastaan.

Mainittakoon sivumennen, että KO:ssa kaikki syyttäjän todistajat saivat olla samassa huoneessa, joten heillä oli halutessaan tilaisuus vertailla keskenään, mitä kukin tulisi kertomaan.

Syyttäjällä oli lisäksi monia todistajia, jotka olivat vain muilta kuulleet, että Antikaisen joukot olisivat polttaneet jonkun suomalaisen vangin. Nämä tiedot olivat usein melko epämääräisiä, jopa siinä määrin, ettei väitetystä uhristakaan aina ollut varmuutta. Yksityiskohtaisimmin kertoi näistä kuulopuheista Kiimasjärven kirkkoherra Mihail Ievanen (ent. Isojeff). Hänen mukaansa osa niistä kiimasjärveläisistä, jotka punaiset olivat pakoittaneet mukaansa paluumatkalleen hevosmiehiksi, oli tullut takaisin kolmen päivän kuluttua. Nämä hevosmiehet olivat kertoneet, että he olivat ensimmäisen *yön aikana* kuulleet punaisten ja vankien nuotioiden ää-

reltä tuskanhuutoja. *Hevosmiesten yöpymispaikka oli kuitenkin sen verran sivussa, etteivät he voineet nähdä mitään,* mutta otaksuivat, että punaiset kiduttivat vankejaan. *Hevosmiehet eivät kuitenkaan olleet koko matkan aikana kuulleet mitään jonkun vangin polttamisesta,* vaan oli Ievanen kuullut siitä vasta myöhemmin Suomen puolella. Ievanen mainitsi nimenomaan, että hevosmiesten matkassa oli ollut välskäri Muisin, joka myöhemmin esitti tärkeän todistuksen Antikaisen puolesta.

Toimittaja Takkinen kertoi saaneensa eräältä partiolta kirjallisen raportin Marjoniemen polttamisesta, mutta ei tiennyt lähempiä yksityiskohtia tapahtumasta.

Itäkarjalainen pakolainen Topi Kiviniemi, ent. Trohkim Stepanoff, oli EK:n palveluksessa vakoojana ja oli tässä ominaisuudessa käynyt Itä-Karjalassa elokuussa 1922 ja toistamiseen heinäkuussa 1923. EK:lle esittämänsä kertomuksen mukaan hän oli ensimmäisellä kerralla joutunut kulkemaan juuri sitä tietä, mitä pitkin Antikaisen joukot olivat tehneet paluumatkansa. Todistaja oli näiden ensimmäisellä yöpymispaikalla havainnut *yhden* vanhan nuotiosijan ja löysi siitä, tarkemmin katsoessaan, ihmisen luita, jotka olivat irrallaan pieninä kappaleita ja niin hiiltyneinä, että ne koskettaessa yleensä hajosivat. KO:ssa hän kertoi löytäneensä kyseiseltä paikalta *6 tai 7* nuotion jätteet, jotka kaikki olivat n. 25 neliömetrin alueella. Kertomuksensa mukaan hän oli löytänyt ko. nuotioiden sijat vielä toisellakin käynnillään ja myös silloin havainnut yhdessä niistä jätteitä ihmisen luista.

Näissä kertomuksissa eivät oudoksuta vain suuresti eroavat tiedot nuotioiden lukumäärästä, vaan myös maininta, että 6 tai 7 nuotiota oli voinut mahtua 25 neliömetrin alalla — kyllä niiden nuotioiden ääressä oleilevat olisivat korventuneet puolelta jos toiseltakin! Miksi muuten Kiviniemi molemmilla matkoillaan Itä-Karjalaan kävi juuri kyseisellä nuotiopaikalla, joka oli aivan asumattomalla seudulla?

Itäkarjalainen pakolainen Juho Viitasaari, ent. Ivan Feodoroff, kertoi myös olleensa Antikaisen vankien joukossa, mutta ei ollut nähnyt, mitä nuotion ääreen jääneelle suomalaispojalle tehtiin, eikä myöskään ollut kuullut nuotiolta mitään huutoa. Hänen mukaansa *vankien keskuuteen levisi vasta myöhemmin tieto, että suomalainen vanki olisi poltettu.* Kun Viitasaarelle näytettiin Antikaisen kuvaa, kielsi hän koskaan nähneensä sen näköistä henkilöä. Nimenomaan hän mainitsi, ettei hän ollut nähnyt Antikaista nuotiotulilla. On merkille pantavaa, että kukaan vankien tai hevosmiesten joukossa ei todistanut nähneensä samaa kuin Niemi.

Antikaista vastaan esiintyi todistajana myös V. K. Sihlman Suojärveltä. Tämä oli ollut neuvostoliittolaisena tullimiehenä Vuokkiniemellä. Sissijoukkojen saapuessa hän oli siirtynyt Petroskoihin, jossa kertomansa mukaan myöhemmin oli kuullut Antikaisen eräässä sotilailleen järjestetyssä juhlassa julkisesti ylvästelevän sillä, että oli polttanut nuotiolla erään valkoisen suomalaisen. Kuulijoiden joukossa olisi ollut mm. Edvard Gylling. Maaliskuussa 1922 Sihlman oli Leningradissa kuullut Antikaisen pitävän punaupseerikoululla eräässä juhlassa puheen, jossa tämä jälleen kehui polttaneensa erään valkoisen suomalaisen. Antikainen kiisti heti tämän todistuksen ilmoittaen, että häntä olisi NL:ssa upseerina ankarasti rangaistu sellaisesta teosta. Voidaan lisätä, että kaikki, mitä tiedetään Gyllingistä, tekee perin epätodennäköiseksi, että hän olisi voimakkaasti reagoimatta kuullut ylvästelyä sotavangin polttamisesta.

Kiimasjärven suomalaisen sairaalan keittäjätär Aleksandra Marjaniemi, entinen Bogdanoff, kertoi, että Antti Marjonientä olisi hoidettu *keuhkokuumeen* takia, ja että hän olisi joutunut Antikaisen joukkojen vangiksi. Eräät muutkin todistajat kertoivat Marjoniemestä Kiimasjärven sairaalassa, mutta ylimalkaisesti ja keskenään ristiriitaisesti olennaisissakin kohdissa. Näiden todistajien kertomuksista ei siis saatu täyttä varmuutta siitä, oliko Antti Marjoniemi todella ollut

sairaalassa ja jos oli, niin mistä syystä. Täysin selväksi ei liioin tullut, oliko todistajien tarkoittama suomalaispoika sairaalasta paetessaan joutunut vangiksi, vaiko kaatunut. Ketään ei oltu jätetty sairaalaan.

Monet syyttäjän todistajista puhuivat itse asiassa epäsuorasti Antikaisen hyväksi. Kapteeni G. A. Svinhufvud oli ollut Kiimasjärvellä sissijoukkojen esikuntapäällikkönä ja sai tässä ominaisuudessa käsiinsä kaikki niitä koskevat raportit ja muut tiedot. Hän ei kuitenkaan tiennyt henkilökohtaisesti kertoa mitään Antti Marjoniemestä. Vasta myöhemmin hän oli Suomessa saanut kuulla, että venäläiset joukot olisivat polttamalla surmanneet jonkun Kiimasjärvellä vangiksi saamansa sissisotilaan.

Mikko Ostanainen, ent. Nikolai Borisoff, oli itäkarjalainen pakolainen, joka oli ollut komppanianpäällikkö sissijoukoissa ja oli ollut mukana Kiimasjärven kahakassa päästen kuitenkin pakenemaan. Hänen mukaansa *ei kukaan suomalainen ollut jäänyt Antikaisen joukkojen vangiksi.* Hän ei myöskään ollut kuullut mitään jonkun suomalaisen vangin polttamisesta ennenkuin vasta myöhemmin Suomessa, mutta ei tiennyt edes poltetuksi väitetyn nimeä.

Itäkarjalainen pakolainen Juho Kuusniemi, ent. Ivan Kläpikoff, oli niinikään toiminut komppanianpäällikkönä sissijoukoissa ja oli ollut mukana Kiimasjärvellä. Hänen mukaansa siellä oli ollut sairaalassa joku suomalainen poika, jonka oli kerrottu joutuneen Antikaisen joukkojen vangiksi. Mutta hän tiesi myös kertoa, että sissijoukoissa oli ollut muudan Vuokkiniemeltä kotoisin oleva, alkuaan Remsujeff niminen mies, joka käytti jotain Marjamäen tapaista nimeä ja joka oli toiminut erään pienen partijoukon päällikkönä.

Todistaja Paavo Ahava oli niinikään itäkarjalaisia pakolaisia. Hän tiesi vain kuulopuheiden mukaan, että muudan Marjoniemi niminen suomalainen vanki olisi tullut poltetuksi. Toisaalta oli hänkin tuntenut erään Remsujeff nimisen itäkarjalaisen sissin, joka oli käyttänyt jotain Marjoniemen

tai Marjomäen tapaista nimeä ja joka lienee joutunut venäläisten vangiksi ja ehkä myös surmatuksi.

Syyttäjän todistajiin kuului vielä Emil Nevalainen, joka oli ollut sotilaana Antikaisen joukoissa. Hänen mukaansa Antikainen oli pääjoukkoineen ollut verrattain *lähellä* vankeja ja kuormastoa (siis kuitenkin erillään näistä, Hn), mutta toisaalta hän vakuutti, ettei hän tiennyt mistään suomalaisesta vangista eikä liioin ollut huomannut ketään vankia kidutettavan tai surmattavan, eipä edes ollut kuullut puhuttavan mistään sellaisesta tapauksesta.

Jutun tässä vaiheessa oli ehditty saada vain muutama henkilö todistamaan Antikaisen puolesta. Todistaja Aapeli Räsänen oli ollut mukana Antikaisen joukoissa sotilaana, mutta oli sittemmin tullut tuomituksi 3 v:ksi Solovetskiin siitä, että oli ollut yhteydessä rajaseudulla asuviin suomalaisiin. Solovetskin vankilasta vapauduttuaan hän oli paennut Suomeen. Räsänen ei muistanut nähneensä Antikaisten vankien joukossa ketään suomalaista nuorukaista. Räsänen kertoi edelleen, että *vankikolonna pantiin sitä vartioivien sotilaiden kanssa kulkemaan edellä. Pääjoukko seurasi vasta pari tuntia myöhemmin. Antikainen oli pääjoukon mukana johtamassa sitä.* Pääjoukko joutui sivuuttamaan vankikolonnan yöpymispaikan, mutta ei siellä olevilla nuotiosijoilla ollut poltettua ruumista eikä sellaisen jäännöksiä. Antikaisen joukko ei koko retken aikana ollut surmannut ainoatakaan vankia.

Todistaja J. R. Laaksola oli ollut Antikaisen joukoissa joukkueenjohtajana, mutta oli sittemmin siirtynyt Suomeen. Hän ei muistanut nähneensä vankien joukossa ketään suomalaista poikaa. Paluumatkalle oli ensin lähetetty vankikolonna vartioineen sekä kuormasto. *Pääjoukko oli lähtenyt liikkeelle vasta paria tuntia myöhemmin. Antikainen ei koko aikana ollut poistunut pääjoukkonsa keskuudesta.* Todistaja oli jonkin matkan päästä sivuuttanut vankien yö-

pymisnuotiot, eikä tällöin ollut havainnut mitään ruumista tai sellaisen jäännöksiä.

Todistaja Mikael Valdajeff oli Itä-Karjalasta juuri tätä oikeudenkäyntiä varten saapunut myymälänhoitaja. Hän oli ollut sissien ajomiehenä Kiimasjärvellä. Antikaisen joukot olivat pidättäneet hänet, mutta laskeneet hänet sitten vapaaksi, koska hän silloin oli ollut vain keskenkasvuinen poika. Hänen hevosensa otettiin kuitenkin, ja silloin hän vapaaehtoisesti lähti mukaan ajaakseen itse hevostaan. Valdajeff esitti varsin täsmällisen todistuksen piirtäen mm. nuotioiden tarkan sijainnin. Todistajan mukaan *vangit vartioineen sekä kuormasto kulkivat ennen pääjoukkoa.* Hänen reessään oli muudan haavoittunut vanki sekä itäkarjalainen välskäri Muisin. Valdajeff ei ensimmäisenä yönä saanut lainkaan unta silmiinsä. Koko yön aikana hän ei huomannut, että vartiosotilaat olisivat puhuneet vankien kanssa, saati sitten sättineet näitä. Ketään vangeista ei pahoinpidelty. *Hän ei liioin nähnyt ketään suomalaista poikaa.* Kun aamuyössä lähdettiin liikkeelle, ei todistaja kuullut mitään hätähuutoja. Hän ei myöskään nähnyt ketään heitettävän tuleen eikä edes kuullut hätähuutoja. Kymmenen ajoneuvon kuormasto ajoi vasta vankien jälkeen, ja oli todistaja *viimeisenä* sen hevosmiehistä. Hänellä oli siis muita paremmat edellytykset nähdä kaikki, mitä yöpymispaikalla tapahtui vielä lähtöhetkellä. Hän pitikin aivan mahdottomana, että joku vangeista olisi voitu polttaa kuoliaaksi nuotiolla.

Antikainen esitti KO:lle kirjalliset valaehtoiset todistukset 14 entiseltä sotilaaltaan, jotka edelleenkin asuivat NL:ssa. Näiden todistusten mukaan ei Antikaisen joukoissa oltu tapettu ketään sotavankia eikä myöskään pahoinpidelty. Muutamien todistusten mukaan Antikainen oli nimenomaisesti kieltänyt sotavankien surmaamisen ja pahoinpitelyn. Parissa todistuksessa kuvattiin toisaalta tarkoin, miten valkoiset sissit olivat eräissä tapauksissa rääkäten murhanneet vangeiksi saamansa punaiset. Antikaisen silloinen adjutantti Simo

Susi tiesi lisäksi ilmoittaa, että eräällä metsäpirtillä oli yllätetty sissien partio, ja tällöin yksi näistä oli tullut ammutuksi yrittäessään paeta. Kaatuneen taskuissa olleiden papereiden mukaan olisi hänen nimensä ollut Marjamäki. Ehkä tämä oli sama Remsujeff-Marjamäki, josta todistajat Kuusniemi ja Ahava olivat kertoneet.

Antikainen tarjoutui kutsumaan mainittujen kirjallisten todistusten antajat KO:een valallisesti vahvistamaan ne. Syyttäjä Planting ilmoitti tällöin asettavansa kyseiset henkilöt syytteeseen valtiopetokseesta, jos he saapuisivat Suomeen. RL 1: 7 määrää kuitenkin nimenomaisesti, ettei ulkomailta Suomeen kutsuttuna vapaaehtoisesti todistajaksi saapuvaa henkilöä saada täällä asettaa syytteeseen aikaisemmin tekemästään rikoksesta, niin kauan kuin hän on maassamme ko. todistustehtävää varten. Planting ilmoitti vielä, että hän oli jo tiedustellut Suomen ulkoasiainministeriöltä, suostuisiko tämä ehkä antamaan NL:sta haastettaville todistajille turvaluvan, ja oli ministeriö vastannut kielteisesti, koska sen mukaan NL ei noudattaisi samantapaisissa tapauksissa vastavuoroisuutta. Planting väitti myös, että NL:ssa asuvat todistajat eivät edes voisi esittää luotettavia todistuksia, joten heidän jo antamillaan kirjallisilla todistuksilla ei ollut mitään todistusarvoa, ja sama tulisi asianlaita olemaan heidän suullistenkin kertomustensa suhteen. Tällainen syyttäjän ennakollisesti kielteinen asenne kokonaiseen todistajaryhmään oli oudoksuttavan poikkeuksellista, ja perustui ilmeisesti vain poliittisiin ennakkoluuloihin.

Jo mainittujen kirjallisten todistusten antajien lisäksi Antikainen tarjoutui hankkimaan NL:sta todistajikseen eräitä muitakin henkilöitä, kaikkiaan 23, sekä pyysi oikeuden päätöstä heidän kutsumisestaan anoen samalla lykkäystä tämän ja muun lisäselvityksen hankkimiseksi.

KO vetäytyi tällöin neuvottelemaan. Kaikki luulivat, että kyseessä oli pelkkä välipäätös lisätodistajien kutsumisesta ja lykkäyksestä. Kun KO:n jäsenet sitten palasivat neu-

vottelustaan istuntosaliin, niin HO-neuvos Wikberg odottamatta julistikin lopullisen päätöksen koko jutussa. *Tuomion julistaminen oli sitäkin yllättävämpää, kun yleinen syyttäjä ei ollut jättänyt asiaa päätettäväksi, ja kun Antikainen puolestaan oli pyytänyt lykkäystä painavilla perusteilla.*

Tämän KO:n 26. 4. 35 antaman päätöksen mukaan Antikainen oli »nuotiotulilla surmaamisen aikomuksessa vakain tuumin sotilaillaan heitättänyt Antti Marjoniemen tuleen sillä seurauksella, että Antti Marjoniemi oli kohta sen jälkeen kuollut», minkä vuoksi KO »harkitsee oikeaksi tuomita Toivo Antikaisen murhasta pidettäväksi elinkautensa kuritushuoneessa».

Näin ankaran tuomion tosiasiapohja oli lievästi sanoen hatara. Yksinpä väitetyn uhrin nimestä ja muista häntä koskevista henkilökohtaisista seikoista oli esitetty niin eriäviä lausuntoja että *säännönmukaisessa oikeudenkäynnissä ei olisi pidetty selvitettynä edes väitetyn polttouhrin henkilöllisyyttä.* Jos kuitenkin uhrin henkilöllisyys oli epäselvä, oli myös epätietoista, oliko hän edes Suomen kansalainen. Ellei hän ollut, niin mihin perustui KO:n tuomiovalta?

Vain yksi todistaja väitti nähneensä polttomurhan tapahtumisen, mutta hänenkin todistuksensa oli yksityiskohtien suhteen horjuva, osittain jopa epätodennäköinen. Kaksi muuta todistajaa kertoi ainoastaan kuulleensa hätähuutoja ja vaikerruksia voimatta nähdä, ken oli huutaja ja mitä hänelle tapahtui. Syytettyä vastaan oli tämän lisäksi esitetty eräitä toisen- tai kolmannenkäden kuulopuheita tai epämääräisiä indiisiotodisteita. Syytetyn puolesta oli kolme silminnäkijää esittänyt tarkan ja johdonmukaisen todistuksen, vastaavia kirjallisia todistuksia oli useita. Lisäksi oli monia syytetyn eduksi epäsuorasti vaikuttavia todistajalausuntoja.

OK 17: 33 säätää: »Kantajan tulee laillisesti näyttää kanteensa toteen; muuten olkoon vastaaja vapaa.» Pykälässä 20 säädetään täydentävästi: »Jos molemmilla puolilla on yhtä hyvät todistukset ja todistajat, niin olkoot ratkaisevia ne,

jotka vastaajaa puolustavat, sillä tuomarin tulee ennemmin vapauttaa kuin tuomita syypääksi.» Tähän lisäävät tuomarinohjeet: »Yhden puheiden mukaan älköön ketään tuomittako; jos asiat ovat niin hämärät, että totuutta ei voida saada ilmi, niin on syytetty päästettävä irti; jos asia on hämärä, niin pitää olla taipuvaisempi auttamaan syytettyä kuin syyttäjää.»

Antikainen ilmoitti heti valittavansa KO:n tuomiosta.

Myös Planting ilmoitti tyytymättömyytensä, koska hänen toivomaansa kuolemantuomiota ei oltu langetettu. Kirjelmässään hän mm. väitti: »Sotilastehtäviä Antikainen ei ole suorittanut surmatessaan Marjoniemen. Kysymyksessä on hänen yksilönä ja *suomalaisena kommunistina* tekemänsä murha». Antikaisen puolesta annetut todistukset hän yritti mitätöidä lausumalla: »Sellaisten henkilöiden kirjallisille todistuksille, jotka eivät ymmärrä valan arvoa tai joilla on kerrassaan väärä ajatus siitä taikka puoluekurin takia Neuvosto-Venäjällä asuvina eivät voi puhua vapaasti, mitä asiassa todella tietävät, ei voida mitään arvoa antaa. Tämän takia *kiellän oikeiksi kaikki ne todistukset, mitkä syytetty Antikainen e h k e n HO:lle annettavaan muistutuskirjelmäänsä liittää.*» Siis jo summassa etukäteen!

Saadessaan muutoksenhakuaan varten jäljennöksen KO:n pöytäkirjoista Antikainen saattoi todeta, että ne monin kohdin hänen vahingokseen melkoisesti poikkesivat niistä pikakirjoitusmuistiinpanoista, jotka hänen puolustuksensa toimesta oli laadittu oikeuden istuntojen kulusta. Antikainen perusteli sitten muutoksenhakuaan HO:een toimittamallaan laajalla ja painavia näkökohtia sisältävällä kirjelmällä. Mihinkään enempiin toimenpiteisiin ei puolustuksen taholla ryhdytty, sillä asianomaiset pitivät selviönä, että HO ilman muuta kumoaisi KO:n päätöksen.

HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvokset Knut Molin ja L. Lagercrantz sekä apujäsen, viskaali K. L. Wahn-

lund. Syyttäjänä toimi kanneviskaali O. Honka ja esittelijänä VT Y. Suontausta.

HO toimi varsin nopeasti antaen päätöksensä jo 1. 7. 35. Ensin HO hylkäsi Antikaisen pyynnön uusien todistajien kuulemisesta, »koskeivät nuo todistukset *asian selvitettyyn tilaan nähden* vaikuta asian päättymiseen.» HO vahvisti niinikään KO:n langettaman elinkautisen kh-tuomion.

Säännönmukaisissa oloissa ei ainoakaan hovioikeus Suomessa liene vahvistanut murhasta annettua elinkautista tuomiota näin hataran todistusainehiston perusteella. Ainakaan ei murhaa koskevissa epäselvissä tapauksissa koskaan ole kieltäydytty ottamasta vastaan tarjottuja lisätodisteita. Vertaansa vailla olevaa itsetiedotonta irvokkuutta sisältyikin väitteeseen, ettei todisteita enää tarvittu »asian selvitettyyn tilaan nähden.»

Sekä Antikainen että Planting valittivat HO:n päätöksestä. Planting halusi edelleenkin kuolemanrangaistusta tuomitulle. Apulaisoikeuskansleri C. G. Möller antoi oikeuskanslerinsihteeri T. Tarjanteen varmentamassa kirjelmässä määräykseen Plantingin muutoksenhaun toimittamisesta perille KKO:een.

HO:n tuomio osoitti, ettei KO:n päätös ollut mikään alioikeuden satunnainen erehdys, vaan että oikeuslaitoksenkin piirissä voitiin saada laajaa kannatusta yritykselle polttomerkitä muudan SKP:n johtomiehistä ja samalla kostaa miehelle, joka oli suuresti myötävaikuttanut vv. 1921—22 NL:a vastaan toimeenpannun sissiretken epäonnistumiseen. Havaittuaan tämän puolustus ryhtyi tarmokkaaseen toimintaan laajalla rintamalla. Se järjesti avukseen arvovaltaisia ulkomaisia lakimiehiä, joista tiettävästi kaikki paitsi G. Branting olivat porvarillisiin puolueisiin lukeutuvia.

Ruotsalainen asianajaja A. Rydling lähti henkilökohtaisesti Kiimasjärvelle hankkimaan lisää todistuksia sekä tutustumaan paikallisiin olosuhteisiin. Varovaisuuden vuoksi kääntyi hän asiassa ensin oikeusministeri Serlachiuksen puoleen selittääkseen tälle matkansa tarkoituksen. Serlachius ilmoitti

tällöin, ettei Suomen virallisilla piireillä ollut mitään sitä vastaan, että Rydling näin koetti hankkia lisää selvyyttä asiaan. Kun Rydling sitten palasi Itä-Karjalasta *kaikki kauttakulkua varten tarpeelliset merkinnät passissaan* ja aikoi Rajajoen kautta matkustaa edelleen, pidättivät EK:n edustajat hänet siellä ja sulkivat yöksi vankikoppiin. Pidättäjät eivät tienneet ilmoittaa pidätyksen syytä ja kieltäytyivät välittämästä yhteyttä esimiehiinsä. He ilmoittivat lyhyesti saaneensa nimenomaisen määräyksen pidättää Rydlingin ja rajoittuvansa tämän käskyn täytäntöönpanemiseen. Seuraavana päivänä Rydling sitten palautettiin rajan yli takaisin NL:n puolelle. Hän matkusti tällöin oikopäätä Tallinnaan ja sieltä lentoteitse Malmille, josta aikoi toisella lentokoneella viipymättä jatkaa matkaansa Tukholmaan. Mutta Malmillakin EK oli vahtimassa häntä palauttaen hänet takaisin Tallinnaan. Sieltä hän onneksi pääsi heti laivalla matkustamaan suoraan Tukholmaan. Ruotsin Social-Demokraten teki näistä EK:n toimenpiteistä sen johtopäätöksen, että *näin koetettiin hidastuttaa Rydlingin työtä niin, ettei hän ajoissa ehtisi saada ainehistoaan KKO:een.*

Rydling oli toimeenpannut Kiimasjärvellä tapaamiensa todistajien kuulustelut varsin perinpohjaisesti. Kutakin asianomaista kuulusteltiin 3—5 tuntia. Tällöin oli läsnä kolme ruotsinmaalaista tulkkia, jotka osasivat sekä ruotsia että suomea (sikäläistä murretta). Havaittuaan, että EK teki kaikkensa vaikeuttaakseen näin kootun todistusainehiston käyttöä ja saatuaan lisäksi kuulla, että monissa Suomen lehdissä oli jatkettu Antikaista vastaan suuntautuvaa propagandaa ja että tällöin oli Plantingin kannan mukaisesti korostettu, miten mahdotonta NL:ssa olevien oli vapaasti kertoa totuutta, Rydling päätti järjestää tärkeimpien tapaamiensa todistajien kuulustelun Tukholmassa. Neljä näistä saapuikin Tukholmaan ollen siellä kuulusteltavina 16—20. 9. 35. Kuulustelijoina olivat Rydlingin lisäksi tunnetut ruotsalaiset asianajajat A. Hemming-Sjöberg ja Hugo Lindberg sekä ranska-

lainen asianajaja, edustajakamarin jäsen Etienne Milhaud. Nämä Tukholmankin kuulustelut suoritettiin perin tunnollisesti. Kutakin kuultiin erikseen ja tarvittaessa useampaan otteeseen sekä annettiin jokaisen itse varmentaa kuulustelupöytäkirjansa.

Tukholman kuulustelujen päätyttyä mainitut asianajajat laativat yhteisesti allekirjoittamansa lausunnon, jossa he mm. korostivat seuraavia seikkoja: Todistajat vaikuttivat luotettavilta ja esittivät kertomuksensa johdonmukaisesti ja täsmällisesti. Todistajien kertomukset olivat kaikissa olennaisissa seikoissa yhtäpitäviä. *Todistukset osoittivat, että Antti Marjoniemi ei ollut Antikaisen joukkojen mukanaan viemässä vankikolonnassa, ettei vankien leiripaikalla tapahtunut mitään murhaa ja ettei Antikainen itse ollut läsnä tällä leiripaikalla,* vaan oli pääjoukkonsa mukana paljon taaempana. Kahdella todistajista oli ollut parempi tilaisuus tarkata vankien leiripaikan tapahtumia nimenomaan lähtöhetkellä kuin syyttäjän päätodistajalla Niemellä. Leiritulet olivat sitäpaitsi sellaisia, ettei niissä edes olisi voitu Niemen kertomalla tavalla polttaa ketään kuoliaaksi.

Näistä todistajista on jo mainittu iäkäs sotilasvälskäri Feodor Muisin, joka ei osallistunut kummankaan taistelevan puolen sotatoimiin, mutta jonka ammattitaitoa molemmat käyttivät hyväkseen. Muisin kertoi olleensa KO:n todistajana esiintyneen Valdajeffin reessä. Toinen todistaja oli talonpoika Stepan Ivanoff. Hän ei myöskään ollut osallistunut taistelutoimintaan, mutta sekä valkoiset että punaiset olivat käyttäneet häntä ajomiehenä. Muisin ja Ivanoff kertoivat lähteneensä leiripaikalta vankikolonnan jälkeen, joten he saattoivat seurata silloisia tapahtumia nuotiotulen äärellä paremmin kuin sieltä aikaisemmin poistuneet vangit. He eivät olleet nähneet ketään vankia poltettavan. Molemmat nämä todistajat ilmoittivat myös, ettei Kiimasjärvellä yleensä oltu puhuttukaan mistään suomalaisen vangin polttamisesta. Eräistä muistakin todistuksista tuntui selviävän, että koko

kertomus vangin polttamisesta oli syntynyt vasta Suomen puolella. Tukholmassa kuulusteltuja todistajia olivat vielä Antikaisen adjutantti Simo Susi ja hänen joukkonsa sotilas Järvimäki. Molemmat kertoivat yhtäpitävästi, että Antikainen oli koko paluuretken ajan ollut pääjoukkonsa mukana, siis erillään vankeja ja kuormastoa kuljettavasta ryhmästä.

Rydling oli lisäksi Itä-Karjalassa kuulustellut Ivan Ivanov ja Matvejeff nimisiä talonpoikia, jotka olivat olleet Antikaisen vankikolonnassa, sekä Innijeviä, joka oli ollut hänen kuormastossaan ajomiehenä. Näiden kaikkien kertomukset tapahtumista olivat yhdenmukaisia Tukholmassa kuulusteltujen henkilöiden todistusten kanssa.

Edelleen oli hankittu Ruotsin krematorioviranomaisilta todistus, että rakovalkealla ei yleensäkään voida polttaa ihmistä niin perusteellisesti, että jäljelle jäisi vain helposti hajoavia luunkappaleita. Tuollainen nuotiotuli kehittää korkeintaan 300 asteen kuumuuden. Krematoriouunissakin tarvitaan ruumiin täydelliseen polttamiseen useamman tunnin aika, vaikka se kehittää 1.000—1.100 asteen kuumuuden.

Vielä oli hankittu Saksan valtakunnanoikeuden entiseltä presidentiltä Felix Hallelta lausunto, jossa tämä vakuuttavin perustein osoitti, että voimassaolevan kansainvälisen oikeuden mukaan ei valtio A voinut asettaa valtio B:n kansalaista edesvastuuseen siitä, minkä tämä oli tehnyt oman valtionsa alueella sen valtiovallan edustajana. Vielä vähemmän oli mahdollista asettaa toisen valtion puolustusvoimien jäsentä, esim. upseeria, edesvastuuseen siitä, minkä hän tässä ominaisuudessaan oli tehnyt. Samansuuntaisen muistion oli myös Milhaud laatinut. Lisättäköön tähän, että *ns. sotarikollistenkin rankaisemisen katsottiin aikaisemmin kuuluvan yksinomaan heidän omalle valtiolleen.* Vasta toisen maailmansodan yhteydessä liittoutuneet kansakunnat päättivät asiassa erityisesti tekemiensä sopimusten perusteella, että poikkeuksellisena toimenpiteenä voitaisiin sotarikollisten rankaisemi-

nen eräissä tapauksissa uskoa muiden valtioiden yhteisesti muodostamille erikoistuomioistuimille.

Antikainen puolestaan kiinnitti itse huomiota siihen, että Suomella oli vv. 1921—22 sissisodan perusteella sitäkin vähemmän oikeutta kohdistaa joitakin rangaistusvaatimuksia neuvostoupseeriin tämän NL:n alueella tekemien tekojen perusteella, kun maamme virallisesti oli kokonaan silloisten taistelujen ulkopuolella. Rafael Erich todisteli myös »Lakimies» lehdessä, v. 1922, s. 59, että Itä-Karjalan kansannousu oli, suomalaisten sissien osallistumisesta huolimatta, kokonaan NL:n sisäinen asia, kapinaan verrattava. Antikainen huomautti myös, että Suomen oikeuskanslerin kertomuksessa v:lta 1920 eduskunnalle oli mainittu tapaus, jossa erään suomalaisen vapaaehtoisjoukon upseerit olivat NL:n alueella ampuneet erään sotilaansa, suomalaisen koulupojan, koska otaksuivat tämän varastaneen. Pojan vanhemmat olivat vaatineet ko. upseereille edesvastuuta, mutta oikeuskansleri oli asettunut sille kannalle, että Suomen oikeuslaitoksen tuomiovalta ei ulottunut tuonlaisiin tapauksiin. Tämä kanta oli hyväksytty myös eduskunnassa. *Kun Suomessa ei siis voitu syyttää edes suomalaisia upseereita näiden NL:n alueella suorittamasta Suomen kansalaisen surmaamisesta, niin kuinka sitten täällä olisi voitu syyttää neuvostoupseeria vastaavasta teosta?* Oikeuskanslerin ratkaisu v:lta 1920 muodostikin mitä selvimmän ennakkotapauksen Antikaisen eduksi.

Antikainen huomautti myös, ettei KO:n pöytäkirjoihin ollut otettu kaikkea asiaan vaikuttavaa. Niinpä oli niissä jätetty mainitsematta lehtori Vihtori Järvisen todistus. Tämä oli ollut Metsäsissirykmentin esikunnan jäsen ja pääsi pakenemaan Kiimasjärveltä 20. 1. 22, mutta palasi takaisin jo seuraavana päivänä. Hän ei silloin ollut kuullut mitään Antikaisen joukkojen kurittomuudesta tai tihutöistä, vaikka hänen asemansa perusteella tietysti olisi pitänyt saada ennen muita kaikki sellaisia seikkoja koskevat raportit. Mar-

joniemen väitetystä murhasta hän sai kuulla vasta Suomeen palattuaan.

Rydling puolestaan toimitti KKO:lle oman muistionsa asiassa. Siinä hän mm. huomautti, että *Kiimasjärven ja Saarenpään välillä ei ollut mitään tietä,* vaikka todistaja Kiviniemi oli väittänyt kulkeneensa sellaista pitkin kahtena peräkkäisenä kesänä. Antikaisen joukkojen käyttämä reitti oli käytettävissä vain talvella, sillä se oli kulkenut osittain jään yli ja muissa kohdin halki asumattomien korpien. Kesällä saattoi Kiimasjärveltä päästä Saarenpäähän maata myöten vain käyttämällä aivan toisia reittejä. Mitään suoraa tieyhteyttä ei mainitun kahden paikan välillä ollut, eipä edes polkua. *Kiviniemen koko todistus oli näin ollen vailla tosiasiallista pohjaa.* Rydling mainitsi myös Antikaisen kirjoittaneen retkestään kirjan »Neuvosto-Karjalan puolesta». Tässä jo vuosia ennen nyt käsiteltävää juttua laatimassaan kuvauksessa retkensä kulusta Antikainen selvästi kertoi koko paluumatkan kuluessa johtaneensa pääjoukkoaan. Hän ei myöskään maininnut kirjassaan mitään siitä, että hänellä olisi ollut joku suomalainen vanki, mutta puhui kyllä itäkarjalaisista vangeistaan. Vielä huomautti Rydling, että Antikaisella oli kaikkiaan ollut 30 vankia, mutta näistä ei kukaan muu ollut nähnyt samaa kuin Niemi. Rydlingin loppupäätelmä oli, että *Antikaisen puolesta voitiin esittää viiden jäävittömän todistajan tarkat ja yhtäpitävät lausunnot* myöhemmin mainittava Matvejeff kuudentena sekä lisäksi useiden Antikaisen omien sotilaiden ja upseerien samaan suuntaan käyvät lausunnot, kun sensijaan *syyttäjä saattoi esittää yhden ainoan silminnäkijän, joka kertomuksessaan oli osoittautunut horjuvaksi ja epätarkaksi.*

Rydling oudoksui myös sitä, että Planting yleisenä syyttäjänä saattoi samalla esiintyä Marjoniemen vanhempien asiamiehenä vaatien näiden nimissä Antikaiselta korvauksia.

Antikaisen juttu oli alunperin herättänyt suurta huomiota myös ulkomailla, ei vain kommunistisissa piireissä, vaan

muissakin. Monet huomattavat sos.demokraattiset tai vapaamieliset lehdet julkaisivat siitä sekä uutisia että toimituksellisia arvosteluja. Nämä ulkomaiset lehdet oudoksuivat etenkin sitä, että syytetyn tarjoamia lisätodistuksia ei ollut otettu vastaan.

Antikaisen juttuun kiinnitettiin huomiota myös eduskunnassa. Sos.dem. kansanedustajat Aleksi Aaltonen, K. H. Wiik ja Hannes Ryömä tekivät sisäministeri Puhakalle kyselyn, jossa mainittiin puolustusasianajajien Brantingin ja Rydlingin työtä vaikeutetun ja tiedusteltiin, ken oli vastuussa Rydlingin pidätyksestä Rajajoella. Puhakka ilmoitti 22. 10. 35 antamassaan vastauksessa, että EK:n päällikkö Riekki oli järjestänyt ko. pidätyksen, ja esitti samalla joukon anteeksipyynnöltä vaikuttavia selittelyjä.

Asian käsittelyyn KKO:ssa osallistuivat oikeusneuvokset J. Nordgren, W. Andersin, J. B. Stenström, A. Gylling, O. Laurila, A. Ekholm ja O. Voipio. Esittelijänä toimi oikeussihteeri F. Jaatinen. KKO antoi päätöksensä 4. 11. 35 ja palautti siinä koko jutun KO:n uudelleen käsiteltäväksi, koska »lisäselvitystä asiaan todenäköisesti on saatavissa Antikaisen ilmoittamain henkilöiden todistuksista». KKO:n käsitys jo saaduista ja vielä saatavista todistuksista oli siis olennaisesti toinen kuin HO:n.

KKO:n päätöksen perusteella järjestivät viranomaisemme RL 1: 7 mukaisen turvaluvan NL:sta kutsuttaville todistajille, jottei näiden tarvitsisi pelätä, että Planting uhkauksensa mukaisesti ryhtyisi joihinkin omavaltaisiin toimenpiteisiin heidän asettamisekseen syytteeseen.

Tällä välin Joutsenlahti oli saanut Kemistä tietoja, jotka saattoivat syyttäjän päätodistajan Ville Niemen kertomukset entistä oudompaan valoon. Niemi oli jossain tilaisuudessa humalapäissään itse kertonut, ettei hän ollut koskaan ollut Antikaisen vankina, mutta että silti oli aina valmis esittämään halutut todistukset »hyvän asian vuoksi». Muudan pakolainen Elias Vihtasaari puolestaan oli kertonut Kemissä,

että hän oli ollut Kiimasjärven koululla yhdessä Niemen kanssa, kun Antikaisen hiihtojoukko hyökkäsi, mutta olivat he molemmat päässeet pakenemaan. Työmies Lauri Lagerbom oli tiedoittanut nämä puheet Joutsenlahdelle. Seurauksena oli, että EK *pidätti* 29. 11. 35 Lagerbomin ja myös mainitun Vihtasaaren sekä näitä tietoja ympäristössään levitelleet Suomen kansalaiset Matti Kemin, Ville Kotajärven, Ollankedon ja Pekkolan. Pidätykset tapahtuivat muka kuulusteluja varten. Säännönmukaisesti korkeintaan itse rikoksentekijät pidätetään kuulusteluja varten. *Aivan sivullisten todistajien pidättäminen oli outo uutuus. Uutta oli myös se, että EK edelleenkin aivan yksinään hoiteli tätä murhajuttua rikospoliisin lainkaan puuttumatta siihen.* EK päästi kyllä Lagerbomin pian vapaaksi, mutta ilmoitti hänelle uhkaavassa sävyssä vielä jatkavansa kuulusteluja määräpäivänä myöhemmin. Juuri tuota uutta kuulustelua varten määrättynä päivänä Lagerbom kuitenkin löydettiin metsästä roikkumassa kuolleena puun oksasta nuora kaulassa. Tapahtuma jäi hämäräksi, mutta olosuhteet saattoivat kyllä viitata itsemurhaan. Lagerbom oli saanut valtiopetoksen valmistelusta monivuotisen tuomion ja oli päässyt ehdonalaiseen vapauteen, jonka menettäminen olisi merkinnyt uutta vankilaan joutumista pitkähköksi ajaksi. Hänellä oli näin ollen syytä kammoksua EK:n vihamielisyyden mahdollisia raskaita seurauksia. Muut mainitut henkilöt puolestaan varoivat EK:n pidätyksen jälkeen enää puhumasta mitään Niemelle epäedullista.

KKO:n palautuspäätös oli oikeastaan voimakas epäluottamuslause sekä KO:lle että HO:lle. Antikainen teki tästä ja kaikesta muusta KO:ssa tapahtuneesta sen johtopäätöksen, että HO-asessori Wikbergiä voitaisiin syyttää virkavirheestä ja kääntyikin tässä mielessä HO:n puoleen. Mutta eihän korppi korpin silmää noki. Olihan HO vahvistanut Wikbergin tuomion. Kuinka se siis olisi sen perusteella voinut nostaa virkasyytteen häntä vastaan?

Palautettuna Antikaisen asia tuli uudelleen esille KO:ssa 17. 12. 35. Antikainen yritti tällöin jäävätä Wikbergin sillä perusteella, että oli syyttänyt tätä virkavirheestä. KO, toisin sanoen Wikberg itse, hylkäsi kuitenkin tämän jääviväitteen sillä perusteella, että virkasyytettä ei ollut nostettu, joten siis Wikberg ei ollut Antikaisen riitapuoli.

Ensimmäisenä NL:ssa asuvana itäkarjalaisena todistajana saapui tällä kertaa muudan Matvejeff, joka oli ollut Antikaisen vankien joukossa. Rydlingin aikaisemmin Itä-Karjalassa järjestämässä kuulustelussa hän oli kertonut, ettei kyseisten vankien joukossa ollut ketään suomalaista ja ettei nuotiolla poltettu ketään vankia. IKL:n äänenkannattaja Ajan Suunta viittaili kuitenkin jo ennen KO:n istuntoa, ettei Matvejeff tulisi pysymään tässä todistuksessaan.

Oikeudessa Matvejeffin saattajana oli muudan neuvostolähetystön virkailija tulkkina, mutta tämä tietenkään ei voinut joka hetki pysyä hänen vieressään. Sivullisetkin saattoivat todeta, että heti, kun tulkki poistui hetkeksikään Matvejeffin luota tälle ja yleensäkin kaikille todistajille sekä muillekin yhteisesti varatussa huoneessa, monet itäkarjalaiset pakolaiset ja myös suomalaiset alkoivat parveilla tämän ympärillä esittäen hänelle kaikenlaisia uhkailuja. Järjestysvalta ei lainkaan puutunut näihin olosuhteisiin Matvejeffin olohuoneessa, vaikka nimenomaan oli luvattu kaikin tavoin suojata NL:sta saapuvia todistajia. Kutsuttuna KO:n eteen todistamaan Matvejeff alkoi ensin selostaa tapahtumia samaan suuntaan kuin oli niistä aikaisemmin kertonut, mutta silloin Wikberg kutsui hänen entisen komppanianpäällikkönsä Kuusniemen sisään istuntosaliin. Kun tämä asettui seisomaan Matvejeffin viereen, tuli tämä epävarmaksi ja alkoi sitten esittää uutta muunnosta kertomuksestaan. Epäröiden hän nyt kertoi kuulleensa nuotion luota hätähuutoja sekä myöhemmin saaneensa tietää, että Marjoniemi oli heitetty tuleen.

Istunnon jälkeen ei Matvejeff enää seurannut tulkkiaan, vaan lähti Kuusniemen kanssa pois ja oli seuraavan vuorokauden yhtämittaisesti tämän seurassa. Kuusniemi antoi hänelle rahaakin ilmoittaen, että ne olivat peräisin EK:n jo mainitulta virkailijalta Rusko Sihvoselta. Sitten Matvejeff yhtäkkiä palasi jälleen NL:n lähetystöön ilmoittaen päässeensä karkaamaan häntä jatkuvasti vartioineen Kuusniemen käsistä. Matvejeff ilmoitti olleensa jo niin epätoivoissaan heikkoudestaan ja sillä Antikaiselle aiheuttamastaan vahingosta, että hän oli suunnitellut itsemurhaa ja oli kirjoittanut passinsa kanteen testamenttinsa, jonka mukaan hän jätti kellonsa tälle muistoksi. Lähetystön vaatimuksesta oikeuskanslerinsihteeri Toivo Tarjanne sitten kuulusteli Matvejeffia, joka kertoi olleensa todistajien huoneessa niin kovan painostuksen alaisena muiden, yleensä entisten sissitoveriensa taholta, että oli taipunut ja antanut halutun todistuksen liittyen sitten näiden seuraan, mutta oli katunut tätä ja oli tilaisuuden tarjoutuessa karannut ahdistajiensa käsistä. Matvejeffin tällöin nimeltä mainitsemien uhkailijoiden joukossa oli mm. muutamia syyttäjän todistajista.

Juttu lykättiin, koska tiedossa oli vielä eräitä todistajia NL:sta. Tällä välin sattui uusi yllätys. Joutsenlahti pidätettiin ja suljettiin Kammion hermosairaalaan. *Hänen ei sallittu sieltä käsin ottaa pyytämäänsä yhteyttä edes omaan lääkäriinsä.* Yleensäkin koetettiin tämä Joutsenlahden pakkointernointi salata kaikilta ulkopuolisilta. Hänen poissaollessaan pantiin hänen kotonaan toimeen täydellinen kotitarkastus. Tieto näistä tapahtumista oli kuitenkin jollain tavoin päässyt vuotamaan ulkomaille asti, sillä Manchester Guardian Englannissa ja Social-Demokraten Ruotsissa julkaisivat siitä uutisen hälyyttävässä muodossa tiedustellen, mikä oli Antikaisen puolustusasianajajan salaperäisen katoamisen takana? Tällöin Joutsenlahti vapautettiin Kammiosta yhtä äkillisesti kuin oli sinne otettukin. Hänelle ilmoitettiin, että hänen ent. vaimonsa olisi aikaansaanut pidätyksen

maksamattoman elatusavun perusteella (?!) ja että sen olisi järjestänyt muudan lakimies kahden lääkärin avulla.

Todistajien kuulustelusta KO:ssa mainittakoon vielä, että jo mainittu Sihlman, joka oli väittänyt Antikaisen kahdessa juhlapuheessaan itse ylvästelleen Marjoniemen polttamisella, koetti nyt tukea tätä väitettään ilmoittamalla, että toinen näistä puheista oli julkaistu eräässä paikallisessa lehdessä juhlan selostuksen yhteydessä. Kun kyseinen lehden numero sittemmin toimitettiin KO:hon, ilmeni siitä kuitenkin, ettei Antikainen ollut pitänyt mitään sentapaista puhetta.

Kaikki NL:sta kutsutut todistajat eivät saapuneet, mutta ne, jotka tulivat, esiintyivät yhdenmukaisesti Antikaisen eduksi. Antikainen pyysi, että poisjääneiden sijaan kutsuttaisiin NL:sta vielä kolme uutta todistajaa. Kyseiset kolme uutta todistajaa olivat jo olleet aikeissa lähteä Suomeen, mutta maamme Leningradissa oleva pääkonsuli oli ilmoittanut heille, että hän voi antaa heille turvaluvan ainoastaan siinä tapauksessa, että KO kutsui heidät todistajiksi. NL puolestaan ilmoitti, ettei se sallisi heidän matkustaa Suomeen ilman turvalupaa. KO päätti kuitenkin olla kutsumatta näitä Antikaisen ehdottamia uusia todistajia.

Muista todistajista mainittakoon vielä, että KO:n edessä muudan heistä kertoi, miten häntä kuulustellut EK:n virkailija oli uhannut häntä kuritushuoneella, ellei hän todistaisi EK:n haluamalla tavalla. Kuulustelija ei kieltänyt tapausta, vaan tyytyi ainoastaan väittämään, ettei hänen puheensa ollut tarkoitettu uhkaukseksi.

Antikaisen puolustus jätti vielä oikeudelle jäljennöksen rikoskemisti U. H. Purasen eräässä toisessa jutussa (Tuovinen —Rautiainen) 19. 6. 34 antamasta todistuksesta, jonka mukaan täysikasvuinen ihminen ei voi kokonaan palaa rovion tulessa. Edelleen jätettiin KO:lle anatomian professorien Väinö Lassilan ja Göran Hjelmmanin yhteisesti laatima, samansisältöinen todistus. Niinikään esitettiin ruotsalaisen oikeuslääkeopin professorin Einar Sjövallin ja Tukholman

II kaupunginlääkärin G. Hultqvistin allekirjoittama todistus, jonka mukaan ihmistä ei voida nuotiolla polttaa yhden yön kuluessa niin, että hänestä olisi ½ vuotta myöhemmin jäljellä vain vähäisiä jätteitä. Kaikki nämä arvovaltaisten asiantuntijoiden kirjalliset todistukset osoittivat, että Kiviniemen kertomus ei voinut olla tosi.

KO julisti uuden päätöksensä asiassa 28. 5. 36. *Vaikka Antikaista vastaan ei oltu voitu esittää mitään olennaisia uusia todistuksia ja vaikka hänen puolestaan oli esitetty melkoisesti uutta, painavaa todistusainehistoa, niin KO tuomitsi hänet uudelleen elinkaudeksi kh:seen murhasta.*

Kun asia sitten joutui HO:een, osallistuivat sen käsittelyyn HO-asessorit W. Weckström ja K. Vähä-Kirvelä sekä apujäsen, viskaali G. Rosenberg. HO antoi päätöksensä 18. 9. 36. Siinä hylättiin ensin tarjotut lisäselvitykset tarpeettomina ja selitettiin sitten, että Antikainen oli »vallannut Kiimasjärven kylän ja siellä ottanut vangiksi Marjoniemen, oli seuraavana yönä paluumatkallaan Kiimasjärveltä sanotussa neuvostotasavallassa niinikään olevaan Saarenpään kylän ... nuotiotulilla surmaamisen aikomuksessa, vakain tuumin, sotilaillaan heitättänyt Marjoniemen tuleen seurauksin, että Marjoniemi oli kohta kuollut. Tämän vuoksi HO on RL 21: 1 nojalla tuominnut T. A. Antikaisen murhasta pidettäväksi elinkautensa kh:ssa».

Antikainen haki muutosta tähän päätökseen, samoin Planting, joka edelleenkin vaati kuolemantuomiota.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset J. Nordgren, W. Andersin, J. B. Stenström, A. Gylling, O. Laurila ja A. Ekholm. Esittelijänä toimi oikeussihteeri F. Jaatinen. KKO katsoi 16. 3. 37 antamassaan päätöksessä »ettei ole esitetty syytä muuttaa HO:n päätöstä, joka siis jää pysyväksi.»

EK ja maan taantumukselliset piirit olivat näin voittaneet kommunistijohtajaa ja puna-armeijan voitollista upseeria vastaan tarmolla ajamansa jutun.

OIKEUS — se oli sensijaan jälleen kerran kärsinyt täydellisen tappion Suomessa.

Suomen oikeuslaitos ei siedä arvostelua edes porvarillisten ulkomaisten lehtien taholta

Eri maiden kommunistit, aivan erityisesti Suomesta kotoisin olevat kommunistit USA:ssa ja Kanadassa, mutta myös skandinavisten komm.puolueiden jäsenet seurasivat luonnollisesti innokkaalla asianharrastuksella Antikaisen jutun kulkua Suomessa. Myös laajat sosiaalidemokraattiset ja porvarilliset piirit useissa maissa olivat alunperin kiinnostuneet jutun vaiheista. Natsismin päästyä valtaan Saksassa oli taistelu demokraattisten ja totalitaaristen aatesuuntien välillä kiihtynyt kautta maailman. Siksipä demokraattiset piirit seurasivat entistä valppaammin kaikkia ilmiöitä, joita voitiin tulkita mielipidevainoiksi. Niiden mielestä oikeuslaitoksen alistaminen hallitsevien ryhmien tahdon täyttäjäksi merkitsi vaarallista askelta kohti totalitarismia.

Eritoten sen jälkeen, kun ll oli ilmestynyt poliittiselle näyttämöllemme, pidettiin Suomen demokraattisuutta muualla vähemmän selvänä kuin omassa maassamme. Ulkomaisissa totalitarismin vastaisissa piireissä arvioitiin tämän mukaisesti Antikaisen juttu eräänlaiseksi Suomen sisäisen suuntauksen osviitaksi. Monet ulkomaiset lehdet olivatkin järjestäneet omat kirjeenvaihtajansa tai muut edustajansa seuraamaan jutun käsittelyä sekä julkaisivat sitten siitä laajoja selostuksia ja omakohtaisia arvosteluja. Näissä ulkomaisissa selostuksissa esitettiin Antikaiselle edulliset seikat ja näkökohdat yleensä huomattavasti laajemmin kuin kotimaisessa

lehdistössämme, jonka valtaosa ensisijaisesti huomioi syyttäjän näkemyksen jutussa. A. Åhlströmin toimittama Arbetarbladet kirjoittikin 27. 4. 36: »Antikaisen jutun selostukset ovat viime aikoina olleet varsin yksipuolisia. Puolustuksen esittämät näkökohdat on säännöllisesti sivuutettu sanomalehdistössä, joka sitävastoin on halukkaasti uhrannut tilaa syyttäjän näkökohdille.»

Eräät muutkin täkäläiset sos.dem.lehdet suhtautuivat pidättyvästi jutun yleiseen lavastukseen, mutta ainoastaan viikkolehti Tulenkantajat antoi johdonmukaisesti etusijan Antikaisen puolustuksen esiintymiselle. Useimmiten se teki tämän siinä muodossa — ilmeisestikin silloisten olosuhteiden aiheuttamasta varovaisuudesta —, että julkaisi lainauksia ulkomaisten porvarillisten ja sos.dem. lehtien oikeusjuttua koskevista kirjoituksista. Esitettäköön seuraavassa eräitä kuvaavia näytteitä niiden ulkomaisten lehtien kirjoittelusta, joista Tulenkantajat julkaisi lainauksia.

Kun jutun käsittely KO:ssa oli alkanut, kirjoitti Ruotsin Social-Demokraten 6. 4. 35 otsakkeella »Oikeusjärjestyksen rajamailla» seuraavaa: »Suomen oikeuslaitos on tässä heittäytynyt tehtävään, joka tuskin voi tuottaa sille laakereita. Ainoa, mikä on voitettavissa, näyttää olevan 12 vuotta vanha revanshi epäonnistuneesta kapinanyrityksestä.»

Englannin työväenpuolueen pää-äänenkannattaja Daily Herald kirjoitti puolestaan: »Kaikki syyttäjän todistajat ovat olleet epävarmoja ja tuntuu siltä, että Suomi tekee itsensä syypääksi oikeudenkäytölliseen rikokseen, jos se julistaisi entisen komentajan syylliseksi.»

Kun KO oli antanut ensimmäisen tuomionsa, kirjoitti Englannin vapaamielisten päälehti Manchester Guardian asiasta pääkirjoituksen, jossa se ensin yleisesti totesi, että Suomessa käytettiin kommunisteja vastaan tavattoman nurjia ja barbaarisia menetelmiä, ja jatkoi sitten: »Antikainen on tuomittu elinkaudeksi kh:seen mielikuvituksellisesti keksitystä syytteestä, jonka yksinomaisena tarkoituksena on antaa ai-

nehistoa kiivaalle kommunismin vastaiselle kiihoitukselle. Koko oikeusjuttu on omiaan vain herättämään laajalti myötätuntoa sen uhria kohtaan.» Samassa lehdessä kirjoitti Helsingin yliopiston aikaisempi englanninkielen lehtori S. Silverman: »Antikaisen juttu voi olla käännekohta. — Jos hänen tuomionsa jätetään voimaan, kääntää Suomi selkänsä länsimaisille aatteille ja ihanteille ja lähtee taantumuksen tielle.»

Ruotsin Social-Demokraten puolestaan julkaisi silloin Brantingin kirjoituksen, jonka loppupäätelmänä oli: »On raskasta nähdä, miten yleinen natsilainen kulttuurirappio saa jalansijaa myös osittain demokraattisen Suomen oikeuslaitoksessa.» Samassa lehdessä julkaistiin myös haastattelu, jonka ranskalainen lakimies Milhaud antoi Suomesta tultuaan ja jossa hän mm. lausui: »Oikeudelliset olosuhteet Suomessa ovat ranskalaisesta näköpiiristä katsoen käsittämättömät. Tuntee voimakkaasti, että Suomi monessa suhteessa on joutunut saksalaisen natsismin vaikutuksen alaiseksi, että sen oikeuslaitos on joutunut poliittiseksi välikappaleeksi. ... Suomalaiset poliittiset oikeusjutut ovat eräissä suhteissa vielä enemmän kuohuttavia kuin saksalaiset. Eihän Leipzigin jutussa (valtiopäivätalon tuhopolttojuttu Löbbeä ja Dimitrovia vastaan, Hn) kieltäydytty kuulemasta syytetyn todistajia.»

Ruotsissa muodostettiin myös erityinen Antikaisen puolustuskomitea, joka mm. toimitti presidentti Svinhufvudille vastalausekirjelmän. Allekirjoittajista mainittakoon Eyvind Johnson.

Kun Antikaisen elinkautinen kh-tuomio oli ensi kerran vahvistettu HO:ssa, jyrkkeni ulkomaisten lehtien ja henkilöiden arvosteleva asenne. Manchester Guardianissa kirjoitti entinen parlamentin jäsen Ellen Wilkinson Suomessa käytyään: »Tuskin kukaan uskoo Antikaisen syylliseksi. ... Tuomion vahvistamista KKO:ssa katsottaisiin yksinkertai-

sesti fasististen voimien kasvavalla painostuksellaan saavuttamaksi voitoksi.»

Norjan silloinen hallituslehti Arbeiderbladet kirjoitti 14. 9. 35: »Tuomioistuin kieltäytyi kuulustelemasta Antikaisen todistajia, mikä on skandaali ja Suomen lain vastaista ... Juttu Antikaista vastaan on rikos kansainvälistä oikeutta vastaan, sillä hän oli venäläisen armeijan upseeri ja häntä syytettiin ja hänet tuomittiin sen tähden, että hän oli suorittanut sotilaallisia operatioita Venäjän alueella kapinallisia joukkoja vastaan.» Lehti huomautti sitten, että arvostelu ei kohdistunut Antikaisen valtiopetoksesta saamaan tuomioon, sekä jatkoi: »Nyt on kysymyksessä taistelu murhasta langetettua tuomiota vastaan. Ja tämä taistelu on taistelua suomalaista fasismia vastaan.»

Kun juttu palautettuna oli uudelleen KO:n käsiteltävänä, kirjoitti Ruotsin Social-Demokraten: »Syyttäjän tärkeimmät todistajat tuotiin vankilasta tai oli hiljattain vapautettu sieltä. Syyttäjän salaa NL:ssa käynyt vakooja-todistaja (Kiviniemi) väitti siellä tavanneensa yhden venäläisistä todistajista ja tämän sanoneen, että muudan mies poltettiin roviolla. Tuo venäläinen kielsi nyt edes nähneensä vakoojaa.»

Manchester Guardian julkaisi 18. 3. 36 oman kirjeenvaihtajansa selostuksen oikeudenkäynnistä. Sen loppupäätelmä kuului: »... koko juttu on propagandaa Neuvosto-Venäjää vastaan. Sivutarkoituksena on tukea sitä fasistien ajankohtaista vaatimusta, että kuolemanrangaistus on jälleen otettava käytäntöön. *Valtiollisen poliisin arvo on myös kysymyksessä, sillä juttu on pantu vireille sen aloitteesta.*»

Samoihin aikoihin jätti 2 Englannin ylähuoneen ja 12 alahuoneen jäsentä vastalausekirjelmän Suomen lähettiläälle Lontoossa. Kirjelmä julkaistiin mm. News Chronicle lehdessä. Tulenkantajat ilmoitti, ettei se tohdi julkaista siitä kuin eräitä otteita. Kirjelmässä esitettiin ensin ko. parlamentaarikkojen perusteltu käsitys jutun kulusta ja lausuttiin sitten: »Jos Antikaisen asiassa annetun päätöksen salli-

taan pysyä muuttumattomana, voimme varmuudella sanoa, että monet ihmiset Englannissa eivät voi tulevaisuudessa enää tuntea Suomea kohtaan samaa luottamusta ja uskoa kuin tähän asti.»

Vaikka Antikainen ja muut NL:ssa oleskelevat punaiset pakolaiset eivät enää olleetkaan Suomen kansalaisia, olivat he silti edelleen syntyperältään suomalaisia, joten heidän häpäisemisensä kohdistui viime kädessä koko kansaamme. Manchester Guardian kiinnitti huomiota tähän seikkaan kirjoittaen 26. 5. 36: »(Suomen) Fasisteille eivät punaiset emigrantit enää ole suomalaisia. Fasistiset ainekset ovat siten sokeita sille selvälle tosiseikalle, että punaisia emigrantteja vastaan tähdätyt syytökset barbarismista vahingoittavat koko Suomen kansan mainetta. Eräänä tuloksena Antikaisen jutusta on se, että edesvastuuttomat ainekset luovat uuden tarun nykyaikaisista hunneista 14 tai 15 vuotta sitten tapahtuneiksi kuviteltujen väkivaltajuttujen perusteella.»

KO:n julistettua toistamiseen Antikaisen syylliseksi murhaan kirjoitti Ruotsin Social-Demokraten 3. 6. 36: »Se mikä on tapahtunut Antikaista vastaan nostetun oikeusjutun yhteydessä, on vahingoittanut Suomen oikeuslaitoksen mainetta enemmän kuin mikään muu. ... syynä tapahtuneeseen on EK. Eritoten se on vastuussa kaikesta. ... Se, mikä on tapahtunut, osoittaa sellaista arvostelukyvyn puutetta ja piittaamattomuutta ihmiskohtaloista, että on vaikeata uskoa omia silmiään. ... On erittäin tärkeätä Skandinavian ja Suomen väliselle yhteisymmärrykselle, että Suomen vallanpitäjät estävät moisten oikeusskandaalien uudistumisen tulevaisuudessa. ... Suomen valtiollinen poliisi elää yhäkin vv. 1917—18 onnettoman sisällissodan mielialoissa.»

Kun vihdoin ulkomaille asti levisi tieto KKO:n lopullisesta langettavasta tuomiosta Antikaisen jutussa, kirjoitti sama Social-Demokraten 13. 5. 37 seuraavasti: »Antikaisen oikeusjuttu on yksi rengas natsien johtamassa maailmankatsomustaistelussa kommunismia ja NL:a vastaan. ... huoli-

matta Suomen demokraattisesta suuntautumisesta Skandinaviaan on Saksan propaganda saanut vahvan jalansijan Suomen virallisessa elämässä, eikä taantumuksellisten painostus suinkaan ole lakannut. ... Antikaisen jutun yhteydessä nousi syytettyä vastaan kaikki se viha, joka oli patoutunut kohtalokkaan sisällissodan aikana, kaikki se pelko, jota tunnettiin mahtavaa naapuria kohtaan. ... langettava tuomio Antikaisen jutussa merkitsi tappiota sille toivolle, joka on kohdistunut kansainväliseen oikeusjärjestykseen sekä luokkien ja kansojen välisten ristiriitojen tasoittamiseen.»

Kaikkia mainittuja ulkomaisia lehtiä ja monia muitakin, jotka kirjoittelivat arvosteltavasti Antikaisen jutusta, *saatiin vapaasti tuoda Suomeen ja täällä myydä tai muuten levittää.* Mutta kun Tulenkantajat julkaisi suomeksi käännettyjä otteita niiden kirjoituksista kansan laajojen kerrosten luettavaksi, oli tämä liikaa silloisen oikeusministeri E. J. Jatkolan mielestä. Ministeriönsä 15. 4. 36 päivätyllä kirjelmällä hän määräsi kaupunginviskaali Reino R. Lehdon nostamaan syytteen lehden julkaisijaa ja toimittajaa Erkki Valaa vastaan »kiihoituslain rikkomisesta» sekä alistamaan RO:n ratkaistavaksi, eikö Tulenkantajat lehteä olisi lakkautettava, koska sen »palstoilla jatkuvasti ja järjestelmällisesti on halvennettu tuomioistuimia sekä voimassa-olevaa valtio- ja yhteiskuntajärjestystä». Ministeriön kirjelmän mukaan Valan »julkaistessaan edellämainittuja kirjoituksia myös on täytynyt olla täysin tietoinen niiden totuudenvastaisesta ja harhaanjohtavasta sisällöstä» ja »oli niiden julkaisemisen tarkoituksenakin ilmeisesti ollut laillisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen, tuomioistuimien ja julkisten viranomaisten halventaminen ja loukkaaminen».

Syytteen aiheeksi ilmoitettiin kaikkiaan 10 otetta Daily Heraldista, Arbeiderbladetista (Oslo), Social-Demokratenista (Tukholma), Manchester Guardianista, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidningenista sekä New Statesman and Nationista (engl. aikakauslehti) sekä lisäksi 2 kohtaa Tu-

lenkantajien toimituksellisissa kirjoituksissa. Toisessa viimemainituista tehtiin KKO:n palautuspäätöksestä seuraavanlainen johtopäätös: »... KO:n maaliskuussa jälleen ryhtyessä asian käsittelyä jatkamaan pitäisi siis tällöin oikeuden perusteiksi olla käytettävissä tosiasioita aikaisempien mielikuvitelmien, kuulopuheitten sekä satujen asemasta.» Toinen lehden omista reunamerkinnöistä sisälsi kehoituksen huomioida Antikaisen jutun ulkopoliittinen arkaluontoisuus.

Meikäläinen Arbetarbladet ilmoitti oitis suhtautuvansa epäillen kyseiseen syytteeseen kirjoittaen 27. 4. 36: »Kun näkee tämän loistavan luettelon (ulkomaisista lehdistä), niin käsittää, ettei oikeusministeri Jatkola ryhtynyt erityisen viisaaseen toimenpiteeseen nostaessaan tämän syytteen.... kaikki yllämainitut lehdet saavat tietää, että niiden kirjoitukset Antikaisen asiassa ovat aiheuttaneet painokanteen Suomessa. Ja silloin tulee uusia kommentaareja meidän oikeuslaitoksestamme ja maan poliittisista olosuhteista, lausuntoja, jotka tuskin ovat imartelevia.»

Manchester Guardian kirjoittikin jo 25. 4. 36: »Tulenkantajat on epäilemättä enemmän kuin mikään muu lehti paljastanut Suomessa harjoitetun natsipropagandan. Sen lakkauttaminen merkitsisi sen vuoksi taantumuksellisten voimien selvää voittoa. On kiintoisaa nähdä, voiko syyttäjä saada aikaan lehden lakkauttamisen niin, että *maan aktiivisimmilta vapaamielisiltä riistetään heidän äänenkannattajansa äskettäin alkaneessa vaalitaistelussa.*» Silloin oli todellakin edessä v 1936 tärkeät eduskuntavaalit. Manchester Guardian palasi vielä asiaan 29. 4. 36 kirjoittaen: »... Onko Suomen taantumuksellisen lapuanliikkeen ja Uuden Saksan vaikutus niin suuri, että me emme ennenpitkää voi pitää Suomea samalla sivistystasolla olevana maana, kuin ovat sen skandinaaviset naapurit. Oireet ovat pahaenteiset. Pahaennustavin on oikeudenkäynti, joka on nostettu suomalaista vapaamielistä viikkolehteä Tulenkantajia vastaan. ... Tulenkantajat on ollut oikeassa antaessaan lukijainsa tietää

sellaista, minkä tietäminen ei ilmeisesti ole sallittua suurelle yleisölle Suomessa — nimittäin mitä ulkomaailma ajattelee Antikaisen oikeudenkäynnistä, joka uhkaa huomattavasti vahingoittaa Suomen mainetta. ... Jos tämän aikakausilehden rohkealle toimittajalle annettava tuomio tulee olemaan epäoikeudenmukainen, niin tuomituksi ei tule hän, vaan Suomi, varsinkin englantilaisten ystäviensä silmissä. ... Syytteen nostamista sanomalehteä vastaan sellaisilla perusteilla pidetään täällä askeleena fasismia kohti.»

Valan juttu oli ensi kerran esillä Helsingin RO:ssa 4. 6. 36. Asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvosmiehet Göran Leopold, puheenjohtajana ja A. Möller sekä notaari Å. Lilius. Syyttäjä Lehto esitti syytteensä ministeri Jatkolan ohjeiden mukaisesti. Lehto tehosti erityisesti, että Vala olisi levittänyt »perättömiä tietoja» ja esittänyt asioita »vääristellen». Lehto ei kuitenkaan yrittänytkään osoittaa, missä kohdissa Tulenkantajain tiedot olisivat olleet perättömiä tai siinä esitetyt lausunnot vääristeleviä. Asian ollessa uudelleen esillä toimi syyttäjänä HA Sakari Alanko. Hän yritti leimata ko. ulkomaisten lehtien kirjoitukset epäluotettaviksi jo sillä perusteella, että niiden edustajat olivat käyttäneet tulkkeina myös henkilöitä, jotka joskus vuosia aikaisemmin olivat saaneet rangaistuksen valtiopetoksen valmistelusta. Tuollaisia tulkkeinakin epäilyttäviksi leimattuja henkilöitä olivat mm. Eino Pekkala ja Niilo Wälläri, joista edellistä oli rangaistu SSTP I:tä ja STPP:tta sekä jälkimmäistä SSTP II:ta koskevien juttujen yhteydessä. On muuten huomattava, että tulkkien joukossa oli sellaisiakin henkilöitä, joista rikosrekisteri ei sisältänyt mitään merkintöjä.

Vastineessa RO:lle Vala puolestaan vetosi ensisijaisesti siihen, että kun KKO oli palauttanut Antikaisen jutun KO:een, oli perusteena ollut se, että viimemainitun oikeudenkäyntimenettely oli ollut puutteellinen, erittäinkin mitä tuli asiaan vaikuttavan todistusainehiston esille saamiseen. Kun Vala oli tehostanut KO:n käsittelytavan vajavaisuuksia todistus-

ten laadun ja niiden hankkimismenetelmien suhteen ja oli tehnyt tämänkin pääasiallisesti vain lainaamalla ulkomaisten lehtien lausuntoja asiassa, ei hän mielestään ollut rangaistusta ansaitsevalla tavalla halventanut oikeuslaitosta eikä muitakaan viranomaisia. Hänen käsityksensä mukaan jouduttaisiin sitäpaitsi vaarallisille poluille, jos vain syyttäjä saisi näkemyksensä julki lehdistössä, samalla kun puolustuksen näkökohtien julkinen esittäminen estettäisiin RL:n avulla.

Syyttäjä Alanko korosti vielä sitä, että syytteen aiheuttaneet kirjoitukset kohdistuivat ensisijaisesti EK:iin. Alanko tuli näin paljastaneeksi, että koko jutun takana itse asiassa oli enemmän EK:n pahasti himmentyneen maineen kirkastaminen kuin oikeuslaitoksemme kunnian puolustaminen.

RO antoi päätöksensä 30. 7. 36. Sen perustelujen mukaan Tulenkantajissa Antikaisen jutusta julkaistut kirjoitukset olivat »Suomen oloille ja oikeudenkäyntijärjestykselle täysin vieraiden tahi niitä ilkeästi halveksivien, *ilman vastuuta toimivien sanomalehtimiesten ja enemmän puolue- kuin lakimiehinä työskentelevien asianajajien* laatimat, ja sitäpaitsi keskeneräistä asiaa tarkoittavat väärät uutiset ja puolueelliset lausumat olivat omansa halventamaan hallitusta, julkisia viranomaisia ja yhteiskuntajärjestystä». Oli ainutlaatuista, että tuomioistuin esitti tällaisia, henkilökohtaisia letkauksia muistuttavia arviointeja sanomalehtimiehistä ja asianajajista, jotka omassa maassaan nauttivat yleistä arvonantoa. Tuo arvostelu ei muuten kohdistunut ainoastaan ulkomaisiin lehtimiehiin, vaan myös meikäläiseen Primus Nymaniin, joka toimi Manchester Guardian ja Daily Heraldin kirjeenvaihtajana. Merkille pantavaa oli, että *RO ei lainkaan täsmentänyt, missä kohden ko. uutiset sen mielestä olivat vääriä.*

RO kohdisti Valaankin helppohintaisen letkauksen lausumalla, että »lieventävänä asianhaarana on otettava huomioon syytetyn Valan yhteiskunnallisissa kysymyksissä osoittama

kehittymättömyys ja hänen herkkäuskoisuutensa». RO tuomitsi Valan »hallitusta, julkisia viranomaisia ja yhteiskuntajärjestystä halventavien esitysten jatketusta levittämisestä» kiihoituslain nojalla 4 kk:ksi vankeuteen. Se oli paljon painovapausrikoksesta! Paljonkohan RO olisi antanut, ellei se itse olisi vedonnut »lieventävään asianhaaraan»? Vaatimusta Tulenkantajien lakkauttamisesta RO ei kuitenkaan hyväksynyt.

Lehdon mielestä ei Valan saama rangaistus vielä ollut kyllin ankara, joten hän valitti. Myös Vala valitti.

Turun HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-asessorit C. A. Hastig, Håkan Grunér ja A. Renwall. Esittelijänä toimi notaari L. R. Hertzberg. Renwall vaati vankeusrangaistuksen korottamista 6 kk:ksi sekä lisäksi lehden lakkauttamista 3 kk:ksi. Grunér ja Hastig olivat myös valmiit korottamaan rangaistusta, mutta eivät hyväksyneet lehden lakkauttamista. HO:n 14. 10. 36 annetuksi päätökseksi tuli näin ollen, että Vala sai 6 kk., mutta lehteen ei koskettu.

Tästä päätöksestä vain Vala valitti. KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset J. B. Stenström, A. Gylling, M. Hovila, Knut Molin ja apujäsen, oikeussihteeri P. Kekomäki. Esittelijänä toimi oikeussihteeri F. Jaatinen. KKO antoi tuomionsa 7. 6. 37 ja vahvisti siinä HO:n päätöksen sellaisenaan.

On syytä panna merkille, että rangaistuksen aiheena olleet kirjoitukset suureksi osaksi kohdistuivat EK:n toimintaan. Kun sitten syksyllä 1936 ns. muistio-jutun yhteydessä kävi ilmi, että EK oli pyrkinyt leimaamaan monia porvarillisiinkin piireihin kuuluvia tunnettuja kansalaisia aina silloisen hallituksen erästä jäsentä myöten epäilyttäviksi kommunistien myötäjuoksijoiksi ja apureiksi, niin porvarillisissakin lehdissä lausuttiin EK:sta arvosteluja, joiden rinnalla Tulenkantajissa julkaistut olivat varsin lauhkeita (vrt. ss. 535—544). Kyseisten porvarillisten lehtien syyttämistä ei kuitenkaan ajateltukaan. Sensijaan asetti valtioneuvosto erityisen

komitean tutkimaan EK:n toimintatapoja ja laatimaan ehdotuksia niihin ehkä tarvittavista muutoksista. K. Kallion tämän jälkeen muodostama hallitus ryhtyi viipymättä toimenpiteisiin ns. kiihoituslain kumoamiseksi. Laki lakkasikin olemasta voimassa vuoden 1936 päättyessä. On huomattava, että KKO langetti Valalle vankeusrangaistuksen juuri kiihoituslain nojalla, mutta vasta kesäkuussa 1937, eli siis *runsaasti puoli vuotta lain kumoamisen jälkeen.* Oikeustieteessä on tosin esitetty sekin käsitys, että tällainen jo kumotun lain soveltaminen olisi oikea menettelytapa silloin, kun syytteenalainen teko on tehty sen vielä ollessa voimassa. Ja tässähän ko. artikkelit oli kirjoitettu ennen kiihoituslain kumoamista. Monet, meillä mm. Allan Serlachius, ovat kuitenkin sitä mieltä, että tällaisissa tapauksissa on käytettävä tuomiota annettaessa voimassa olevaa oikeutta, jos se johtaa lievempään rangaistukseen (Serlachius, Suomen rikosoikeuden oppikirja I, ss. 57—58). Kohtuuden kannalta olisikin epäilemättä tuntunut luonnolliselta, että KKO olisi jättänyt vahvistamatta rangaistuksen, joka oli Suomen oloissa harvinaisen korkea painovapausrikoksesta ja joka perustui jo kumottuun lainsäännökseen, tai että KKO olisi ainakin alentanut ko. rangaistuksen määrää.

Svenska Pressen kirjoitti kyseisestä tuomiosta otsakkeella »Ikävä muisto» seuraavaa: »RO:n ja HO:n tuomiot langetettiin ko. lain vielä ollessa voimassa, kun sitävastoin KKO:n tuomio on julistettu sen jälkeen, kun laki on lakannut olemasta voimassa. ... Mainittu tuomio muistuttaa eräästä synkästä kaudesta painovapautemme historiassa. ... Siinä (oikeusministeriön) kirjelmässä, jossa syytettä Tulenkantajia vastaan perusteltiin, pantiin pääpaino ulkomaisista lehdistä otettuihin sitaatteihin. Eivät siis lehden omat lausunnot, vaan lainaukset olivat rikollisena. ... siteeratuilla lehdillä on huomattava asema nykyajan lehdistössä. ... Tulenkantajille langetettu rangaistus on ankara.»

Ruotsin Social-Demokraten kirjoitti 13. 9. 37 tuomiosta se-

lostaen ensin aikaisempia arvostelujaan RO:n ja HO:n päätöksistä asiassa sekä jatkoi sitten: »Reaktio tätä tuomiota vastaan ei voi olla vähäisempi, kun muistetaan, että se on annettu lain nojalla, joka oli voimassa rikoksen tapahtuma-aikana, mutta joka oli tuomiota annettaessa jo kauan sitten menettänyt lain voimansa ja samalla myös tukensa kansan oikeustajussa, mikäli sillä koskaan on ollutkaan sellaista tukea. Epäilemättä kaikissa demokraattisissa Pohjolan maissa tunnettaisiin tyydytystä, jos Suomen valtionpäämies tekisi ainoan oikean johtopäätöksen, nim. puuttuisi asiaan ja armahtaisi tuomitun.»

Tällä välin presidentiksi valitulle Kalliolle jätettiinkin pian tämän jälkeen Valan armahtamista koskeva kirjelmä, jonka allekirjoittajina oli 27 tunnettua kansalaista, mm. F. E. Sillanpää, Yrjö Hirn, Zach. Castrén, Väinö Lassila, Gunnar Landtman, Arvo Linturi, Urho Toivola, Lauri Viljanen, Hagar Olsson ja R. Ölander. Kallio ei kuitenkaan myöntänyt pyydettyä armahdusta ja osoitti siten jälleen kerran, miten vihamielisesti hän suhtautui kaikkeen, mikä vähänkin vivahti vasemmistolaisuudelle. Ja kuitenkin olivat juuri vasemmistolaiset, myös Vala, voimiensa mukaan pyrkineet vaikuttamaan siihen suuntaan, ettei presidentiksi tulisi Svinhufvud, vaan joku muu, esim. juuri Kallio.

Korhosen jättiläisomaisuuden hävittäminen ja korvaamisvelvollisuuden välttäminen

Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina toimi Rantasalmen pitäjässä maanviljelijänä ja liikemiehenä Kaarlo Villiam Korhonen. Hän oli perinyt muutamia suuria maatiloja, joissa oli laajoja, kauan hakkuilta säästettyjä arvokkaita metsiä. Niiden lisäksi Korhonen osti itselleen eräitä maatiloja Rantasalmen ja Säämingin pitäjissä, mm. v. 1919 1.958 ha:n suuruisen Putkisalon 2,8 milj. mk:lla. — Jo tässä on syytä kehoittaa pitämään mielessä, että kyseisinä vuosina rahan ostoarvo oli ainakin 12, todennäköisesti 15 tai jopa 18 kertaa suurempi kuin nykyisin. — Lopulta Korhosella oli kaikkiaan 3.281 ha maata, pääasiallisesti hyväkuntoisia metsäalueita. Noiden metsien arvoa lisäsi se, että ne olivat lähellä rautatietä ja tai laajojen kuljetuskelpoisten vesistöjen äärellä. Korhosen maanviljelyskään ei ollut vähäinen. Hänellä oli v. 1921 17 hevosta ja 48 lypsävää lehmää sekä kymmenkunta hiehoa. Hänen kiinteistöihinsä kuului myös kaksi kesähuvilaa ja eräänä ajankohtana talo Savonlinnassa.

Jo v. 1918 oli metsänhoitaja Calamnius Korhosen perintötilojen metsiä varten laatimansa hoitosuunnitelman yhteydessä arvioinnut, että niissä oli 158.644 runkoa arvopuita. Hankittuaan lisää laajoja metsäalueita Korhonen harkitsi edullisimmaksi itse ryhtyä jalostamaan suuria puutavaramääriään ja perusti tässä tarkoituksessa Parkumäelle oman sahan.

Rahoittaakseen taloudellisia yrityksiään Korhonen joutui turvautumaan luottoon. Jo lunastaessaan itselleen sisarustensa osuuden perintötaloihinsa, hänen oli hankittava lainavaroja. Uusien kiinteistöjen ostot tapahtuivat niinikään osittain luottojen avulla. Niinpä jäi Putkisalon suuren tilan hinnasta melkoinen osa velaksi. Korhonen koetti kyllä hankkia käteisvaroja myymällä puutavaraa. Hän sitoutui toimittamaan rautatiehallitukselle suuren erän halkoja ja nosti siltä tämän hankintansa ennakkona 3 milj. mk. Hän teki muitakin puutavaran hankintasopimuksia koettaen saada niistä ennakkomaksuja. Juuri v. 1921 alkupuolella olivat kantohinnat poikkeuksellisen alhaiset. Korhonen joutui näin ollen yhä kipeämpään käteisvarojen puutteeseen. Siksipä hän lainaili rahoja, mistä sai, myös vekseleitä vastaan.

Kun Korhonen ei ollut tottunut näin suuriin ja laajoihin liiketoimiin, joutui hän suoranaisiin järjestelyvaikeuksiinkin. Hänen oli vaikeata pitää selvää kirjaa kaikista liiketoimistaan ja maksuistaan. Hän joutui yhä useammin viime tingassa ja hätäpäissään ikäänkuin syöksymään yhdestä asiasta toiseen. Näissä vaikeuksissaan hän kysyi neuvoa tunnetulta helsinkiläiseltä asianajajalta Eemeli Niemelältä, jota hän oli käyttänyt lakimiehenään. Tämä kehoitti Korhosta sopimaan jonkin pankin kanssa raha-asioidensa jatkuvasta järjestelystä sillä pohjalla, että ne ainakin pääasiallisesti keskitettäisiin kyseiseen pankkiin, ja että tämä saisi oikeuden tarkoin valvoa hänen koko liiketoimintaansa.

Korhonen oli siihen mennessä paljon käyttänyt Savo-Karjalan Osake-Pankkia (SKOP). Pankin pääkonttori oli Viipurissa. Haarakonttoreita sillä oli mm. Savonlinnassa ja Rantasalmella. Sen pääjohtajana oli silloin tunnettu oikeistopolitiikko ja sanomalehtimies K. N. Rantakari. Savonlinnan konttorin esimiehenä oli pankinjohtaja Heikki Ignatius. Näistä herroista Korhonen tunsi hyvin nimenomaan Ignatiuksen. Tämä harjoitti pankkitoimintansa ohella melkoista liiketoimintaa omissa nimissään. Niinpä oli Korhonen rahaa

tarvitessaan 15. 8. 21 myynyt hänelle talonsa Savonlinnassa 70.000 mk:lla ja toisen huviloistaan 15.000 mk:lla. Kumpikin hinta oli alhainen silloisissakin olosuhteissa. Kun Korhonen näin tunsi sekä SKOP:n että eräitä sen johtajista, päätti hän ehdottaa juuri sille yleistä rahoitussopimusta.

Voidakseen tehdä ehdotuksensa pankille asiallisella pohjalla Korhonen laati 1. 10. 21 päivätyn arvion omaisuudestaan. Sen mukaan *hänen kiinteistöjensä arvo oli silloistenkin laskusuhdanteiden vallitessa 12.051.415 mk* ja muun omaisuuden arvo 1.741.775 mk sekä hänen velkansa 3.461.178 mk, joten *hänen puhdas omaisuutensa oli 10.332.012 mk* — silloista rahaa! SKOP olikin valmis eräin ehdoin sopimaan Korhosen liiketoiminnan rahoittamisesta sillä pohjalla, että ne alistettaisiin pankin valvontaan. Eräs ehdoista oli, että Korhosen saha muodostettaisiin osakeyhtiöksi ja sen osakeenemmistö annettaisiin pankille *pantiksi*. Pankin taholla selitettiin, että tämä toimenpide tekisi Korhosen muille velkojille vaikeammaksi päästä käsiksi hänen omaisuuteensa. Korhonen perustikin Parkumäen Saha- ja Myllyosakeyhtiön (PMS Oy). Kun sahan puhdas omaisuus arvioitiin 800.000 markaksi, merkittiin yhtiön osakekannaksi 750 kpl 1.000 mk:n osaketta. Edelleen pankki vaati, että Korhonen selvittäisi suuren keskeneräisen halkohankintansa rautatiehallituksen kanssa. Korhonen saikin tämän asian sovittua siten, että rautatiehallitus itse hakkauttaisi vielä puuttuvat halkoerät hänen metsistään ja osittain ottaisi niiden vastineeksi tukkipuita. Näiden järjestelyjen ollessa vielä kesken Ignatius myi Korhosen nimissä 1.000 standarttia sahatavaraa Viipurin Saha OY:lle, jonka johdossa oli konsuli V. Sario.

Tämän jälkeen sovittiin SKOP:n ja Korhosen välisistä järjestelyistä lopullisesti 3. 11. 21. Korhonen puolestaan antoi pankille mainittuna päivänä allekirjoittamansa sopimuksen, jossa hän sitoutui mm. seuraavaan: »*Sittenkun SKOP on suostunut järjestämään niin hyvin minun kuin myöskin PMS Oy:n raha-asiat* ... sitoudun olemaan ryhtymättä il-

man pankin lupaa mihinkään taloudellista asemaani huonontaviin toimiin... ja suostun siihen, että ... *tarpeetonta irtaimistoa ja ylellisyystavaraa* saadaan harkinnan mukaan sopivalla tavalla muuttaa rahaksi ja käyttää rahat velkojeni maksuun» sekä edelleen, että »minun perheeni yksityisistä tuloista ja menoista pidetään tarkka kirjanpito pankin edustajan valvonnan alla». Lopuksi Korhonen vakuutti: »... pysytän tämän sitoumuksen voimassa vähintään 2 vuotta.» Hän sitoutui suorittamaan 500.000 mk:n suuruisen sopimussakon, ellei hän omalta osaltaan täyttäisi näin tekemäänsä sopimusta. Pankki ei antanut Korhoselle mitään vastaavaa kirjallista sitoumusta, mutta sensijaan vakuuttivat asiaa lähinnä hoitaneet Rantakari ja Ignatius suullisesti Korhoselle, että *pankki myöntäisi hänelle tarpeelliset lisäluotot,* niin että hän ei kyseisen rahoituskauden kestäessä joutuisi maksuvaikeuksiin eikä sellaisista ehkä aiheutuvan konkurssin uhan alaiseksi.

Korhonen luovutti SKOP:lle vakuudeksi tältä saatavistä luotoista PSM Oy:n kaikki osakkeet yhtä lukuunottamatta sekä erinäisiä muitakin osakkeita. Lisäksi hän antoi vakuudeksi osan maatilojensa irtaimistosta, myös joukon eläimiä. Kun pankki lain mukaan ei saanut ottaa tällaista irtaimistoa velan pantiksi, järjestettiin asia niin, että tekaistiin näennäinen kauppakirja. Sen mukaan Korhonen myi Ignatiukselle ko. irtaimiston, jonka arvoksi merkittiin 211.500 mk. Pankin piti alkajaisiksi antaa Korhoselle 1.200.000 mk:n konttokuranttilaina sekä avata hänen käytettäväkseen 300.000 mk:n kassakreditiivi. Viimemainitun luoton vakuudeksi Korhonen vielä antoi 4 kpl. yhteensä 450.000 suuruista kiinnitettyä velkakirjaa.

Korhosta näissä neuvotteluissa avustanut VT Niemelä halusi, että SKOP kirjallisesti määrittelisi kaikki velvollisuutensa sekä yleensäkin sitovasti ja tarkoin ilmoittaisi sen ja Korhosen väliset saamiset, velvoitteet ja vakuudet, mutta Rantakari torjui tämän vaatimuksen huomauttaen, etteivät

sovituntapaiset järjestelyt olleet tavallisia. Kaikissa tapauksissa ilmoitti Ignatius vielä joulukuun alussa 1921 Niemelälle, kun tämä Korhosen asioissa kääntyi pankin puoleen, että Korhonen edelleenkin oli kaiken pankin haltuun luovuttamansa omaisuuden omistaja, myös sen irtaimiston, joka kauppakirjan muodossa oli siirretty Ignatiuksen nimiin.

SKOP:n taholla suhtauduttiin ilmeisesti jo alunperin vähemmän muodollisesti ja tunnollisesti sen ja Korhosen välillä sovittuihin järjestelyihin. Niinpä pankki ei laatinut mitään inventaariota näin sen valvontaan joutuneesta omaisuudesta. Se ei liioin vaatinut Korhoselta mitään tiliä hänen menoistaan. Sallipa se Korhosen omin neuvoin hoitaa pari palstakauppaa ja joitakin muita vähäisiä liiketoimia. Ignatius otti myös jo 5. 11. 21 omiin nimiinsä erään Korhosen ja rautatiehallituksen välisen hankintasopimuksen, joka koski 760.000 mk:n halkoerää. Tämä hankinta oli sovittu erillisesti jo mainitusta 3 milj. mk:n hankinnasta. Tästä 760.000 mk:n hankinnasta saatava voitto joutui näin kokonaan Ignatiukselle, ei siis Korhoselle eikä myöskään SKOP:lle.

Pankin haltuun joutuneet PSM Oy:n osakkeet siirrettiin jo 12. 12. 21 sen eräille johtohenkilöille siten, että Rantakari, Ignatius ja VT Aarne Pajunen saivat kukin 225 kpl ja kultaseppä A. Porthan 74 kpl. Pajusen saamat osakkeet siirrettiin sitten 8. 3. 22 Porthanille, joka oli ollut Rantakarin uskottuna liikekumppanina jo silloin, kun tämä sisällissodan jälkeen oli toiminut rajakomendanttina harjoittaen erinäistä kauppaa maahamme saapuneiden venäläisten pakolaisten kalleuksilla. Mainitut herrat valitsivat myös itsensä PSM Oy:n uudeksi johtokunnaksi ja ilmoittivat tämän muutoksen kaupparekisteriin. Sahayhtiön tililtä suoritettiin silti vielä tämän jälkeenkin eräitä Korhosen henkilökohtaisia maksuja, mikä edellytti, että se todella oli vain pantin muodossa joutunut SKOP:n ja mainittujen herrojen hallintaan. Toisaalta PSM Oy sai Viipurin Saha Oy:lle myymästään puutavarasta ennakkona 2.050.000 mk, minkä summan SKOP 31. 12. 31

kuittasi saaduksi. Pankki ei antanut tästä huomattavasta summasta Korhoselle penniäkään, vaan merkitsi sen kokonaisuudessaan käytetyksi hänen luottojensa lyhennyksiin. *Käytännössä tämän olisi pitänyt merkitä, että Korhonen vapautui suuresta osasta velkojaan.*

Jo v. 1921 lopulla rautatiehallitus oli ryhtynyt hakkauttamaan Korhosen metsiä hänen kanssaan tehdyn 3 milj. mk:n hankintasopimuksen täyttämiseksi. Korhosen vaimo, Matilda Korhonen, sai eräiden myöhemmin hankkimiensa todistusten perusteella sen käsityksen, että valtionrautateiden eräät metsätyönjohtajat olivat tällöin kaadattaneet enemmän puita ja myös parempia puita, kuin olisi ollut asianmukaista. Samoihin aikoihin alettiin Korhosen metsiä kaataa myös PSM Oy:tä varten. SKOP oli nim. taivuttanut Korhosen tekemään sen hallintaan joutuneen sahayhtiön kanssa muodollisen sopimuksen, jonka mukaan hän luovutti yhtiölle metsistään kaikki ne arvopuut, jotka 6 m korkeudelta olivat 6 tuumaa tai enemmän. Hinnaksi oli määrätty 4 mk rungolta, mikä silloisissakin oloissa oli pilkkahinta, sillä sittemmin hankittujen arvioiden mukaan maksettiin niihin aikoihin samoilla seuduilla vastaavista rungoista 30—50 mk. Pari vuotta sitten tuollaisista rungoista saatettiin maksaa jopa 2.000—3.000 mk. Korhonen itse pitikin kauppaa pelkkänä kirjanpidollisena järjestelynä, koska hän oli sekä metsien että sahayhtiön omistaja. Tästä syystä hän myös aluksi tyytyi siihen, ettei edes tuota vähäistä hintaa suoritettu hänelle itselleen.

Eräät muutkin olisivat halunneet päästä käsiksi Korhosen metsiin. Hänelle Putkisalon tilan myynyt A. Ungern vaati maksamattoman kauppahinnan loppuosaa, jota SKOP ei ollut suorittanut. Kun Ungern pelkäsi, että muiden suorittamat laajat hakkuut Korhosen metsissä vähentäisivät hänen mahdollisuuksiaan puuttuvan maksun saantiin, hankki hän näitä metsiä koskevan myymis- ja hukkaamiskiellon. SKOP tahtoi kuitenkin jatkaa sille edullista metsänhakkuuta ja niin se

ryhtyi aivan erityisiin toimenpiteisiin, kuten myöhemmin hankitut todistukset osoittivat. Kun myymis- ja hukkaamiskiellon tiedoksiantaminen kuului nimismiehelle, käännyttiin pankin toimesta ko. tehtävää hoitavan vt. nimismiehen K. P. Tuomaisen puoleen ja tarjottiin tälle ilmaiset kyydit ja 400 mk päivärahaa jokaiselta päivältä, minkä tämä suorittaisi uloshakuja piirinsä syrjäseuduilla, niin että Ungern ei tavoittaisi häntä. Tuomainen kieltäytyi tällaisesta virkatehtäviensä vilpillisestä välttämisestä. Silloin pankki päätti huolehtia siitä, että kyseisen tiedoksiannon perilletuoja ei tavoittaisi ainakaan Korhosta itseään. Korhonen olikin jonkin aikaa poissa kotoaan. Rva Korhosen myöhemmin hankkimien tietojen mukaan olisi hra Korhonen tällöin jopa ollut muutamia päiviä eräänlaisessa pankin arestissa sen jossakin huoneistossa.

Vaikka Korhonen oli järjestänyt SKOP:lle kaikki sen haluamat mahdollisuudet hänen asioidensa onnistuneeseen hoitamiseen, ei hän päässyt rauhaan velkojiltaan, vaan ahdistelivat nämä häntä edelleenkin. Tästä päätellen *pankki ei ollutkaan suorittanut edes hänen lähinnä lankeavia velkojaan, vaikka oli saanut suuria hänelle kuuluvia tuloja, mm. jo mainitun 2 milj. mk:n ennakon Viipurin Saha Oy:ltä.* Korhonen ei itse pystynyt suorittamaan ainakaan mitään suurempia maksuja, sillä *SKOP:n kanssa tehty rahoitussopimus esti häntä hakemasta luottoja muualta.* Sitäpaitsi hän muodollisesti oli myynyt metsänsä pankin johtamalle PSM Oy:lle ja irtaimistonsa vastaavasti Ignatiukselle. Pankki ei kuitenkaan antanut hänelle tarvittavia lisäluottoja. Tässä tilanteessa Korhonen rupesi vaatimaan pankilta tilejä nähdäkseen, miten se oli hoitanut hänen omaisuuttaan, koska hänen rahalliset vaikeutensa jatkuivat huolimatta siitä, että puutavaran hinnat olivat nopeasti nousseet v. 1921 loppupuolelta alkaen. Kun pankki ei vähääkään välittänyt Korhosen toistuneista vaatimuksista, jotka koskivat lisäluottojen myöntämistä tai ainakin tilityksen antamista, haastoi hän

lopulta sen Viipurin RO:een antamaan selvityksen hoidossaan olleista kantajan raha-asioista. Tämä 10. 6. 22 päivätty haaste kohdistui käytännössä ensisijaisesti Rantakaria ja Ignatiusta vastaan, mutta viime kädessä se tietysti koski koko pankkia ja kaikkia sen takana olevia piirejä. Joutuessaan näin ristiriitaan SKOP:n kanssa Korhonen sai itse asiassa vastaansa monia vaikutusvaltaisia henkilöitä. Mainittakoon vain, että pankin hallintoneuvoston puheenjohtaja oli silloin VT Antti Hackzell ja sen jäsenenä HO-asessori E. W. Sopanen, joka oli kihlakunnantuomarina juuri Rantasalmen ym. pitäjien tuomiokunnassa.

Heti kun SKOP oli saanut Korhosen haasteen, päätti se ehkäistä hänen puhevaltansa kaikissa asioissa, jotka koskivat hänen omaisuuttaan, järjestämällä hänet konkurssiin. Jo 20. 7. 22 haki vähäinen Savo-Karjalan Mylly Oy Korhosta konkurssiin Rantasalmen KO:ssa. Tämä vaatimus perustui vain 43.573 mk:n suuruiseen saatavaan. Konkurssihakemuksen esitti mylly-yhtiön puolesta muudan SKOP:n virkailija!

Konkurssipesän uskotuiksi miehiksi tulivat VT Mikko Holopainen ja talollinen Arvo Juvonen, joista nimenomaan edellinen oli lähellä pankkia. SKOP, jonka olisi ennen muita pitänyt olla selvillä Korhosen raha-asioista ja omaisuudesta, kiirehti tekemään konkurssipesälle oman ilmoituksensa niistä. Pankin ensimmäisen ilmoituksen mukaan Korhosen varat 1. 8. 22 olivat 5.163.128 mk ja hänen velkansa 7.600.944 mk, joten siis hänen velkansa ylittivät hänen varansa 2.437.817 mk:lla. Myöhemmin pankki vielä korjasi tätä ilmoitustaan siten, että Korhosen velat olisivat ylittäneet hänen varansa 3.914.723 mk:lla. *Tämä pankin arvio merkitsi, että Korhosen suuri omaisuus olisi n. 9 kuukaudessa vaihtunut lähes 4 milj. mk:n ylivelkaisuudeksi, vieläpä sellaisena aikana, jona Korhonen ei itse saanut tehdä uutta velkaa ja jona myös puutavaran hinnat olivat nopeasti nousemassa.* Oltuaan v. 1921 alkupuolella suhdanneaallon pohjassa puutavaran hin-

nat olivat kohonneet heti tämän jälkeen tuntuvasti. Prof. I. Saaren myöhemmin laatimien taulukkojen nojalla nousu oli silloin 76 % vuoden kuluessa. Päästäkseen mainitunlaiseen tulokseen SKOP oli merkinnyt Korhosen kiinteistöille ja muulle varallisuudelle varsin alhaiset arvot. Lisäksi pankki selitti, että Korhonen olisi antanut vääriä tietoja varallisuusasemastaan, kun hän 3. 11. 21 teki pankin kanssa rahoitussopimuksen. Pankin mukaan oli Korhosen varallisuusasema sitäpaitsi mainitun päivämäärän ja 1. 8. 22 välillä vielä huonontunut lähes 3 milj. mk:lla. Tosin pankki jätti selittämättä, miten tällainen huonontuminen oli mahdollista aikana, jolloin pankki itse hoiti kaikkia Korhosen raha-asioita.

Konkurssipesän uskotut miehet Holopainen ja Juvonen laativat oman luettelonsa varoista ja veloista. Sen mukaan olisi Korhosella kaikkiaan ollut varoja 8.010.994 mk eli siis lähes 3 milj. mk enemmän kuin SKOP:n arvion mukaan sekä velkoja 5.422.000 mk eli n. 2,2 milj. vähemmän kuin pankki oli ilmoittanut. Korhonen ei itse hyväksynyt kumpaakaan arviota eikä näin ollen suostunut vannomaan oikeaksi uskottujen miesten laatimaa pesäluetteloa. Korhosen itsensä laatiman ja oikeaksi vannoman pesäluettelon mukaan hänen varansa olivat 10.315.429 mk ja hänen velkansa 5.496.552 mk. Tässä luettelossa Korhonen oli arvioinut nimenomaan kiinteistönsä arvokkaammiksi kuin pankki tai kuin uskotut miehet sekä oli toisaalta jättänyt pois monia kummallakin viimemainitulla taholla laadittuihin luetteloihin sisältyviä velkoja, mutta oli niiden sijaan merkinnyt eräitä niissä mainitsematta jääneitä velkoja. Eri tahoilta ilmoitettiin sitten vielä saamisia niin, että niiden yhteissumma kohosi 8,3 milj. markkaan.

Konkurssin käsittely Rantasalmen KO:ssa muodostui alunperin sekä riitaiseksi että sekavaksi. HO-asessori Sopasen sijaan toimi tuomarina ainakin muutamia kertoja lakit. kand. V. K. Noponen. Korhonen käytti heti todistajanaan VT Niemelää, jonka mukaan SKOP:a rahoitussopimusta tehtäessä

edustaneet henkilöt olivat sitoutuneet suorittamaan Korhosen velat saadessaan koko hänen omaisuutensa valvontaansa ja hoitoonsa. Pankin taholta yritettiin ensin väittää, että sen toimihenkilöt olivat toimineet omaan laskuunsa, mutta esitettiin myöhemmin tärkeimpänä väitteenä, ettei pankki todellisuudessa ollutkaan saanut Korhosen omaisuutta haltuunsa, lukuunottamatta pantattuja osakkeita ja velkakirjoja, ja että hän oli koko ajan voinut itse huolehtia asioistaan ja määrätä omaisuutensa suurimmasta osasta.

Uskotut miehet eivät sanottavasti ottaneet huomioon Korhosen etuja eivätkä yleensä välittäneet tehdä riitaisiksi velkojien esittämiä saamisvaatimuksia eivätkä liioin juuri lainkaan toimineet hänen saataviensa perimiseksi. Korhonen itse sensijaan kiisti monet esitetyistä velkomuksista, mm. Mikkelin Puutavara Oy:n 1.215.000 mk:n saatavan, jonka tämä ilmoitti perustuvan erääseen puutavarahankintaan. Kun sitten VT Niemelä Korhosen puolesta neuvotteli mainitun yhtiön edustajan, VT Kyyros Suomalaisen kanssa ko. saatavasta, myönsi viimemainittu yhtiönsä olevan saamassa Korhoselta »korkeintaan 500.000 mk». Konkurssia koskevassa KO:n päätöksessä jätettiin sittemmin koko tuo vaade erikseen toteennäytettäväksi, eikä Mikkelin Puutavara Oy tällöin valittanut konkurssituomiosta eikä myöskään ryhtynyt eri oikeudenkäynnin avulla perimään tätä väitettyä saatavaansa.

PSM Oy:tä ei aluksi sisällytetty Korhosen konkurssipesään, vaikka hänen edelleen olisi pitänyt olla sen omistaja. SKOP tai oikeammin Ignatius hoiti edelleen tuota sahayhtiötä. Vasta 7. 6. 23 Ignatius jätti Rantasalmen KO:lle hakemuksen saada luovuttaa tämän johdollaan toimineen yhtiön omaisuus konkurssiin. Hän ei ilmoittanut sen omaisuusasemaa mainittuna päivämääränä, vaan ainoastaan sen, että yhtiö oli 31. 12. 22 ollut velkaa SKOP:lle 1.037.586 mk, minkä lisäksi sillä oli silloin ollut muuta velkaa lähes 400.000 mk. Tämä tulos oli yllättävä. *Kun sahayhtiö joutui pankin hallintaan, oli sen osakepääoma 750.000 mk ja sen arvioitu*

puhdas omaisuus 800.000 mk:n arvoinen. Se oli saanut käytännöllisesti katsoen ilmaiseksi Korhosen metsistä kaiken sen puutavaran, minkä se suinkin ehti jalostaa. Tästä huolimatta se olisi runsaan 1 vuoden aikana ehtinyt tuottaa tappiota n. 1,4 milj. mk.

Korhosen omassa konkurssissa KO hylkäsi tai jätti eri oikeudenkäynnissä todennettaviksi esitettyjä saatavia kaikkiaan n. 3,4 milj. mk:n edestä, joukossa myös eräitä SKOP:n vaatimia saatavia. Ennen konkurssiin liittyvää pakkohuutokauppaa oli pankin hallintoneuvosto 6. 4. 24 asessori Sopasen johdolla pitämässään kokouksessa käsitellyt kysymystä Korhosen kiinteistöjen pääosan arvosta tullen siihen tulokseen, ettei niistä silloisissa oloissa voitaisi saada kuin korkeintaan 800.000 mk, vaikka Korhonen itse oli arvioinut yksistään niiden rakennusten arvon nousevan 1.166.000 mk:aan. Oman arvionsa pohjalla SKOP sitten huusi ko. tilat kiinnityksineen 750.000 mk:lla. Pian tämän jälkeen pankki järjesti tilusten myynnin ilmoittaen tällöin lehdissä, että niiden metsissä oli »vähän yli 6.000 runkoa». Pankki siis ilmeisesti luuli, että Korhosen metsät oli hakattu melkein puhtaiksi. Muudan johtaja Carl Linden osti sitten 23. 5. 24 tilat 725.000 mk:lla, joten SKOP kärsi tässä kaupassa pienen tappion. Linden puolestaan laskutti heti näin omikseen tulleiden metsien puumäärän. Hakkuukelpoisten runkojen luvuksi saatiin tällöin 51.301, kun taas vielä kasvamaan jätettäviä oli 39.181. Runkoja oli siis moninkertaisesti enemmän kuin pankki oli ilmoittanut. Linden myi heti niin paljon arvopuita ko. metsistä, että voitti jo yksistään siten kaupassa n. 900.000 mk. Myöhemmin Linden vielä möi 11.967 runkoa ja tämän jälkeen v. 1926 hän sai tilukset kokonaisuudessaan kaupaksi 1.600.000 mk:lla. Ainakin Linden teki siis Korhosen entisillä kiinteistöillä ja niiden metsillä loistavan kaupan! Ja kyseessä oli kuitenkin vain osa Korhosen kiinteistöistä. Näinkin ilmeni, miten tuntuvasti SKOP oli aliarvioinut konkurssi-ilmoituksessaan Korhosen omaisuuden. Mutta

olivathan pankin arviot hänen omaisuudestaan jatkuvasti olleet hataria ja lisäksi suuresti vaihtelevia.

Kun SKOP hoiti loppuun asti Korhosen asioita näin, sai se omalla kohdallaan tulokseksi, että sen tileissä merkittiin v. 1924 poistoiksi Korhosen ja PSM Oy:n kohdalla yhteensä 1.280.941 mk. *Kenenkä voitoksi olivat siis Korhosen miljoonat hävinneet?* Kun Korhosen omaisuutta konkurssin yhteydessä muutettiin rahaksi, ei kaikkiaankaan saatu kokoon kuin n. 3 milj. mk. Kaikki etuoikeutetutkaan velalliset eivät saaneet saataviaan kokonaan maksetuiksi. Niinpä valtio sai vv. 1921—22 maksamattomista tuloveroista vain vajaat 25 %. Lopputili Korhosen konkurssissa tehtiin 22. 5. 26. Tämän jälkeen Korhosen velalliset tekivät 10. 6. 27 nimenomaisen päätöksen, jossa luopuivat niistä varoista, jotka rva Matilda Korhonen ehkä voisi saada takaisin SKOP:a vastaan ajamassaan oikeudenkäynnissä.

V. Korhosta ja PSM Oy:tä koskevat konkurssijutut eivät suinkaan sujuneet kitkattomasti. Rantakari ilmoitti ensin valan velvoituksella, että Korhonen oli luovuttanut PSM Oy:n osakkeet *täydellä omistusoikeudella* pankille. Tämä ilmoitus ei kuitenkaan ollut yhdenmukainen eräiden toisten todistajalausuntojen kanssa eikä myöskään vastannut eräitä muita esitettyjä todisteita. Kun Korhosen asioiden hoidossa näytti olevan paljon muutakin epäilyttävää, josta Rantakari SKOP:n pääjohtajana oli ensisijaisesti vastuussa, tapahtui äkkiä sellainen välinäytös, että hänet otettiin Pitkänniemen mielisairaalaan hoidettavaksi. Näin Rantakari jäi syrjään Korhos-juttujen myöhemmästä oikeudellisesta käsittelystä. Pitkässäniemessä Rantakari sai pian erityisiä vapauksia. Hän oli läsnä laitoksen lääkärien kutsuilla ja sai myös vapaasti pistäytyä Tampereella. Mielisairaalasta käsin hän alkoi niinikään ahkerasti avustaa Tampereen Aamulehteä. Eikä kulunut montaakaan vuotta, ennen kuin Rantakari saattoi jättää Pitkänniemen taskussaan todistus siitä, että hän oli täysin parantunut. Kun Rantakarilla oli melkoinen annos kyy-

nillisyyttä ja hirtehishuumoria, saattoi hän myöhemmin hyvien tuttujen seurassa kehaista olevansa eräs niistä harvoista henkilöistä Suomessa, joilla oli oikein virallinen todistus siitä, että olivat täysijärkisiä.

Lisättäköön, että kun Hackzell tuli ulkoministeriksi Kivimäen hallitukseen, nimitytti hän Rantakarin ensin ministeriönsä sanomalehtijaoston päälliköksi ja sitten poliittisen osaston apulaispäälliköksi. Hackzellin lähimpänä uskottuna hänellä oli seuraavina vuosina huomattava vaikutus maamme ulkopolitiikkaan. Toimipa Rantakari silloin laajassa mitassa myös pääministeri Kivimäen poliittisena neuvonantajana.

V. Korhonen nosti Ignatiusta vastaan syytteen siitä, että tämä oli anastanut itselleen sen irtaimiston, jonka hän oli saanut vain säilytettäväkseen panttina SKOP:a varten. Virallinen syyttäjä yhtyi Korhosen syytteeseen vaatien Ignatiukselle edesvastuuta kavaltamisesta. Rantasalmen KO hylkäsi tämän syytteen. Toisaalta Ignatius haastoi Korhosen Savonlinnan RO:hon eräässä velkomisasiassa, mutta hävisi tämän jutun. Ryhtyipä Ignatius äkäpäissään käsirysyynkin Korhosen kanssa ja sai tästä KO:ssa sakkoa.

Korhonen oli aluksi osoittanut huomattavaa toimintahalua, aloiterikkautta, jopa kaukokatseisuuttakin asioittensa hoidossa. Sittemmin ilmeni kuitenkin, ettei hänellä ollut lujaa määrätietoisuutta, vaan että hän oli altis muiden vaikutuksille, jopa horjuva ja pehmeäkin. Näine ominaisuuksineen hän ei pystynyt pitämään puoliaan sellaisia henkilöitä kuin Rantakaria ja Ignatiusta vastaan. Kun Korhonen joutui vaikeaan tilanteeseen ja kovapintaisia henkilöitä vastaan, hätääntyi hän eikä osannut käyttää oikeita puolustuskeinoja. Kaiken lisäksi taloudellisen tuhon uhka kalvoi siinä määrin hänen voimiaan ja järkytti lopulta häntä niin pahasti, että hän sai halvauskohtauksen ja oli viimeiset vuotensa käytännöllisesti katsoen toimintakyvytön. Hän kuoli 31. 5. 26.

Näissä olosuhteissa Korhosen vaimo, Matilda Korhonen, sai vastuulleen hänen konkurssinsa loppuselvittelyn ja kaik-

ki sen aiheuttamat taloudelliset seuraukset. Tilannetta ei suinkaan helpottanut se, että perheessä oli silloin neljä alaikäistä lasta. Menetettyään maakiinteistönsä Korhoset siirtyivät Helsinkiin. Rva Korhosen oli siellä aivan uusissa olosuhteissa ja tyhjin käsin ryhdyttävä huolehtimaan koko perheen toimeentulosta sekä lasten kouluttamisesta. Hän suoritti lannistumatta tämän vaikean urakan. Lisäksi häneltä riitti tarmoa perehtyä miehensä laajoihin liiketoimiin ja niihin liittyviin moniin oikeuskysymyksiin. Hän ryhtyi jatkamaan miehensä aloittamia oikeusjuttuja. Sinnikkäästi hän vuosikausia ponnisteli saadakseen itselleen ja lapsilleen takaisin sen omaisuuden, minkä arveli väärämielisesti riistetyksi mieheltään.

Aluksi rva Korhonen rajoittui jatkamaan miehensä Viipurin RO:ssa SKOP:a vastaan panemaa juttua, jossa pankilta vaadittiin tilitystä. Tässä muodossaan juttu oli puhtaasti siviililuontoinen. Olisi varmaankin ollut parempi kohdistaa pankin johtohenkilöitä vastaan joitakin rikospohjalla tehtyjä edesvastuuvaatimuksia, sillä silloin olisi kantajalla ollut edellytyksiä saada yleiset syyttäjät ja muut valtiovallan edustajat avukseen. Siviililuontoisessa asiassa sensijaan kantaja, tässä rva Korhonen lapsineen, saa omin voimin hoitaa koko jutun, myös kaiken siinä tarvittavan selvityksen hankkimisen.

Rantakarin jouduttua pois SKOP:sta oli tämän johto osittain uusittu. Uudeksi pääjohtajaksi oli v. 1924 tullut Väinö Väisälä. Niin hyvin arvovaltansa säilyttämiseksi kuin taloudellisistakin syistä pankki koetti tämän jälkeenkin torjua kaikki rva Korhosen vaatimukset. Pankin johtokuntaan kuului sitäpaitsi edelleenkin VT Pajunen, jolle aluksi oli siirretty osa PSM Oy:n osakkeista.

SKOP:n jarruttaessa parhaansa mukaan juttu jatkui hitaassa tahdissa ensin Viipurin RO:ssa, sitten Viipurin HO:ssa ja lopuksi KKO:ssa, joka palautti sen RO:een eräiden prosessivirheiden takia. Rva Korhosella oli moninaisia vaikeuk-

sia. Hän joutui monesti vaihtamaan asianajajaansa. Jo taloudellisista syistä nämä ennemmin tai myöhemmin kyllästyivät odottamaan yhäti pitkistyvän jutun mahdollista myönteistä tulosta, josta heidän palkkionsa olennaisesti riippui. Rva Korhosella itsellään oli se käsitys, että ainakin eräät hänen asianajajistaan havaitsivat itselleen epäedulliseksi esiintyä jatkuvasti ja tarmolla pankkia ja sen menestymisestä kiinnostuneita vaikutusvaltaisia henkilöitä vastaan. Rva Korhosen kokemuksen mukaan olivat myös monet niistä henkilöistä, joita hän olisi halunnut käyttää todistajinaan pankkia vastaan, haluttomia julkisuudessa kertomaan avoimesti kaiken sen, minkä tiesivät.

Vuosien mittaan rva Korhonen joutui käyttämään apunaan mm. seuraavia asianajajia: E. Eriksson, Uuno Takki, Martti Olsson, Fr. Herold ja Eric Idestam. Tämän lisäksi moni henkilö oli valmis oikeusnäkökohtien perusteella auttamaan rva Korhosta asiantuntevilla neuvoilla ja muulla tuella, eräät jopa luotoillakin. Pelkästä asianharrastuksesta auttoivat häntä näin eri tavoin mm. K. J. Ståhlberg, prof. I. Caselius, eversti H. Kekoni, eduskunnan oikeusasiamiehen sihteeri A. Hannikainen ja rva Maissi Erkko.

Lopulta rva Korhonen pääsi niin pitkälle, että Viipurin RO 18. 10. 26 antoi päätöksensä hänen tilivaatimuksestaan. *RO totesi, että SKOP ei ollut hoitanut valvontaansa joutunutta Korhosen omaisuutta, niin kuin sen olisi pitänyt* ja että se myös oli laiminlyönyt antaa hänelle asianmukaiset tilit kö. omaisuuden hoitokaudelta. RO määräsi, että pankin oli annettava puuttuva tilitys 3 kk. kuluessa, sekä velvoitti lisäksi sen korvaamaan rva Korhosen oikeudenkäyntikulut 1.000 mk:lla. Pankki valitti tästä päätöksestä HO:hon. Tämä vahvisti 22. 9. 27 RO:n päätöksen, mutta SKOP valitti siitäkin.

Rva Korhosen mielestä ratkaisu oli jo liiallisesti viivästynyt. Siksi hän päätti koettaa uutta keinoa oikeuksiensa puolustamiseksi, näin etenkin siksi, että hän oli vähitellen

keränyt yhä enemmän raskauttavaa ainehistoa SKOP:a ja sen eräitä johtohenkilöitä vastaan. Hän kääntyi oikeuskanslerin puoleen ja kiinnitti tämän huomion mm. seuraaviin seikkoihin.

Pankki oli tiettävästi saanut Villiam Korhoselta muiden panttien ohella myös eräitä blanco-shekkejä, joiden myöhemmästä käytöstä ei ollut tietoa. Pankin eräät johtohenkilöt olivat ottaneet henkilökohtaiseksi hyvitykseksi rahoitussopimuksen tekemisestä yhteensä 300.000 mk. Myöhemmin he olivat niinikään laskeneet välityspalkkiokseen 12 % Korhosen omaisuuden sen osan myyntihinnasta, jonka rahaksimuutoon SKOP oli osallistunut, siis mm. johtaja Lindenille varsin epäedullisesti myytyjen kiinteistöjen hinnasta. Näin olivat pankin eräät johtohenkilöt saaneet Korhosen konkurssipesän varoista jälleen n. 300.000 mk. Ignatius ei ollut koskaan tehnyt tiliä siitä Korhosen irtaimistosta, jonka hän pankkinsa edustajana oli saanut valekauppakirjan perusteella haltuunsa. PSM Oy:n asioiden hoito oli niinikään melkein kokonaan tilittämättä ja tämän edullisissa olosuhteissa toimintansa alkaneen sahayhtiön konkurssiin joutuminen selvittämättä. Rva Korhosen mielestä voitiin pankkia näin ollen syyttää koronkiskonnasta ja sen eräitä johtohenkilöitä kavalluksesta. Hän pyysi, että oikeuskansleri toimeenpanisi perusteellisen tutkimuksen näiden kaikkien asioiden selvittämiseksi.

Oikeuskansleri Charpentier'n allekirjoittama ja oikeuskanslerin sihteerin U. Miettisen varmentama vastaus rva Korhosen kanteluun annettiin 30. 6. 27. Siinä huomautettiin, että rva Korhosen esille vetämät seikat voitiin ratkaista vain, jos tarkoin tunnettiin SKOP:n ja V. Korhosen väliset rahalliset suhteet. Tämä edellytti, että rva Korhonen ajoi korvauskannetta pankkia vastaan ja sai asiassa tuomion. Vasta pankilta saadun tilityksen perusteella voitiin ratkaista, olivatko rva Korhosen nimeämät henkilöt syyllistyneet hänen väittämiinsä rikoksiin. Vastauksen loppupäätelmä oli:

»Ja kun Matilda Korhosen muutkin syytökset pankin hallintoa vastaan ovat sitä laatua, että niiden tutkiminen vaatisi perinpohjaista perehtymistä hänen miesvainajansa raha- ja riita-asioihin, *johon minulta puuttuu sekä aikaa että ainehistoa,* olen jättänyt myöskin ne varteenottamatta.» Mikään Suomen viranomainen ei liene aikaisemmin eikä myöskään myöhemmin kieltäytynyt täyttämästä virkatehtäväänsä vetoamalla vastaavasti ajan ja ainehiston puutteeseen.

Tällä välin HO oli käsitellyt SKOP:n valituksen ja vahvisti 22. 9. 27 RO:n päätöksen hieman selventäen sen perusteita. Pankki valitti vielä KKO:hon. Siellä osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset J. Nordgren, A. Möller, J. B. Stenström, G. Idestam ja O. Petäys. Esittelijänä toimi oikeussihteeri A. Z. P. Dahlbeck. Viimemainittu koetti tunnollisesti perehtyä jo laajaksi paisuneeseen juttuun laatien siitä perusteellisen selostuksen, jossa kantajan esittämät näkökohdat oli tasapuolisesti otettu huomioon. KKO antoi päätöksensä 22. 3. 28 ja katsoi siinä V. Korhosen »joutuneen pankin hallintaan ja hoidettavaksi luovuttamaan kaiken omaisuutensa», ja velvoitti sen vuoksi SKOP:n 1. 9. 28 mennessä toimittamaan kantajille »seikkaperäisen tilin» pankin ja V. Korhosen välisistä rahallisista suhteista sekä viimemainitun »omaisuuden ja asioiden hoidosta». KKO vahvisti myös SKOP:n maksettaviksi tuomitut oikeudenkäyntikulut lisäten niitä omalta kohdaltaan hieman.

Tämän tuomion perusteella SKOP antoi rva Korhoselle ensimmäisen tilityksensä 5. 9. 28. Pankki myöhästyi siis vielä tällöinkin muutamia päiviä, vaikka V. Korhosen konkurssiin joutumisesta jo oli kulunut yli 6 vuotta.

Ylempien oikeusasteiden myönteisten päätösten rohkaisemana rva Korhonen kääntyi uudelleen oikeuskanslerin puoleen ja tällä kertaa tämä määräsikin 13. 4. 28 antamassaan päätöksessä valtionsyyttäjä Eino Nyyssölän tutkimaan SKOP:n ja V. Korhosen välisiä asioita. Nyyssölä saikin pian vahvistuksen eräille rva Korhosen esittämille syytöksille.

Niinpä hän totesi SKOP:n johtohenkilöiden ottaneen itselleen suuria henkilökohtaisia palkkioita V. Korhosen asioiden hoidosta. Nyyssölä antoi myös 26. 10. 28 rva Korhoselle kirjallisen todistuksen siitä, että Ignatius oli kätkenyt PSM Oy:n omaisuutta ainakin 265.338:50 mk:n edestä. Nyyssölän tutkimusten yhteydessä ilmeni myös, että *V. Korhosen konkurssia koskevat alkuperäiset valvontakirjat olivat kadonneet tuomiokunnan arkistosta, joten jonkun oli täytynyt poistaa ne sieltä!* Myöhemmin taas ilmeni, että SKOP:n kassakladi, jonka Nyyssölä oli toimittanut oikeuskanslerinvirastoon, sikäli kuin se koski Korhosen asioiden hoitokautta, oli kadonnut sieltä. Sittemmin todettiin niinikään, että eräitä niistä asiapapereista, jotka Nyyssölä oli toimittanut SKOP:lle sen vastineen saamiseksi, ei tämän jälkeen enää löytynyt.

Nyyssölä oli niin tyytyväinen tutkimustensa ensimmäisiin tuloksiin, että hän jo optimistisesti vakuutti eräille henkilöille, mm. eversti Kekonille ja rva Maissi Erkolle, että koko juttu tulisi päättymään edullisesti rva Korhosen kannalta. Tuomioistuinten yhdenmukaisesti SKOP:a vastaan käyneet päätökset sekä Nyyssölän tutkimusten edistyminen tekivät nähtävästi pankin johdon levottomaksi. Sen taholta käännyttiin Nyyssölän puoleen ja suostuteltiin tämä esittämään rva Korhoselle, että pankki olisi valmis suorittamaan hänelle V. Korhosen lopputilityksenä 800.000 mk, ehdolla, että rva Korhonen lapsineen luopuisi kaikista enemmistä vaatimuksista pankkia vastaan ja lopettaisi kaiken käräjöimisen sitä tai sen toimihenkilöitä vastaan. Rva Korhonen piti kuitenkin tarjottua sovintosummaa liian vähäisenä eikä siis suostunut keskeyttämään oikeudenkäyntiään pankkia vastaan. SKOP oli kuitenkin saavuttanut ko. tarjouksellaan ainakin sen edun, että Nyyssölä näin pankin asiamieheksi ruvetessaan menetti puolueettomuutensa tutkimuksen suorittajana. Nyyssölä lopettikin tämän jälkeen enemmät tutkimukset asiassa. Jättipä hän oikeuskanslerille 6. 11. 28 toimittamastaan, tutkimustensa tuloksia selostavasta kertomuksesta pois eräitä

alustavissa todistuksissaan jo toteamiaan, pankille raskauttavia seikkoja.

Asian päättyessä näin rva Korhonen kääntyi uudelleen oikeuskanslerin puoleen pyytäen, että Nyyssölän tilalle määrättäisiin joku toinen henkilö suorittamaan tämän aloittamat tutkimukset loppuun. Oikeuskanslerin sihteerien M. A. Huttusen ja E. Sulamaan 2. 1. 29 allekirjoittamassa kirjelmässä määrättiinkin tähän tehtävään Tampereen poliisilaitoksen etsivän osaston päällikkö Sakari Alanko. Tämä hankkikin erinäistä lisäselvitystä, mutta lopetti sitten vuorostaan tutkimukset saattamatta niitä päätökseen.

Kun SKOP oli oikeuden velvoittamana luovuttanut rva Korhoselle tämän vaatimat tilit, alisti hän ne asiantuntijoiden tarkastettaviksi. Seuraavina vuosina ne joutuivat puolin ja toisin tilintarkastajien tutkittaviksi. Kaikkiaan esitettiin jutun kuluessa seitsemäntoista eri tilintarkastajan lausunnot. Näistä esiintyi 9 rva Korhosen ja 8 SKOP:n puolesta. Rva Korhosen puolesta tehdyistä lukuisista tilimuistutuksista mainittakoon seuraavat.

SKOP ei ollut koskaan laatinut alkuinventaariota hallintoonsa tai valvontaansa saamastaan V. Korhosen omaisuudesta. Pankki oli koettanut *vasta jälkeenpäin* tilikirjojensa perusteella rekonstruoida Korhosen omaisuusaseman silloin, kun se 3. 11. 21 teki jo mainitun rahoitussopimuksensa hänen kanssaan. Korhosen tileihin ei ollut sisällytetty PSM Oy:n tilejä, vaan oli ne esitetty aivan erikseen. Sahayhtiön tilit ulottuivat sitäpaitsi vain 31. 12. 22 asti, vaikka sen omaisuus luovutettiin konkurssiin vasta 7. 6. 23. Korhosen omaisuudelle oli annettu alhaiset arvot. Nimenomaan oli metsien arvo merkitty pieneksi, vain 1.647.991 markaksi. Eräät rva Korhosen käyttämät asiantuntijat arvioivat metsät jopa 7.621.730 mk:n arvoisiksi. Monissa tapauksissa tositteet puuttuivat. 300.000 mk:n kassakreditiivin vakuudeksi saadut kiinnitetyt velkakirjat, määrältään yhteensä 450.000 mk, oli

ilman pakkohuutokauppaa luovutettu VT I. Luostariselle 134.000 mk:sta.

Useimmat huomautukset kohdistuivat PSM Oy:n tileihin. Sen osakkeet oli kirjattu vain 300.000 mk:n arvoisina, vaikka niiden nimellisarvo oli 750.000 mk ja vaikka sahan omaisuus aluksi oli 800.000 mk:n arvoinen. Tileistä ei selvinnyt, miten V. Korhosta oli hyvitetty ko. osakkeista. Eräässä kohdassa oli merkitty, että Korhonen itse olisi suorittanut näiden omistamiensa osakkeiden hinnan! Eräässä toisessa kohdassa mainittiin, että Korhoselta olisi peritty niistä lisähintaa 162.159 mk, vaikka hän oli luovuttanut ne vain pantiksi ja ilmaiseksi. Löytyipä sellainenkin merkintä, että osakkeet olisi maksettu Korhoselle kuuluvan metsän hinnalla. Kun nämä osakkeet sitten siirrettiin SKOP:n eräiden johtohenkilöiden nimiin, merkittiin niistä maksetuksi 147.000 mk, mutta Korhosta ei oltu hyvitetty tällä summalla. Lopuksi oli vielä merkintä, että Korhosta olisi näistä osakkeista hyvitetty 427.847 mk:lla sen johdosta, että hän luovutti sahalle metsistään arvopuita 4 mk:n runkohinnalla, ja että tällä summalla olisi lyhennetty hänen velkojaan.

PSM Oy:n ajoraporttien mukaan oli sahalle kuljetettu lähes 10.000 tukkia enemmän kuin siellä sitten oli käsitelty sahausraporttien mukaan. Myyntiä koskevat merkinnät käsittivät niinikään vähemmän sahatavaraa kuin sahalle tuoduista rungoista olisi pitänyt saada. *Tilitetyt myynnit olivat myös pienemmät kuin ne puutavaramäärät, mitkä sahalta oli rahtisetelien mukaan lähetetty muualle.* Rva Korhosen asiantuntijana käyttämä Vartsalan sahan johtaja Samuli Rae arvioi, että ajoraporttien, työvuorojen ja maksettujen palkkojen perusteella olisi PSM Oy:n pitänyt pystyä valmistamaan ainakin 1.855 standarttia sahatavaraa, todennäköisemmin kuitenkin 2.555—2.900 std. SKOP:n tilien mukaan oli sahalla valmistettu vain 1.554 std. Erään merkinnän mukaan oli Mikkelin Puutavara Oy:lle luovutettu tukkeja 100.421 mk:lla, mutta tällä summalla ei oltu hyvitetty PSM Oy:n

tilejä. Mainittakoon tässä yhteydessä, että eräiden todistajien kertoman mukaan Ignatius olisi Parkunmäen sahalla sahauttanut eräitä yksityisiin kauppoihinsa sisältyviä puutavaraeriä hyvittämättä tästä työstä millään tavoin sahan tilejä.

On jo mainittu, että PSM Oy v. 1921 lopulla möi Viipurin Saha Oy:lle puutavaraa ja sai siitä ennakkona 2.050.000 mk. Näidenkin rahojen käytön tilitys oli puutteellinen. Myöhemmin SKOP:n taholta väitettiin, että juuri tämä hankintasopimus aiheutti PSM Oy:lle suuren tappion, koska se käsitti sellaisia sahatavaralaatuja ja -mittoja, ettei sitä voitu täyttää Korhosen metsistä saatavalla puutavaralla. Tästä johtuen oli ollut pakko hankkia muualta kalliilla hinnalla sopimuksen mukaista puutavaraa. Jos sopimus todella oli ollut tässä suhteessa taitamattomasti tehty, niin ei se ollut V. Korhosen vika, sillä ko. sopimuksen oli tehnyt — Ignatius! Asiantuntijat, eritoten johtaja Rae, huomauttivat muuten lausunnoissaan, että SKOP:n mukaan jälkeenpäin hankittuun täydentävään puutavaraerään sisältyi myös paljon sellaisia laatuja ja mittoja, jotka eivät vastanneet niitä, joiden hankinnasta oli sovittu Viipurin Saha Oy:n kanssa. Niinpä oli ostettu kuusipuuta, vaikka leveranssi koski vain mäntyä. Mainittu jälkimmäinen hankintasopimus oli muuten tehty sinä aikana, jona sahayhtiö oli kokonaan SKOP:n, käytännössä Ignatiuksen hoidossa. SKOP:n antamista selityksistä huolimatta eivät rva Korhosen käyttämät asiantuntijat lainkaan voineet käsittää, miten PSM Oy:n toiminta oli voinut muodostua tappiolliseksi.

Rva Korhosen käyttämien tilintarkastajien lausunnoista on erityisesti mainittava piiritarkastaja Aug. Railon ja insinööri Toivo Raulon yhteisesti laatima. Se oli perinpohjainen ja päätelmissään murhaava. Sen mukaan SKOP »ei ole yrittänytkään tehdä minkäänlaista tiliä K. V. Korhosen koko omaisuuden hoidosta. ... Monet tositteet ovat epämääräisiä. ... Tilikirjoja ei voida katsoa luotettaviksi ja oikeiksi eikä

niitä niin ollen voida pitää minkäänlaisina tileinä. ... Korhosen omaisuutta on hoidettu tavattoman huonosti ... yhtiöllä (PSM Oy:llä) on pankin hallinnassa ollut hämäräperäisiä liikesuhteita. ... yhtiön puolesta on lainailtu ja vippailtu eri henkilöille, eikä niitä ole peritty takaisin, vaan on rahamäärät kirjattu V. Korhosen itsensä saamiksi.» Raulojen lausunnossa osoitettiin myös, että Ignatius oli maksattanut PSM Oy:n rahoilla ne kulut, jotka Rantasalmen KO määräsi hänet suorittamaan siinä jutussa, jonka V. Korhonen yleisen syyttäjän kannattamana oli virittänyt häntä vastaan hevosten anastamisesta häviten kylläkin sen. Samoin Ignatius oli rasittanut sahayhtiön tilejä niillä kuluilla, jotka hänelle aiheutuivat siitä, että hän oli Savonlinnan RO:ssa virittänyt jutun V. Korhosta ja erästä Itkosta vastaan häviten vuorostaan sen. Olipa Ignatius pannut sahayhtiön suorittamaan ne sakot, jotka hän sai siitä, että oli pahoinpidellyt V. Korhosta ja VT V. Pentikäistä. Raulot lausuivat tästä kaikesta: »On törkeätä maksattaa tällaisia menoja V. Korhosen omistaman PSM Oy:n kassasta merkiten ne vielä yhtiön tappioksi.»

Johtaja Rakeen arvion mukaan puuttui PSM Oy:n tileistä niihin kuuluvia vientejä ainakin 1.800.057 mk:n edestä. Hänen yleisarvostelunsa tileistä kuului: »Tilikäsittely on ollut väärä ja tiliviennit tositteisiin perustumattomat ja väärät.» Mitä sahan taloudelliseen tulokseen tuli, olisi sen hänen tekemiensä tarkkojen laskelmien mukaan täytynyt tuottaa voittoa vähintään 3.190.850 mk. SKOP oli kuitenkin päätynyt siihen, että saha olikin tuottanut tappiota n. 1.4 milj. mk. Olipa pankki eräässä vaiheessa ilmoittanut Korhosen konkurssipesälle, että tämä olisi ollut henkilökohtaisesti velkaa sahalle n. 2 milj. mk. Ja kuitenkin oli saha Korhosen omaisuutta! Silti ei hän ollut saanut lainkaan puuttua sen hoitoon, vaan oli sahan johto kokonaan kuulunut Ignatiukselle. Miten siis tuollainen velka olisi voinut päästä syntymään?

Valantehnyt tilintarkastaja Osk. Johansson puolestaan

huomautti, että PSM oli kärsinyt 427.847 mk:n suuruisen tappion jo yksistään sekavan kirjanpitonsa vuoksi. Hänen mukaansa Korhonen ei ollut saanut mitään hyvitystä PSM Oy:lle luovuttamastaan runsaasta puutavaramäärästä, korkeintaan oli sen hinnalla suoritettu niiden yhtiön osakkeiden lunastus, jotka Korhonen oli antanut SKOP:lle pantiksi, mutta tämäkin oli epäselvää. Edelleen Johansson totesi, että SKOP:n toimesta oli *V. Korhosen eri tileiltä nostettu rahoja, joita ei oltu merkitty hänen hyväkseen ja joiden käytöstä usein puuttui kaikki selvitys.* Näin tilittämättä jääneitä Korhosen rahoja oli Johanssonin mukaan kaikkiaan 1.356.240 mk. Johanssonin loppulausunto oli: » . . . en saata mitenkään käsittää SKOP:n ollenkaan yrittävänkään esittää Parkumäen yhtiön kirjanpidon sekasotkua tilitykseksi sen haltuun uskotusta Korhosen omaisuudesta.» PSM Oy:n tilintarkastuslausunnon v:lta 1922 olivat muuten laatineet SKOP:n omat virkamiehet P. Kosonen ja O. Kokkonen, joista toinen lisäksi oli antanut siirtää itselleen eräitä V. Korhosen hyväksymiä vekseleitä, määrältään yhteensä 60.087 mk, ja oli sitten valvonut ne Korhosen omassa konkurssissa. Nämä tilintarkastajat väittivät mm., että yhtiön tileissä poistetuksi merkityt saatavat, määrältään 368.087 mk, olisivat johtuneet Korhosen yhtiölle aiheuttamista tappioista. Ja kuitenkaan ei Korhosella yhtiön perustamisen jälkeen ollut sen asioissa mitään sananvaltaa, vaan oli se kokonaan Ignatiuksen hoidossa.

Pankki käytti oikeudenkäynnin kuluessa tiliasiantuntijoinaan ensisijaisesti lehtori Klaus Winteriä ja lehtori Aarre Salmea. Nämä puolustivat yleensä kaikessa SKOP:n toimintaa ja tilitystä myöntäen vain joitakin mitättömiä puutteellisuuksia. Arvovaltaisimman, joskin varsin ylimalkaisen lausunnon pankki sai prof. I. Koverolta. Tämä myönsi, että pankin esittämissä tileissä eivät merkinnät edes olleet oikeassa aikajärjestyksessä, mutta oli tästä huolimatta sitä mieltä, että ne riittivät selvittämään sen ja Korhosen väliset rahalliset suhteet.

Saamiensa tililausuntojen perusteella rva Korhonen oli sitä mieltä, että SKOP:n hänelle antamat tilit eivät vastanneet sitä »seikkaperäistä tilitystä», jonka esittämiseen KKO:n päätös-velvoitti pankin. Hän vaati näin ollen Viipurin RO:ssa pankkia antamaan tarkemman tilityksen. RO asettui kuitenkin 7. 11. 32 tekemässään päätöksessä sille kannalle, että pankin antamien tilien kelvollisuuden arvosteleminen oli tuomion täytäntöönpanoon liittyvä toimenpide eikä näin ollen kuulunut tuomioistuimelle. Samalle kannalle asettui Viipurin HO 28. 4. 33 antamassaan päätöksessä. KKO oli kuitenkin 17. 10. 33 antamassaan päätöksessä sitä mieltä, että sen päätöksen nojalla annettujen tilien laadun arvosteleminen oli oikeudellinen kysymys, ja palautti siis asian RO:een. Tilien yksityiskohtainen käsittely oikeuden edessä alkoi näin. Rva Korhonen esitti kuitenkin asioiden tässä vaiheessa tilimuistutustensa ohella vaihtoehtoisesti myös vaatimuksen vahingonkorvauksesta, jonka määrän hän alustavasti arvioi ainakin 3,5 milj. markaksi.

Tällä välin rva Korhonen oli jälleen kääntynyt oikeuskanslerin puoleen. Hän kiinnitti tämän huomion siihen, että Viipurin Saha Oy:n toimitusjohtaja V. Sario oli läheisessä yhteistoiminnassa SKOP:n kanssa ja että mainittu *saha oli antanut toisistaan olennaisesti poikkeavia konttokuranttiotteita* salatakseen PSM Oy:n sille myymää puutavaraerää koskevien maksujen todellisen määrän. Viipurin Saha Oy ei ollut suostunut antamaan tilejään tarkastettaviksi ko. liiketoimen selvittämiseksi. Rva Korhosen käsityksen mukaan Sario oli tämän asian yhteydessä tehnyt väärän valan — sivumennen sanoen hän oli samoihin aikoihin joutunut syytteeseen osallistumisesta Mäntsälän kapinaan. V.t. apulaisoikeuskansleri M. A. Hovila katsoi kuitenkin 6. 4. 32 antamassaan ja H. Saloheimon varmentamassa päätöksessä, että rva Korhosen kirjelmä ei antanut aihetta toimenpiteisiin, vaan sai hän itse kääntyä RO:n puoleen, mikäli halusi mainitsemansa seikat selvitettäviksi.

Rva Korhonen oli myös nostanut Ignatiusta vastaan syytteen Savonlinnan RO:ssa vaatien tälle edesvastuuta sen irtaimen omaisuuden kavaltamisesta, jonka V. Korhonen oli luovuttanut tälle lainojensa vakuudeksi, mutta valekaupan muodossa. Kaupunginviskaali K. K. Wennström yhtyi tähän kantajan vaatimukseen. RO antoi päätöksensä 10. 9. 31 ja hylkäsi siinä syytteen sillä perusteella, että se oli vanhentunut. Viipurin HO sensijaan käsitteli asian ja totesi 30. 9. 32 antamassaan päätöksessä, että Korhonen oli luovuttanut irtaimistoaan Ignatiukselle 211.500 mk:n sovitusta *hinnasta, jota ei kuitenkaan suoritettu,* ja että tämän liiketoimen todellisena tarkoituksena oli ollut järjestää ko. irtaimisto SKOP:n määräysvaltaan siltä saatavien luottojen vakuudeksi, joten siis sillä ei pyritty siirtämään omistusoikeutta Ignatiukselle. HO totesi edelleen, että Ignatius oli näin haltuunsa saamastaan omaisuudesta myynyt mm. 11 hevosta, 1 lokomobiilin ja 1 höyrykattilan ja oli »siten ilman laillista oikeutta anastanut vierasta, hänen huostassaan ollutta irtainta tavaraa.» HO tuomitsi hänet tästä 3 kk. vankeuteen, mikä oli suhteellisen lievä rangaistus verrattuna tapauksen törkeyteen. Lisäksi Ingatiuksen oli suoritettava kantajille 79.200 mk anastamansa omaisuuden korvauksena.

Sekä Ignatius että V. Korhosen konkurssipesän toinen uskottumies VT M. Holopainen hakivat KKO:ssa muutosta tähän päätökseen, viimemainittu sikäli, että vaati Ignatiuksen maksettavaksi tuomitun summan suorittamista konkurssipesälle. Rva Korhonen huomautti viimemainitun vaatimuksen johdosta, että V. Korhosen velkojat olivat nimenomaan luopuneet vaatimuksista niihin rahamääriin, jotka hänen perikuntansa ehkä eri oikeudenkäynneillä voittaisi takaisin SKOP:lta tai sen toimihenkilöiltä. Lisäksi oli konkurssipesä tehnyt lopputilin, minkä jälkeen toinen uskotuista miehistä oli kuollut, joten toinen heistä ei enää yksinään voinut omata valtuuksia esittää joitakin vaatimuksia velkojien nimessä. KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset W.

Fagerström, Grigori Aminoff, J. B. Stenström, A. Gylling ja Kustavi Kaila. Esittelijänä toimi oikeussihteeri Hannes Saloheimo. KKO antoi päätöksensä 2. 10. 33 ja vahvisti siinä HO:n päätöksen sillä muutoksella, että Ignatiuksen maksettavaksi määrätty *korvaussumma oli suoritettava konkurssipesälle.* Tulos, jonka rva Korhonen oli aikaansaanut monivuotisten ponnistustensa ja suoranaisten kustannustensakin avulla, koitui näin yksinomaan muiden hyödyksi.

Rva Korhosen sisukas ponnistelu oikeuksiensa puolesta alkoi herättää yhä laajempaa huomiota. Asiaa käsiteltiin sanomalehdistössä ja lopulta myös eduskunnassa. Päätoimittaja U. Toivola ja eräät muut eri puolueisiin kuuluvat kansanedustajat pyrkivät auttamaan rva Korhosta tekemällä hänen asiaansa koskevan eduskuntakyselyn 23. 4. 34. Siinä esitettiin lyhyesti oikeusjutun pääkohdat ja jatkettiin sitten: »Tämä maanviljelijä Korhosen ja hänen perillistensä ja SKOP:n välisen asian eri vaiheiden ylimalkainenkin selostus riittää osoittamaan, kuinka turvaton saattaa olla ja tässä tapauksessa on ollut yksityisen kansalaisen asema hänen joutuessaan hakemaan oikeutta nykyisin voimassa olevan oikeudenkäyntijärjestyksen puitteissa. *Taloudellisesti vahvempi riitapuoli voi melkeinpä rajattomasti käyttää hyväkseen oikeudenkäyntilaitoksemme puutteita ja heikkouksia* ja täten väsyttää sekä näännyttää heikomman, vääryyttä kärsimään joutuneen riitapuolen aina epätoivon asteelle asti. *Yksityisellä kansalaisella, joka näissä oloissa joutuu oikeutta hakemaan, ei ole riittävää oikeusturvaa, ellei hänellä ole selkänojanaan sellaista varallisuutta, joka tekee mahdolliseksi vuosikymmeniä kestävän kalliin oikeudenkäynnin.*«

Oikeusministeri Serlachius vastasi tähän tiedusteluun, mutta vasta 17. 12. 34, siis lähes 8 kk:n kuluttua. Hän myönsi, että jutusta oli muodostunut harvinaisen pitkällinen, sillä se oli siihen mennessä ollut Viipurin RO:ssa esillä kokonaista 36 kertaa. Asia oli tällä välin ehtinyt jo kahdesti joutua KKO:n käsiteltäväksi, joka kummallakin kerralla oli

pitänyt alempien oikeusasteiden ratkaisuja muodollisesti virheellisinä ja oli siksi kummallakin kerralla palauttanut jutun RO:een uudelleen käsiteltäväksi. Serlachiuksen yleisarvostelu jutusta oli seuraava: »Täytynee pääsyynä siihen, että juttu on valitettavan pitkäksi ajaksi jäänyt lopullista ratkaisua vaille, pitää kannetta vastaan pankin taholta kohdistettua jäykkäniskaista vastustusta sekä jutun johdossa ja käsittelyssä ilmaantunutta riittämätöntä jutun hallintaa.»

Toivolan kyselyn ja Serlachiuksen vastauksen välisenä aikana RO antoi 27. 9. 34 päivätyn päätöksensä, jossa se *hylkäsi kantajien korvausvaatimuksen ennenaikaisena, vaikka 12 vuotta oli jo kulunut* siitä, kun asia pantiin vireille! RO perusteli tätä kantaansa sillä, ettei rva Korhonen lapsineen ollut voinut osoittaa, olivatko hänen miesvainajansa ja tämän oikeudenomistajat kärsineet vahinkoa, ja myönteisessä tapauksessa, minkä verran, ja ettei mitään korvausvaatimusta voitu käsitellä, ennen kuin tämä puoli asiassa ensin oli tarkoin selvitetty. RO katsoi kuitenkin SKOP:lta saadun tilityksen puutteelliseksi ja velvoitti sen antamaan uuden, seikkaperäisen tilityksen sekä korvaamaan kantajien siihenastiset oikeudenkäyntikulut 7.500 mk:lla. Pankki valitti tästä päätöksestä HO:een, joka kuitenkin 28. 4. 33 vahvisti ko. päätöksen. Pankki haki tällöin muutosta KKO:ssa.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn presidentti Fr. Pehkonen sekä oikeusneuvokset G. Idestam, T. Järnefelt, O. Petäys, M. Hovila, O. Möller ja O. Heinonkoski. Esittelijänä toimi oikeussihteeri A. Z. P. Dahlbeck. Näistä Heinonkoski, joka oli kauan ollut virassa Viipurissa, oli sitä mieltä, että SKOP:n tilit olivat riittävät, joten kantajien vaatimukset oli hylättävä. Möllerin mielestä oli kyseessä moitekanne, jossa kantajat eivät olleet esittäneet perusteita tilien *määrättyjen kohtien* oikaisemiseksi tai täydentämiseksi, joten heidän vaatimuksensa oli hylättävä. Pehkonen yhtyi Möllerin kantaan. Muut halusivat vahvistaa HO:n päätök-

sen. KKO:n päätös laadittiin viimemainittujen kannan mukaisesti ja annettiin 23. 1. 36. Siinä todettiin nimenomaisesti, että *SKOP:n antamasta tilityksestä puuttui selostus V. Korhosen kiinteistöistä ja niistä otetuista puutavaramääristä, Korhosen irtaimistosta ja PSM Oy:n omaisuudesta.* KKO velvoitti pankin antamaan näissä kohdin täydennetyn, seikkaperäisen tilin, jonka PSM Oy:n kohdalla piti ulottua 7. 6. 23 asti. Vaikka KKO näin katsoikin rva Korhosen olleen asiallisesti oikeassa, ei se kuitenkaan tuominnut SKOP:a korvaamaan hänen oikeudenkäyntikulujaan.

SKOP ei vielä tämänkään jälkeen antanut täydellistä ja selvää tilitystä, vaan ainoastaan eräitä merkityksettömiä lisäselvityksiä. Niinpä se ei vieläkään antanut PSM Oy:n osalta minkäänlaista tilitystä 31. 12. 22 jälkeiseltä ajalta. Kun pankki näin osoitti, että se ei aikonut vähääkään välittää edes KKO:n nimenomaisesta velvoituksesta, päätti rva Korhonen itse hankkia täyden selvityksen kärsimästään vahingosta. Hän koetti korvata pankin puuttuvan alkuinventaarion antamalla arvovaltaisten asiantuntijoiden arvioida V. Korhosen metsien ym. omaisuuden arvon silloin, kun tämä teki rahoitussopimuksen SKOP:n kanssa. Tämä tehtävä oli vaikea, sillä esim. metsien kohdalla se oli suoritettava laskemalla vanhat, jo osittain maatuneet kannot, jotta erinäiset aikaisemmat asiatiedot näin tarkistettaisiin. Prof. E. A. Piponius ja metsäneuvos O. J. Lakari arvioivat kiinteistöjen ja niiden metsien arvon 12.182.702 markaksi, mutta vähensivät siitä rautatiehallitukselle myydyn puutavaran arvoltaan 3 milj. mk. Metsänarvioimistoimiston johtaja V. Huhtanen laski kiinteistöjen ja metsien arvoksi 11.060.000 mk ja tri M. Lappi-Seppälä puolestaan päätyi 9.750.130 mk:aan. Viimemainitun mukaan oli metsissä ollut n. 1 milj. kuutiojalkaa havuarvopuita ja 124.000 kuutiojalkaa koivuarvopuita. Näihin arvioihin ei sisältynyt rakennuksia eikä irtaimistoa. Huhtalan mukaan rakennusten arvo oli 1.246.000 mk, kun taas Pipo-

nius ja Lakari merkitsivät niiden arvoksi 628.000 mk. Irtaimistoa ei kukaan mainituista asiantuntijoista arvioinut.

Näiden arvioiden pohjalla rva Korhonen osoitti 28. 9. 37 SKOP:lle uuden haasteen Viipurin RO:ssa. Hän esitti nyt vaatimuksilleen kolme eri perustetta: 1) tilien puutteellisuus, 2) rahoitussopimuksen noudattamisen laiminlyönti ja 3) toimitsijatehtävän huolimaton hoito. Koskei pankki ollut pystynyt antamaan KKO:n jo kahdesti sen velvoitukseksi asettamaa seikkaperäistä tilitystä, vaati rva Korhonen nyt korvausta 7,5 milj. mk ynnä korot 3. 11. 23 alkaen. Hän kiisti myös 2.700.681 mk:n edestä niitä velkoja, jotka SKOP oli ilmoittanut hänen miesvainajallaan olleen, sekä tunnusti velkojen kokonaismääräksi vain 4.446.611 mk. Näin kiistettyjen velkojen suhteen oli pankki hänen mielestään todistusvelvollinen.

SKOP puolestaan kiisti rva Korhosen esittämät arviot väittäen, että V. Korhosen tilojen arvo oli se, mikä niistä saatiin myytäessä, lisättynä tilityskautena kaadetun metsän arvolla. Tälläkin pohjalla pankki oli eri ajankohtina esittänyt kaksi melkoisesti toisistaan poikkeavaa arviota, nim. 2,8 ja 3,6 milj. mk. Pankki oli myös hankkinut professori Y. Ilvessalon lausunnon, jonka mukaan Korhosen metsissä tapahtuneiden hakkuiden jälkeen kuluneiden monien vuosien jälkeen ei enää voitu kantojen perusteella laatia tarkkaa laskelmaa metsien arvosta. Ilvessalon mukaan oli näin laaditun laskelman virhemahdollisuus 30—50 %. Hänen käsityksensä mukaan rva Korhosen asiantuntijoiden arviot olivat liian korkeat, ehkäpä 100 %. Myös tri Martti Tertin lausunto oli hankittu. Hän tosin teki eräitä varauksia arviointeihin, mutta piti silti vuosien kuluttuakin tapahtunutta arviointia sinään mahdollisena.

SKOP täydensi lopultakin PMS Oy:tä koskevia tilejään sikäli, että ilmoitti sen tappion 31. 7. 23 olleen 1.037.586 mk. Pankin tiliasiantuntija Winter selitti tämän tappion aiheutuneen mm. siitä, että sahan tileistä oli poistettu V. Korhosen

velkaa sille 770.000 mk:n edestä ja että itse sahalaitos oli myyty 420.000 mk alle kirjanpitoarvon ja että myös sahan erinäistä irtaimistoa oli myyty alle kirjanpitoarvon. Miten Korhonen olisi ollut velkaa muiden hoitoon velattomana luovutetulle sahalleen, jäi toki selittämättä, samoin se, miksi saha irtaimistoineen oli myyty pilkkahintaan nousevien suhdanteiden aikana.

SKOP hankki myös oikeudenkäynnin kestäessä v:n 1939 alussa tilejään puoltavan lausunnon tunnetulta tilimieheltä Väinö Lindroosilta. Rva Korhonen puolestaan epäsi tämän lausunnon arvon huomauttamalla RO:lle, että Lindroos oli aikaisemmin antanut hänelle lausuntoja, joiden sisältö oli aivan toinen. Niinpä Lindroos oli v. 1937 ilmoittanut SKOP:n tilien olevan niin puutteellisia, ettei hän niiden perusteella katsonut voivansa laatia rva Korhosen haluamaa lausuntoa. Samana vuonna Lindroos kuitenkin ilmoitti rva Korhoselle, että hänen arvionsa mukaan tämän pitäisi saada pankilta n. 3,4 milj. mk ja että sitäpaitsi olisi poistettava tileistä Mikkelin Puutavara Oy:lle suoritettavaksi merkitty velka. Tästä lausunnostaan Lindroos 23. 11. 37 laskutti rva Korhosta 2.600 mk:lla. V. 1938 Lindroos vielä laati rva Korhosta varten 2 allekirjoittamatonta muistiota, joissa hän eräin varauksin tuli siihen tulokseen, että V. Korhosen varat olivat ylittäneet hänen velkansa n. 2 milj. mk:lla. Kun Lindroos sittemmin SKOP:n puolelle siirryttyään koetti kiistää nämä aikaisemmat arvionsa, tuki rva Korhonen niitä koskevia ilmoituksiaan prof. Caseliuksen todistuksella.

Rva Korhonen oli tällä kertaa saanut hankituksi eräitä uusia todistajia. Niinpä muudan Jalmari Kervinen kertoi, että Ignatius oli keväällä 1922 saanut tietää parin maanviljelijän aikovan hakea V. Korhosen konkurssiin. Ignatius oli tällöin todistajan kuullen sanonut, että »hän ei ymmärtänyt, mitenkä Korhonen voitaisiin asettaa konkurssiin, kun hänellä oli velkaa vain muutamia satojatuhansia markkoja, mutta omaisuutta 11 milj. mk».

Rva Ida Kajanne puolestaan todisti, että hänen miesvainajansa V. J. Kajanne, joka oli ollut kamreerina SKOP:n pääkonttorissa, oli joskus v. 1922 kovasti kiihtyneenä kertonut todistajalle Rantakarin moittineen häntä, kamreeri Kajannetta siitä, ettei hän ollut ottanut vastaan hänelle tarkoitettua 60.000 mk:n osuutta siitä 300.000 mk:n summasta, jonka pankin johtohenkilöt olivat varanneet keskenään jaettavaksi V. Korhosen varoista. Kun V. J. Kajanne moitteista huolimatta edelleenkin kieltäytyi osallistumasta ko. jakoon, ajoi Rantakari vihastuneena hänet ulos huoneestaan. Kamreeri Kajanne oli tämän kertomuksensa yhteydessä maininnut vaimolleen, että Korhosen omaisuus oli n. 13 milj. mk:n arvoinen.

RO antoi päätöksensä tässä rva Korhosen uudessa jutussa 3. 6. 39. Päätös tehtiin äänestyksen jälkeen. Siinä todettiin SKOP:n tileistä, että ne »asialle merkityksellisiä tilitapahtumia koskevilta osiltaan ja useissa paikoin *ovat osoittautuneet sekä epäselviksi että epäluotettaviksi*». RO:n mielestä oli niinikään käynyt selväksi, että »V. Korhonen oli joutunut pankin hallintaan ja hoidettavaksi luovuttamaan kaiken omaisuutensa» ja että tämä »ei ole sen suhteen noudattanut sellaista huolellisuutta, jota vastaajalta pankkilaitoksena on kohtuudella vaadittava, seurauksin, että hoito oli taloudelliselta tulokseltaan jäänyt epäedulliseksi». RO totesi vielä, että PMS Oy:n liiketoimien hoito oli tapahtunut »ilman riittävää asiantuntemusta», ja että lopuksi Korhosen omaisuus oli pankin toimesta tai myötävaikutuksella myyty alihintaan. RO oli myös sitä mieltä, että SKOP:n johto- ja toimihenkilöt olivat Viipurin Sahan Oy:n kanssa päätetyn puutavarakaupan yhteydessä saaneet ottaa itselleen »heidän toimintansa laajuuteen ja laatuun katsoen kohtuuttomia palkkioita hoitamansa omaisuuden kustannuksella sekä *tehdä eräiden rahoittamisen järjestelyä varten jo ennakolta tapahtuneiden valeoikeustoimien varjolla hoitoonsa saamaansa omaisuutta vahingoittavia väärinkäytöksiä*». Näistä SKOP:lle muserta-

vista toteamuksistaan huolimatta RO päätyi hylkäämään kantajien vaatimukset sillä perusteella, etteivät nämä olleet voineet esittää riittävää selvitystä V. Korhosen varallisuusasemasta 3. 11. 21 ja että *pankin antamien puutteellisten tilien perusteella sen »Korhosen omaisuuden huolimattomalla hoidolla aiheuttaman vahingon määrä ei ollut selvitettävissä».*

Rva Korhonen lapsineen haki muutosta HO:ssa, mutta tämä vahvisti 21. 11. 40 antamallaan päätöksellä, hieman perusteluiden muotoa muutellen, RO:n päätöksen. Päätöksen laatimiseen osallistuivat varapresidentti Knut Ångelin, HO-neuvos J. Kallio, HO-asessorit Sarviala ja C. A. Hietanen sekä apujäsen, viskaali G. L. Hjelmman.

Kantajat hakivat muutosta KKO:ssa. VT Eric Idestam laati heidän valituksensa. Siinä todettiin aluksi, että *KKO oli jutun 15 ensimmäisen vuoden aikana kahdesti velvoittanut SKOP:n antamaan seikkaperäiset tilit, mutta että saadut tilit olivat tästä huolimatta niin puutteelliset, ettei niiden perusteella voitu tarkoin määrätä V. Korhos-vainajan ja pankin rahallisia suhteita.* Sitten lausuttiin valituksessa: »Jos HO:n tuomio pysytetään voimassa, tulisi siitä oikeustapaus, jolla olisi laajakantoisia seurauksia. Tällöin olisi nim. todettu, että pankkilaitos saa miten tahansa hoitaa toisen omaisuutta, eikä sen edes tarvitse antaa omaisuuden hoidosta päteviä tilejä. ... *Ei suinkaan vahinkoa kärsineelle voida asettaa ylivoimaista todistusvelvollisuutta, samalla kun todetaan kaikki ne pankin puolelta tapahtuneet väärinkäytökset, jotka käyvät ilmi RO:n päätöksestä.*»

Valituksessa huomautettiin myös, että *rva Korhonen ei ollut koskaan allekirjoittanut miesvainajansa ja pankin välistä sopimusta eikä siis myöskään ollut hyväksynyt tämän tilojen kiinnittämistä* tai niiden antamista vakuudeksi muussa muodossa, ei liioin niiden myymistä. Kun rva Korhosella oli naimaosuus osaan ko. kiinteistöistä, olisi tämän osan kohdalta mainitunlaatuisiin toimenpiteisiin tarvittu hänen suos-

tumuksensa. Jo yleisistä oikeusperiaatteista olisi siis johtunut, että V. Korhosen ja SKOP:n välinen rahoitussopimus ei olisi sellaisenaan riittänyt hänen kiinteistöjensä rahaksimuuttamiseen, vaan olisi siihen vielä tarvittu Matilda Korhoselta erikseen hankittu suostumus. Tämä toteamus sai lisätukea siitä ko. sopimuksen nimenomaisesta määräyksestä, että tarpeetonta irtaimistoa ja ylellisyystavaraa saatiin muuttaa rahaksi. Tästä seurasi käänteispäätelmänä, että pankki ei saanut muuttaa mitään muuta omaisuutta rahaksi.

KKO:ssa toimi jutun esittelijänä jälleen oikeussihteeri A. Z. P. Dahlbeck. Hän perehtyi tälläkin kertaa huolellisesti koko laajaan ainehistoon ja koetti parhaansa mukaan saada esiin rva Korhosen oikeuksia puolustavat näkökohdat. Dahlbeckin ehdotus oli, että SKOP velvoitettaisiin suorittamaan kantajille 3.030.514 mk 6 % korolla 3. 11. 23 lukien sekä oikeudenkäyntikuluja 200.000 mk.

Asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvokset O. Petäys, O. Laurila, M. Hovila, O. Malinen, O. Heinonkoski ja Knut Molin. KKO:n päätös annettiin 7. 10. 41. Siinä todettiin entistä nimenomaisemmin, että V. Korhosen ja SKOP:n välisen, 3. 11. 21 tehdyn rahoitussopimuksen perusteella »pankki oli saanut määräysvallan hänen liikeasioihinsa ynnä valvonta ja hoito-oikeuden hänen omaisuuteensa». PSM Oy:stä taas todettiin, että »mainittu sahayhtiö oli osakkeineen ja omaisuuksineen luovutettu pankin eräiden johto- ja toimihenkilöiden hallintaan ja hoidettavaksi». Päätöksen mukaan oli ko. rahoitussopimuksen *tarkoituksena* ollut, että »pankin ottaessaan järjestääkseen Korhosen liikeasiat ja saadessaan *toimitsijana* hoidettavakseen Korhosen omaisuuden, tuli sanottuna 2 vuoden aikana *suorittaa kaikki hänellä 3. 11. 21 olleet velat myöntämällä hänelle riittävästi luottoa* ja muuttamalla rahaksi hänen tarpeetonta irtaimistoaan ja ylellisyysesineitään sekä jalostamalla hänen Parkumäen kylässä omistamassaan sahalaitoksessa Korhosen tiloilla olleet metsävarat ... ja *vastata siitä, ettei Korhonen hoitoaikana jou-*

tunut konkurssitilaan». Edelleen KKO totesi, että pankki »korvaukseksi rahoitustoiminnastaan oli saapa vain tavanmukaiset korot myöntämilleen luotoille ja provisiot», ja että sen ja V. Korhosen välisen sopimuksen lakatessa olemasta voimassa 3. 11. 23, oli *suoritettava Korhoselle takaisin hänen omaisuutensa* sellaisena kuin se sopimuksen edellyttämää tarkoitusta varten käytettynä ja huolellisesti hoidettuna silloin olisi ollut toimitsijatoimen hoitoa koskevine, kunnolliseen kirjanpitoon perustuvina seikkaperäisine tileineen, mutta että *pankki oli rikkonut sopimuksen mukaisia velvollisuuksiaan* niin hyvin sillä tavoin„ että maksamatta Korhosen velkoja oli aiheuttanut Korhosen sekä PSM Oy:n konkurssiin joutumisen ja tällöin tapahtuneen Korhosen *omaisuuden alihintaan myymisen* ... kuin myös siten, että *pankki oli huolimattomasti hoitanut sille Korhosen omaisuuden hoitajana kuuluneita tehtäviä.*» KKO totesi nimenomaan, että *eräät pankin johtohenkilöt* »*olivat tehneet haltuunsa saamansa Korhosen omaisuutta vahingoittavia väärinkäytöksiä* ja edustaneet Korhosen kustannuksella itselleen toimintansa laatuun ja laajuuteen nähden kohtuuttomia palkkioita sekä ilman asiantuntemusta ja suunnittelua suurin taloudellisin tappioin jalostaneet yhtiön sahalaitoksessa ja rahaksi muuttaneet Korhosen tiloilla olleet runsaat metsävarat.» Vielä todettiin tuomiossa, että pankin kyseiset tilit olivat olennaisilta kohdiltaan puutteelliset ja että sen esittämät arviot Korhosen omaisuudesta mielivaltaiset ja liian alhaiset.

Näin KKO selvästi totesi oikeiksi kantajien kaikki väitteet SKOP:n ja sen eräiden johtohenkilöiden toiminnasta. Tästä huolimatta KKO päätyi siihen lopputulokseen, ettei oltu näytetty, että SKOP olisi nimenomaisesti *sitoutunut* ehkäisemään V. Korhosen konkurssiin asettamisen, ja ettei myöskään hänen omaisuutensa myyminen ollut tapahtunut pankin toimesta, vaan konkurssin johdosta ulosottotoimin. KKO oli lisäksi sitä mieltä, että pankin maksuvelvollisuus

V. Korhosen perikunnalle ei ollut harkinnan mukaan määrättävissä. Näin ollen KKO jätti päätöksen HO:n tuomion lopputuloksen varaan. *Rva Korhonen ei saanut edes korvausta oikeudenkäyntikuluistaan.*

Näin päättyi 19 vuotta kestänyt oikeudenkäynti, jossa asianomaiset tuomioistuimet olivat eri ottein myöntäneet, kerta kerralta yhä selvemmin, että kantajien vaatimus oli sinään oikeutettu, koska vastaajana ollut pankki oli toiminut väärin ja oli siten aiheuttanut vahinkoa kantajille. Mutta kun kantajat pankin niskoittelun vuoksi eivät yksinään pystyneet esittämään kaikin kohdin täsmällistä selvitystä kärsimänsä vahingon suuruudesta, niin hyljättiin heidän vaatimuksensa kokonaan. *Rouva Korhonen ei siis saanut edes sitä summaa, 800.000 mk, minkä pankki itse eräässä vaiheessa oli tarjoutunut maksamaan hänelle, jos hän luopuisi ajamasta vaatimuksiaan oikeudessa.* Toisaalta ei SKOP myöskään sanottavasti hyötynyt V. Korhosen huvenneesta jättiläisomaisuudesta. Pankkihan teki jo ensimmäisinä vuosina Korhosen ja PSM Oy:n konkurssien jälkeen melkoisia, niihin perustuvia poistoja tileistään. Myöhemmin SKOP itse joutui suoritustilaan, mihin kait Korhosen jutun herättämä epäluottamus sitä kohtaan osaltaan myötävaikutti. *Mihin joutui siis Korhosen koko suuri omaisuus? Saivatko eräät pankin johdossa olleet henkilöt yksityisesti pääasiallisen hyödyn siitä?*

Rva Korhonen teki tämän jälkeen vielä yhden yrityksen koko asian selvittämiseksi ja miesvainajansa omaisuuden takaisinvoittamiseksi. Jälkisotamme päätyttyä hän kääntyi valtioneuvoston puoleen pyytäen tätä määräämään jonkun pystyvän henkilön suorittamaan asiassa täydentäviä tutkimuksia, jotta näin saataisiin kokoon riittävästi uutta sitovaa ainehistoa tuomion purkamiseksi. Muudan lakimies, josta sittemmin tuli eräs maamme korkeimmista oikeusviranomaisista, avusti puhtaasta asianharrastuksesta rva Korhosta tämän anomuksen laatimisessa. Siinä esitettiin pääpiirteinen selostus jutusta sekä useita todisteita SKOP:n johtohenki-

löiden taholla esiintyneistä väärinkäytöksistä ja rikoksistakin. Eräitä uusiakin todistuksia ja näkökohtia tuotiin esiin. Niinpä viitattiin leskirouva Helmi Pyykön kertomukseen, josta ilmeni, että ko. pankinjohtajat olivat etukäteen suunnitelleet, miten voisivat »nujertaa» ja »kuristaa» Korhosen. Huomautettiin myös siitä, että rva Korhonen oli vastoin miehensä konkurssipesän toimitsijamiesten tahtoa voittanut kaksi itse ajamaansa oikeusjuttua, toisen Ignatiusta ja toisen Oy Maakiinteistöpankkia vastaan. Edellisessä määrättiin konkurssipesälle maksettavaksi 79.200 mk, jälkimmäisessä 68.000 mk. Kun konkurssipesä oli jo silloin tehnyt lopputilinsä, niin *kuka oli saanut mainitut rahasummat?*

Anomuksessa esitettiin myös seuraavat yleisluontoiset toteamukset: »... meidän vanhanaikainen oikeudenkäyttömme antaa niskoittelevalle riitapuolelle tilaisuuden ei ainoastaan viivyttää oikeudenkäyntiä loppumattomiin, vaan myös tehdä tyhjäksi selvien ja mitä oikeutetuimpien vaatimusten toteuttaminen. ... *vähävaraisen kansalaisen on meillä ollut mahdotonta päästä oikeuteensa,* erittäinkin jos vastapuolena on ollut erikoista suojaa nauttiva pankkilaitos.» Kun hylkäävä päätös oli annettu sillä perusteella, että »kantajain on todettu olleen kykenemättömiä selvittämään erinäisiä yksityiskohtia jutussa ja pankin aiheuttaman vahingon suuruutta ... *ei tällainen tulos voi tyydyttää oikeustajua ainakaan oikeusvaltiossa*». SKOP:a tarkoittaen tehostettiin anomuksessa vielä: »... sillä on ollut siitä huolimatta, että *se on ollut täysin väärässä,* oikeudenkäynnin onnelliseen lopputulokseen saattamiseen täysi mahdollisuus.»

Tämä anomus palautettiin 20. 8. 45 rva Korhoselle ilmoituksella, ettei se aiheuttanut mitään toimenpiteitä. Ilmoituksen oli allekirjoittanut oikeuskansleri T. Tarjanne ja sen varmentanut oikeuskanslerinsihteeri Y. Sipi.

Tämä viimeinen vastoinkäyminen vaikutti rouva Korhoseen niin raskaasti, että hän pian tämän jälkeen sai halvauskohtauksen. Hänen lapsensa koettivat ensin hoidattaa hän-

tä yksityisissä parantoloissa, mutta kun hän sai uusia halvauskohtauksia ja tuli niin huonoon kuntoon, että hän jatkuvasti tarvitsi hoitajattaren apua, muodostui hoito näin järjestettynä taloudellisesti niin rasittavaksi, että lopulta ei ollut muuta mahdollisuutta, kuin luovuttaa hänet Helsingin kaupungin huollettavaksi sen kunnalliskodissa. Tätä kirjoitettaessa rouva Korhonen elää vielä kunnalliskodissa huonokuntoisena potilaana. Hänen on vaikea tottua siihen ajatukseen, että hänen on päätettävä päivänsä kunnan hoidossa, vaikka hänellä oikeastaan pitäisi olla omaisuus, jonka nykyarvo huomattavasti ylittäisi 100 miljoonaa markkaa.

Ensimäisen SNS:n perustajat tuomittiin kuritushuoneeseen

Lapualaiskauden jälkeen ei maassamme enää esiintynyt uusia yrityksiä työväenliikkeen jyrkän suunnan toiminnan järjestämiseksi avoimen ja laillisen yhdistystoiminnan pohjalla. Tämä ei suinkaan merkinnyt sitä, että kaikki olisivat hyväksyneet SDP:n yhä maltillisemmaksi muodostuvan asennoitumisen. SDP:n omassakin keskuudessa esiintyi jatkuvasti enemmän tai vähemmän selvää oppositiota. Tätä ilmeni erityisesti puolueeseen liittyneen älymystön keskuudessa. Opposition mielipiteet pääsivät julkisuuteen Erkki Valan toimittamassa Tulenkantajat-lehdessä tai Akateemisen Sosialistiseuran julkaisemassa Soihdussa, jonka kannattaviin voimiin kuuluivat mm. Cay Sundström, Mauri Ryömä, Raoul Palmgren ja Aimo Rikka. Soihtu pyrki sosialistisissa kannanotoissaan tieteelliseen johdonmukaisuuteen. Lehti osoitti myös asiallista mielenkiintoa työväenliikkeen kaikkia eri ilmenemismuotoja kohtaan. Niinpä se seurasi tarkoin olosuhteita NL:ssa, joka oli maailman ensimmäinen sosialistinen valtio. Soihtu suhtautui NL:oon myötämielisesti, muttei silti kritiikittömästi.

SDP:n ptk ei yleensä suvainnut paljoakaan sellaista oppositiota, joka näkyi julkisuudessa. Vala erotettiin puolueesta, samoin Ryömä. Sundströmin oli v. 1937 luovuttava Soihdun toimituskunnan jäsenyydestä, jotta välttäisi puolueesta erottamisen.

Viranomaisille ei riittänyt se, että SDP itse ylläpiti verrat-

tain tiukkaa kuria jäsenistönsä keskuudessa. Niinpä nostettiin Soihtua vastaan useitakin painokanteita eritoten sinä aikana, jona kihlakunnantuomari A. Ahmavaara oli oikeusministerinä. Oloillemme luonteenomaisin näistä painokanteista koski marraskuussa 1937 julkaistua Soihdun kaksoisnumeroa, joka pääasiallisesti oli omistettu lokakuun vallankumouksen 20-vuotismuistolle. Harkittuaan perusteellisesti asiaa Ahmavaara määräsi 8. 1. 38 päivätyllä ja hallitussihteeri Orkamon varmistamalla kirjelmällä, että kaupunginviskaali Enebäckin oli nostettava syyte päätoimittaja Palmgrenia vastaan useidenkin ko. numeroon sisältyvien kirjoitusten perusteella. Kirjelmässä mainittiin syytteen perusteeksi erityisesti sarjakirjoitus, jolla oli yleisotsikkona »Vallankumouksen majakat», ja siinä pahimpina kohtina ne, joilla oli aliotsikkoina »Kapitalismista kommunismiin» sekä »Perustuslain yhteiskunnallinen tausta». Ministeriön mukaan Soihdun tuossa numerossa halvennettiin kapitalistista yhteiskuntajärjestystä ja ihannoitiin kommunistista. Vaikka RL:n kyseiset kohdat eivät mainitse mitään kapitalismin suojaamisesta, vaan nimenomaisesti kohdistuvat ainoastaan *hallitusmuodon* turvaamiseen, niin ministeriö kehoitti Enebäckiä vaatimaan Palmgrenille edesvastuuta *yllytyksestä valtiopetokseen* sekä lisäksi hallituksen ja viranomaisten halventamisesta, koska hänen »on täytynyt olla tietoinen yllämainittujen valtiopetokseen kiihoittavien ja sitä ylistävien kirjoitusten lakiemme vastaisesta sisällöstä ja tarkoituksesta ja hänen sen vuoksi on katsottava tahallisesti tarkoittaneen niiden kautta edistää valtiopetokseen tähtäävää toimintaa ja myöskin halventaa Suomessa voimassa olevaa laillista, laajalle demokraattiselle pohjalle rakentuvaa yhteiskuntajärjestystä.»

RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmiehet T. Nilsson, puheenjohtajana, ja K. Waselius sekä notaari E. Candolin.

Kirjoitussarja »Vallankumouksen majakat» sisälsi valittuja otteita sellaisten venäläisten lausunnoista, jotka olivat

myötävaikuttaneet aatteellisten edellytysten luomiseen vallankumoukselliselle liikkeelle maassaan tai jotka olivat suoranaisesti osallistuneet neuvostovaltion aikaansaamiseen. Sarja alkoi jo v. 1870 kuolleen A. J. Herzenin eräiden mielipiteiden esittelyllä. Herzeniä on lähinnä pidettävä porvarillisena liberaalina. Sitten seurasivat N. G. Tshernyshevski (kuoli 1889), ja P. L. Lavrov (kuoli 1900) sekä vihdoin myös Lenin ja Stalin. Sarjaan liittyi myös tunnettujen englantilaisten oikeistososialistien Sidney ja Beatrice Webbin arviointeja neuvostojärjestelmän aikaansaannoksista.

Syytevaatimuksessaan Enebäck täsmensi, että erityisen raskauttava oli lause: »Kapitalistisen yhteiskunnan demokratia on itse asiassa kansanvaltaa vain vähemmistölle, ainoastaan omistaville luokille, ainoastaan rikkaille.» Tämä lause sisältyi katkelmaan »Kapitalismista kommunismiin». Kyseinen kohta oli sanatarkka lainaus eräästä Leninin teoksesta! »Perustuslain yhteiskunnallinen tausta» oli taas ote Stalinin kirjoituksesta, jossa hän selosti NL:ssa edellisenä vuonna voimaanastunutta uutta perustuslakia!

Palmgren hankki puolustuksekseen eräitä lausuntoja arvovaltaisilta henkilöiltä. Prof. Väinö Lassila tehosti lausunnossaan, että Soihdun ko. numeron kirjoitukset pyrkivät luomaan tieteellisen pohjan lokakuun vallankumoukseen johtaneen historiallisen kehityksen ymmärtämiselle. Toimituksen oma pääkirjoitus ei sisältänyt ainoastaan tunnustusta lokakuun vallankumouksen aikaansaannoksille, vaan myös niiden arvostelua. Lassila päätti lausuntonsa seuraavasti: »Nykyisenä levottomana aikana (1938) taistelevat useat eri aatesuunnat keskenään ja molempien äärimmäisten välinen kamppailu uhkaa demokraattisiakin valtioita tuholla ja häviöllä. Näissä olosuhteissa on mielestäni mitä tärkeintä, että kaikki kansalaiset demokraattisesti hallitussa maassa ovat tilaisuudessa tutustumaan eri aatesuuntiin ja itse toteamaan demokratian ylivoimaisuuden, vasta tällä tavoin kehittynyt

kansa on kykenevä nykyisissä oloissa puolustamaan itsenäisyyttään.»

Prof. Landtman puolestaan huomautti lausunnossaan, että se Lenin teos, josta mainittu lainaus oli tehty, oli jo v. 1920 julkaistu Suomessa nimellä »Valtio ja vallankumous». Silloin eivät viranomaisemme olleet havainneet teoksessa mitään rikollista ja oli kirja siitä lähtien ollut vapaasti halullisten saatavissa mm. eduskunnan kirjastossa! Landtmanin loppupäätelmä oli: »... kulttuurivaltioissa, joissa on sallittava ajatuksen ja tutkimuksen vapaus, ei ole tapana pakkokeinoin vastustaa tieteellis-teoreettisia esityksiä.»

Palmgren huomautti lopuksi, että RO:lla ei ollut toimipätevyyttä valtiopetosasioissa, sillä ne kuuluivat hovioikeuksien tuomiovaltaan. RO hyväksyi 5. 3. 38 tekemässään välipäätöksessä tämän prosessiväitteen, sikäli kuin syyte koski yllytystä valtiopetokseen. Kihlakunnantuomari Ahmavaaran johtama oikeusministeriö sai näin RO:lta sen alkeellisen opetuksen, että valtiopetosjutut eivät kuulu raastuvanoikeuksille, vaan hovioikeuksille. Näin karkea virhe aiheuttaisi armottoman hylkäyksen yksinpä prosessioikeuden alinta arvosanaa yrittävälle lainopin ylioppilaalle. Bolshevikkeihin kohdistuvan antipatian sokaiseva vaikutus oikeusministeriin ja hänen esittelijäänsä oli siis ilmeisesti ollut perin suuri.

Sikäli kuin syyte koski hallituksen halventamista, ratkaistiin se RO:ssa 21. 5. 38. Candolin olisi halunnut Palmgrenille 3 kk:n vankeusrangaistuksen RL 16: 8, kohta 2:n nojalla. Waselius ja Nilsson puolestaan hylkäsivät syytteen tältäkin osaltaan, joten RO:n päätös muodostui täysin vapauttavaksi.

Prof. Lassila oli noihin aikoihin tullut yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että olisi monessakin suhteessa edullista Suomelle, jos sen ja NL:n välille aikaansaataisiin läheisemmät kulttuurisuhteet. Tämä ajatus saavutti vastakaikua eräiden hänen tuttavapiiriinsä kuuluvien henkilöiden keskuudessa. Lassila itse kuoli keväällä 1939, mutta tuo ajatus oli kypsynyt jo niin pitkälle, että saman vuoden toukokuussa jär-

jestettiin eräiden tätä asiaa harrastavien kokous keskustelemaan näiden kahden naapurimaan kulttuurisuhteita edistävän yhdistyksen perustamisesta. Kokouksessa olivat läsnä pääministeri Cajanderin sihteeri A. Inkilä, professorit I. Bonsdorff, Albert Hämäläinen, Landtman ja Ruutu, kansanedustaja Cay Sundström, kirjailija Hella Wuolijoki ja tri Laurin Zillaccus. Helsingissä käymässä ollut päätoimittaja Leinonen saapui niinikään kokoukseen eräiden siihen osallistuvien seurassa. Edessä olevan kesäkauden vuoksi enemmät toimenpiteet asiassa kuitenkin lykkäytyivät syksyyn. Kun näistä suunnitelmista sitten syksyllä mainittiin myös Väinö Tannerille, selitti tämä, että ajatus olisi ollut oivallinen, mikäli se olisi toteutettu jo keväällä, mutta nyt syksyllä 1939 se vaikuttaisi vain heikkoutta osoittavalta liehittelyltä, joten enemmistä toimenpiteistä asiassa oli parasta luopua toistaiseksi. Suunnitelma hautautuikin.

NL:oon erityisen vihamielisesti suhtautunut presidentti Svinhufvud oli jo v. 1937 joutunut luovuttamaan paikkansa Kyösti Kalliolle. SDP:n ehdokkaana noissa vaaleissa oli alkuaan ollut Tanner. Yksinpä puolueen oppositioainekset olivat yleensä kannattaneet Tannerin vaaliliittoa. Eräiden tietojen mukaan olisivat jopa kommunistitkin saaneet Kominterilta ohjeet tukea Tannerin vaaliliittoa. Työväenliikkeessä ei silloin tiettävästi kukaan muu esiintynytkään julkisuudessa Tannerin ehdokkaaksi asettamista vastaan kuin Vala Tulenkantajissa. Viimemainitun mielestä Tannerin nimi ei saisi työväenliikkeeseen lukeutuvia riittävän lukuisasti osallistumaan valitsijamiesvaaleihin ja näin heikentyisivät Ståhlbergin mahdollisuudet lopullisissa presidentinvaaleissa. Vala kuului silloin niihin, joiden mielestä Ståhlbergin saaminen presidentiksi oli tärkeätä, koska arvioivat hänet kaikkien oikeistopyrkimysten voimakkaimmaksi kurissapitäjäksi. Tannerin vaaliliitto saikin suhteellisen vähän ääniä valitsijamiesvaaleissa, ja niin muodostui lopputulokseksi se, että presidentiksi ei tullut Ståhlberg, vaan Kallio.

Kallio ei presidenttinäkään osannut erottaa toisistaan suhtautumista oman maan kommunisteihin ja kommunistien johtamaan NL:oon — puhumattakaan siitä, että hän olisi osannut erottaa toisistaan kommunistit ja vasemmistososialistit. Kallio salli sitäpaitsi ministeri J. Niukkasen ja eräiden tämän seurapiiriin kuuluneiden upseerien, mm. eversti A. Airon, melkoisesti vaikuttaa käsityksiinsä. Kallio ei näin ollen lainkaan pystynyt jarruttamaan Suomen liukumista talvisotaan NL:n kanssa — mikäli hän edes yrittikään ehkäistä sitä.

Ennen talvisotaa Suomen ja NL:n välillä vv. 1938—39 useaan otteeseen tapahtuneet neuvottelukosketukset eivät niihin aikoihin olleet kokonaisuudessaan kuin maan johtopiirien sisimpään renkaaseen kuuluvien aniharvojen suomalaisten tiedossa. Niinpä ei täällä yleensä tiedetty, että NL oli ehdottanut Suomelle useitakin eri järjestelyjä, jotka tähtäsivät NL:n luoteisten alueiden turvallisuuden lisäämiseen Suomen myötävaikutuksella. Vain viimeiset, meille edulliset ehdotukset aluevaihdoista tunnettiin. Aivan harvat tiesivät, että Paasikiven lisäksi Mannerheimkin oli painokkaasti suositellut hallituksellemme sovinnolliseen ratkaisuun pyrkimistä. Oikeiden tietojen puuttuessa melko harvat suomalaiset osasivat silloin suhtautua epäillen, saati sitten arvostellen talvisotaan ja yleensäkin sen ajan ulkopolitiikkaamme. Muudan näistä harvoista oli Mauri Ryömä.

1930-luvun keskivaiheilla Ryömä oli useitakin kertoja ollut ristiriidassa SDP:n kanssa mm. siksi, että pyrki suhtautumaan erityisen suopeasti NL:oon. V:n 1937 tärkeissä presidentinvaaleissa Ryömä oli silti valmis kannattamaan, mm. Soihdussa, Tannerin vaaliliittoa. Myöhemmin samana vuonna Ryömä erotettiin SDP:sta. Tästä huolimatta hän ja muut Soihdun ympärille ryhmittyneet tukivat sos.demokraatteja v:n 1939 eduskuntavaaleissa. Pyrkipä Ryömä syyskesällä 1939 takaisin SDP:seen. Tanner oli kuitenkin tällöin niin sovittelemattomalla kannalla, että jarrutti Ryömän paluuta

puolueeseen, joten se raukesi. Varmaankin tämä oli jo sinää karvas pala Ryömälle. Se oli toki vähäpätöistä sen rinnalla, että Suomi pian sen jälkeen joutui sotaan NL:a vastaan. Tämä Ryömän yleisen asennoitumisen kannalta mitä piinallisin aseellinen konflikti ei suinkaan muodostunut hänelle helpommaksi sillä perusteella, että juuri Tanner järjesti itsensä heti talvisodan alettua ulkoministeriksi ja sellaisena pyrki monopolisoimaan omaan hoitoonsa maamme ulkopoliittiset suhteet silloisessa vaikeassa tilanteessa. Ryömän mielentilaa ei liioin parantanut se, että Tanner 15. 12. 39 osoitti radion välityksellä Molotoville sävyltään kopean ja syyttelevän rauhantarjouksen. Siksipä Ryömä laati Tannerille kärkeväsävyisen kirjeen, jonka hän 19. 12. 39 myös lähetti SS:n, Palkkatyöläisten ja Soihdun toimituksille siinä tarkoituksessa, että nämä julkaisisivat sen. Mainittakoon kirjeestä seuraavat kohdat: »Huoli Suomen kansan kohtalosta saa minut vielä kerran kääntymään puoleesi. ... Teen sen vastuuntunnosta niitä tuhansia kohtaan, jotka te uhkaatte saattaa turmioon. ... Suomen porvariston onneton politiikka on vienyt kansamme tilanteeseen, joka vaatii raskaita uhreja. ... Sinun johtamasi sos.dem. ptk syksyllä 1919 antoi julistuksen, jossa tuomittiin porvariston sotapolitiikka NL:a vastaan. Nyt olet tuon sotapolitiikan johtaja. Mutta eikö punaisena lankana viimeisten 20 vuoden toiminnassasi työväenliikkeen piirissä olekin ollut avoin tai peitetty vihamielisyyden lietsonta NL:a kohtaan ja hillitön vaino kaikkia niitä kohtaan, joita olet epäillyt ystävällisestä suhtautumisesta siihen. ... Suomen työväenluokka menee rintamalle vastoin tahtoaan, se menee pakosta ja toivoo rauhaa ja ystävällisiä suhteita NL:oon.»

Kumpikaan ensin mainituista lehdistä ei julkaissut tätä Ryömän avointa kirjettä Tannerille. Soihtu ei taas ilmestynyt sodan aikana. Julkaisemisen sijaan muudan SS:n toimittajista lähetti kirjeen silloiselle Valpolle, jonka toimesta Ryömä 4. 1. 40 pidätettiin Kokkolassa, missä hän suoritti

asevelvollisuuttaan lääkärinä sotilassairaalassa. Hänet suljettiin sitten turvasäilöön 28. 1. 40.

Ruotsin kommunistien lehti Ny Dag julkaisi ko. kirjeen 7. 2. 40, siis kun Ryömä jo oli ollut yli kuukauden vangittuna. Niinikään kommunisteille kuuluva Norrskensflamman julkaisi sitten kirjeen 9. 2. 40 ja tämän jälkeen se mainittiin myös NL:n radiossa. Kohta tämän jälkeen tapahtuneissa kuulusteluissa Ryömä kielsi kaiken osuuden kirjeensä julkituloon tässä muodossa ja ilmoitti, ettei hän edes tiennyt, miten se oli joutunut Ruotsiin.

Vasta talvisodan päätyttyä, mutta vielä vankilasta käsin Ryömä sai tilaisuuden lähettää valituskirjelmän osakseen tulleesta kohtelusta sisäasiainministeri von Bornille. Valituksessaan Ryömä ilmoitti, että kaksi poliisilaitoksen palveluksessa olevaa henkilöä oli 7. 1. 40 pahoinpidellyt häntä toisen jopa uhatessa tappaa hänet. 3. 4. 40 Valpo oli jälleen kuulustellut häntä Tammisaaren pakkotyölaitoksessa ja oli tällöin Ryömän valituksen mukaan pääasiallisesti tiedustellut hänen yleisiä poliittisia mielipiteitään koettaen saada häntä luopumaan kannanotoista, jotka poikkesivat Tannerin käsityksistä tai yleensäkin SDP:n silloisista näkemyksistä. Kuulustelijat huomauttivat Ryömälle, että hänen vastauksistaan riippui, pidettäisiinkö häntä edelleen turvasäilössä. Asia päättyi kuitenkin siihen, että Ryömä vapautettiin 30. 4. 40.

Tavalliset kansalaiset eivät vielä talvisodan päätyttyäkään saaneet mitään tarkempia tietoja sen esihistoriasta eivätkä liioin sen aikana tapahtuneiden salaisten rauhankosketusten vaiheista. Sensijaan he joutuivat itse enemmän tai vähemmän kipeästi kokemaan tuon sodan raskaat seuraukset. Näin ollen oli ymmärrettävissä, että kansamme keskuudessa laajalti suhtauduttiin vähemmän suopeasti NL:oon. Yksinpä sos.demienkin keskuudessa moni silloin asennoitui itäiseen naapuriimme jyrkän kielteisesti. Niinpä Työn Voiman pakinoitsija Esko (= Pekka Patokoski) kirjoitti 29. 3. 40 Suo-

men ja NL:n kauppasuhteiden uudelleen alulle panemista vastaan seuraavasti: »Näin ollen tuntuu nykyisissä oloissa väkivallan tekijän taholta herätetty kysymys saada hävittämästään maasta tavarainsa ostaja suorastaan julkealta. ... Me tavalliset kansalaiset toivomme hartaasti, että kohtalo säästää meidät nykyoloissa koskettamasta kädellämmekään mitään sortajamme valmistamaa tuotetta.»

Nurjamielisyys NL:a kohtaan ei toki ollut mikään vasta talvisodan vaikutuksesta syntynyt mielentila. Pikemminkin voitaisiin sanoa, että talvisodan syttymiseen olennaisesti myötävaikutti se seikka, että Suomi koko siihenastisen itsenäisyyskautensa aikana oli suhtautunut vihamielisesti NL:oon.

Kun Ryömä vapaaksi päästyään havaitsi, että kansamme vallitsevien piirien aikaisemmat mielialat NL:a kohtaan olivat yleensä pysyneet entisellään, piti hän välttämättömänä, että perustettaisiin seura, jonka nimenomaisena tehtävänä olisi toimia Suomen ja sen itäisen naapurin välillä vallinneiden väärinkäsitysten poistamiseksi sekä niiden välisten ystävällisten suhteiden edistämiseksi. Yhdessä eräiden muiden samoin ajattelevien kanssa Ryömä laati ehdotuksen tällaisen yhdistyksen säännöiksi, joiden mukaan sen tarkoituksena olisi »työskennellä Suomen ja NL:n välisten rauhallisten ja ystävällisten suhteiden lujittamiseksi sekä niiden välisten taloudellisen ja sivistyksellisen vuorovaikutuksen edistämiseksi.» Tehostaakseen alunperin, että suunnitellun seuran toiminta tapahtuisi avoimesti ja lakien puitteissa, Ryömä kääntyi jo asian valmisteluvaiheessa v. Bornin puoleen ja sai tämän hyväksymisen seuran perustamista koskeville suunnitelmille ja sen sääntöluonnokselle. Tämän tapahduttua eräät Ryömän henkilökohtaisesti koolle kutsumat aatetoverit pitivät Helsingissä 22. 5. 40 uuden yhdistyksen perustavan kokouksen. Yhdistykselle päätettiin antaa nimeksi »Suomen—Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura» (SNS I).

Seuran väliaikaisen johtokunnan muodostivat Ryömä pu-

heenjohtajana ja autonkuljettaja Lauri Vilenius varapuheenjohtajana sekä jäseninä insinööri Allen Järvenpää, toimittaja Aimo Rikka ja kirjailija Elvi Sinervo-Ryömä sekä varajäseninä toimittaja Irja Palmgren ja toimitsija Aune Laurikainen. Kun Järvenpää ja Rikka jo heinäkuussa joutuivat sotaväkeen, tulivat heidän tilalleen myymälänhoitaja Sulo Lahtinen ja työmies Albin Ekman.

Seuran johto osoitti alunperin monin tavoin, että se pyrki saamaan suhteensa viranomaisiin moitteettomalle kannalle. Niinpä seura heti ilmoitettiin yhdistysrekisteriin rekisteröitäväksi. Seura kiirehti myös jo 4. 6. 40 ilmoittamaan kauppa- ja teollisuusministeri V. Kotilaiselle ja opetusministeri A. Kukkoselle, että se oli halukas tarjoamaan apuaan näille, mikäli he tarvitsivat sellaista, kun Suomen ja NL:n taloudellisia tai sivistyksellisiä suhteita järjestettiin. Kotilainen suhtautuikin aluksi seuraan niin myönteisesti, että oli valmis harkitsemaan esitelmän pitämistä sen jossain kokouksessa — mikä suunnitelma kylläkin sittemmin raukesi.

Seura alisti myös kaikki laatimansa kirjalliset julkilausumat ym. painotuotteet sensuuriviranomaisten hyväksyttäviksi. Silloin vielä päämajan alaiset sensuuriviranomaiset suhtautuivat alusta alkaen ankarasti seuran kannanilmauksiin ja aiheuttivat siten sille kaikenlaisia hankaluuksia. Niinpä seuran perustajat olivat suunnitelleet, että Soihtu julkaisisi NL:lle omistetun erikoisnumeron, joka ilmestyisi heti seuran perustamista seuraavana päivänä, siis 23. 5. 40. Numerossa kuvattiin pääasiallisesti itäisen naapurimme taloudellisia ja sivistyksellisiä oloja. Sensuuri kielsi tämän numeron kokonaisuudessaan, joten se täydelleen uudelleen toimitettuna pääsi ilmestymään vasta 3. 7. 40. Sensuuri poisti myös seuran perustamista koskevasta julkilausumasta kohdan, jossa SDP:n ja SAK:n silloisia johtoelimiä arvosteltiin niiden vihamielisestä suhtautumisesta NL:oon. Tiedoitustoiminnan valvonnasta 5. 12. 39 annetun asetuksen mukaan ei sensuurilla kuitenkaan ollut valtuuksia puuttua tällaisiin arvoste-

luihin, jotka kohdistuivat kotimaisten ryhmiemme keskinäisiin suhteisiin. Tyytymättömänä tällaisiin sensuuritoimenpiteisiin SNS I:n johto kääntyi 4. 6. 40 päivätyllä kirjelmällään eduskuntaryhmien puoleen ehdottaen, että koko ennakkosensuuri poistettaisiin. Lähin seuraus tästä oli, että Svenska Pressenin konttorista ilmoitettiin jo 6. 6. 40 SNS I:lle, että sensuuri oli kieltänyt lehteä ottamasta vastaan edes seuran kokousilmoitusta.

Tyytymättömyyttä sensuuriin esiintyi muuallakin kuin SNS I:n keskuudessa. Sos.dem. ptk. vaati jo vappujulistuksessaan 1940 sodan johdosta kansalaisvapauksiin kohdistettujen erikoisrajoitusten poistamista. Suomalaisten sanomalehtimiesten yhdistys arvosteli kokouksessaan ankarasti sensuurin toimintaa ja vaati sen toimintavaltuuksien huomattavaa supistamista. Ruotsalaiset sanomalehtimiehemme vaativat kokouksessaan, että sensuuri poistettaisiin kokonaan. Eduskunnan perustuslakivaliokunta esitti 30. 5. 40 päivätyssä mietinnössään kirpeätä arvostelua sensuurista ja vaati sen olennaista rajoittamista sekä tiedoitustoiminnasta 5. 12. 39 annetun asetuksen kumoamista. Mietintöön liittämässään eriävässä mielipiteessä työväenopistonjohtaja J. Österholm ja professori E. Estlander vaativat, että sanomalehdet kokonaan vapautettaisiin ennakkosensuurista. Lopuksi sensuurista keskusteltiin eduskunnassa 7. 6. 40 ja silloin mm. Österholm ja tri C. O. Frietsch arvostelivat tiukasti sensuuria ja vaativat sen lopettamista. Hallitus puolestaan oli tällä välin kiiruhtanut laatimaan sensuurista uuden asetuksen, joka annettiin jo 31. 5. 40 ja astui voimaan 10. 6. 40. Uuden asetuksen mukaan sisäministeriön alaiset siviiliviranomaiset hoitivat sensuuria.

Kaikki SNS I:n johtoon kuuluneet henkilöt edustivat enemmän tai vähemmän jyrkkää vasemmistolaisuutta. Toisaalta oli monien SDP:n johtoportaissa olevien henkilöiden suuntautuminen oikealle tehostunut etenkin sen jälkeen, kun Suomi oli joutunut sotaan NL:a vastaan. Tällöin oli myös

heidän vastenmielisyytensä NL:a ja siellä vallitsevaa järjestelmää kohtaan voimistunut. Näissä olosuhteissa joutui SNS I kokonaisuudessaankin melkeinpä itsestään omaksumaan vieroksuvan asenteen SDP:tta kohtaan, vieläpä sellaisissakin seikoissa, jotka eivät ainakaan suoranaisesti koskeneet suhtautumista NL:oon. Tämä seuran yleinen kriitillisyys sos.demeja kohtaan ilmeni selvästi mm. siitä, että jo sen perustamisjulistukseen oli mahdutettu SDP:ta ja SAK:a arvosteleva kohta.

Moni johtavista sos.demeistä suhtautui puolestaan alunperin epäluuloisesti tai suorastaan vihamielisesti uuteen seuraan. Ryömän myöhemmin poliisikuulustelussa antamien tietojen mukaan muudan sos.dem. kansanedustaja oli vajaan viikon kuluttua seuran perustamisesta lausunut eduskunnan erään valiokunnan kokouksessa, että »oli perustettu yhdistys, jonka toimintaa vastaan tarvitaan sensuuria ja poikkeuslakeja.» Väinö Tanner väitti jo 9. 6. 40 sos.dem. Uudenmaan piirijärjestön kokouksessa, että kyseessä oli »selvästi kommunistinen yhdistys», ja että se oli »viides kolonna, joka pyrki elämään Venäjän leveän selän turvin», sekä vaati, että »se oli lopetettava alkuunsa.» Myöhemmin Tanner Turun ja Porin läänin pohjoisen sos.dem. piirijärjestön kokouksessa 29. 6. 40 toistamiseen nimitti seuraa viidenneksi kolonnaksi ja vaati sen lakkauttamista. Syyttipä hän seuran johtohenkilöitä talvisodan syttymisestä, mikä syytös raukesi omaan mahdottomuuteensa, sillä syksyllä 1939 ei kyseisillä henkilöillä ollut pienintäkään vaikutusta maamme ulkopolitiikkaan.

SDP sellaisenaankin asennoitui seuraa vastaan. Jo kesäkuun alussa sos.dem. ptk. ilmoitti puolueen lehdille, etteivät nämä saaneet julkaista seurasta mitään, ei edes maksettuja ilmoituksia. Ptk. kielsi myös työväentaloja vuokraamasta huoneustotilojaan seuran käyttöön. Seurauksena oli, että Kotkan työväentalo purki seuran kanssa kokoussalin vuokrauksesta jo tekemänsä sopimuksen, vaikka vuokra oli mak-

settu etukäteen ja siis vastaanotettu. Sos.dem. lehdissä julkaistiin myös 22. 6. 40 ptk:n julistus, jossa ankarasti arvosteltiin seuraa ja varoitettiin puolueen jäseniä liittymästä siihen. Sos.dem. ptk:ssa viritettiin niinikään kysymys sen jäsenen tri Johan Helon erottamisesta sen vuoksi, että hän oli suostunut pitämään seuran 11. 6. järjestämässä kokouksessa esitelmän Suomen ja NL:n kaupan kehittämisen mahdollisuudesta. SDP:n järjestösihteeri Kalle Lehmus puolestaan kirjoitti 9. 7. 40 sos.dem. lehdissä jyrkästi seuraa vastaan.

On toki huomattava, että muutkin kuin Ryömä kannattajineen suhtautuivat arvostelevasti SDP:seen. Wiikin ym. kuutosten tapausta käsitellään seuraavassa erikseen. Mutta Kansan Lehtikin kirjoitti 14. 7. 40: »... viime aikoina ja varsinkin sotamme aikana niin hyvin sos.dem. puolue kuin SAK:kin eräissä suhteissa ylittivät aikaisemmin itselleen hyväksymiä ja vahvistamia periaatteita. Joten varsinkin sellaisilla puolueen jäsenillä, jotka haluavat toimia puolueen 'omanatuntona', on nähdäksemme täysi oikeus kritiikin harjoittamiseen.»

Kun SNS I oli näin joutunut ristiriitaan erinäisten viranomaisten ja erityisesti SDP:n kanssa sillä tavoin, että sen toimintamahdollisuudet tämän johdosta suuresti vaikeutuivat, seura päätti kääntyä suoraan itse eduskunnan puoleen. Se lähetti 26. 6. 40 eduskunnan puhemiehelle osoitetun kirjelmän, jonka Ryömä ja Vilenius olivat allekirjoittaneet. Kirjelmä toimitettiin samalla tiedoksi myös eräille eduskuntaryhmille. Kirjelmässä esitettiin mm. seuraavaa:

»Sensijaan, että hallitus olisi työskennellyt Suomen ja NL:n suhteiden saattamiseksi luottamukselliselle ja ystävälliselle kannalle, se päinvastoin yrittää jarruttaa tällaista kansamme elinetujen mukaista kehitystä ... valtiovallan kontrolloiman sanomalehdistön kirjoittelu on edelleen NL:a kohtaan vihamielistä, mutta samaan aikaan pyritään estämään näiden maiden ystävällisiä suhteita kannattavan laajan kansalaismielipiteen julkisuuteen pääsyä. ... Hallituksen äänen-

kannattajina pidettävät lehdet kieltäytyvät julkaisemasta sen (seuran) kokousilmoituksiakin, hallituksen jäsenten vaikutuksesta koetetaan estää sitä saamasta kokoushuoneistoja, hallituksen jäsenten toimesta suoritetaan sitä vastaan sekä salaisia että julkisia provokatoorisia lausuntoja ja sanomalehtihyökkäyksiä. ... Tällä perusteella seura katsoo, että nykyinen hallitus on haluton ja kykenemätön järjestämään Suomen ja NL:n suhteita Suomen kansan edun vaatimalla tavalla, ja odottaa sellaisen hallituksen muodostamista, joka vilpittömästi harrastaisi Suomen ja NL:n välisten taloudellisten, poliittisten ja sivistyksellisten suhteiden kehittämistä ja pystyisi saattamaan niiden suhteet luottamukselliselle ja ystävälliselle kannalle ja siten turvaisi kansamme toimeentulon ja maamme rauhallisen ja onnellisen kehityksen.»

Varsinaisen tarkoitusperänsä mukaisesti seura pyrki todella tekemään maassamme tunnetuksi NL:n oloja, pääasiallisesti taloudellisesta ja sivistyksellisestä näkökulmasta. Seura sai tätä varten ainehistoa NL:n kansainvälisiä kulttuurisuhteita hoitavan VOKS-järjestön täällä toimineelta edustajalta. Näin julkaistiin mm. kirjanen »Neuvostoliitto sivistystekijänä». Samoin julkaistiin otteita Sydney ja Beatrice Webbin matkakuvauksesta, jonka he olivat laatineet käytyään v. 1936 NL:ssa. *Kaikki nämä julkaisut olivat sensuurin hyväksymiä.*

Seuran perustamista koskeva julkilausuma pääsi julkisuuteen vasta 3. 7. 40 ilmestyneessä Soihdun numerossa. Siinä lausuttiin mm.:

»Siinä vakaumuksessa, että epäystävällinen suhde Suomen ja NL:n välillä saattaa johtaa kansamme vain uusiin onnettomuuksiin ja kärsimyksiin, sekä että kansamme voi nykyisestä taloudellisesta ahdinkotilasta selviytyä vain parantamalla taloudellisia ja samalla poliittisia ja sivistyksellisiä suhteitaan NL:n kanssa, olemme perustaneet Suomen—Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran.» Seura laati 12. 7. uuden julkilausuman, jossa se samantapaisesti selosti tar-

koitusperäänsä ja jatkoi sitten: »Osoittakaamme puolestamme laajan NL:n kansoille, että täällä ei vallitse viha ja kostonhalu, vaan että koettelemusten koulua käyneinä olemme valmiit ystävyydessä ja yhteisymmärryksessä niiden kanssa molemminpuolisesti rikastuttamaan niin henkistä kuin aineellistakin kulttuuria sillä maapallon kulmalla, joka on kotimme.»

Edellä on jo ilmennyt, että SNS I:n ja sen johtohenkilöiden toiminta ei rajoittunut yksinomaan sellaisiin seikkoihin, jotka koskivat Suomen ja NL:n välisiä suhteita. Lisäesimerkkinä tästä yleisen politiikan alueelle siirtymisestä mainittakoon, että Ryömä oli jo 31. 5. 40 pitänyt eräässä seuran kokouksessa puheen, jossa hän ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että Virossa oli tapahtunut sisäinen vallansiirto, jonka tuloksena työväenliikkeen edustajat olivat siellä päässeet maansa asioiden johtoon. Tällöin Viro ei vielä ollut liittynyt NL:oon, sillä se tapahtui vasta heinäkuun lopulla 1940. Tämä Ryömän puhe lähetettiin 7. 7. 40 kiertokirjeellä seuran jäsenille tiedoksi. Lähinnä yleiseen politiikkaan puuttumiseksi voitaneen katsoa myös se, että Ryömä oli 5. 7 lähetyttänyt seuran jäsenille tiedoksi sen kirjeen, jonka hän talvisodan alussa oli osoittanut Tannerille.

Heinäkuusta alkaen sensuuri- ym. viranomaisten asenne SNS I kohtaan jyrkkeni. Sivullisten on vaikeata tietää, mistä tämä aiheutui, siitäkö, että Seura oli esiintynyt hyökkäävästi SDP:ta ja sen eräitä johtohenkilöitä vastaan, vaiko siitä, että maamme poliittiset ja sotilaalliset johtomiehet kesän alusta 1940 pyrkivät yhä määrätietoisemmin lähestymään Saksaa. Miten tahansa, niin Helsingin Sanomain konttorista ilmoitettiin 10. 7 SNS I:lle, että sensuuri oli kieltänyt sitä ottamasta vastaan seuran kokousilmoitusta. Sensuuri näytti muuten pysyvästi ottaneen SDP:n aivan erityiseen suojelukseensa. Kun SNS I lähetti 27. 7 lehdistölle selostuksen toiminnastaan, sensuuri poisti siitä kohdan, jossa arvosteltiin sos.dem. ptk:n seuraa kohtaan osoittamaa vihamielisyyttä. Tapahtuipa

niinkin, että sensuuri 25. 7 hyväksyi seuran erään julistuksen, johon sisältyi SDP:n johdon arvostelua, mutta peruutti sitten 29. 7 tämän jo antamansa hyväksymisen. Viimemainittuna päivänä sensuuri niinikään poisti Vapaasta Sanasta kohdan, jossa paheksuttiin sitä, että SDP:n johto suhtautui vihamielisesti SNS I:een. Helsingin poliisikomentaja J. Arajuuri puolestaan kielsi 24. 7 suljetun elokuvanäytännön, jonka seura oli aikonut järjestää jäsenilleen. Näytännössä olisi esitetty muudan Leninin elämää kuvaava filmi. Tällaiset vaikeudet eivät kuitenkaan estäneet seuran kannattajapiirin nopeata laajentumista. Muutamissa kuukausissa sen jäsenmäärä kohosi n. 35.000 henkeen.

Tällä välin oli SNS I:n eduskunnalle lähettämä kirjelmä jonkun toimesta saatettu Valponkin tietoon. Tämä kiirehti kääntymään asiassa Helsingin kaupunginviskaalinviraston puoleen 19. 7. 40 päivätyllä kirjelmällään, jonka olivat allekirjoittaneet apulaispäällikkö B. S. Aaltonen ja kuulustelija Matti Kaukoniemi. Kirjelmässä väitettiin, että seura pyrki »maalle vahingollisiin tarkoitusperiin» ja että sen kirjeessä eduskunnalle oli esitetty »maan etuja vakavasti vaarantavia lausumia». Valpo pyysi, että seuran toimihenkilöitä vastaan nostettaisiin syyte, (ylimalkaisessa muodossaan pyyntö kait kohdistui kaikkiin toimihenkilöihin, Hn) ja että juttu käsiteltäisiin kiireellisenä. Pyrkipä Valpo esiintymään RO:n suoranaisena neuvojana esittämällä, että oikeudenkäynti tapahtuisi suljetuin ovin.

Itse Ryti puuttui myös asiaan kutsuen heinäkuun loppupuolella Ryömän luokseen ja nuhdellen tätä eduskunnalle lähetetystä kirjeestä. Ryti viittasi tällöin siihen mahdollisuuteen, että seuran johtoa vastaan nostettaisiin syyte, ja lisäsi sitten: »Jos syyte nostetaan, niin siitä seuraa myös tuomio». Oli outoa, että Ryti lakimiehenä saattoi pitää syytteen nostamista ehdonvallan asiana. Ehkä vielä oudompaa oli, että hän varmasti ennakoi langettavan tuomion pelkästä kirjelmän lähettämisestä eduskunnalle.

Pian tämän jälkeen vt. kaupunginviskaali Birger Mellin pani syytteen vireille — kenen aloitteesta, ei täydelleen ilmene asiakirjoista. Mellin rajoittui nostamaan syytteen ainoastaan Ryömää ja Vileniusta vastaan eduskunnalle lähetetyn kirjelmän perusteella, jonka nämä olivat allekirjoittaneet SNS I:n nimissä. Syytteen perusteena oli, että kirjelmä sisälsi »perättömiä, maan hallitusta halventavia ja maan etuja vakavasti vaarantavia lausumia». Mellin ei kylläkään mitenkään täsmentänyt, mitkä kohdat ko. kirjelmässä olivat perättömiä ja mitkä vaaransivat maan etuja.

Helsingin RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmies T. Nilsson, VT B. Gratschoff (nykyään Grandén) ja notaari U. F. Johansson. Juttu oli esillä ensimmäisen kerran jo 26. 7. 40 ja käsiteltiin sitä *suljetuin ovin,* vaikka syyttäjä vaati rangaistusta vain hallituksen halventamista koskevan RL 16: 24:n nojalla. Juttu lykättiin ensin elokuun 16 päiväksi ja sitten syyskuun 7 päiväksi. Ryömä ja Vilenius pidätettiin kuitenkin jo 30. 7. Määräsipä Valpon päällikkö P. Säippä 8. 8. Ryömän asetettavaksi turvasäilöön, minkä päätöksen v. Born vahvisti 9. 8. *Näin harvinaisen jyrkkiä toimenpiteitä aiheutti siis se, että määrätyn poliittisen näkemyksen edustajat olivat halunneet saattaa kantansa eduskunnan tietoon.*

Heinäkuun lopulla seura eräine alaosastoineen joutui uusiin entistä vaikeampiin ristiriitoihin viranomaisten kanssa. Seuran Helsingin osasto järjesti 29. 7. jäsenilleen suljetun kokouksen Kirjan Talossa ja teki siitä ilmoituksen poliisille, vaikka tämä ei oikeastaan ollut tarpeen. Asia alistettiin maaherra Heleniukselle asti, eikä tämä asettanut mitään esteitä kokouksen pidolle. Kokoukseen päästettiin myös ne, jotka olivat ilmoittautuneet uusiksi jäseniksi ja jotka osaston johtokunta hyväksyi juuri ennen yleisen kokouksen alkua pitämässään kokouksessa. Valpo oli lähettänyt kokoukseen muutamia miehiään ja nämä päästettiin sisään. Myöhemmin he väittivät havainneensa, ettei ovella yleensäkään kysytty mitään jäsenkortteja, joten siis muutkin kuin seuran jäsenet

heidän mukaansa saattoivat tulla kokoukseen. Tämä merkitsi heidän mielestään, että kysymyksessä olikin julkinen kokous, jonka pitämiseen oli saatava lupa. Kun lupaa ei ollut pyydetty, pitivät he kokousta laittomana ja määräsivät tällä perusteella sen keskeytettäväksi. Kokoukseen saapuneet poistuivatkin salista, joskin nuristen. Kadulla talon edustalla kokousyleisö kuitenkin jäi seisoskelemaan. Kun poliisit tällöin koettivat saada joukkoa hajaantumaan, esitettiin sen keskuudesta arvostelevia huomautuksia. Paikalle vasta asioiden tässä vaiheessa saapunut Vilenius nousi silloin katua reunustavalle aidalle ja kehoitti kaikkia lähtemään rauhallisesti kotiin sekä kohotti sitten eläköönhuudon Suomen ja NL:n väliselle ystävyydelle.

Seuran johtokunnan mielestä olivat Valpon ja tavallisen poliisin edustajat ko. tilaisuudessa menetelleet provokatoorisesti, minkä vuoksi se vielä tuona iltana lähetti asiasta valituskirjelmän v. Bornille mainiten samalla olevansa tietoinen siitä, että hallituksen keskuudessa suunniteltiin joitakin toimenpiteitä seuraa vastaan. Myöhemmin onkin käynyt ilmi, että hallitus niihin aikoihin oli keskustellut seuran lakkauttamisesta, ja olivat tällöin kaikki ministerit Mauno Pekkalaa lukuunottamatta kannattaneet tätä ajatusta. Poliisitoimenpiteitä seuraa vastaan kiristettiinkin heti siten, että eräitä sen johtohenkilöitä pidätettiin.

Elokuun alussa seura järjesti kokouksen Hakaniemen torille ilmoitettuaan siitä ensin poliisiviranomaisille. Kokous hajoitettiin sen vuoksi, että sen yhteydessä syntyi erinäisiä järjestyshäiriöitä lähinnä sen johdosta, että sen aikana sytytettiin eräitä torin laidassa olevia puupinoja palamaan. V:n 1944 alussa muudan Ville Saksa niminen mies teki itsemurhan jättäen jälkeensä Ryömälle osoitetun kirjelippusen, jossa hän ilmoitti suorittaneensa tuon pinojen sytyttämisen erään poliisiupseerin kehoituksesta saadakseen tämän lupaamaan 10.000 mk:n palkkion.

Muutamia päiviä myöhemmin pidettiin Helsingissä II lin-

jan edustalla olevilla kallioilla uusi kokous, josta jälleen oli etukäteen ilmoitettu poliisiviranomaisille. Silläkin kerralla syntyi järjestyshäiriöitä, jolloin poliisit nopeasti turvautuivat käsiaseisiinsa sillä seurauksella, että muudan läsnäolijoista, Sigfrid Boman, sai surmansa revolverin luodista. Samoihin aikoihin järjestettiin seuran toimesta kokous myös Turkuun. Siitäkin oli tiedoitettu poliisiviranomaisille, mutta nämä ilmoittivat aivan viime tingassa, ettei kokouksen pitämistä sallitakaan. Paikalle jo saapunut yleisö alkoi tällöin ilmaista tyytymättömyyttään, mikä johti yhteenottoon poliisien kanssa. Tällöin sai kaksi läsnäolijoista surmansa poliisien hanakasti käyttämien revolvereiden luodeista.

Näihin aikoihin prof. Ruutu kävi von Bornin luona puhuakseen Ryömän ja myös seuran puolesta. Ruutu sai tällöin sen vaikutelman, ettei v. Born lainkaan pahoitellut sitä, että seuran toiminnan yhteydessä oli esiintynyt järjestyshäiriöitä, vaan tuntui pikemminkin olevan tyytyväinen siitä, että viranomaiset olivat näin saaneet sopivia syitä ryhtyä estämään seuran toimintaa.

NL:ssa oli ilmeisesti alunperin seurattu, miten Suomen viralliset piirit suhtautuivat SNS I:een. Niin pian kuin kävi ilmi, että maamme johtavalla taholla suhtauduttiin siihen epäsuopeasti, piti Molotov 1. 8. 40 puheen, jossa hän mm. lausui: »Mitä tulee NL:n ja Suomen välisten suhteiden kehittymiseen molemmille maille suotuisaan suuntaan, riippuu se pääasiallisesti Suomesta itsestään. Jos Suomen hallitsevien piirien eräät ainekset eivät lopeta pakkotoimenpiteitään niitä Suomen yhteiskuntaluokkia kohtaan, jotka pyrkivät lujittamaan Suomen ja NL:n hyviä naapuruussuhteita, on ymmärrettävää, että NL:n ja Suomen suhteet voivat vahingoittua.»

Helsingin RO:ssa oli tällä välin jatkettu Ryömää ja Vileniusta vastaan nostetun jutun käsittelyä. Syyttäjänä oli tällöin kaupunginviskaali Enebäck. Asianajaja R. Itkosen avustamina syytetyt korostivat, että *kirjeen lähettäminen edus-*

kunnalle ei merkinnyt RL 16 luvun 24 §:n tarkoittamaa »levittämistä».

RO antoi päätöksensä 7. 9. 40. Siinä todettiin, että kirjelmä sisälsi arvosteluksi tarkoitettuja tietoja hallituksesta, sekä selitettiin sitten, että »näin on levitetty julkisesti perättömiä ja halventavia tietoja hallituksesta ja halventaminen on myös ollut tarkoituksena». Missä kohdin tiedot olivat perättömiä, jätettiin mainitsematta. Molemmat syytetyt saivat 9 kk:n vankeusrangaistuksen. *Ryömältä evättiin valitusoikeus.* Saman syytteen perusteella samaan rangaistukseen tuomittu Vilenius sitävastoin sai säännönmukaiseen tapaan valitusosoituksen, mutta piti hyödyttömänä yrittää saada muutosta toisessa kokoonpanoltaan yhtä porvarillisessa tuomioistuimessa. Ettei Vileniuskaan pääsisi edes väliaikaisesti vapaaksi, ilmoitti Valpo jo 9. 9. Yrjö Kareksen allekirjoittamalla kirjelmällä lääninvankilalle, että hänet oli säilytettävä siellä »kunnes hänen suhteensa toisin määrätään».

Tuohon mennessä ei yhdistysrekisteri vielä ollut määrännyt kantaansa SNS I:n rekisteröimisasiassa. Rekisteröimistä ei tosin evättykään — ilmeisesti ei löydetty pätevää syytä hylkäävän päätöksen tekemiseen. Lopulta oikeusministeriö 10. 9. 40 päivätyllä kirjeellään alisti koko rekisteröimisasian Helsingin RO:n ratkaistavaksi. RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmiehet W. Gyllenbögel, puheenjohtajana, sekä L. Orispää ja C. E. Dahlström. Ryömää kuulusteltiin asiassa ja vakuutti hän nimenomaisesti, ettei hän hyväksynyt seuran alaosastojen kokousten yhteydessä tapahtuneita mellakoita. Kysyttäessä hän myös korosti, ettei hän ollut kommunisti. Käsittelyn kuluessa ei esitetty mitään määrättyä väitettä itse keskusseuran toiminnan laittomuudesta. Sensijaan Gyllenbögel myönsi suoraan: »Kysymys on siitä, mitä seura *mahdollisesti* tulevaisuudessa voisi tehdä.» RO antoi päätöksensä 29. 9. 40 oikeusministeriölle lähetettävän lausunnon muodossa, jossa oikeus »ilmoittaa havainneensa SNS I:n tähänastisesta toiminnasta ja toimintata-

voista sekä sen tarkoitusperästä käyvän ilmi, että yhdistyksen toiminta on ristiriidassa sen säännöissä ilmoitetun tarkoituksen kanssa ja sen päinvastoin olevan omiaan vaarantamaan ja vaikeuttamaan ystävällisten suhteiden voimassa pitämistä ja niiden kehittämistä Suomen ja NL:n kesken sekä että yhdistys todellisuudessa on tarkoitettu toimimaan vastoin lakia ja hyviä tapoja». Mitään tarkempaa selvitystä siitä, missä tällainen tarkoitusperä olisi ilmennyt, ei lausunto kylläkään sisältänyt.

Hallitus ei vielä tällöinkään ollut valmis kokonaan ehkäisemään seuran toimintaa. Ruutu sai tehtäväkseen esittää vankilassa olevalle Ryömälle, että seuran sallittaisiin jatkaa toimintaansa, jos kaikki kommunistit erotettaisiin sen jäsenyydestä. Käytännössä tämä olisi merkinnyt, että Valpo olisi ratkaissut, ketkä kelvoitettaisiin olemaan seuran jäseninä, ja ketkä eivät kelpaisi sellaisiksi. Ryömä kieltäytyi kuitenkaan osallistumasta tällaiseen järjestelyyn, samoin myös Vilenius, joten suunnitelma raukesi.

Seura yritti vielä näissäkin olosuhteissa jatkaa toimintaansa, mutta supistui tämä luonnollisesti vähäiseksi. Toimintaa ja kannanottoja ei tällöinkään koetettu salata viranomaisilta. Lähetettiinpä seuran vuosikokouksesta 25—27. 10. 40 kirje itse Rydille.

Vihdoin marraskuussa 1940 hallitus otti sen kannan, että SNS I:lle ei ollut jätettävä pienintäkään toimintamahdollisuutta. Sen kehoituksesta pantiin Helsingin RO:ssa 19. 11. vireille juttu seuran lakkauttamisesta. Asian käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvosmiehet H. Hedman, puheenjohtajana, ja K. Waselius sekä notaari Br. W. Rothe. Syyttäjänä toimi kaupunginviskaali J. Sadeniemi. RO käsitteli asiaa suljetuin ovin ja antoi päätöksensä 23. 12. 40. RO oli sitä mieltä, että »yhdistyksen toiminta on omiaan vaikeuttamaan ja vaarantamaan ystävällisten suhteiden voimassa pitämistä ja niiden kehittämistä Suomen ja NL:n kesken sekä että yhdistys todellisuudessa *on tarkoitettu* toimimaan vastoin lakia ja hyviä

tapoja». Tuomiota ei siis perusteltu suoritetuilla teoilla, vaan otaksutulla tarkoituksella. Ja tällä perusteella seura alajärjestöineen määrättiin lakkautettavaksi.

Hallitus oli kuitenkin itse ottanut omakseen seuran tarkoituksperän sikäli, että se syyskuussa 1940 asetti erityisen komitean laatimaan suunnitelmaan Suomen ja NL:n välisten kulttuurisuhteiden kehittämiseksi. NL kieltäytyi kuitenkin niissä olosuhteissa millään lailla huomioimasta komitean ehdotuksia, joten tämän sinään monipuolinen ja uusia laajoja näkymiä avaava työ jäi täysin tuloksettomaksi.

Valtiovallan edustajille ei riittänyt se, että Ryömä ja Vilenius olivat saaneet monen kk:n vankilarangaistuksen, ja että koko SNS I oli lakkautettu. Valpo keksi, että Vilenius oli viitisen vuotta aikaisemmin osallistunut luvattoman kirjallisuuden levittämiseen. Tämän vanhan ja oikeastaan myös vanhentuneen rikoksen perusteella Vilenius asetettiin syytteeseen ja saikin siitä muutamia vuosia kh:ta. Ryömän olisi pitänyt päästä ehdonalaiseen vapauteen 15. 3. 41, mutta määrättiin hänet silloin turvasäilöön. Neuvoteltuaan asiasta hallituksen muiden jäsenten kanssa v. Born päätti kuitenkin jo 28. 3. 41 laskea hänet vapaaksi. Tätä päätöstä ei kuitenkaan pantu täytäntöön, sillä v. Bornin alaisella Valpolla oli omat suunnitelmansa. Se oli jo ehtinyt kääntyä Turun HO:n puoleen ja oli siellä pannut alulle syytteen valtiopetoksesta Ryömää ja muitakin seuran johtohenkilöitä vastaan, jotka tällöin pidätettiin. Elvi Sinervo-Ryömä kävi v. Bornin puheilla 29. 3. 41 eli siis juuri silloin, kun Mauri Ryömän olisi pitänyt päästä vapaaksi. Von Born oli hetkistä aikaisemmin saanut kuulla Mauri Ryömää vastaan nostetusta uudesta syytteestä ja selitti tämän vaimolle, ettei hänellä (Bornilla) ollut mitään tekemistä ko. syytteen kanssa. Von Born halusi ilmeisesti pestä kätensä Valpon uusien toimenpiteiden suhteen. Mutta tokkopahan Valpo olisi virittänyt syytettä, jos se todella olisi ollut vakuuttunut siitä, ettei sen oma ylin esimies v. Born tätä mitenkään tahtonut.

Viranomaiset olivat alunperin olleet täysin selvillä SNS I:n toiminnasta ja myös Mauri Ryömän osuudesta siihen, mutta siitä huolimatta nostettiin syyte häntä vastaan sen perusteella vasta 8—10 kk. kyseisten tapahtumien jälkeen. Tällainen menettely oli jo sinään outo. Asiata ei suinkaan parantanut se, että Ryömää vastaan oli jo heinäkuun lopulla 1940 nostettu syyte samojen tapahtumien perusteella ja oli hänet tällöin myös tuomittu rangaistukseen. Heinäkuussa 1940 tapahtuneen pidätyksensä jälkeen Ryömä ei ollut ollut päivääkään vapaana. Kuinka siis häntä vastaan voitiin virittää uusi oikeudenkäynti asioista, jotka niinikään liittyivät SNS I:n toimintaan. Eikö kaikkia jäljelläoleviakin syyteperusteita SNS I:tä vastaan jo oltu käsitelty Helsingin RO:ssa esillä olleessa kahdessa muussa oikeudenkäynnissä? *Kaikkien oikeusperiaatteiden vastaista taas on, että jo lainvoiman voittaneella tuomiolla ratkaistu asia otetaan uudelleen käsiteltäväksi.* Olihan muiden SNS I:n johtohenkilöiden kuin Ryömän ja Vileniuksen toiminta ollut oikeudellisesti puntaroitava silloin, kun Helsingin RO käsitteli seuran lakkauttamista. Näissä eri oikeudenkäynneissä ei ollut puhettakaan valtiopetoksesta. *Kuinka seuran johtohenkilöitä näin jälkeenpäin syytettiin valtiopetoksen valmistelusta?*

Viranomaisten jyrkkenevä suhtautuminen seuraan, sen toimintaan ja sen jäsenistöön ilmensi itse asiassa poliittisten suhdanteiden muuttumisen. Ko. tekojen oikeudellinen luonne oli pysynyt koko ajan samana. Asioiden arviointi oli sensijaan muuttunut. Tämä havaitaan esim. siitä, että Valpo mainitsi kesällä 1940 laatimassaan kuulustelypöytäkirjassa seuran jäsenistön joukossa olevan myös »valtiopetoksista tuomittua väkeä», mutta selitti v 1941 alkupuolella eräässä toisessa kuulustelupöytäkirjassa, että jäsenistöön kuului »kommunisteihin lukeutuvia henkilöitä». Lopuksi syyttäjä puolestaan väitti, että jäsenet yleensä olivat »henkilöitä, jotka olisivat sopivan hetken tullen valmiit toimimaan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme kumoamiseksi.»

Syytteeseen asetettiin Mauri Ryömä, Elvi Sinervo-Ryömä, Sulo Lahtinen, N. A. Ekman, E. A. Aalto, Allan Järvenpää, Aune Laurikainen, M. Helin, M. Uusitalo ja Irja Palmgren. Nämä kaikki olivat jonkin aikaa toimineet seuran johtokunnan jäseninä tai varajäseninä tai olivat hoitaneet sen sihteerin tai rahastonhoitajan tehtäviä. *Vileniusta ei sitävastoin asetettu syytteeseen,* vaikka hän oli ollut seuran varapuheenjohtajana juuri sen vilkkaimman toiminnan aikana. Ehkäpä syytteen alulle pannut Valpo oli sitä mieltä, että kun sen jo oli onnistunut saada Vilenius muutamaksi vuodeksi kh:seen, niin oli tarpeetonta enää vaivata oikeuslaitosta häntä koskevilla asioilla. HO puolestaan ei jutun perusteellisen käsittelyn aikana välittänyt kiinnittää huomiota Vileniuksen osuuteen.

Turun HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvos W. O. Jäärnes sekä HO-asessorit K. Vähä-Kirvelä ja M. Mali. Eräissä käsittelyvaiheissa olivat mukana myös HO-asessori O. Selander sekä apujäsen, notaari V. G. Vihma. Syyttäjänä toimi kanneviskaali Y. E. Suontausta, ajottain myös vt. kanneviskaali Sven Mellberg. Esittelijänä oli VT Curt von Bonsdorff.

Valpo toimitti syyttäjäviranomaisille ainehistoa kolmessa eri kirjelmässä, joihin se tavalliseen tapaansa sisällytti myös runsaasti omia päätelmiään ja mielipiteitään. Niiden yleinen tendenssi ilmeni seuraavista otteista: »Sodan jälkeen kommunistinen liike on ulospäin näkynyt pääasiallisesti SNS I:n toiminnan muodossa. ... Perustajien ja seuran väliaikaiseen johtokuntaan valittujen henkilöiden *entisyys jo antoi aavistaa,* että valtakunnan vaikeata ulkopoliittista tilannetta hyväksikäyttäen oli perustettu yhdistys kommunistien valtiopetoksellista julkista toimintaa varten. ... seuran ajama NL:n ystävyyden tavoittelu tähtää niin pitkälle ja samaan kuin olojen kehitys on vienyt Baltian maat: maamme muuttaminen Neuvosto-Suomeksi ja liittäminen Neuvostovaltojen

liittoon.» Siis jälleen enemmän epämääräisiä aavistuksia kuin täsmällisiä tosiseikkoja.

Syyttäjä Suontausta omaksui Valpon näin viitoittaman linjan sellaisenaan. Hän esitti aluksi valtiopetosjutuissa jo vakiintuneeksi muodostuneen laajan yleiskatsauksen kommunistien toimintaan sen alkuvaiheista asti tehostaen eritoten heidän 1930-luvun puolivälistä noudattamaansa kansarintamataktiikkaa. Hän piti raskauttavana, että eräät vasemmistopiirit olisivat 1930-luvun puolivälissä tukeneet rauhanliikettä (!) sekä vastustanut kuolemanrangaistuksen käytäntöönottamista. Syyttäjä nojautui näin siihen näkemykseen, jonka eduskunta syksyllä 1936 nimenomaisesti oli tuominut ns. muistiojutun yhteydessä (vrt. seuraavassa s. 543). Hän syytti samoja vasemmistopiirejä siitä, että nämä olivat syksyllä 1939 koettaneet saada Suomen noudattamaan »myöntyväisyyspolitiikkaa» (Mannerheimin mielestä se olisi ollut järkevää sovittelupolitiikkaa, Hn). Syyttäjä jatkoi: »(Talvi)sodan aikana nämä samat kommunistit ja vasemmistososialistit olivat mahdollisuuden mukaan koettaneet heikentää kansamme yksimielistä puolustustahtoa levittämällä ... vääristeltyjä tietoja puolustustaistelustamme.» Suontausta ei kuitenkaan esittänyt muita todisteita syytettyjen osallistumisesta tällaiseen toimintaan kuin sen, että Ryömä oli lehdistön välityksellä yrittänyt lähettää Tannerille jo mainitun avoimen kirjeen joulukuussa 1939. Edelleen Suontausta väitti, että »nämä ainekset» Moskovan ensimmäisen rauhan jälkeen olivat ryhtyneet »käyttäen hyväkseen epäedullista ulkopoliittista asemaamme ja käydyn sodan ja suurvaltain välillä yhä jatkuvan sodan maallemme aiheuttamaa taloudellisesti raskasta ja vaikeata aikaa, harjoittamaan voimakasta kiihoitusta maamme laillista hallitusvaltaa vastaan ja kommunistisen yhteiskuntamuodon hyväksi» ja että syytetyt »olivat valtiopetoksen aikomuksessa perustaneet sanotun seuran». Suontausta ei tukenut näitä ylimalkaisia väitteitään millään yksityiskohtaisilla tosiseikoilla.

Kun SNS I:n säännöissään esittämät tarkoitusperät olivat täysin luvalliset, piti Suontausta tarpeellisena väittää, että ne »olivat kuitenkin olleet vain viranomaisia erehdyttämään keksitty naamio ja seuran todellisena tarkoituksena oli ollut aikaansaada yli koko maan ulottuva työtätekevien teollisuustyöläisten ja talonpoikaiston liike lopullisena päämääränä valtio ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltainen kumoaminen, kommunistisen yhteiskuntajärjestyksen luominen maahamme ja sen saattaminen vieraan vallan alaiseksi». Näitäkään raskaita syytöksiä hän ei lainkaan tukenut tosiasioilla.

Syyttäjän mukaan syytetyt seuran toimihenkilöinä ollessaan »olivat näissä tehtävissä johtaneet seuran valtiopetoksellista toimintaa sekä toiminnallaan saaneet aikaan, että seuraan ja sen alaosastoihin oli liittynyt jäseniksi sellaisia henkilöitä, jotka *heidän käsityksensä mukaan* olivat valmiit sopivan hetken tultua toimimaan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaiseksi kumoamiseksi». Tässäkään Suontausta ei osoittanut, mitä valtiopetoksellisia tekoja syytetyt olisivat suorittaneet, tai mitä konkreettisia suunnitelmia voimassa olevan valtiojärjestyksen kumoamiseksi he olisivat laatineet. Pelkkä mielenlaatu, henkilökohtainen »käsitys» ja »valmius», olivat hänen mielestään rangaistavia rikoksia. Suontausta ei liioin selvittänyt, miten syytetyillä olisi voinut olla jokin käsitys siitä, mihin kukin seuraan liittyneestä runsaasti 35.000 henkilöstä ehkä oli valmis. Suontaustan viimemainittu väite olikin kaiken järjen vastainen jo siksi, että seuran johto tunsi henkilökohtaisesti vain aivan pienen murto-osan kaikista siihen liittyneistä.

Syyttäjä perusteli käsitystään seuran ja SKP:n läheisestä yhteydestä sekä yleensäkin seuran kumouksellisuudesta pääasiallisesti sillä seikalla, että seuran johtokunnassa tai sen toimiston eräiden tehtävien hoitajana oli ollut kolme henkilöä, joiden Valpo väitti kuuluvan SKP:een, ja jopa saaneen koulutuksensa NL:ssa. Nämä olivat jo mainittu Aune Laurikainen sekä Mirjam Tiilikainen ja Lauri Kantola. Valpon

tietojen mukaan Laurikainen olisi ollut NL:ssa vv. 1936—38, Tiilikainen vv. 1933—36 ja Kantola vv. 1934—35. Viimemainittujen kohdalla oli kysymys niin monien vuosien takaisesta NL:ssa käynnistä, että oli syytä ihmetellä, miksei Valpo ollut paljon aikaisemmin puuttunut asiaan. Laurikaisenkin väitetyt opinnot NL:ssa olivat jo muutaman vuoden vanhoja ja lisäksi hän itse kokonaan kiisti siellä käyntinsä, eikä Valpo pystynyt esittämään mitään muita todisteita väitteidensä tueksi kuin erään T. Taivaisen ilmiannot. Laurikainen ilmoitti, ettei hän lainkaan tuntenut koko Taivaista. Taivainen ei saapunut oikeuteen vahvistamaan ilmiantojaan. Hän ei voinutkaan saapua siitä yksinkertaisesta syystä, että hän niihin aikoihin joutui mielisairaalaan hoidettavaksi. Näin ollen ei Taivaisen kertomuksille normaalissa oikeudenkäynnissä olisi annettu sanottavasti arvoa. Laurikainen tarjoutui muuten aivan yleisesti hankkimaan vastatodistuksia Valpon esittämää ainehistoa vastaan, mutta tätä tarjousta ei otettu huomioon. On muuten syytä huomauttaa, että vaikkapa mainitut kolme SNS I:n toimihenkilöä olisivatkin aikaisemmin olleet tai olivat v. 1940 SKP:n jäseniä, niin ei siitä suinkaan välttämättömästi seurannut, että seuran johtokunnan kaikki muutkin jäsenet olisivat toimineet kommunismin hyväksi ja että seura kokonaisuudessaan olisi ollut kommunistinen järjestö.

Asian käsittelyn aikana Suontausta vielä ilmoitti pitävänsä raskauttavana sitä, että seuran taholla oli vaadittu uutta hallitusta. Hallituksen vaihdosta on kuitenkin maassamme vaadittu lukemattomia kertoja eikä kukaan ollut koskaan aikaisemmin yrittänytkään väittää, että sellaisen vaatimuksen esittäminen voisi olla rikollista. Suontausta piti niinikään raskauttavana sitä, että Soihdussa oli syytettyjen toimesta julkaistu edellä mainittu ote Molotovin 1. 8. 40 pitämästä puheesta ja että siihen myös oli viitattu seuran johdon v. Bornille lähettämässä kirjeessä. On huomattava, että eräät muut lehdet, mm. Uusi Suomi, olivat julkaisseet ko. kohdan Molotovin puheesta.

Loppulausunnossaan Suontausta vaati syytetyille vastuuta sillä perusteella, että »useat (ei siis kaikki, Hn) keskusjohtokunnan jäsenet olivat myös olleet mukana järjestämässä ja osallistumassa seuran jäsenten toimeenpanemiin, viranomaisia vastaan suunnattuihin mielenosoituksiin ja katumellakoihin». Seuran toiminnassa oli »esiintynyt puolustusvihamielinen kanta, räikeäsanainen laillisen hallitusvaltamme parjaus ja NL:ssa vallassa olevan järjestelmän ylistävä ihannoiminen».

Mitä Ryömään tuli, piti syyttäjä erityisen raskauttavana sitä, että tämä oli 31. 5. 40 pitämässään puheessa hyväksyvässä mielessä lausunut: »Olisimme voineet astua samalle ... tielle kuin Baltian maat», ja että hän oli sitten Soihdun elokuun numerossa julkaissut samansuuntaisen artikkelin poliittisesta kehityksestä Baltian maissa. Ryömä huomautti tähän, että hän oli vain halunnut asettaa Suomelle esikuvaksi sen, että Baltian maat olivat syksyllä 1939 omaksuneet sovinnollisen asenteen NL:n niille tekemiin ehdotuksiin ja että eritoten Virossa oli sittemmin keväällä 1940 siirretty valtiovalta työväenliikkeen edustajien käsiin. Ryömä oli laatinut ko. artikkelin Soihtuun jo heinäkuun alussa. Hän ei mitenkään voinut jo toukokuussa 1940, eikä edes vielä heinäkuun *alussa* tietää sitä, että nuo maat heinäkuun *lopussa* 1940 äkkiä liittyisivät NL:oon. Artikkelissa ei ollutkaan mitään viittausta siihen, että Viro olisi liittynyt NL:oon, vaan käsiteltiin siinä vain maassa tapahtunutta sisäpoliittista vallansiirtoa. Merkittävintä oli kuitenkin, että sensuuri oli hyväksynyt Soihdussa julkaistun artikkelin, vieläpä tarkan harkinnan jälkeen, sillä se oli karsinut tuota kirjoitusta.

Aluksi Suontausta vaati Ryömälle rangaistusta myös maanpetoksesta sen avoimen kirjeen perusteella, jonka tämä talvisodan aikana oli lähettänyt Tannerille. Ryömä oli tosin välittömästi pidätetty tuon kirjeen johdosta ja oli häntä tarkoin kuulusteltu asiassa, mutta sillä kertaa ei syytteen nostamista pidetty asianmukaisena. *Mikä seikka oli nyt run-*

saasti vuotta myöhemmin tehnyt kirjeen rikollisemmaksi, kuin se oli ollut tuoreeltaan? Jutun loppuvaiheessa Suontausta kylläkin luopui syytteestä tältä osalta, mutta vain siksi, että Ryömä tuon kirjeen laatiessaan oli ollut sotapalveluksessa ja että näin ollen ko. teko kuului sotaoikeuden toimivaltaan.

Puolustuksessaan Ryömä puuttui suhteellisen vähän varsinaisiin oikeudellisiin näkökohtiin. Hän koetti sensijaan osoittaa, että SNS I:n toimintaan perustuvalta syytteeltä puuttui asiallinen pohja sikäli, että seuran toiminta ei ollut suuntautunut eikä voinutkaan suuntautua Suomen etuja vastaan. Ryömän lähtökohtana oli tällöin se käsitys, ettei NL ollut imperialistinen valtio eikä siis uhannut Suomea enempää kuin muitakaan maita. Näin ollen suomalaiset eivät lainkaan vaarantaneet maansa etuja pyrkiessään edistämään näiden kahden naapurivaltion keskeistä ystävyyttä. Ryömä vakuuttikin, että SNS I:n »ohjelman hyväksyminen on maan itsenäisyyden turvaamisen kannalta ensiarvoisen tärkeä». Hän selitti myös, että hyvät suhteet Suomen ja NL:n välillä aikaansaisivat sen, että työväenliikkeen jyrkkään siipeen lukeutuvat menettäisivät tyytymättömyytensä aiheen ja vastaavasti myös kumoukselliset pyrkimyksensä. Tästä seurasi Ryömän mukaan, että »henkilöt, jotka laillisia oikeuksiaan hyväksi käyttäen ovat liittyneet seuraan, ovat hyväksymällä sen ohjelman osoittaneet, että he vastustivat valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaista kumoamista». Ryömä oli niin varma näiden käsitystensä paikkansapitävyydestä, että hän oli valmis päinvastaisten vaihtoehtojen varalta päättelemään: »... jos olisi otaksuttavissa, että NL käyttää täällä esiintyviä ystävällisiä virtauksia alueellisten vaatimusten tai valloitussuunnitelmien tueksi, tällaisen yhdistyksen (SNS I:n) perustaminen ei olisi oikeutettu; ja jos tällaista myöhemmin tapahtuisi ... yhdistyksen velvollisuutena olisi lopettaa toimintansa tai asettaa koko järjestövoimansa maanpuolustuksen palvelukseen.» Ryömä tehosti vielä, että SNS

I:n »kanta maanpuolustukseen nähden on ehdottoman myönteinen». Selittipä Ryömä, että jos NL kuitenkin olisi imperialistinen valtio, joka väijyisi sopivaa tilaisuutta vallatakseen Suomen niin »silloin varsin mutkaton logiikka johtaa siihen tulokseen, että olisi — vaikkapa vastoin rauhansopimustakin — ajoissa liittouduttava jonkun kolmannen valtion kanssa, koska Suomi yksinään on liian heikko, tai koska sota kerran ei ole vältettävissä, vaikkapa hyökättäväkin silloin, kun tilanne on edullisin».

Lopuksi Ryömä korosti, että seuran toiminnan arviointi ei oikeastaan ollut niinkään paljon oikeudellinen kuin ideologinen kysymys. Syytetyt olivat toimineet hyvässä uskossa ja parhaassa tarkoituksessa. Tuomarien kanta taas riippui siitä, missä määrin he tunsivat sosialismia ja sosialistisen valtion toimintaa. Kun Ryömä ei oikein luottanut siihen, että tuomareilla olisi riittävä tiedollinen pohja näissä asioissa, ehdotti hän, että he hankkisivat lausuntoja todellisilta asiantuntijoilta mainiten tällaiseksi esim. J. K. Paasikiven.

Elvi Sinervo oli vain lyhyen ajan ollut mukana seuran johtokunnassa ja oli silloinkin pääasiallisesti rajoittunut huolehtimaan sen alaisena erillisesti toimivasta kulttuurijaostosta. Hän oli melko pian oma-aloitteisesti vetäytynyt syrjään. Syyttäjä vaati silti hänellekin vastuuta seuran johtohenkilönä ja luki hänelle painavaksi lisäsyyksi rangaistukseen sen, että hän II linjan kallioilla poliisin luodista surmansa saaneen Bomanin haudalla pitämässään puheessa oli lausunut: »Luoti oli tähdätty sitä ajatusta vastaan, mitä hän, mitä me edustamme. Se oli tähdätty seuraamme vastaan, kansaamme vastaan, joka tahtoo elää ystävällisissä suhteissa suuren Neuvostoliiton kanssa, ja se oli tähdätty Neuvostoliittoa vastaan.»

Aune Laurikaista vastaan esitettiin mm., että hän oli kuulunut jo v. 1932 lakkautettuun Helsingin Nuorten Työläisten Kuoroon (!) ja v. 1934 lakkautettuun Vankein Apuun,

joka oli koettanut taloudellisesti tukea poliittisia vankeja tai näiden omaisia.

Järvenpää ei ehtinyt olla seuran alkutoiminnassa mukana kuin 3 viikkoa, ennen kuin joutui sotaväkeen. Hän pääsi takaisin seuran johtoon vasta, kun heinä- ja elokuun kokousmellakat olivat ohi, ja kun seuran toiminta oli supistunut varsin vähäiseksi.

Irja Palmgren oli aluksi varajäsenenä osallistunut johtokunnan kokouksiin vain muutaman kerran eikä sitten ehtinyt olla varsinaisena jäsenenä kuin n. kuukauden, ennenkuin muutti Tampereelle 1. 9. 40. Uusitalo tuli valituksi johtokunnan varajäseneksi matkoilla ollessaan ja ehti osallistua sen kokouksiin vain kahdesti joulukuussa 1940, siis juuri ennen kuin koko seura lakkautettiin. Helin oli samoin vasta lokakuussa 1940 valittu johtokuntaan. Raskauttavaksi merkittiin hänen kohdallaan mm. se, että hän v. 1935 (!) oli ollut läsnä Robert Laurikaisen hautajaisissa (!), että hän kuului Työväennäyttämön kannatusyhdistykseen ja oli joskus ko. näyttämöllä esittänyt vähäisiä sivuosia! Nimenomaan »todettiin hänen osallistuneen lukuisiin julkisiin tilaisuuksiin, joiden järjestämisessä kommunisteilla oli osuutta» (mutta jotka olivat olleet sallittuja, Hn), sekä osallistuneen julkiseen järjestötoimintaan (mikä niinikään oli sallittua, Hn).

HO antoi päätöksensä 22. 7. 41. Siinä se »katsoo ... (syytettyjen nimet) vikapääksi siihen, josta heitä on edellä kerrotuin tavoin syytetty». Tällä pohjalla HO tuomitsi muut paitsi Helinin, Uusitalon ja Palmgrenin valtiopetoksen valmistelusta. Viimemainitut tuomittiin »valtiopetokseen tähtäävän toiminnan tahallisesta edistämisestä». Tällaista rikosta ei sellaisenaan edes mainita RL:ssa, jossa on vain eräitä yleisiä säännöksiä avunannosta.

Ryömä sai 7 vuotta kh:ta, Sinervo-Ryömä 3 v, Lahtinen 4 v, Ekman 5 v, Aalto 3 v, Järvenpää 4 v, Laurikainen 6 v, kun taas Helin, Uusitalo ja Palmgren saivat kukin vuoden van-

keutta. Laurikaisen tuomio oli suhteettoman ankara muiden saamiin rangaistuksiin verraten.

Lopuksi HO päätti, että »jutun tutkinta ja *päätös* on toistaiseksi pidettävä salassa». Olikin ymmärrettävää, että HO halusi salata tällaisen tuomion! Kun perusteluja ei oltu julistettu salaiseksi, levitettiin sitävastoin niihin sisältyviä väitteitä syytetyistä vapaasti.

Tuomitut valittivat tästä päätöksestä KKO:een, samoin vt. kanneviskaali Sven Mellberg. Määräyksen tämän valituksen perille toimittamisesta KKO:een antoi apulaisoikeuskansleri C. G. Möller oikeuskanslerinsihteerin Yrjö Sipin varmentamassa kirjeessä.

Mellberg tehosti 17. 9. 41 päivätyssä valituksessaan SNS I:n suurta vaarallisuutta koko valtakunnalle: »Tämän seuran valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen vastainen toiminta, jota NL:n taholta johdettiin ja yllytettiin, on ollut Suomelle ja sen itsenäisyydelle peräti vaarallinen liike, vaarallisempi kuin mitkään tähänastiset kommunistiset liikkeet. Sen tarkoituksena ei ole ollut mitään vähempää kuin Suomen itsenäisyyden tuhoaminen ja Suomen liittäminen Baltian maiden tavoin NL:oon. Tämän tuhoamisliikkeen päätekijä on ollut Mauri Ryömä. Hänen oman toimintansa tavoitteena seuran johtajana on ollut päästä NL:n avuin ja turvin sekä seuraan hankittavien jäsenten avulla punaiseksi diktaattoriksi ja bolsheviikkiseksi päämieheksi tähän maahan. Jos hän olisi päässyt pyrkimystensä päämäärään, niin seuraukset olisivat olleet mitä tuhoisimmat ja kauheimmat tälle kansalle. Sen vuoksi hänen rikoksensa ja hänen rikoskumppaniensa teot ovat niin raskaita, että niitä ei oikeastaan ainakaan *sodan aikana* pitäisi voida sovittaa muulla kuin kuolemalla, jota hän itsekin rikostovereineen *ilmeisesti* on suunnitellut muille päämääräänsä päästyään.»

Asian siihenastinen käsittely ei oikeuttanut näin hälyttäviin väitteisiin. Mutta ei suinkaan syyttäjä laadi näin jyrkkäsävyistä valitusta omaamatta uutta painavaa todistusaine-

histoa? Mellberg ei esittänyt seuran yhteyksistä NL:oon mitään muuta todistusta kuin viittauksen Suomen Sini-valkoiseen kirjaan II, joka oli laadittu Wittingin johtamassa ulkoasiainministeriössä. Väitteitään Ryömän henkilökohtaisista tavoitteista Mellerg ei yrittänytkään tukea tosiseikoilla. Täysin umpimähkäiseksi jäi myös vihjaus, että Ryömä ja muut tuomitut olisivat suunnitelleet joidenkin henkilöiden kuolemaa. Mitä muuten tuli toimintaan SNS I:ssä, ei maamme sen perustamisen ja lakkauttamisen välisenä ajanjaksona ollut sodassa NL:n kanssa, vaan vasta tuomiota annettaessa. *Tietyn teon rangaistavuus riippuu kuitenkin sen suorittamishetkellä vallitsevista olosuhteista eikä suinkaan siitä tilanteesta, joka vallitsee tuomiota annettaessa.* Kuolemanrangaistuksesta puhuminen oli muutenkin täysin epäjuriidista, sillä HO:ssa syyttäjän loppuvaatimus perustui kaikkien syytettyjen kohdalla väitettyyn valtiopetokseen tai sen avustamiseen, ja sama oli tuomionkin perusta. Valtiopetoksesta ei kuitenkaan voi seurata kuolemanrangaistusta. Mellberg ei sitäpaitsi itsekään nimenomaan vaatinut rangaistusta maanpetoksesta. Mistä siis kuolemanrangaistus hänen mukaansa olisi voitu antaa?

Mellbergin mainitseman Sini-valkoisen kirjan johdannossa kuvataan NL:n hallituksen asennetta v. 1940 seuraavasti: »... tämä hallitus katsoi voivansa suoranaisesti sekaantua Suomen puhtaasti sisäisiin asioihin. Siten se diplomaattista tietä antoi tukeaan Suomessa esiintyneelle kumouksellisen häiriöryhmän toiminnalle, joka oli syntynyt NL:n taholta harjoitetun agenttitoiminnan ja kiihoituksen vaikutuksesta... NL, hallitusten välistä polittista kosketusta lukuunottamatta, halusi olla yhteydessä ainoastaan kumouksellisten suomalaisten ainesten kanssa.» Kirjassa ei kylläkään esitetty mitään todisteita väitetystä agenttisuhteesta ja kiihoituksesta eikä liioin tehdyn viittauksen tarkoittaman SNS I:n kumouksellisuudesta. Sini-valkoisessa kirjassa mainitaan kyllä erikseen eräitä silloin Moskovassa lähettiläänä olleen Paasi-

kiven tiedoituksia siitä, että Molotov seurasi mainitun seuran toimintaa ja oli tyytymätön sen johdosta, että Suomen valtiovalta suhtautui siihen karsaasti. Sellaista ei kuitenkaan voida pitää »suoranaisena sekaantumisena Suomen puhtaasti sisäisiin asioihin.» Sini-valkoisessa kirjassa julkaistiin myös merkittävänä kannanilmauksena Rydin 26. 6. 41 pitämä radiopuhe, jossa hän mm. lausui: »Tukemalla ja kannustamalla Suomen ja Neuvostoliiton Ystävyyden Seuran kumouksellista toimintaa, jota asiallisesti johdettiin ja yllytettiin Moskovasta, NL pyrki kypsyttämään Suomen samanlaatuiseen kehitykseen, jonka se oli saanut aikaan Baltian maissa.» On harvinaista, että valtionpäämies esittää näin raskaita syytöksiä tukematta niitä millään tosiseikoilla. Rydin ko. puhetta arvostettaessa ei kuitenkaan ole unohdettava, että hän piti sen heti seuraavana päivänä sen jälkeen, kun Suomen hallitus äkkiä oli päättänyt, Saksan taholta tapahtuneesta painostuksesta, julistaa maamme joutuneen sotatilaan NL:n kanssa, vaikka tämä viimeisissä ennen diplomaattisten suhteiden katkeamista tapahtuneissa kosketuksissa sekä Helsingissä että Moskovassa oli pyytänyt maatamme pysymään puolueettomana.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset Viljam Lyytikäinen, Karl Eriksson, O. Autio, V. Wallin ja Väinö Lumme. Esittelijänä toimi oikeussihteeri Leo Tolonen. KKO antoi päätöksensä 20. 11. 41.

KKO:n mielestä myös Palmgrenin, Helinin ja Uusitalon toimintaa oli pidettävä valtiopetoksen valmisteluna. Muussa suhteessa se hyväksyi HO:n perustelut ja johtopäätökset. Mitä rangaistusmääriin tulee, KKO aikoi ensin korottaa rangaistusta Palmgrenin kohdalla 1 vuodella ja Helinin kohdalla 6 kk:lla, mutta tarkistusta suoritettaessa esitti oikeusneuvos Wallin uuden, osittain lievemmän ehdotuksen, johon Lyytikäinen yhtyi sekä eräin kohdin myös Eriksson ja Lumme. Wallin alisti samalla harkittavaksi, eikö Uusitalon tuomiota voitaisi määrätä ehdolliseksi. Eriksson sitävastoin eh-

dotti sekä Ryömän että hänen vaimonsa rangaistusten korottamista 1 v:lla. Lopputulos oli, että rangaistuksia korotettiin seuraavasti: Sinervo-Ryömä lisää 1 vuosi kh:ta, siis kaikkiaan 4 v; Helinin ja Palmgrenin rangaistus muutettiin kh:ksi ja lisättiin sitä samalla 6 kk:lla, joten siis kumpikin sai 1 v 6 kk.; Uusitalon 1 v:n vankeusrangaistus muutettiin vuodeksi kh:ta. Muiden rangaistusmäärät jäivät samoiksi kuin HO:n päätöksessä.

Ryömän kohdalla ei asia vielä päättynyt tähän. Suontaustan tekemän ilmoituksen johdosta Ryömä asetettiin lokakuussa 1941 syytteeseen Kokkolan Sk-piirin kenttäoikeudessa siitä, että hän talvisodan alussa oli kirjoittanut Tannerille monesti mainitun avoimen kirjeen. Lähes 2 vuoden kuluttua harkittiin nyt tilanne sopivaksi tämän vanhan asian kaivamiseksi uudelleen esiin. Kenttäoikeuden puheenjohtajana toimi VT G. Nyman ja jäseninä olivat kapteeni J. Arranto sekä vääpeli J. Salin. Syyttäjänä toimi ensin asessori T. J. Komsi, sitten nimismies Mikko Honkavaara. Syyttäjän mukaan ko. kirjeen julkisuuteen saattaminen oli ollut talvisodan aikana hyödyksi NL:lle. Tällä perusteella hän vaati Ryömälle kh-rangaistusta maanpetoksesta. Syyttäjä piti lisäksi raskauttavana sitä, että Ryömä oli syksyllä 1939 suositellut myöntymistä NL:n ehdotuksiin — siis itse asiassa ollut samalla kannalla kuin Mannerheim. Kenttäoikeus julisti päätöksensä 20. 10. 41 ja tuomitsi siinä Ryömän maanpetoksesta 10 v:ksi kh:seen.

Sotaylioikeudessa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvos J. Nybergh ja sotaylituomarit I. Liukko, V. S. Marjanen, E. Gadd ja E. O. Ekman. Sotaylioikeus oli 18. 3. 42 antamassaan päätöksessä sitä mieltä, että puuttui riittävä selvitys Ryömän henkilökohtaisesta osuudesta ko. kirjeen julkaisemiseen eräissä Ruotsin lehdissä ja sen esittämiseen tämän jälkeen NL:n radiossa ja palautti siksi jutun kenttäoikeuteen. Sittemmin koetettiin hankkia Ruotsista käsin lisätietoja siitä, miten mainittu kirje oli joutunut kahden ruot-

salaisen kommunistilehden haltuun. Tätä seikkaa koskevia lisätietoja ei kuitenkaan saatu.

Kenttäoikeus käsitteli asiaa uudelleen entisessä kokoonpanossaan. Syyttäjänä oli tällöin ltn O. Vilppula. Kenttäoikeus antoi päätöksensä 1. 12. 42 tuomiten Ryömän jälleen 10 v:ksi kh:seen sotaväen RL:n 50 §:n ja yleisen RL:n 12 luvun 2 §:n 2 kohdan ja 10 §:n 1 momentin nojalla. Viimemainittujen lainkohtien sanamuoto ei kirjaimellisesti otettuna soveltunut Ryömän tapaukseen. Merkittävää oli niinikään, että kenttäoikeus nimenomaisesti mainitsi käyttävänsä viimemainittuja lainkohtia siinä muodossa, jonka ne olivat saaneet 20. 8. 42 annetussa laissa, vaikka tuo *lainmuutos oli tehty lähes 3 v sen jälkeen, kun Ryömä oli kirjoittanut ko. kirjeen.* Yleinen periaate on kuitenkin, että tiettyyn *tekoon on sovellettava sen suorittamisen aikana voimassa ollutta lakia,* paitsi ehkä silloin kun myöhempi laki on lievempi.

Kun sotaylioikeus toistamiseen käsitteli asiaa, oli sen kokoonpano muuten entinen, paitsi että Liukon tilalla oli HO-asessori W. A. Sarviala. Gadd toimi samalla esittelijänä. Sotaylioikeus nojautui samoihin lainkohtiin kuin kenttäoikeus, mutta korotti rangaistuksen 12 v:ksi kh:tta. Näin ankara rangaistus annettiin siis siitä, että Ryömä oli laatinut Suomen lehdistössä julkaistavaksi tarkoitetun kirjeen, joka sisälsi poliittista arvostelua. Samantapaista arvostelua on myöhemmin esitetty eräiden porvarillistenkin piirien taholta. Kaikissa tapauksissa oli maanpetospykälien soveltaminen monestakin syystä outoa. Vaikkapa olisikin pidetty selviönä — todistusten puuttumisesta huolimatta —, että Ryömä oli itse toimittanut ko. kirjeen kahdelle kommunistilehdelle Ruotsissa, niin eihän se ollut maanpetosta, koska Ruotsi ei ollut vihollismaa. Jos NL:n radio sitten käytti hyväkseen noiden ruotsalaisten lehtien julkaisemaa kirjettä, niin eihän Ryömää voitu asettaa vastuuseen siitä.

Nämä ankarat tuomiot sekä töykeä kohtelu vankilassa saattoivat Ryömän aluksi sellaiseen masennustilaan, että

hän leikkasi rannevaltimonsa auki. Itsemurhayritys huomattiin kuitenkin ajoissa, joten Ryömä voitiin pelastaa. Kuvaavaa vankilaolosuhteille oli, että hänen vielä heikkona toipilaana suljettiin rangaistukseksi tästä teostaan pimeään yksinäiskoppiin.

Kesällä 1944 Ryömä arvioi yleistilanteen jo muuttuneen siinä määrin edukseen, että hänen kannatti tehdä yritys saada oikeustapauksensa uudelleen käsiteltäviksi. Hän lähettikin eduskunnan oikeusasiamiehelle anomuksen, jossa korosti, että hänen saamansa kolme eri tuomiota oikeastaan perustuivat vain eriäviin käsityksiin eräistä poliittisista seikoista ja erittäinkin Suomen poliittisesta suhtautumisesta NL:oon. Ryömä pyysi, että häntä vastaan tällä perusteella langetetut tuomiot purettaisiin ja syytteet käsiteltäisiin uudelleen ja että hänelle tällöin annettaisiin tilaisuus hankkia koti- ja ulkomaisten asiantuntijoiden lausuntoja niiden aiheena olleista valtiollisista suuntauksista. Oikeusasiamies Esko Hakkilan päätös asiassa oli päivätty 31. 8. 44 ja oli lakit. kand. Antti Hannikaisen varmentama. Päätöksen sävy oli pidättyvä ja asiallinen, mutta lopputuloksena oli tavanomainen: »kirjoitus ei aiheuta puoleltani toimenpidettä.» Perustekin mainittiin: »koska asiassa ei ole ilmennyt sellaisia uusia syitä ja perusteita, että minä niiden nojalla saattaisin tehdä KKO:lle esityksen mainittujen tuomioiden purkamisesta uutta oikeudellista käsittelyä varten» ja »koska Ryömä itse voi KO:lta anoa tuomioiden purkua».

Kun Ryti oli väistynyt presidentin paikalta elokuun alussa 1944, edellytettiin yleisesti, että maassamme vihdoinkin tapahtuisi poliittinen käänne. Tällöin viritti lakit. tri Hiitonen sos.dem. oppositioryhmän keskuudessa ajatuksen Suomen ja NL:n välistä ystävyyttä edistävän uuden yhdistyksen perustamisesta heti, kun näiden kahden maan välinen kosketus saataisiin jälleen palautetuksi. Oppositioryhmä piti tätä ajatusta oikeaan osuneena ja antoi Hiitoselle tehtäväksi laatia asiassa yksityiskohtaisen suunnitelman sekä myös ottaa yh-

teyden muihin tällaista yhdistystä ehkä kannattaviin piireihin. Jo ennen Suomen rauhanvaltuuskunnan Moskovan matkaa ulkoasiainministeriön kansliapäällikkö, ministeri P. J. Hynninen ilmoitti Hiitoselle pitävänsä tällaista yhdistystä hyödyllisenä heti, kun sotatoimet oli saatu päättymään. Samoihin aikoihin kävi myös ilmi, että Ulkomaankauppaliiton toimitusjohtaja Jaakko Kahma erinäisten taloudellisten piirien kannattamana suunnitteli niinikään suomalais-venäläistä yhdistystä. Hänen suunnitelmiensa mukaan perustettava yhdistys olisi oleva eräänlainen keskusjärjestö, jonka jäsenistön muodostaisivat muut yhdistykset, järjestöt ja liitot, joten siis sillä ei olisi ollut mitään omia henkilöjäseniä. Tällainen järjestömuoto olisi tehnyt uuden yhdistyksen toiminnan ylimalkaiseksi ja vähemmän kansanomaiseksi ja lisäksi se olisi antanut porvarillisille piireille mahdollisuuden saada siinä huomattavan jäsenenemmistön, koska yhdistysten ja järjestöjen lukumäärä heidän tahollaan oli silloin suurempi kuin työväenliikkeen keskuudessa. Ehkäpä juuri nämä olivatkin ne syyt, miksi Kahma kannattajineen halusi yhdistyksestä jonkinlaista yli- eli katosjärjestöä.

Kun välirauhansopimus oli solmittu ja Ryömä sekä muut valtiolliset vangit sen perusteella vapautettu, kutsuttiin huomattavimmat asianharrastajat neuvottelemaan uuden Suomi-Neuvostoliitto seuran perustamisesta. Näiden neuvottelukokousten puheenjohtajana toimi J. K. Paasikivi. Muiden osallistuvien joukossa oli monien vasemmistolaisten lisäksi myös useita tunnettuja talouselämän edustajia, eräät näistä varsin oikeistolaisesti suuntautuneita. Kun seura sitten perustettiin, tuli Paasikivi sen kunniapuheenjohtajaksi, tri J. Helo puheenjohtajaksi sekä varapuheenjohtajiksi Ryömä, teollisuusneuvos M. Sergelius ja prof. Ruutu. Keskusjohtokuntaan tuli porvarillisista piireistä niin tunnettuja kansalaisia kuin lakit. tri U. K. Kekkonen, maisteri R. Törngren ja kauppaneuvos S. A. Harima, mutta siihen tulivat myös Rik-

ka, Aune Laurikainen ja Kantola. Seura sai myös toimintaansa varten huomattavan valtion avustuksen.

Näin uusi SNS sai sekä valtiovallan että porvarillisten yhteiskuntapiirien taholta mitä arvovaltaisimman tunnustuksen vain muutamia vuosia sen jälkeen, kuin ensimmäisen vastaavan yrityksen tehneet oli tuomittu monivuotisiin kh-rangaistuksiin. *Tällaisen yhdistyksen perustamista ja toimintaa koskevat lait olivat kuitenkin koko ajan pysyneet aivan samoina. Käsitykset oikeussääntöjen merkityksestä ja niiden soveltamistavasta olivat siis Suomessa silloin määräävässä asemassa olleiden yhteiskuntapiirien keskuudessa kovin suhteellisia ja myös poliittisista suhdanteista riippuvia.*

«Kuutosten» oikeusjuttu

1930-luvun jälkipuoliskolla alkoi SDP:ssa ilmetä arvostelun halua muidenkin kuin Tulenkantajien ja Soihdun ympärille ryhmittyneen nuoren polven, eritoten opiskelijoiden ja muiden älymystöön lukeutuvien taholla. Tämä kriitillinen ajatussuunta selveni ja laajeni sitä mukaa kuin SDP:n virallinen politiikka suuntautui yhä enemmän oikealle ja johti yhä useampiin kompromisseihin porvarillisten ryhmien kanssa. Tämä eräissä sos.dem. piireissä esiintynyt arvostelu kohdistui talvisotaa lähinnä edeltäneenä aikana etenkin siihen, että puolue ei enää suhtautunut yhtä torjuvasti kuin aikaisemmin sotilasmäärärahoihin eikä kansalaisvapauksia rajoittaviin poikkeuslakeihin. Arvostelevalla kannalla olevien mukaan työväenpuolueen periaatteet jo sinään velvoittivat suhtautumaan pidättyvästi kaikkinaisiin varusteluihin, sillä sellaiset olivat omiaan kärjistämään eri valtioiden välisiä suhteita. Suomessa oli armeijan merkityksen lisääminen vaarallista sitäpaitsi siitä syystä, että kansanvallan vastainen henki oli silloin aika yleinen upseeristomme keskuudessa. Mitä poikkeuslakeihin tuli, oli kokemus osoittanut, että ne aina kavensivat demokratian pohjaa, ja että sellaisiin sisältyviä valtuuksia oli myös usein väärinkäytetty.

SDP:n kriitillisen sivustan näkyvimpiä hahmoja olivat entinen monivuotinen puolusihteeri K. H. Wiik ja niinikään puolueen tehtävissä harmaantunut M. Ampuja. Myös tri J. Helo ja toimittaja R. Svento suhtautuivat pidättyvästi SDP:n silloiseen suuntaukseen. Nuorempia, mutta silti puolueen piirissä jo hyvin tunnettuja oikeistosuuntauksen vastustajia olivat

kansanedustajat Cay Sundström ja Kaisu-Mirjami Rydberg. Tällainen oppositioasenne ei ilmeisestikään sinään antanut SKP:lle aihetta suhtautua asianomaisiin kuin eräänlaisiin liittolaisiin, sillä monet heistä olivat eri ottein olleet kommunistien ankarien hyökkäysten kohteina. Itse asiassa SKP oli jatkuvasti osoittanut, että se näki vasemmistososialisteissakin ensisijaisesti pelkkiä kilpailijoita ja piti tästä syystä juuri näitä vaarallisempinakin itselleen kuin oikealle suuntautuneista sos.demokraatteja, joita kommunistit silti arvostelivat enemmän kuin porvareita.

Talvisodan puhjettua muodostui suomalaisten mielipiderintama näennäisesti hyvinkin yhtenäiseksi. Mauri Ryömän ja joidenkin muiden selvästi arvostelevat kannanilmaukset olivat poikkeuksellisia ja myös vaikutuksettomia. Heidän kantansa ei edes tullut yleisesti tunnetuksi ennenkuin paljon myöhemmin. Näiden jyrkkien arvostelijoiden joukossa ei muuten ollut keitään asemaltaan merkittäviä kansalaisia. Hiljaisia epäilyjä siitä, ettei ensin sotaan johtanut ja sitten rauhan tekoa viivytellyt jyrkkä politiikka NL:a vastaan ollut Suomelle edullinen, esiintyi kuitenkin melko laajalti, vieläpä varsin arvovaltaistenkin henkilöiden piirissä. Nämäkään varovaisempaa ja sovittelevampaa kantaa edustavat käsitykset eivät silloin päässeet missään muodossa julkisuuteen. Niinpä ei tiedetty, että Mannerheim oli painokkaasti neuvonut hallituksen johtavia miehiä pyrkimään sovitteluihin NL:n kanssa. Ei liioin tiedetty, että Paasikiven asenne ei ollut Moskovan neuvotteluissa eikä muutenkaan läheskään yhtä jyrkkä ja sovittelematon kuin Tannerin. Vielä vähemmän oli tiedossa se, että marraskuussa 1939 Moskovassa suoritettujen neuvottelujen viimeisessä vaiheessa Cajanderin hallituksen sisärengas oli valmis neuvottelemaan joidenkin Hangon ulkopuolella olevien saarien luovuttamisesta alueellista hyvitystä vastaan, ja että myös Stalin piti mahdollisena keskustelujen jatkamista tällä pohjalla. Tämä kummankin osapuolen yhdensuuntainen neuvotteluhalu ei tosin johta-

nut tulokseen, koska *Suomen edustajille Moskovassa ei toimitettu tietoa hallituksemme mainitusta uusimmasta neuvotteluohjeesta.*

Eräänlaista oppositiohalua ilmeni kyllä muutamien kansanedustajien keskuudessa sikäli, että he eivät halunneet lähteä muiden mukana Kauhajoelle, jonne eduskunta heti sodan alettua siirtyi. Wiik, Ampuja, Sundström ja Rydberg olisivat halunneet jäädä Helsinkiin, koska heidän mielestään eduskunta Kauhajoella toimiessaan olosuhteiden pakosta jäi kokonaan syrjään tapahtumien kulusta. Heidän mielestään eduskunnan olisi pitänyt Helsingistä käsin tehokkaasti tukea hallituksen ilmoitettua pyrkimystä rauhan palauttamiseen. Vasta sos.dem. ryhmän ja eduskunnan puhemiehistön nimenomaisen kehoituksen saatuaan he mukautuivat lähtemään Kauhajoelle. Jälkeenpäin kävi ilmi, että kun sodan alkupäivinä Helsingissä sattuneiden pommitusten aiheuttama ensimmäinen järkytys oli tasaantunut, lukuisat kansanedustajat olivat tyytymättömiä siitä, että eduskunta jatkuvasti jäi niin syrjäiselle paikkakunnalle kuin Kauhajoelle.

Talvisodan aikana SDP:n johto oli tehnyt eräänlaisen linnarauhan porvarillisten puolueiden kanssa. Vastaavasti myös SAK ja työnantajajärjestöt olivat sopineet keskenään valmiudestaan neuvottelukosketukseen vastaisuudessa. Olipa SDP luopunut vanhasta oppositiostaan suojeluskuntia vastaan, ja näiden johto puolestaan oli luvannut suhtautua suopeasti niihin työväenliikkeen jäseniin, jotka puoluekannassaan pysyen olivat valmiit liittymään Sk:iin. Työväenliikkeessä oli monia, jotka eivät olleet halukkaita ilman muuta hyväksymään näin tuntuvaa suunnanmuutosta. Lisää virikettä näille arvostelijoille antoi se, että hallitus, johon SDP osallistui, ylläpiti maassamme sotatilaa Moskovan ensimmäisen rauhan jälkeenkin ja käytti edelleen paljon tyytymättömyyttä aiheuttanutta sensuurijärjestelmää, tosin eräin muutoksin. Ehkäpä eniten epäilyjä aiheuttivat työväenliikkeen keskuudessa kuitenkin pian mainitun rauhan jälkeen

ilmaantuneet lisääntyneet oireet siitä, että Suomen virallista politiikkaa ryhdyttiin yhä määrätietoisemmin suuntaamaan Hitlerin Saksaa kohti.

Kun sos.dem. opposition johtoryhmä alkoi saada kiinteämmät muodot, jättäytyi aina invidualistista kantaansa tehostanut Svento siitä syrjään. Sensijaan johti olosuhteiden sisäinen logiikka kansanedustaja Yrjö Räisäsen (Sasu Punasen) liittymään puolueensa oppositioaineksiin. Hän oli aina ollut luokkatietoinen sosialisti sikäli, että oli kärkevästi kirjoitellut porvaristoa ja aivan erityisesti fasismia ym. oikeistovirtauksia vastaan. Silti Räisänen lähinnä kuului puolueensa oikeaan sivustaan suomien pakinoissaan jatkuvasti ja ponnekkaasti suomalaisia kommunisteja. Itsenäisenä, suoraviivaisena ja kursailemattomana miehenä hän saattoi kuitenkin laajalti huomioiduissa pakinoissaan arvostella myös oman puolueensa johtohenkilöitä, yksinpä Tanneriakin. Hän varoitti myös kaikesta hurraapatrioottisesta rehentelystä NL:oon päin. Räisänen sai eräitä varoituksia puolueensa johdon virallisesta suuntauksesta poikkeavista kannanotoistaan ja sen johtohenkilöiden arvostelemisesta, mutta ei silti suostunut kirjoitusvapautensa rajoittamiseen. Tämä johti siihen, että hän syksyllä 1939 menetti paikkansa SS:n toimituksessa. Jouduttuaan näin konfliktiin puolueensa oikeistopiirien kanssa Räisänen tietenkin päätyi lähestymään sen vasemmisto-oppositiota.

Kiintenevä oppositio ei ollut epämieluisa ainoastaan SDP:n johdolle, vaan myös maan poliittisille ja sotilaallisille johtohenkilöille, jotka halusivat koko kansan jatkuvasti pysyvän täysin yksimielisenä — sitenhän hallitus olisi voinut helpoimmin hoitaa kaikki asiat aivan oman mielensä mukaisesti. Tämä edellytti, että maan virallisen politiikan ja sen harjoittajien arvosteleminen saatiin kokonaan tyrehtymään. Wiik huomautti tästä seikasta eduskunnan sensuurikeskustelussa 7. 6. 40 seuraavasti: »Maaliskuusta alkaen on politiikka astunut sensuurin toiminnassa esiin. Annettiin kiertokirje,

jonka mukaan ei saa arvostella hallitusta eikä viranomaisia eikä rikkoa sitä yksimielisyyttä, joka muka vallitsee kansassa.»

SDP puolestaan harjoitti omaa sisäistä sensuuriaan sikäli, että opposition ei sallittu esittää arvostelevaa ja varoittavaa kantaansa puolueen lehdistössä. Oppositiossa olevien esiintyminen sos.dem. järjestöjen kokouksissa pyrittiin niinikään järjestelmällisesti estämään. Oppositiossa olevat ryhtyivät tällöin toimenpiteisiin oman äänenkannattajan perustamiseksi. Räisänen oli suunnitellut omaa viikko- tai kuukausijulkaisua jo silloin, kun hän joutui pois SS:sta, mutta talvisota keskeytti nämä aikeet. Kesällä 1940 lienee kuitenkin Wiik ottanut aloitteen lehden perustamiseksi. Sille annettiin luonteenomainen nimi Vapaa Sana. Wiik oli sen päätoimittaja ja Helo sitä kustantavan Oy:n johtokunnan puheenjohtaja. Räisänen valvoi puuhakkaasti lehden toimitus- ja konttoripuolta. Lehti oli varovasti suunniteltu vain viikottain ilmestyväksi. Sen ensimmäinen numero pääsi julkisuuteen 24. 7. 40. VS:n alkumenestys oli meidän oloissamme harvinaisen suuri. Aivan pian sen levikki kohosi 25.000 kappaleeseen. Lehden edustama ajatussuunta saavutti siis ilmeisesti laajaa vastakaikua, lähinnä työväestön keskuudessa.

Sensuuri suhtautui alunperin varsin ankarasti VS:aan karsien tuntuvasti sen kirjoituksia. Kaikki, mikä siinä pääsi julkisuuteen, oli siis saavuttanut viranomaisten tarkasti harkitun hyväksymisen. Kirjapainot aiheuttivat lehdelle sen suurimmat vaikeudet. Toinen kirjapaino toisensa jälkeen purki nimenomaisesti tehdyt painatussopimukset. Eräät kirjapainonomistajat kertoivat avoimesti, että tämä tapahtui, koska heitä oli uhkailtu mm. heidän painokoneidensa tuhoamisella. Lopulta ryhmä aikoi ostamalla hankkia itselleen oman kirjapainon. Nämä neuvottelut olivat jo kutakuinkin pitkällä, kun myyjäpuoli keskeytti ne sivullisten taholta ilmaantuneen painostuksen vuoksi. Tällöin oppositio koetti järjestää lehtensä painatuksen ja postituksen Ruotsissa ta-

pahtuvaksi, sillä siellä olivat syndikalistit toimittaja A. V. Johanssonin johdolla valmiit tukemaan tätä yritystä. Valpo, Ruotsin valtiollisen poliisin avustamana, teki kuitenkin parhaansa vaikeuttaakseen tätä yritystä. Toimitustyöstä huolehtiva Rydberg ei saanut Suomen Pankista sen silloin antamaa matkalupaa, vaikka hän ei edes pyytänyt valuuttaa. Vasta Mauno Pekkalan asiaan puuttuminen poisti tämän esteen, joka Suomen Pankin antaman tiedon mukaan perustui Valpon vaatimukseen. Itse matkalla Rydberg joutui mitä perinpohjaisimman ruumiintarkastuksen kohteeksi sekä Turussa että Tukholmassa, samoin myös paluumatkalla. Näissä olosuhteissa saatiin Ruotsissa julkisuuteen vain yksi numero ja sekin vasta 3 kk:n ponnistusten jälkeen.

Tässä tilanteessa ryhmä ryhtyi levittämään monistettuja eduskuntakirjeitä, joissa selostettiin sen kanta eduskunnassa kulloinkin esillä olleisiin tärkeimpiin asioihin. Kun tällaiset monisteet eivät ole painotuotteita lain tarkoittamassa mielessä, ja kun kyseiset eduskuntakirjeet laadittiin varovaiseen selostustyyliin, ei niiden levittäminen aiheuttanut mainittavia ristiriitoja viranomaisten kanssa, vaikka nämä olivatkin tietoisia niiden olemassaolosta.

Mitä selvemmäksi ja kiinteämmäksi oppositio muodostui, sitä jyrkempiin toimenpiteisiin SDP:n oikea sivusta ryhtyi näitä arvostelijoitaan vastaan. Eritoten Tanner ja järjestösihteeri Lehmus olivat alunperin jyrkästi tuomitsevalla kannalla. Kun oppositio alkoi julkaista VS:aa, eroitti SDP:n puoluetoimikunta 27. 9. 40 kaikki lehden toimitusneuvostoon kuuluvat puolueesta. Helolle tämä samalla merkitsi eroa ptk:n jäsenyydestä.

Marraskuussa 1940 ilmestyi tekaistulla nimellä »Lenni Lindström» julkaistu häväistyslehtinen nimellä »Mitä ryömäläisyys tarjoaa Suomen työväenluokalle?» Paitsi Ryömää solvattiin siinä törkeästi Wiikiä ja Sundströmiä. Lehtistä levitettiin mm. sos.dem. puoluetoimistosta käsin. Lehtisessä ei ollut mainintaa julkaisijasta eikä painopaikasta, joten *se oli*

lainvastainen. Wiik eräine ryhmätovereineen kävi Bornin luona valittamassa sitä, että viranomaiset sallivat tällaisen laittoman julkaisun levittämisen. Tästä valituksesta ei kuitenkaan ollut mitään apua. Lehtistä levitettiin sen jälkeenkin laajalti seuraavaan kevääseen asti. Valpo selitteli, ettei se kaikkien näiden kuukausien aikana ollut pystynyt saamaan selvää lehtisen alkuperästä eikä edes sen levittäjistä, mutta ilmoitti otaksuvansa, että se saapui Ruotsista.

Eduskunnan kevätistuntokauden alkaessa 1. 2. 41 saapui Kotkan työväenopiston johtaja Väinö Meltti sinne toisen varamiehenä. Hän liittyi sos.dem.oppositioon. Tämä järjestyi vasta tällöin muodollisestikin erilliseksi ryhmäksi nimellä Sosialistinen työväenryhmä. Kun tähän ryhmään kuului 6 kansanedustajaa, kutsuttiin sitä yleisesti nimellä »kuutoset». Tämä uusi muodostelma ei saanut tuekseen mitään varsinaista järjestöverkostoa. Sellaisen aikaansaaminen ei edellyttänyt ainoastaan melkoisia rahavaroja ja omaa lehteä, vaan ennen kaikkea viranomaisten myöntämää toimintavapautta. Tätä rajoitettiin kuitenkin kaikin tavoin. Tehoisaksi kuristuskeinoksi muodostui se, että yli 30 hengen kokouksia varten vaadittiin viranomaisten lupa, eivätkä nämä koskaan myöntäneet sellaista kuutosille. Eräät vasemmistolaiset, jotka ainakin pääasiallisesti kuuluivat SDP:seen, järjestivät silti SNS I:n lakkauttamisen jälkeen Tampereella 5. 1. 41 pidetyn neuvottelutilaisuuden, jossa keskusteltiin jonkin työväenliikkeen jyrkempää suuntausta edustavan uuden järjestön, ehkäpä suorastaan uuden puolueen perustamisesta. Eräät kuutosista olivat läsnä tässä tilaisuudessa, mutta päätökseksi tuli, ettei silloisissa olosuhteissa ollut tarkoituksenmukaista ryhtyä perustamaan mitään uutta joukkojärjestöä. Tämä päätös ei aiheutunut kannatuksen puuttumisesta. Luokkatietoiset työläiset maan eri puolilta lähettivät kuutosille jatkuvasti pyyntöjä saapua puhumaan heidän kokouksiinsa. Kuutoset osallistuivatkin moniin tällaisiin ti-

laisuuksiin, jotka olosuhteiden pakosta oli järjestetty pieniksi »tupakokouksiksi».

Näissäkin vaikeissa olosuhteissa kuutosryhmä koetti johdonmukaisesti ja avoimesti pitää kiinni demokraattis-sosialistisista periaatteista. Ryhmä vastusti eduskunnassa poikkeuslainsäädäntöä. Se lähetti myös 21. 2. 41 hallitukselle kirjelmän, jossa pyysi tätä vapauttamaan kaikki ne, jotka ilman tuomiota ja usein jopa ilman tutkintoakin oli suljettu turvasäilöön epämääräiseksi ajaksi.

Kun Hitlerin Saksa oli 22. 6. 41 hyökännyt NL:oon, ja kun Rangellin hallitus sitten 25. 6. 41 antoi eduskunnalle tiedonannon Suomen joutumisesta sotatilaan NL:n kanssa, hyväksyivät muut ryhmät ilman muuta tämän tiedonannon. Prof. Furuhjelm pahoitteli kuitenkin ruotsalaisen ryhmän nimissä, ettei hallitus ollut pitänyt eduskuntaa tilanteen tasalla jo tähän tulokseen johtaneen kehityksen aikaisemmissa vaiheissa. Pääjohtaja Cajander oli valmistanut samansuuntaisen lausunnon, mutta antoi suostutella itsensä luopumaan sen esittämisestä. Ainoastaan Wiik esitti ryhmänsä puolesta selviä varauksia ja varoituksia. Hänkin huomautti eduskunnalle ulkopolitiikan alalta annettujen tietojen puutteellisuudesta ja tehosti sitten kansamme halua pysyä puolueettomana suurvaltojen välisissä ristiriidoissa sekä sen tahtoa tarttua aseisiin vain puolustustarkoituksessa. Wiik korosti myös, miten tärkeätä oli noudattaa itsenäistä ulkopolitiikkaa sekä säilyttää demokraattisten valtioiden luottamus maahamme. Hän epäili kuitenkin, että Suomi jo oli joutunut »vakavasti riippuvaiseksi vieraasta suurvallasta», ts. Saksasta. Wiikin lausunto päättyi toivomukseen, että »näinä kohtalokkaina aikoina maamme politiikkaa olisi johdettava, konjunktuuripolitiikkaa karttaen, kansanvallan ja rauhan periaatteita noudattavalla tavalla, joka parhaiten kestää historian tuomion».

Kuutosten eräät kannanilmaukset poikkesivat kylläkin maassamme silloin noudatetusta yleislinjasta, mutta olivat

sävyltään varovaisia ja käytännölliseltä kantavuudeltaan varsin vaatimattomia. Sellaisinakin ne ärsyttivät kiihkeimpiä oikeistolaisia. Näiden taholta esitettiin tiettävästi jo keväällä 1941 hallitukselle vaatimuksia kuutosten täydellisestä vaientamisesta. Eräiden tietojen mukaan olisi Saksan lähetystönkin taholta esitetty vastaavia vaatimuksia. Kaikissa tapauksissa oli hallituksen keskuudessa jo huhtikuusta viritetty kysymys kuutosten julkisen toiminnan estämisestä. Sisäasiainministeri T. Horelli ja muutamat muut hallituksen jäsenet olisivat halunneet muitta mutkitta sulkea heidät turvasäilöön, eräät toiset, tiettävästi myös Tanner, pitivät parempana, että heidät saataisiin tuomioistuimen päätöksellä kärsimään vapausrangaistusta. Wiikin esitettyä eduskunnassa varauksensa jälkisotamme alkamista vastaan, piti Tanner 30. 7. 41 Tampereella puheen, jossa hän vaati, että kuutosryhmä oli murskattava. Kun eduskunta sitten keskeytti istuntonsa 2. 8. — 1. 9. 41 väliseksi ajaksi, käytti Valpo vanhaan tapaansa tätä eduskunnan lomalla oloa hyväkseen pidättääkseen 23—29 päivinä elokuuta kaikki kuutoset ja Helon.

Mauno Pekkala ei ollut ennakolta tietoinen eräiden ministeritovereidensa kuutosia koskevista suunnitelmista. Siksi hän vaati Horellilta selitystä kuutosten pidätyksen syistä heti, kun valtioneuvosto sen tapahduttua oli seuraavan kerran koolla. Tällöin Horelli kääntyi Väinö Tannerin puoleen ikäänkuin tukea pyytäen ja lausuen: »Mutta siitähän sovittiin». Tanner ei kuitenkaan sanonut mitään, eikä Pekkala saanut muiltakaan ministereiltä mitään selityksiä.

Vt. sisäministerinä O. Lehtonen lähetti 25—30. 8. 41 eduskunnalle kolme hallitussihteeri Eero Koskimiehen varmentamaa ilmoitusta siitä, että kyseiset 6 kansanedustajaa oli pidätetty »*epäiltyinä* osallisuudesta valtio- ja maanpetokseen.» Vaikka kyseessä oli kokonainen eduskuntaryhmä, jonka jäsenistä nimenomaan eräät olivat siihen asti laajalti nauttineet arvonantoa, ja vaikka esitettyä raskasta syytöstä

ei perusteltu millään tosiseikoilla, ei mainittu ilmoitus aiheuttanut eduskunnassa mitään keskustelua, ei edes tiedusteluja pidätyksen syyksi esitettyjen rikosten yksityiskohdista. Turun HO:n presidentti von Hellens lähetti 24. 11. 41, siis lähes 3 kk. myöhemmin, eduskunnalle varapresidentti R. Dahlbergin varmentaman ilmoituksen siitä, että kyseiset henkilöt oli asetettu syytteeseen. VJ:n 7 §:n silloisen muodon mukaan aiheutti jo pelkkä syytteeseen pano edustajakelpoisuuden menettämisen. Puhemies Hakkila totesi tämän lyhyesti, eikä ainoakaan kansanedustaja pitänyt tarpeellisena puuttua asiaan.

Kansalaisten oikeusturvan kunnioittaminen edellyttää, ettei ketään, saati sitten kokonaista eduskuntaryhmää oikopäätä pidätetä, ellei jo ole koossa melkoisesti laadultaan painavaa todistusainehistoa. Jos todisteita on, ei yleensä enää tarvita pitkällisiä tutkimuksia ja kuulusteluja. Kuutosten pidätyksen jälkeen Valpo pani kuitenkin heti toimeen perusteellisia kuulusteluja, joiden kestäessä jo ilmeni, että viranomaisilla oli vain niukasti todistusainehistoa ja sekin laadultaan perin hataraa. Valpon kuulustelut suoritti pääasiallisesti muudan Kaarlo Löving. Hän kohteli tällöin Sundströmiä niin törkeästi, että tämä esitti siitä valituksen kahdelle valtioneuvoston jäsenelle — kylläkin ilman tulosta. Kului lähes 3 kk. pidätyksestä, ennenkuin edes syytteeseenpano saatiin suoritetuksi.

Turun HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvokset W. J. Broms, H. Tauleri ja K. Vähä-Kirvelä. Syyttäjänä toimi HO-viskaali Sven Mellberg sekä esittelijänä viskaali Paavo Soukka.

Syytettyjen oli vaikeata saada pätevää oikeusapua. Ainoa suomalainen asianajaja, joka suostui ryhtymään syytettyjen puolustajaksi oli Rieti Itkonen, joka jo aikaisemminkin oli ollut valmis asettumaan myös poliittisista syistä syytetyiksi joutuneiden vasemmistolaisten käytettäväksi. Itkonen oli kuitenkin vain alemman oikeustutkinnon suorittanut asioitsija.

Hän esiintyi sitäpaitsi tällä kertaa poikkeuksellisen varovaisesti, sillä häntä uhkailtiin monesti puhelimitse. Jutun loppuvaiheessa hänkin oli estyneenä hoitamasta tehtäviään jouduttuaan pahoinpitelyn uhriksi. Pahoinpitelyä ei saatu koskaan kunnolla selvitetyksi, mutta monet seikat viittasivat siihen, että se tapahtui poliittisista syistä. Itkosen ollessa näin estyneenä toimi Eino Pekkala jonkin aikaa hänen sijaisenaan.

Näissä olosuhteissa syytetyt koettivat saada avukseen kaksi asianajajaa Ruotsista, nim. Georg Brantingin ja Sven Hultmanin. Jälkimmäinen oli lähinnä porvarillisiin lukeutuva, mutta kaiken puoluepolitiikan ulkopuolella pysytellyt asianajaja. Ken tunsi meikäläiset olosuhteet, saattoi ehkä jo ennakolta olla valmistautunut siihen, että Brantingilta jälleen kerran evättäisiin viisumi maahamme. Yllättävämpää oli, ettei Hultmankaan saanut viisumia, vaikka hän anoi sitä kaikkiaan viisi eri kertaa, ja vaikka Ruotsin Ulkoasiaindeparttementtikin aluksi tuki hänen viisumipyyntöään. Nähtävästi Suomen hallitus käsitti, että Ruotsissa viranomaiset ja muutkin suhtautuivat oudoksuen Hultmanin viisumipyynnön epäykseen, sillä se antoi ministeri J. Wasastjernalle tehtäväksi selittää hänelle, että Suomi ei sodan aikana voinut sallia ulkomaisen asianajajan perehtyä täällä esillä olevan poliittisen oikeusjutun kaikkiin yksityiskohtiin. Samalla Wasastjerna vakuutti, ilmeisesti saamansa tehtävän mukaisesti, Suomen hallituksen kyllä huolehtivan siitä, että syytetyt tulisivat saamaan pätevää oikeusapua.

Syyttäjä laati syytteensä noudattaen Valpon vanhoja kaavoja ja käyttäen siltä saamaansa ainehistoa. Syytteessä oli ensin pitkä yleinen johdanto kommunistien ja Kominternin toiminnasta. Siinä selostettiin myös ns. kansanrintamataktiikkaa v:sta 1935 alkaen. Mellbergin käsityksen mukaan syytettyjen erinäiset kannanotot olivat aiheutuneet siitä, että Komintern oli kesällä v. 1935 pitämässään kongressissa kehoittanut eri maiden kommunisteja lopettamaan siihen asti

noudattamansa eristäytymisen sekä sen sijaan etsimään yhteistoimintaa niiden kansanvaltaisten piirien kanssa, jotka aktiivisesti esiintyivät fasismia ja yleensäkin erilaisia taantumuksellisia virtauksia vastaan. Ranskassa olivat maan edistykselliset hallituspuolueetkin tukeneet tällaista kansanrintamaa. Suomessa taas olivat kansanrintaman kannalla olleet muutkin kuin syytetyt — sikäli kuin meillä lainkaan voitiin puhua muiden maiden tapaisesta kansanrintamasta, koska täällä ei sallittu kommunistien julkista toimintaa. Kaikissa tapauksissa sos.dem. pk:ssa v. 1936 monet, mm. Tanner, pitivät oikeistoa ja taantumuspiirejä vastaan suunnattua kansanrintamaa hyväksyttävänä. Saman vuoden syksynä käsiteltiin eduskunnassa kansanrintamapolitiikkaa sen johdosta, että EK oli yrittänyt kriminalisoida sen eräissä muistioissaan. Eduskunta lausui silloin huomattavalla enemmistöllä hylkäystuomionsa tästä EK:n kannasta (vrt. seuraavassa s. 535).

Mellbergin yleistä asennoitumista kuvasi muuten se, että hän kirjallisissa esityksissään mainitsi »kansalaisvapaudet» ja »fasistit» lainausmerkeissä ilmaistakseen näin, ettei hän antanut kummallekaan käsitteelle mitään todellisuusarvoa. Kominternin vaaralliset kumoukselliset agentit hän luuli erehtymättä paljastavansa seuraavien selvyydessään pettämättömien tuntomerkkien perusteella: » ... ainakin niissä tapauksissa, jolloin asianomaisen henkilön julkisesti lausumat mielipideet riidattomasti osoittavat hänen pyrkivän NL:n rauhanrakkauden yksipuoliseen ihannoimiseen, oman maan olojen tahalliseen mustaamiseen ja fascistien taholta uhkaavan sodanvaaran liioittelemiseen, on asianomainen henkilö mielestäni paljastanut itsensä siinä määrin, että häntä voidaan pitää kominternin salaisena esitaistelijana, jonka toiminnan päämääränä on ollut maamme laillisen yhteiskuntajärjestyksen *väkivaltainen* kumoaminen.» Eritoten päätyminen väkivaltaisten keinojen käyttämiseen edellytti pitkää harppausta Mellbergin ajatuksenjuoksussa.

Mellberg mainitsi syytetyille raskauttavina seikkoina monia toimintamuotoja, joihin viranomaiset kaikkina kuluneina vuosina eivät olleet puuttuneet syytettyjen kohdalla, vaikka ne olivat olleet yleisesti tiedossa. Viranomaiset eivät siis olleet aikaisemmin pitäneet ko. toimintamuotoja laittomina. Syyttäjän mielestä olivat tällaisia raskauttavia seikkoja mm. seuraavat: Syytetyt, erityisesti Wiik ja Sundström, olivat Kivimäen hallituksen aikana (vv. 1932—36) toimineet yhdistymis- ja sananvapauden puolesta ja yleensäkin niiden kansalaisvapauksien palauttamiseksi, joita oli rajoitettu lapualaisvuosina. He olivat myös vastustaneet kuolemanrangaistusta. He olivat esiintyneet rauhan puolesta ja sotaa vastaan sekä olivat niinikään koettaneet oikoa sitä käsitystä, että v:n 1918 taistelut olisivat olleet vapaussotaa. He olivat myös arvostelleet Francoa ja hänen falangistejaan. Kaikki tällainen toiminta oli Mellbergin mielestä valtiopetoksen valmistelua siitä huolimatta, että se oli tapahtunut täysin julkisesti ja sitäpaitsi paljon ennen talvisotaa, pääasiallisesti vv. 1935—36.

Wiik huomautti tällaisten käsitysten johdosta, että taistelu kansalaisvapauksien ja rauhan puolesta sekä kuolemanrangaistusta vastaan oli alkanut lähinnä porvariston toimesta jo satakunta vuotta ennen Kominternin perustamista ja että työväenliike oli sittemmin koko olemassaolonsa ajan taistellut mainittujen päämäärien puolesta. Wiik itse oli selvästi ja jatkuvasti esittänyt niitä puoltavan käsityksensä siitä alkaen, kun hänet v. 1911 ensimmäisen kerran valittiin SDP:n kansanedustajaksi. Wiik leimasi taantumuspiirien salakavalaksi harhauttamismanööveriksi sen, että kaikki vanhat edistykselliset aatteet koetettiin selittää kommunistisiksi pelkästään siksi, että Komintern oli yhtynyt niitä kannattamaan. Hän lausui: »Mutta nyt — koska Komintern on eräissä päätöslauselmissaan esittänyt noita samoja aatteita —, pitäisi meidän luopua niistä uhalla, että meidät muussa tapauksessa leimataan Kominternin apureiksi! Sellaisen vaatimuk-

sen me jyrkästi torjumme ... totuus pysyy totuutena, yhtyköönpä sitä kannattamaan kuka tahansa ja missä tarkoituksessa tahansa.»

Kansalaisvapauksien palauttamisen tärkeyttä tehostettiin lapualaisvuosien jälkeen monillakin tahoilla, mutta erityisesti sos.demien keskuudessa. Asiasta puhuttiin vielä SDP:n puoluekokouksessa v. 1939. Siinä yhteydessä mm. Mauno Pekkala arvosteli ankarasti niiden puuttumista vv. 1935—36, ja hänhän oli hallituksen jäsen silloin, kun kuutosia syytettiin vastaavasta asennoitumisesta.

Ll:n taholla oli vaadittu kuolemanrangaistuksen käytäntöön ottamista. Tämä oli aiheuttanut laajan kansalaisadressin keräämisen edistyksellisten kansalaisten mielenilmauksena kuolemanrangaistusta vastaan. Monet arvovaltaiset kansalaiset aina K. J. Ståhlbergia myöten olivat kirjoittaneet nimensä adressiin. Kun Kivimäki sitten v. 1936 eduskuntavaaleja seuranneessa syyskuussa koetti saada eduskunnan hyväksymään mainitut lait, epäonnistui hän, vaikka teki asiasta luottamuskysymyksen. Eduskunnan enemmistö asettui näin hallituksen vaihdon uhallakin kuolemanrangaistuksen kannattajia vastaan ja sen vastustajien puolelle.

Suomen eri hallitukset olivat jatkuvasti selittäneet kannattavansa määrätietoista rauhanpolitiikkaa. Mitä taas puolustusmäärärahoihin tuli, niin SDP:n ohjelma oli v:een 1939 asti sisältänyt kohdan, joka nimenomaisesti tähtäytyi niiden lisäämistä vastaan. Mainitun vuoden puoluekokouksessa tuota kohtaa jonkin verran lievennettiin, mutta vielä silloin mm. Tanner esitti lausunnon, joka osoitti hänen suhtautuvan kriitillisesti sotilasmäärärahoihin.

Erityisesti sotiamme välittömästi edeltäneinä vuosina oli suhtautuminen sisällissotaamme alkanut muuttua porvariston omassa keskuudessa. Talvisodan jälkeen oli itse Mannerheim käyttänyt punakaartilaisvainajista sanontaa »vakaumuksensa puolesta kaatuneet», mikä edellytti, että he eivät

olleet vapaussodassa maataan vastaan taistelleita maanpettureita, vaan korkeintaan harhautuneita kapinallisia.

Mellbergin fasisteille suopea historiankäsitys ei tietenkään riittänyt kumoamaan sitä tosiseikkaa, että Mussolini oli hyökännyt Korfuun ja Abessiniaan ja oli lähettänyt divisiooniaan Espanjaan. Hitler puolestaan oli natseineen aloittanut toisen maailmansodan hyökäten sen aikana lukuisten vain rauhaa halunneiden maiden kimppuun. Kansainliitossa Suomi oli yhdessä muiden maiden kanssa tuominnut Italian hyökkäyksen Abessiniaan ja oli myös kannattanut päätöslauselmia, joissa arvosteltiin Saksan ja Italian sekaantumista Espanjan sisällissotaan. Sos.dem. pk:ssa oli vielä 1939 tuomitsevasti kosketeltu fasismin ja natsismin imperialistista luonnetta.

Mellberg piti raskauttavana myös sitä, että Wiik, Sundström ja Helo olivat kuuluneet Ihmisoikeuksien Liiton johtoon, sillä hän leimasi sen kommunistien apujärjestöksi. Liiton johtoon oli kuitenkin kuulunut myös useita professoreita ja muita tunnettuja kansalaisia porvarillisistakin piireistä. Suoriuduttuaan EK:n aiheuttamista alkuvaikeuksistaan Liitto oli koko ajan toiminut rekisteröitynä yhdistyksenä eikä sen toiminta ollut aiheuttanut ainoatakaan syytettä (vrt. seuraavassa ss. 543—544).

Wiikin kohdalla Mellberg korosti, että tämä oli Kominternin kansanrintamaa koskevan päätöksen toteuttamiseksi pitänyt demokraattisten voimien yhteisrintamaa suosittelevan puheen Vallilan työväentalolla 26. 1. 35 ja oli niinikään puolustanut sitä SDP:n Uudenmaan piirikokouksessa saman vuoden keväällä. Todellisuudessa se Kominternin kongressi, jossa kansanrintamataktiikka hyväksyttiin, pidettiin vasta myöhemmin samana vuonna, joten se ei ollut voinut vaikuttaa mitään Wiikin ko. kannanilmauksiin. Eräiden muiden syytettyjen kohdalla Mellberg taas veti esille sen, että he olivat v. 1936 eduskuntavaalien yhteydessä toimineet kansanrintama-ajatuksen hyväksi. Tuon ajatuksen tärkein ilmaus ko. vaalitaistelussa oli kuitenkin Helsingin konserva-

toriossa 4. 6. 36 järjestetty eri puolueiden huomattavien edustajaehdokkaiden yhteinen puhetilaisuus, jossa esiintyivät mm. kouluneuvos John Österholm, prof. Väinö Lassila ja päätoimittaja Frans Keränen. Monet muutkin henkilöt olivat osallistuneet kaikkeen ns. kansanrintaman puitteissa tapahtuneeseen toimintaan. Jos mainitunlaista toimintaa pidettiin rikollisena, niin *miksei heitä kaikkia asetettu syytteeseen?*

Mellberg piti erityisen epäilyttävänä sitä, että niissä piireissä, joihin syytetyt lukeutuivat, jo varhain »ruvettiin vaatimaan Suomen ja NL:n välisten suhteitten parantamista, esitettiinpä eräässä kokouksessa vaatimus ystävyysliiton solmimisesta mainittujen maiden välillä». Voidaanko tosiaan kuvitella mitään Suomelle vaarallisempaa tavoitetta! Todellisuudessa oli itsenäisyytemme parin ensimmäisen vuosikymmenen aikana esitetty useitakin arvovaltaisia lausuntoja Suomen ja NL:n välisten hyvien suhteiden tarpeellisuudesta. Mainittakoon esim. seuraava kohta Tannerin puheesta eduskunnassa 5. 12. 36: »Mehän olemme maantieteellisen asemamme vuoksi pakotetut elämään täällä Suomenniemellä ja suuren valtion vieressä ja meidän täytyy katsoa, että suhteemme tähän valtioon pysyvät niin hyvinä kuin mahdollista. Nämä suhteet eivät parane sillä, että täällä jokaikisessä käänteessä heitetään syytöksiä, väitetään hyökkäystarkoituksia olevan olemassa ja kaikin tavoin osoitetaan, että täällä on olemassa eräs kansalaisryhmä (IKL), joka ei harrasta hyvien välien aikaansaamista Venäjälle.» Myös SDP:n pk:ssa v. 1939 tehostettiin rauhanomaisen ulkopolitiikan tärkeyttä ja asetettiin päämääräksi hyvät naapurisuhteet NL:oon. Keväällä ja erityisesti kesällä 1940 maamme hallituksen johtavat jäsenet ja myös useimmat sanomalehdet tehostivat, että oli pyrittävä parantamaan suhteita NL:oon, että nimenomaan kulttuurisuhteita sinne käsin ei aikaisemmin oltu hoidettu asianmukaisesti, ja että vihdoinkin oli pyrittävä korjaamaan tämä laiminlyönti.

Pahinta oli Mellbergin mielestä Wiikin ja muiden syytet-

tyjen toiminta syksystä 1939 heidän pidättämiseensä asti. Wiikin viaksi hän luki, että tämä silloin oli toiminut eduskunta- ja hallituspiireissä siihen suuntaan, että Suomi NL:n kanssa tapahtuneissa neuvotteluissaan, jotka koskivat aluevaihtoja, suostuisi sovitteluratkaisuun. Wiik huomautti tähän, että sos.dem. pn. oli vielä ennen Moskovan neuvottelujen toista vaihetta syksyllä 1939 hyväksynyt päätöslauselman, jossa pidettiin sovinnollista ratkaisua toivottavana. Hän viittasi myös siihen, että eräät arvovaltaiset henkilöt olivat olleet samalla kannalla ja tarkoitti tiettävästi tällöin lähinnä Mannerheimia ja Paasikiveä.

Mellberg yritti lukea eräille syytetyille viaksi senkin, että nämä eivät heti olleet halunneet lähteä muiden kansanedustajien kanssa Kauhajoelle. Esittämättä mitään todistuksen tapaistakaan käsityksensä tueksi hän vihjaili, että asianomaiset olivat halunneet jäädä Helsinkiin »ottaakseen siellä vastaan Kuusisen hallituksen». Wiik torjui tämän mustausyrityksen osoittamalla, että hän oli eduskunnassa vastustanut Kauhajoelle siirtymistä, jo ennen kuin Suomessa oli mitään tietoa Kuusisen hallituksen muodostamisesta. Ampuja puolestaan huomautti, että VJ:n 18 §:n mukaan vain presidentti voi määrätä eduskunnan kokoontumaan muualla kuin Helsingissä. Kallio ei kuitenkaan ollut määrännyt eduskuntaa siirtymään Kauhajoelle, vaan oli eduskunta itse tehnyt päätöksen siitä. Itse asiassa siis eduskunnan lähtö Kauhajoelle tapahtui lainvastaisesti. Nämä seikat eivät kuitenkaan vaikuttaneet syyttäjään samassa määrässä kuin se, että Suomen Työnantajain Liiton toimitusjohtaja A. Hackzell oli antanut syytettyjen puolesta todistuksen, jonka mukaan monet kansanedustajat ja muut arvovaltaiset kansalaiset olivat olleet sitä mieltä, että eduskunnan Kauhajoelle siirtymistä vastaan voitiin esittää painavia syitä. Tämä todistus sai Mellbergin luopumaan syytteensä kyseisestä kohdasta.

VS:n julkaiseminen ja siinä olleet kirjoitukset olivat Mellbergin mielestä erittäin raskauttavia syytetyille. Jo se oli

pahasta, että »lehti ilmoitti tulevansa taistelemaan sananvapauden puolesta». Syyttäjä väitti myös, että lehdessä oli koetettu moninaista arvostelua harjoittamalla saada murtumia maamme itsenäisyyden puolustamisen vaatimaan ehdottomaan yksimielisyyteen ja että siinä myös oli kehoitettu Suomea kulkemaan samaa tietä kuin Baltian maat. Wiikin vastahuomautus oli, että kuutosryhmä oli muiden kanssa yksimielinen Suomen itsenäisyyden säilymisen elintärkeydestä, mutta oli eri mieltä niistä menetelmistä, joilla tämä päämäärä parhaiten saavutettaisiin. Baltian valtioista ei lehdessä ollut esitetty mitään muuta kuin Viron ulkoministerin Andresenin asiallinen selostus niistä uusista olosuhteista, jotka siellä seurasivat sitä valtiollis-yhteiskunnallista käännettä, mikä maassa tapahtui jo vähää ennen, kuin se joutui liitetyksi NL:oon. Joka tapauksessa *sensuuri oli hyväksynyt kaiken, mikä oli julkaistu VS:ssa.*

Mellberg arvioi kuutosten levittämien monistettujen eduskuntakirjeittenkin sisältäneen vaarallista kiihoitusta, vaikka hän itse myönsi, että niissä pääasiallisesti oli selostettu »huomattavimpia eduskunnassa käsiteltyjä asioita». Lisäksi niissä selostettiin kuutosten ja SDP:n johdon välisiä ristiriitoja. Mellberg piti vaarallisena myös ryhmän kesäkuussa 1941 julkaisemaa »Työmiehen Juhannusta». Sen pahimpana kohtana hän piti sitä, jossa toistettiin työväenliikkeen keskuudessa jo lukemattomia kertoja esitetty käsitys, että »vain todellinen sosialismi olisi omiaan poistamaan luokkavastakohdat, taloudelliset pulakaudet, työttömyyden ja sodat.» Mainittu julkaisu oli kuitenkin *sensuurin hyväksymä,* joskin se takavarikoitiin Suomen hallituksen toimesta heti, kun Saksa oli hyökännyt NL:n kimppuun.

Mellbergin yleinen johtopäätös ryhmän julkaisutoiminnasta oli, että »tämän kiihoitustyön tarkoituksena selvästi on ollut maamme laillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen NL:n turvin». Hän ei kuitenkaan vaivautunut selittämään, mitkä kohdat ko. kirjoituksissa paljastivat näin vaa-

rallisia tavoitteita. Vielä vähemmän hän selitti, kuinka sensuuri oli saattanut hyväksyä niin turmiollista kiihoitusta.

Pahasti raskauttavaksi arvioi syyttäjä myös sen väittämänsä seikan, että kuutoset olivat olleet kiinteässä yhteydessä lakkautettavaksi määrättyyn SNS I:een ja »useat syytetyistä jo useita vuosia ovat olleet läheisessä kosketuksessa Mauri Ryömään». Arveluttavana hän piti sitäkin, että huomattava osa VS:n asiamiehistä ja lukijoista oli mainitun seuran jäseniä, ja samoin sitä, että kokouksissa, joissa syytetyt olivat esiintyneet puhujina, kuulijat pääasiallisesti olivat seuran jäseniä tai, sen lakkauttamisen jälkeen, jäseninä olleita henkilöitä. Ainoakaan syytetyistä ei kylläkään ollut liittynyt SNS I:n jäseneksi.

Mahdoton oli vaatimus, että lehden toimituskunnan olisi täytynyt olla selvillä siitä, mihin puolueeseen tai yhdistykseen sen kukin eri asiamies tai jopa lukijakin kuului. Varmastikaan ei edes syyttäjä ollut tästä tietoinen kuin joidenkin henkilöiden kohdalla, vaikka hänellä oli käytettävissään kaikki Valpon tiedot. Mutta vaikkapa syyttäjän nämä väitteet olisivatkin pitäneet paikkansa, niin ei suinkaan siitä olisi voinut aiheutua mitään vastuuta lehden julkaisijoille. Tuskinpa kenenkään päähän olisi pälkähtänyt syyttää esim. Helsingin Sanomia sillä perusteella, että oli saanut tietoonsa sen lukijain joukossa olevan kommunisteja tai SNS I:n jäseniä. Yhtä mahdoton oli vaatimus, että kokouspuhujan pitäisi olla selvillä siitä, minkä puolueen tai yhdistyksen jäseniä hänen kuulijansa ovat. Koskaan aikaisemmin ei ollutkaan vaadittu jollekulle edesvastuuta hänen kuulijakuntansa perusteella. Mellberg jättikin mainitsematta ne lakipykälät, johon tuollaiset vaatimukset olisi voitu nojata.

Mellberg piti syytettyjen ja SNS I:n jäsenten yhteistoiminnan ehken raskauttavimpana ilmauksena sitä, että ensinmainitut olivat osallistuneet 5. 1. 41 Tampereella pidettyyn kokoukseen, jossa hänen mukaansa oli ollut läsnä monia mainitun seuran entisiä jäseniä ja jossa oli suunniteltu uu-

den joukkojärjestön perustamista tuon lakkautetun seuran tilalle. Syytetyt ilmoittivat kuitenkin yhdenmukaisesti, että kyseessä oli vain Sosialistisen työväen eduskuntaryhmän kannattajien keskeinen neuvottelu siitä, oliko syytä perustaa uusi puolue ryhmän toiminnan pohjaksi. Sikäli kuin syytetyillä oli tietoa asiasta, olivat kokouksen järjestäjät SDP:n jäseniä. Syytetyt eivät sitävastoin olleet selvillä siitä, miten moni kokouksen osanottajista ehkä oli kuulunut SNS I:een. Kaikissa tapauksissa oli neuvottelujen tuloksena päätös, ettei perusteta uutta puoluetta eikä muutakaan joukkojärjestöä. Tämä päätös tehtiin syytettyjen esittämien näkökohtien perusteella.

Varsin pahana piti Mellberg myös sitä, että Sosialistisen työväen ryhmä oli kirjallisesti pyytänyt valtioneuvostoa vapauttamaan kaikki, jotka tutkinnotta ja tuomiotta oli pantu turvasäilöön. Syyttäjän mielestä tämän kirjelmän ainoana tarkoituksena oli auttaa turvasäilöön pantuja SNS I:n jäseniä. Syytetyt huomauttivat kuitenkin, että tuo aloite koski kaikkia turvasäilöön joutuneita riippumatta siitä, olivatko nämä seuran jäseniä tai muita. Yleensä he eivät edes tienneet, ketkä kaikki olivat joutuneet turvasäilöön ja mistä syystä. He mainitsivat kuitenkin henkilökohtaisesti tuntevansa eräitä tapauksia, joissa turvasäilöön paneminen oli ollut aivan aiheetonta ja ilmeisesti pelkästä erehdyksestä johtuvaa. Tosiasia on, että itse sisäministeri v. Bornin täytyi eräissä tapauksissa puuttua asioihin turvasäilössä olevien vapauttamiseksi, kun liian virkaintoiset ja hätäiset viranomaiset olivat näin pidättäneet henkilöitä, jotka olivat täysin viattomia yksinpä silloisen hallitussuunnankin näkökulmasta.

Kutakin syytettyä vastaan esitettiin vielä erillisesti joukko syyteperusteita, joista mainittakoon seuraavat. Sundströmin kohdalla Mellberg piti raskauttavana, että hän »jo vuoden 1930 jälkeen oli edustanut vasemmisto-oppositiota SDP:ssa» — siis 11 v. aikaisemmin! Syyttäjä huomautti myös siitä, että Sundström Vaasassa 29. 1. 38 pitämässään puheessa »oli

sanonut sodan ja kurjuuden kuuluvan kapitalismin olemukseen» ja oli toivonut, että kehitys voitaisiin johtaa »kohti sosialistista vapautta». Tuskinpa kuitenkaan lienee ainoatakaan työväenliikkeen jäsentä, joka ei olisi esittänyt tuontapaisia ajatuksia. Yksinpä silloin hallituksessa olleiden sos. dem. ministereidenkin puheista olisi varmasti voitu poimia monia samantapaisia kohtia. Sundströmin ko. puheesta Mellberg vielä mainitsi tämän vastineen, että armeijan piti olla »todellinen kansanarmeija, joka puolustaa sen (kansan) etuja eikä hallitsevan yläluokan, ja jota ei käytetä sotilaallisiin liikkeisiin hyökkäystarkoituksessa.» Sos.dem. puoluekokous hyväksyi kuitenkin vielä ko. puhetta seuranneena vuonna (1939) ponnen, jossa vaadittiin armeijamme demokratisoimista. Pahimpana Sundströmin kyseisessä puheessa Mellberg piti toki sitä, että hän oli sanonut Svinhufvudista: »Luumäen mies ei enää voi torjua pois vasemmiston miehiä linnan ovelta.» Tämä lausuma oli kuitenkin pelkkä lainaus sos.dem. lehdistöstä. Olihan koko SDP ollut jyrkästi Svinhufvudia vastaan sen johdosta, että tämä viimeisen presidenttikautensa aikana oli ilmoittanut, ettei hän aikonut sallia sos.demokraattien osallistua niihin hallituksiin, jotka hän nimittäisi. Sos.demien keskuudessa oli yleensäkin arvosteltu ankarasti Svinhufvudia. Niinpä Mauno Pekkala oli sos.dem. pk:ssa 1939 esittänyt Svinhufvudista varsin jyrkkää arvostelua, ja Tanner oli samassa tilaisuudessa kuvannut vv. 1930—31 toiminutta Svinhufvudin hallitusta seuraavin sanoin: »... heikoin ja saamattomin hallitus, mitä meillä tässä maassa on koskaan ollut. Sehän asettui suorastaan kapinallisen ll:n puolelle eikä ryhtynyt tarmokkaasti vastustamaan sitä. Vieläpä sen hallituksen päämies katsoi voivansa eduskunnassa ilmoittaa, että hallitus kannattaa ll:n päämääriä.»

Wiikin kohdalla syyttäjä piti raskauttavana sitä, että hän oli talvisodan aikana tehnyt eduskunnassa aloitteen silloisen 24 vuoden äänioikeusrajan alentamisesta 21 vuoteen ja oli samassa yhteydessä halunnut poistettavaksi myös ns. kom-

munistipykälän, jonka mukaan ehdokkaaksi ei kelvannut kukaan, jota *syytettiin* valtio- tai maanpetoksesta, ja jonka nojalla esim. Valpo saattoi ehkäistä kenen tahansa valituksi tulemisen pelkästään syyttämällä häntä mainituista rikoksista juuri vaalien edellä. Nämä Wiikin haluamat lainmuutokset on nyttemmin toteutettu.

Heloa Mellberg syytti erityisesti siitä, että hän oli SNS:n ensimmäisessä, suurelle yleisölle tarkoitetussa kokouksessa 14. 6. 40 pitänyt esitelmän Suomen ja NL:n välisen kaupan mahdollisuuksista, ja että tämä esitelmä sitten seuran toimesta oli painettu ja levitetty. Niihin aikoihin kuitenkin useimmat täkäläiset sanomalehdet esittivät toivomuksia näiden naapurimaiden kauppavaihdon alullepanemisesta. Myös pääministeri Ryti ja ulkoministeri Witting pitivät kesällä 1940 puheita, joissa tehostivat ko. kauppavaihdon tärkeyttä. *Painoasussaan esitelmä oli sensuurin hyväksymä.* Levittivätkö kirjasta seuran jäsenet vai muut, ei tietysti liikuttanut Heloa. Eihän jonkin julkaisun tekijä yleensä puutu sen levikkiin eikä edes tiedä, kuka sitä missäkin myy. Koskaan muulloin ei olekaan vaadittu vastuuta jonkin teoksen tekijälle sillä perusteella, ettei yleinen syyttäjä hyväksy sen levittäjiä. Kirjasen myyjinä esiintyivät muuten myös Akateeminen Kirjakauppa ja Suomalainen Kirjakauppa, joilla kummallakin se oli ollut näyteikkunassa. Lisättäköön, että J. K. Paasikivi jälkisodan loppupuolella eräässä yksityiskeskustelussa oudoksui Helon tuomitsemista ja tällöin lausui: »Olisin itse milloin tahansa voinut pitää saman esitelmän kuin Helo piti.»

Tarpeellisen syyteainehiston kokoonsaaminen oli Meltin kohdalla, jos mahdollista, vielä vaikeampaa kuin Helon tapauksessa. Melttihän oli tullut eduskuntaan ja liittynyt Sosialistisen työväen ryhmään vasta helmikuun alussa 1941. Hän ei ollut lainkaan osallistunut Vapaan Sanan toimittamiseen eikä ollut ollut missään tekemisissä SNS I:n kanssa. Näin ollen Mellberg esitti tärkeimpänä erikoissyytöksenään

Melttiä vastaan sen, että tämä oli »luennoinut syksyllä 1940 Kotkan Työväenopistossa NL:n oloista ja tällöin kiihoitustarkoituksessa tahallaan kaunistellut siellä vallitsevia oloja, joita luentoja sitten kirjasena 'Neuvostoliitto Webbien kuvaamana' oli levitetty SNS I:n jäsenten ja muitten samanmielisten keskuudessa.»

Meltti esitti tähän syytökseen mm. seuraavat vastahuomautukset: Ko. luentosarja oli pidetty Kotkan Työväenopiston johtokunnan, myös sen porvarillisten jäsenten, hyväksymänä. Kouluhallitus oli puolestaan vahvistanut tuon opinto-ohjelman. Saman luentosarjan Meltti piti vielä samana syksynä myös Helsingin työväenopistossa. *Sensuuri oli hyväksynyt luentosarjan julkaisemisen.* Tämä Meltin kirjanen oli sitten suopeamielisesti mainittu monissa sanomalehdissä. Jos luennot tästä kaikesta huolimatta olivat rikollisia, niin miksei niiden johdosta nostettu syytettä heti, vaan otettiin ne syytteen perustaksi vasta lähes vuotta myöhemmin? Meltti huomauttikin puolustuskirjelmässään KKO:lle: »Jollen nim. olisi eduskuntaan joutuessani liittynyt sosialistiseen, vaan sos.dem. eduskuntaryhmään, niin olen vakuutettu, että kukaan ei olisi puhunut aikojen kuluttua mitään enempää luennostani kuin kirjasestanikaan.»

On syytä lisätä, että puolisot Webb kuuluivat Englannin työväenpuolueen oikeaan siipeen. Mies oli ollut Mac Donaldin hallituksen jäsen, ja aateloitiin sittemmin nimellä lordi Passfield. Webbit olivat v. 1935 tehneet matkan NL:oon ja olivat heti sen jälkeen laatineet kirjan matkahavainnoistaan. Kirjan sävy oli myötämielinen NL:lle, mutta sisältyi siihen arvosteluakin. Kirjaa oli vapaasti levitetty kaikissa maissa. Suomessakin oli kirjan myynti koko ajan ollut sallittua. Meltti puolestaan pitäytyi melko tarkasti kirjan sisältöön jo siitä syystä, että hän itse ei ollut koskaan käynyt NL:ssa eikä siis voinut esittää mitään omiin havaintoihin perustuvia kuvauksia sikäläisistä oloista.

Mellberg luki Meltin viaksi myös sen, että tämä oli ollut

Akateemisen Sosialistiseuran ensimmäisenä puheenjohtajana 1920-luvun keskivaiheilla. Sen ensimmäisenä puheenjohtajana oli todellisuudessa ollut S.-K. Kilpi, toisena Meltti ja kolmantena kaupunginjohtaja O. Kajala. Miksi siis vain Melttiä syytettiin tästä seikasta?

Kun edellä viitatut syytökset kaikesta yksipuolisesta värityksestään huolimatta koskivat suhteellisen vähäpätöisiä seikkoja ja useimmiten lisäksi sellaista toimintaa, johon olivat osallistuneet muutkin kuin syytetyt, monesti jopa tunnetut porvarillisetkin kansalaiset, piti Mellberg välttämättömänä osoittaa, että syytetyillä oli ollut suoranaisiakin yhteyksiä kommunisteihin ja Kominterniin ja että he olivat määrätietoisesti suorittaneet merkittäviä palveluksia näille. Tämän syytöksen pääkohteeksi oli valittu Sundström. EK:n osviittojen mukaisesti syyttäjä väitti, että Sundström v:sta 1936 alkaen oli välittänyt toisaalta Viron ja toisaalta muiden maiden, lähinnä Skandinavian maiden, kommunistien keskeisiä yhteyksiä ja että hän tässä tarkoituksessa mm. oli järjestänyt kodissaan eri tahoilta tulleiden kommunistien tapaamisia, mikä kaikki tapahtui Kominternin toiminnan avustamiseksi. Viimeisen tällaisen neuvottelukokouksen olisi Sundström järjestänyt heinäkuun alussa 1940, jolloin hänen luokseen saapui Tallinnasta Karl Säre, joka oli muudan Viron johtavista kommunisteista, sekä Tukholmasta Johannes Meerits-Looring, joka syyttäjän mukaan kuului siellä toimineeseen Viron kommunistien keskustoimikuntaan. Kun Sundström oli näin pahoin sekaantunut kommunistien toimintaan, ja kun muut kuutosryhmän jäsenet olivat olleet läheisessä yhteistyössä hänen kanssaan, jo ennen kuin he muodostivat oman eduskuntaryhmänsä, voitiin heitäkin Mellbergin mukaan vahvasti epäillä halusta toimia kommunismin ja siis viime kädessä NL:n hyväksi.

Esittäessään syytöksiään Mellberg ei välittänyt todistamisvelvollisuutta koskevista tavanomaisista säännöistä. Usein hän esitti aivan ylimalkaisia väitteitä yrittämättäkään tukea

niitä määrätyillä yksityiskohdilla. Hän teki myös mielellään rohkeita yleistyksiä. Niinpä hän ilmoitti, että Helsingin Toveriseuran johtokunnan 12 jäsenestä 8 oli kuulunut SNS I:een, ja teki tästä sen johtopäätöksen, että tuo yhdistys oli eräs Kominternin välikappaleista maamme poliittisessa elämässä. Kun Sundström oli kuulunut Toveriseuran johtokuntaan ja kun eräät muutkin kuutoset olivat esiintyneet sen kokouksissa, päätteli Mellberg edelleen, että jo tällä perusteella voitiin otaksua heidän kaikkien olleen yhteistyössä Kominternin kanssa. Todellisuudessa Toveriseura oli kuulunut SDP:seen, kunnes se 27 .9. 40 erotettiin siitä, ja Sundström puolestaan oli omasta pyynnöstään vapautettu ko. yhdistyksen johtokunnan jäsenyydestä jo v. 1937, ja valittiin siihen uudelleen vasta helmikuussa 1941.

Syyttäjä asetti ilman muuta koko kuutosryhmän vastuuseen Vapaan Sanan kaikista kirjoituksista, vaikka lain mukaan vain päätoimittaja on kirjoittajan lisäksi vastuussa. Päätoimittajana ollut Wiik sitäpaitsi vakuutti, että toimitusneuvosto oli tuskin laisinkaan puuttunut lehden käytännölliseen toimitustyöhön — kuten yleensä on asianlaita muidenkin toimitusneuvostojen kohdalla. Helo osoitti, että hänen osuutensa toimitustyöhön rajoittui siihen, että hän kirjoitti lehteen muutamia artikkeleita. Meltti jopa osoitti, että hän ei ollut lainkaan kuulunut toimitusneuvostoon ja että hän lehden koko ilmestymiskautena ei ollut käynyt Helsingissä kertaakaan.

Syytetyitä vastaan esitetyt suoranaiset todistukset osoittautuivat yleensä puutteellisiksi tai muuten hataroiksi, monissa tapauksissa jopa ilmeisesti vääriksi. Jo Valpon poliisitutkintopöytäkirjoissa oli paljon sellaisia epätarkkuuksia, joita vastaan syytetyt esittivät HO:n edessä painavia vastaväitteitä. Käytettyjen todistajien laatu oli niinikään lievästi sanoen outo. Niinpä Räisästä vastaan käytettiin todistajana hänen vaatturiaan V. N. Niemistä, jonka mukaan Räisänen olisi antanut hänelle levitettäviksi SNS I:n jäseneksi ilmoit-

tautumiskortteja. Räisänen, joka ei itse ollut seuran jäsen, kiisti jyrkästi tämän todistuksen sekä osoitti sittemmin, että Niemistä oli usein rangaistu, mm. varkauksista ja petoksista sekä viimeksi väärästä valasta, joten hän todistustaan antaessaankin oli ilman kansalaisluottamusta.

Melttiä vastaan ei käytetty todistajina Kotkan työväenopiston johtokunnan jäseniä tai muita sellaisia arvovaltaisia kansalaisia, vaan kahta opiston vahtimestaria, jotka oli otettu ko. tehtäviinsä lähinnä hyväntekeväisyyssyistä, koska he eivät olleet muualla menestyneet. Etenkin toiselle näistä, Juho Pylkölle, oli Meltin ollut pakko usein esittää huomautuksia, sillä opistolla oltiin yleisesti tyytymättömiä ko. vahtimestarin tapaan hoitaa tehtäviään. Pylkkö väitti olleensa opiston vahtimestarina koko sen ajan, jona Meltti oli siellä johtajana, mutta ilmenikin, että hän oli ollut Meltin neljän ensimmäisen toimintavuoden ajan muualla töissä. Pylkkö väitti edelleen, että Meltti olisi propagandamielessä keskustellut hänen kanssaan politiikasta kesäkuussa 1941. Meltti kuitenkin osoitti, ettei hän tuon kesäkuun aikana ollut kertaakaan käynyt Kotkassa. Molemmat vahtimestarit väittivät, että työväenopiston oppilaiden joukossa oli lukuisasti kommunisteja ja että Meltti suhtautui näihin suopeasti. Meltti vastasi, ettei hän voinut tietää opiston oppilaiden puoluekantaa ja ettei hänellä edes ollut oikeutta kieltäytyä ottamasta näitä opistoon sillä perusteella, että he olivat esim. kommunisteja.

Sundströmin kommunististen yhteyksien todistamiseksi esitettiin kaksi raporttia. Toisen laatijaksi ilmoitettiin Viron Marxilainen Työväenpuolue, joka siinä selosti kantaansa ja haluansa tulla otetuksi Kominternin jäseneksi sekä mainitsi myös Sundströmin välittäneen sen yhteyksiä Viron kommunistien keskukseen Tukholmassa. Raporttia ei kuitenkaan esitetty alkuperäisenä, vaan ainoastaan erään henkilön muistinsa mukaan laatimana selostuksena. Toinen raportti taas selosti Sundströmin väitettyjä keskusteluja Särén ja Mee-

ritsin kanssa heinäkuussa 1940. Lisäksi oli Säreltä saatu joitakin todistuksia. Kun Sundström pyysi HO:ssa saada tietää mainitun kahden raportin laatijan nimet, niin Valpon läsnäollut edustaja Kaarlo Löving esitti, ettei oikeus velvoittaisi Valpoa paljastamaan lähteitään. HO hyväksyikin tämän Lövingin oudon esityksen.

Sundström kiisti Särén todistuksen arvon sillä perusteella, että tämä oli silloin Gestapon vankina Virossa ja saattoi näin ollen joutua painostetuksi kertomaan, mitä Gestapo halusi — ehkäpä lisäksi yhteisymmärryksessä Valpon kanssa. Sundström ehdotti, että Säre haastettaisiin todistajaksi HO:een, mutta tätä pyyntöä ei otettu huomioon. Sundström osoitti myös olleensa väitetyn neuvottelukokouksen aikana kahden tunnetun henkilön seurassa eräässä ravintolassa, joten hänen keskustelunsa Sären kanssa oli tapahtunut ohimennen juuri ennen illallisille lähtöä ja oli rajoittunut kymmenkuntaan minuuttiin, joiden kuluessa ei tietenkään voitu suorittaa mitään tärkeitä poliittisia neuvotteluja. Meeritsiä ei Sundström ollut silloin lainkaan tavannut eikä yleensäkään tuntenut koko miestä. Hultmanin avulla Sundström sai hankituksi erinäisiä kirjallisia todistuksia Ruotsista. Eivät edes EK:n tiedoissa mainitut ruotsalaiset kommunistit vahvistaneet Sären tietoja, vaan monin kohdin todistivat niitä vastaan, näin mm. Sven Linderoth. Eräät muutkin Valpon mainitsemat henkilöt Ruotsissa todistivat sen antamia tietoja vastaan. Lisäksi ilmeni, että Ruotsin sos.demit pitivät Meeritsiä omana miehenään eikä suinkaan kommunistina. Kaikissa tapauksissa Meerits oli vastannut kieltävästi Sären ehdotukseen, että hän palaisi Viroon ja ryhtyisi siellä kommunistisen puolueen pääsihteeriksi. Muutenkin Valpon tiedot osoittautuivat epäluotettaviksi. Niinpä sen tiedoissa Ruotsin kommunistiksi mainittu A. V. Johanson oli syndikalisti, joka Arbetaren lehdessään oli usein ja kirpeästikin arvostellut kommunisteja.

Sundström huomautti, että väite hänen välittäjätehtäväs-

tään oli jo sinään epätodennäköinen. Valpon omista tiedoista oli ilmennyt, että Marxilaisen Työväenpuolueen lisäksi Virossa toimi, tosin salaisena, kommunistinen puolue. Miksi nämä siis olisivat etsineet yhteyttä toisiinsa Tukholman kautta? Säre oli sitäpaitsi itse ollut yhteydessä sekä Tukholmaan että Moskovaan. Mihin siis Sundströmin välitystä oli tarvittu?

Sundström ei kylläkään voinut saada kaikkea haluamaansa todituşainehistoa Tukholmasta. Kun Itkonen aikoi lähteä Ruotsiin hankkimaan Sundströmin pyytämiä lisäselvityksiä, ei hän saanut Suomen viranomaisilta matkustuslupaa sinne. Sundströmin Hultmanille kirjoittamista kirjeistä pidätettiin kaksi, joissa hän pyysi tältä oikeudellisia neuvoja puolustustaan varten selostaen tätä varten pääkohdittain jutun siihenastista kulkua. Vankilan johtaja H. H. Rusama oli kyllä lähettänyt kirjeet edelleen. Sensuurikaan tuskin omasta aloitteestaan puuttui kahteen puhtaasti oikeudelliseen kirjeeseen. Todennäköisesti oli siis Valpo järjestänyt tämänkin toimenpiteen Sundströmin puolustusmahdollisuuksien heikontamiseksi. Tietäen, että Suomen hallitus oli ministeri Wasastjernan välityksellä luvannut huolehtia pätevästä oikeusavusta syytetyille, Sundström kahdessa eri kirjeessä pääministeri Rangellille valitti, että hänen puolustusmahdollisuutensa tehtiin olemattomiksi estämällä hänen asianajajiensa matkat sekä lopuksi jopa pidättämällä hänen kirjeensä toiselle näistä. Rangell ei vastannut mitään kumpaankaan kirjeeseen eikä tiettävästi muutenkaan ryhtynyt niiden johdosta mihinkään toimenpiteisiin.

Ei edes HO pyrkinyt toimimaan kuutosjutun todistusainehistossa esiintyneiden aukkojen täyttämiseksi. Sensijaan antoi ao. jaoston puheenjohtaja Broms syytettyjä kohtaan tuntemansa vihamielisyyden selvästi ilmetä. Hän tiuski heille karkeasti sekä esti usein heitä tai Itkosta esittämästä puolustuksen kannalta edullisia näkökohtia ja huomautuksia. Sittemmin KKO:lle esittämässään valituksessa Sundström

kiinnittikin tämän huomion Bromsin puolueelliseen ennakkoasennoitumiseen jutussa.

Näissä olosuhteissa esitetyn ainehiston perusteella katsoi Mellberg voivansa syytteidensä ja näytöstensä perusteella loppulausunnossaan todeta:

»että useat syytetyt jo takavuosina innokkaasti ovat osallistuneet Kominternin päätökseen perustuvaan kansanrintamataisteluun Suomessa;

että sos.eduskuntaryhmä on toiminut samojen periaatteiden mukaan kuin marxilainen työväenpuolue Virossa ja että eduskuntaryhmä... on ollut yhteistoiminnassa kominternin ja johtavien ulkolaisten ja kotimaisten kommunistien kanssa stty Sundströmin toimiessa ryhmän yhdysmiehenä;

että sos.eduskuntaryhmä ja heihin liittynyt stty Helo ovat pyrkineet maamme laillisen yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiseen kumoamiseen erään ulkolaisen vallan, NL:n, turvin ja siinä mielessä eivät ainoastaan ryhtyneet mainitsemaani yhteistoimintaan kommunististen ainesten ja samojen päämäärien puolesta taistelevan SNS I:n kanssa, vaan myös tuon seuran tultua lakkautetuksi ylläpitäneet yhteyttä seuran entisiin jäseniin; ja

että syytetyt näiden vallankumouksellisten pyrkimystensä edistämiseksi ovat puhein ja kirjoituksin harjoittaneet laajaa kiihoitustyötä.»

HO antoi päätöksensä 24. 2. 42. Siinä toistettiin aluksi pääkohdat syyttäjän edellä olennaisin kohdin selostetusta syytekirjelmästä alkaen v. 1935 muodostuneesta demokraattisesta kansanrintamasta, joka HO:n mukaan pyrki paitsi kommunistien myös »muiden sosialististen ynnä sotaa vastustavien vapaamielisten ainesten ja näiden kanssa muodostettavien eri maiden kansanrintamahallitusten avulla julkisessa toiminnassa näennäisesti kansalaisvapauksien turvaamiseen, mutta tosiasiallisesti kansojen jakamiseen kahdeksi toisilleen vihamieliseksi ryhmäksi». HO luetteli sitten rangaistusperusteiden joukossa mm. sen, että eräät syytetyistä

olivat kuuluneet Ihmisoikeuksien Liiton tai muiden laillisesti rekisteröityjen yhdistysten johtoon, näin siitä huolimatta, että ko. yhdistyksiä ei oltu vaadittu lakkautettaviksi eikä niiden johdossa olleita muita henkilöitä oltu asetettu syytteeseen. HO totesi edelleen, että »ryhmän rikollisen toiminnan huomattavia puolia oli edelleen puolustustahdon lamauttamiseksi ja sisäisen eripuraisuuden virittämiseksi harjoitettu kiihoitus, joka silloisessa ulkopoliittisessa tilanteessa oli NL:n tosiasiallista avustamista».

Tuomion perusteluissa mainittiin erikseen moniaita puolia syytettyjen toiminnasta eduskunnassa sekä esitettiin yleismuotoinen väittämä, että siellä »nk. 'kuutosten ryhmä' kominternin määräyksiä noudattaen toimi kommunististen päämäärien hyväksi». VJ:n 13 § säätää, että kansanedustaja voidaan panna syytteeseen toiminnastaan eduskunnassa ainoastaan, jos eduskunta antaa tähän suostumuksensa. *Eduskunnalta ei ollut pyydetty eikä saatu tällaista suostumusta.*

Mitä ryhmän eri jäsenten syyllisyyteen tuli, määritteli HO sen esim. Helon kohdalla seuraavasti: »... Helo oli osallistunut kansanrintamapyrintöihin, kuuluen Ihmisoikeuksien Liittoon ja Helsingin Toveriseuraan, ollessaan Vapaan Sanan toimitusneuvosten jäsenenä laatinut lehden näytenumerossa olleen kirjoituksen 'Sosialismi, yksimielisyys ja jälleenrakentamistyömme' sekä pitänyt SNS I:n kesällä 1940 järjestämässä tilaisuudessa aiheesta 'Suomen ja NL:n kauppasuhteiden mahdollisuudesta' esitelmän, joka oli mainostarkoituksessa painettu ja levitetty seuran lentokirjasena.» Siinä kaikki!

Meltin syyllisyyden HO määritteli seuraavasti: »... Meltti oli syksyllä 1940 Kotkan työväenopiston johtajana kiihoitustarkoituksessa tahallaan kaunistellut NL:ssa vallitsevia oloja luennoissaan, joita sitten oli 'Neuvostoliitto Webbien kuvaamana' nimisenä mainoskirjasena levitellyt SNS I:n jäsenille ynnä muillekin», ja »helmikuun alusta 1941, liityttyään

Sosialistisen Työväen eduskuntaryhmään, osallistunut ryhmän edellä kerrottuun toimintaan sekä esiintynyt helmi—huhtikuussa 1941 useita kertoja puhujana edellä mainitun seuran jatkoksi tarkoitetuissa puhetilaisuuksissa.» Muusta ei Melttiä syytetty. Ei siis esim. väitetty, että hänen puheissaan olisi ollut jotain rikollista.

Tällaisilla perusteilla HO päätyi siihen, että syytetyt »ovat, valtiopetoksen aikomuksessa, syyllistyneet sellaiseen rikolliseen toimintaan, josta heille on syytteessä vaadittu rangaistusta, minkä vuoksi hovioikeus harkitsee oikeaksi RL:n 11 luvun 4 ja 6 §:n nojalla tuomita heidät valtiopetoksen valmistelusta kh:seen». Sundström sai 8 v, Wiik 7 v, Räisänen ja Rydberg 4 v, Meltti ja Helo 3 v sekä Ampuja 2 v. Tuomitut menettivät lisäksi kansalaisluottamuksensa 5—12 v:ksi. Vaikka tuomitut olivat olleet vangittuina suunnilleen 6 kk., luettiin sen perusteella heidän rangaistuksistaan pois vain 2 kk., Sundströmiltä jopa vain 1½ kk.

On pantava merkille, että Ampuja sai muita lievemmän rangaistuksen, vaikka hän oli ollut Sosialistisen työväenryhmän puheenjohtaja. Pidettiinkö ehkä Ampujaa vähemmän arvovaltaisena ja siksi myös vähemmän vaarallisena kuin muita syytettyjä?

Tuomiossa määrättiin lopuksi, että *kaikki jutussa tapahtunut oli pidettävä salassa lukuunottamatta itse päätöstä.* Kun päätöksessä laveasti selostettiin syyttäjän väitteitä, saatettiin tämän ja tuomarien kanta vapaasti tiedoittaa julkisuuteen, kun sitävastoin tuomitut eivät saaneet mitään mahdollisuutta tehdä yleisesti tunnetuksi kaikkea sitä, minkä he olivat esittäneet puolustuksekseen.

HO:n päätös oli kaikin kohdin yksimielinen.

Tämä tunnettujen kansalaisten ja kansanedustajien tuomio ei aiheuttanut mitään reaktiota maan hallituksen eikä edes heidän eduskuntatovereidensa taholla. Lehdistökin yleensä tyytyi hyväksyvässä sävyssä selostamaan HO:n tuomiota. Lainopin prof. S. Björksten julkaisi puolestaan 5. 3.

42 Hufvudstadsbladetissa kirjoituksen, jossa hän tosin esitti sen käsityksen, että tuomitut toimivat vilpittömän vakaumuksensa mukaisesti aikomatta vahingoittaa maataan. Mutta he olivat fanatisminsa sokaisemia, eivätkä siksi ymmärtäneet, että heidän tavoitteensa toteutuminen olisi mm. merkinnyt »kuolemaa kaikille niille, joilla on ollut jotain sananvaltaa yhteiskunnassamme». Siksipä Björksten syytettyjä tarkoittaen päätyi siihen, että »yhteiskunnan suojan tarpeesta johtuu, että valtiovallan joskus on kohdeltava sellaisia kovakouraisemmin kuin murhaan tai tappoon syyllisiä».

Kun eräät oikeistolehdet HO:n tuomioon nojautuen arvelivat voivansa päätellä, ettei SDP:nkaan jäsenten yhteiskunnallinen luotettavuus ollut epäilysten ulkopuolella, kirjoitti SS 22. 3. 42 selvästi arvostelevassa sävyssä seuraavasti: »Turun HO:ssa tuonnottain ratkaisunsa saaneen 'kuutosten' jutun yhteydessä puhuttiin myöskin ns. kansanrintamasta samaan tapaan kuin siinä 'muistiossa', joka aikanaan eduskunnassa sai osakseen ankaraa arvostelua. ... onko tämä kummitteleva 'kansanrintama' nyt eri yhteyksissä marssitettu esiin tietämättömyydestä vai poliittinen tarkoituksenmukaisuusko sen on aiheuttanut? ... Enempää Suomessa kuin muuallakaan Pohjolassa ei mitään yhteistä rintamaa tällä pohjalla syntynyt. Se oli käytännöllinen mahdottomuus jo sen vuoksi, ettei meillä v. 1930 jälkeen ollut mitään kommunistista puoluetta. ... Koko puhe 'kansanrintamasta' meillä tarkoittaakin hämärien poliittisten tarkoitusten ajamista.»

Mellbergin mielestä eivät tuomitut olleet saaneet riittävän ankaraa rangaistusta, joten hän valitti päätöksestä KO:een. Tämä valitus koski Sundströminkin tuomiota, vaikka hän jo oli saanut RL:n asianomaisen pykälän salliman ankarimman rangaistuksen! Tuomitut valittivat niinikään ja laativat KKO:lle laajat kirjelmät, joissa he täydennetyssä ja tehostetussa muodossa esittivät jo HO:ssa esiintuomansa seikat osoittaakseen syytteiden hataruuden. Tuomitut olivat niin varmoja esittämiensä argumenttien painavuudesta, että useat

heistä nimenomaisesti pyysivät saada tehdä julkiseksi kaiken, mikä asiassa oli tapahtunut, ja erityisesti omat puolustuskirjelmänsä.

Tässä yhteydessä Helo luonnehti Mellbergin esiintymistä HO:ssa seuraavasti: »... syyttäjä virkainnoissaan on mennyt sen rajan yli, joka erottaa virallisen asiakirjan häväistys- ja propagandakirjelmästä.» Nähtävästi Mellberg ei itsekään myöhemmin arvioinut kyseistä toimintaansa miksikään kunniakkaaksi ansioksi, sillä hän on jättänyt koko kanneviskaalitoimintansa Turun HO:ssa mainitsematta niissä henkilötiedoissa, jotka hän on antanut v. 1949 julkaistulle hakuteokselle »Suomen lakimiehet».

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset K. Erikson, Onni Petäys, O. Laurila, M. Hovila, A. Ekholm, Knut Molin ja O. Autio. Esittelijänä toimi oikeussihteeri K. Gyllström. Viimemainittu suostui hyväntahtoisesti tutustumaan eräisiin sellaisiinkin syytettyjen puolesta toimitettuihin asiakirjoihin, jotka saapuivat vasta valitusajan umpeenkulumisen jälkeen.

KKO antoi päätöksensä 15. 9. 42. Siinä mainittiin aluksi: »Päätöksellään 16. 3. 25 KKO, koska oli käynyt ilmi, että SSTP II oli perustettu maan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiseksi kumoamiseksi ja köyhälistön diktatuuriksi kutsutun kommunistisen puoluevallan asettamiseksi sen tilalle, oli julistanut puolueen lakkautetuksi. Sittemmin oli puolueen ohella samassa tarkoituksessa salaisina työskennelleiden SKP:n ja sen ohjattavana olleen Suomen kommunistisen nuorisoliiton toiminta lainsäädäntötoimin estetty.» Tämän jälkeen selostettiin pääkohdat HO:n syyttäjän syytöksistä sekä HO:n tuomio. Lopuksi KKO esitti oman kantansa seuraavasti: »... koska on selvitetty, että ... (syytettyjen nimet) ovat syytteessä kerrotuin, HO:ssa kunkin osalta todetuin tavoin tapahtuneella toiminnallaan, joka on tarkoittanut joukkojen kokoamista syytteessä ja asiakirjoissa kerrottuun kumoukselliseen tehtävään ja niiden perehdyttä-

miseksi siinä käytettäviin menettelytapoihin, ottaneet osaa tähän heidän tietensä Suomen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaista kumoamista tarkoittavaan valmistelutyöhön, niin KKO katsoo, ettei ole syytä muuttaa HO:n päätöstä muulla tavoin kuin että ... (nimet) kaikki heidän syykseen jäävästä valtiopetoksen valmistelusta edellä mainittujen lainkohtien nojalla tuomitaan pidettäväksi kh:ssa, Wiik 5, Sundström 6 sekä Räisänen, Rydberg, Ampuja, Meltti ja Helo, kaksi viimemainittua, kuten HO on jo määrännyt, kukin 3 vuotta.» Lisäksi menettivät Wiik ja Sundström kansalaisluottamuksensa 10 v:ksi, muut kuudeksi. Wiikin, Sundströmin, Räisäsen ja Rydbergin rangaistukset siis alenivat, Ampujan sensijaan kohosi. KKO määräsi myös, että tuomittujen siihenastisesta vankilasta olosta, mikä oli kestänyt runsaan vuoden, oli Sundströmin kohdalla luettava hyväksi 5 kk. 15 pv., muiden kohdalla 6 kk. Vaikka KKO näin suurin piirtein säilytti HO:n perustelut, lievensi se useimpien syytettyjen kohdalla melkoisesti tuomioita.

KKO:kaan ei ollut valmis päästämään yleiseen tietoon sitä hataraa ainehistoa, mille se oli tämän tuomionsa perustanut ja siksi sekin määräsi toistaiseksi pidettäväksi salassa kaiken asiassa tapahtuneen lukuunottamatta omaa päätöstään.

KKO:n päätös ei ollut yksimielinen. Erikson, Hovila ja Ekholm olivat toista mieltä, missä suhteessa, ei ilmene, toisin kuin tavallisesti, KKO:n taltioista. Erään yksityisesti saadun muistitiedon mukaan olisivat mainitut oikeusneuvokset halunneet lievempää tuomiota kuin muut.

Sundströmiä vastaan oli nostettu erillinen syyte sillä perusteella, että hän oli esiintynyt jossain kokouksessa, johon ei oltu pyydetty poliisiviranomaisten lupaa ja johon silti oli saapunut yli 30 henkilöä. Sundström sai tästä muutamia kuukausia vankeutta, ja selitettiin tällä perusteella tavalliseksi kriminaalirikolliseksi, jolla ei ollut poliittisen vangin oikeuksia! Sivumennen sanoen oli valtiopetoksesta tuomituilta

usein aikaisemminkin riistetty poliittisen vangin oikeudet sillä perusteella, että heille samanaikaisesti oli järjestetty jokin vähäinen rangaistus pelkästä järjestysrikkomuksesta. Kesällä 1942 hallitus kuitenkin päätti poistaa kaikilta poliittisilta vangeilta heidän erikoisoikeutensa, jotka mm. koskivat työn valintaa ja helpotuksia pakettien, kirjallisuuden ym. saannissa. Tämän jälkeen rinnastettiin mm. kuutoset tavallisiin kriminaalivankeihin. Kohdeltiinpa kuutosia eräissä tapauksissa jopa ankarammin kuin tavallisia vankeja. Niinpä Sundströmiä pidettiin Helsingin keskusvankilassa marraskuusta 1942 maaliskuuhun 1944 asti yksinäiskopissa eikä hänen sallittu puhua muiden kanssa. Hänen ei myöskään annettu tehdä mitään henkistä työtä, vaan pantiin hänet taittamaan kirjekuoria. Maaliskuussa 1944 Sundström siirrettiin Vaasan lääninvankilaan ja siellä hänet jopa pantiin aluksi nikkarintöihin, vaikkei hän koskaan ollut tehnyt mitään sentapaistakaan.

Ehkäpä turmiollisinta kuutosille kuten muillekin vangeille oli silloisissa oloissa se, että heiltä kiellettiin oikeus ruokapakettien vastaanottamiseen. Vankilaruoka ei nim sisältänyt edes vähintä välttämätöntä kaloriamäärää — vitamiineista puhumattakaan. Räisäsen terveys joutui näissä olosuhteissa kovimmalle koetukselle, sillä hänellä oli heikot keuhkot ja lisäksi sokeritauti. Myös Wiikin terveys alkoi pahasti horjua. Vankeusaika myö'ävaikuttikin epäilemättä olennaisesti siihen, että kummatkin kuolivat jo muutamia vuosia sen päätyttyä.

Wiik koetti vankilasta käsin kiinnittää ruotsalaisen kansanpuolueen johtajan, prof. Furuhjelmin huomion siihen kohtaloon, joka oli tullut kuutosten osaksi, ja laati tässä tarkoituksessa tälle kirjeen, jossa asiallisesti selosti oikeusjutun pääkohdat. Olosuhteille kuvaavaa oli, että Furuhjelm ei koskaan saanut tätä kirjettä.

Valtiovallan vihamielisyys ei kohdistunut ainoastaan itse kuutosiin, vaan jopa heidän perheenjäseniinsäkin. Mm. rva

Helon ja hänen lastensa asema muodostui monissakin suhteissa tukalaksi perheenpään jouduttua vankilaan. Kreivitär Ebba Bonde, o.s. Wallenberg, ymmärsi tämän ja vanhana tuttuna kutsui rva Helon lapsineen vieraikseen Ruotsiin. Viranomaisemme eivät kuitenkaan antaneet näille matkustuslupaa.

Kesällä 1944 Sundström ja eräät muut tuomituista arvioivat poliittisen tilanteen muuttuneen sen verran, että heidän kannatti kääntyä oikeuskanslerin puoleen pyytäen, että tuomio purettaisiin ja juttu otettaisiin uudelleen käsiteltäväksi. Vedoten oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen väliseen työnjakoon ensinmainittu siirsi pyynnön viimemainitun käsiteltäväksi. Oikeusasiamies Esko Hakkila ilmoitti päätöksensä asianomaisille 25. 8. 44 päivätyssä ja sihteeri Antti Hannikaisen varmentamassa kirjelmässä, joka päättyi seuraavasti: »Sundström ei ole esittänyt sellaisia uusia syitä, jotka eivät olisi olleet KKO:n tiedossa jo silloin, kun se käsitteli juttua ja antoi siinä päätöksensä, sen vuoksi ja kun ei ole osoitettu todennäköiseksi, että viranomaiset olisivat toimineet lainvastaisesti tai virheellisesti, ei valituskirjelmä ole aiheuttanut puoleltani toimenpiteitä.» Vielä elokuun lopulla 1944 siis toinen korkeimmista lainvalvojistamme oli sitä mieltä, että puuttui pelkkä todennäköisyyskin siitä, että asiassa olisi esiintynyt edes virheellisyyttä.

Kuutosiinkin sovellettiin aikanaan säännöksiä, joiden mukaan vangit voidaan laskea ehdonalaiseen vapauteen, kun he ovat suorittaneet moitteettomasti määräosan rangaistuksestaan. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että Ampuja, Meltti ja Rydberg laskettiin vapaiksi keväällä 1944. He eivät kuitenkaan saaneet oleskella Helsingissä eikä muissakaan kaupungeissa. Helo ja Räisänen vapautettiin vasta muutamia kuukausia myöhemmin, koska vankilanjohto suhtautui heihin epäsuopeasti.

Sundström ja Wiik pääsivät vapaiksi vasta sen jälkeen, kun Suomi oli syyskuussa 1944 tehnyt välirauhan, jonka

IX artikla edellytti, että kaikki poliittisista syistä tuomitut vapautetaan vankilasta. 3. 11. 44 muutettiin sitten VJ:stä niin, että kuutoset saivat takaisin entiset paikkansa eduskunnassa. Helolle taas järjestettiin jälleen apulaiskaupunginjohtajan paikka. Eräissä porvarillisissakin lehdissä, mm. Svenska Pressenissä, myönnettiin silloin, että tuomio oli langetettu poliittisilla perusteilla. Kuvaavaa kuutosten asennoitumiselle oli muuten se, että ainoastaan yksi heistä liittyi v. 1944 välirauhan jälkeen sallittuna puolueena julkisen toimintansa aloittaneeseen SKP:een.

Välirauhansopimuksen jälkeen kuutoset jättivät 17. 10. 44 yhteisesti KKO:lle anomuksen, että tämä poistaisi määräyksen heidän juttunsa ainehiston salaisena pitämisestä, koska heillä oli tarkoituksena ryhtyä toimenpiteisiin tuomionsa purkamiseksi. Anomusta käsiteltäessä olivat läsnä oikeusneuvokset Petäys, Laurila, Hovila, Ekholm, Molin ja Autio. Esittelijänä oli jälleen oikeussihteeri Gyllström. Päätökseksi tuli, että ko. ainehistoa edelleenkin pidettäisiin salaisena. Tätä 30. 10. 44 tehtyä päätöstä ei kuitenkaan liitetty muiden päätöstaltioiden joukkoon, joten se ei ole löydettävissä muiden KKO:n vastaavien asiakirjojen joukosta!

Kuutosten tuomiota ei vieläkään ole purettu. Asianomaiset itse olivat sittemmin sitä mieltä, ettei heille kuulunutkaan ryhtyä toimenpiteisiin tuomion purkamiseksi, vaan oli oikeusviranomaisten tehtävä se omasta aloitteestaan sen jälkeen, kun oli tullut yleisesti tunnetuksi, että tuomio oli annettu kestämättömillä perusteilla. Meillä ei kuitenkaan tähän mennessä ole ollut ketään oikeuskansleria, eduskunnan oikeusasiamiestä tai muuta oikeusviranomaista, joka olisi oma-aloitteisesti ja oikeuslaitoksen kunnian nimessä ryhtynyt toimenpiteisiin tuon yleisesti vääräksi myönnetyn tuomion purkamiseksi.

Vihollisen auttajia ja heidän tuomitsijoitaan

Toisen maailmansodan ensimmäisinä vuosina oli Suomessa oikeistolaisten ja kansalliskiihkoisten piirien ulkopuolellakin monia, jotka uskoivat Saksan voittoon. Mitä kauemmin sota jatkui, sitä laajemmissa piireissä tämä usko alkoi vaihtua yhä selvenevään tietoisuuteen siitä, että Saksa ja sen sotilaalliset liittolaiset tulisivat häviämään sodan. Mitä höllempiä asianomaisten suomalaisten asevelisiteet Hitlerin Saksaan olivat tai mitä pienempi heidän aatteellinen myötämielisyytensä natsismia kohtaan, sitä ennakkoluulottomammin he pystyivät arvioimaan kehitystä ja sitä varhemmin he myös käsittivät kehityksen väistämättömästi kulkevan Saksalle epäedulliseen suuntaan. Jokaisen Saksan tulevasta häviöstä vakuuttuneen olisi pitänyt tehdä se päätelmä, että kansallemme oli viisainta pyrkiä erikoisrauhaan niin nopeasti kuin suinkin. Monet sellaisetkin suomalaiset, jotka olivat lakanneet uskomasta Saksan voittoon, epäröivät kuitenkin tehdä tämän luonnollisen johtopäätöksen, koska he pelkäsivät maassamme siinä tapauksessa syntyvän vaikeita sisäisiä ristiriitoja. Monet otaksuivat nim. natsi-Saksan innokkaimpien täkäläisten ystävien olevan valmiit vaikkapa nousemaan omaa laillista hallitustamme vastaan, mikäli he eivät muuten voisi jatkaa aseveljeyttä Saksan kanssa ja sen hyväksi.

Hitler-Saksa oli jatkuvasti ja määrätietoisesti pyrkinyt lisäämään vaikutustaan Suomessa ja siinä tarkoituksessa solmimaan suhteita eri kansalaispiireihin täällä. Aivan erityi-

sesti koettivat Saksan poliittiset sekä sotilaalliset tiedoitus- ja vakoiluelimet etsiä yhteyttä vastaaviin suomalaisiin elimiin. Erityisen toimelias oli tässä suhteessa fregattikapteeni A. Cellariuksen toimisto (ns. Büro Cellarius). Kun Suomessa keväästä 1944 alkaen vakavasti harkittiin erikoisrauhan tekoa, alkoivat saksalaiset suunnitella omalta kannaltaan tehokkaiksi otaksumiaan vastatoimenpiteitä. Poliittis-sotilaallisten tapahtumien keskustassa olevat asiantuntijat kuiskailivat jo keväällä 1944, että tietyillä tahoilla haudottiin suunnitelmia, joiden mukaan poliittinen käänne Suomessa johtaisi saksalaisten tukeman suomalaisen kapinahallituksen muodostamiseen. Tehtiinpä vihjauksia määrättyihin henkilöihin tällaisen kapinahallituksen ministeriehdokkaina, erityisesti mainittiin muudan pankinjohtaja, eräs kansantaloustohtori ja eräs tunnettu sanomalehtimiespoliitikko.

Toisaalta olivat myös eräät piirit Suomen päämajassa keväällä 1944 ryhtyneet harkitsemaan toimenpiteitä siltä varalta, että sotilaallinen kehitys kääntyisi maallemme ratkaisevasti epäedulliseen suuntaan. Asianomaiset pitivät silloin lähinnä silmällä eräänlaista partisaanitoimintaa.

Suomen siihenastisen ulkopoliittisen suuntauksen muutos tapahtui vasta elo-syyskuussa 1944. Se tapahtui avoimesti. Syyskuun 2 päivänä 1944 Suomen hallitus eduskunnan suostumuksella ilmoitti Moskovaan olevansa valmis lähettämään sinne edustajansa neuvottelemaan välirauhasta tai rauhasta NL:n asettamien perusehtojen pohjalla. Samanaikaisesti hallituksemme ilmoitti Saksalle katkaisevansa suhteensa siihen sekä vaativansa sen sotavoimien poistamista Suomen alueelta 2 viikon kuluessa. Vielä samana iltana pitämässään radiopuheessa pääministeri Hackzell tiedoitti näistä päätöksistä ja toimenpiteistä koko kansallemme. Suomen asennoitumisessa tapahtunut käänne tuli näin heti tunnetuksi kautta maailman.

Osoittautui, että lähes kaikki suomalaiset tässä vaikeassa tilanteessa käsittivät maansa etujen vaativan, että heidän oli ryhmityttävä hallituksen ympärille ja lojaalisesti kaikin ta-

voin tuettava sen uutta politiikkaa. Vain jotkut harvat suomalaiset ryhtyivät yhteistoimintaan Saksan kanssa omaa maataan vastaan.

Saksalaiset tekivät kyllä kaikkensa voidakseen tässäkin tilanteessa käyttää hyväkseen suomalaisia ystäviään ja hengenheimolaisiaan. Mm. Cellarius touhusi kovasti siirtäen toimistonsa aluksi Tallinnaan ja myöhemmin sieltä Saksaan, jossa se sai uuden nimen, Sonderkommando Nord. Tämä toimisto oli Saksan puolustusvoimien alainen, mutta oli myös läheisessä yhteydessä Gestapoon. Toimisto käytti apunaan mm. niitä muutamia suomalaisia, etupäässä entisiä SS-miehiä, jotka syyskuun alussa lähtivät saksalaisten mukana Viroon, josta käsin he koettivat ylläpitää yhteyksiä Suomeen.

Fil. tri Vilho Helanen oli ollut toistakymmentä vuotta kiihkokansallisen AKS:n johdossa. Viron »vapsien» vallankaappausyrityksen jälkeen häntä syytettiin sen johtajan Sirkin paon avustamisesta Suomessa, mutta vapautettiin todistusten puutteellisuuden vuoksi. Sodan aikana hän hoiteli sisäministeriön alaisena virkamiehenä eräitä erikoistehtäviä, viimeksi inkeriläisten siirtämistä Suomeen ja sitten virolaisten pakolaisten kuljetuksia. Heti Hackzellin radiopuheen jälkeen hän jätti sisäministeriölle erohakemuksensa ja lähti sitten Viroon. Siellä hän otti yhteyden mm. kenraalikomissaari Litzmanniin, Cellariukseen ym. merkittäviin saksalaisiin. Näiden pyynnöstä hän laati suunnitelman saksalaisten kanssa yhteistoiminnassa olevan vastarintaliikkeen perustamisesta Suomessa. Saksalaiset pitivät tätä Helasen muistiota niin tärkeänä, että se lähetettiin maan johtoelimille Berliiniin, ja sai näiden hyväksymisen.

Helanen ehdotti muistiossaan, että vastarintaliikkeellä olisi poliittisen johtonsa (= hallituksen) lisäksi erillisesti toimiva sotilaallinen johto. Nämä toimisivat Tallinnasta käsin, mutta Suomessa olisi erityinen yhdyskomitea. Hallituksen pääksi Helanen ehdotti itseään sekä sen jäseniksi eräitä AKS:n ja Svensk Bottenin johtomiehiä. Sotilaallisen johdon jäseniksi

hän ehdotti eräitä mainitsemiaan kenraaleja ym. korkeita upseereja. Hän edellytti, että vastarintaliikettä kannattaisivat IKL, maalaisliiton oikea siipi, Svensk Botten, Reserviupseeriliitto ja Aseveliliiton porvarillinen osa. Kaiken organisoijana toimisi AKS.

Vastarintaliikkeen tulisi saada aseita Saksalta, mutta *lisäksi olisi suomalaisten armeijansa demobilisation yhteydessä pantava tätä liikettä varten sopivasti syrjään raskaita aseita.* Yksityisten henkilöiden olisi silloin otettava omaan haltuunsa automaattiaseita. Radioyhteys Suomen ja Saksan välille olisi niinikään järjestettävä. Tämän vastarintaliikkeen lopullisena päämääränä ei Helasen muistion mukaan ollut pelkästään Suomen, vaan myös Itä-Karjalan vapauttaminen!

Tallinnasta Helanen palasi vielä Suomeen ottaakseen yhteyden eräisiin AKS:n johtomiehiin. *Näin Helanen itse ryhtyi toimenpiteisiin tuon suunnitelmansa toteuttamiseksi.* Kun kyseisiä AKS:läisiä myöhemmin kuulusteltiin, selittivät he, etteivät olleet lainkaan hyväksyneet Helasen mainittuja suunnitelmia, vaan olivat päinvastoin arvostelleet niitä. Heidän vaikutuksestaan Helanen oli lopuksi hävittänyt hallussaan olleen jäljennöksen suunnitelmastaan. Myöhemmin ilmitulleet seikat viittasivat kuitenkin siihen, etteivät ainakaan eräät Helasen entisistä aatetovereista Suomessa ehkä sittenkään olleet suhtautuneet aivan näin kielteisesti hänen vastarintaliikesuunnitelmiinsa.

Helsingissä Helanen sai tietää, että Tanskan alamainen, insinööri Thoralf Kyrre oli järjestänyt Pitäjänmäellä olevan Helvarin tehtaan ullakolle salaisen radioaseman, jolla hän toimitti tietoja Cellariuksen toimistolle Saksassa, ja että hän tätä tiedoitustoimintaansa varten tarvitsi suomalaisen apulaisen. Helanen järjesti silloin Kyrrelle tällaiseksi palkatuksi apulaiseksi opiskelija Elli Poikosen (sittemmin Nyman), joka aikaisemmin oli ollut työssä Saksan täkäläisen laivastoasiamiehen, amiraali R. von Boninin toimistossa. Tämä tapah-

tui lokakuussa 1944, jolloin vihollisuudet Suomen ja Saksan välillä jo olivat alkaneet.

Kyrre harjoitti tätä salasähkötystään tammikuuhun 1945 asti. Hänen ja Sonderkommando Nordin välisessä sähkeiden vaihdossa kosketeltiin mm. Saksan avuksi järjestettävää vastarintaliikettä, eli »aktiivista organisatiota», aseiden kuljetusta Suomeen sekä salaisen liikenneyhteyden aikaansaamista Saksan ja Suomen välille saksalaisen vedenalaisen avulla. Tällä vedenalaisella olisi mm. Helasen pitänyt lähteä Saksaan. Helanen keskustelikin asiasta Kyrren kanssa, mutta lopuksi kieltäytyi lähtemästä tälle matkalle. Insinööri, ev. luutn. Christian Fabritius teki sensijaan salaisen sukellusvenematkan Saksaan ja samoin myös muudan kapteeni L. A. Törni. Viimemainittu lähti Kokkolan seuduilta v. 1945 alussa Saksaan ja osallistui saman vuoden helmikuussa Neu-Strelitzissa Berliinin lähistöllä pidettyihin vakoilu- ja sabotöörikursseihin. Saksasta taas saapui Suomeen niinikään sukellusveneellä tammikuussa 1945 SS-luutnantti S. V. Heikkilä. Samalla saatiin Saksasta tätä vastarintaliikettä varten aseita sekä toinen radioasema, jotta Pohjanmaaltakin käsin voitaisiin olla yhteydessä Saksaan. Heikkilä ryhtyi täällä organisoimaan vastarintaliikkeen verkostoa järjestäen siinä tarkoituksessa eräillä paikkakunnilla ko. suunnitelman luotettavien kannattajien kokouksia.

Kyrren toiminta paljastui samoihin aikoihin. Valpo pidätti hänet ja neiti Poikosen. Oli otaksuttavissa, että näiden kuulustelut muodostuivat lähtökohdaksi koko vastarintaliikkeen paljastamiselle. Miten tahansa niin viimemainitun taholla ryhdyttiin laajoihin toimenpiteisiin pidätettyjen paon järjestämiseksi. Valpon oman etsivän U. G. Rantalan avulla autettiin Kyrre ja Poikonen ensin pakenemaan sen vankisuojista. Vuorineuvos Petter Forströmin toimesta pakenijat kuljetettiin sitten Lohjan pitäjään ja sieltä eri teitä Ruotsia kohti. Kyrre pääsikin pakenemaan maastamme, mutta Poikonen joutui kiinni.

Syksyllä 1944 Saksa pyrki käyttämään hyväkseen myös sen valtapiirissä silloin olleita suomalaisia, eritoten laivaväkeä. Kun Suomi irtautui siihenastisesta aseveljeydestään natsi-Saksan kanssa oli nim. tämän silloisessa valtapiirissä oleyilla alueilla monia suomalaisia laivoja. Saksa pidätti nämä laivat ja internoi niiden miehistöt — kaikkiaan n. 400 henkeä. Saksa internoi silloin muitakin alueellaan olevia suomalaisia, joiden suopeamielisyydestä se ei alunperin ollut varma. Useimmat näistä suomalaisista sijoitettiin Stutthoffin ja Pölitzin keskitysleireille Itämeren rannikolla.

Saksa tarjosi näin pidättämilleen suomalaisille heti yhteistoimintamahdollisuuksia. Merimiehille saksalaiset tällöin lähinnä ehdottivat palvelua heidän kauppalaivastossaan. Pidätetyt olivat kuitenkin tietoisia siitä, että Suomen ja Saksan välit olivat katkenneet ja että ne pian sen jälkeen olivat joutuneet keskenään avoimiin vihollisuuksiin. Siksipä pidätetyt suomalaiset yleensä kieltäytyivät kaikesta toiminnasta saksalaisten hyväksi. Vain muutamat Hampurin seuduilla sijainneisiin pidätys- tai oikeammin keskitysleireihin joutuneet suomalaiset suostuivat tekemään työtä läheisissä tehtaissa. Saksalaiset jatkoivat kuitenkin yrityksiään suomalaisten suostuttamiseksi puolelleen. Niinpä eräät natsien palvelukseen ryhtyneet suomalaiset kävivät useitakin kertoja Stutthoffin keskitysleirillä taivuttaakseen joko houkutuksilla tai uhkauksilla siellä olevat maamiehensä ryhtymään Saksan palvelukseen. Aluksi nämä painostusyritykset olivat tuloksettomia. Pidätetyt käsittivät, että silloisessa tilanteessa Saksan auttaminen olisi maanpetosta. Merimiehet olivat sitäpaitsi yleensä työväenliikkeen luokkatietoisia kannattajia, joten he jo ideologisista syistä olivat haluttomia tekemään palveluksia vaikeuksiin joutuneelle natsijärjestelmälle.

Stutthoffin leirillä kävi marras- ja joulukuussa 1944 useaan otteeseen myös muudan G. H. A. Hayen niminen saksalainen. Tämä oli ollut Suomessa v. 1919 alkaen. Jälkisotamme alkaessa hän avoimesti ryhtyi Hitler-Saksan palvelukseen esiin-

tyen Hangon seuduilla Gestapon virkapuvussa. Kun Suomi katkaisi välinsä Saksaan, kuului hän niihin saksalaisiin, jotka jättivät maamme. Hayenilla oli Stutthoffin leirillä käydessään sen verran menestystä, että sai muutamia pidätetyistä mukaansa, kun lupasi heille vapaana olon ja kohtalaisen päivärahan. Asianomaisten piti tätä varten astua Sonderkommando Nordin palvelukseen valmentautuakseen suorittamaan eräitä erikoistehtäviä Suomessa. Hayenin ilmoituksen mukaan oli keskitysleiriltä vapautettujen suomalaisten tehtäväksi suunniteltu sukellusveneellä tai vaihtoehtoisesti lentokoneella suoritettavaa matkaa Suomeen, jossa he auttaisivat eräitä saksalaismielisiä suomalaisia pakenemaan Saksaan sekä hankkisivat samalla tietoja Suomessa internoiduista saksalaisista.

Tähän tehtävään värväytyivät merikapteenit K. D. Gustafsson ja T. Bj. Sandell, konemestarit T. I. Ranta ja A. Ourila sekä konemies L. N. Sigg. He pääsivät poistumaan keskitysleiriltään 9. 12. 44. Lisäksi Hayen sai Pölitzin leiriltä mukaansa perämiehet E. Purasen ja H. L. Westermarckin sekä ylikonemestari A. Ahtikarin ja keittäjätär Ida Jutilan. Nämä jättivät leirinsä 19. 1. 45.

Näin värvätyt suomalaiset joutuivat hotellimajoitukseen Ahlbeckiin Heringsdorfin merikylpylän lähistöllä. Itse Heringsdorfissa sijaitsi erään vakoiluyksikön esikunta, jossa Hayen toimi. Saksan tilanteen nopeasti huonontuessa jäivät sen Suomea koskevat suunnitelmat yhä enemmän taka-alalle. Värvättyjen suomalaisten valmennuksesta ei kukaan enää ehtinyt huolehtia ja vielä vähemmän ajateltiin Suomeen suoritettavia komandoretkiä. He saivat niin ollen vain odotella jotain tehtäviä. Polttoainetilanteen yhä vaikeutuessa eräät heistä lopulta joutuivat halkometsään. Kyseisillä suomalaisilla oli täysi liikkumisvapaus sillä rajoituksella, että heidän täytyi olla takaisin hotellissaan klo 21 mennessä. Kun etenevät neuvostoarmeijat alkoivat tulla yhä lähemmä Heringsdorfia, siirtyi mainittu vakoiluyksikkö maaliskuussa 1945

Swinemündeen ja sieltä myöhemmin Flensburgin lähistöllä sijainneeseen Myrvikiin, jossa kaikki joutuivat parakkimajoitukseen. Näin jatkuneen pakomatkan aikana olivat keskitysleiriltä värvätyt suomalaiset joutuneet läheiseen kosketukseen vakoiluyksikön esikunnassa toimivien kanssa ja olivat tällöin todenneet, että siellä erinäisten saksalaisten upseerien lisäksi oli mm. johtaja A. Runolinna sekä 10 suomalaista SS-miestä Untersturmführer Laurellin johdolla.

Vakoiluyksikköön kuuluvat joutuivat pian toteamaan, etteivät he olleet turvassa edes Myrvikissä, sillä liittoutuneet sotajoukot lähenivät myös lännestä käsin. Ryhmän ainoa nainen, Ida Jutila, käytti ensimmäisenä hyväksi yhä kaoottisemmiksi muodostuvia olosuhteita hävitäkseen majoituspaikkastaan 15. 4. 45. Toukokuun alussa englantilaiset valtasivat Lybeckin ja vapauttivat ne internoidut suomalaiset, jotka oli kuljetettu sinne. Tällöin pitivät Hayenin Stutthoffin leiriltä värväämät suomalaiset miehetkin välttämättömänä poistua Saksasta. Anastamallaan purjeveneellä he 6. 5. 45 lähtivät pohjoista kohti saapuen Kalmarin kautta Maarianhaminaan 14. 5. 45.

Suomeen saapuneina ko. pakolaiset puhuivat aluksi niin vähän kuin suinkin olostaan Saksassa. He joutuivat tosin melkein heti Valpon kuulusteltaviksi, mutta kun tämän laitoksen uudelleen järjestely vielä oli keskeneräinen, ei sen taholla osoitettu mitään kiinnostusta asian täydelliseen selvittelyyn. Tapauksen varsinainen julkitulo johtui siitä, että norjalaisia oli ollut samoilla internoimisleireillä kuin suomalaisia. Saatuaan haltuunsa noiden leirien arkistot liittoutuneet sotavoimat antoivat tämän vuoksi ne norjalaisille selvittelyä varten. Norjan Tukholmassa olevan lähetystön Flyktingskontoretin Evakueringskontoret laati sitten Suomen sikäläistä lähetystä varten luettelon liittoutuneitten sotavoimien Saksan keskitysleireiltä vapauttamista suomalaisista merimiehistä. Tässä luettelossa oli jo mainittujen värvättyjen kohdalla tehty merkintä: »ryhtynyt saksalaisten pal-

velukseen 9. 12. 44». Suomen ulkoministeriö puolestaan toimitti nämä tiedot 29. 5. 45 maamme lehdistölle ja lisäksi erikseen Merimiesunionille.

Kun asia näin oli saatettu julkisuuteen, puuttui Valpo uudelleen asiaan pidättäen 1. 10. 45 Hayenin apurien ryhmän lukuunottamatta Sandellia, joka jo oli ehtinyt paeta Brasiliaan. Suhteellisen pintapuolisten tutkimusten ja kuulustelujen jälkeen asetettiin asianomaiset Turun HO:ssa syytteeseen maanpetoksesta.

Asian käsittelyyn osallistuivat jutun alkuvaiheessa HO-neuvokset W. O. Jäärnes ja N. A. Luukkala sekä apujäsen, viskaali P. Soukka. Esittelijänä toimi notaari K. W. Simola. Jutun loppuvaiheessa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvokset T. Bergroth ja Yrjö Eskola sekä apujäsen, viskaali N. Kaurimo. Esittelijänä toimi tällöin notaari V. Saario. Syyttäjänä toimi koko ajan kanneviskaali A. U. Rautakorpi.

Syyttäjä vaati pidätetyille edesvastuuta siitä, että he olivat »tahallaan auttaneet maansa vihollista». Hän osoitti, että *syytetyt olivat astuneet saksalaisen vakoiluyksikön palvelukseen Suomen ja Saksan ollessa sodassa keskenään.* Syytettyjen tehtäväksi oli suunniteltu eräänlaista komandomatkaa Suomeen. Heidän olisi tällöin mm. pitänyt kuljettaa Suomesta Saksaan eräitä natsijärjestelmän tärkeinä pitämiä suomalaisia sekä eräitä tänne jääneitä saksalaisia. Natsit olivat ensisijaisesti olleet kiinnostuneita Valpon entisen päällikön A. Anthonin saamisesta näin suojelukseensa — mikä sitten mahtoikaan olla syynä siihen, että he olivat näin huolissaan juuri hänen turvallisuudestaan?

Vaikka yksi syytettyjen ryhmään kuuluneista jo oli paennut Brasiliaan ja vaikka syyttäjä vaati rangaistusta sellaisten maanpetosta koskevien pykälien nojalla, joista saattoi seurata jopa kuolemanrangaistus tai elinkautinen kh-rangaistus, niin HO 7. 2. 46 tekemässään välipäätöksessä katsoi,

ettei syytettyjä enää ollut pidettävä vangittuina. *Tämä päätös oli selvästi RL:n voimaanpanoasetuksen 20 §:n vastainen.*

Kun syytetyt eivät voineet kiistää saksalaisten palvelukseen ryhtymistään, keskittivät he puolustuksensa väitökseen, että olivat tehneet tämän vain saadakseen paremmat mahdollisuudet paeta Saksasta. He eivät kylläkään voineet tukea tätä väitettään ainoallakaan konkreettisella tosiseikalla. Monet todennäköisyyssyyt tekivät sitävastoin otaksuttavaksi, ettei asianomaisilla alkuaan ollut mitään pakoaikeita. Eräät syytetyistä olivat ensin olleet yli 3 kk., toiset 2 kk. vapaassa hotellimajoituksessa tekemättä mitään pakoyrityksiä. Matkalla Swinemündeen ja sieltä edelleen Myrvikiin heillä olisi niinikään ollut hyviä pakotilaisuuksia, mutta he seurasivat koko ajan kuuliaisesti vakoiluyksikkönsä esikuntaa. Ensimmäiseksi häipyi seurueesta keittäjätär Jutila. Vielä tämän jälkeenkin jäivät syytetyt miehet 3 viikoksi esikunnan yhteyteen, vaikka kuri ja valvonta Saksassa oli silloin olosuhteiden pakosta muodostunut yhä heikommaksi ja pakomahdollisuudet vastaavasti suuremmiksi. *He lähtivät pakomatkalleen vasta, kun liittoutuneet sotajoukot olivat saapuneet lähistölle,* joten näytti siltä, kuin he olisivat ensisijaisesti pelänneet liittoutuneita ja paenneet näitä.

HO antoi lopullisen päätöksensä 30. 3. 46. Siinä todettiin syytetyistä, että he »*tietoisina Suomen joutumisesta sotatoimiin Saksan kanssa*» olivat lähteneet keskitysleiristä suorittaakseen komandoretkiä Suomeen ja olivat sitten olleet vapaasti majoitettuina »valmentautuen sanottuun erikoistehtävään ja suorittaen välillä saksalaisille vapaaehtoisesti maksusta eräitä töitä», mutta mainittiin sitten, että he olivat tehneet tämän »päästäkseen pois keskitysleiristä ja sopivan tilaisuuden tullen pakenemaan.» HO:n loppupäätelmä oli: »Koskei kuitenkaan ... (syytettyjen nimet) kerrotulla menettelyllään voida, *ottaen huomioon Saksassa vallinneen pakkotilan* ja sen, että kaikki Saksaan internoidut ulkomaalaiset olivat siellä työvelvollisia, katsoa tehneen itseään vikapäiksi

syytteessä tarkoitettuihin rikoksiin tai muihinkaan lain mukaan rangaistaviin tekoihin, HO harkitsee oikeaksi hylätä syytteen.»

HO ei siis pitänyt mainitsemaansa »pakkotilaa» pelkkänä lieventävänä asianhaarana, vaan rikollisuuden kokonaan poistavana seikkana. Kaikki Saksassa internoidut suomalaiset olivat kuitenkin olleet samassa »pakkotilassa» ja samalla tavoin »työvelvollisia», mutta silti valtaosa heistä ehdottomasti kieltäytyi suorittamasta mitään tehtäviä saksalaisten hyväksi tai edes tekemästä näille muita töitä kuin sellaisia, jotka liittyivät keskitysleirillä oloon. Ovathan yleensäkin kaikki sotavangit ja muut sodan aikana vihollismaassa internoidut eräänlaisessa pakkotilassa, joten *johdonmukaisesti sovellettuna Turun HO:n kanta olisi johtanut esim. siihen, ettei ainoatakaan NL:n vangiksi joutunutta suomalaista olisi voitu rangaista siitä, että he siellä suostuivat tekemään NL:lle palveluksia Suomea vastaan, esim. lähtemällä tänne desantteina.* Todellisuudessa näin toimineita ja sitten maamme viranomaisten käsiin joutuneita suomalaisia jopa teloitettiin. *Vihollisuuksien aikana Saksalle annettu apu arvioitiin siis aivan toista mittapuuta käyttäen kuin NL:lle annettu apu.*

Syyttäjä Rautakorpi oli tyytymätön HO:n tuomioon ja valitti siitä. KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvokset O. Laurila, O. Huttunen, P. Kekomäki, V. Ebeling ja G. Nybergh. Esittelijänä toimi oikeussihteeri T. Ekholm. KKO antoi päätöksensä 7. 11. 46 ja katsoi siitä, »ettei ole esitetty syytä muuttaa hovioikeuden päätöstä.» Nybergh oli jopa aluksi sitä mieltä, että »värväytyminen jää hämäräksi», mutta yhtyi sitten muiden kantaan.

Muutamia kuukausia myöhemmin Turun HO sai käsiteltäväkseen jutun, jossa Elli Poikosta syytettiin Kyrren avustamisesta. Asian käsittelyyn osallistuivat HO-neuvokset B. Broms ja K. Vähä-Kirvelä sekä apujäsen, viskaali V. G. Vihma. Syyttäjänä toimi kanneviskaali A. Rautakorpi sekä esittelijänä notaari W. Korhonen. Syyttäjän mukaan Kyrre

oli antanut saksalaisille »Suomen turvallisuutta, oikeuksia ja etuja sekä Suomen suhteita vieraisiin valtioihin vaarantavia tietoja», kun taas Poikonen oli »Kyrren palkkaamana osallistunut Kyrren vakoilutoimintaan saksalaisille lähetettäviä salasähkeitä laatien» ja oli siten »tahallansa palvellut vakoojana maansa vihollista tämän eduksi ja oman maan vahingoksi.»

HO antoi päätöksensä 26. 4. 46 ja katsoi siinä »selvitystä puuttuneen siitä, mitä nuo sähkeet todellisuudessa ovat sisältäneet». HO:n mielestä myöskään »ei ole näytetty, että Poikonen avustaessaan lausutuin tavoin Kyrreä olisi tietänyt Kyrren olleen vihollisen vakoojan ... eikä Poikosen näin ollen voida katsoa syyllistyneen tahalliseen maanpetokseen, vaan hänen syykseen jäi ainoastaan varomattomuudesta tehty maanpetos». HO arvioikin riittäväksi tuomita Poikosen 2 v. 6 kk. *vankeuteen.* HO oli siis sitä mieltä, että Saksan sotilasasiamiehen palveluksessa useita vuosia ollut ylioppilasneitonen ei ilman muuta voinut käsittää, että henkilö, joka vihollisuuksien aikana oli järjestelmällisesti lähettänyt Saksalle tietoja salateitse ja salakirjoitusta käyttäen, oli vakooja. HO:n mukaan oli myös mahdollista, että joku sodan aikana riskeeraisi joutua vakoojana tuomituksi vaikkapa kuolemaan vain lähettääkseen viattomia arkitietoja vihollisille. Näiden asiallisten näkökohtien lisäksi on pantava merkille myös se muodollinen seikka, että *RL ei lainkaan tunne sellaista rikosta kuin »varomattomuudesta tehty maanpetos».*

Asia joutui sitten valitusteitse KKO:een, jossa sen käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvokset A. Gylling, O. Laurila, V. Ebeling, H. Brunou ja H. Johanson. Esittelijänä toimi VT Päivikki Tulenheimo. KKO antoi päätöksensä 5. 8. 46 ja vahvisti siinä HO:n tuomitseman rangaistuksen.

Toista vuotta viimemainitun jutun jälkeen Turun HO sai käsiteltäväkseen syytteen sitä Kyrren paon yhteydessä paljastettua yhteistoimintahenkilöiden ryhmää vastaan, johon

kuuluivat mm. vuorineuvos Forsström, ins. K. J. A. Sundholm, ltn. Heikkilä, kapt. L. A. Törni, toimittaja E. T. A. Rekola ja pankinjohtaja M. L. Cygnel. Syytteenalaisiin tapahtumiin olivat keskeisinä henkilöinä osallistuneet myös ev.ltn. Chr. Fabritius ja fil.tri E. G. Osmansalo, mutta nämä olivat tällävälin kuolleet.

Jutun käsittelyyn osallistuivat HO-neuvokset I. Bergroth ja N. Lahesmaa sekä HO-asessori E. Alatalo. Syyttäjänä toimi kanneviskaali Rautakorpi ja esittelijänä notaari O. Santalahti.

Syyttäjän mukaan syytetyt olivat osallistuneet »vihollisuuksien alettua» sellaisen vastarintaliikkeen perustamiseen maassamme, »jonka tarkoituksena oli ollut Saksan avulla tehdä aseellista vastarintaa NL:n sotavoimille sekä antaa Saksalle tietoja näiden sotavoimien tilasta ja sijoituksesta, Suomen taloudellisten olojen muutoksista, sotakorvausteollisuuden järjestelystä, valtiollisesta tilanteesta, yleisen mielipiteen suunnasta ja kehityksestä sekä muista sellaisista seikoista, joiden ilmaiseminen oli ollut omansa vaarantamaan Suomen ulkonaista turvallisuutta ja sen suhteita NL:oon.» Syyttäjä selosti sitten syytettyjen yhteyksiä Saksaan tai heidän vastarintaliikkeelle ja sen eri jäsenille tekemiään palveluksia, joihin edellä jo on lyhyesti viitattu. Osmonsalon, Heikkilän, Rekolan ym. kohdalla syyttäjä erikseen mainitsi, että olivat osallistuneet »kokouksiin, joissa oli suunniteltu ja päätetty vastarintaliikkeen tehtävistä ja menettelytavoista». Rautakorpi totesi myös, että vastarintaliike oli erään sittemmin maasta poistuneen merimies J. A. Björklundin välityksellä ylläpitänyt yhteyttä saksalaisten sotavoimien hallussa olleisiin Pohjois-Suomen alueisiin. Fabritius oli puolestaan Saksassa käydessään laatinut siellä olleen A. Runolinnan kanssa kirjallisen suunnitelman aseelliseen toimintaan ryhtymisestä Suomen ja NL:n sotavoimia vastaan sekä oli 10 ja 11. 2. 45 esittänyt sen Berliinissä useille johtaville saksalaisille henkilöille. Tämän jälkeen oli Fabritius yhdessä

erään saksalaisen vakoilijan kanssa kuljetettu Suomeen lentokoneella, josta molemmat olivat hypänneet laskuvarjoa käyttäen. Fabritius oli tämän jälkeen ylläpitänyt maassamme yhteyttä sekä vastarintaliikkeeseen että tuohon saksalaiseen vakoojaan. Forsströmin kohdalla syyttäjä totesi, että hän oli osallistunut vakoilijoina vangittujen Kyrren ja Poikosen pakosuunnitelman laatimiseen, oli antanut sitä varten rahoja ja oli sitten muiden kanssa järjestänyt pakenijoiden kuljetuksen Lohjalle, heidän majoituksensa siellä ja vihdoin heidän saattamisensa sieltä Lopelle. Pankinjohtaja Cygnellin viaksi taas syyttäjä luki mm. sen, että hän oli välittänyt vastarintaliikkeen sisäisiä rahalähetyksiä ja oli sitten hankkinut ne säätiedoitukset, joita saksalainen sukellusvene tarvitsi matkallaan Kaskisten edustalle.

Syyttäjän esittämät teot ja hänen rangaistusvaatimustensa perustaksi mainitsemat RL:n kohdat olivat sellaiset, että ne edellyttivät kuolemanrangaistusta tai kh-rangaistusta elinkaudeksi tai vähintään 6 v:ksi, — mikäli pelkkä avunanto oli kyseessä, vastaavasti vähemmän.

HO antoi päätöksensä 10. 1. 47 todeten sen perusteluissa mm. seuraavaa: » ... sittenkun vihollisuudet olivat alkaneet Suomen ja Saksan välillä ja nämä maat olivat sitten joutuneet sotatilaan keskenään sekä Saksan taholta oli syksyllä sanottuna vuonna ryhdytty järjestämään vakoilu- ja tiedustelutoimintaa Suomessa, aseiden ja ampumatarpeiden kuljettamista tänne ynnä suomalaisten kouluuttamista radioja viestitehtäviin sekä sabotaasitekoihin, syytteessä olevista henkilöistä olivat vihollisen eduksi ja Suomen vahingoksi» toimineet kukin osaltaan siten, että » ... Forsström ... tahallansa edistänyt Kyrren auttamista pakoon valtiollisen poliisin tutkintovankilasta ja osaksi senkin jälkeen ... Cygnel toimimalla sanotuin tavoin etappimiehenä vastarintaliikkeen alkamisesta lähtien ... ja sen ohessa osallistumalla sanotun sukellusveneen matkan järjestelyyn ... ja ollut hankkimassa moottorivenettä sukellusveneellä käyntiä varten.»

Vaikka HO näin oli todennut syytettyjen toimineen vihollisen hyväksi, niin se tuomitsi jatkettuun ja törkeään maanpetokseen osallistuneet Heikkilän ja Törnin vain RL:n asianomaisissa pykälissä edellytettyyn *lievimpään* rangaistukseen, eli siis 6 v:ksi kh:seen. Muut tuomittiin yleensä vain avunannosta maanpetokseen, näin mm. Forsström, joka sai 3 v. kh:ta. Cygneliä kohtaan HO oli vielä lempeämpi tuomiten hänet vain 1 v. vankeuteen, mitä päätöksessä perusteltiin sillä, että hän oli tehnyt kaikki ko. tekonsa »kuitenkaan täten toimimatta tahallisesti, vaan ainoastaan varomattomuudesta.» HO:n mielestä siis pankinjohtajan asemassa oleva mies saattoi sodan aikana tiedoillaan auttaa vihollisen sukellusveneen salaista matkaa rannikollemme, kun tuon matkan tarkoituksena oli ylläpitää yhteyttä täkäläisiin yhteistoimintamiehiinsä ja järjestää tänne vastarintaliikettä maan laillista hallitusta vastaan, eikä tämä apu kuitenkaan ollut tahallista, vaan pelkkää varomattomuutta! Loogillisesti ajattelevan ja tavanomaisia oikeudellisia näkökohtia noudattavan henkilön on totisesti vaikeata seurata tällaista ajatuksenkulkua!

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn presidentti O. Möller sekä oikeusneuvokset O. Autio, S. Nevanlinna, K. Kaira ja G. Nybergh. Esittelijänä toimi notaari E. Jacobsen.

KKO antoi päätöksensä 21. 5. 47 vahvistaen siinä HO:n tuomion sellaisenaan. Päätös ei kuitenkaan ollut yksimielinen. Nevanlinnan mielestä Cygnel oli tiennyt auttavansa vihollisen apureita, joten hänet oli tuomittava 4 v:ksi kh:seen. Forsström ei liioin ollut pelkkä avunantaja vihollisen vakoojan avustajille, vaan oli itse auttanut, suojellut ja kätkenyt vakoojaa, joten hänet RL 12:2, 4 kohdan mukaan oli tuomittava rikoksen tekijänä, jonka minimirangaistus oli 6 v. kh:ta. Eräille muillekin Nevanlinna ehdotti vähäisiä rangaistusten korotuksia. Möller asettui pääasiallisesti samalle kannalle kuin Nevanlinna, mutta tyytyi silti antamaan Cygnelille 2 v. 6 kk. kh:ta ja Forsströmille 4 v. kh:ta.

Edellä mainituista yhteistoimintamiehistä Helanen joutui viimeisenä oikeuden eteen. Itse hän oli jo syksyllä 1944 arvioinut olevansa siinä määrin kompromettoitu, että harkitsi varovaisimmaksi piileskellä melko pitkän ajan. Valpo tiesikin yhtä ja toista hänen toiminnastaan. Niinpä Valpon apulaispäällikkönä syksyllä 1944 toiminut VT E. J. Manner kertoi sittemmin alunperin tienneensä, että Helanen oli pyrkinyt aikaansaamaan radioyhteyden Suomen ja Saksan välille, koska hänen mielestään viimemainitun radiopropaganda oli silloin niin taitamatonta, että se tuhosi saksalaisten arvonannon maassamme. Helasen mielestä oli tämän vuoksi tärkeätä toimittaa saksalaisille oikeita tietoja täällä vallitsevista olosuhteista ja mielialoista. Valpon osastopäällikkö Freedy Kekäläinen puolestaan sai yhteyden edelleen piileskelevään Helaseen helmi-maaliskuun vaihteessa 1945 sekä järjesti hänen ja Valpon silloisen apulaispäällikön N. Saarnion välisen yksityisen keskustelutilaisuuden viimemainitun kodissa. Keskustelu lienee tällöin ollut ylimalkainen käsitellen vain suomalais-saksalaisen aseveljeyden aikaisempien kannattajien yleistä asennoitumista uusissa olosuhteissa. Myös Valpon seuraava päällikkö, lakit. tri O. Brusiin halusi Helaselta tietoja hänen toiminnastaan vv. 1944—45 ja saikin tältä sellaisen kirjeellisen vastauksen, että sitä myöhemmin voitiin käyttää tärkeänä todistuskappaleena viimemainittua vastaan. Brusiinin aikana saatiin myös maahamme yksi jäljennös Helasen saksalaisille laatimasta muistiosta. Eräiden muiden Saksan virallisille piireille kuuluneiden asiakirjojen mukana se oli kulkeutunut Tanskaan ja oli sieltä toimitettu meikäläisille viranomaisille. Brusiin ei vielä tällöinkään ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin Helasta vastaan ja selitti myöhemmin, että hän antoi tämän olla rauhassa saadakseen häneltä tietoja entisten AKS:läisten puuhailuista. Tiettävästi Brusiin ei saanut Helaselta mitään tällaisia tietoja, mutta suojeli häntä silti jatkuvasti tällä verukkeella. Jo sinään tällainen suhtautuminen Helaseen oli sikäli outo, että syyt-

teeseen pano ei ole mikään viranomaisten vapaasti harkittava asia. Jos joku henkilö on tehnyt jotain lainvastaiseksi arvioitavaa, ei häntä voida vapauttaa syytteestä ja siis viime kädessä myös rangaistuksesta sillä perusteella, että hän jossain asiassa tekee viranomaisille palveluksia. Käytännössähän sellainen menettely merkitsisi, että rangaistus voisi joutua eräänlaisen kaupanhieronnan kohteeksi.

Neiti Poikosen pidätyksen ja tuomitsemisen yhteydessä ilmeni, että Helanen oli välittänyt hänet Kyrren apulaiseksi. Kyrren toimintaa ja pakoa koskevan jutun yhteydessä todettiin Helasen muutenkin olleen yhteydessä tähän vakoojaan ja jopa keskustelleen hänen kanssaan salaisesta matkasta Saksaan. Jostain selittämättömästä syystä eivät viranomaiset kuitenkaan vielä tällöinkään pitäneet tarpeellisena asettaa Helasta syytteeseen. Vasta 1 ½ vuotta Kyrren jutussa annetun KKO:n tuomion jälkeen Helanen vangittiin lähinnä siksi, että hänen muistionsa oli jälleen sukeltautunut esiin Valposssa. Erinäisten kuulustelujen jälkeen hänet tällöin asetettiin Turun HO:ssa syytteeseen maanpetoksesta.

Jutun käsittelyyn HO:ssa osallistuivat HO-neuvokset W. N. Westerlund ja Y. Moisio sekä HO-asessori Aino Inkeri Harmaja. Jutun pani vireille kanneviskaali B. Isakson vaatien Helaselle rangaistusta ensiksi hänen muistionsa perusteella maanpetoksen yrityksestä ja toiseksi Kyrren vakoilutoiminnan perusteella täytäntöönpannusta maanpetoksesta. Jutun varsinaisen käsittelyn aikana toimi syyttäjänä kanneviskaali Rautakorpi, sijaisenaan notaari V. Saarelainen. Rautakorpi vaati Helaselle rangaistusta kahdesta tahallisesta maanpetoksesta. Juttu oli esillä 19. 8, 1. 9, ja 12. 10. 48.

Asiaa käsiteltäessä esiteltiin erinäistä lisäselvitystä vastarintaliikkeestä. Sen kannattajat olivat olleet etupäässä Vapaussodan Rintamamiesliiton tai AKS:n jäseniä. Yhteyttä Saksaan oli ylläpidetty osittain Kyrren, osittain muutamien henkilökohtaisesti Saksassa käyneiden suomalaisten välityksellä. Osoitettiin, että Helanen oli jatkuvasti ollut enemmän

tai vähemmän tietoinen kaikista näistä suunnitelmista ja puuhailuista ja että hän itse oli piileskellyt niinä aikoina, jolloin Kyrre oli paennut. Helanen, joka parin vuosikymmenen ajan oli puhunut korkealentoisesti isänmaasta, heimousaatteesta ja Suur-Suomesta, asettui puolestaan oikeudessa sille kannalle, että hänenlaisensa henkilön syyttäminen maanpetoksesta oli jo sinään hämmästyttävää. Omasta mielestään hän ei voinut syyllistyä maanpetokseen siinäkään tapauksessa, että maan virallisen politiikan vastaisesti ja sen viranomaisten selän takana oli toiminnallaan osoittanut suhtautuvansa ystävällisesti maan vihollisiin ja vihamielisesti sen liittolaisiin. Helanen väitti, että yksinpä hänen kiinnostuksensa radioyhteyksin aikaansaamiseen Saksan kanssa »johtui puhtaasti isänmaallisista ja hyväksyttävistä syistä». Vastaavasti hän väitti, että Poikosen Kyrrelle antama apu »koitui maan parhaaksi, eikä voinut olla maanpetoksellista». Kielsipä Helanen senkin, että tanskalainen Kyrre, joka vakoilijana palveli oman maansa miehittäjiä, olisi toiminut silloisen vihollisemme Saksan hyödyksi tai Suomen vahingoksi. Helasen mukaan Kyrre olisi toimittanut Saksaan ainoastaan tietoja mielialoista maassamme ja sellaisilla tiedoilla »saattoi olla vain Suomea hyödyttävä merkitys».

Helasen oikeusavustaja VT Risto Brax esitti puolestaan sen väitteen, etteivät Suomi ja Saksa olisi olleet syksyllä 1944 sotatilassa keskenään, vaan olisi niiden välillä ollut vain eräitä Pohjois-Suomeen rajoittuvia paikallisia vihollisuuksia. Jo käsitteellisesti tällainen paikallisesti rajoitettu sota on järjenvastainen. Vielä hassunkurisempi on ajatus, että Pohjois-Suomesta Saksaan otettu yhteys sisältäisi maanpetoksen, mutta Etelä-Suomesta hoidettuna vastaava yhteys olisi isänmaallista! Kaiken lisäksi oli Suursaarella ja muualla etelässä ollut vihollisuuksia suomalaisten ja saksalaisten välillä. Kaikissa tapauksissa on tietenkin mahdotonta ajatella, että joku yksityinen kansalainen saisi sodankin aikana maansa hallituksen vastaisesti ratkaista, mitkä ulkomaiset yhteydet

ovat valtakunnan kannalta hyödyllisiä, mitkä vahingollisia. Miten tahansa, niin *KKO oli jo ensin Poikosen ja sitten Kyrren jutussa todennut, että kyseinen yhteydenpito Saksaan oli maanpetoksellista.*

Kun Helasen toimintaa, vastarintaliikettä ym. asiaan vaikuttavia seikkoja ei oltu täydellisesti selvitetty, pyysi syyttäjä lykkäystä hankkiakseen lisätodisteita. Tähän pyyntöön suostumatta HO kiirehti antamaan päätöksensä 26. 10. 48. Sitä laadittaessa Harmaja oikeuden nuorimpana jäsenenä esitti ensin kantansa, jonka hän oli laatinut valmiin kirjallisen ehdotuksen muotoon. Harmaja ei voinut kieltää Kyrren tiedoituksia vihollisille, mutta esitti varauksia seuraavasti: » ... selvitystä kuitenkin puuttuessa siitä, mitä nuo tiedoitukset todellisuudessa olivat sisältäneet ... ei myöskään ollut näytetty, että Helanen avustaessaan kerrotuin tavoin Kyrreä olisi tietänyt Kyrren olevan vakoojan tai vakoojaan verrattavan henkilön, eikä Helasen näin ollen voitu katsoa syyllistyneen tuossa kohdin tahalliseen maanpetokseen». Harmaja nähtävästi otaksui, että sodan aikanakin joku innokas radioharrastelija voi harjoituksen vuoksi salaa lähettää vihollismaahan radiotiedoituksia torihinnoista, kihlauksista yms. viattomista asioista, joten tällainen tiedoitusyhteys ei sellaisenaan todistanut asianomaista vakoojaksi. Harmaja ei liioin voinut kieltää Helasen laatineen saksalaisille muistiota vastarintahallituksesta ja sen johtamasta vastarintaliikkeestä, mutta katsoi »näyttämättä jääneen, että Helanen olisi laatinut sanotun suunnitelman auttaakseen vihollista taikka vahingoittaakseen maata (Suomea) taikka että hän muullakaan tavoin olisi toiminut tai yrittänyt toimia tuollaisen liikkeen nostamiseksi maassa.» Harmajan mielestä siis laillista hallitusta vastaan toimivan kapinahallituksen muodostaminen ei sellaisenaan edes sodan aikana ollut haitaksi maalle, joten sellaisen suunnittelijaa ei voitu rangaista, ellei erikseen osoitettu, että hänellä oli ollut nimenomainen halu vahingoittaa omaa maataan — ja kukapa

sellaisen halun myöntäisi. Harmajan loppupäätelmä oli, että Helanen oli tuomittava Kyrren avustamisesta RL 12:3 nojalla »varomattomuudesta tehdystä maanpetoksesta» 8 kk:ksi vankeuteen.

On huomattava, että RL ei tunne »varomattomuudesta tehtyä maanpetosta» ja että sen 12:3:n määräämä *lievin* rangaistus on 6 v. kh:ta. Harmajan mukaan ei Helasta pitänyt lainkaan rangaista muistion laatimisesta. Helanen oli myös heti laskettava vapaaksi, kunnes tuomio saisi lainvoiman — vaikka hän oli jo usein piileskellyt!

Moisio yhtyi kaikin kohdin Harmajan perusteluihin ja johtopäätöksiin, mutta halusi supistaa rangaistuksen vain 6 kk:ksi vankeutta! Westerlund puolestaan oli sitä mieltä, että vastarintasuunnitelman laatimista saksalaisille oli pidettävä maanpetoksen yrityksenä, johon oli sovellettava RL 12:2, kohdat 2 ja 3, mutta ehdotti silti siitä vain 2 v. vankeusrangaistusta.

HO:n tuomio laadittiin melkein sanasta sanaan Harmajan ehdotuksen mukaan. Rangaistuksen määräksi tuli 1 v. vankeutta. *Näin Helanen sai tuntuvasti lievemmän rangaistuksen kuin hänen rajoitettua tehtävää varten värväämänsä neiti Poikonen.*

Rautakorpi valitti tästä tuomiosta KKO:een — samoin Helanenkin! Valituskirjelmässään Rautakorpi tehosti, miten *täydellisesti tavallisesta menettelystä poikkeavaa oli se, ettei syyttäjälle oltu suotu tilaisuutta esittää haluamaansa lisäselvitystä, eikä edes tavanomaista loppulausuntoa.* Hänen käytettävissään oli kaikkiaan ollut vain 2 kk., eikä se voinut riittää, kun käsiteltävänä olevan tapahtumasarjan näyttämönä oli ollut ainakin 3 eri maata ja kun ko. tapahtumien todistajia oli etsittävä vielä useammista maista. Rautakorpi ilmoitti samalla, että oli osoittautunut vaikeaksi saada todistajia ja vielä vaikeammaksi suostutella heitä puhumaan vapaasti, sillä *monet ko. asioihin perehtyneet henkilöt olivat*

joutuneet kovan ennakkopreparoinnin kohteiksi tai olivat saaneet suoranaisia uhkauskirjeitä.

KKO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn sen presidentti O. Möller, oikeusneuvokset H. Brunou ja C. Hastig sekä apujäseninä Y. J. Sinkari ja Bror Clas Carlsson. Esittelijänä toimi VT Jaakko Väre.

Carlsson olisi halunnut erinäistä lisäselvitystä, mutta kun hänen oli pakko heti ratkaista kantansa, hän ei halunnut rangaistusta muistion perusteella, koska katsoi sen laadituksi vain siltä varalta, että NL miehittäisi Suomen. Carlssonin mielestä Helanen oli uskonut, etteivät Kyrren lähettämät tiedot koskisi sodankäyntiä, vaan ainoastaan poliittisia tapahtumia ja mielialoja, mutta Carlssonin mielestä tämä seikka ei vapauttanut maanpetosrangaistuksesta, joten Helanen oli tuomittava 6 v:ksi kh:seen, mikä oli RL:n säätämä lievin rangaistus vakoilijan avustamisesta. Sinkari ei halunnut muuta muutosta HO:n tuomioon, kuin että rangaistus korotettaisiin 3 v:ksi vankeutta. Sinkari jätti kuitenkin mainitsematta, minkä RL:n pykälän nojalla tuollainen rangaistus olisi voitu tuomita. Brunou hyväksyi niinikään HO:n tuomion, kuitenkin sillä muutoksella, että rangaistus olisi 2 v vankeutta. Hänkään ei maininnut, mihinkä RL:n pykälään hän perusti tuon suuruisen rangaistuksen. Hastigin ja Möllerin mielestä Kyrren avustamista oli pidettävä maanpetoksena ja Helanen tuomittava siitä RL:n 12 luvun 2 ja 10 §§:ien nojalla eli siis vähintään 6 v:ksi kh:seen.

KKO antoi päätöksensä 5. 5. 50 katsoen siinä, että Helanen »sotatilan vallitessa Suomen ja Saksan välillä on lokakuussa 1944, tietäen Thoralf Kyrrellä olevan radioaseman vakoilutietojen lähettämistä varten Suomesta Saksaan, Kyrren pyynnöstä toimittanut hänelle Elli Poikosen apulaiseksi sanotun tiedoitustoiminnan hoitamista varten», joten Helanen »on auttanut Kyrreä hänen vakoilutoimessaan». Tämän mukaisesti Helanen tuomittiin 6 v:ksi kh:seen. *Muistion laatimisesta ja siihen liittyvistä toimenpiteistään hän ei*

sensijaan saanut mitään rangaistusta. Siitä teosta, jonka vuoksi Helanen vangittiin v. 1948 hän ei siis saanut mitään rangaistusta, vaan ainoastaan Kyrren auttamisesta, mikä jo pari vuotta sitä ennen oli ollut viranomaisten tiedossa näiden nostamatta siitä syytettä Helasta vastaan.

Vaikka Helasen rangaistus oli lievin, mikä voitiin antaa RL:n 12: 2:n nojalla, oli se Carlssonin mielestä kohtuuttoman ankara, joten hän ehdotti, että KKO välittömästi tekisi tasavallan presidentille esityksen osittaisen armahduksen myöntämisestä siten, että jälelle jäisi vain 3 vuoden kh-rangaistus. Sinkari yhtyi Carlssonin ehdotukseen, mutta Hastig, Brunou ja Möller vastustivat sitä, joten se raukesi. Helanen sai kuitenkin jo seuraavana vuonna armahduksen ja pääsi vapaaksi 13. 6. 51.

Merimiesten ammatillinen järjestö, Suomen Merimiesunioni, asettui jo v 1945 alussa sille kannalle, etteivät sen jäseninä olevat merimiehet palvele sellaisissa laivoissa, joissa oli työssä joku entinen natsi tai natsien kanssa sodan aikana yhteistyössä ollut henkilö. Saatuaan ulkoasiainministeriöltämme ilmoituksen, että edellä jo mainitut K.D. Gustafsson, T. Bj. Sandell, T. I. Ranta, A. Ourila, L. N. Sigg, E. Puranen, H. L. Westermark, A. Ahtikari ja Ida Jutila olivat olleet saksalaisten palveluksessa, Merimiesunionin hallitus teki nimenomaisen päätöksen, etteivät Unioniin kuuluvat merimiehet palvele laivoissa, joissa joku ko. henkilöistä oli työssä. Merimiesunioni tiedoitti tämän päätöksensä maamme laivanvarustajille. Unionin äänenkannattajassa, »Merimies» lehdessä, julkaistiin niinikään eräitä kirjoituksia, joissa selitettiin, että työväenliike oli alunperin ollut natsismia ja fasismia vastaan, ja että merimiehet tästä johtuen eivät halunneet olla missään yhteistyössä sellaisten henkilöiden kanssa, jotka olivat olleet natsien tai fasistien apureita toimien sellaisissa järjestöissä kuin SS-joukoissa tai Gestaposa, ja etteivät merimiehet näin ollen myöskään suostuneet

olemaan palveluksessa samoissa laivoissa kuin kyseiset henkilöt.

Merimiesunioni ei muuttanut tätä kantaansa, vaikka Turun HO:ssa mainittuja henkilöitä vastaan maanpetoksesta nostettu syyte päättyi vapauttavaan tuomioon. Kirjoittaessaan asiasta laivanvarustajille 23. 5. 46 Merimiesunionin puheenjohtaja N. Wälläri ilmoitti HO:n päätöksestä, että »se ei anna meille aihetta muuttaa päätöstämme. Emme pidä hovioikeutta suinkaan puolueettomana tuomioistuimena tällaisissa poliittisissa oikeusjutuissa, joissa syytetyt ilmeisesti nauttivat monen oikeuden jäsenen myötätuntoa». Merimieslehti tehosti vielä v 1946 elokuun numerossaan: »Merimiehiin nähden HO:n päätöksellä ei ole mitään merkitystä. Merimiehet eivät voi työskennellä samassa laivassa natsiagenttien ja maanpetturien kanssa.»

Kun KKO oli antanut lopullisesti vapauttavan tuomionsa asiassa, oli eräillä tahoilla odotettu, että Unioni lopettaisi boikottinsa syytteessä olleita henkilöitä vastaan. »Merimies» perusteli tämän johdosta tammikuussa 1947 heidän jatkuvaa pannassa pitämistään seuraavasti: »Kantamme on selvä. Nürnbergin kansainvälinen tuomioistuin on selittänyt sekä SS-joukot että Gestapon rikollisiksi. Demokraattisten kansojen tuomioistuin on korkeampi kuin Suomen tuomioistuimet, jotka koko itsenäisyysajan ovat hankkineet itselleen omalaatuista kuuluisuutta.» Saman vuoden heinäkuussa »Merimies» vielä kirjoitti: »... vain Suomessa saattaa olla mahdollista — tuomioistuinten kokoonpanon vuoksi — että sellaiset miehet saavat olla vapaina.» Lehti viittasi sitten niihin ankariin rangaistuksiin, jotka olivat tulleet yhteistoimintamiesten osaksi esim. Tanskassa ja Norjassa. Maamme tuomioistuimia tarkoittaen lehti jatkoi: »Mikään tuomioistuin ... ei voi pakoittaa suomalaisia merimiehiä työskentelemään yhdessä SS-miesten ja Gestapon toimessa olleiden kanssa.»

Merimiesunionin boikotti oli tehokas. Kyseiset henkilöt

eivät saaneet mitään paikkoja suomalaisissa laivoissa. Konemestari Ourila arvioi tämän riittäväksi perusteeksi nostaakseen syytteen Wälläriä ja eräitä muita Unionin hallituksen jäseniä vastaan. Ourila haastoi heidät Helsingin RO:een ja vaati heille edesvastuuta herjauksesta ja työntekomahdollisuuksiensa ehkäisemisestä, mitä hän piti pakotuksena. Lisäksi Ourila vaati haastetuilta korvausta kaikista näissä olosuhteissa menettämistään työansioista, jotka hän arvioi 250.717 markaksi. Konemestari Ranta antoi asianomaisille vastaavan haasteen, samoin konemestari Ahtikari.

Helsingin RO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn oikeusneuvosmiehet T. Nilsson, Br. Waselius ja K. Wallden. Syyttäjänä oli saapuvilla kaupunginviskaali I. Cavonius, mutta hän ei arvioinut aiheelliseksi yhtyä kantajien edesvastuuvaatimuksiin.

Wälläri huomautti RO:ssa, etteivät vastaajat olleet uhkauksia tai väkivaltaa käyttäen harjoittaneet mitään kantajiin kohdistuvaa pakotusta. Wälläri ilmoitti myös, että hän yksin vastasi kaikista »Merimiehen» kirjoituksista, ja että se painettiin Hämeenlinnassa, joten Helsingin RO ei ollut oikea tuomioistuin käsittelemään siinä julkaistuihin kirjoituksiin perustuvia oikeusjuttuja. Helsingin RO päättikin käsitellä Ourilan ym. haasteita vain sikäli, kuin ne perustuivat Merimiesunionin laivanvarustajille lähettämään kahteen kirjelmään. Ourila haastoi tällöin Wällärin Hämeenlinnan RO:een vastaamaan »Merimiehen» kirjoitusten perusteella herjauksesta.

Juttu oli esillä useita kertoja. Wälläri esitti erinäistä lisäselvitystä kantajien olosta Saksassa. Niinpä muudan hänen todistajistaan, joka oli ollut Stutthoffissa, tiesi kertoa, että Saksan natsit olisivat halunneet kuljettaa Suomesta Saksaan myös vuorineuvos P. Forsströmin.

RO antoi päätöksensä 11. 5. 48. Siinä todettiin ensin, että Wälläri, K. Tuomikoski ja V. Syrjänen olivat väittäneet Ourilan syyllistyneen sellaiseen tekoon, joka olisi voinut saat-

taa hänet halveksumisen alaiseksi ja haitata hänen elinkeinoaan, mutta pääteltiin sitten, että »*jutussa oli myös käynyt ilmi kysymyksessä olevan väitteen todenperäisyys*». RO oli lisäksi sitä mieltä, että »ei myöskään ollut käynyt ilmi, että Wällärillä, Tuomikoskella ja Syrjäsellä olisi ollut tarkoitus loukata Ourilan kunniaa». RO:n mukaan puuttui myös selvitystä siitä, että vastaajat olisivat väkivalloin tai uhkauksilla pakoittanet *Ourilaa itseään* johonkin tekoon tai tekemättä jättämiseen. Näin ollen RO hylkäsi kanteen »osaksi perusteettomana, osaksi toteennäyttämättömänä». Jutun päättyessä näin määrättiin Ourila suorittamaan vastaajien oikeudenkäyntikulut. Rannan ja Ahtikarin virittämät jutut päättyivät vastaavasti.

Hämeenlinnan RO oli käsitellyt tällä välin Ourilan toisen jutun Wälläriä vastaan. RO totesi, että »Merimiehessä» oli ollut useitakin kirjoituksia, joissa Ourilasta ja muista saksalaisten palvelukseen ryhtyneistä suomalaisista puhuttaessa oli käytetty sellaisia sanontoja kuin natsiagentti, fasisti, maanpetturi, Gestapon kelkkaan lähtenyt. Nimenomaan todettiin, että pari näistä kirjoituksista oli julkaistu sen jälkeen, kun ensin Turun HO ja sitten KKO olivat vapauttaneet Ourilan ja hänen toverinsa maanpetossyytteestä. RO antoi päätöksensä 14. 6. 48 ja tuomitsi siinä Wällärin »jatketusta, *vastoin parempaa tietoa tehdystä,* painotuotteen kautta tapahtuneesta herjauksesta» 4 kk:ksi vankeuteen. *Hämeenlinnan RO tuli siis näin aivan toiseen tulokseen kuin Helsingin RO.*

Merimiesunionilla oli kohta tämän jälkeen 21—22. 6. 48, vuosikokouksensa. Siihen osallistuneet merimiehet olivat sitä mieltä, että Wälläri oli ollut täysin oikeassa asennoituessaan Ourilaan ja tämän seuralaisiin siten kuin oli tehnyt. Tämän mukaisesti he pitivät Hämeenlinnan RO:n tuomiota vääränä ja ilmaisivat käsityksensä siitä päätöslauselmassa, jossa mm. sanottiin: »tuomio todellisuudessa kohdistuu Unionia ja koko Suomen merimieskuntaa vastaan, joka on vas-

tustanut ja edelleenkin vastustaa kaikenlaista fasismia ja natsilaisuutta». Antaakseen pontta tälle käsitykselleen vuosikokous päätti, että jos Wälläri Ourilan kanteen perusteella tuomitaan, eritoten vankilaan, Unioni toimeenpanee täydellisen lakon, joka seisauttaa Suomen koko kauppamerenkulun.

Ourila ja hänen kumppaninsa valittivat Helsingin RO:n päätöksestä ja Wälläri vastaavasti Hämeenlinnan RO:n päätöksestä. Juttujen jatkokäsittely tapahtui Turun HO:ssa. Siellä osallistuivat niiden käsittelyyn HO-neuvokset W. N. Westerlund ja T. K. Varonen sekä apujäsen, kanneviskaali Harras Kyttä. Esittelijänä toimi notaari Lauri Salmio. HO antoi päätöksensä kummankin vastapuolen valituksiin 14. 4. 49 ja vahvisti sekä Helsingin että Hämeenlinnan raastuvanoikeuksien päätökset. Näin siis Turun HO:n sama osasto antoi samana päivänä kaksi eri päätöstä, jotka molemmat koskivat Wällärin yhdenmukaisia väitteitä Ourilan ja hänen kumppaniensa toiminnasta saksalaisten palveluksessa. Helsingin RO:n päätöksen kohdalla HO totesi, että Ourilan herjaussyyte oli liian myöhään nostettu — yli 1 v:n kuluttua —, ja päätteli sitten, että »tällä ja RO:n muutoin mainitsemilla perusteilla» ei ollut syytä muuttaa RO:n päätöstä paitsi sikäli, ettei Ourilan tarvinnut korvata vastapuolensa oikeudenkäyntikuluja. Hämeenlinnan RO:n tuomion HO vahvisti sellaisenaan. Nämä päätökset merkitsivät että *HO toisessa tapauksessa oli sitä mieltä, että Wällärin väitteen todenperäisyys oli käynyt ilmi, kun taas HO toisessa tapauksessa leimasi saman väitteen vastoin parempaa tietoa tehdyksi!*

Kussakin jutussa se asianosainen valitti, jota vastaan HO:n päätös kohdistui.

Wälläri puolestaan toimitti KKO:lle laajasti perustellun valituksen. Siinä hän korosti, etteivät hänen kirjoituksensa »Merimiehessä» olleet hänen omien mielipiteidensä ilmauksia eivätkä liioin kohdistuneet henkilökohtaisesti Ourilaan ja tämän tovereihin. Wälläri oli Merimiesunionin puheenjohtajana ja sen äänenkannattajan toimittajana eräänlaisena

virkavelvollisuutenaan esittänyt ne käsitykset ja toimeenpannut ne menetelmät, jotka alusta alkaen olivat olleet tavanomaisia työväenliikkeessä. Ammatilliset järjestöt olivat aina käyttäneet boikottia ja olivat kohdistaneet sen sellaisia työntekijöitä ja muitakin henkilöitä vastaan, jotka olivat toimineet työläisten etujen vastaisesti tai olivat ideologisesti asennoituneet sitä vastaan. Tällöin ei ollut kyseessä mikään boikottiin asetettujen henkilökohtainen loukkaaminen, vaan yleinen ammatillinen taistelumenetelmä.

Työväenliikkeeseen lukeutuvat, tai ainakin sen varsinaiset rivimiehet, olivat alunperin olleet fasismia ja sittemmin natsismia vastaan. Tämä vastakohta-asenne jyrkkeni entisestään sen jälkeen, kun Suomi ja Saksa olivat joutuneet vihollisuuksiin keskenään. Unionissa oli sen jäsenten keskeinen solidaarisuus aina ollut erityisen luja jo siksi, että samassa laivassa työskenteleminen ja eläminen teki tiukan keskinäisen kurin välttämättömäksi. Tässä tarkoituksessa Unioni oli saanut aikaan mm. sen, että suomalaisille laivoille otettiin merimiehiksi vain Unionin jäseniä. Oli näin ollen luonnollista, että Unioni suhtautui tuomitsevasti niihin, jotka olivat rikkoneet suomalaisten internoitujen keskeisen solidaarisuuden keskitysleireillä ja olivat olleet sodan aikana valmiita tekemään natseille palveluksia, vieläpä juuri Suomea vastaan. Erityisen jyrkästi Unioni tietysti suhtautui niihin, jotka olivat antautuneet tekemisiin pahamaineisimpien natsijärjestöjen, sellaisten kuin Gestapon tai SS-joukkojen kanssa. Tämän yleisen asennoitumisen Wälläri oli ilmaissut jo Helsingin RO:lle 19. 8. 48 antamassaan muistiossa, jossa lausuttiin: »... suomalaiset merimiehet suhtautuivat vihamielisesti kaikkiin sellaisiin henkilöihin, jotka ovat joko toimineet tai joiden luullaan toimineen Suomen tai jonkin muun kansan vapautta taikka työväen oikeuksia vastaan.» »Merimies»-lehden n:ossa 6/1948 kirjoitettiin niinikään: »Merimiesunioni taas on ottanut jyrkästi kielteisen kannan kaikkia SS-miehiä ja Gestapon agentteja kohtaan, koska kumpi-

kin mainituista natsijoukoista oli muodostettu tarkoituksella tuhota työväen ammatilliset järjestöt.»

»Merimiehen» kirjoitusten sisällöstä ilmeni muutenkin selvästi, että niillä pyrittiin määrättyihin yleisiin tuloksiin, eikä nimenomaisesti ja erityisesti juuri Ourilan ja hänen kumppaniensa kimppuun. Unioni olikin pyytänyt tietoa kaikista muistakin kauppalaivastossa palvelevista, jotka olivat tehneet natseille palveluksia. Monissa muissakin maissa oli suhtautuminen natsien apureihin vastaava. Niinpä oli Norjan laivanvarustajien liiton puheenjohtaja ilmoittanut Wällärille, että Norjan kauppalaivastoon ei otettaisi työhön ketään, joka oli ollut yhteistyössä natsien kanssa. Englanti puolestaan ei ollut myöntänyt Ourilalle ja Rannalle viisumia, kun nämä olivat pyrkineet erääseen sikäläiseen satamaan astuakseen palvelukseen tietyssä ulkomaisessa laivassa.

»Merimies» lehti ei pyrkinyt oikeudellisessa mielessä luonnehtimaan Ourilan ja tämän kumppanien toimintaa. Lehden kannanotot perustuivat ideologisiin näkökohtiin. Politiikan yhteydessä oli muuten sallittu käyttää paljon jyrkempiä sanontoja vastustajista kuin muulloin. Lehdessä oli aina avoimesti selostettu tuomioistuinten Ourilaa ym. koskevat päätökset, mutta oli samalla ilmaistu, mikä oli lehden, ts. Merimiesunionin käsitys kyseisen laatuisesta toiminnasta. KKO:n vapauttavan päätöksen jälkeen oli kuitenkin luovuttu maanpetturi nimityksen käyttämisestä.

Nämä Unionin kannanotot eivät olleet tapahtuneet löysillä perusteilla. Ensin olivat Norjan viranomaiset antaneet tiedon Ourilasta ym. Suomen viranomaisille ja sitten olivat viimemainitut välittäneet tämän tiedon julkisuuteen. Unioni oli lisäksi saanut lisätietoja Ourilasta ja hänen tovereistaan niiltä merimiehiltä, jotka aluksi olivat olleet näiden kanssa samoissa keskitysleireissä Saksassa. Turun HO ja KKO olivat niinikään todenneet Ourilan ja hänen toveriensa yhteistyön saksalaisten kanssa, olkoonkin, että ne tästä huolimatta olivat arvioineet voivansa määrätyin perustein vapauttaa

heidät rangaistuksesta. Wälläri tarjoutui lopuksi hankkimaan lisätodistuksia Ourilan ym. toiminnasta Saksassa.

KKO:ssa osallistuivat kyseisten juttujen käsittelyyn oikeusneuvokset H. Brunou, J. Lehtonen, Knut Molin, E. Corell ja Sakari Sohlberg. Esittelijänä toimi oikeussihteeri A. V. Virta.

KKO antoi 11. 10. 50 päätöksensä Ahtikarin valituksesta, joka kohdistui HO:n vahvistamaa Helsingin RO:n päätöstä vastaan. KKO katsoi, että »ei esitetty syytä muuttaa hovioikeuden päätöstä». Enemmistön kannasta poiketen Sohlberg oli sitä mieltä, että Ahtikarilla ei edes ollut oikeutta vaatia Wällärille rangaistusta sillä perusteella, että tämä oli tehnyt määrätyn kirjallisen esityksen Suomen Laivanvarustajain Liitolle. Sohlberg tuli silti asiallisesti samaan lopputulokseen kuin muut. Brunou yhtyi Sohlbergin kantaan.

Sohlbergin ja Brunoun kanta oli ilmeisesti oikea jo siksi, että Wällärin kirjeissä laivanvarustajille ei lainkaan mainittu Ahtikaria, joten tämä ei niiden perusteella voinut esittää mitään vaatimuksia. Mitä taas väitettyyn pakottamiseen tulee, niin sikäli kuin ko. kirjeiden voitiin katsoa sisältävän sellaista, oli pakottaminen kohdistunut laivanvarustajiin eikä Ahtikariin tai hänen kumppaneihinsa, joten vain laivanvarustajat saattoivat noiden kirjeiden perusteella esiintyä kantajina.

Wällärin valituksen johdosta KKO antoi päätöksensä 12. 10. 50. Siinä ei muutettu Hämeenlinnan RO:n alkuaan antamaa tuomiota muuten kuin sikäli, että Wällärin rangaistus alennettiin sadaksi 300 mk:n suuruiseksi päiväsakoksi. Sohlberg oli jälleen toista mieltä kuin enemmistö. Hänen mukaansa Wällärillä oli ollut todennäköisiä syitä esittämiinsä väitteisiin ja toisaalta ei Wällärillä ollut tarkoitusta loukata Rantaa ja Ourilaa. Näillä perusteilla juuri Sohlberg ensimmäisenä ehdotti jo mainittua sakkorangaistusta. Brunou puolestaan oli sitä mieltä, ettei Wälläri ollut esittänyt väitteitään vastoin parempaa tietoaan, vaan korkeintaan »osittain

vastoin parempaa tietoa» tai »ehkei ollenkaan vastoin parempaa tietoa». Näillä varauksilla Brunou olisikin tyytynyt rankaisemaan Wälläriä 80:llä 300 mk suuruisella päiväsakolla.

Wällärin rangaistus lieventyi siis KKO:ssa huomattavasti. Tämäkin tuomio sisälsi kuitenkin sen perusteen, että Wällärin kantajia koskevat väitteet olivat tapahtuneet *vastoin parempaa tietoa* ja loukkaamisen tarkoituksessa. Kuitenkin *kaikki Wällärin esittämät väitteet olivat perustuneet virallisesti todettuihin seikkoihin.* Merimiesunioni oli näin ollen sitä mieltä, että tuomio tässäkin muodossaan oli väärämielinen. Siksi se päätti toimeenpanna jo mainitun vastalauselakkonsa. Kun kuitenkaan laivanvarustajat eivät olleet vastuussa KKO:n enemmistön päätöksestä, järjestettiin lakko pelkästään symbooliseksi. Se kesti vain kaksi tuntia ja sai muutenkin sellaiset muodot, ettei siitä ollut laivojen toiminnalle mitään sanottavaa käytännöllistä haittaa.

Valtiollisen poliisin osuus poliittisissa oikeusjutuissa

Edellä on mainittu, että sisällissodan aikana perustettiin päämajan tutkinto-osasto, joka VT G. Aminoffin johdolla selvitteli punaisten puolella sotilaallisissa tai siviilitehtävissä olleiden henkilöiden toimintaa. Tästä osastosta kehitettiin sittemmin Etsivä keskuspoliisi, jonka oli valvottava kaikkea voimassa olevaa valtiojärjestystä tai maan itsenäisyyttä vastaan kohdistuvaa toimintaa sekä yleensäkin ehkäistävä kaikkien valtio- ja maanpetoksellisten suunnitelmien toimeenpano. Paljon muun ohella EK peri tutkinto-osastolta sen yleisen poliittisen asennoitumisen. EK kohdisti toimintansa ensisijaisesti työväenliikkeen ja erityisesti sen jyrkimpien ainesten valvontaan. Sen mielestä olivat eritoten Neuvosto-Venäjälle paenneet punaiset ja näiden siellä perustama kommunistinen puolue pahana vaarana Suomen voimassa-olevalle valtio- ja yhteiskuntajärjestykselle. EK pyrki tämän mukaisesti erityisen tarkasti valvomaan NL:ssa olevien pakolaisten kaikkea Suomeen kohdistuvaa toimintaa ja yleensäkin heidän kaikkia yhteyksiään tänne päin sekä kääntäen täkäläisiä yhteyksiä heihin. Kun jo tutkinto-osasto oli suhtautunut vihamielisesti itäiseen naapuriimme, ja kun viimemainittu, ollen itse kommunistinen maa, sittemmin suhtautui suopeasti siellä perustettuun SKP:een, niin EK:nkin omaksui epäluuloisen, jopa vihamielisen asenteen tuohon maahan. Tämä saattoi olla ymmärrettävissä vv. 1918—20, jolloin Suomen ja NL:n välillä ei vallinnut rauha, vaan nimenomaan Suomen virallisen kannan mukaan sotatila.

Kun Suomi NL:n uusiutuneiden alotteiden johdosta lopultakin v. 1920 suostui solmimaan sen kanssa Tarton rauhan, olisi maamme kaikkien viranomaisten, siis myös EK:n, pitänyt ainakin tämän jälkeen muuttaa suhtautumisensa NL:oon, ellei suorastaan ystävällismieliseksi niin ainakin ennakkoluulottoman asialliseksi. Rauhantilan palautuminen Suomen ja NL:n välille ei kuitenkaan aikaansaanut sanottavaa muutosta EK:n suhtautumisessa NL:oon. EK:n näkemyksen mukaan NL oli Tarton rauhan jälkeenkin Suomelle vihamielinen vaanien tilaisuutta maamme itsenäisyyden tuhoamiseen, ja siksi oli täällä edelleenkin suhtauduttava itäiseen naapuriimme kuin konsanaan vihollismaahan. Tästä taas EK teki sen johtopäätöksen, että kaikki ne, jotka suhtautuivat suopeasti NL:oon ja koettivat ylläpitää yhteyksiä sinne käsin, olivat valtakunnalliselta kannalta epäluotettavia.

Edellä on monessakin yhteydessä voitu todeta, että EK mitä suurimmalla virkainnolla pyrki saamaan selville vasemmistolaisten kaiken sellaisen toiminnan, joka vähänkin vivahti valtio- tai maanpetokseen, ja että se sitten yhtä tarmokkaasti huolehti siitä, että ko. henkilöt asetettiin syytteeseen ja tulivat tuomituiksi. Monia pidätettiin pelkkien epäluulojen perusteella luottaen siihen, että todistukset saataisiin hankituksi jälkeenpäin.

Tämä EK:n toiminta ei ollut tasaisesti jatkuvaa. Erillisten pikkutapausten jälkeen EK aina silloin tällöin suoritti jonkin suuren kaappauksen ilmoittaen saaneensa selville kokonaisen valtiopetoksellisen toimintaryhmän tai suorastaan sellaisen toiminnan johtoelimen. Näissä tapauksissa tuli sittemmin enemmän tai vähemmän ilmeiseksi, että *EK ei ollut heti pidättänyt ensimmäistä selville saamaansa jäsentä tällaisessa ryhmässä tai elimessä, vaan oli sallinut tämän ja ehkä vielä erinäisten muidenkin jatkaa rikolliseksi arvioitua toimintaansa.* EK oli näin viivytellyt asiaan puuttumista saadakseen verkkoonsa mahdollisimman monta henkilöä ja lisäksi vielä heidän syyllisyytensä niin selvästi todetuksi kuin

suinkin. Tällainen menetelmä poikkeaa olennaisesti siitä tavasta, millä muut viranomaiset toimivat rikollisuuden ehkäisemiseksi. Sääntönähän on, että viranomaiset niin varhaisessa vaiheessa kuin suinkin koettavat estää rikollisten suunnitelmien toteuttamisen. Jos esim. rikospoliisi on saanut selville murhasuunnitelman, ei se odota, kunnes suunnitelma on toteutettu, voidakseen sitten varmasti saada murhaajan elinkaudeksi kh:seen. Rikospoliisi puuttuu heti asiaan estääkseen rikoksen tapahtumisen silläkin uhalla, että murhan suunnittelija tällöin pääsee suhteellisen lievällä rangaistuksella.

EK:n toiminnan erikoisuus ei ilmennyt ainoastaan siinä, että se tuntui pitävän päämääränään saada osoitetuksi mahdollisimman laajojen ja pitkälle kehittyneiden valtiopetoksellisten yritysten olemassaolon vaan, että se lisäksi pyrki tekemään suurimmat paljastuksensa ja pidätyksensä määrättyinä ajankohtina. *Eduskunnassakin kiinnitettiin useita kertoja huomiota siihen, että EK:n huomattavimmat paljastukset säännönmukaisesti tapahtuivat juuri ennen, kuin siellä alettiin käsitellä valtion talousarvioita.* EK anoi tavallisesti melkoisesti korotettuja määrärahoja, ja useimmiten näihin sen määrärahaesityksiin suhtauduttiin enemmän tai vähemmän kriitillisesti. Oli ymmärrettävää, joskaan ei tietenkään hyväksyttävää, että EK näin ollen halusi tehostaa toimintansa tarpeellisuutta ja myös sen tuloksellisuutta järjestämällä jonkin »suuren salaliiton» ilmitulon sopivan lähelle sitä ajankohtaa, jolloin sen määrärahat tulivat esille. Tästä EK:n suurkaappausten tarkoituksenmukaisesta tapahtumishetkestä huomauttivat esim. maisteri K. H. Wiik ja maanviljelijä Aug. Kuusisto eduskuntakeskustelussa 20. 10. 36. Ilmeisesti EK otti toiminnassaan huomioon myös kulloinkin vallitsevan poliittisen tilanteen, erittäinkin eri hallitusten suhtautumisen suuriin »kommunisti»-juttuihin. Lauri Kivi kertoi 1928 Turun HO:ssa apulaispäällikkö Bangin sanoneen hänelle, ettei vasemmistojärjestöjen lakkauttamista toimeenpanna kaikkien hallitusten aikana.

Tuntuu myös enemmältä kuin pelkältä sattumalta, että *eräät EK:n suurisuuntaisimmat pidätykset, nimenomaisesti ne, jotka kohdistuivat myös kansanedustajiin, suoritettiin ajankohtina, jolloin eduskunta ei ollut koolla eikä siis välittömästi voinut puuttua tapahtumien kulkuun.* Näin tapahtui esim., kun STP:n kaikki kansanedustajat ja muut johtohenkilöt pidätettiin elokuussa 1923 tai kun kansanedustajat Enne ja Latva sekä lukuisia muita STPP:n toimihenkilöitä pidätettiin huhtikuussa 1927.

Ek:n toiminta oli myös sikäli harkinnanvaraista, että se usein itse päätti tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien pohjalla, kenet ilmoitettiin syytteeseen asetettavaksi. Bang sanoi tämän suoraan Poika Tuomiselle v. 1928, ja Riekki vielä vahvisti tuon lausuman. Syytteeseenpanosta luovuttiin eritoten ilmiantajien kohdalla, kuten Riekki ja Bang myönsivät Turun HO:lle v. 1928.

Eduskunnassa esitettiin ensimmäinen ankara arvostelu EK:a vastaan Väinö Tannerin ja muiden sos.demien 17. 2. 20 tekemän välikysymyksen yhteydessä. Aiheena olivat tiedot, että muudan EK:n miehistä olisi saanut pidätetyksi salaa maassamme niihin aikoihin oleskelleen O. V. Kuusisen ja olisi sitten ampunut tämän, kun hän yritti lähteä pakoon. Välikysymyksen mukaan »on ollut yleisesti havaittavissa, että oikeusturva maassamme on ainakin erääseen kansanosaan nähden olematon ja että olemme kaukana oikeusvaltiossa vallitsevista oloista... Kansalaisten vapaus ja henki eivät ole suojattuja ja varsinkin valtiollisista syistä vangiksi joutuneet henkilöt ovat alituisessa vaarassa joutua roistoväen surmattaviksi, ennen kuin saavat asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi».

Sisäministeri Ritavuori ei suoranaisesti kiistänyt näitä välikysymyksessä esitettyjä väitteitä, mutta piti niitä »suuresti liioiteltuina». Välikysymyskeskustelussa 21. 2. 20 Tanner kuitenkin selosti yksityiskohtaisesti 6 eri tapausta, joissa pidätetty tai pidätetyt, yhteensä 13 henkeä, oli surmattu. Tan-

ner totesi, että näiden tekojen takana olivat EK:n miehet tai näiden apunaan käyttämät sk:laiset. Tanner suhtautui muutenkin arvostelevasti EK:iin lausuen: »... valtiollisen poliisin asioista yleensä ei koskaan tiedä, mikä on totuus... valtiollinen poliisi pyrkii pitämään palveluksessaan urkkijoita, jopa *provokaattoreita*, joita se koettaa tunkea kommunististen järjestöjen piiriin urkkimaan sieltä tietoja ja kiihoittamaan siellä sekä *yllyttämään* jyrkkiin yhteiskuntaa vastaan tähdättyihin tekoihin. Ja kun tämmöinen yllyttäjä, provokaattori on saanut toimensa loppuun saakka suoritetuksi, silloin vedetään säkin suu kiinni, silloin keksitään taasen uusi salajärjestö, joka paljastetaan. Ja ne onnettomat raukat, jotka ovat luottamuksessa olleet yhteistoiminnassa tämän provokaattorin kanssa, joutuvat siitä vastaamaan.»

Usein muulloinkin esitettiin väite, että EK toimi suorastaan provokatoorisesti. Kerrottiin, että kun se valvontatarkoituksessa toimitti salaisia asiamiehiään jyrkkien vasemmistolaisten järjestöihin ym. toimintaryhmiin, eivät he aina tyytyneet olemaan pelkkinä tarkkailijoina, vaan saattoivat myös esiintyä suoranaisina yllyttäjinä. Nimenomaan olisi näin lukuisia aatteellisesti intomielisiä, mutta kokemattomia nuorukaisia ja neitosia houkuteltu tekoihin, joihin he eivät koskaan olisi ryhtyneet omasta aloitteestaan. Täyttä todistusta tällaisten väitteiden todenperäisyydestä oli luonnollisesti vaikea saada, mutta eräät indisiot eli aihetodistukset tukivat vahvasti kyseisiä käsityksiä. Niinpä esim. jo mainittu Rasi toimi eri puolilla Suomea järjestämässä SKP:n maanalaista toimintaverkostoa ja aina, kun hän siirtyi joltakin paikkakunnalta toiselle, pidätti EK kaikki hänen värväämänsä henkilöt. Häntä itseään ei sensijaan pidätetty ennen kuin Korhonen-Sassin ja tämän toimintaryhmän paljastamisen yhteydessä. Silloin Rasi tosin sai 3½ v:n kh-rangaistuksen, mutta pian tämän jälkeen EK jollain selittämättömällä perusteella sai hänet pois vankilasta, minkä jälkeen hänet nähtiin siviilipukuisena Helsingin kaduilla. Vasta paljon tä-

män jälkeen hänelle virallisesti hankittiin armahdus, mitä valtiopetoksesta tuomitut eivät muuten voineet toivoakaan.

Ampuja mainitsi ensin eduskunnassa 20. 11. 34 ja sitten Wiik uudelleen 20. 10. 36, että kun Turussa vappuna v. 1932 pidetyn mielenosoituksen yhteydessä tapahtui järjestyshäiriöitä, oli muudan Kosti Santala ollut kaikkein aktiivisin heittäen mm. itse poliisimestaria kivellä. Erään valtiopetosjutun yhteydessä kävi pian sen jälkeen ilmi, että Santala oli järjestellyt kommunistisia soluja eri nuorisojärjestöjen keskuudessa määräten jopa, kenen oli kuuluttava raskaimmat syytteet aiheuttavaan sotilasjaostoon, kenen muihin jaostoihin. Santalaa itseään ei pantu syytteeseen, koska hän oli EK:n palveluksessa. Ampujan esittämien tietojen johdosta sisäministeri Puhakka ei edes kieltänyt Santalan olleen EK:n palveluksessa. Wiikin huomautuksen hän sensijaan koetti torjua ilmoittamalla, ettei Santala ko. ajankohtana ollut EK:n palveluksessa, mutta tämä peruutus ei tapahtunut siinä muodossa, että se olisi käsittänyt myös pelkän EK:n satunnaisena asiamiehenä olemisen. Juuri tällaisia EK:lla oli lukuisasti näiden esiintymättä sen henkilökunnan luetteloissa tai edes virallisissa palkkalistoissa.

Wiik kiinnitti 20. 10. 36 eduskunnan huomion myös siihen, että EK usein pidätti ja asetti syytteeseen »valtiopetokseen tähtäävän toiminnan edistämisestä» aivan nuoriakin henkilöitä, jotka olivat osallistuneet johonkin opintokerhotoimintaan, jossa mm. oli tutustuttu kommunistisiin oppeihin. Tällöin saattoi tapahtua, ettei itse »luennoitsijaa» asetettu syytteeseen, koska hän oli EK:n miehiä. Puhakka tyytyi tämän johdosta huomauttamaan, että valtiopetoksesta syytettyjen joukossa oli alaikäisiä »vain» 13,6 %.

Wiik mainitsi edelleen, että E. Pekkalan ja Rötkön ryöstämiseen perustuslakivaliokunnan istunnosta osallistunut Kosti Eerolainen todistetusti oli ollut EK:n palveluksessa ainakin aikaisemmin. Eerolainen oli sitten kuukausimääriä saattanut oleskella maaseudulla poliisin muka löytämättä

häntä, vaikka sille tehtiin useitakin ilmoituksia siitä, missä hän kulloinkin oleskeli.

Tässä yhteydessä on syytä mainita Rovaniemen murhapolttojuttu v:lta 1930. Kyseinen tuhoisa tulipalo syttyi mainitun vuoden heinäkuun 7 päivän vastaisena yönä — siis muutamia päiviä sen jälkeen, kun STPP:n kansanedustajia oli alettu muiluttaa ja juuri samoihin aikoihin, kun »talonpoikaismarssin» osanottajat alkoivat virrata Helsinkiin. Monet lapualaismieliset lehdet selittelivätkin talonpoikaismarssia vetoamalla mm. kommunistien väitettyyn osuuteen Rovaniemen palossa.

Tulipalo hävitti Rovaniemen Sähkömylly Oy:n rakennuksen sekä useita toistenkin firmojen varasto- ym. rakennuksia. Tuli huomattiin ensiksi kahdessa rakennuksessa, jotka olivat 400 m etäisyydellä toisistaan. Ja palon aikana ilmeni, että ainakin eräissä rakennuksissa oli ollut sytykkeitä. Erään rakennuksen kupeella oli lisäksi ollut jätenaftaa ym. tulenarkaa törkyä, vaikka palomestari jo aikaisemmin oli antanut määräyksen sen poistamisesta. Teräs Oy:n varastorakennuksen sammutustöitä varten ei taas yhtiön konttorista muka löytynyt avaimia, jonka vuoksi menetettiin aikaa sisältäpäin syttyneen rakennuksen ovien murtamiseen. Sielläkin havaittiin sytykkeitä. Jälkeenpäin todettiin myös, että eräissä palaneissa varastorakennuksissa oli vastoin tavallisuutta ollut tuskin ollenkaan tavaroita.

Jo palon aikana kertoi muudan henkilö nähneensä, että eräs mies oli heti palon alettua kiireesti ja kasvojaan peitellen poistunut palopaikalta. Kertoja oli ollut tuntevinaan pakenijassa Mansikka-nimisen joutomiehen. Kun EK:n edustaja, joka oli saapunut paikalle heti sammutustöiden alkaessa, oli saanut kuulla tästä kertomuksesta, oli hän oitis alkanut todistella, että Mansikalla oli alibi. Toisaalta ruvettiin jo sammutustyön kestäessä kuiskuttelemaan, että kyseessä oli kommunistien suorittama tuhopoltto. Oulun porvarillisten lehtien seuraavana päivänä ilmestyneissä numeroissa oli pa-

loa koskevien uutisten otsikoissa niinikään viittaus kommunistien tuhopolttoon, vaikka silloin ei vielä oltu ehditty kuulustella ketään, joten mitään osviittoja syyllisistä ei vielä voinut olla. Vasta muutamia päiviä myöhemmin pidätettiin vasemmistolaisten nuorisojärjestöjen 9 jäsentä. Vain kolme näistä oli täysi-ikäistä, kaksi oli vasta 16-vuotiasta ja yksi alle 15-vuotias tyttönen. Nuorisoliittolaisina ei heillä ollut mitään järjellistä syytä tuollaiseen tuhopolttoon, sillä valtiopetoksen valmisteluna se oli täysin merkityksetön ja tarkoitukseton teko. Ainakin EK tiesi sitäpaitsi, että SKP oli niihin aikoihin varoittanut omiaan kaikista terroristisista teoista, jottei sellaisilla annettaisi tehokkaita propaganda-aseita muutenkin menestyksellisesti esiin rynnistävälle lapuanliikkeelle. Toisaalta oli vaikeasti käsitettävissä, miksi joukko nuoria ihmisiä olisi liittoutunut keskenään sytyttääkseen joistakin henkilökohtaisista syistä yksissä tuumin joukon eri omistajille kuuluvia rakennuksia. Ainakin näennäisesti ruvettiin asiaa kuitenkin selvittämään juuri tämän kaikkein epätodennäköisimmän olettamuksen pohjalla, joskin EK esiintyi koko ajan taustalla.

Kun joukko nuoria ensikertalaisia näin pidätettiin, koska heidät jo heti aluksi katsottiin voitavan leimata syyllisiksi, tuntui oudolta, että jutun edelleen selvittelyä varten mobilisoitiin heti poikkeuksellisen vahva tutkijakunta, nim. paikallinen nimismies P. T. S. Pelttari, läänin poliisitarkastaja P. Suhonen ja ylikomissaari Eino Poikela. Pidätetyt kielsivät aluksi jyrkästi syyllisyytensä. Heitä alettiin tällöin ankarasti uhata ja kiduttaakin. Tämän karkeistyön suorittivat etupäässä paikkakunnan ja etäämpienkin seutujen lapualaismieliset, jotka koko ajan osoittivat suurta kiinnostusta juttua kohtaan ja joiden sallittiin sekaantua pidätettyjen käsittelyyn. Lopulta pidätetyt eivät enää jaksaneet kestää käytettyjä julmia tutkimusmenetelmiä, vaan taipuivat tekemään halutut tunnustukset päästäkseen rauhaan kiusanhengiltään. Useita muitakin henkilöitä pidätettiin ja ainakin eräitä

heistä uhkailtiin ja pahoinpideltiinkin. Myöhemmin syyttäjä käytti näin käsiteltyjä henkilöitä todistajinaan. Todistaja Isometsä puolestaan ilmoitti sittemmin oikeuden edessä saaneensa kuulustelijoiltaan 2.000 mk ehdolla, että kertoisi tapahtumista määrätyllä tavalla.

Rovaniemen KO käsitteli asiaa ensimmäisen kerran 20. 8. 30. Oikeuspaikalle oli saapunut paljon lapualaismielisiä eri seuduilta. He ilmaisivat avoimesti vihamielisyytensä syytettyjä kohtaan. Syytettyjen omaiset olivat hankkineet heidän oikeudelliseksi avustajakseen molempien oikeuksien kandidaatin Ernesti Hentusen. Junamatkan kuluessa muudan miesjoukko poisti hänet väkisin junasta ja pakoitti hänet palaamaan Helsinkiin. Oikeuden istunnon alkaessa ilmottautui kuitenkin autonkuljettaja Eino Lahti Kemistä odottamatta syytettyjen avustajaksi. Hän ilmoitti, että syytettyjä oli pahoinpidelty ja että heidän tunnustuksensa näin ollen olivat arvottomia. Samantapaisilla perusteilla hän kiisti todistajienkin kertomusten arvon. Oikeus keskeytti tällöin istuntonsa. Tauon aikana lapualaiset raahasivat Lahden väkisin autoon ja lähtivät kuljettamaan häntä Kemiä kohti. Matkalla häntä pahoinpideltiin ja uhkailtiin jopa kuolemallakin, ellei hän luopuisi syytettyjen avustajan tehtävästä. Tällaisissa olosuhteissa Lahti antoikin vaaditun lupauksen, minkä jälkeen hänet kuljetettiin edelleen Kemiin asti.

Kun KO tauon jälkeen jatkoi istuntoaan, ilmoitettiin syytetyille, että heidän avustajansa oli poistunut oikeuspaikalta. KO:n mielestä ei tämä tieto ansainnut sen taholla sen enempää huomiota, saati sitten, että se olisi aiheuttanut joitakin toimenpiteitä. KO ei järjestänyt uutta puolustusasianajajaa edes alaikäisille syytetyille. Sivullisten sallittiin edelleenkin osoittaa mieltään syytettyjä vastaan. Jäätyään näin yksin vihamieliseen ympäristöön syytetyt alistuivat vahvistamaan tekemänsä tunnustukset. Heidät tuomittiin kh:seen 4—10 v:ksi lukuunottamatta yhtä alaikäistä, joka sai 1 v

vankeutta, ja kahta muuta, jotka kokonaan vapautettiin nuoruutensa vuoksi.

EK:n aloitteesta viritettiin eräitä syytettyjä vastaan samanaikaisesti juttu myös valtiopetoksen valmistelusta sillä perusteella, että he olivat olleet lakkautettaviksi tuomittujen nuorisojärjestöjen jäseniä. Neljä heistä sai tästä syystä kh:ta 6 kk:sta—3½ vuoteen.

Poliittisista syistä tuomituiksi tulleet valittivat meillä harvoin 1920- ja 1930 luvuilla, koska yleensä pitivät muutoksen saamista toivottomana. Tällä kertaa tuomitut kuitenkin valittivat ensin Vaasan HO:een ja sitten vielä KKO:een haluten muutosta nimenomaan murhapolttoa koskevaan tuomioonsa. Valituksella ei ollut muuta tulosta kuin, että murhapoltosta tuomitut kh-rangaistukset alenivat 4—8 vuoteen, kun taas nuorimmista syytetyistä kaksi sai 1 v:n vankeusrangaistuksen ja yksi vapautettiin kokonaan.

Kun SKP v:n 1944 välirauhan jälkeen sai asemansa laillistettua maassamme ja perusti mm. oman arkistonsa Helsinkiin, hankittiin sitä varten Rovaniemen murhapolttojutussa tuomituilta selostus ko. tapahtumista. Jos asianomaiset todella olisivat suorittaneet ko. murhapolton edistääkseen SKP:n tarkoitusperiä ja noudattaakseen sen taholta tulleita ohjeita, niin olisi heidän toki pitänyt asioiden tässä vaiheessa mainita se erityisenä ansionaan. Mutta vielä tällöinkin SKP:n arkistolle toimittamissaan selostuksissa tuomitut kiistivät syyllisyytensä. Moni seikka siis viittaa siihen, että he jostain syystä joutuivat EK:n järjestämän oikeusmurhan uhreiksi.

Muutamia viikkoja Rovaniemen murhapolton jälkeen tapahtui Kuopiossa tulipalo, johon liittyvät olosuhteet niinikään olivat epäilyttävät. Savon Kansan kirjapainon suojelemiseksi oli sen taloudenhoitaja Paavo Leskinen heti Vaasassa sattuneen kirjapainon hävityksen jälkeen perustanut vartioelimen, jonka jäsenistä kolme oli joka yö vartioimassa lehtiyhtiön omaisuutta. Yhtiön toimihenkilöihin kohdistet-

tiin jatkuvasti uhkauksia, mutta vasta kesäkuun alussa 1930 joukko lähipitäjistä kokoontuneita lapualaisia ryösti lehden päätoimittajan Kalle Korhosen ja kyyditsi hänet NL:n rajalle asti. Myös Leskistä etsittiin silloin, mutta hän sattui tuolloin olemaan matkoilla. Kyyditsijöitä vastaan ei ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin, mutta sensijaan EK otti Leskisen kuulusteltavaksi, kun hän palasi matkaltaan. EK ilmoitti tällöin pitävänsä vartioimiselintä epäilyttävänä ja vaati sen hajoittamista uhalla, että Leskistä vastaan muuten nostettaisiin syyte. Vartioiminen lopetettiinkin.

Pian tämän jälkeen, heinäkuun 19 päivän vastaisena yönä 1930, kirjapaino syttyi palamaan. Leskinen ilmoitti, että hänet oli samana yönä ryöstetty, kuljetettu pois ja pahoinpidelty. Hän ei kuitenkaan pystynyt todistamaan tätä. Leskinen asetettiin syytteeseen tulipalon sytyttäjänä. Raskauttavimpana seikkana häntä vastaan esitettiin se, että hän jonkin aikaa varhemmin oli hankkinut kirjapainotaloon bensiiniä. Todistajana esiintyi mm. eräitä sellaisia henkilöitä, joiden Leskinen ilmoitti kuuluneen siihen miesjoukkoon, joka oli kyydinnyt hänet. Myöhemmin todettiin muutamien näistä osallistuneen Happosen murhaan (vrt. edellä ss. 260—261). Kun Leskinen ei pystynyt todistamaan olleensa tulipaloyönä poissa kirjapainotalosta, tuomittiin hänet 4 v:ksi kh:seen. Hänen omaisensa yrittivät olosuhteiden rauhoituttua saada koko jutun uudelleen tutkituksi, mutta eivät pystyneet toteuttamaan tätä aiettaan. Vapauduttuaan Leskinen itsekin suunnitteli asian uudelleen vireillepanemista ja antoi tässä tarkoituksessa jutun asiakirjat erään tunnetun lakimiehen tutkittaviksi, mutta tämän suopeasta lausunnosta huolimatta hän jätti aikeensa silleen. Lisättäköön, että Paavo Leskinen valittiin 1945 vaaleissa eduskuntaan. Siellä hänestä yleisesti käytettiin nimitystä »Paavo Pyhä», sillä häntä pidettiin vilpittömänä aatteenmiehenä ja sävyisenä, ystävällisenä ihmisenä.

Suurten nuotanvetojen väliaikoina kelpasivat aivan pie-

netkin saaliit EK:lle. Saattoipa se kommunistien kaiken toiminnan tarkkailussa jopa olla niin puuhakas, että joutui ylittämään naurettavan virkainnon rajat. Niinpä toimittaja Yrjö Räisänen esitti eduskunnassa 25. 9. 36 otteita eräästä EK:n raportista. Sen mukaan oli muudan Maria Olivia Virta Kemistä osallistunut valtiopetoksellisen toiminnan edistämiseen siten, että oli »ottanut osaa puolueen (SKP:n) järjestämää mielenosoitustilaisuutta varten muurarinvaimo Olga Mikkosen *hautajaisissa* Ida Johanna Sotalan asunnossa sanotussa Kemin kaupungissa 6. 5. 34 pidettyyn, vallankumoukseen kiihoittavien *laulujen harjoitustilaisuuteen* ja näiden laulujen esittämiseen mainituissa, Kemin hautausmaalla saman toukokuun 10 p:nä pidetyissä hautajaisissa». Elsa Hildegard Hirvosen valtiopetoksellinen toiminta oli taas ilmennyt siinä, »että hän kerrotuissa lauluharjoituksissa ja hautajaisissa vallankumoukseen kiihoittavia lauluja laulettaessa on toiminut esilaulajana ja äänenantajana». Tämän koko valtiojärjestyksellemme mitä vaarallisimman toiminnan lisäksi EK:n raportti mainitsi asianomaisille raskauttavana seikkana sen, että he myös olivat kuuluneet »Naiset mukaan» nimiseen, kommunistiseksi leimattuun järjestöön. Todellisuudessa tuo järjestö oli Väinö Tannerin aloitteesta lähinnä osuustoimintaliikkeen tueksi perustettu, sos.demien johtama naisjärjestö.

Tämä surkuhupaisa asiakirja ei kuitenkaan jäänyt vain EK:n jonkun pikkuvirkailijan tilille, vaan EK:n arvovallan vaikutuksesta Vaasan HO:n kanneviskaali asetti sen perusteella joukon henkilöitä syytteeseen ja otti tällöin ko. raportin sellaisenaan syytekirjelmänsä rungoksi esittäen tällä pohjalla lopuksi vaatimuksen: »Tämän vuoksi vaadin, että Maria Olivia Virta ja hänen edellämainitut asiakumppaninsa RL 11 luvun 4 a ja 6 §:n nojalla tuomittaisiin rangaistukseen valtiopetokseen tähtäävän toiminnan edistämisestä.» Parhaalla tahdollakaan ei kukaan pilkkakirves pystyisi parodioimaan oikeuslaitosta sen räikeämmin kuin kyseinen kanneviskaali itsetiedottomasti teki esittäessään lauluharjoitusten,

esilaulannan yms. mitättömyyksien perusteella raskaan valtiopetossyytteen. Puoluesihteeri Wiik esitti eduskunnassa 20. 10. 36 Vaasan EK:n laatimasta pöytäkirjasta samantapaisen otteen. Sen mukaan »kommunistinaikkoset lauloivat jotakin hautaushymniä», jossa pöytäkirjan laatijankaan mukaan »sinänsä ei ollut mitään muistuttamista», mutta jota hän silti piti niin raskauttavana, että luetteli tarkoin kaikkien laulajien nimet lisäten vielä »erikoisen ponnekkaasti lauloivat seuraavat henkilöt», minkä jälkeen hän mainitsi erikseen näiden muita vaarallisempien valtiopetoksellisten nimet.

EK:n virkainto saattoi kohdistua muihinkin kuin kommunisteihin. Eräinä ajankohtina se piti sos.demejäkin epäiltävinä. Kuvaava oli Laihian työväentalon sulkemistapaus. Hallituksen toimenpiteistään v. 1935 antaman kertomuksen yhteydessä käsiteltiin tätäkin asiaa eduskunnassa 27. 10. 36. K. H. Wiik kertoi silloin, että paikallinen nimismies oli omasta aloitteestaan sulkenut tuon työväentalon lapualaislevottomuuksien alkuvaiheissa v. 1930. Laihian sos.dem. työväenyhdistys oli kuitenkin heti ryhtynyt toimenpiteisiin saadakseen talon palautetuksi haltuunsa. EK koetti jatkuvasti estää talon palautuksen väittämällä, että ko. sos.dem. yhdistyksessä oli epäluotettavia jäseniä. Se ilmoitti, että 7 jäsentä »on EK:ssa aikaisemman toimintansa perusteella kommunisteina rekisteröityjä». Tällaiseen rekisteröimiseen ei taas tarvittu paljon. Niinpä oli EK:n edustaja Vaasassa, herra Mauri Virtamo raportoinut, että yhdistyksen sihteeri, kaupanhoitaja Mustonen oli seurustellut erään kommunistin kanssa. Todellisuudessa oli seurustelun välttäminen sikäli vaikeata, että molemmat olivat saman osuusliikkeen toimihenkilöitä. Laihian uusi nimismies Jaakko Valanne oli puolestaan 5. 3. 34 antanut todistuksen Mustosesta ja muista yhdistyksen jäsenistä mainiten, että »heitä pidetään paikkakunnalla kunnollisina ja kansalaiskunnoltaan moitteettomina henkilöinä eivätkä he allekirjoittaneen saamien tietojen mukaan ole tehneet itseään syypäiksi kommunistiseen toimintaan».

EK:n keskusjohto järjesti tällöin Laihian sos.dem. yhdistystä vastaan lakkauttamiskanteen sen väitetyn kommunistisuuden perusteella ja aikaansai lisäksi sen, että nimismies Valanne oikeuden edessä peruutti mainitun lausuntonsa — millä keinoin EK sai hänet näin muuttamaan käsityksensä, ei ole sivullisten tiedossa. Osoittaakseen oikeudessa mainitun yhdistyksen kommunistisuuden EK käytti todistajana mm. Armas Poti eli Kajalampi nimistä miestä. Hänet oli v. 1930 tuomittu valtiopetoksesta, mutta armahdettu jo 4 kk. kuluttua ja seuraavana vuonna hänelle jopa palautettiin kansalaisluottamus. Tällainen suopeus olisi sinään ollut aivan käsittämätöntä, ellei sittemmin olisi ilmennyt, että Kajalampi olikin EK:n palveluksessa. Oikeudessa hän aluksi esitti epätäydellisen mainetodistuksen, jonka mukaan hänellä oli kansalaisluottamus. Miten hän oli voinut saada sellaisen? Vastaajien taholta osoitettiin, sitten, että tuo mainetodistus ei vastannut todellisuutta. Oikeudessa Poti vakuutti, että kun hän ennen v. 1930 oli liittynyt Laihian vanhaan työväenyhdistykseen, oli se ollut »täydellisesti kommunistien käsissä», ja että uusikin sos.dem. yhdistys, johon hän kylläkään ei ollut kuulunut, »tulee jatkamaan edeltäjänsä kommunistisen periaatteiden mukaista toimintaa».

KKO uskoi tällaisia pelkkiä vakuutteluja, kun ne esitettiin EK:n arvovallalla, mutta Vaasan HO ei pitänyt Kajalammen kaltaisen henkilön yhdessä erään toisen EK:n miehen kanssa antamia vakuutteluja niin painavina, että yksistään niiden perusteella olisi voitu selittää parikymmentä henkilöä valtiollisesti epäluotettaviksi ja tämän nojalla lakkauttaa laillisesti rekisteröity yhdistys, kuten mm. Vaasan läänin maaherra K. V. Martonen oli vaatinut EK:n aloitteesta. Lopuksi myös KKO vahvisti HO:n ratkaisun, jossa lakkauttamisvaatimus oli hyljätty. Vastoin EK:n ponnistuksia Laihian sos.dem. työväenyhdistys sai näin kesällä 1936 talonsa takaisin.

EK:n asennoituminen sos.demejäkin vastaan ilmeni sel-

västi myös v 1930 vaaleissa. Syksyllä vaalilautakunnat poistivat vaaliluetteloista, useimmiten EK:n osviittojen mukaisesti, epälukuisia työläisäänestäjiä, muiden muassa myös sos.demejä. Näistä poistoista tehtiin useita valituksia, eräitä oikeuskanslerillekin. Muutamat vaalilautakunnat saivatkin myöhemmin muistuksen asiassa, mutta vaalien työväestölle epäedullista tulosta ei kuitenkaan enää ryhdytty oikaisemaan. Silloin ainoana työväenpuolueena sallittu SDP oli saanut valituksi vain 66 kansanedustajaa, joten nämä eivät enää pystyneet estämään edes perustuslakien muutoksia. Joulukuussa samana vuonna toimitetuissa kunnallisvaaleissa käytettiin niinikään vahvasti karsittuja valitsijalistoja ja hylättiin sitäpaitsi kokonaan 367 ehdokaslistaa EK:n tai muiden poliisiviranomaisten lausuntojen perusteella. Maaherrat vahvistivat nämä päätökset 281 tapauksessa. Tällaisissa olosuhteissa suoritettujen vaalien tulos oli, että 53 kunnanvaltuustossa työväenliikkeen siihenastinen enemmistö vaihtui vähemmistöksi, että työväestö jäi kokonaan ilman edustusta useissa kunnanvaltuustoissa ja että sen edustus jäljellä olevissakin valtuustoissa supistui enemmän tai vähemmän.

Vielä seuraavinakin vuosina EK pyrki vaikuttamaan samansuuntaisesti vaalien tulokseen. Niinpä se v. 1933 eduskuntavaaleissa koetti estää mm. Matti Paasivuoren ehdokkaaksi asettamisen. Hänet oli silloin vanhaan tapaan asetettu SDP:n ehdokkaaksi Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä. EK antoi tällöin vaalipiirin keskuslautakunnalle lausunnon, jossa se kiinnitti tämän huomion siihen, että Paasivuori oli kuulunut valtiopetoksen valmistelun perusteella lakkautettuun ammattiyhdistykseen. Kyseessä oli se Helsingin kirvesmiesten ammattiyhdistys, johon Paasivuori oli nuoruudessaan liittynyt ja jonka maksavana jäsenenä hän oli vielä silloin, kun se v. 1931 joutui lakkautetuksi yhdessä SAJ:n kaikkien muiden alajärjestöjen kanssa. Mitään muuta Paasivuoren poliittista asennoitumista paremmin selventävää seikkaa ei EK tuonut esiin lausunnossaan. EK:n arvovallan

vaikutuksesta keskuslautakunnan enemmistö epäsi Paasivuoren vaalikelpoisuuden, vaikka hänen kuulumisensa SDP:n oikeaan sivustaan oli yleisesti tunnettu. Päätöksestä tietysti valitettiin, viime kädessä Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Tämä ei ollut joutunut sanottavasti käsittelemään poliittisluontoisia oikeustapauksia, joten sen yhteistoiminta EK:n kanssa ei ollut yhtä kiinteä kuin hovioikeuksien ja KKO:nkin. Korkein hallinto-oikeus käsitteli siis tapausta ennakkoluulottomasti ja hyväksymättä ilman muuta EK:n käsityksiä. Tuloksena oli, että Korkein hallinto-oikeus kumosi Paasivuoren vaalikelpoisuutta koskevan kielteisen päätöksen ja julisti hänet vaalikelpoiseksi.

V:n 1936 eduskuntavaaleissa EK yritti puuttua myös eräiden edistyspuolueen ehdokkaiden vaalikelpoisuuteen. Itse pääministeri Kivimäen välityksellä se ilmoitti puolueen Uudenmaan piirin puheenjohtajalle E. Hiitoselle, että prof. Väinö Lassila ei voisi tulla kysymykseen ehdokkaana, koska hän oli yhteistoiminnassa kommunistien kanssa. Kun Hiitonen vaati todistuksia väitetystä yhteistoiminnasta, kävi ilmi, että eräät kommunisteiksi leimatut henkilöt, joita Lassila vankilalääkärinä tai yksityispraktiikassaan oli hoitanut ja kohdellut ystävällisesti, olivat levitelleet, ilmeisesti eräänlaisena kiitollisuutensa ilmauksena, joitakin omatekoisia lappusia, joissa kehoittivat äänestämään Lassilaa. Osoittautui, ettei Lassila itse ollut lainkaan tietoinen tästä potilaidensa taholta saamastaan kannatuksesta. EK koetti niinikään Yksityisyrittäjäin Liiton välityksellä tehdä kauppias E. Elkin ehdokkuuden epäiltäväksi väitettyjen kommunististen yhteyksien perusteella. Kun Hiitonen jälleen vaati todisteita, kävi ilmi, että EK:n tietämän mukaan Elki oli ollut 1920-luvun ensimmäisinä vuosina jäsenenä Helsingin sos.dem. nuorisoosastossa, joka sittemmin v. 1923 lakkautettiin. Vaikka ko. järjestön johtohenkilöitäkään ei oltu syytetty valtiopetoksen valmistelusta, olisi 13 v. myöhemmin eräältä sen jäseneltä, joka jo vuosia oli kuulunut porvarilliseen puolueeseen ja jolla

lisäksi oli erinäisiä luottamustehtäviä yksityisyrittäjäin järjestöissä, pitänyt evätä vaalikelpoisuus. Molemmissa tapauksissa oli itse Riekki ko. ehdokkaitten epäluotettaviksi leimaamista koskevien puuhien takana. Riittävien perusteiden puuttuessa Hiitonen kuitenkin kieltäytyi edes esittämästä ko. henkilöitä koskevaa luotettavuuskysymystä edistyspuolueen piiritoimikunnalle.

EK seurasi tarkoin myös ammatillista liikettä. Tämä kiinnostus näytti kasvavan sitä mukaa kuin SAJ vahvistui ja sai siten lisää mahdollisuuksia puolustaa palkansaajien etuja. EK pyrki yleensäkin, mutta erityisesti 1920-luvulla selittämään kaikki lakot ja muut työtaistelut poliittisluontoisiksi, NL:sta käsin inspiroiduiksi ja ohjatuiksi. Tätä EK:n asennoitumista ei edes muuttanut se, että muiden maiden selvästi oikealle suuntautuneitten sosialistien johtamat ammattijärjestöt eräissä tapauksissa harkitsivat täkäläisten lakkojen ansaitsevan niiden rahallista ja muuta tukea. Niinpä EK epäröimättä leimasi satamatyöläistemme lakon v. 1928 kommunistien johtamaksi poliittiseksi puuhaksi, vaikka Skandinavian maiden vastaavat ammattiliitot, jotka olivat sos. demien johdossa, rahallisesti avustivat ko. lakkolaisia.

Ammatillisen liikkeen leimaaminen kommunistien poliittisten pyrkimysten välikappaleeksi vaikeutti suuresti sen toimintaa ja antoi työnantajajärjestöille vahvoja aseita kaikkia palkkaliikkeitä vastaan. Vetoamalla ammatillisten järjestöjen poliittisuuteen työnantajat saattoivat kieltäytyä melkeinpä kaikesta neuvotteluyhteydestäkin niiden kanssa tämän herättämättä paheksuvaa oudoksumista työmarkkinajärjestöistä riippumattomassa yleisessä mielipiteessä. EK oli lopuksi myös aloitteentekijänä, kun SAJ kaikkine jäsenjärjestöineen lakkautettiin, aluksi hallituksen päätöksellä v. 1930. Asiakirjoista ei tietenkään ilmene, olivatko ehkä jotkut muut piirit hautoneet ajatusta SAJ:n lakkauttamisesta ennen kuin EK pani alulle sen toteuttamisen. Tuloksena oli joka tapauksessa se, että vanha ammatillinen liike saatiin

tuhotuksi, kun uusi, sos.demien perustama, vasta otti ensimmäisiä askeleitaan. Ammatillinen liike joutui näin olemaan kutakuinkin toimintakyvytön juuri silloin, kun 1930-luvun pulakausi oli pahimmillaan. Tämä seikka epäilemättä osaltaan myötävaikutti siihen, että työläisten palkat pääsivät silloin romahtamaan kovin alas, pienentyen eräiden arvioiden mukaan keskimäärin n. 40 %.

Monesti esitettiin se käsitys, että EK oli kiinteässä yhteistoiminnassa työnantajajärjestöjen kanssa. Mm. maisteri Arvo Inkilä puhui tästä yhteistoiminnasta eduskunnassa 20. 10. 1936 viitaten tällöin määrättyihin tapauksiin. Esitettiinpä julkisuudessa sekin väite, että EK olisi saanut työnantajapiireiltä rahallista apua palkkioksi näille suorittamistaan palveluksista, mm. työläisten poliittista kantaa ja heidän työväenliikkeessä suorittamaansa toimintaa koskevista tiedonannoista. Vaikkapa näin olisikin ollut, ei siitä luonnollisestikaan ollut mitään mainintoja ainakaan sellaisissa asiapapereissa, jotka ovat sivullistenkin saatavissa. On kuitenkin pantava merkille, että EK:lla oli niin lukuisasti erilaisia asiamiehiä ja »vasikoita», että sille valtion talousarviossa varatut suhteellisen niukat ja sitäpaitsi käyttötavaltaan kutakuinkin tarkoin sidotut määrärahat eivät voineet mitenkään riittää näiden kaikkien palkkioiden maksuun.

EK oli erityisen kärkäs epäilemään jokaista, joka jollain tavoin halusi yhteyttä NL:oon. EK pyrki myös estämään asiallisten tietojen levittämisen NL:sta kansamme keskuuteen. Siksipä se koetti tarkoin valvoa, ettei sieltä laillistakaan tietä saatu tuoda kirjallisuutta tänne. EK:n edustajat takavarikoivatkin Rajajoen tullissa usein matkailijoiden NL:sta mukanaan tuomia kirjoja. Niinpä Vaatetustyöntekijäin Liiton sihteeri A. Luostarinen oli v. 1927 neuvostovaltion 10-vuotisjuhlille kutsutun SAJ:n valtuuskunnan johtajana saanut sikäläisiltä isänniltään joukon NL:a esittäviä kirjoja sekä värivalokuvia. Toisaalta hän oli jo Suomesta ottanut mukaansa ammattikirjallisuutta, mm. N. A. Mannion

teoksen »Suomen työlainsäädäntö». Kun Luostarinen palasi matkaltaan, ottivat EK:n miehet rajalla häneltä pois kaikki kirjat ja kuvat. Luostarinen kävi sitten Helsingissä EK:n johtomiesten luona vaatimassa takavarikoituja painotuotteita takaisin. Hän kävi myös sisäministeri O. H. Puron luona. Mutta vaikka maassa silloin oli Tannerin sos.dem. hallitus, ei mikään tehonnut EK:iin. Luostarinen ei saanut mitään takaisin, ei edes Mannion teosta.

Paljon enemmän huomiota herätti toimittaja Jarno Pennasen kirjojen takavarikointi. Pennanen oli syksyllä 1934 osallistunut Inturistin Moskovan teatteripäiville järjestämään ryhmämatkaan, mutta jäi sinne pariksi viikoksi muiden jälkeen kerätäkseen ainehistoa kirjaa varten, jonka hän aikoi kirjoittaa NL:sta. NL:n ulkomaisista kulttuurisuhteista huolehtiva laitos VOKS ja erinäiset järjestöt hankkivatkin hänelle 588 kirjaa tätä tarkoitusta varten. Pennanen antoi Rajajoella nämä kirjat avoimesti tullin käsiteltäviksi, mutta silloin EK puuttui asiaan ja takavarikoi koko kirjakokoelman. Hänelle palautettiin kuitenkin pian n. 120 kirjaa, mutta loput, mm. joukon Leninin teoksia, EK aikoi pitää. Pennanen teki tällöin valituksen sisäasiainministeriöön. Joutuessaan näin tarkemmin punnitsemaan asiaa EK havaitsi, ettei sillä ollut valtuuksia tuollaisen takavarikon suorittamiseen. Se kääntyi tällöin oikeusministeriön puoleen, koska tällä oli erinäisiä takavarikoimisoikeuksia painotuotteiden suhteen, mutta tämä ministeriö arvioi, ettei silläkään ollut mahdollisuutta takavarikoida Pennasen kirjoja. Sisäministeriö puolestaan harkitsi näissä olosuhteissa viisaimmaksi olla antamatta mitään vastausta Pennasen valitukseen. EK ei kuitenkaan voinut omalla vastuullaan ylläpitää takavarikkoaan loppumattomasti.

Säästyäkseen kirjojen palauttamiseen sisältyvästä nolauksesta EK päätti tällöin hoitaa asian siten, että asetti Pennasen syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta. Hän oli kuulunut Hiilet nimiseen yhdistykseen, jonka jäsenistönä oli

pääasiallisesti helsinkiläistä älymystöä, ja satamatyöläisten ammattiosastoon, mitkä molemmat lakkautettiin tuhatkunnan muun yhdistyksen kera 11:n alkuvuosina. Näin lakkautettujen yhdistysten jäseniä ei yleensä ollut asetettu syytteeseen, ei liioin Pennasta. Mutta nyt kolmisen vuotta myöhemmin EK äkkiä huomasi tarpeelliseksi syyttää häntä valtiopetoksen valmistelusta. Turun HO:n kanneviskaali O. Honka oli heti valmis vaatimaan Pennaselle edesvastuuta tällä pohjalla. Hänen mukaansa Pennanen oli »vuodesta 1932 viime aikoihin asti puhein ja kirjoituksin ylistänyt valtiopetosta ja levittänyt sen valmisteluun tähtääviä mielipiteitä, jonka laatuisen toiminnan tehostamiseksi Pennanen oli syksyllä 1934 tehnyt opintomatkan Neuvosto-Venäjälle ja siellä vastaanottanut suuren määrän tähän tarkoitukseen käytettävää kirjallisuutta.»

Professorit G. Castrén, G. Landtman ja Y. Ruutu antoivat kukin lausuntonsa asiassa ja tehostivat, miten hyödyllistä oli tieteelliseltä ja kansanvalistukselliselta kannalta, että meillä perehdyttiin NL:ssa vallitseviin oloihin ja julkaistiin niistä asiallisia teoksia. Myös kirjallisuudenarvostelija Lauri Viljanen antoi lausunnon, jossa puolusti kirjallista työtä tekevien kansalaisten oikeutta hankkia itselleen tarpeellista lähdekirjallisuutta.

HO:ssa osallistuivat asian käsittelyyn HO-neuvokset Gunnar Lindeberg, R. V. Angervo ja V. Järnström. Esittelijänä toimi notaari N. J. Luukkala. HO antoi päätöksensä 26. 8. 35 ja tuomitsi siinä Pennasen 4 kk. vankeuteen ehdollisesti sekä »julistaa Pennaselta takavarikoidun rikollisen ja kielletyn kirjallisuuden käyttämättömyyteen saatettavaksi».

Asia joutui valitusteitse KKO:een, jossa sen käsittelyyn osallistuivat oikeusneuvokset G. Idestam, W. Lyytikäinen, M. Hovila, O. Mali ja O. Huttunen. Esittelijänä toimi oikeussihteeri M. Gadd. KKO aikoi ensin vahvistaa HO:n päätöksen sellaisenaan. mutta tarkemmin harkittuaan asiaa sen eräät jäsenet muuttivat kantansa sillä tuloksella, että KKO

»katsoi selvitystä puuttuvan siitä, että ... Pennanen olisi tehnyt itsensä syypääksi siihen rikokseen, josta häntä on syytetty», joten syyte hyljättiin. Kirjatkin määrättiin palautettaviksi hänelle. Kuvaava oli kuitenkin Huttusen tekemä reunamerkintä: »Jos *isänmaallinen* (Huttusen alleviivaama) tiedemies tekee matkan Venäjälle ja tuo sieltä kirjallisuutta tutkimustarkoituksessa, niin tiedemiestä tietenkään ei voida rangaista. Mutta kun Pennanen nyttemmin on voimassa olevan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen vannoutunut vihollinen ... ei voine tulla muuhun tulokseen kuin siihen, että P. on tehnyt Venäjän matkansa ja tuonut kirjat laillisen järjestyksen pään menoksi. Minusta siis tuntuu ainoalta *johdonmukaiselta* (Huttusen alleviivaama) sanoa vain: Ei syytä (muuttaa HO:n päätöstä).» Huttusen mukaan siis sama teko »isänmaallisen» tekemänä oli täysin laillinen, mutta vasemmistolaisen suorittamana rangaistava rikos.

Kun EK oli kovin virkaintoinen vasemmistolaisten ollessa kyseessä, sattui useinkin, että se kiirehti pidättämään näitä, ennen kuin sillä vielä oli sanottavasti todisteita hallussaan, mikäli ollenkaan. EK koetti tällöin pidätyksen jälkeen saada kokoon tarvittavat todisteet. Se ei silloin ollut hentomielinen käyttämiensä kuulustelumenetelmien suhteen, vaan käytti arkailematta erilaisia henkisiä ja monesti myös ruumiillisia painostuskeinoja. Tavallista oli, että pidätetty aluksi eristettiin kokonaan. Hänen lähimmätkään omaisensa eivät saaneet tavata häntä. Pidätetylle ei tällöin myöskään annettu mitään lehtiä eikä muutakaan luettavaa, vaikka sellainen yleensä on kuulunut eritoten poliittisista syistä vangittujen oikeuksiin. Pidätetylle saatettiin järjestää erityisen kurja vankikoppi ja yksinpä hänen kunnollinen ruokkimisensakin estettiin tarkoituksellisesti. Tupakanpoltto-oikeus saatettiin niinikään evätä, jopa oikeusministeriönkin päätöksestä huolimatta, kuten tapahtui esim. Poika Tuomisen tapauksessa. Apulaispäällikkö Bang ilmoitti silloin vain kyynillisesti, että kyllä tupakkaa annetaan, jos pidätetty tekee EK:n haluamat

tunnustukset. Jos pidätetty oli sairas tai muuten huonossa kunnossa, jätettiin hänet usein ilman lääkärinapua ja tarpeellista hoitoa. Naisilta taas saatettiin kieltää puhtaiden alusvaatteiden saanti ja muutkin siisteyden edellytykset juuri niinä ajankohtina, jolloin sellaiset olisivat olleet heille erityisen välttämättömiä.

Yleisesti kerrottiin, että EK käytti ns. kolmatta astetta. Monet syytetyistä ilmoittivat oikeuden eteen päästyään joutuneensa suoranaisen kidutuksen uhreiksi. Eduskunnassakin kerrottiin tällaisista tapauksista. Mainittiinpa julkisuudessa, myös eduskunnassa, eräistä tapauksista, joissa väitettiin EK:n käyttämän kidutuksen johtaneen uhrin kuolemaan. Epäilevää oudoksumista herättivät myös tapaukset, joissa EK ilmoitti pidättämiensä henkilöiden tehneen itsemurhan.

Kaikissa mainituntapaisissa tapauksissa oli tietysti täyden todistuksen hankkiminen vaikeata, sillä säännönmukaisesti oli kuulusteltava yksin yhden tai useamman EK:n miehen kanssa ja nämä luonnollisesti kiistivät jyrkästi käyttäneensä mitään sopimattomia kuulustelumenetelmiä. Eräissä tapauksissa viereisissä kopeissa olevat pidätetyt kyllä kertoivat kuulleensa EK:n miesten uhkailuja, lyöntejä sekä uhrien tuskanhuutoja. Tarpeellisten lääkärintodistustenkin saanti osoittautui näissä tapauksissa yleensä vaikeaksi. EK ei tietenkään itse kutsunut pidätyskoppeihinsa lääkäreitä toteamaan miestensä toimittamien pahoinpitelyjen jälkiä. Jos uhrit joskus paljon myöhemmin saivat yhteyden johonkin lääkäriin, olivat pahoinpitelyjen jäljet yleensä jo kadonneet. Eräissä tapauksissa lääkärit silti saattoivat todeta selviä pahoinpitelyn jälkiä, mutta tällöinkin oli asian oikeuteen vetäminen vaikeata, sillä olisi vielä ollut tarpeen sitovasti todistaa, että pahoinpitely oli juuri EK:n miesten suorittama. Eduskunnassakin mainittiin 28. 2. 28 tarkoin yksityiskohdin Jalmari Mäkisen tapaus. Tämä oli joutunut pitkitetyn kidutuksen uhriksi, kunnes lopulta epätoivoissaan yritti itsemurhaa nielaisemalla myrkkyä. Hän joutui tällöin sairaalaan ja sieltä

lääninvankilaan ja sai näin jälkeenpäin tilaisuuden yksityiskohtaisesti kertoa kärsimästään inkvisitiosta. Tämä ei aiheuttanut EK:a vastaan mitään toimenpiteitä, mutta Mäkinen sai myöhemmin 4 v. kh-rangaistuksen niiden »tunnustusten» perusteella, jotka häneltä oli tuollaisissa olosuhteissa puristettu. V:n 1944 välirauhan jälkeen asetettiin lakit. tri O. Brusiinin johtama toimikunta tutkimaan tällaisia viranomaisten suorittamia pahoinpitelytapauksia. Sille ilmoitettiinkin lukuisia sellaisia, mutta sekään ei pystynyt hankkimaan syytteeseenpanon edellyttämiä todisteita kuin muutamissa tapauksissa.

EK ei käyttänyt ainoastaan suoranaista painostusta, vaan myös houkutusta. Se saattoi tarjota pidätetylle vapautuksen syytteestä tai luvata lievän rangaistuksen, jota ehkä sitten vielä helpotettaisiin nopeasti järjestettävällä armahduksella, jos tämä suostuisi esiintymään ilmiantajana tai todistajanakin muita vastaan. Edellä on jo mainittu (ss. 231—232), miten syytetyt Kunelius ja Hirvelä kertoivat oikeudessa EK:n tarjonneen heille huomattavan rahasumman ja passin ulkomaille siinä tapauksessa, että he suostuisivat antamaan sille sen haluamat tiedot tai muuten toimimaan sen haluamalla tavalla.

Jotta kuulusteltavien asema muodostuisi tällaisissa olosuhteissa mahdollisimman turvattomaksi ja jotta he tietoisina avuttomuudestaan helpommin taipuisivat esiintymään EK:n haluamalla tavalla, esti viimemainittu usein pidätettyjä tapaamasta asianajajiaan viikkojen, jopa kuukausienkin aikana. Tästäkin on edellä jo mainittu muutamia esimerkkejä. Mikäli taas pidätetyt saivat tavata oikeudellisia avustajiaan, tapahtui tämä säännönmukaisesti jonkun EK:n edustajan läsnäollessa, joten neuvonpito oli kaikkea muuta kuin vapaa. Tiettävästi ei missään oikeusvaltiossa näin vaanita syytetyn ja hänen asianajajansa neuvotteluja.

Monet mainituista ilmiöistä saivat selityksensä siitä, että EK:n henkilökunnan vaalissa ei oltu nirsoja. Niinpä sen

palvelukseen saatettiin ottaa esim. sellaisia henkilöitä, jotka juuri sitä ennen oli erotettu poliisilaitoksen palveluksesta huonon elämän takia. Ei ollutkaan harvinaista, että EK:n etsivät ym. toimihenkilöt joutuivat syytteeseen juopottelusta ja pahemmistakin asioista.

Että EK:n pidätykset usein olivat aiheettomasti suoritettuja, ilmeni siitä, että suhteellisen monet pidätetyistä jouduttiin sittemmin vapauttamaan, kun kaikista ponnistuksista huolimatta ei ollut saatu mitään todistuksia heitä vastaan. Pidätetyt olivat tällöin saattaneet olla syyttömästi vankilassa kuukausikaupallakin. Tästä he eivät kuitenkaan saaneet mitään hyvitystä, eikä EK liioin mitään ikävyyksiä.

Yhtä innokas kuin EK oli saamaan kiinni ja edesvastuuseen vasemmistolaisia, yhtä passiivinen se oli oikeistolaisten, jyrkimpienkin, puuhailujen valvonnassa. Olikin yleisenä, myös eduskunnassa toistettuna hokemana, että EK näki ainoastaan vasemmalla silmällään. Näyttivätpä monet seikat jopa viittaavan siihen, että EK:n henkilökunnassa oli monia sellaisia, jotka tunsivat suoranaista myötätuntoa yltiöoikeistolaisia ja kiihkokansallisia virtauksia kohtaan suhtautuen myöhempinä vuosina suopeasti nimenomaan fasismiin ja natsismiin.

V:n 1920 alussa kuiskailtiin yleisesti, että EK oli osallistunut eräiden oikeistopiirien yrityksiin kuljettaa aseita Repolaan siinä tarkoituksessa, että saataisiin syntymään konflikti Suomen ja NL:n välillä ja siten ehkäistäisiin silloin yhä enemmän päiväjärjestykseen tulleet pyrkimykset aikaansaada näiden kahden maan välillä aseleponeuvottelut ja siten luoda edellytykset myöhemmille rauhanneuvotteluille. Pääjohtaja H. Ryömä jopa teki 11. 3. 21 SS:ssa viittauksia näihin EK:n vehkeilyihin. Siitä seurasi häntä vastaan painokannejuttu, jonka hän hävisi, vaikka esitti melkoisesti aihetodisteita EK:a vastaan. Ryömän oli kuitenkin vaikea hankkia täysiä todisteita ko. asiassa, kun ao. viranomaiset eivät

olleet valmiit myötävaikuttamaan asian selvittämiseen, vaan pikemminkin jarruttivat sen tutkimista.

EK ei tiennyt ennakolta mitään Ritavuoren murhaamista koskevista suunnitelmista, vaikka sittemmin ilmeni, että asiaan oli sekaantunut useitakin henkilöitä apteekkari J:n johdolla. Ja vaikka muita teitä saatiin vahvat indisiot määrättyjen henkilöiden osallisuudesta tuon murhan järjestämiseen, ei EK muka pystynyt selvittämään asiaa täydelleen.

EK ei liioin tiennyt etukäteen mitään Mäntsälän kapinasta, vaikka se ilmeisesti perustui laajasuuntaiseen ja pitkäaikaiseen ennakkovalmisteluun. Eipä EK edes pystynyt tehokkaasti myötävaikuttamaan siihen, että tuon kapinan suunnittelu ja siihen liittyvät tapahtumat olisi ainakin jälkeenpäin saatu kunnolla selvitetyiksi. Yksinpä sellaisetkin seikat, jotka mainittiin eräissä lehdissä tai joihin viitattiin niissä, saattoivat jäädä tutkimatta, kun ao. toimittajat eivät yksityishenkilöinä voineet hankkia kiistattomia todisteita eivätkä sellaisten puuttuessa arvioineet voivansa julkaista aivan yksityiskohtaisia paljastuksia. Mäntsälän kapinan oikeudellisen käsittelyn aikana EK ei edes estänyt sitä painostusta, jota vielä itse oikeuspaikallakin harjoitettiin sellaisiin todistajiin, joiden otaksuttiin olevan valmiita kertomaan jotain kapinaan osallistuneita vastaan.

Syksyllä 1935 eräät meikäläiset oikeistopiirit avustivat Sirkin ja hänen »vapsiensa» Virossa 8. 12. 35 suorittamaa vallankaappausyritystä toimittaen jopa aseitakin täältä hänen käyttöönsä. Näistäkään kaikista puuhailuista EK ei tiennyt etukäteen mitään eikä kyennyt jälkeenpäinkään saamaan selville suomalaisten osuutta tuohon vallankaappausyritykseen, vaikka Virosta käsin annettiin paljon johtolankoja meikäläisille poliisiviranomaisille. Kun Sirkin kyseinen yritys oli epäonnistunut, auttoivat hänen suomalaiset hengenheimolaisensa häntä ensin piileskelemään täällä Lohjan seuduilla useita viikkoja ja sitten salaa pakenemaan edelleen Manner-Eurooppaan. Tällöinkään ei EK saanut selville Sirkin suo-

malaisia apureita, vaikka niiden nimet olivat maassamme melko yleisesti sivullistenkin tiedossa. Myöhemmin tosin tri V. Helanen asetettiin näistä asioista syytteeseen Helsingin RO:ssa, mutta vapautettiin riittävien todistusten puuttuessa.

Saattoivatpa EK:n jotkut toimihenkilöt suorastaan avustaa oikeistopiirejä näiden mellakoissa ja muissa laittomuuksissa. Kun esim. Vaasan kirjapainon rikkojia vastaan viritetyn oikeudenkäynnin aikana lapualaismieliset toimeenpanivat järjestyshäiriöitä kaupungissa ja tällöin pahoinpitelivät eräitä vasemmistolaisia, saattoivat nämä panna merkille, että mellakoitsijoiden eturiveissä oli eräitä EK:n miehiä.

Oikeiston taholla ei EK:n palveluksessa olevia moitittu mistään tällaisista teoista. Mikäli taas vasemmiston taholla yritettiin esittää joitakin syytöksiä EK:n henkilökuntaa vastaan, annettiin heidän puheilleen vähemmän todistusarvoa kuin EK:n omien miesten puheille. Tavallisin tapaus, jossa viimemainittujen ja vasemmistolaisten todistukset joutuivat punnittaviksi vastakkain, oli se, että syytetyt vasemmistolaiset kiistivät puhuneensa niin, kuin EK:n laatimissa kuulustelupöytäkirjoissa ilmoitettiin. Oli kutakuinkin säännönmukaista, että syytteeseen asetetut henkilöt, usein myös todistajat, kiistivät tuomioistuimen edessä EK:n laatimien kuulustelupöytäkirjojen paikkansapitävyyden. He ilmoittivat, etteivät he koskaan olleet puhuneet mitään sellaista, mitä noissa pöytäkirjoissa oli esitetty heidän lausumakseen, tai että heidän kertomuksiaan oli ainakin yksipuolisesti täydennetty tai väritetty. Toisaalta oli tärkeitäkin seikkoja saatettu tarkoituksellisesti jättää pois. Eräissä tapauksissa olikin EK:n asianomaisten kuulustelijain pakko oikeudessa myöntää laatimiensa pöytäkirjojen tendenssimäinen epätarkkuus. Tavallisesti EK:n miehet kuitenkin pitivät kiinni siitä, että kuulustelupöytäkirjat olivat oikein laaditut, väittivätpä syytetyt tai todistajat mitä tahansa.

Todistuskysymyksissä syytetyt joutuivat usein muutenkin vastakkain EK:n palveluksessa olevien henkilöiden kanssa.

Ei ollut harvinaista, että syyttäjän todistajien enemmistö oli EK:n miehiä. Saattoipa sattua niinkin, että syyttäjällä ei ollut lainkaan muita todistajia kuin EK:n palveluksessa olevia. *Kun valtiopetosjutut säännönmukaisesti oli pantu vireille EK:n aloitteesta, joutuivat sen palveluksessa olevat todistajina ollessaan tavallaan esiintymään omassa asiassa. Tuomioistuimet antoivat tästä huolimatta heidän todistuksilleen täyden arvon.* EK:n palveluksessa olevat vaikuttivat näin ratkaisevasti niiden juttujen tulokseen, jotka he itse olivat panneet alulle.

EK vaikutti monella muullakin tavoin tuomioistuinten päätöksiin valtiopetosjutuissa. Jo kuulustelupöytäkirjoihin oli usein sisällytetty runsaasti kuulustelijan omia mielipiteitä kommunismista, kuulusteltavan henkilöllisyydestä ym. seikoista. Tämän lisäksi EK usein toimitti syyttäjälle, väliin myös tuomioistuinten jäsenille, laajoja muistioita Kominternista, kommunistisista puolueista, syytettyjen toiminnan rikosoikeudellisesta laadusta jne. Tällaisten muistioiden sisältöä ei yleensä annettu tiedoksi syytetyille. Saattoipa noissa muistioissa olla nimenomainen merkintä »salainen» tai »ainoastaan syyttäjälle» tms. *Syytetyillä ei siis ollut mahdollisuutta puolustautua muistioissa esitettyjä väitteitä ja mielipiteitä vastaan, vaikka ne saattoivat olennaisesti vaikuttaa tuomareiden kantaan.* Tällainen menettely on kaikkien oikeusturvaperiaatteiden vastainen, sillä ne edellyttävät, että syytetty saa aina tarkan tiedon kaikesta siitä, mistä häntä syytetään, ja saa vastaavasti myös tilaisuuden puolustautua kaikkia niitä näkökohtia vastaan, jotka oikeudelle esitetään hänen syyllisyytensä osoittamiseksi.

Valtiopetosjutuissa tuomioistuimet yleensä pitivät EK:n lausuntoja todellisina asiantuntijaselvityksinä, joille oli annettava suuri arvo. Poika Tuominen ilmoitti Turun HO:ssa apulaispäällikkö Bangin suoraan sanoneen hänelle, että oikeusviranomaiset eivät tunne kyseisten poliittisten rikosten taustaa eivätkä liioin niihin osallistuvien toimintamuotoja,

joten nuo viranomaiset ovat kokonaan EK:n antamien tietojen ja selvitysten varassa. EK:n päällikkö Riekki puolestaan sanoi Poika Tuomiselle, etteivät oikeusviranomaiset poliittisissa jutuissa uskalla toimia EK:n esittämien tietojen, käsitysten ja toivomusten vastaisesti. Jaakko Kivi taas kertoi Turun HO:ssa Riekin huomauttaneen hänelle, että EK on valtio valtiossa ja että Turun HO:nkin herrat ovat kyllin viisaita ottaakseen tämän huomioon. Kuvaavaa onkin, että EK usein ilmoitti pidätetyille etukäteen, minkä rangaistuksen nämä tulisivat saamaan, ja muodostuikin tuomio sitten kutakuinkin tarkalleen tämän EK:n ennakkoarvion mukaiseksi.

Muudan EK:n tällaisista salaisiksi tarkoitetuista muistioista joutui sattumalta julkisuuteen ja koitui silloin pahaksi lankeemukseksi koko laitokselle. Tuo muistio käsitteli lähinnä ns. kansanrintamaa. Sitä mukaa kuin bolshevikit olivat lujittaneet asemansa NL:ssa, oli heidän keskuudessaan tullut yhä vallitsevammaksi käsitys, että kommunismi saatettaisiin toteuttaa tässä jättiläisvaltakunnassa, vaikka muut valtiot pysyisivätkin kapitalismin pohjalla. He olivat myös huomanneet, että monet kapitalistisista valtioista olivat luopuneet aikaisemmista NL:a vastaan kohdistuneista interventiopyrkimyksistään. Toisaalta NL:n vallanpitäjät olivat panneet merkille, että fasismi ja vielä enemmän natsismi olivat voimistumassa ja että nimenomaan Saksa oli yhä selvemmin omaksunut NL:a vastaan kohdistuvia hyökkäyssuunnitelmia. Moskovassa heinä-elokuussa 1935 pidetyssä Kominternin kongressissa tehtiin näissä olosuhteissa päätös, että kommunistien oli etsittävä yhteyttä ja yhteistoimintaa kaikkien niiden eri maissa olevien piirien kanssa, jotka demokratian aktiivisina puolustajina toimivat fasismia ja natsismia vastaan, esiintyivätpä nämä taantumukselliset suuntaukset missä muodossa ja missä maassa tahansa. Tämä Kominternin päätös oikeutti siis kommunistit kaikkialla luopumaan siihenastisesta eristyneisyydestään. Päätös merkitsi kommunistien

siihenastisen jyrkän kannan lievennystä ja eräänlaista sovinnollisuutta asennoitumisessa demokraattisiin piireihin. Kansanvaltaiset piirit suhtautuivatkin yleensä suopeasti tähän päätökseen ja olivat periaatteessa myötämielisiä siinä edellytetylle yhteistyölle demokratian puolustamisen merkeissä.

Kommunistien ja kansanvaltaisten ainesten yhteistoiminta pääsi ensiksi alulle Ranskassa, jossa se sai nimen kansanrintama. Samoissa merkeissä tapahtuvaa yhteistoimintaa esiintyi eräissä muissakin maissa. Suomessa ei sensijaan voitu aikaansaada kansanrintamaa samassa muodossa kuin Ranskassa, sillä täällähän ei ollut mitään sallittua kommunistista puoluetta, joka olisi voinut avoimesti esiintyä poliittisena sopimuspuolena siten kuin Ranskassa. Täälläkin SKP:n jäsenet ja muutkin jyrkät vasemmistolaiset koettivat silti antaa tukensa kansanrintama-ajatukselle siinä muodossa, että liittyivät jäseniksi erinäisiin aktiivisten demokraattien muodostamiin järjestöihin tai muuten edistivät näiden toimintaa. Useimmat kyseisistä meikäläisistä järjestöistä olivat olleet olemassa jo ennen kansanrintama-ajatusta ja Kominternin jo mainittua päätöstä, joten siis nuo järjestöt olivat alkaneet toimintansa aivan riippumatta kommunistien kulloisestakin kannasta.

Vastavaikutuksena lapualaisuuden ja kivimäkeläisyyden aikana tapahtuneelle kansalaisoikeuden supistamiselle perustettiin meillä marraskuussa 1935 Ihmisoikeuksien Liitto. Liiton johtokuntaan tulivat mm. prof. V. Lassila, tri Hiski Mikkonen, rouva Maissi Erkko ja kirjailija Toivo Pekkanen sekä sen valtuuskuntaan professorit Z. Castrén, G. Landtman ja Albert Lilius sekä monet muut tunnetut kansalaiset. Valtuuskuntaan kuului myös neiti Betty Peltonen, joka viitisentoista vuotta aikaisemmin oli ollut mukana perustamassa SSTP I:tä ja oli myös osallistunut Sosialistisen Nuorisoliiton toimintaan saaden viimemainitusta rangaistuksen. Tämä Peltosen jäsenyys valtuuskunnassa sai EK:n vastus-

tamaan koko Ihmisoikeuksien Liiton rekisteröimistä. EK lähetti 28. 2. 36 yhdistysrekisterille Riekin allekirjoittaman ja K. O. Grönvallin varmentaman kirjeen, jossa kategorisesti ilmoitettiin, että Ihmisoikeuksien Liiton »*tiedetään* olevan viime kesänä pidetyn kominternin VII maailmankongressin suunnitteleman ns. kansan- eli kulttuuririntaman ilmenemismuoto maassamme».

Itse Kivimäki oli jo vuosien 1935—36 vaihteessa tilannut EK:lta selostuksen kansanrintamasta saaden silloin muistion, jolle sitten parin kuukauden kuluttua laadittiin täydentävä jatko. Kivimäki tilasi myös itselleen Ihmisoikeuksien Liittoa koskevan asiakirjavihon. Liiton rekisteröimisasiaa vitkuteltiin tällävälin. Lopulta E. J. Jatkolan johdossa oleva oikeusministeriö päätti lykätä koko asian Helsingin RO:n ratkaistavaksi. Liiton puolesta hoiti sen sihteeri Erkki Vala rekisteröimisasiaa. Hän on kertonut saaneensa sen käsityksen, että kaikilla näillä valtiovallan toimenpiteillä koetettiin aikaansaada ainakin se, ettei Liitto pääsisi alkamaan poliittisten oikeuksien laajentamiseen tähtäävää toimintaansa ennen v:n 1936 tärkeitä eduskuntavaaleja.

Kun rekisteröimisasiaa oli ensimmäisen kerran käsitelty Helsingin RO:ssa, pyysi Vala jäljennöksen oikeuden pöytäkirjasta. Jäljennöksen puhtaaksikirjoittaja liitti siihen erehdyksessä myös EK:n laajan kaksiosaisen muistion, jossa selostettiin kansanrintama-ajatuksen esiintymismuotoja Suomessa. Muistiota ei oltu lainkaan esitetty oikeuden istunnossa, vaan oli se tarkoitettu vain henkilökohtaiseksi tiedoksi syyttäjälle. Muistion mukaan kansanrintama sellaisenaan perustui Kominternin päätöksiin, ja olivat kommunistit soluttautuneet kaikkien kansanrintamaan liittyneiden järjestöjen johtoelimiin, joista käsin he saattoivat ohjata tämän rintaman toimintaa haluamaansa suuntaan, joten kaikki ko. järjestöt itse asiassa palvelivat kommunistien tarkoitusperiä. Muistiossa väitettiin sumeilematta: »kansanrintamaliike tähtää ... proletariaatin diktatuurin pystyttämiseen». Ky-

seisiin aatteellisiin järjestöihin kuuluvat porvarilliset ja sos.-dem. jäsenet joutuivat näin ollen itse asiassa toimimaan kommunismin hyväksi. Muistiossa ei kylläkään syytetty kyseisiä henkilöitä kommunismin tietoisesta suosimisesta, mutta leimattiin heidät liian »herkkäuskoisiksi» ja »sokeiksi», joten he kokemattomuudessaan aivan tietämättään ja tahtomattaan olivat alistuneet kommunistien välikappaleiksi. Muistio sisälsi myös laajan luettelon kaikista fasismia, natsismia ja militarismia vastaan suuntautuneista yhdistyksistä ja järjestöistä sekä kaikista niiden johtoon kuuluvista henkilöistä. Tässä epäiltävien henkilöiden luettelossa mainittiin mm. silloisen hallituksen jäsen K. T. Jutila, ent. maaherra Br. Sarlin, useita professoreita, rouva Maissi Erkko ym. tunnettuja ja nuhteettomia kansalaisia.

Tämän epäilyttäväksi leimatun kansanrintaman propagandavälineinä käytettiin muistion mukaan »eräitä sos.dem. julkaisuja sekä kulttuuri-liberaalista sanoma- ja aikakausilehdistöä». Näin siis koetettiin esittää huomattava osa maamme lehdistöstäkin kommunismin tarkoitusperiä palvelevaksi. Edistyspuolueen vasenta siipeä edustaneelle »Nykypäivä»-lehdelle muistio luki raskauttavaksi sen, että se »ajaa yhteiskunnallista ja rationalistista ajatustapaa, ajattelun vapautta, sosialista oikeudenmukaisuutta ja selkeätä ja todellisuuspohjaista kirjallisuutta ja taidetta». Todellakin mitä vaarallisinta valtiopetoksen valmistelua! Muistiossa mainittiin epäilyttävänä asiana myös Hashekin »Shvejk»-teoksen julkaiseminen, vaikka silloin oli jo olemassa KKO:n nimenomainen päätös, ettei kirjaan sisältynyt edes tavallista painovapausrikosta, saati sitten valtiopetosta.

Heti saatuaan tämän muistion Vala kiirehti tri E. Hiitosen luo kysyäkseen neuvoa, mitä näin oudolle asiakirjalle olisi tehtävä. Neuvonpito päättyi siihen, että Vala ja Hiitonen toimittivat kiireisesti eräisiin lehtiin selostuksen muistion sisällöstä. Muistion julkisuuteen tulo aiheutti kokonaisen tapahtumien vyöryn. Kaikki vähänkin vapaamieliset lehdet ar-

vostelivat ankarasti muistiota ja EK:n asennoitumista. Helsingin Sanomat nimitti EK:a »mätäpaiseeksi». Jutila erosi hallituksesta. Hieman myöhemmin vastavalittu eduskunta, joka oli kokoonpanoltaan vähemmän oikeistolainen kuin edellinen, osoitti hallitukselle mieltään kieltäytymällä hyväksymästä sen esityksiä RL:n eräiden säännösten tiukentamisesta eritoten valtiopetoksen kohdalla, vieläpä niin, että kuolemanrangaistus nimenomaisesti olisi jälleen otettu käytäntöön. Kun hallitus vastatuulta aavistaen oli harkinnut taktillisesti edullisimmaksi esittää luottamuslausekysymyksen ko. lainmuutosten yhteydessä, kaatui se tässä asiassa 25. 9. 36. EK:n ja sen takana olevien oikeistolaisten voimien suurta vaikutusvaltaa kuvaa toki se, että EK:sta lähinnä vastuussa ollut sisäministeri Y. V. Puhakka sai säilyttää paikkansa uudessakin hallituksessa, jonka Kallio muodosti.

Tällä välin Vala oli kääntynyt oikeuskanslerin puoleen kiinnittäen tämän huomion siihen, että prof. Jutilan antamien tietojen mukaan EK:n kyseinen muistio oli toimitettu myös Turun HO:n kanneviskaalin käytettäväksi. Muistiossa oli Valan julkaiseman »Tulenkantajat»-lehden tilille pantu sitaatteja, joita vastaavaa tekstiä siinä ei lainkaan ollut! Muistiossa oli muitakin Valaan kohdistuvia perättömiä tietoja. Valan mukaan tämä kaikki saattoi vaikuttaa hänelle haitallisella tavalla HO:een, koska siellä oli parhaillaan käsiteltävänä häntä vastaan Antikaisen jutun johdosta nostettu painokanne, joka perustui Tulenkantajissa julkaistuihin lainauksiin ulkomaisista lehdistä. Tämä Valan kantelu oikeuskanslerille ei aiheuttanut viimemainitun puolelta mitään toimenpiteitä.

Eduskunnassa maisteri Arvo Inkilä teki muistion perusteella ensimmäisen EK:iin kohdistuvan arvosteluyrityksen, esittämällä 22. 9. 36 Puhakalle sitä koskevan kyselyn. Puhakka kuittasi vielä silloin muistiojutun vähänsanovalla vastauksella, joka henki ymmärtämystä EK:n näkemyksiä kohtaan. Puoluesihteeri Wiik esitti tämän johdosta 3. 10. 36 yh-

dessä muiden sos.dem. kansanedustajien kanssa välikysymyksen, jossa mm. lausuttiin:

»Sanotuissa muistioissa koetetaan johdonmukaisesti tehdä uskottavaksi, että meidän maassamme samoin kuin muuallakin maailmassa tapahtuva toiminta tasavallan, kansanvallan, sanan- ja ajatuksenvapauden ynnä muiden kansalaisvapauksien sekä rauhan puolesta samoin kuin työskentely fascismia, sotakiihoitusta ja kuolemanrangaistusta vastaan olisi kommunistiselta taholta synnytetty ja johdettu ... Aatteita ja pyrkimyksiä, jotka kautta vuosisatojen ovat innostaneet ja kannustaneet jalosti ajattelevia kansalaisia kaikkialla maailmassa, koetetaan täten leimata erään poliittisen ryhmän hetkellisten tarkoitusten sanelemiksi ja sen kautta saattaa ne huonoon valoon. ... EK, joka ainakin ajottain näyttää olleen arveluttavan läheisissä suhteissa lapuanliikkeeseen, minkä johdosta se ei olekaan riittävällä tarmolla esiintynyt fascistisen liikkeen rikollista toimintaa vastaan, on työväen aineksia vastaan kohdistuneen toimintansa ohella vähitellen käynyt esittämään syytöksiään myös porvarillisiin piireihin kuuluvia kansanvaltaisesti ajattelevia kansalaisia vastaan. *Se on täten asettanut vapaamielisten aatteiden ja pyrkimysten tuomariksi samalla antaen ymmärtää, että vain oikeistolaiset aatteet ja järjestöt olisivat valtiollisesti luotettavia.* Täten se, taantumusryhmien etujen mukaisesti, koettaa saattaa kaikki muut pyrkimykset ja niiden kannattajat epäilyksenalaisiksi. Jos tällaiset oikeiston ja EK:n pyrkimykset vapaan kansalaistoiminnan ehkäisemiseksi onnistuisivat, vaikeutuisi työskentely kansanvallan ja kansalaisvapauksien puolustamiseksi maassamme.» Välikysymyksen lopussa tiedusteltiin: »Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä, jotta EK:n toiminta muodostuisi sellaiseksi, ettei se uhkaa kansalaisten lainmukaisia vapauksia ja pyrkimyksiä?»

Hallituksen nimissä 20. 10. 36 esittämässään vastauksessa Puhakka tällä kertaa jo myönsi, että ko. muistio oli taitamattomasti laadittu ja että siinä oli aiheettomasti leimattu

kommunistien apureiksi monia tässä suhteessa täysin syyttömiä kansalaisia. Puhakka koetti kuitenkin väheksyä muistion merkitystä. Hänen mukaansa muistion oli laatinut muudan EK:n alempi virkailija eikä se edustanut muiden kuin tämän käsityksiä. Alkuaan muistio oli tarkoitettu vain hallituksen eräiden jäsenten henkilökohtaiseksi informatioksi eikä suinkaan julkisuutta varten. Paitsi heille oli muistio toimitettu myös yhdistysrekisterin päällikölle ja Helsingin RO:n syyttäjälle. Mainituille henkilöille haluttiin näin tehdä selväksi kansanrintama-ajatuksen koko tausta, kun heidän oli määrättävä kantansa Ihmisoikeuksien Liiton rekisteröimisasiassa.

Eduskunnassa ei Puhakan selitystä pidetty tyydyttävänä. Tämä ilmeni asian aiheuttamasta laajasta keskustelusta, joka eduskunnan pöytäkirjoissa käsittää 112 isoa kaksipalstaista sivua.

Ainoastaan IKL:n kansanedustajat kannattivat varauksettomasti EK:a. He jopa lausuivat ilonsa siitä, että muistio oli joutunut julkisuuteen, sillä heidän mielestään se oli koko kansalle osoittanut, miten vaarallinen kommunismi edelleenkin oli Suomessa, miten laajoihin kansalaispiireihin kommunistit olivat päässeet soluttautumaan, sekä miten varovainen ja jyrkästi torjuva asenne oli siis omaksuttava kaikkea vähänkin vasemmistolaisuuteen vivahtavaa kohtaan. Erityisesti tehosti tri V. Annala tätä näkemystä huipentaen ajatuksensa väitteeseen, että taistelu fascismia vastaan itse asiassa olikin taistelua kommunismin puolesta. Kokoomuslaiset kansanedustajat osallistuivat suhteellisen vähän keskusteluun ja silloinkin rajoittuivat varoittamaan hätiköidyistä ja liian pitkälle menevistä johtopäätöksistä EK:n suhteen, kehoittaen odottamaan asian tarkan selvittelyn tuloksia.

Muiden puolueiden taholla arvosteltiin sekä Puhakan lausuntoa että erityisesti itse EK:n toimintaa. Osoitettiin, ettei muistio suinkaan kuvastanut vain jonkun EK:n pikkuvir-

kailijan näkemyksiä, sillä laitoksen johto oli hyväksynyt sen molemmat osat, ennen kuin nämä lähetettiin pääministerin tiedoksi. Ei kait muuten ollut pelkkä sattuma, että pää-, sisä- ja oikeusministereiden lisäksi saivat muistion vain ulkoasiainministeri Hackzell ja kulkulaitosministeri K. E. Linna. Kahden viimemainitun joutuminen jakelulistalle johtui kait siitä, että Hackzell oli Työnantajaliiton toimitusjohtaja ja Linna taas kuului Maataloustuottajien Keskusliiton johtoon. EK oli niinikään toimittanut muistion omille alaosastoilleen. Eräs sen virkamies oli myös muistion pohjalla luennoinut suojeluskuntien päällystökursseilla jo helmikuussa 1936. Kokoomuspuolueen lehtiä oli nähtävästi myös jotenkin informoitu muistion pohjalla, koskapa niissä samoihin aikoihin julkaistiin muistion näkemyksiä varsin yhdenmukaisesti esittäviä kirjoituksia.

Erityisesti paheksuivat eräät kansanedustajat sitä, että EK toimitti tuomioistuinten syyttäjille ja jäsenille salaisia muistioita, joilla saattoi olla ratkaiseva vaikutus näiden langettamiin tuomioihin. *Näin rikottiin periaatetta oikeudenkäynnin julkisuudesta ja heikennettiin muutenkin syytettyjen oikeusturvaa nimenomaan sikäli, ettei näillä ollut tilaisuutta puolustautua sellaisia lausuntoja vastaan, joita ei edes saatettu heidän tietoonsa.* Tähän suuntaan puhuivat mm. A. Inkilä, Max Sergelius, Y. Räisänen ja Cay Sundström.

EK:n rauhanliikkeelle vihamielinen asennoituminen aiheutti niinikään vastalauseita. Kirkkoherra E. Stenvall ja Miina Sillanpää oudoksuivat sitä, että EK oli leimannut rikolliseksi sellaisen rauhantyön, mm. Kansanliiton tukemisen, joka oli nimenomaisesti hyväksytty maan hallituksen taholla.

Prof. Furuhjelm kiteytti käsityksensä EK:sta seuraaviin sanoihin: »Kuuluisien muistioiden sisältö näyttää osoittavan sellaista rajoittuneisuutta (inskränkthet), jota on pidettävä suorastaan satumaisena.» Hän ehdottikin ruotsalaisen ryhmän nimessä perusteltua päiväjärjestykseen siirtymismuo-

toa, jossa mm. lausuttiin, että »muistioiden kautta joukko nuhteettomia ja lainkuuliaisia kansalaisia sekä muutamat täysin laillisessa tarkoituksessa toimivat yhdistykset ilman riittävää syytä on asetettu harhaanjohtavaan ja niille alentavaan yhteyteen ... EK:n toiminta on järjestettävä niin, että kansalaisten perustuslaissa taattuja oikeuksia ei vastaisuudessa aseteta vaaraan». Väinö Tanner esitti sos.dem. ryhmän nimessä toisen päiväjärjestykseen siirtymismuodon, jossa lausuttiin, »ettei EK:n toiminta vastaa sille asetettavia kohtuullisia vaatimuksia, minkä vuoksi eduskunta odottaa riippumattomien henkilöiden toimesta suoritettavan perinpohjaisen tutkimuksen tulosten aiheuttamaa laitoksen uudelleen järjestelyä». K. A. Lohi maalaisliitosta esitti kolmannen ja lievimmin EK:a arvostelevan päiväjärjestykseen siirtymismuodon.

Äänestyksissä joutuivat lopullisesti vastakkain Tannerin ehdotus ja puhemiehen ehdottama yksinkertainen päiväjärjestykseen siirtyminen. Tannerin ehdotus sai tällöin 112 ääntä, puhemiehen 72. Kokoomuksen ja IKL:n lisäksi olivat siis useat maalaisliittolaisetkin olleet haluttomia kohdistamaan mitään arvostelua EK:iin. Hallitus asetti tämän jälkeen eduskunnan hyväksymässä päätöslauselmassa edellytetyn tutkimuskomitean sekä nimitti sen puheenjohtajaksi poliisitarkastaja V. Halmeen sekä jäseniksi sos.dem. puoluesihteerin Aleksi Aaltosen ja päätoimittaja A. Leinosen, joka eduskuntakeskustelussa oli esittänyt aika myötämielisen lausunnon EK:sta. Komitean mietintö muodostui odottamattoman suopeaksi EK:lle. Siinä todettiin EK:n toiminnassa vain eräitä vähäisiä puutteellisuuksia ja ehdotettiin joitakin pieniä uudelleenjärjestelyjä. Käytännöllisesti katsoen komitean työn tulos supistui siihen, että EK sai uuden nimen »valtiollinen poliisi» (Valpo). Jo tätä ennen oli kuitenkin hallitusneuvos Riekki arvioinut parhaaksi etsiä itselleen toisen toimialan.

Lisättäköön, että Helsingin RO katsoi 14. 8. 36 antamas-

saan päätöksessä, ettei ollut mitään oikeudellisia esteitä Ihmisoikeuksien Liiton rekisteröimiselle. Se merkittiinkin yhdistysrekisteriin 10. 11. 36. Tämän jälkeen ei Liitto enää kertaakaan joutunut tekemisiin oikeuslaitoksen kanssa.

Muistiojupakan jälkeen Valpoksi uudelleen kastettu EK oli jonkin aikaa varovaisempi ja tasapuolisempi toiminnassaan. Pian se kuitenkin osoitti, ettei se ollut muuttanut asennoitumistaan NL:oon. Joulukuussa 1937 se takavarikoi eräältä rouvalta Turussa 25 kpl. NL:ssa vv. 1936—37 Sinovjevia ym. vastaan käydyn prosessin pöytäkirjoja. Suomen lehdissä oli ollut ilmoitus, että tuon paljon huomiota herättäneen oikeusjutun pöytäkirjat voitiin tilata eräästä liikkeestä Tukholmassa. Pöytäkirjat oli laadittu NL:n toimesta ja kuvattiin niissä, tarkoin käytyä oikeusjuttua seuraten, miten monet tunnetut bolshevikkiveteraanit olivat vehkeilleet maataan tai sen hallituselimiä ja eritoten Stalinia vastaan. Valpo uhkasi jopa nostaa kyseistä rouvaa vastaan syytteen valtiopetoksen valmistelusta. Perusteeksi ilmoitettiin, että »koska oikeuspöytäkirjoilla pyrittiin palauttamaan sitä NL:n nauttimaa luottamusta, jonka se oli oikeudenkäyntien johdosta menettänyt, oli sanottua kirjallisuutta pidettävä kommunistisena propagandana». Valpo luopui kuitenkin enemmistä toimenpiteistä asiassa, kun mm. SS oli kiirehtinyt arvostelemaan sen intoa estää NL:n oloja valaisevien asiatietojen levittämistä.

Syyskuussa 1938 Valpo veti jälleen suuren apajan pidättäen 19 henkeä, jotka sitten asetettiin Turun HO:ssa syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta. Pidätettyjen joukossa oli mm. SNS:n nykyinen pääsihteeri Toivo Karvonen. Valpon kuulustelijat ilmoittivat tälle, että heillä oli hänen toimintaansa valaiseva salainen muistio, josta heidän väitteensä mukaan ilmeni, että hän oli ollut yhteydessä SKP:seen ja nimenomaan sen silloiseen pääsihteeriin Poika Tuomiseen. Karvoselle sanottiin samalla, että hän tulisi saamaan ankaran rangaistuksen. Valpon kuulustelijat eivät kuitenkaan näyt-

täneet hänelle mainitsemaansa muistiota eikä sitä myöskään esitetty Turun HO:ssa virallisesti, mutta eräistä viittauksista päätellen kylläkin yksityisesti syyttäjälle ja tuomareille. HO:n 22. 3. 39 antamassa päätöksessä Karvonen saikin 5 v:n kh-rangaistuksen, vaikka häntä vastaan virallisesti esitetty ainehisto oli perin laiha.

Viimemainitun jutun yhteydessä ja eräissä muissakin silloisissa asioissa Valpo perusti raporttinsa erään T. Taivaisen kertomuksiin. Tämä oli ilmeisesti provokaattori ja osottautui lisäksi myöhemmin mielisairaaksikin. Hänen juttujaan kutsuttiin yleisesti »taivaallisiksi tarinoiksi». Niihin perustuvista Valpon uusista muistioista SS kirjoitti 20. 4. 39 pääkirjoituksessaan: »Niin taitamattomasti ei meillä ainakaan mitään julkisuuteen saatettua promemoriaa ole milloinkaan ennen laadittu... Useimpien syytettyjen kohdalla kerrotaan laajalti kaikenlaisista asioista, joilla ei ole mitään tekemistä itse syytteen kanssa ja jotka eivät liioin ole olleet missään suhteessa luvatonta puuhailua. ... Ja jos syytetty on ollut jäsenenä jossakin opintokerhossa ja opiskelu siellä on tapahtunut täysin asiallisen ja pätevän opintosuunnitelman mukaan hyvin tavallisesta yleissivistyksellisestä aiheesta, niin esitetään opintosuunnitelman laatijat siinä valossa kuin he olisivat syyllistyneet ties minkälaiseen maanpetokselliseen tekoon. ... Tällaisten (v:n 1936) muistion uusien painosten toimittaminen on joko parantumatonta naiviutta taikka tuomittavaa poliittista tarkoituksenmukaisuutta.»

Kun Suomi sitten joutui kahdesti sotaan NL:a vastaan, pääsivät EK:n varhemmat perinteet entistä räikeämmässä muodossa esille Valpossa. Sotiemme aikana se toimi erittäin innokkaasti ja yksipuolisen jyrkästi kaikkia vasemmistolaisia vastaan. Vainosipa se silloin yleensäkin kaikkia, jotka arvioivat maamme edun vaativan, että ulkopolitiikkaamme hoidettaisiin tosiseikkojen pohjalla ja välttäen kaikkea tunnepi-

toista suhtautumista toisaalta NL:oon ja sen liittolaisiin, toisaalta taas Saksaan ja sen aseveljiin.

EK:n ja myöhemmin Valpon yksipuolinen asennoituminen ja niiden usein käyttämät epäilyttävät menetelmät olivat mahdolliset vain sen vuoksi, että nuo laitokset saattoivat luottaa vaikutusvaltaisten piirien ymmärtämykseen tai suoranaiseen tukeenkin. EK ja Valpo harjoittivat tosin itse tiettyä painostusta porvarillisissa piireissä antaen tarvittaessa melko korkeidenkin virkamiesten ymmärtää, ettei näiden ollut viisasta asettua poikkiteloin. EK ja Valpo olisivat tuskin kuitenkaan rohjenneet vv. 1918—44 toimia, kuten toimivat, elleivät ne olisi olleet vakuuttuneita siitä, että oikeuslaitoksen taholla oli niitä ja niiden toiminnan suuntausta kohtaan niin laajalti suopeata myötämielisyyttä, että niiden henkilökuntaan kuuluvat tai muuten niiden palveluksessa olevat henkilöt räikeissäkään tapauksissa tuskin joutuisivat edesvastuuseen teoistaan tai tekemättä jättämisistään.

Vireä vanhoillisuus ja turtunut oikeustaju on ollut tunnusomaista Suomelle

Suomessa ovat vallassa olevat yhteiskuntapiirit tarmokkaasti puolustaneet etuoikeutettua asemaansa kaikkia niitä poliittisia ja muita aatteellisia virtauksia vastaan, jotka ovat saattaneet vaarantaa tuota asemaa. Kyseiset piirit eivät toki ole tyytyneet pelkkään etujensa tiukkaan valvomiseen muodollisesti sallittavan luokkaitsekkyyden rajoissa, vaan ovat sumeilematta usein olleet valmiit käyttämään tuomittaviakin keinoja kulloistenkin tavotteidensa saavuttamiseksi. Monet noihin piireihin kuuluvat eivät ole karttaneet edes ilmeisen vääryydenkään tekoa. Niinpä ovat vallassa olevat piirit saattaneet käyttää virka-asemaansakin hyväksi soveltaakseen voimassa olevaa oikeutta ilmeisesti puolueellisella tavalla tai harjoittaakseen jopa suoranaista lakien rikkomista.

Tästä huolimatta on samojen piirien toimesta taitavalla propagandalla ylläpidetty käsitystä, että oikeudenkäyttö ja yleensäkin koko valtiovallan toiminta on meillä korkealla tasolla eli siis länsimaista ko. piirien kielenkäytön mukaan. Onpa saatu verrattain yleiseksi kuvitelma, että suomalaisten oikeustaju on erityisen herkkä ja että he ovat aina valmiit puolustamaan oikeutta välittämättä siitä, mitä haitallisia seurauksia tämä aiheuttaa heille itselleen. Maaherra Vibelius on jatkuvasti ollut määrättyjen piirien huulilla. Ylvästelevässä sävyssä on niinikään vedottu tsaarinvallan laittomuuksia vastaan käytyyn oikeustaisteluun. Vibelius edustaa kuiten-

kin runoilijan ihannoivasti kaunistelemaa yksityistä tapausta, jossa todellisuudessa ei edes päässyt syntymään mitään dramaattista konfliktia, koska ao. venäläinen kenraali kunnioittavalla humaanisuudella suhtautui maaherran asialliseen pyrkimykseen ylläpitää maamme voimassaolevaa oikeusjärjestystä. Nikolai II aikaiseen oikeustaisteluun osallistui taas vain osa silloisista johtavista piireistämme monien muiden alistuessa nöyräselkäisesti kaikkiin laittomuuksiin ja useiden jopa käyttäessä niitä tunnottomasti hyväkseen edistääkseen omaa virkauraansa lainkuuliaisten virkamiesten kustannuksella. Voidaanpa panna merkille, että monet niistä, jotka Nikolai II aikana ilman muuta alistuivat laittomuuksiin tai niitä suorastaan edistivät omaksi edukseen, sittemmin ovat itsenäisessä Suomessa esiintyneet äänekkäinä laillisuuden vartijoina ja pateettisina oikeuden pyhyyden korostajina.

Muuallakin kuin Suomessa ovat vallassa olevat luokat puolustaneet etuoikeutettua asemaansa epäilyttävinkin keinoin mm. alistamalla oikeuslaitoksen ryhmäetujensa välikappaleeksi. Jokaisessa maassa on esiintynyt tapauksia, joissa valtiovallankin edustajat ovat käyttäneet väärämielisiä keinoja tai ovat tehneet suoranaisia laittomuuksia määrättyjen henkilöiden tai tiettyjen piirien etujen ajamiseksi. Asianomaisen valtion oikeusjärjestyksen taso ja kyseisen kansan oikeustajun herkkyys ilmenee siitä, miten nopeasti, laajasti ja myös tehokkaasti tällaisia väärinkäytöksiä vastaan reagoidaan. Jos tehty vääryys aiheuttaa voimakkaan vastavaikutuksen, joka nopeasti johtaa tapahtuneen oikeudenloukkauksen korjaamiseen ja vääryyttä kärsineen hyvittämiseen, on kyseessä korkeatasoinen oikeusvaltio ja oikeutta arvossa pitävä kansa. *Mitä heikomman ja tuloksettomamman reaktion tehty vääryys aiheuttaa, sitä alhaisemmalla tasolla on asianomainen oikeusjärjestys ja sitä kehittymättömämpi kyseisen kansan oikeustaju.*

Vääryyden oikaiseminen ei aina ole helppoa, sillä oike-

denloukkaus voidaan monin tavoin salata eritoten tavallisilta maallikoilta. Valtiovallan edustajat voivat hoitaa monia asioita täydessä hiljaisuudessa. Mutta vaikkapa suuri yleisö saisikin tietoonsa jonkin oikeusjutun eräitä pääpiirteitä, on sen vaikea arvostella, onko asia ensin selvitetty tasapuolisesti ja onko sitten lakia sovellettu oikein. Kehittyneen oikeustajun välttämätön edellytys onkin, että laajat kansalaispiirit tuntevat elävää kiinnostusta oikeudellisiin kysymyksiin ja koettavat perehtyä merkittävien oikeustapausten eri ratkaisumahdollisuuksiin. Kenellä on voimakas oikeudentunto, hän koettaa osaltaan myötävaikuttaa siihen, että epäselvät oikeustapaukset selvitetään.

Kuuluisa Dreyfus-juttu Ranskassa oli monessa suhteessa tunnusmerkillinen. Eräiden kansalliskiihkoisten ja taantumuksellisten piirien toimesta oli kapteeni Dreyfus todistettu syylliseksi vakoiluun ja tuomittu maanpetoksesta elinkaudeksi rangaistussiirtolaan. Muutamien sivullisten mielestä asian oikeudellinen käsittely ei kuitenkaan tuntunut täysin moitteettomalta eikä lopputulokseltaan vakuuttavalta. Eritoten Emile Zola vaati julkisesti tapauksen perusteellisempaa tutkimista ja uutta oikeudenkäyntiä. Vähitellen hän kannattajineen sai herätetyksi Ranskan kansan keskuudessa niin yleisen kiinnostuksen tuon sitä ennen melkein kaikille tuntemattoman upseerin kohtaloon ja niin voimakkaan vaatimuksen tuomion perusteena olleen todistusainehiston tarkistamisesta, että kaikki muodolliset esteet voitettiin ja Dreyfusin väitetty syyllisyys otettiin uudelleen käsiteltäväksi. Tulos oli, että todettiin Dreyfusin juutalaisen syntyperänsä vuoksi joutuneen katalan juonittelun ja sitä seuranneen oikeusmurhan uhriksi. Tuomio purettiin ja Dreyfusin paluu rangaistussiirtolasta Ranskaan muodostui triumfikulkueen kaltaiseksi. Hänelle palautettiin juhlallisesti häneltä tuomiossa riistetty kapteenin arvo, hänet korotettiin majuriksi ja nimitettiin kunnialegionan ritariksi. Vasta tällöin oli Ranskan kansan loukattu oikeudentunto tyydytetty.

Valpas ja voimakas oikeustaju reagoi yksinpä silloinkin, kun on kyseessä muissa maissa tapahtunut oikeudenloukkaus — tai sellaiseksi luultu tuomio. Sacco-Vanzettin oikeusjutusta on kulunut jo runsaasti neljännesvuosisata, mutta siinä langetetut kuolemantuomiot yhäkin kuohuttavat monia oikeudenmukaisuutta korkealle arvostavia henkilöitä kautta maailman. Kyseiset kaksi USA:n kansalaista olivat paikallisia työväenjohtajia erään kovin kourin nujerretun lakon aikana. Lakon alettua heitä syytettiin pommiatentaateista ja aikaansaatiin siten hajaannusta ja pelkoa lakkolaisten keskuudessa. Heitä vastaan esitettiin pari todistajaa, joiden kertomukset täydelleen kumottiin lukuisten luotettavien kansalaisten kokonaan vastakkaisilla todistuksilla. Tuntui kuitenkin siltä, kuin mikään syytetyille edullinen lausunto ei olisi tehonnut tuomioistuimeen. Tämä näytti joka tapauksessa tahtovan tuomita heidät varoitukseksi muille omia etujaan puolustaville työläisille. Kun kuolemantuomio oli langetettu ilmeisesti kevyillä perusteilla, ryhdyttiin sekä USA:ssa että muuallakin toimenpiteisiin Saccon ja Vanzettin pelastamiseksi. Tuomituille järjestettiin taitavia asianajajia ja heidän syyttömyyttään tukevaa todistusainehistoa täydennettiin. Mikään ei kuitenkaan auttanut, vaan asianomaisten kuolemanrangaistus pantiin lopuksi täytäntöön. Laajalti oltiin kuitenkin siinä käsityksessä, että kyseessä oli selvä oikeusmurha. Vielä nykyäänkin edistykselliset piirit kaikkialla maailmassa muistavat Sacco-Vanzettin jutun aina, kun ryhdytään arvioimaan USA:n oikeuslaitoksen tasoa.

Tuoreempi tapaus on USA:n ulkoasiaindepartementin korkean virkamiehen Alger Hissin oikeusjuttu. Hänet langetettiin muutamia vuosia sitten 5 v:n kh-rangaistukseen erään äkkikääntymyksen tehneen entisen kommunistin hatarilta vaikuttavien todistusten perusteella. Eri suuntaisten vasemmistolaisten lisäksi ovat myös vapaamieliset porvarit laajalti olleet kiinnostuneita hänen kohtalostaan. Hänen oikeusjutustaan on jo ehditty kirjoittaa epälukuinen määrä artik-

keleita kautta maailman. Onpa Englannin työväenhallituksen lordikansleri, lordi Jowitt kirjoittanut Hissin oikeustapauksesta laajahkon kirjan, jossa osoittaa tätä vastaan käytetyn todistelun puutteellisuudet.

Ehkäpä eniten huomiota on herättänyt Ethel ja Julius Rosenbergin v. 1953 täytäntöönpantu kuolemantuomio USA:ssa. Heitä syytettiin atomivakoilusta NL:n hyväksi. Ainoa merkittävä todistaja heitä vastaan oli rva Rosenbergin oma veli, joka itse oli joutunut kiinni atomivakoilusta ja jota uhkasi kuolemantuomio. Hän pääsi kuritushuonerangaistuksella tehdessään tunnustuksen, jonka mukaan Julius Rosenberg oli pääsyyllinen. Tätä oikeusjuttua käsiteltiin parin vuoden ajan koko maailman lehdistössä. Esitettiin paljon ainehistoa, josta näytti ilmenevän, että Rosenbergejä vastaan langetettu tuomio oli niin hyvin muodollisesti kuin asiallisestikin varsin hatara. Tuota tuomiota arvosteltiin laajalti täysin porvarillisissakin piireissä. Eritoten Ranskassa tunnetusti oikeistolaiset henkilöt kirjoittivat Rosenbergien kuolemantuomiota vastaan aivan vanhoillisissakin lehdissä, sellaisissa kuin Figaro.

Mainitut kolme oikeusjuttua ja monet muutkin samantapaiset ovat osoittaneet, että oikeustajussaan herkät ja oikeudentunnossaan voimakkaat henkilöt saattavat osoittaa suurta kiinnostusta heille aivan tuntemattomankin henkilön kohtaloon, jos arvioivat tämän joutuneen erheellisen tuomion kohteeksi, vaikkapa tämä olisi tapahtunut jossain etäisessä maassa. On oireellista, että Suomessa on näihin ulkomaisiin oikeusjuttuihin kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota. Rosenbergienkin juttuun puuttuivat arvostelevassa mielessä tuskin ketkään muut kuin äärimmäisen vasemmiston lehdet, joiden kannanottojen arvoa usein vähensi niihin sisältyvä, selvästi puoluepoliittinen väritys.

Suomessa on ollut lukuisia oikeusjuttuja, joissa ei ole ollut kysymys yhdestä tai parista syytetystä, vaan lukuisista henkilöistä, joissakin tapauksissa monista kymmenistä, eräässä

tapauksessa jopa parista sadasta pidätetystä yhdellä kertaa. Suomessa monia on tuomittu vähemmillä todisteilla ja muutenkin paljon hatarammilla perusteilla kuin aikoinaan Dreyfus ja sittemmin muut mainitut ulkomaalaiset, mutta meillä nämä oikeusmurhat eivät ole herättäneet mitään laajempaa huomiota. Joitakin epäilyjä on tosin saatettu esittää, mutta tällöin tavallisesti melkein anteeksipyytävässä sävyssä. Jokunen arvostelu, jopa vastalausekin on esitetty, mutta varsin laimeassa muodossa muiden kuin tuomittujen lähimpien hengenheimolaisten taholla. Vielä sittenkin, kun myöhemmin on käynyt aivan selväksi, että tuomio on langetettu väärillä perusteilla ja muutenkin väärämielisesti, on meillä suhtauduttu asiaan välinpitämättömästi. Yleisesti kannatettuja vaatimuksia tehtyjen oikeudenloukkausten korjaamisesta ei meillä ole esiintynyt. Kuvaava on tässä suhteessa "kuutosten" tapaus. Syyskuussa 1944 tapahtuneen poliittisen käänteen jälkeen on aivan yleisesti myönnetty, että heidät tuomittiin syyttömästi ja vain poliittisten suhdanteiden vuoksi monivuotisiin kh-rangaistuksiin. Tästä huolimatta ei heidän tuomiotaan ole vieläkään purettu. Sen purkamisen laiminlyöminen ei liioin näytä lainkaan loukkaavan yleistä mielipidettä. Kansamme oikeudentunto on osoittautunut tämän oikeusmurhan kohdalla aivan turraksi. Eikä tämä ole suinkaan ainoa tapaus, jossa on paljastunut, että *laajat kansalaispiirit maassamme eivät tunne mitään kiinnostusta kysymykseen, onko jokin syytetyille kohtalokas tuomio ollut oikea vai väärä.*

Tietysti Suomessa annetaan lukuisasti täysin oikeita tuomioita, näin nimenomaan siviilijutuissa silloin, kun osapuolet ovat yhteiskunnallisesti suunnilleen samanveroiset, tai rikosjutuissa silloin, kun syytettyjen yhteiskunnallinen asema ei ole merkittävä, tai kun niissä ei ole kysymys asianomaisten poliittisesta toiminnasta. Sensijaan on poliittisissa oikeusjutuissa, eritoten sellaisissa, jotka ovat sivunneet yhteiskunnallisia eturistiriitoja, useinkin sattunut, että vaiku-

tusvaltaiset piirit, tavallisimmin oikeistolaiset, ovat pyrkineet alistamaan oikeuslaitoksen poliittisten tavoitteidensa välikappaleeksi. *Kun oikeuslaitoksen virkamieskunnan valtaosa on edustanut selvästi oikeistolaisia näkemyksiä, ovat sen jäsenet halutessaan yleensä saattaneet käyttää asemaansa toisaalta oman aatesuuntansa oikeudelliseen suojelemiseen ja toisaalta vastustajikseen katsomiensa vasemmistolaisten nujertamiseen.*

Kun tietty näkemys on vallitsevana koko oikeuslaitoksessa, ei jotain yksityistä syyttäjää eikä edes tuomiokunnan jäsentä voida pitää pääasiallisena syyllisenä tästä aiheutuviin epäkohtiin, vaikka nämä osaltaan mukautuisivatkin edistämään niitä. Asianomaisten edesvastuu epäkohdista kasvaa tietysti sitä mukaa, mitä aktiivisemmin he itse pyrkivät soveltamaan vääriä näkemyksiä ja tottumuksia omassa lainkäyttötoiminnassaan. Mutta miksei oikeuslaitoksemme piirissä ole syntynyt mitään vastavaikutusta siinä määrätynlaisissa asioissa ilmenevän puolueettomuuden puutteen vuoksi, tai miksei tätä tilannetta ole alettu arvostella ainakin sen ulkopuolella?

Oikeuslaitoksessamme esiintyvien puutteellisuuksien selvää tajuamista on olennaisesti vaikeuttanut se, että niiden ymmärtäjien, puolustajien tai suoranaisten edistäjienkin joukossa on ollut henkilöitä, joita yleisesti on pidetty laillisuuden vankkumattomina vartijoina ja oikeudenmukaisuuden hartaina puoltajina. Niinpä sekoitti yleisiä oikeuskäsityksiä pian itsenäistymisemme jälkeen pahasti se, että niinkin arvossapidetyt lakimiehet kuin K. J. Ståhlberg ja R. A. Wrede olivat monien muiden ohella valmiit eduskunnassa hyväksymään VRO:n perustamista koskevan lain, vaikka se oli periaatteellisesti arveluttava ja lakiteknillisesti hirvittävä epäsikiö. Ståhlberg koetti toki sittemmin korjata tätä erhettään sillä, että puolsi armahdusta VRO:n tuomitsemille punaisille.

Ehkäpä eniten sekaannusta on synnyttänyt se, että Svinhufvud on jatkuvasti esitetty oikeuden horjumattomana esi-

taistelijana. Tämä mielikuva on kuitenkin saattanut pysyä särkymättömänä vain oikeistopiiriemme tarkoituksellisen ja taitavan harhauttamispropagandan avulla. Tosin Svinhufvud uransa alussa kieltäytyi alistumasta Nikolai II:n laittomuuksiin, mutta olisi kiintoisaa tutkia, mikä vaikutti enemmän tähän hänen asennoitumiseensa, hänen kunnioituksensa maamme lakeja kohtaan, vaiko hänen syvä vastenmielisyytensä venäläisiä kohtaan. Miten tahansa, niin varsin monet niistä, jotka sittemmin pyrkivät tekemään hänestä laillisuuden symboolin, arvostelivat ankarasti Svinhufvudin kantaa niihin aikoihin, jolloin hän joutui Siperiaan. Kun Svinhufvud sittemmin tuli senaatin puheenjohtajaksi ja tämän jälkeen valtionhoitajaksi, tapahtuivat kaikki valkoisten taholla sisällissotamme aikana ja sen julmissa jälkiselvittelyissä esiintyneet lukemattomat räikeät laittomuudet. Tosin senaatissa silloin oikeusasioita hoitanut Onni Talas oli suureksi osaksi vastuussa siitä, että nämä oikeudenloukkaukset sallittiin tai suorastaan toimeenpantiin hallituksen omasta aloitteesta. Talas kantoi myös raskaan osansa vastuusta niihinkin oikeudenloukkauksiin, jotka tapahtuivat Paasikiven 27. 5 — 27. 11. 18 toimineen senaatin hallituskautena, mutta silti ei viimemainittua voida vapauttaa osaltaan vastaamasta niistä. Myöhemmin Paasikivi on kuitenkin itse myötävaikuttanut silloin alulle pannun turmiollisen kehityksen muuttamiseen toimimalla ensin lapuanliikkeen aikaansaaman häiriötilan poistamiseksi ja sitten v. 1944 välirauhan jälkeen vasemmistolaisten poliittisen tasavertaisuuden ja toimintavapauden palauttamiseksi.

Prof. R. Erichiä pidettiin niinikään tiukkaperiaatteisena oikeustaistelijana etenkin sen jälkeen, kun hän ensimmäisen maailmansodan aikana oli siirtynyt Tukholmaan osallistuakseen aktivistien toimintaan. Kun hän oli pääministerinä, pantiin kuitenkin vireille ensimmäinen suuri oikeusjuttu, jossa syyte perustui pelkkään aatteelliseen kannanottoon (SSTP I:n juttu).

K. G. Söderholm on luettu erääksi maamme arvovaltaisimmista lakimiehistä. Hän oli mm. Vaasan HO:n presidenttinä, sen jälkeen Korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä ja lopuksi Turun Akatemian kanslerina. Hän oli myös oikeusministerinä L. Ingmanin ja K. Castrénin hallituksissa vv. 1918—19, mutta suhtautui silloin kyynillisen välinpitämättömästi sisällissodan jälkeen työväenliikkeeseen kuuluvia vastaan kohdistettuihin lukuisiin laittomuuksiin. Kun hän sittemmin uudelleen oli oikeusministerinä Erichin ja Svinhufvudin hallituksissa, tapahtui maassa jälleen oikeudellisesti outoja seikkoja.

Lapualaiskausi jälkimaininkeineen merkitsi laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta hävettävän pitkää takaaskelta. Ollen presidenttinä II:n alkukauden aikana Relanderilla oli suuri vastuu siitä, että tuon laittomuuskauden sallittiin kehittyä. Hänhän heikkoudessaan alistui kaikkeen, osittain jopa tietoisesti antoi siunauksensa monille II:n toimenpiteille. Paljon enemmän vaikutti kuitenkin Svinhufvud silloin tapahtumien kulkuun ensin pääministerinä ja sittemmin presidenttinä. Hänen myötätuntonsa lapuanliikettä ja myöhemmin IKL:tä kohtaan ei ole mikään salaisuus. Silti koetetaan monilla tahoilla tarkoituksellisesti peittää unhoituksen verholla se tosiseikka, että hänen suopeutensa ko. virtauksia kohtaan oli niin suuri, että hän usein oli valmis sulkemaan silmänsä niiden kannattajien suoranaisilta lainrikkomuksiltakin. Pääministerinä hän itsekin toimi tietoisesti vastoin lakia esim. vangituttaessaan STPP:n kansanedustajat tai suljetuttaessaan tuon ryhmän kirjapainot. Presidenttinä hän taas tuli tunnetuksi siitä, että oli perin aulis armahtamaan oikeistoon lukeutuvia tai ns. parempiin seurapiireihin kuuluvia heille tuomituista rangaistuksista.

Maalaisliitto on pyrkinyt esiintymään kansanvallan ja siihen sisältyvän tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden innokkaana puoltajana. Todellisuudessa on maalaisliiton keskuudessa jatkuvasti ollut varsin vanhoillinen sivusta, joka

lähinnä on edustanut suurten ja keskisuurten viljelmien omistajia. Monet muistakin maalaisliittolaisista ovat v:n 1918 jälkeen tunteneet siinä määrin vastenmielisyyttä tai pelkoa työväenliikettä kohtaan, että ovat menettäneet harkitsevan tasapuolisuutensa aina, kun on ollut kysymys sosialisimista ja erittäinkin sen jyrkistä ilmenemismuodoista. Maalaisliitto on myös esittänyt edustavimpana jäsenenään, »Suomen suurimpana talonpoikana», Kyösti Kallion. Suurtilanomistajana Kallio lähinnä edusti puolueensa oikean sivustan näkemyksiä. Suurin prosessi vasemmistososialisteja vastaan järjestettiin, kun hän oli ensimmäisen kerran pääministerinä. Kun Kallio oli toistamiseen pääministerinä, salli hän ll:n alkaa hallitusvaltaa ja oikeusjärjestystä vastaan suuntautuvan toimintansa. Presidenttinäkään Kallio ei muuttanut suhtautumistaan varsinaiseen vasemmistoon, sillä sodan aikana hän salli valtiovallan järjestelmällisesti vainota kaikkia vasemmistolaisuudesta epäiltyjä ja virittää heitä vastaan heikoilla perusteilla oikeusjuttuja, ellei yksinkertaisesti tyydytty siihen, että heitä pidettiin turvasäilössä ilman mitään tuomiota.

Kun suurina oikeudellisina auktoriteetteina tai esikuvallisina poliitikkoina, jopa suorastaan merkittävinä valtiomiehinä esiintyvät, tai ainakin muiden sellaisina esittämät henkilöt eivät pane vastalausettaan räikeiden ja kauaskantoisten oikeudenloukkausten tapahtuessa, vaan vaieten hyväksyvät ne tai ehkä suorastaan osallistuvat niiden tekemiseen, niin kuinka silloin tavalliset kansalaiset enää voisivat olla varmoja siitä, mikä on lainmukaista, mikä ei. Jos taas tavallisten kansalaisten oikeudelliset käsitykset ovat jääneet häälyviksi, ei heidän oikeudentuntonsa luonollisestikaan voi muodostua niin määrätietoiseksi eikä niin voimakkaaksi, että se panisi heidät esiintymään oikeuden puolesta ja vääryyttä vastaan.

Toisaalta taas *on vaikeata vaatia, että ne vasemmistososialistit, kommunistit tai muut työväenliikkeeseen lukeutuvat,*

jotka ovat kestämättömillä perusteilla saaneet monivuotiset linnatuomiot, voisivat tuntea oikeuden majesteetille sinään kuuluvaa kunnioitusta sitä luokkaoikeuden ilmenemismuotoa kohtaan, jonka uhreiksi he itse ovat joutuneet. Pikemminkin olisi aihetta odottaa, että henkilöt, jotka ovat saaneet niin kielteisiä henkilökohtaisia kokemuksia oikeusjärjestyksestä, kuin lukuisat työväenliikkeen jyrkkään siipeen kuuluvat ovat meillä joutuneet saamaan, suhtautuisivat paljon vihamielisemmin rauhalliseen, parlamentaariseen kehitykseen ja pyrkisivät innokkaammin käyttämään voimassa olevan oikeuden ulkopuolisia keinoja tavoitteidensa toteuttamiseen, kuin meikäläiset kommunistit ja muut kansandemokraatit ovat v:n 1944 välirauhan jälkeen tehneet. Voidaanpa oudoksua sitäkin, että SDP on vuosi vuodelta muodostunut yhä maltillisemmaksi, yhä enemmän porvarillisia reformipuolueita muistuttavaksi, vaikka sen jäsenistön enemmistö v:n 1918 jälkeen oli entisiä punakaartilaisia ja vaikka näitä tai heidän perheidensä jäseniä vieläkin kuuluu lukuisesti sos.dem. puolueeseen.

Täkäläisten kansandemokraattien piirin ulkopuolella on monesti oudoksuttu myös sitä, että nämä suhtautuvat myötämielisesti NL:oon, kommunistit yleensä jopa ihailevalla kiintymyksellä. Paitsi muista syistä on tämä täysin ymmärrettävää myös siksi, että monet heistä ovat menneinä vuosina joutuneet henkilökohtaisesti toteamaan saavansa osakseen myötätuntoa ja suojaakin vain NL:n taholta. Omassa maassa ei heihin ole suhtauduttu ainoastaan syrjien, vaan usein suorastaan vainoten ja räikeätä vääryyttäkin tehden. Vielä syyskuun alussa 1944 oli maamme hallitus haluton oma-aloitteisesti vapauttamaan poliittiset vangit ja turvasäilössä pidätettyinä olleet henkilöt, vaikka sos.dem. rauhanopposition taholta kiinnitettiin sen huomiota tällaisen toimenpiteen suureen merkitykseen juuri silloin, kun rauhanvaltuuskuntamme valmistautui lähtemään Moskovaan. Nuo porvarillisen vallan- ja oikeudenkäyttömme uhrit pääsivät

vapaiksi vasta, kun välirauhansopimukseen oli NL:n vaatimuksesta otettu heidän vapauttamistaan koskeva nimenomainen säännös.

Yhteenvetona edellä esitetystä on pakko syvästi valittaen todeta, että *itsenäisyytemme ensimmäisen vaiheen aikana maamme oikeuslaitos ei ole puolueettomasti ja oikeuden majesteettia vilpittömästi kunnioittaen langettanut tuomioitaan ainakaan niissä tapauksissa, joissa on ollut kysymys eri yhteiskuntaryhmien välisistä suhteista ja yleensäkin valtiollisesta vallasta tai muista poliittisista tavoitteista. Suomea ei näin ollen ainakaan ennen v:n 1944 välirauhaa voitu pitää länsimaisena oikeusvaltiona eikä yleensäkään minään oikeusvaltiona tämän sanan vaativimmassa merkityksessä.* Tuon välirauhan jälkeen on oikeudenkäyttömme yksipuolisuus huomattavasti vähentynyt, mutta monissa sen jälkeenkin käsitellyissä oikeusjutuissa on voitu havaita, etteivät ainakaan kaikki oikeuslaitoksen virkamiehet vieläkään ole kokonaan vapautuneet omien poliittisten näkemystensä vaikutuksesta, eivätkä siis pysty asiallisesti tulkitsemaan oikeuden ylväitä tarkoitusperiä.

Suomesta tulee oikeusvaltio sanan täydessä merkityksessä vasta sitten, kun jokainen kansalainen asemastaan ja poliittisesta suuntauksestaan riippumatta on samanarvoinen lain edessä. Tämä oikeudellinen tasavertaisuus ei merkitse ainoastaan sitä, että lain säännöksiä sovelletaan samalla tavalla jokaisen kohdalla, vaan se tietää myös sitä, että jokaiselle turvataan samat mahdollisuudet puolustautumiseen, siis mm. tarpeellinen oikeusapu. Tähän korkeaan päämäärään on kaikin voimin pyrittävä. Jo oikeuden oma majesteetti velvoittaa siihen. Mutta tuon samanarvoisuuden saavuttaminen on tarpeen myös demokratian toteuttamiseksi. Kansanvalta ei ole täydellinen eikä edes varmalla pohjalla ennen, kuin se on toteutettu oikeudenkäytössäkin.

KIRJALLISUUTTA YM. LÄHTEITÄ

Lähteinä olen käyttänyt ensisijaisesti Valtionarkistoa sekä Korkeimman Oikeuden, Turun Hovioikeuden, Helsingin Raastuvanoikeuden ja erinäisten virastojen arkistoja. Lukuisia virallisia asiakirjoja tai niiden jäljennöksiä olen myös saanut yksityisiltä henkilöiltä käytettäväkseni. Päivä- ja aikakausilehdistöstä olen saanut monia tietoja. Käyttämistäni julkaisuista mainittakoon nimenomaisesti seuraavat:

Branting, Georg, Rättvisan i Finland, Stockholm 1924.

Bureau International du Travail, La liberté syndicale, vol. VIII, Finlande, Etudes et documents. Genève 1928.

Danielson-Kalmari, J. R., Lapuan liike ja Svinhufvudin hallitus on Suomen ankkuri, Helsinki 1930.

Eduskunnan pöytäkirjat, asiakirjat ja liitteet.

Finlands arbetarklass under Lappo-fascismens järnhäl, Tukholma 1931.

Finska Landsorganisationen i kommunismens tjänst, Helsinki 1930. Julkaisija Sosialiministeriö.

Hannula, Uuno, "Me teemme mitä tahdomme", Helsinki 1933.

Huttunen, Edv., Ammatillinen liikkeemme, Työväen Kalenteri, Helsinki 1926.

Ingman, Lauri, Le mouvement anticommunist en Finlande. Helsinki 1930.

Kajàn, Arvid, Lappo-aktionen, Hanko 1930.

Kapinaliikkeen alkuvalmistelut, sen kehitys ja leviäminen, julkaisija Päämajan tutkintoasiain osasto, 1918.

Karsten, Ossian, Lapporörelsen och dess motståndare, Helsinki 1930.

Kokko, Arvo, Lapuan laki I—II, Huopalahti 1930.

Kosola, Vihtori, Viimeistä piirtoa myöten, Lapua 1935.

Lagerborg, Rolf, Ord och inga visor, Turku 1945.

Laittomuutta vastaan, Hj. Långströmin ja N. Wällärin puolustuspuheet. Julkaisija K. Arppe, Hämeenlinna 1923.

Lapporörelsen, utarbetad på uppdrag av Nylands och Åbolands svenska Lappo-organisation, Hanko 1930.

Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, Julkaisija Suomen Lukko, Helsinki (painovuosi puuttuu).

Luettelo ja lyhyt selonteko oheenliitetyistä asiakirjoista, Julkaisija Päämajan tutkintoasiain osasto, 1918.

Martinmäki, Pauli, Hyökkäys kansalaisvapauksia vastaan ja painovapauden supistaminen v. 1930, laudatur-tutkielma, 1947.

Martinmäki, Pauli, Suomen vuosien 1929—30 valtiollisten tapahtumien todellinen luonne ja syyt, pro-gradu-tutkielma, 1951.

Paasivuori, Matti, Suomen ammatillinen liike kommunistien johdossa, Työväen kalenteri, Helsinki 1922.

Punaisten puolesta — valkoisia vastaan, Julkaisija V. Lundgren, Helsinki 1929.

Ryömä, Hannes, Lapuanliikkeestä, Työväenkalenteri, Helsinki 1930.

Ryömä, Hannes ja muut, Työväen Tietokirja, Helsinki 1922.

Soihtu, aikakausilehti, erityisesti vv. 1935—40.

Somersalo, Arne, Lapuan tie, Helsinki 1930.

Somersalo, Arne, Totuus Mäntsälästä, Helsinki 1932.

Suomen Ammattijärjestö, Kertomus vv. 1921—24, Toimintakertomus v. 1925, Helsinki 1922—26.

Suomen Ammattijärjestö, V—VII edustajakokousten pöytäkirjat, Helsinki 1920, 1923, 1926.

Suomen Ammattijärjestö, Helsinki 1920—26.

Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton vuosikirjat, 1931—33, Tampere.

Suomen luokkasota, toimittanut A. Halonen, Superior, Wis, USA, 1928.

Suomen Suojelusliitto ja Lapuan liike, Julkaisija Valkoinen Vartio, Helsinki 1931.

Talas, Onni, Ei se niin tapahtunut, Hämeenlinna 1949.

Tanner, Kuinka se oikein tapahtui, Helsinki.

Torni, A. R., Finlands två ansikten, Tukholma 1944.

Tulenkantajat, viikkolehti, erityisesti vv. 1935—37.

Voionmaa, Tapio, Ammatillinen yhdistymisvapaus ja Kansainvälinen Työjärjestö, Sosialinen Aikakauskirja, Helsinki 1925.

Vuorimaa, A., Kolme kuukautta Kosolassa, Mänttä 1931.

Wälläri, Niilo, Poliittinen keinottelu Suomen ammatillisessa työväenliikkeessä, Helsinki 1933.

SISÄLLYS:

Alkusanat 5
Sisällys 561
Käytetyt lyhennykset 563
Ilmentävätkö tuomioistuimet kansan yleistä oikeustajua vai puolustavatko ne vallassa olevien ryhmien etuja? 9
Maanpetoksen tuntomerkit — ovatko ne samat oikeiston ja vasemmiston teoissa? 12
Mikä on hyväksyttävää vallankumousta, mikä tuomittavaa valtiopetosta? 22
Punakapinalla oli lieventäviä seikkoja, mutta siihen osallistuneita rangaistiin ankarimman asteikon mukaan 25
Kansanedustajan asema ei turvannut oikeudenloukkauksilta 51
Rauhan mies tuomittiin kuolemaan aseellisesta toiminnasta 61
Toinen tuomioistuin vapautti, toinen tuomitsi kuolemaan 74
Toiminta Petsamon liittämiseksi Suomeen palkittiin kuritushuonerangaistuksella 82
Oikeuslaitos voitti vaikeudet voidakseen tuomita työväenliikkeen johtomiehen 92
Valtion palvelijoita erotettiin mutkattomin kurinpitomenetelmin .. 110
Valkoisten rankaisemattomat tihutyöt 115
Eriäviä käsityksiä punaisten kohtelusta 123
Olivatko muistot piinallisia? 130
Yhdenvertaisetko lain edessä? 140
Poliittiset pyrkimykset ja ohjelmat — riittävätkö ne sellaisinaan rangaistuksen perusteeksi? 149
Jättiläisprovokatioko? 180
Rauhanjulistuksesta kuritushuonetta 213
EK suuntasi uusia iskuja vasemmistososialistista ja kommunistista työväenliikettä vastaan 217
Valtiovallan suhtautuminen oikeistolaisten kapinallisiin tekoihin .. 242
Työväenliikkeen jyrkempi sivusta leimattiin kokonaisuudessaan laittomaksi 271

Mäntsälän kapina ja lapuanliikkeen jälkimainingit 288
Kun Paavo Virkkunen saarnasi oli rangaistavaa kehoittaa sulkemaan radiot 309
Maailmankirjallisuuden merkkiteos jumalanpilkkaa koskevan tuomion kohteena 315
Poltettiinko sotavanki roviolla? 322
Suomen oikeuslaitos ei sietänyt arvostelua edes porvarillisten ulkomaisten lehtien taholta 353
Korhosen jättiläisomaisuuden hävittäminen ja korvaamisvelvollisuuden välttäminen 365
Ensimmäisen SNS:n perustajat tuomittiin kuritushuoneeseen 401
"Kuutosten" oikeusjuttu 441
Vihollisen auttajia ja heidän tuomitsijoitaan 478
Valtiollisen poliisin osuus poliittisissa oikeusjutuissa 508
Vireä vanhoillisuus ja turtunut oikeustaju on ollut tunnusomaista Suomelle 546
Kirjallisuutta ym. lähteitä 559

KÄYTETYT LYHENNYKSET

EK —	Etsivä Keskuspoliisi v:een 1937
HA —	hovioikeuden auskultantti
HO —	hovioikeus
HO-asessori —	hovioikeudenasessori
HO-neuvos —	hovioikeudenneuvos
IKL —	Isänmaallinen kansanliike
kh —	kuritushuone
KKO —	Korkein oikeus
KO —	kihlakunnanoikeus
Kuutoset —	Sosialistinen työväenryhmä eduskunnassa v. 1941
lakit. —	lakitieteen
LL —	Lapuan Liike ry
ll — lauseen alussa Ll	lapuanliike, yleisnimitys 1930 luvun alussa muodostuneen oikeistoradikaalisen suuntauksen järjestäytymispyrkimyksille
M-unioni —	Merimiesunioni ry = Unioni
NL —	Neuvostoliitto
OK —	oikeudenkäymiskaari
pk —	puoluekokous
pn —	puolueneuvosto
PSM Oy —	Parkumäen Saha- ja Myllyosakeyhtiö
ptk —	puoluetoimikunta
RL —	rikoslaki
RO —	raastuvanoikeus
SAJ —	Suomen Ammattijärjestö ry, lakkautettiin väliaikaisesti 30. 4. 30 ja lopullisesti 4. 12. 33
SAK —	Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto ry, perustettu 28. 5. 1930
SDP —	Suomen sosialidemokraattinen puolue
Sk —	suojeluskunta
sk:lainen —	suojeluskuntalainen
SKOP —	Savo-Karjalan Osake-Pankki

SKP —	Suomen Kommunistinen Puolue
SNS I —	Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura, perustettu 22. 5. 40
sos.dem. —	sosialidemokraattinen
sos.demi —	sosialidemokraatti
SRL —	Suomen Rautatieläisten Liitto
SS —	Suomen Sosialidemokraatti, sanomalehti; lyhennystä ei ole sekotettava seuraavaan
SS-joukot —	Schutz-Staffel-joukot, natsijärjestelmän aseelliset valiojoukot, joita laajalti käytettiin Saksan valtiollisen poliisin apuvoimina
SSTP=SSTP I —	Suomen Sosialistinen Työväenpuolue, jonka perustava kokous pidettiin 13—15. 5. 20, mutta joka ei ehtinyt organisoitua sen pitemmälle
SSTP II —	Suomen Sosialistinen Työväenpuolue, uudelleen perustettu 19. 6. 20
STP —	Sosialistinen työväenpuolue, perustettu 15—17. 5. 23
STPP —	Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto eli oikeammin puolue, perustettu 1924
STRL —	Suomen Työväen Raittiusliitto
Unioni —	M-unioni = Merimiesunioni ry
Valpo —	Valtiollinen poliisi v:sta 1937 v:een 1948
VJ —	valtiopäiväjärjestys
VR —	Valtionrautatiet
VRO —	Valtiorikosoikeus
VRYO —	Valtiorikosylioikeus
VS —	Vapaa Sana, sanomalehti
VT —	varatuomari